

Универзитет у Нишу
Правни факултет
Ниш

КРИВИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА ЖИВОТИЊА

докторска дисертација

Ментор:

Проф. др Драган Јовашевић

Кандидат:

Ана Батрићевић

Ниш, 2012.

САДРЖАЈ

Увод	1.
Глава прва	
ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ КРИВИЧНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ ЖИВОТИЊА	31.
1. Уводна разматрања	31.
2. Заштита животиња у старом веку	33.
3. Заштита животиња у средњем веку	37.
4. Заштита животиња у новом веку	40.
4.1. Земље <i>common law</i> система	40.
4.1.1. Сједињене Америчке Државе	40.
4.1.2. Велика Британија	54.
4.2. Земље европско – континенталне правне традиције	58.
5. Заштита животиња у праву Србије	63.
5.1. Уводна разматрања	63.
5.2. Период до 1918. године	65.
5.2.1. Казнителни законик за полицајне преступке	66.
5.2.2. Криминални (Казнителни) законик за Књажеводство Србију	69.
5.3. Период од 1918. до 1945. године	75.
5.3.1. Закон о поморском риболову	76.
5.3.2. Кривични законик Краљевине Југославије	78.
5.3.3. Закон о лову	82.
5.4. Период од 1945. до 2004. године	85.
5.4.1. Уводна разматрања	85.
5.4.2. Кривични законик	88.
5.4.3. Кривични закон СФРЈ	99.
5.4.4. Кривични закон Србије	102.
Глава друга	
КРИВИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА ЖИВОТИЊА У МЕЂУНАРОДНОМ ПРАВУ	119.

1. Уводна разматрања	119.
2. Документи Организације Уједињених Нација	122.
2.1. Усвојени документи	125.
2.1.1. Међународна конвенција за заштиту птица	125.
2.1.2. Конвенција о мочварама које су од међународног значаја посебно као пребивалишта птица мочварица	128.
2.1.3. Конвенција о међународном промету угрожених врста дивље фауне и флоре	129.
2.1.4. Конвенција о очувању миграторних врста дивљих животиња	131.
2.1.5. Конвенција о биолошкој разноврсности	132.
2.2. Предлози докумената	134.
2.2.1. Универзална декларација о правима животиња	136.
2.2.2. Универзална декларација о добробити животиња	141.
3. Документи Савета Европе	152.
3.1. Европска конвенција о заштити животиња у међународном превозу	156.
3.2. Европска конвенција за заштиту животиња које се узгајају на пољопривредним газдинствима	158.
3.3. Европска конвенција за заштиту животиња за клање	159.
3.4. Конвенција о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта	160.
3.5. Европска конвенција за заштиту кичмењака који се користе за експерименталне и друге научне сврхе	161.
3.6. Европска конвенција о заштити кућних љубимаца	162.
3.7. Конвенција за заштиту животне средине путем кривичног права	164.
4. Документи Европске уније	169.

Глава трећа

КРИВИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА ЖИВОТИЊА У УПОРЕДНОМ ПРАВУ	185.
1. Уводна разматрања	185.
2. Англосаксонско право	186.
2.1. Сједињене Америчке Државе	186.
2.2. Велика Британија	200.
3. Европско – континентално право	203.

3.1. Немачка	203.
3.2. Италија	211.
3.3. Шведска	217.
4. Право бивших југословенских република	227.
4.1. Хрватска	229.
4.2. Словенија	250.
4.3. Федерација Босне и Херцеговине	258.
4.4. Република Српска	271.
4.5. Црна Гора	284.
4.6. Македонија	298.

Глава четврта

КРИВИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА ЖИВОТИЊА РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	313.
1. Теоријски осврт на положај животиња у кривичном праву	313.
2. Основна кривична дела од значаја за заштиту животиња	319.
2.1. Уводна разматрања	319.
2.2. Убијање и злостављање животиња	322.
2.2.1. Основни облик дела	323.
2.2.2. Етиологија злостављања животиња	336.
2.2.3. Тежи облици дела	341.
2.3. Преношење заразних болести код животиња и биљака	346.
2.4. Несавесно пружање ветеринарске помоћи	348.
2.5. Производња штетних средстава за лечење животиња	360.
2.6. Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња	362.
2.7. Незаконит лов	363.
2.7.1. Основни облик дела	366.
2.7.2. Тежи облици дела	370.
2.8. Незаконит риболов	376.
2.8.1. Основни облик дела	380.
2.8.2. Тежи облици дела	383.
2.9. Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	390.
3. Допунска кривична дела од значаја за заштиту животиња	394.

3.1. Загађење животне средине	395.
3.2. Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину	398.
3.3. Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине	399.
3.4. Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја	401.
4. Споредна кривична дела од значаја за заштиту животиња	403.
5. Однос кривичних дела и прекршаја од значаја за заштиту животиња	408.
5.1. Уводна разматрања	408.
5.2. Прекршаји из Закона о добробити животиња	410.
5.3. Прекршаји из Закона о ветеринарству	416.
5.4. Прекршаји из Закона о дивљачи и ловству	418.
5.5. Прекршаји из Закона о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда	422.
6. Обим, динамика и структура кривичних дела од значаја за заштиту животиња у пракси	424.
6.1. Уводна разматрања	424.
6.2. Обим и динамика кривичних дела у пракси	425.
6.3. Структура кривичних дела у пракси	444.
Закључак	460.
Литература	483.

УВОД

Облик и интензитет државне реакције на људску окрутност према животињама као и квантитет и квалитет закона посвећених заштити и добробити животиња изразито се разликују од једног до другог савременог правног система. Због тога се, упоредноправно посматрано, у овој области без претеривања може констатовати да оно што у једној земљи има вредност живота, у другој има статус „пуке“ покретне ствари.¹ Без обзира на драстичне разлике које у овој сфери и данас егзистирају између правних система широм света, евидентно је да су животиње још од најстаријих друштава биле нераскидиви део човековог свакодневног живота, што им је нужно обезбедило одређени статус, улогу, значај и положај у друштву, а самим тим и у праву. Наиме, правна историја јасно показује да су различити аспекти човековог односа према животињама били регулисани правним нормама почевши још од првих држава, односно првих правних система, те да је ова материја често била обухваћена управо одредбама кривичног права.

Упркос бројним филозофско – правним несугласицама које нужно прате у теорији, а и пракси све више заступљен, али још увек недовољно афирмисан појам „права животиња“ (*animal rights*), као и опречним схватањима када је у питању оправданост заштите њихове добробити, у савременом друштву се могу јасно уочити радикалне промене у сфери односа човека према животињама. Тенденције у етици с краја двадесетог и почетка двадесет и првог века карактерише драстичан заокрет у виду одступања од до тада широко прихваћених антропоцентричних начела, пропраћен најпре приклањањем, а затим и потпуним преласком на основне принципе биоцентричне етике. Ове промене у сфери морала нужно су се одразиле и на свет правних норми, иницирајући значајне промене како на националном нивоу – у виду мењања постојећих и доношења нових закона у појединим државама, тако и на међународном нивоу – кроз усвајање мноштва

¹ Tomaselli, P.: International Comparative Animal Cruelty Laws, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2003. године, преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ddusicacl.htm>, приступ: 02.12.2011. године.

правних аката универзалног и регионалног важења.² Одредбе релевантне за казненоправну, односно кривичноправну и прекршајноправну заштиту животиња углавном су усвајане у склопу прописа посвећених заштити животне средине уопште, чиме је заштита пружана животињама као интегралном делу животне средине, а не као јединкама за себе. У низу земаља је и данас таква ситуација. Ипак, јављају се и одређене тенденције да се одредбе од значаја за заштиту животиња издвоје из такозваног еколошког казног права, чиме би се и заштита животиња извукла из еколошког контекста, омогућавајући им да буду заштићене не као делови животне средине (попут ваздуха, земљишта, воде и биљака), већ као бића *per se*, са сопственим интересима и, још увек условно говорећи, „правима“.

Према подацима Светског друштва за заштиту животиња, (*World Society for the Protection of Animals – WSPA*) до краја 2006. године је свега шездесет и пет земаља у свету од укупно стотину деведест и две имало националне законе који се баве правним регулисањем заштите животиња.³ Међу њима истакнуто место заузимају земље *common law* система – Сједињене Америчке Државе и Велика Британија, које у сфери заштите животиња имају вишевековну традицију. Поред њих, значајно место заузимају и поједине развијеније земље европско – континенталне правне традиције попут Немачке, Швајцарске, Шведске и Норвешке.

Још су најстарији правни извори попут Законика Липит Иштар, Хамурабијевог и Хетитског законика, правно регулисали различите аспекте односа између човека и животиња, прописујући чак и смртне казне за поједине случајеве недозвољених понашања човека према животињама, као што је на пример, сексуални однос са животињом. Међутим, њихов смисао разликовао се од оног који „краси“ савремене законске одредбе посвећене истој проблематици, што значи да они нису били усмерени на заштиту животиња као таквих, већ на заштиту одређених друштвених, економских, па чак и религиозних и културних вредности и интереса. И данас, неколико хиљада година касније,

² Пауновић, М.: Упоредноправни преглед заштите права и добробити животиња, Страни правни живот, бр. 1/2004, Институт за упоредно право, Београд, 2004. године, стр. 27.

³ Према: World Society for the Protection of Animals: An overview of Animal Protection Legislation, 2006. преузето са званичне интернет презентације Светског друштва за заштиту животиња: <http://enextranet.animalwelfareonline.org/resources/animalwelfare/legislation/index.aspx>, приступ: 17.06.2011. године.

много савремени закони који формално штите животиње од недозвољених понашања човека према њима, суштински нису много одмакли од те, антропоцентричне оријентације. У том смислу, период од настанка првих држава, па све до најсавременијих и „најлибералнијих“ закона посвећених добробити животиња у већини земаља карактерише спора еволуција, док се само у неким од њих као што је, на пример, Немачка, у тој области последњих година и на филозофско – теоријском и на практичном плану одиграла значајна револуција.

Први нововековни закон којим је, на начин најсличнији савременом, инкриминисана свирепост према животињама усвојен је у Сједињеним Америчким Државама 1641. године. Тада су пуританци колоније *Massachusetts Bay* усвојили законик под називом “Целина слобода“, „*The Body of Liberties*“, који је забрањивао свирепост према животињама под претњом кривичног гоњења. Следећи писани закони посвећени овој проблематици усвојени су у држави Њујорк 1828. године, да би их затим постепено усвајале и све остале федералне јединице Сједињених Америчких Држава.⁴

Поред Сједињених Америчких Држава, и Велика Британија спада у земље у којима су пре свих организовани различити покрети чије је деловање било усмерено на заштиту животиња. Велики део законских решења која су у Великој Британији усвојена у овој области од почетка деветнаестог века до данас резултат је њиховог посвећеног деловања и континуираног притиска на законодавца да омогући стварање законских оквира који би омогућавали што квалитетнију заштиту добробити животиња и допринели хуманизацији односа према њима. Тако је 1824. године у Лондону основано прво друштво за спречавање окрутности према животињама, касније названо Краљевско друштво за превенцију окрутности према животињама – *The Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals (RSPCA)*⁵. Законска регулатива која се односи на добробит животиња заокружена је први

⁴ Ascione, F., Arkow, P.: Child Abuse, Domestic Violence and Animal Abuse – Linking the Circles of Compassion for Prevention and Intervention, Purdue Research Foundation, United States of America, 1999. године, стр. 103.

⁵ Видети најзначајније акте којима су правно регулисане надлежности и овлашћења Краљевског друштва за превенцију окрутности према животињама: Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals Act, 16th June, 1932, Ch. XXXIX, 22&23 Geo.5. (An Act to incorporate and confer powers upon the Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals), преузето са: <http://content.www.rspca.org.uk/cmsprd/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application%2Fpdf&blobkey=id&blobnocache=false&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1232988769111&ssbinary=true>, приступ: 29.09.2011.

пут у Великој Британији 1911. године усвајањем *Protection of Animals Act*⁶, који је, уз бројне измене и допуне још увек на снази. Овим прописом (члан 1. став. 1. тачке а – ф.) било је предвиђено изрицање новчане казне и казне затвора за причињавање непотребних патњи домаћим и дивљим животињама и, уопште, окрутно поступање према њима.

Иако су своје кривичноправне и прекршајноправне одредбе посвећене заштити и добробити животиња, у највећем броју случајева усвојиле нешто касније него што су то учиниле Сједињене Америчке Државе и Велика Британија, европске земље последњих деценија пролазе кроз праву „правну револуцију“ у тој области. Таква прогресивна кретања не могу се приписати само законодавној активности спроведеној на националном плану. Она су истовремено и резултат имплементације у национална законодавства европских држава великог броја релевантних докумената усвојених под окриљем Савета Европе, као и низа различитих правних аката (препука, директива, правила итд.) донетих од стране надлежних органа Европске уније, али и константног процеса стандардизовања законодавстава европских држава.⁷ У том контексту треба истаћи да Европа представља

године, Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals Act, 25th April, 1940, Ch. VIII, 3&4 Geo. 6. (An Act to empower the Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals to acquire and hold lands and for other purposes), преузето са:

<http://content.www.rspca.org.uk/cmsprd/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application%2Fpdf&blobkey=id&blobnocache=false&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1232988768981&ssbinary=true>, приступ: 29.09.2011.

године, Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals Act, 7th July, 1958, Ch. XXIII, 6&7 Eliz. 2. (An Act to confer powers upon the Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals and for other purposes), преузето са:<http://content.www.rspca.org.uk/cmsprd/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application%2Fpdf&blobkey=id&blobnocache=false&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1232988769132&ssbinary=true>, приступ: 29.09.2011.

године, Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals Branch Rules, including all amendments up to 5th April, 2011, Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals, UK, 2011. године, преузето са:<http://content.www.rspca.org.uk/cmsprd/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application%2Fpdf&blobkey=id&blobnocache=false&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1233002153368&ssbinary=true>, приступ: 29.09.2011. године.

⁶ The Protection of Animals Act, 1911 (1&2Geo. 5) (Ch XXVII), преузето са:<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/1-2/27>, приступ: 14.01.2012. године.

⁷ Пауновић, М.: Упоредноправни преглед заштите права и добробити животиња, Страни правни живот, бр. 1/2004, Институт за упоредно право, Београд, 2004. године, стр. 43.

једини регион који је међународним конвенцијама приступио решавању питања везаних искључиво за добробит и благостање животиња.⁸

Упркос томе што је у Европи ова област нормирана на свеобухватан начин знатно касније него што је то учињено у земљама *common law* система, може се приметити да европско законодавство не само да не заостаје за њима, већ иде „корак даље“, успевајући или барем настојећи да животињама обезбеди правни статус који се разликује од статуса покретних ствари. Наиме, за разлику од законодавстава Сједињених Америчких Држава и Велике Британије, Европска конвенција о заштити кућних љубимаца усвојена 1987. године⁹, као и законодавства појединих развијених земаља успостављају правна правила усмерена на заштиту животиња, у првом реду, ради њих самих, па тек онда ради добробити њихових власника или друштва у целини¹⁰. Маркантан пример таквог поступања представља Швајцарска, где је на основу плебисцита из 1992. године Уставом зајемчена инхерентна вредност животиња (*die Würde der Lebewesen*)¹¹. Немачка је прва од држава чланица Европске уније амандманом на свој Устав из 1949. године¹², унетим 2002. године¹³ обезбедила највише стандарде правне заштите животиња на нивоу целе државе.¹⁴

Када је реч о земљама нашег региона, законе посвећене заштити и добробити животиња најпре су усвојиле Хрватска¹⁵ и Словенија¹⁶ 1999. године, затим Македонија

⁸ Пауновић, М.: Животињска права – прилог проширеној теорији људских права, Страни правни живот, бр 3/2005., Институт за упоредно право, Београд, 2005. године, стр. 34.

⁹ Закон о потврђивању Европске конвенције о заштити кућних љубимаца, „Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори“, бр. 1/2010.

¹⁰ Tomaselli, P.: International Comparative Animal Cruelty Laws, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2003. године, преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ddusicacl.htm>, приступ: 02.12.2011. године.

¹¹ Bundesverfassung 1992 § 24.

¹² Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland од 23.05.1949. године (BGBl S. 1), са последњим изменама и допунама од 21.07.2010. године (BGBl IS 944), преузето са: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/gg/gesamt.pdf>, приступ: 04.01.2012. године.

¹³ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Bundesgesetzblatt 1949, S. 1, i Gesetz zur Änderung des Grundgesetzes (Staatsziel Umweltschutz) Bundesgesetzblatt, 2002 I S. 2862.

¹⁴ Natrass, K.: „...Und die Tiere“, Constitutional Protection for Germany's Animals, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, вол. 10:283, Portland, Oregon, 2004. године, стр. 283.

¹⁵ Закон о добробити животиња, „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 19/1999.

2007. године¹⁷, Црна Гора¹⁸ и Република Српска¹⁹ 2008. године и, на крају Босна и Херцеговина²⁰ и Србија²¹ 2009. године. Упркос усвајању наведених закона, и кривичноправном инкриминисању убијања и злостављања животиња, али и других понашања којима се угрожава или повређује опстанак и њихова добробит у свим бившим југословенским републикама задржан је антропоцентричан приступ приликом одређивања положаја животиња у праву уопште, а посебно у систему кривичног права.

Начелно удаљавање од антропоцентризма и прихватање односно примена принципа биоцентричне етике у сфери права отвара низ спорних питања. Дилеме су нарочито присутне у области кривичног права које је, још од свог настанка, усмерено на заштиту човека и других основних друштвених вредности. Ипак, ширење, па чак и све присутнија хипертрофија инкриминација у последње време доводи до тога да се кривичноправна заштита пружа и неким другим добрима, вредностима и интересима, а не само онима који су непосредно повезани са човеком. Оно што ће одредити природу такве „проширене“ кривичноправне заштите јесте одговор на питање због чега се то чини, односно да ли је смисао заштите тих „других“ добара, вредности и интереса опет посредно или непосредно везан за човека (што је онда оставља на нивоу антропоцентризма) или је њен циљ заштита тих добара, вредности интереса управо ради њих самих а не само као средства за остваривање интереса људи. Примењено на животиње, ово питање се своди на следеће: „Да ли је уопште могуће и оправдано говорити о кривичноправној заштити животиња, и ако јесте, да ли је она успостављена ради њих самих или ради заштите људи, односно интереса које људи имају у вези са њима?“

Кривичноправна заштита животиња остварује се кроз постављање нормативних оквира за кривичноправну реакцију на чињења и нечињења човека која представљају најозбиљније видове повређивања и угрожавања животиња, односно њиховог опстанка, телесног и психичког интегритета и добробити. У теорији постоје различита схватања о

¹⁶ Закон о заштити живали, „Урадни лист Републике Словеније“ бр. 98/1999.

¹⁷ Закон за заштита и благосостојба на животните, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 113/2007.

¹⁸ Закон о заштити добробити животиња, „Службени лист Црне Горе“, бр. 14/2008.

¹⁹ Закон о заштити и добробити животиња, „Службени гласник Републике Српске“, бр. 111/2008.

²⁰ Закон о заштити и добробити животиња, „Службени гласник Федерације Босне и Херцеговине“, бр. 25/2009.

²¹ Закон о добробити животиња, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 41/2009

сврси овакве заштите животиња путем норми кривичног права. Спорно је да ли се њоме штите животиње као добра и вредности *per se*, животиње као друштвена добра и вредности, животиње као делови животне средине, животиње као средства за реализацију човекових економских (привредних), еколошких, здравствених, социјалних или емотивних интереса или чак сама осећања која људи гаје према животињама.

Без обзира на сврху која се њоме жели постићи, сагледавањем кривичноправне заштите животиња у једном правном систему настоји се одговорити на питање: „На који начин се и у којој мери нормама кривичног права животиње штите од оних људских радњи (чињења и нечињења) које представљају најозбиљније облике повређивања и угрожавања њихове добробити, односно која су људска понашања којима се повређују или угрожавају егзистенција и телесни и психички интегритет животиња предвиђена као кривична дела нормама садржаним у националним и међународним изворима кривичног права и које су санкције прописане за учиниоце тих кривичних дела?“

Анализа важећих међународних и националних правних докумената релевантних за кривичноправну заштиту животиња има вишеструк научни и друштвени значај.

Друштвени значај проучавања кривичноправне заштите животиња проистиче из истакнутог места које у савременом систему вредности заснованом на принципима биоцентричне етике заузима животињски свет као такав, али и из нераскидиве везе која постоји између добробити животиња и очувања животне средине и здравља и добробити људи на глобалном нивоу, као предуслова за опстанак читавог човечанства.

Штавише, проучавање кривичноправне заштите животиња по свом друштвеном значају превазилази оквире заштите човекове животне средине и очувања здравља и добробити људи и животиња. Наиме, бројна истраживања потврдила су повезаност такозваног еколошког криминалитета уопште, а у оквиру њега и кривичних дела којима се повређује или угрожава добробит животиња, са другим облицима криминалитета. У питању су различити облици криминалитета, укључујући насилнички криминалитет, транснационални криминалитет и организовани криминалитет.

У том контексту, посебно је наглашена повезаност између кривичних дела против животне средине (у која спадају и кривична дела којима се повређују или угрожавају животиње) са низом незаконитих активности као што су: илегални промет (увоз, извоз, транзит, куповина или продаја) заштићених природних добара, оружја, опојних дрога и

психотропних супстанци. Ова дела често се доводе у везу и са кривичним делима корупције, али и са кривичним делима против живота и тела, као што су кривично дело убиства или наношење тешких телесних повреда, затим са кривичним делима против здравља људи, као и са кривичним делом насилничког понашања уопште и кривичним делом насиља у породици. Неретко кривична дела која спадају у групу кривичних дела корупције или кривичних дела против живота и тела претходе, односно служе за омогућавање извршења неког од наведених еколошких кривичних дела. Такав је, на пример случај са незаконитим прометом заштићених животињских врста, који је по правилу пропраћен корупцијом царинских службеника, али и физичким насиљем приликом учесталих сукоба током незаконитог хватања животиња са представницима органа надлежних за обезбеђење природних станишта заштићених врста. Исто тако, насиље испољено према животињама често претходи или прати и насилничко понашање према људима, и то како у широј заједници, тако и у самој породици. Оно је нарочито повезано са физичким, али и психичким, емотивним и сексуалним злостављањем деце и других чланова уже и шире породице, као и са вршњачким насиљем. Коначно, поједини облици злостављања животиња попут, на пример организовања борби између животиња, а нарочито борби паса, доводе се у везу са незаконитим коцкањем и клађењем и другим облицима незаконитог стицања имовинске користи.

Такође, уочена је тесна испреплетаност између насиља и окрутности према животињама са различитим видовима девијантних испољавања појединаца, који не морају нужно залазити у криминалну зону, већ остају на нивоу социјалнопатолошког, али ипак потенцијално друштвено опасног и стога неприхватљивог и у заједници непожељног понашања. У такве социјалнопатолошке појаве могло би се сврстати хордашење, у смислу патолошког сакупљања животиња и њиховог држања и чувања у екстремно нехигијенским и пренатрпаним условима, чиме се угрожава не само њихово здравље и добробит, већ и здравље, па и егзистенција самог сакупљача и његове породице. Оно је по правилу пропраћено запуштањем бриге о сопственом физичком стању, пропуштањем старања о члановима породице о којима је лице дужно да брине, али и другим девијантним испољавањима у виду, на пример, алкохолизма, наркоманије и припадништва младих уличним бандама.

У светлу тих сазнања, изучавање постојећих инкриминација којима се посредно или непосредно штити добробит животиња уз разматрање могућности за унапређење постојећих законских решења у тој области, од изузетног је значаја не само за превенцију, откривање, санкционисање и сузбијање еколошког криминалитета, већ и других облика криминалитета од којих се као најозбиљнији истичу организовани и насилнички, али и низа социјалнопатолошких и потенцијално криминалних понашања појединаца.

Будући да инкриминисање многих облика повреде и угрожавања добробити животиња нормама кривичног, али и прекршајног права представља новину у правном систему Републике Србије, изучавање релевантних међународних правних стандарда и квалитетних упоредноправних решења из ове области важно је из више разлога. Са једне стране, њиме се омогућава остваривање објективног и критичког осврта на домаћа законска решења, чиме се доприноси њиховом унапређењу, пре свега у смислу усклађивања са универзалним и европским стандардима заштите и добробити животиња. Са друге стране, на тај начин се у великој мери доприноси потпунијем разумевању и квалитетнијем тумачењу законских одредби, што погодује побољшању ефикасности, адекватности, доследности и уједначености приликом њихове примене у пракси надлежних правосудних органа.

Одговарајућа практична примена нових института и инкриминација, махом преузетих (трансплантованих) из оних правних система који у области казненоправне (кривичноправне и прекршајноправне) заштите животиња имају знатно дужу традицију од нашег, захтева њихову прецизну разраду и операционализацију, с обзиром на конкретне историјске, културне, социјалне и економске прилике својствене нашој земљи и нашем друштву. На тај начин се надлежним правосудним органима пружају потребне смернице за поступање и стварају неопходни услови да ови правни транспланти заиста заживе у нашем правном систему, односно да буду на одговарајући начин примењени у пракси. Тиме се фактички омогућава да промене које су последњих година у нашој земљи у овој области уследиле на нормативном плану, буду заокружене кроз доследно спровођење у свакодневном животу.

Анализа различитих националних и међународних прописа битних за правну, а посебно кривичноправну и прекршајноправну заштиту животиња важна је и за подизање друштвене свести у нашој земљи о значају очувања добробити животиња и драстичним

последицама које њихова повреда и угрожавање производи у односу на читаву друштвену заједницу. Тиме се поспешују не само квалитет и ефикасност друштвене реакције на овај облик криминалитета применом кривичних санкција, већ и превенција вршења кривичних дела. Тај циљ се постиже првенствено кроз едукацију и подизање свести релевантних актера – како појединаца, тако и одређених друштвених група о оправданости, неопходности, значају, природи, домашају, тенденцијама и могућностима у развоју кривичноправне заштите животиња и њихове добробити.

Научни значај проучавања кривичноправне заштите животиња произлази из чињенице да промене моралних схватања значајног дела човечанства у односу на животињски свет и утицај тих промена на положај животиња у савременом праву још увек нису у довољној мери обрађени са становишта правне теорије. До сада у правној науци није формулисан јединствен теоријски став о природи, оправданости и будућем развоју правне заштите животиња и њихове добробити.

У том контексту, посебно спорно питање представља кривичноправна заштита животиња. Оправданост, карактер, дometи и будуће тенденције у области кривичноправне заштите животиња биле су предмет појединих расправа из различитих области правне науке, које неретко задиру и у сферу филозофије права, етике, социологије, екологије, биологије, ветерине, медицине и других наука. Међутим, бројна питања у вези са том проблематиком и даље остају отворена за дискусију: Да ли је кривичноправна заштита животиња оправдана? Да ли и у којој мери кривично право као *ultima ratio* треба да буде употребљено као средство за заштиту добара, вредности и интереса која нису директно везана за човек? Да ли животиње, односно њихов живот, телесни и психички интегритет и добробит могу постати објекти заштите кривичног права или оне морају остати само објекти радње кривичних дела, као и остале „пуке покретне ствари“? У којој мери нова научна сазнања у погледу способности животиња да осете бол, патњу, страх и стрес, већ јесу и којој мери још могу допринети променама на законодавном плану?

Истовремено, друштвена стварност намеће потребу за мењањем постојећих и усвајањем нових законских решења, која би ишла у корак са насталим променама у домену етичких схватања и новим научним сазнањима у области биологије, ветерине и медицине, не чекајући при томе да правна теорија да конзистентне, доследне и у логичком смислу потпуно исправне одговоре на горе наведена питања. Са друге стране, законодавна

реформа у овој области није могућа без јасног дефинисања положаја животиња у правном систему уопште, а посебно у систему кривичног права. Такав подухват захтева преиспитивање фундаменталних теоријских поставки које су деценијама присутне у правној науци, као и тумачење постојећих норми и института кривичног права у измењеном друштвеном и етичком контексту. Кривична дела којима се повређују или угрожавају животиње често су бланкетног карактера. Правилно тумачење и примена законских одредби којима су она прописана захтева поседовање знања из других правних и ванправних научних дисциплина. Операционализацијом основних појмова од значаја за кривичноправну заштиту животиња отклањају се евентуалне недоследности у погледу тумачења законских одредби у пракси правосудних органа чиме се побољшава ефикасност њихове примене и јача правна сигурност.

У области правне заштите животиња уочен је висок степен конвергенције између два велика правна система: англо – саксонског и европско – континенталног. Прописи којима се ова област регулише, као и поједини правни институти који су у њима садржани, често се трансплантују (пресађују) из законодавстава земаља које имају дугу и богату традицију заштите животиња у правне системе који су у том погледу на нижем степену развоја. Таквом поступању доприносе и обавезе које поједине државе на себе преузимају ратификовањем релевантних међународних докумената. Како би се избегло да обиље правних трансплантата остане без благовремене и адекватне имплементације, неопходно је анализирати не само њихове основне карактеристике, већ и њихову филозофско – правну утемељеност, историјски развој и друштвене и културне чиниоце који су утицали на њихово конституисање у појединим правним системима. То се односи пре свега на поједина кривична дела, као што је, на пример, кривично дело убијања и злостављања животиња које је у кривично право Републике Србије уведено по узору на решења из упоредног права, али и на прекршаје из Закона о добробити животиња који су у наш правни систем уведени по узору на решења присутна у такозваном *anti – cruelty* законодавству Сједињених Америчких Држава, Велике Британије и развијених земаља европско – континенталне правне традиције попут Немачке, Швајцарске и Шведске.

У нашој земљи, кривичноправна заштита животиња је до сада углавном проучавана спорадично у склопу еколошког казненог права. Дакле, кривична дела чији је објект радње животиња до сада су анализирана као подгрупа еколошких кривичних дела, односно

кривичних дела против животне средине. Такав приступ омогућио је упознавање са основним обележјима ових кривичних дела, али је, са друге стране, тиме ускраћена могућност да се сагледају особености по којима се кривична дела од значаја за заштиту животиња издвајају од осталих кривичних дела против животне средине, иако су и у Кривичном закону ова дела систематизована у оквиру исте главе. Реч је, пре свега, о специфичностима животиње као објекта радње кривичних дела, и то у контексту измењених етичких схватања значајног дела човечанства у погледу односа између људи и животиња, као и у светлу нових научних сазнања о способностима животиња да осете бол, патњу, страх и стрес.

Оно што кривична дела којима се штите живот, телесни и психички интегритет животиња додатно издваја од осталих кривичних дела против животне средине јесте низ сазнања из области феноменологије и етиологије недозвољених, а пре свега насилних и окрутних понашања људи према животињама. У питању је већ истакнута повезаност између злостављања животиња са другим облицима физичког, психичког, емотивног и сексуалног насиља и са другим социјалнопатолошким феноменима попут алкохолизма, наркоманије, припадништва младих уличним бандама, илегалног коцкања и клађења, али и са другим кривичним делима која спадају у сферу насилничког, организованог и транснационалног криминалитета и корупције. Управо ове специфичности намећу потребу да кривичноправна и прекршајноправна заштита животиња буде извучена из контекста еколошког казненог права и обрађена као самостална целина.

Изузетак у односу на друге изворе из ове области у нашој земљи представља монографија „Права животиња – савремени међународни стандарди“ проф. др Милана Пауновића, објављена у Београду 2004. године, дакле, неколико година пре усвајања Кривичног законика 2005. године и Закона о добробити животиња 2009. године. У овој научној публикацији изнета су и обрађена најзначајнија питања у вези са положајем животиња, и то како у правној историји, тако и у савременој правној теорији, и у важећим националним и наднационалним правним изворима. Поред тога, аутор овог дела је, инспирисан напредним упоредноправним решењима изнео и низ конструктивних предлога и сугестија за успостављање и побољшање тадашње законске регулативе и подизање друштвене свести у области положаја и заштите животиња у нашој земљи, укључујући ту и њихову заштиту под окриљем кривичног права.

Када су у питању аутори са простора бивше Југославије, треба указати на радове проф. др Николе Висковића, који се може сматрати зачетником проучавања филозофско – правног и позитивно – правног статуса животиња на овим просторима. У том смислу, посебно треба истаћи допринос његових монографија: „Животиња и човјек – прилог културној зоологији“, која је објављена у Сплиту 1997. године и „Културна зоологија – што је животиња човјеку и што је човјек животињи“, која је објављена у Загребу 2009. године. У овим научним делима, аутор разматра историјске, социолошке, културолошке, етнолошке, антрополошке, психолошке, теоријско – филозофске и правне аспекте различитих односа који су током историје људског рода успостављани између животиња и људи. Он се посебно задржава на проблематици положаја животиња у друштву и праву, почевши од најстаријих заједница, па до савремених друштава, чиме у великој мери доприноси објашњењу кључних појмова и темељнијем сагледавању доминантних тенденција у области развоја нормативног оквира за обезбеђење заштите и добробити животиња у модерном друштву.

Насупрот прилично „скромној“ ситуацији која се на плану научног стваралаштва у овој области може уочити у Републици Србији, у земљама *common law* система попут Сједињених Америчких Држава, Велике Британије и Аустралије, до сада је објављен значајан број научних чланака и монографских публикација посвећених управо кривичноправним, криминолошким, виктимолошким, криминалистичким, али и психолошким и социјалним, односно психо – патолошким и социјално – патолошким аспектима проблематике повреде и угрожавања физичког и психичког интегритета и добробити животиња од стране људи. У тим научним радовима, посебна пажња посвећена је комплексној мултидисциплинарној анализи етиологије, феноменологије и друштвене реакције на оне људске радње (чињења и нечињења) којима се остварују обележја бића кривичног дела убијања и злостављања животиња или свирепости, односно окрутности према животињама (*animal cruelty*), како се оно у земљама англо – саксонске правне традиције назива.

Такође, може се констатовати да се велики број иностраних аутора посебно бави проблематиком кривичноправне заштите животиња, а нарочито оних животињских врста које су идентификоване као изузетно угрожене, од незаконитог лова и незаконитог риболова. У оквиру те тематике, особита пажња је посвећена изучавању и препознавању

различитих појавних облика криволова, али и изнајавењу што ефикаснијих метода за сузбијање и превенцију те криминалне делатности, као и других кривичних дела за која је примећено да је по правилу прате, укључујући незаконит промет уловљеним (живим или мртвим) примерцима дивље фауне (који неретко поприма размере организованог транснационалног криминалитета), пореску евазију и корупцију.

Коначно, да се приметити да инострани аутори предано анализирају и филозофско – правне аспекте кривичноправне заштите животиња. У тој области се по свом значају посебно истичу расправе посвећене етичким изазовима у вези са положајем животиња у модерном друштву, као и статусом који им припада у савременим правним системима. Једно од централних питања, које уједно представља и предмет најжешћих спорења јесте да ли животиња може бити субјект права, односно носилац правно заштићених интереса или и у модерном добу, упркос новим етичким усмерењима и научним сазнањима, мора задржати статус објекта права или покретне ствари који јој је вековима припадао. На то питање се надовезује и расправа о оправданости, карактеристикама и домашајима кривичноправне заштите животиња, као и о садржају појма „права животиња“.

На почетку овога рада биће дефинисани основни појмови који су употребљавани кроз цео ток анализе кривичноправне заштите животиња. Прецизно дефинисање основних појмова нарочито је значајно уколико се узме у обзир природа проблематике која је предмет проучавања овог рада. Наиме, као што ће даља анализа показати, велики број кривичних дела којима се на посредан или непосредан начин остварује заштита животиња је бланкетног карактера. То особито важи за кривична дела која се сврставају у „еколошки криминалитет“, односно кривична дела против животне средине. То значи да је за правилно тумачење тих инкриминација неопходно пре свега познавање и других прописа, како законског, тако и подзаконског карактера који припадају сфери еколошког права, односно права заштите животне средине. Међутим, поред познавања садржине тих прописа, правилно „попуњавање“ таквих бланкетних инкриминација захтева и поседовање знања о основним појмовима из низа других ванправних научних дисциплина попут ветеринарске медицине, медицине, етике, биологије, екологије, пољопривреде итд. У складу са тим, биће изложене сумарне дефиниције основних појмова формулисане за потребе овог истраживања.

Животиња је за потребе овог истраживања дефинисана у најширем смислу и то у складу са чланом 1. Универзалне декларације о добробити животиња, као сваки кичмењак (сисар који није човек, птица, риба, гмизавац и водоземац), као и сваки бескичмењак који је способан да осети бол, патњу, страх и стрес. Овако дефинисан, појам животиње представља генусни појам који обухвата велики број нижих појмова. Као најважнији за област кривичноправне заштите животиња, могу се издвојити следећи нижи појмови: 1) дивље животиње и 2) животиње чији опстанак зависи непосредно од човека.

Дивља животиња је она животиња чија врста, односно раса није настала под утицајем човека као последица укрштања односно селекције или узгојних активности (члан 5. Закона о добробити животиња²²). Појам дивље животиње обухвата: 1) дивље животиње у заточеништву, 2) дивље животиње у природним стаништима (дивљач) и 3) егзотичне животиње – дивље животиње које нису аутохтоне на територији Републике Србије. Животиње чији опстанак зависи непосредно од човека укључују: 1) домаће животиње, 2) животиње које се држе и репродукују у производне сврхе, 3) огледне животиње, 4) животиње које се користе за изложбе, такмичења, приредбе и друге облике јавног приказивања, 5) животиње за рад, 6) службене животиње и 7) кућне љубимце. Домаћа животиња јесте животиња коју је човек одомаћио и чији опстанак зависи непосредно од бриге човека. Животиње које се држе и репродукују у производне сврхе јесу животиње које се користе за производњу хране, производа и отпадака животињског порекла, као и за рад. Огледне животиње су животиње и њихови развојни облици које се користе у научно – истраживачке и биомедицинске сврхе. Животиње за рад (радне животиње) су животиње које се користе као помоћ човеку у чувању лица или имовине, одбрани, спасавању, трагању, пољопривредним радовима, у терапеутске сврхе, као подршка особама са инвалидитетом и друге сличне сврхе. Службене животиње су животиње које су обучене и користе се за обављање послова појединих државних органа, као што су на пример, службени коњи или пси. Кућни љубимац је свака животиња која се држи ради дружења, односно због афективних разлога²³. Ту спадају нарочито: пси, домаће мачке, домаће птице, мали глодари, тераријумске, акваријумске и друге животиње које се

²² „Службени гласник Републике Србије“, бр. 41/2009.

²³ Висковић, Н.: Културна зоологија – што је животиња човјеку и што је човјек животињи, Наклада Јесењски и Турк, Загреб, 2009. године, стр. 186.

гаје или држе за дружење, рекреацију, заштиту или помоћ човеку (члан 3. став 1. тачка 30. Закона о ветеринарству²⁴). Напуштена животиња је животиња која нема дом или која се налази изван њега и лишена је бриге и неге власника, односно држаоца и коју је он свесно напустио. Изгубљена животиња је животиња која је напустила власника, односно држаоца без његове воље и коју он тражи.

Угрожена животињска врста је она врста која се суочава са високом вероватноћом да ће ишчезнути у природним условима у блиској будућности, што се утврђује у складу са општеприхваћеним међународним критеријумима (члан 4. став 1. тачка 73. Закона о заштити природе)²⁵.

Заштита животиња обухвата активности (нормативне и практичне) које човек предузима да спречи суровост (окрутност, нехуманост, злостављање) према животињама, да се поправи хумани третман према животињама, да се смањи стрес и напор животиња и да се ставе под контролу и мониторинг, експериментисање, односно истраживања над животињама.²⁶

Кривичноправна заштита животиња обухвата нормативне активности усмерене на обезбеђивање заштите животиња путем кривичног права као гране позитивног законодавства, које се састоје из инкриминисања људских радњи (чињења и нечињења) које представљају најозбиљније облике повреде и угрожавања животиња и њихове добробити. Она се остварује кроз усвајање и примењивање система законских прописа којима се прописују кривична дела, кривичне санкције, као и услови за њихову примену према учиниоцима кривичних дела у циљу сузбијања понашања која представљају најтеже видове повреде или угрожавања животиња и њихове добробити.

Основни извор кривичног права у Републици Србији чини Кривични законик.²⁷ Допунски извори кривичног права укључују: 1) нормативне (подзаконске) акте, 2) међународне уговоре, 3) обичајно право, 4) судску праксу и 5) правну науку.²⁸ Међународни уговор је међународни споразум закључен писмено између држава, који је

²⁴ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 91/2005 и 30/2010.

²⁵ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 36/2009 и 88/2010.

²⁶ Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, Правни факултет Универзитета у Београду и „Ђуро Салај“ АД, Београд, 2004. године, стр.157.

²⁷ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 и 111/2009.

²⁸ Јовашевић, Д.: Кривично право, Општи део, Номос, Београд, 2010. године, стр. 39.

регулисан међународним правом, било да је садржан у једном инструменту или у два или више инструмената међусобно повезаних, без обзира на његов посебан назив²⁹ (члан 2. став 1. Бечке конвенције о праву међународних уговора из 1969. године³⁰).

Добробит животиња представља обезбеђивање услова у којима животиња може да остварује своје физиолошке и друге потребе својствене врсти као што су: исхрана и напајање, простор за смештај, физичка, психичка и термичка удобност, сигурност, испољавање основних облика понашања, социјални контакт са животињама исте врсте и одсуство непријатних искустава као што су бол, патња, страх, стрес, болести и повреде (члан 5. став 1. тачка 4. Закона о добробити животиња).

Филозофски концепт права животиња укључује идеју да су нељудске животиње бића која имају осећања, способност да доживљавају бол и задовољство и да им, у складу са тим, припадају одређена неотуђива „морална права“ која људи не би смели да крше, укључујући и право животиња да не буду коришћене као средства за остварење било ког циља од стране људи. То су следећа права: 1) право животиња на поштовање њихових живота у складу са њиховом врстом – право на живот, 2) право животиња да буду слободне, које одговара врсти животиња, 3) право на станиште које је примерено врсти животиња, 4) право животиња да им човек не наноси непотребну патњу, бол и штету (да их не повређује) и 5) право свих животиња на бригу према њима (право животиња на људско старање), укључујући и забрану напуштања кућних љубимаца.³¹

Биоцентрична етика је таква етика којој је живот у средишту пажње и која захтева непосредну заштиту сваког живота као вредности по себи, а не само посредну заштиту живих бића као вредности које су средство за остварење неких других циљева.³²

Животна средина представља скуп природних и створених вредности чији комплексни међусобни односи чине окружење, односно простор и услове за живот људи (члан 3. став 1. тачка 1. Закона о заштити животне средине³³). Заштићено природно добро јесте очувани део природе посебних вредности и одлика (геодиверзитета, биодиверзитета,

²⁹ Димитријевић, В. (*et.al.*): Основи међународног јавног права, Београдски центар за људска права, Београд, 2005. године, стр. 30.

³⁰ „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори и други споразуми“, бр. 30/1972.

³¹ Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 157 – 159. и 205 – 212.

³² Висковић, Н.: Културна зоологија – што је животиња човјеку и што је човјек животињи, *Op.cit.*, стр. 323.

³³ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 135/2004, 36/2009 и 72/2009.

предела, пејзажа и др), који има трајни еколошки, научни, културни, образовни, здравствено-рекреативни, туристички и други значај, због чега као добро од општег интереса ужива посебну заштиту (члан 3. став 1. тачка 4.).

Кривично дело је, према материјално – формалном схватању, дело човека које је законом предвиђено као кривично дело, које је противправно и које је скривљено (члан 14. став 1. Кривичног законика). Прекршај је противправна скривљено извршена радња која је прописом надлежног органа одређена као прекршај (члан 2. став 1. Закона о прекршајима³⁴).

Заштитни објект је добро, вредност или интерес коме се пружа кривичноправна заштита од повреде или угрожавања кривичним делима. Разликују се две врсте заштитног објекта: 1) општи заштитни објект и 2) групни заштитни објект.³⁵ Општи заштитни објект представља свеукупност добара која се штите читавим системом кривичног законодавства једне земље. У кривичном праву Републике Србије општи заштитни објект чине човек и основне друштвене вредности (члан. 3. Кривичног законика). Групни заштитни објект обухвата посебна добра или вредности која се штите једном групом кривичних дела која је предвиђена у посебном делу Кривичног законика. Објект радње је предмет на коме се предузима, односно према коме је управљена радња извршења кривичног дела како би се могло повредити или угрозити заштићено добро или вредност. Објект радње припада елементу бића кривичног дела и он припада заштићеном објекту.

Кривична дела против животне средине су кривична дела чији је групни заштитни објект животна средина као скуп природних и створених вредности чији комплексни међусобни односи чине окружење односно простор и услове за живот људи (члан 3. став. 1. тачка 1. Закона о заштити животне средине).

Злостављање животиња укључује људске радње (чињења и нечињења), односно поступања или непоступања према животињама, којима се намерно или из нехата изазива бол, патња, страх, стрес, повреда и нарушава генетска целовитост животиње или изазива смрт животиње.

Физичко злостављање животиња подразумева радње којима се нарушава физичка целовитост животиње оштећењем њеног ткива и органа у смислу батинања, шутирања,

³⁴ "Службени гласник Републике Србије", бр. 101/2005, 116/2008 и 111/2009.

³⁵ Јовашевић, Д.: Кривично право, Општи део, *Op.cit.*, стр. 82.

бичевања, сексуалног злостављања, присиљавања на рад или обуку који превазилазе издржљивост животиње, неодговарајући начин хватања и обуздавања, спровођење интервенција на животињама супротно законским одредбама и свесно репродуковање јединки које пате од наследних болести, ако се оно не врши у огледне сврхе и у складу са законом (члан 18. Закона о добробити животиња).

Занемаривање животиња је облик физичког злостављања животиња (али може садржати и елементе емотивног или психичког злостављања) и састоји се у пропуштању власника или држаоца животиње да одговорно обавља своје дужности – да животињи обезбеди храну, воду, смештај, ветеринарску негу и слично, услед чега може доћи до погоршања здравственог стања и смрти животиње.

Психичко (емотивно) злостављање животиња обухвата такво нарушавање психичке целовитости животиње које може изазвати или изазива поремећаје у понашању, у смислу онемогућавања животињи да задовољи своје основне потребе у понашању, да искористи простор за одмор и заклон, разјаривања животиње применом физичке силе, другим животињама или надражајима који јој нису својствени, наношења страха, патње и проузроковања осећаја досаде и несигурности као и спречавања животиње да успостави социјалну везу са животињама исте врсте.

Сексуално злостављање животиња (бестијалност) подразумева било који сексуални контакт са животињама, који може, а не мора да резултира физичким повређивањем животиње.

Патолошко сакупљање животиња (колекционирање или хордашење) је облик злостављања животиња који се остварује комбинацијом активних и пасивних радњи које за последицу имају занемаривање, злостављање и смрт већег броја животиња³⁶. Оно се састоји у поседовању великог броја животиња (углавном кућних љубимаца – паса и мачака) и њиховом држању у екстремно пренасељеном простору уз пропуштање да им се обезбеди адекватна исхрана и ветеринарска нега, при чему се не препознају или грубо занемарују услови у којима те животиње живе и опасан утицај који такво окружење има на здравље и добробит и животиња и људи.

³⁶ Ascione, F., Shapiro, K.: People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications, Journal of Social Issues, вол. 65., бр. 3., 2009. године, стр. 574.

Криминалитет је укупност свих појединачних криминалних понашања у одређеном простору и времену.³⁷

Тамне бројке криминалитета означавају непознат, неевидентирани број кривичних дела и учинилаца.³⁸

Након операционализације основних појмова биће укратко изложен хипотетички оквир истраживања у овом раду.

Као основна, полазна, хипотеза истраживања може се навести следећа тврдња: “ У развијеним савременим правним системима, како англо – саксонске, тако и европско – континенталне правне традиције (укључујући и Републику Србију) постоји значајан број кривичних дела којима се директно или индиректно животиње штите од различитих људских радњи усмерених на повреду или угрожавање њиховог опстанка и добробити“. У оквиру наведене основне, односно полазне хипотезе може се развити неколико посебних хипотеза или подхипотеза.

Прва посебна хипотеза јесте да животиња у највећем броју кривичноправних система, укључујући и наш, нема статус објекта заштите кривичног права, већ положај објекта радње кривичних дела, који, због својих карактеристика, ипак није у потпуности изједначен са положајем покретне ствари.

Као друга посебна хипотеза наводи се сазнање да је захваљујући савременим достигнућима у области природних наука попут ветерине и медицине, готово опште прихваћен став да животиње, а нарочито оне на вишем степену еволутивног развоја (кичмењаци), могу осетити бол, патњу, страх и стрес.

Трећа посебна хипотеза имплицира да су наведена научна сазнања из области природних наука у знатној мери допринела промени етичких, али и правно – филозофских схватања човека у односу на животиње и наметнула потребу за преиспитивањем, како релевантних законских решења, тако и приступа приликом њиховог тумачења.

Четврта посебна хипотеза полази од тога да је до сада усвојен низ међународних докумената универзалног и регионалног карактера посвећених проблематици заштите

³⁷ Игњатовић, Ђ.: Криминологија, Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за публикације, Београд, 2008. године, стр. 15.

³⁸ Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М.: Криминологија, Пеликан Принт, Ниш, 2009. године, стр. 29.

животиња уопште, а посебно њихове заштите посредством норми кривичног права. Посебну улогу у усвајању ових докумената имају Организација уједињених нација, Савет Европе и релевантни органи Европске уније.

У оквиру пете посебне хипотезе износи се тврдња да у кривичном праву Републике Србије постоји већи број кривичних дела чији је објект радње животиња. Ова дела су сврстана у главу Кривичног законика која је посвећена кривичним делима против животне средине. Поред кривичних дела чији је објект радње животиња, у позитивном праву Републике Србије постоје и друга кривична дела, чији објект радње није животиња, али којима се ипак, додуше на индиректан начин, омогућава њихова заштита од повреде или угрожавања од стране људи.

Као шеста посебна хипотеза истиче се став да због своје сложености, као и карактеристика у погледу етиологије и феноменологије, међу кривичним делима којима се штите животиње посебну пажњу завређује кривично дело убијања и злостављања животиња, укључујући ти и његове посебне, односно теже облике.

У склопу седме посебне хипотезе наводи се да је велики број недопуштених људских радњи предузетих према животињама инкриминисан законским одредбама које спадају у област прекршајног права, те је потребно прецизно разграничити када ће се недозвољено понашање према животињи санкционисати као кривично дело, а када као прекршај.

У оквиру проблема овог истраживања, дефинисаног као анализа кривичноправне реакције на националном, компаративноправном и међународном нивоу, на људска понашања (чињења или нечињења) која представљају најозбиљније повреде или угрожавања живота, телесног и психичког интегритета и добробити животиња, биће размотрен и низ појединачних питања. Ради боље прегледности, проблематика кривичноправне заштите животиња биће у овом раду анализирана у оквиру четири основне тематске целине.

Прва целина посвећена је историјском развоју кривичноправне заштите животиња, друга се бави кривичноправном заштитом животиња на међународном нивоу, трећа се односи на кривичноправну заштиту животиња у савременом компаративном праву, док је у четвртој анализирана проблематика кривичноправне заштите животиња у важећем законодавству Републике Србије.

На почетку рада биће приказан историјски развој филозофско – теоријског сагледавања и позитивноправног регулисања појединих аспеката односа између људи и животиња, почевши од најстаријих, па све до правних извора који су непосредно претходили усвајању савремених закона посвећених заштити и добробити животиња, односно санкционисању недозвољених понашања људи према њима. Кроз сумарни историјски осврт на правни, а нарочито кривичноправни положај животиња у правним системима старог, средњег и новог века биће приказана еволуција односа друштва и законодаваца према животињском свету, као и пут који је пређен како би животиње од статуса „покретних ствари“ почеле да стичу статус човекових „субића“, са свим реперкусијама које је такав радикалан заокрет у домену етике произвео у свету права.

Од правних извора из периода старог века, биће приказане одредбе Законика Липит Иштар, Хамурабијевог законика и Хетитског законика које се на одређени начин дотичу неких аспеката односа човека према животињама и санкционисања различитих недозвољених понашања према њима. Сумарни осврт ће обухватити и основне поставке старозаветних и новозаветних учења и основних начела о човековом односу према животињама. Када су у питању правни извори средњег века, биће анализирани одредбе Салијског законика, Руске правде и Законика Карла V, познатог под називом *Constitutio Criminalis Carolina*, које се такође на одређен начин дотичу односа човека према животињама и кажњавања недопуштених људских понашања према животињама.

Историјски развој кривичноправне заштите животиња у новом веку биће анализиран на два одвојена колосека: 1) у земљама *common law* система, укључујући Сједињене Америчке Државе и Велику Британију и 2) у земљама европско – континенталне правне традиције, укључујући Немачку, Италију и Шведску, будући да су у тим правним системима, барем у ранијим фазама развоја, уочене значајне разлике у приступу овој проблематици. Посебна пажња биће посвећена развоју кривичноправне заштите животиња на нашим просторима, почевши од најранијих прописа српског права у којима се ова проблематика спомиње, па све до усвајања важећих прописа релевантних за заштиту животиња у нашој земљи, који су у највећој мери усклађени са напредним европским и интернационалним стандардима постављеним у овој области.

У делу рада који је посвећен кривичноправној заштити животиња у међународном праву, биће анализирани најзначајнији савремени међународни правни извори чије

одредбе су на директан или индиректан начин повезане са овом проблематиком. У питању су, како извори универзалне правне снаге усвојени под окриљем Организације Уједињених нација, тако и извори регионалног карактера који важе на територији европског континента. Међу конвенцијама од универзалног значаја биће размотрене не само оне конвенције које су већ усвојене под окриљем Организације Уједињених нација, већ и два документа која још увек немају формалноправну снагу, али чија растућа морална тежина уз све већи број званичних присталица у виду држава, међународних организација и појединаца, пружају њиховим одредбама изузетну моралну тежину због које завређују да буду предмет анализе. У питању су: Универзална декларација о добробити животиња и Универзална декларација о правима животиња, односно њихови нацрти, чије се усвајање очекује у блиској будућности.

Када су у питању регионални правни инструменти, акценат ће бити стављен на Европу, која је као регион највише допринела развоју наднационалног и националног законодавства релевантног за заштиту животиња. У оквиру важећих извора на европском континенту, биће представљене конвенције усвојене од стране Савета Европе, које садрже низ одредби које посредно или непосредно доприносе превенцији, откривању, спречавању, кажњавању и сузбијању недозвољених понашања људи према животињама, као и најзначајнији извори такозваног европског комунитарног права, односно права Европске уније.

Значај конвенција Савета Европе огледа се, пре свега, у постављању минималних обавезних стандарда заштите и добробити животиња у државама потписницама, чиме се њихово поштовање, али и обезбеђивање адекватног и ефикасног механизма за санкционисање њиховог кршења подижу на ниво међународних обавеза. Тиме се уједно омогућава да најзначајнији појмови у сфери заштите животиња у државама потписницама буду дефинисани и тумачени на једнообразан начин, што доприноси уједначеној правној, па и кривичноправној заштити животиња на територији Европе. Познавање извора права Европске уније, који су у овој области нарочито бројни и разуђени, особито су значајни ако се има у виду инсистирање на поступку европских интеграција наше земље.

Део рада је посвећен анализи кривичноправне заштите животиња у савременом упоредном праву. Ова компаративноправна анализа спроведена је на два одвојена колосека: 1) у земљама англосаксонског правног система, где су укључене Сједињене

Америчке Државе и Велика Британија и 2) у земљама европско – континенталне правне традиције, за чије представнике су одабране Немачка, Италија и Шведска. У контексту анализе савремених упоредноправних решења, представљене су и важеће законске одредбе од значаја за кривичноправну заштиту животиња у бившим југословенским републикама – Словенији, Хрватској, Републици Српској, Федерацији Босне и Херцеговине, Црној Гори и Македонији. Наиме, упркос чињеници да и Република Србија и наведене републике у овој области имају исту полазну основу – кривично законодавство некадашње Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, динамика усвајања посебних закона посвећених заштити и добробити животиња у појединим републикама, али и друге економско – социјалне и правне специфичности, условиле су појаву одређених разлика између њихових законских решења од значаја за кривичноправну заштиту животиња.

Коначно, у засебном делу овог рада биће обрађена кривичноправна заштита животиња у позитивном праву Републике Србије. Разматрању појединих инкриминација којима се отвара простор за кривичноправну заштиту животиња у нашој земљи претходиће теоријско – правни осврт на актуелни и потенцијални положај животиња у нашем правном, а посебно кривичноправном систему. У том смислу, биће нарочито преиспитане постојеће антропоцентричне дефиниције, како заштитног објекта, тако и саме функције кривичног права, и то у контексту измењених моралних схватања савременог друштва, која се одликују све снажнијим нагињањем ка основним принципима биоцентричне етике. Посебно ће бити размотрено које животињке врсте могу бити објекти радње појединих кривичних дела, а особито кривичног дела убијања и мучења животиња, чије је увођење у наше позитивно кривично право, 1. јануара 2006. године, изазвало бројна спорења на теоријском и практичном нивоу.

Након теоријског осврта, биће анализирана кривична дела прописана важећим Кривичним закоником Републике Србије, за која је процењено да могу на непосредан или посредан начин обезбедити заштиту животиња (било као посебних јединки, било као саставних делова животне средине, односно животињског света или фауне) од најтежих облика повреде или угрожавања њиховог живота, здравља, телесног и психичког интегритета, њихових станишта, бројности и разноликости њихових врста. Како су ова кривична дела систематизована у оквиру главе Кривичног законика која је посвећена кривичним делима против животне средине, биће укратко приказане основне

карактеристике ових, такозваних „еколошких“ кривичних дела, уопште, да би се затим прешло на анализу сваке поједине инкриминације. Анализом ће бити обухваћени појам, елементи, карактеристике и облици испољавања следећих кривичних дела: 1) убијање и злостављање животиња (члан 269.), 2) преношење заразних болести код биљака и животиња (члан 270.), 3) несавесно пружање ветеринарске помоћи (члан 271.), 4) производња штетних средстава за лечење животиња (члан 272.), 5) загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (члан 273.), 6) незаконит лов (члан 276.), 7) незаконит риболов (члан 277.) и 8) уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (члан 265.). Поред ових „основних“ кривичних дела, за кривичноправну заштиту животиња одређени, посредан значај имају и следеће инкриминације, тачније, њихови тежи облици: 1) загађење животне средине (члан 260.), 2) противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (члан 262.), 3) оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (члан 263.) и 4) уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја.

Приликом анализирања појединачних инкриминација из важећег Кривичног законика Републике Србије, посебан акценат ће бити стављен на кривично дело убијања и злостављања животиња и његовим појавним облицима. Разлог за то је, пре свега, чињеница да ово кривично дело, које представља значајну новину у нашем правном систему, изазива бројна теоријска спорења која се могу негативно одразити на тумачење и практичну примену законске одредбе у којој је оно садржано. Због тога ће посебно бити размотрени различити појавни облици злостављања животиња, као и основни узроци ове негативне појаве. Због тога што је уведено у наш правни систем тек 2009. године, као и због низа његових особености укључујући и његову учесталу повезаност са другим девијантним, делинквентим и криминалним испољавањима, посебна пажња ће бити посвећена тежем облику кривичног дела убијања и злостављања животиња које се односи на борбе између животиња. Поред тога, посебно место у овој анализи биће посвећено обележјима споредног кривичног дела од значаја за заштиту животиња. Ово дело није прописано у Кривичном законнику, већ у Закону о ветеринарству. То је дело „надриветинарства“.

Многи случајеви недозвољеног понашања људи према животињама у нашој земљи осим одредбама кривичног права, инкриминисани су и одредбама прекршајног права, које су садржане у посебним законима као што су: Закон о добробити животиња, Закон о дивљачи и ловству, Закон о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда и Закон о ветеринарству. Због тога у пракси може бити спорно да ли у случају идентитета учињеничног стања неко понашање треба санкционисати као кривично дело или као прекршај. Због тога ће у оквиру анализе позитивног права Републике Србије бити укратко размотрени однос и разграничење кривичноправне и прекршајноправне заштите животиња уз настојање да се утврди под којим условима ће неко недозвољено понашање представљати кривично дело из Кривичног законика Републике Србије, а под којим условима прекршај у смислу неког од посебних закона из области заштите животне средине. Ова дистинкција посебно је важна ако се има у виду да од ње зависи и надлежност суда и врста и висина санкције која ће у конкретном случају бити изречена учиниоцу

На крају, у циљу стварања што јасније слике о кривичним делима којима се повређују или угрожавају животиње у укупном криминалитету у нашој земљи у протеклих неколико година, биће анализирани и расположиви статистички подаци о броју пријављених, оптужених и осуђених лица за та кривична дела, њиховим основним демографским карактеристикама, као и кривичним санкцијама које су им изречене. Један од циљева анализе наведених статистичких показатеља јесте да се прикаже заступљеност ових кривичних дела у укупном броју учињених кривичних дела, а посебно у укупном броју кривичних дела против животне средине у нашој земљи у одређеним периодима. Том анализом се такође желе утврдити основне одлике учинилаца тих кривичних дела, не би ли се утврдило код које старосне, полне, образовне или друге групе треба појачати мере превенције. Коначно, разматрањем кривичних санкција које су у протеклих неколико година у нашој земљи изрицане учиниоцима ових кривичних дела има за сврху процену интензитета државне реакције на таква понашања и, уопште, казнене политике у тој области.

Као основни начини истраживања проблематике кривичноправне заштите животиња биће примењени следећи научни методи: правно – догматски метод, историјски метод, анализа садржаја, компаративни метод и статистички метод.

Примена правно – догматског метода састоји се у тумачењу, тачније у покушају изналажења правог, суштинског смисла читавог низа одредаба садржаних у прописима законског и подзаконског карактера, и то не само националног, већ и наднационалног важења, које су од значаја за обезбеђење заштите и добробити животиња. Смисао овог метода јесте продубљена егзегеза правних норми посвећених заштити животне средине уопште, а, у оквиру ње и животињског света, а посебно прописа чији је примарни и (или) једини циљ заштита животиња као таквих, дакле као бића за себе, а не само као дела животне средине и то путем прописивања кривичних санкција за понашања која представљају најтеже видове повреде и угрожавања живота, здравља и телесног интегритета животиња.

Историјски метод биће примењен како би се остварио увид у развој друштвене и правне свести о положају и заштити животиња, како у нашој земљи, тако и у свету. Примена овог метода омогућава остваривање прегледа и анализе не само законских решења, већ и филозофско – правних схватања која су у овој области била заступљена почев од најстаријих правних извора донетих скоро два миленијума пре нове ере, преко правних докумената средњег и новог века, па све до савремених правних система двадесет и првог века. Историјски метод биће примењен, како на изучавање еволуције и револуције у области казненоправне заштите животиња у упоредном праву, тако и на њен развој на нашим просторима.

Велики део истраживања биће спроведен на основу анализе садржаја различитих правних извора од директног или индиректног значаја за заштиту животиња. Анализа тих садржаја ће у највећој мери бити заснована на анализи законских решења која су у овој области присутна у позитивном праву Републике Србије. Поред тога, анализом садржаја биће обухваћени и закони других земаља као и различити међународни извори.

С обзиром да ће наведена проблематика бити сагледана и у контексту законских решења која су на снази у другим земљама, укључујући и земље *common law* и земље европско – континенталног система, са посебним освртом на позитивно право бивших југословенских република, у раду ће бити широко заступљена примена компаративног метода. Примена компаративног метода, између осталог, има за циљ сагледавање упоредноправних решења или неких њихових аспеката и елемената, као могућих узора за нашег законодавца, односно као потенцијалних правних транспланата. Таква анализа треба

да укаже на разноврсност инкриминација од значаја за заштиту животиња у другим упоредноправним системима, који су облици и видови таквог испољавања прописани, каква су обележја и елементи појединих кривичних дела, те врста и висина прописаних казни и других кривичних санкција. Ова решења ће бити упоређена са идентичним инкриминацијама у Републици Србији како би се закључило у којој мери, на који начин и у ком обиму се ова заштита може побољшати и подићи на квалитативно виши ниво.

Статистички метод биће употребљен приликом анализирања расположивих података Републичког завода за статистику о броју пријављених, оптужених и осуђених лица за кривична дела која су у овом раду препозната као релевантна за заштиту животиња, и то у периоду од 1. јануара 2006. године до краја 2010. године. Он има за циљ сагледавање феноменологије (обима, динамике и структуре) овог облика криминалитета, као и модалитета и интензитета кривичноправне реакције на та кривична дела у Републици Србији у наведеном периоду.

Спровођење истраживања кривичноправне заштите животиња у међународним, упоредноправним и националним оквирима има за циљ постизање неколико резултата од научног и друштвеног значаја. Истраживање треба да покаже еволуцију и револуцију етичког и правног приступа регулисању односа човека према животињама, како у свету, тако и у нашој земљи. Затим, оно би требало да допринесе стицању сазнања о броју и основним карактеристикама кривичноправних инкриминација којима се на директан или индиректан начин доприноси заштити животиња од различитих људских радњи усмерених на повреду или угрожавање њиховог живота и телесног и психичког интегритета и добробити. Поред остваривања увида у позитивноправна решења заступљена у нашем правном систему, истраживање треба да допринесе и упознавању појединих, репрезентативних упоредноправних решења у овој области.

Као један од резултата истраживања очекује се и детаљан преглед најзначајнијих универзалних и регионалних међународних докумената од значаја за заштиту животиња, чиме ће се допринети ефикаснијој и доследнијој имплементацији у нашој земљи стандарда о заштити и добробити животиња који су у тим документима прокламовани. Овај резултат је нарочито важан ако се узме у обзир да се њиме доприноси испуњењу међународних обавеза које је наша земља преузела ратификацијом одређених међународних конвенција.

Као крајњи резултат истраживања очекује се спознаја основних одлика и квалитета кривичноправне заштите животиња, како у Републици Србији, тако и у свету, предвиђање одређених тенденција у њеном развоју и извођење низа закључака и конструктивних предлога усмерених на њено унапређење.

ГЛАВА ПРВА

ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ КРИВИЧНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ ЖИВОТИЊА

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Човеков однос према животињама вековима се базирао на њиховом експлоатисању. И у модерном друштву, животиње се углавном квалификују као правни објекти, а могло би се рећи да је све до осамнаестог века, израбљивачки однос према животињама, базиран на теорији радикалног специзма, био опште прихваћено мишљење. Снажан антропоцентризам присутан је и у хришћанском и у јеврејском учењу, а почетак ширења разумног осећања да се са животињама мора поступати хумано везује се тек за другу половину осамнаестог века и појаву идеја просветитељства.³⁹ Дакле, злостављање животиња није одувек и свуда било праћено друштвеном осудом, већ управо супротно – афирмацијом и подстицањем који су се у неким срединама задржали и данас, те се утицај социјалне средине може сматрати значајним узроком таквог понашања. Ипак, доступни историјски извори показују да је однос човека према животињама кроз правну историју налазио своје место у законским текстовима, независно од карактера побуда које су законодавца мотивисали да те односе уреди и, по потреби, санкционише недозвољена понашања људи према животињама.

У оквиру анализе историјског развоја кривичноправне заштите животиња биће изложене казнене одредбе најзначајнијих правних извора старог, средњег и новог века, за које је процењено да су, независно од иницијалних интенција законодавца, на одређени начин доприносиле заштити животиња. Када су у питању извори старог века, биће анализирани одредбе: 1) Законика Липит Иштар, за који се процењује да датира из

³⁹ Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 14., 15., 17. и 23.

периода од 1930. до 1900. године п.н.е, 2) Хамурабијевог законика, за који се сматра да је настао око 1790 године п.н.е и 3) Хетитског законика, за који се оцењује да је створен између 1650. и 1500. године п.н.е. Поред ових извора права старог века, одређени аспекти јеврејског и хришћанског поимања односа човека према животињама биће сагледани кроз одабране одредбе Старог и Новог завета. Од средњовековних правних извора, у овом раду ће бити изложене одредбе које се на одређени начин дотичу проблематике заштите животиња из следећих правних извора: 1) Салијског законика с краја петог века н.е. 2) Руске правде, настале у 11. веку н. е. (у краћој верзији), односно 12. веку н. е. (у проширеној верзији) и 3) Законика Карла V, познатог под називом *Constitutio Criminalis Carolina* из 1532. године.

Посебна пажња биће посвећена историјском развоју кривичноправне заштите животиња на нашим просторима, почевши од средине деветнаестог века, па до данас. У том контексту биће анализирани следећи правни документи, тачније, њихове одредбе које су релевантне за заштиту живота, телесног интегритета и добробити животиња : 1) Казнителни законик за полицајне преступке из 1850. године, 2) Криминални (Казнителни) законик за Књажевство Србију из 1860. године, 3) Закон о лову из 1898. године, 4) Закон о риболову из 1898. године, 5) Кривични законик Краљевине Југославије из 1929. односно 1930. године, 6) Закон поморском риболову из 1922. године, 7) Закон о лову из 1931. године, 8) Кривични законик ФНРЈ из 1951. године, 9) Кривични закон СФРЈ из 1976. године и 10) Кривични закон Републике Србије из 1977. године. Ради боље прегледности, одредбе наведених закона биће анализирани у три периода: 1) период пре 1918. године, 2) период између 1918. и 1945. године и 3) период од 1945. до 2004. године. У оквиру последњег, четвртог периода у развоју кривичног права Републике Србије биће анализирани позитивнправни прописи наше земље од значаја за кривичноправну заштиту животиња, пре свега, релевантне одредбе важећег Кривичног законика, као и одредбе појединих прописа из домена прекршајног права који су такође важни за ову област.

2. ЗАШТИТА ЖИВОТИЊА У СТАРОМ ВЕКУ

Правни положај животиња, а самим тим и место животиња у систему кривичног права, одувек је представљао одраз преобладајућих етичких и религиозних схватања у једном друштву. Поједини аспекти односа између човека и животиње пронашли су своје место у правним изворима старог века, попут Законика Липит Иштар, Хамурабијевог законика и Хетитског законика. При томе треба имати на уму да су писани извори кривичног права из овог периода и иначе ретки⁴⁰, те из њихове оскудности ипак не би требало *a priori* извести закључак о незаинтересованости или слабој посвећености старовековних друштава проблематици заштите животиња, нарочито ако се узме у обзир религијски значај који је у њима приписиван појединим животињским врстама.

Најстарији пронађени писани правни документ, Ур – Намуов Законик, који датира из периода око 2100. године п.н.е.⁴¹ не садржи одредбе које би се на било који начин бавиле животињама или њиховом заштитом.⁴²

Животиње се спомињу тек у Законнику Липит Иштар⁴³, за који се процењује да је настао око 1930. или око 1900. године п.н.е.⁴⁴ Животиње се, у овом Законнику, штите као покретне ствари које свом власнику доносе одређену имовинску корист. Закоником је прописано да ће лице које изнајми вола и истом повреди губицу, бити обавезано да плати једну трећину вредности те животиње (члан 34.), док ће у случају оштећења ока те животиње морати да плати једну половину њене вредности (члан 35.), а у случају повреде рога или репа, једну четвртину (чл. 36 – 37.). Наведени износ представља новчану компензацију власнику животиње због штете која му је причињена услед губитка њене тржишне вредности, а не казну због евентуалног лошег поступања са животињом, услед чега су животињи нанете описане телесне повреде.

⁴⁰ Чејовић, Б.: Кривично право, Општи део, Досије, Београд, 2007. године, стр. 11.

⁴¹ Аврамовић, С.: Општа правна историја: стари и средњи век, Номос, Београд, 2004. године, стр. 66.

⁴² Ур – Намуов законик (*The Ur – Nammu Law Code*), преузето са: http://realhistoryww.com/world_history/ancient/Misc/Sumer/ur_nammu_law.htm, приступ: 04.12.2011. године

⁴³ Законик Липит Иштар, (*Excerpts of Lipit – Ishtar Code*) преузето са: <http://en.wikipedia.org/wiki/Lipit-Ishtar>, приступ: 04.12.2011. године.

⁴⁴ Аврамовић, С.: Општа правна историја: стари и средњи век, *Op.cit.*, стр. 66.

Хамурабијев законик из 1790 п.н.е⁴⁵, најстарији извор вавилонског права, и најзначајнији клинописни правни споменик, регулише различите правне области, почев од својинских, преко породичних, облигационих и кривичноправних односа, па до организације судства. Одликују га изразито класни карактер, особито строге казне, учесталост смртне казне, репресивност, доследна примена принципа талиона и наглашена казуистичност.⁴⁶ Овај правни извор садржи неколико одредби које осликавају положај животиња у правном систему Вавилона. Иако се не може рећи да успоставља њихову заштиту у данашњем смислу те речи, Хамурабијев законик ипак санкционише одређена недозвољена понашања према животињама, али не због њих самих, већ у циљу заштите економских интереса њихових власника.

Закоником је прописано да ће лекару који говечету или магарцу нанесе тешку рану, али успе да је излечи, власник као награду дати једну шестину секела (члан 224.). Међутим, уколико би лекар говечету нанео тешку рану и убио га, он се обавезује да његовом власнику да једну четвртину вредности те животиње (члан 225). Законик је прописивао обавезу плаћања одређеног новчаног износа власнику говечета које је „изнајмљивано“ за рад (чл. 241 – 242.). Уколико би лице које је „узело под кирију“ туђег вола, ту животињу убило својим рђавим поступањем или ударцима, или му нанело телесне повреде (сломи му ногу, нажуљи му врат), оно је било обавезно да власнику накнади „вола за вола“ (чл. 245 – 246.). Исто тако, ако би неком лицу на чување уз накнаду били поверени говече или овца, а оно их на било који начин „упропасти“, морало је власнику да надокнади „говече за говече и овцу за овцу“ (члан 263.). У случају да је волу који је изнајмљен за рад избијено око, његовом власнику је исплаћивана половина вредности те животиње (члан 247.), а за ломљење рога, одсецање репа или повреду губице вола, учинилац је био обавезан да власнику плати једну четвртину вредности животиње (члан 248.). Са друге стране, ако би во који је „узет под кирију“ угинуо случајно, његов држалац би био слободан да своју тврдњу о случајном страдању животиње поткрепи одговарајућом заклетвом (члан 249.). Наведене одредбе Хамурабијевог законика говоре у прилог схватању да су животиње (као и робови) у том историјском раздобљу имале статус

⁴⁵ Хамурабијев законик, преузето са: <http://www.alanwatson.org/sr/kutak/vezbe/hamurabi.pdf>, приступ: 04.12.2011. године.

⁴⁶ Аврамовић, С.: Општа правна историја: стари и средњи век, *Op.cit.*, стр. 73 – 87.

покретних ствари, те да је инкриминисањем недопуштеног поступања према њима, законодавац, заправо, штитио економске интересе њихових власника. То потврђује и чињеница да се Закономом штите само животиње које имају већу тржишну вредност попут волова, говеда и оваца.

За разлику од Хамурабијевог, Хетитски законик (1650 – 1500. године п.н.е.)⁴⁷ садржи две одредбе посвећене инкриминисању једног особеног облика окрутности према животињама. У питању је сексуално злостављање животиња, познато и као бестијалност (*bestiality*). Иначе, сексуално злостављање представља један од облика окрутности према животињама који обухвата различита понашања, почевши од додиривања или тактилног стимулација гениталија животиња на други начин, па до сексуалног односа са животињом и насилног сексуалног искоришћавања животиње. Код појединих врста животиња, као крајњи исход сексуалног злостављања могу се јавити озбиљне телесне повреде или смрт због оштећења унутрашњих органа услед пенетрације.⁴⁸

Хетитски законик предвиђа могућност изрицања смртне казне човеку који би имао сексуални однос са кравом. Краљ је имао дискреционо овлашћење да учиниоцу тог кривичног дела поштеди живот, с тим што је било изричито забрањено да учинилац тог кривичног дела приђе краљу (члан 187.). Смртном казном било је забрањено и одржавање сексуалног односа са свињом или псом (члан 199.). Насупрот томе, сексуални однос са коњем или мазгом није био кажњив, већ је учиниоцу тог дела само забрањивано да у будућности приђе краљу, као и да постане свештеник (члан 199.) што указује да је сам сексуални однос са животињом у овом случају сматран срамотним, нечасним, неморалним чином. Међутим, из текста Законика се не може са сигурношћу закључити да је хетитски законодавац за сексуални однос са кравом, свињом или псом прописивао смртну казну, односно са коњем или мазгом одређене забране, које би по својој природи пре одговарале мерама безбедности какве постоје у савременом кривичном праву (као што је мера

⁴⁷ Хетитски законик, Ancient History Sourcebook: The Code of the Nesilim c. 1650-1500 BC (Напомена: Хетити су за себе користили назив *Nesilim*), преузето са: <http://www.fordham.edu/halsall/ancient/1650nesilim.asp>, приступо 04.12.2011. године.

⁴⁸ Ascione, F. R.: Animal Abuse and Youth Violence, *Juvenile Justice Bulletin*, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001. године, стр. 20.

безбедности забране вршења позива, делатности или дужности или забране приближавања и комуникације са оштећеним), него казнама у правом смислу те речи.

И Стари и Нови завет говоре о појединим аспектима односа човека према животињама, при чему се значај наведених религиозних извора не исцрпљује само у постављању одређених правила понашања човека у односу на животиње. Њихов утицај је далекосежнији, будући да су они практично заслужни за обликовање данашњег правног и моралног статуса животиња у великом броју земаља.

Животиње се често спомињу у Старом завету, што говори о значајном месту које су имале у старој јеврејској култури. Књига Постања говори да је Бог начинио човека по свом облику, „који ће бити господар од риба морских и од птица небеских и од стоке и од цијеле земље и од свијех животиња што се мичу по земљи“⁴⁹. Такође, у Књизи Постања се наводи да је Бог, благосиљајући човека и жену, рекао „рађајте се и множите се и напуните земљу и владајте њом и будите господари од риба морских и од птица небеских и од свега звериња што се миче по земљи“⁵⁰. Исто тако, када је Бог након великог потопа благословио Ноја, упутио је њему и његовим синовима следеће речи: „И све звијери земаљске и све птице небеске и све што иде по земљи и све рибе морске нека вас се боје и страше; све је предано у ваше руке“⁵¹. Из ових одломака Књиге Постања недвосмислено произлази да је Бог човеку дао потпуну власт над животињама,⁵² а таква човекова доминација над другим створењима није ништа друго до одраз политичке и социјалне стварности која је постојала у доба када је тај извор настао.⁵³

За разлику од библијског учења које подржава начело „божански посвећене људске супериорности“, хебрејски закони против наношења телесних и психичких патњи животињама (*tsa'ar ba'alei chayi*) и, уопште, њихово неодобравање окрутности према

⁴⁹ Прва књига Мојсијева, Постање, 1:26., Свето писмо Старога и Новог зајета, прево Стари зајет Ђуро Даничић, Нови зајет прево Вук Стефанофић Караић, Британско инострано библијско друштво, Будимпешта, 1868. године, стр. 1.

⁵⁰ Постање, 1:28.

⁵¹ Постање, 9:2.

⁵² Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 16.

⁵³ Патерсон, Ч.: Вечна требљинка – наш однос према животињама и холокауст, ИП Добар наслов, Београд, 2007. године, стр. 29.

животињама, донекле ублажавају старозаветни антропоцентризам.⁵⁴ Поједини аутори, као што су Ден Кон – Шербок и Ендру Линзи, чак сматрају да је јудаизам радикалан у схватању да животиње заиста имају одређена права. Такав закључак они изводе из одредаба хебрејског закона којима се, са једне стране, људима допушта да употребљавају животиње за своје потребе, али им се, истовремено, забрањује да било ком Божјем створењу нанесу патњу. Јеврејска традиција самилости према животињама укореењена је у Тори. Она налаже да се животиње одмарају на Сабат, забрањује се да се заједно ујармљују јаке и слабе животиње, захтева се да се животињама везаним за вршилицу допушта да пасу итд.

У прилог хуманог односа Јевреја према животињама говоре и речи пророка Исаије: „Онај који убије вола, попут онога је који убије човека“. Касније настали Талмуд и Респонзе, увели су забрану крвавих спортова, укључујући и лов из забаве. Штавише, они су обавезали Јевреје да „нахране своје животиње пре него што нахране себе“, а о значају те дужности говори и право Јеврејина да прекине извршење рабинске заповести како би нахранио своје животиње. Јеврејски законик (*Sefer Hasidim*) наводи да је према закону Торе забрањено наносити бол било којем живом бићу, као и да су људи дужни да сваком живом бићу ублаже бол.⁵⁵ Дакле, овај Законик не само што поставља обавезу уздржавања од предузимања одређених радњи (чињења или нечињења), којима би се било ком живом бићу (укључујући и животиње) наносио бол, већ намеће људима и дужност активног делања, чињења, чији је циљ да се сваком живом бићу ублажи бол.

3. ЗАШТИТА ЖИВОТИЊА У СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Однос средњовековног човека према животињама махом је обликован под снажним утицајем хришћанске цркве, чије је учење почивало на изразито антропоцентричним схватањима. Најпознатији хришћански средњовековни мислилац, Тома Аквински, није се изјашњавао против убијања животиња, сматрајући чак да такво понашање има своје

⁵⁴ Патерсон, Ч.: Вечна требљинка – наш однос према животињама и холокауст, *Op.cit.*, стр. 29.

⁵⁵ Патерсон, Ч.: Вечна требљинка – наш однос према животињама и холокауст, *Ibid.*, стр. 30.

покриће у хришћанској мисли. Међутим, он је ипак дошао до закључка да је окрутност према животињама неприхватљива будући да се из таквог понашања може изродити и окрутност према људским бићима. Штавише, Тома Аквински је сматрао да је човек који има саосећање према животињама склонији да такве емоције гаји и према другим људима.⁵⁶ Хришћански антропоцентризам одразио се и на правни положај животиња у средњем веку. Већина средњовековних извора права третира животиње као покретне ствари, придајући им значај у сразмери са њиховом економском вредношћу. У том смислу се као примери могу навести одредбе следећих средњовековних правних докумената:

- 1) Салијског законика,
- 2) Руске правде и
- 3) Законика Карла V, познатог под називом *Constitutio Criminalis Carolina*.

Салијски законик је настао крајем 5. века у Франачкој држави и примењиван је, према принципу персоналног права, у односу на Салијске Франке. Као и остали варварски законици, он представља збирку обичајног права, које је било санкционисано од стране органа државне власти, али је временом претрпео и одређене измене и допуне. Салијски законик регулише различите области права, али највише пажње посвећује кривичноправној материји.⁵⁷ Животиње се спомињу у две прилично опширне одредбе, али искључиво као покретне ствари које могу бити објект радње кривичног дела крађе. У питању су: 1) крађа свиња и 2) крађа говеда. У оквиру кривичног дела крађе свиња постоји чак шеснаест засебних инкриминација, које се међусобно разликују према карактеристикама (узрасту, броју, полу, припадности чопору и другим својствима) свиње која је објект радње кривичног дела. Сви случајеви крађе свиња били су запређени новчаном казном, а њен конкретан износ зависио је управо од одлика свиње која је била објект радње. Тако је, на пример, за крађу крмаче са свом прасади била прописана новчана казна у износу од седам солида, док је за крађу нераста или крмаче предводнице била прописана новчана казна у износу од седамнаест и по солида, а за крађу прасета сисанчета

⁵⁶ Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 21.

⁵⁷ Вајс, А., Кандић, Љ.: Општа историја државе и права – феудални период, Савремена администрација, Београд, 1999. године, стр. 145.

три солида (члан 2. став 3., 11. и 1).⁵⁸ На сличан начин санкционисано је и седам различитих случајева крађе говеда (члан 3.).

Руска правда је први сачувани зборник руског обичајног права. Прва, краћа верзија овог Законика потиче из 11. века и садржи углавном одредбе из кривичноправне области, док је друга, проширена верзија настала у 12. веку и, поред кривичноправне, регулише и материју приватног права.⁵⁹ И Руска правда прописује кривична дела, чији објект радње чине животиње. Као и у претходном правном извору, и овде животиње имају статус покретних ствари, те се наведеним инкриминацијама првенствено штите имовински, односно економски интереси њихових власника. Као посебне врсте крађе предвиђене су: крађа стоке у штали или у клети и крађа стоке (оваца, коза или свиња) на пољу. У оба случаја, учиниоцу се могла изрећи новчана казна (чл. 41. и 42).⁶⁰ Посебне одредбе Руске правде посвећене су заштити пчела, односно пчелињака. Њима се прописује новчана казна за обарање пчелињака или дрвета на коме се пчелињак налази (члан 75.)⁶¹, као и за „чупање“ пчела из пчелињака (члан 76). Новчаном казном била је запрећена и крађа туђе уловљене дивљачи, тачније, крађа јастреба, сокола или других законом набројаних птица из туђе мреже (члан 81.).

Нарочиту пажњу завређује одредба Руске правде којом се учинилац, који би из пакости заклао коња или стоку, обавезује не само да плати новчану казну, већ и да, кумулативно са новчаном казном, плати одређени износ како би надокнадио штету господару те животиње (члан 84.). Из обавезе надокнаде штете господару заклане животиње следи да објект радње овог кривичног дела није могла бити животиња која се налази у својини учиниоца, већ је она морала припадати другом лицу. То значи да се наведеном инкриминацијом животиње нису штитиле од „пакосног“ убијања од стране свог власника, већ само од стране трећих лица, односно да су се тиме штитили интереси власника, а не интереси животиња. Ипак, обавезивање учиниоца да, поред надокнаде

⁵⁸ Салијски законик, превод: Пухан, И. и Микуландра, Н., 1951. године, у: Вајс, А., Кандић, Љ.: Општа историја државе и права – феудални период, стр. *Op. cit.*, 146.

⁵⁹ Вајс, А., Кандић, Љ.: Општа историја државе и права – феудални период, *Ibid.*, стр. 151.

⁶⁰ Правда руска (превод: Мошин, В.) у: Вајс, А., Кандић, Љ.: Општа историја државе и права – феудални период, *Ibid.*, стр. 155.

⁶¹ Правда руска (превод: Мошин, В.) у: Вајс, А., Кандић, Љ.: Општа историја државе и права – феудални период, *Ibid.*, стр. 158.

штете власнику животиње, плати и новчану казну указује да убијање туђег коња или стоке из пакости није третирано само као нарушавање економске равнотеже, већ и као понашање чија друштвена опасност захтева државну интервенцију у виду кривичноправног санкционисања.

Законик Карла V, познат под називом *Constitutio Criminalis Carolina*, из 1532. године сматра се најзначајнијим спомеником кривичног права касног феудализма. Иако је овај Законик имао супсидијарни карактер у односу на кривично право појединих немачких земаља, његов утицај се одржао све до кривичноправних реформи просвећеног апсолутизма.⁶² Када је у питању кажњавање недозвољених понашања у односу на животиње, овај Законик санкционише бестијалност као посебан облик противприродног блуда. Наиме, *Constitutio Criminalis Carolina*⁶³ прописује смртну казну спаљивањем за три облика такозваног противприродног блуда: 1) између две жене, 2) између два мушкарца и 3) између човека и животиње (члан 116.). Описаном одредбом инкриминисани су различити, са становишта морала и обичаја, неприхватљиви облици сексуалног општења, те се може рећи да је она првенствено усмерена на заштиту морала (полног морала), а не на заштиту животиња од штетних последица које би на њих могло имати сексуално злостављање од стране људи. Дакле, у Законику Карла V бестијалност је кажњавана као посебна врста противприродног блуда, а не као специфичан облик злостављања животиња, као што је то случај у савременим законима посвећеним заштити и добробити животиња.

4. ЗАШТИТА ЖИВОТИЊА У НОВОМ ВЕКУ

4.1. Земље *common law* система

Настанак првих организованих напора за успостављање хуманог односа човека према животињама и усвајање првих закона посвећених заштити и добробити животиња везују се за деветнаести век и земље *common law* система – Сједињене Америчке државе и

⁶² Вајс, А., Кандић, Љ.: Општа историја државе и права – феудални период, *Op. cit.*, стр. 178.

⁶³ *Constitutio Criminalis Carolina*, (превод: Новаковић, М.), у: Вајс, А., Кандић, Љ.: Општа историја државе и права – феудални период, *Op. cit.*, стр.181.

Велику Британију. Највеће заслуге за то припадају првим покретима за заштиту права и добробити животиња, који су организовани управо у овим земљама. Иницијални циљеви британских и америчких покрета за заштиту животиња, а самим тим и првих закона усвојених као резултат њиховог ангажовања, састојали су се у спречавању и кажњавању људске окрутности према животињама (*animal cruelty*) и забрани или барем ограничавању вршења научних експеримената над живим животињама.⁶⁴

4.1.1. Сједињене Америчке Државе

Сједињене Америчке Државе су прва држава која је законом заштитила животиње од људске окрутности. То је учињено давне 1641. године, када су Пуританци колоније Масачусетс Беј⁶⁵ усвојили први писани законик под називом Целина слобода (*The Body of Liberties*)⁶⁶, који је саставио пуритански свештеник правничког образовања, Натанијел Вард. Овим Закоником прокламовано је укупно стотину слобода, на чијем су поштовањау Пуританци желели да изграде свој правни систем. У време када су у другим правним системима животиње сматране пуким стварима у човековој својини, које је он могао користити и искоришћавати по сопственом нахођењу, *The Body of Liberties* је у свом садржају у оквиру слободе наведене под редним бројем 92. прокламовао забрану окрутности према животињама (*Cruelty to animals forbidden*). У том смислу, Закоником је било изричито прописано да нико не сме вршити било какву свирепост или окрутност према животињама које се уобичајено држе за човекове потребе.⁶⁷

Осим тога што представља први писани правни акт којим се животиње штите од људске окрутности, *The Body of Liberties* се уједно сматра и првим прописом чије одредбе

⁶⁴ Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр.71.

⁶⁵ Колонија Масачусетс је спадала у такозване самоуправне колоније, у којима је гувернера бирао сам народ. (Више о томе: Аврамовић, С.: Општа правна историја: нови век, *Op.cit.*, стр. 48.)

⁶⁶ Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 80.

⁶⁷ Stewart Leavitt, E., Halverson, D.: The Evolution of Anti – Cruelty Laws in the United States, in: Animals and their Legal Rights – A Survey of American Laws from 1641 to 1990, Animal Welfare Institute, USA, 1990. године, стр. 1.

обезбеђују заштиту животиња у превозу. Према овом правном акту, уколико је неко у ситуацији да гони или превози стоку од једног до другог удаљеног места, услед чега би могло доћи до њене исцрпљености, гладовања или болести, законито је омогућити да се стока у одређеном временском интервалу одмори и освежи и то на било ком отвореном простору који није ограђен и намењен за неку посебну сврху (као што је на пример ливада или други омеђени простор).

Пуританци су посебно настојали да обезбеде да прокламоване слободе не остану само на декларативном нивоу, већ да стекну правну обавезност, формалну правну снагу, својствену актима законског карактера. У складу са тим, иако су сва набројана права, слободе, имунитети, овлашћења и привилегије изражени „у форми слобода, а не у форми закона“, Пуританци су овластили и обавезали све оне који ће у будућности бити на некој од државних функција да те слободе сматрају законима и да не пропусте да изрекну прикладне и сразмерне казне свакоме ко их прекрши. Иако прецедентно право пре тога није “званично” познавало заштиту животиња, постоје извори који потврђују да су након усвајања такозване „слободе број деведесет и два“ у држави Масачусетс вођени судски поступци против учинилаца окрутности према животињама. Као пример се наводи случај осуде лица због испољене окрутности према волу,⁶⁸ што наводи на закључак да је наведена одредба заиста и заживела у пракси правосудних органа ове државе.

Осим цитираног пуританског закона, у то време у Сједињеним Америчким Државама није било других писаних правних аката који би забрањивали окрутност према животињама. Због тога су лица која би убијала или злостављала животиње могла бити оптужена једино због узнемиравања, односно причињавања непријатности другима (*nuisances*). На пример, познат је случај да је у то време у Филаделфији један кочијаш проглашен кривим за окрутно пребијање сопственог коња и осуђен да плати новчану казну у износу од тридесет долара и трошкове судског поступка, као и да зајемчи да ће се добро понашати у наредних годину дана.⁶⁹ Постоји још доказа који потврђују да се окрутан однос према животињама ипак сматрао кажњивим према прецедентном праву у периоду од средине 18. века, када је усвојен *The Body of Liberties*, до почетка 19. века, када је

⁶⁸ Records of Quarterly Courts of Essex County (Massachusetts) III, 305.

⁶⁹ Schultz, W.: The Humane Movement in the United States, 1910 – 1922, Dissertation: Columbia University, New York, 1924. године, стр. 12.

отпочело усвајање првих „*anti – cruelty*“ закона у Сједињеним Америчким Државама. У прилог томе говори и извод из Збирке закона и извештаја државе Њујорк (*Digest of New York Statutes and Reports*), где се под насловом „Животиње – третман, очување и уништење животиња“ (*Animals – Treatment, Preservation, Destruction of Animals*) као пример намерног вршења окрутности према животињама наводи управо прекомерно пребијање коња од стране кочијаша, при чему се истиче да је такво понашање према прецедентном праву кажњиво и то као прекршај (*misdemeanor*).⁷⁰

Следећи писани закон посвећен заштити животиња на америчком континенту (донет је у Држави Њујорк 1828. године) прописује да ће одговарати за прекршај свако лице које намерно убије, осакати или рани коња, вола или другу стоку или овцу која припада другој или намерно и окрутно туче или мучи другу сличну животињу, без обзира на то у чијој је она својини. Дакле, њујоршки закон против окрутности према животињама, пружао је заштиту само ограниченом кругу животињских врста – коњима, кравима и овцама. Без обзира на то, он се може сматрати изузетно напредним будући да је омогућавао да животиње буду заштићене и од окрутног поступања учињеног од стране власника животиње, а не само од окрутности „трећих лица“. На тај начин је животињама по први пут загарантован правни статус који се разликује од статуса покретних ствари, чиме су оне јасно издвојене од осталих предмета својине.⁷¹

Држава Масачусетс је 1835. године усвојила пропис - *The revised statutes of the Commonwealth of Massachusetts* у коме су биле садржане одредбе о заштити одређених птица и других корисних животиња, као и правила о начинима убијања одређених штеточних дивљих животиња, лову, риболову и поступању са невласничким животињама⁷². Посебан одељак 22. у оквиру 130. главе овог закона био је посвећен

⁷⁰ Stewart Leavitt, E., Halverson, D.: *The Evolution of Anti – Cruelty Laws in the United States*, in: *Animals and their Legal Rights – A Survey of American Laws from 1641 to 1990*, Animal Welfare Institute, USA, 1990. године, стр. 2.

⁷¹ Stewart Leavitt, E., Halverson, D.: *The Evolution of Anti – Cruelty Laws in the United States*, in: *Animals and their Legal Rights – A Survey of American Laws from 1641 to 1990*, Animal Welfare Institute, USA, 1990. године, стр. 2 – 3.

⁷² *The revised statutes of the Commonwealth of Massachusetts*, passed November 4, 1835, to which are subjoined, an act in amendment thereof, and an act expressly to repeal the acts which are consolidated therein, both passed in

инкриминисању окрутности према животињама (*cruelty to animals*)⁷³. Забрана је била формулисана на сличан начин као и у држави Њујорк, с тим што је за исто понашање у Масачусетсу била прописана строжа казна – казна затвора у трајању до годину дана или новчана казна у износу до стотину долара.⁷⁴ Државе Конектикат и Висконсин усвојиле су своје *anti – cruelty* законе 1838. године. У Конектикату је окрутност према животињама била забрањена казном затвора у трајању до месец дана или новчаном казном у износу до двадесет и пет долара, док се у Висконсину за исти прекршај могла изрећи казна затвора до тридесет дана и новчана казна у распону од пет до педесет долара.⁷⁵ Иначе, прва федерална јединица која је инкриминисала намерно давање отрова стоци или другим домаћим животињама или злонамерно излагање животиња дејству отровних супстанци са намером да их оне прогутају или на други начин унесу у организам, била је држава Ајдахо, која је први закон против окрутности према животињама усвојила 1864. године. Аризона и Девичанска острва биле су последње америчке државе које су усвојиле законе из ове области и то 1913. односно 1921. године.⁷⁶

До 1866. године, када је Хенри Берг, оснивач Америчког друштва за превенцију окрутности према животињама (*American Society for the Prevention of Cruelty to Animals - ASPCA*)⁷⁷, обезбедио законске услове за успостављање овог удружења, двадесет америчких

February 1836, and to which are prefixed the Constitutions of the United States and of the Commonwealth of Massachusetts (Chapters 53., 54., 55. и 56.)

⁷³ The revised statutes of the Commonwealth of Massachusetts, passed November 4, 1835, Chapter 130, Section 22.

⁷⁴ Stewart Leavitt, E., Halverson, D.: The Evolution of Anti – Cruelty Laws in the United States, in: *Animals and their Legal Rights – A Survey of American Laws from 1641 to 1990*, Animal Welfare Institute, USA, 1990. године, стр. 3.

⁷⁵ Stewart Leavitt, E., Halverson, D.: The Evolution of Anti – Cruelty Laws in the United States, *Ibid.*, стр. 3.

⁷⁶ Stewart Leavitt, E., Halverson, D.: The Evolution of Anti – Cruelty Laws in the United States, in: *Animals and their Legal Rights – A Survey of American Laws from 1641 to 1990*, Animal Welfare Institute, USA, 1990. године, стр. 4.

⁷⁷ *The American Society for the Prevention of Cruelty to Animals (ASPCA)* је непрофитна организација са седиштем у Њујорку, чији је основни циљ борба против окрутности према животињама у Сједињеним Америчким Државама. Она данас представља једну од највећих организација за заштиту животиња у свету. То је прва добротворна организација којој су законом поверена овлашћења да истражује случајеве окрутности према животињама, као и да хапси лица осумњичена за злостављање или занемаривање

држава је већ имало *anti – cruelty* законе. Међутим, упркос законима који су забрањивали убијање и злостављање животиња, било је изузетно тешко постићи да учиниоци буду осуђени за оваква понашања.

Иако је, као што је већ истакнуто, Њујорк имао такав закон још од 1828. године, не постоје подаци да ли је он икада у пракси примењиван. Због тога се чинило разумнијим усвојити нови закон, него безуспешно настојати да се стари оживи. Тако је и у Њујорку 1866. године донет нови Закон посвећен сузбијању окрутности према животињама⁷⁸, који је био сличан Закону из 1828. године. Њиме је било прописано да ће одговарати за прекршај (*misdemeanor*) свако лице које својим чињењем или пропуштањем намерно убије, повреди, рани, осакати, мучи или окрутно туче коња, мулу, вола или другу стоку, овцу или другу животињу у сопственом или туђем власништву. Закон је такође предвиђао прекршајну одговорност за власника, корисника или држаоца старог, повређеног или болесног коња или муле уколико ове животиње пусти или остави онеспособљене на улици, сокаку или другом месту у било ком граду или им допусти да леже на улици, сокаку или другом јавном месту дуже од три сата пошто је сазнао за њихову онеспособљеност. Нема сумње да је Закон од 1866. године послужио као средство за поновно подизање свести јавности о значају *anti – cruelty* законодавства, као и за скретање пажње судија и тужилаца на ту проблематику.⁷⁹

Најзначајнији корак у правцу сузбијања и санкционисања окрутности према животињама у држави Њујорк учињен је 1867. године, када је усвојен Закон усмерен на ефективнију превенцију окрутности према животињама (*An Act for the More Effectual Prevention of Cruelty to Animals*)⁸⁰. Он је касније служио као узор приликом израде многих нацрта закона усмерених на сузбијање окрутности према животињама. Важећи закони

животиња. Више о томе видети на: <http://www.asPCA.org/Home/About-Us/about-the-asPCA.aspx>, приступ: 27.11.2011. године.

⁷⁸ Statutes at Large of the State of New York, passed in the years 1863, 1864, 1865, 1866, Chapter 682, An Act better to prevent cruelty to Animals, passed April 19, 1866.

⁷⁹ Stewart Leavitt, E., Halverson, D.: The Evolution of Anti – Cruelty Laws in the United States, in: Animals and their Legal Rights – A Survey of American Laws from 1641 to 1990, Animal Welfare Institute, USA, 1990. године, стр. 5.

⁸⁰ Statutes at Large of the State of New York, passed in the years 1867, 1868, 1869 and 1879, An Act for the More Effectual Prevention of Cruelty to Animals, passed in april 12, 1867.

четрдесет и једне америчке државе, као и закон Дистрикта Колумбије заснивају се управо на њујоршком Закону из 1867. године,⁸¹ због чега ће његове одредбе бити детаљније анализирани.

Закон из 1867. године (*Section 1. An Act for the more effectual prevention of cruelty to animals, passed in april 12, 1867.*) најпре инкриминише као прекршаје (*misdemeanor*) следеће радње предузете према било ком живом створењу: 1) приморавање на претеран рад, 2) преоптерећење, 3) мучење и злостављање, 4) лишавање неопходних животних потрепштина, 5) непотребно или окрутно ударање, 6) непотребно сакаћење, 7) непотребно убијање и 8) омогућавање другоме или проузроковање вршења било које од претходно наведених радњи. Посебан одељак Закона посвећен је сузбијању борби између одређених врста животиња. Тако је прописано да се кажњава за прекршај свако лице које држи или користи животиње за борбу или је на било који други начин повезано са борбама животиња или које показује интересовање за њихово организовање или које прима новац за спровођење другог лица на место које је намењено или се употребљава за борбе између животиња. Забрана се односи првенствено на борбе између бикова, медведа, паса и петлова, али у обзир долазе и борбе између јединки које припадају другим животињским врстама. Поред тога, одговорност за прекршај повлачи и свако подстицање (подстрекавање) или помагање у вршењу наведених радњи, као и допуштање или омогућавање да се оне предузму на одређеном месту (*Section 2.*).

Законом се штите и заточене, односно ухваћене животиње. Наиме, предвиђено је да одговара за прекршај свако лице које зароби било коју животињу или које проузрокује да било која животиња буде заробљена, а које при томе пропусти да тој животињи током заточеништва обезбеди довољну количину одговарајуће хране и воде доброг квалитета (*Section 3.*). У случају да животиња у заточеништву буде лишена неопходне хране и воде дуже од дванаест часова у континуитету, свако лице је овлашћено да, с времена на време и колико год често је потребно, уђе у простор у коме се налази заточена животиња како би је снабдео потребном храном и водом докле год се она налази у заточеништву. Лице које под овим условима снабдева заточену животињу храном и водом не одговара због уласка у

⁸¹ Stewart Leavitt, E., Halverson, D.: The Evolution of Anti – Cruelty Laws in the United States, in: Animals and their Legal Rights – A Survey of American Laws from 1641 to 1990, Animal Welfare Institute, USA, 1990. године, стр. 5.

простор у коме се она налази, а има и право да захтева од власника животиње да му надокнади трошкове које је имало у вези са храном и водом за заточену животињу (*Section 4.*).

Заштита добробити животиња у транспорту регулисана је засебним одељком овог Закона. Њиме је било предвиђено да ће за прекршај одговарати свако лице које: 1) транспортује животињу на окрутан или нехуман начин или 2) проузрокује (доведе до тога) да животиња буде транспортована било којим превозним средством на окрутан или нехуман начин (*Section 5.*).

Законом се посебно штити и добробит паса који се употребљавају за вучу, прописивањем начина, односно услова под којим се они могу користити за обављање таквог посла. Наиме, захтева се да свако лице које користи псе за вучу или помагање у вучи кола, кочија, приколица, колица или других превозних средстава у селу или граду за пословне намене, прибави за ту сврху дозволу од градоначелника. За кршење ове обавезе је прописана новчана казна у износу од једног долара, уколико је преступ учињен први пут, док је за свако наредно кршење наведене обавезе била прописана новчана казна у износу од десет долара (*Section 6.*).

Закон препознаје као окрутнос и проглашава за прекршај и напуштање осакаћене, болесне, слабе или онеспособљене животиње да угине на јавном месту. У питању је посебан вид нечињења, односно пропуштања да се таквој животињи пружи, односно обезбеди потребна помоћ или да се она склони са јавног места. Такође је наглашено да је у складу са законом да било који чиновник или капетан полиције у таквој ситуацији одреди одговарајућа лица која ће такву животињу лишити живота уколико она није подобна за даљу употребу (*Section 7.*). Иако Закон из 1867. године несумњиво представља значајан напредак у правцу заштите добробити животиња, може се приметити да је карактер ове одредбе изразито антропоцентричан. Сама забрана напуштања животиње која се налази у стању немоћи је у складу са основним начелима добробити животиња и човековом обавезом да не напусти животиње које су од њега на било који начин зависне. Међутим, оно што наведену одредбу удаљава од тих принципа јесте чињеница да ће се такво поступање сматрати прекршајем само под условом да је учињено на јавном месту. То практично значи да исто поступање које је учињено „далеко од очију јавности“ није санкционисано. Захтев за „јавношћу патње животиње“ показује да законописац, упркос

свом неспорном залагању за поштовање добробити животиња, није на овом месту водио искључиво рачуна о заштити добробити животиња, већ и о заштити интереса, осећења и спокоја људи, односно онога што би се данас могло подвести под изразе као што су „јавни морал“ или „јавни ред“. Наиме, када не би било описаног „антропоцентричног момента“, законом би било предвиђено да је напуштање немоћне животиње кажњиво у сваком случају а не само уколико је немоћна животиња остављена на јавном месту.

Особит допринос ефикаснијој примени Закона представља одредба којом се службеницима Америчког удружења за превенцију окрутности према животињама (*ASPCA*), који су од стране окружног шерифа на то овлашћени, омогућава да у оквиру свог округа ухапсе и изведу пред надлежне правосудне органе лица која крше законске одредбе. Томе доприноси и чињеница да су сва новчана средства прикупљена од наплаћених новчаних казни у складу са овим Законом у одређеном округу стављана на располагање поменутом друштву, како би оно могло да их употреби за остваривање својих добротворних циљева (*Section 8.*).

Иако је Закон из 1867. године штитио неограничен круг животињских врста од најразличитијих форми људске окрутности, он није забрањивао употребу животиња за вршење научних експеримената. Штавише, Закон се изричито оградио од детаљнијег регулисања те проблематике. У последњем члану наведено је да законске одредбе неће бити примењене тако да забране или утичу на адекватно вршење научних експеримената или истраживања, која се спроводе искључиво под окриљем факултета који припада регуларно основаном колеџу или универзитету државе Њујорк (*Section 10.*). Наведена законска одредба ипак не мора бити протумачена као израз потпуне незаинтересованости тадашњег америчког законодавца за нормирање услова и начина вршења научних експеримената са животињама. Чињеница је да их он не забрањује, већ, управо супротно, потврђује да његове одредбе неће ни на који начин утицати на спровођење таквих експеримената. Без обзира што се на тај начин не искључује могућност да животињама приликом експеримената буду нанети бол, патња, страх и стрес, инсистира се на томе да вршење таквих експеримената мора бити адекватно, као и да оно мора бити спроведено у оквиру одговарајућих научно – образовних институција, што ипак може бити протумачено као врста јемства да такви експерименти неће бити спроведени од стране нестручних и неовлашћених лица или у неодговарајућим условима.

Анализа одредби Закона из 1867. године показује колико је велики напредак који је тада учињен у држави Њујорк на плану успостављања правне заштите и права животиња, уопште. У прилог томе нарочито говоре одредбе члана 1., у коме се детаљно набрајају најразличитији модалитети испољавања окрутности према животињама уз изричито наглашавање да се оне сматрају прекршајима када су примењене према било ком живом бићу.⁸² На тај начин је, не само чланом 1., већ и осталим одредбама, проширен круг радњи којима се остварују елементи бића прекршаја окрутности према животињама и круг животиња, односно животињских врста које могу бити објект радње тог прекршаја. Тиме је отворен простор за подвођење већег броја људских чињења или нечињења под појам окрутности према животињама уз истовремено проширење животињских врста којима се пружа законска заштита, што свакако представља значајан искорак у правцу заштите добробити животиња.

За разлику од закона појединих федералних јединица, федерални закони Сједињених Америчких држава од значаја за заштиту и добробит животиња, као и за санкционисање окрутности према животињама, усвајани су знатно касније. Најзначајнији од њих су следећи федерални закони⁸³:

- 1) Закон двадесет осам часова из 1873. године (*The Twenty – Eight Hour Law*)⁸⁴,
- 2) Закон о хуманим методама клања животиња из 1958. године (*Humane Methods of Slaughter Act*)⁸⁵ и
- 3) Закон о добробити животиња из 1966. године (*US Animal Welfare Act*)⁸⁶.

⁸² Stewart Leavitt, E., Halverson, D.: *The Evolution of Anti – Cruelty Laws in the United States*, in: *Animals and their Legal Rights – A Survey of American Laws from 1641 to 1990*, Animal Welfare Institute, USA, 1990. године, стр. 7.

⁸³ Tomaselli, P.: *International Comparative Animal Cruelty Laws*, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2003. године, преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ddusicacl.htm>, приступ: 02.12.2011. године.

⁸⁴ The US 28 Hour Law (United States Code Annotated. Title 49. Transportation. Subtitle X. Miscellaneous. Chapter 805. Miscellaneous. § 80502. Transportation of animals), 49 USC 80502, adopted in 1873, and last adopted in 1994, преузето са: <http://www.animallaw.info/statutes/stusfd49usc80502.htm>, приступ: 07.01.2012. године.

⁸⁵ The US Humane Methods of Slaughter Act (United States Code Annotated. Title 7. Agriculture. Chapter 48. Humane Methods of Livestock Slaughter) 7 U.S.C.A. § 1901 – 1907, adopted in 1958, amended in 1978 and 2002, преузето са: <http://www.animallaw.info/statutes/stusfd7usca1901.htm>, приступ: 07.01.2012. године.

Бројни извештаји стручњака у којима су описане патње животиња (пре свега, стоке) у дуготрајном транспорту од једног удаљеног места до другог у нехуманим, скученим и нехигијенским условима и без довољне количине хране и воде, резултовали су предлагањем (1871. године), а затим и усвајањем (1873. године) првог федералног Закона од значаја за спречавање окрутности према животињама, који је регулисао транспорт стоке. Овај закон, познат као Закон двадесет осам часова (*The Twenty – Eight Hour Law*) је добио име по томе што је прописивао да се животиње не смеју транспортовати железницом или другим превозним средством (осим ваздушним или воденим путем), а да им се дуже од двадесет осам часова у континуитету не омогући да буду истоварене како би се одмориле најмање пет часова и добиле воду и храну. Он је представљао велики напредак у погледу развоја хуманих стандарда за транспорт стоке у Сједињеним Америчким државама, јер је обавезивао компаније за превоз стоке да на својој маршрути обезбеде стајалишта за храњење, напајање и одмор животиња. Иако компаније по правилу нису у потпуности успевале да испуне захтеве из овог Закона, услови под којима је стока транспортована ипак су побољшани. Закон двадесет осам часова из 1873. године замењен је новим, истоименим законом који је усвојен 1906. године, који је, уз одређене измене и допуне и данас на снази.⁸⁷ *The Twenty – Eight Hour Law* из 1906. године брзо се показао знатно ефикаснијим од свог претходника. Њиме је уведена строга инспекцијска контрола станица за одмор, исхрану и напајање животиња како би се утврдило да ли испуњавају законом прописане услове у погледу квалитета и количине хране и воде, као и друге услове потребне да се обезбеди хуман третман животиња. Све уочене неправилности пријављиване су надлежним органима, а компанијама које су кршиле одредбе овог закона изрицане су новчане казне.⁸⁸

⁸⁶ Chapter 54. Transportation, Sale, and Handling of Certain Animals) 7 U.S.C.A. § 2131 – 2159, adopted in 1966, amended in 2008, преузето са: <http://www.animallaw.info/statutes/stusawa.htm>, приступ: 07.01.2012. године.

⁸⁷ The Twenty – Eight Hour Law, United States Code Annotated. Title 49. Transportation. Subtitle X. Miscellaneous. Chapter 805. Miscellaneous. § 80502. Transportation of animals (49 USC 80502), (са последњим изменама и допунама из 1994. године), преузето са: <http://www.animallaw.info/statutes/stusfd49usc80502.htm>, приступ: 02.12.2011. године.

⁸⁸ The Animal and Plant Health Inspection Service, United States Department of Agriculture: First Federal Law to prevent Cruelty to Animals у: Animals and their Legal Rights – A Survey of American Laws from 1641 to 1990, Animal Welfare Institute, USA, 1990. године стр. 49 – 50.

Упоредо са развојем индустријске производње меса и месних прерађевина, појавиле су се у Сједињеним Америчким Државама иницијативе за усвајање закона којима би бол, патња, страх и стрес животиња за клање били умањени. Међутим, захваљујући жестоком отпору произвођача меса, предлог таквог закона, који је поднет Конгресу 1955. године, оцењен је као преурањен, те је први федерални Закон о хуманом клању животиња (*Humane Slaughter Act*) усвојен тек 1958. године, а ступио на снагу 1960. године⁸⁹. Наведени закон је покривао око осамдесет процената фабрика за прераду меса и обавезивао је све фабрике које продају месо органима на федералном нивоу да примењују хумане методе приликом клања.⁹⁰ У циљу проширивања поља примене и повећања ефикасности Закона о хуманом клању животиња, усвојене су његове измене и допуне 1978. године у форми федералног Закона о хуманим методама клања животиња (*The Humane Methods of Slaughter Act*)⁹¹. Тим законом је федерална инспекција овлашћена да обустави свако нехумано поступање са животињама у кланицама. Такође, Закон је захтевао да месо увезено у Сједињене Америчке Државе потиче од животиња које су заклане у кланицама чији стандарди одговарају критеријумима прописаним у федералном Закону о хуманим методама клања животиња, чиме је забрањен увоз меса оних животиња које су заклане на нехуман начин. Закон се односио на све животиње за клање, осим оних које су коришћене за такозвано ритуално или религиозно клање.⁹²

Посебна проблематика у оквиру злостављања животиња односи се на приређивање борби између њих, чији се историјат када је у питању и приређивање и сакционисање у великој мери везује за Сједињене Америчке Државе. Борбе између животиња, укључујући и борбе између два пса или између паса и других животиња (најчешће бикова или медведа), биле су уобичајена забава још у Старом Риму, а познато је да су приређиване и у

⁸⁹ Humane Slaughter Act, United States Code Annotated. Title 7. Agriculture. Chapter 48. Humane Methods of Livestock Slaughter (7 USC 1901 – 1907), преузето са: <http://www.animallaw.info/statutes/stusfd7usca1901.htm>, приступ: 02.12.2011. године.

⁹⁰ Stewart Leavitt, E., Halverson, D.: Humane Slaughter Laws, у: Animals and their Legal Rights – A Survey of American Laws from 1641 to 1990, Animal Welfare Institute, USA, 1990. године стр. 53 – 54.

⁹¹ Humane Methods of Slaughter Act of 1978, Pub. L. 95 – 445, Oct. 10, 1978, 92 Stat. 1069, преузето са: <http://uscode.house.gov/download/pls/07C48.txt>, приступ: 02.12.2011. године.

⁹² Stewart Leavitt, E., Halverson, D.: Humane Slaughter Laws, у: Animals and their Legal Rights – A Survey of American Laws from 1641 to 1990, Animal Welfare Institute, USA, 1990. године стр. 56.

средњем веку⁹³. Корени борби паса какве познајемо данас потичу из Енглеске, где је овај “крвави спорт” био нарочито популаран, и то углавном међу припадницима радничке класе, који су у њему видели извор разоноде, али и додатних прихода од опклада⁹⁴. У настојању енглеских одгајивача да произведу што агресивније псе, средином деветнаестог века развијена је сада већ чувена раса – стафордширски бул теријер, познатија као “пит бул”. Ови пси, посебно одгајани за борбу, убрзо су из Енглеске пренети у Сједињене Америчке Државе, жариште “модерних” борби паса, које одликују особита бруталност и чврста испреплетаност са другим облицима социјално – патолошког и криминалног испољавања попут припадништва уличним бандама, трговине дрогом и оружјем, насиља у породици, окрутности према животињама и илегалног коцкања и клађења.⁹⁵ Због распрострањености и интензитета овог феномена у Сједињеним Америчким Државама, како кроз историју, тако и у савременом добу, посебна пажња биће посвећена историјској анализи кривичноправне реакције на борбе животиња, а посебно паса у тој земљи.

Упркос дугој традицији и статусу спорта које су имале у појединим друштвима, борбе паса су са подизањем свести законодаваца о значају добробити животиња постепено инкриминисане у све већем броју земаља. Промене моралних уверења највећег броја људи у односу према животињском свету у виду одступања од изразито антропоцентричног начела и преласка на принципе биоцентричне етике почеле су се одражавати на законодавство већ од средине деветнаестог века⁹⁶. Један од првих писаних закона посвећених добробити животиња, усвојен је 1828. године у држави Њујорк (*New York Animal Cruelty Law*), а измењен и допуњен 1867. године⁹⁷, чиме су, на иницијативу

⁹³ Gibson, H. Dog Fighting Legal Overview, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2005. године, преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ovusdogfighting.htm>, приступ: 16.12.2010. године и : Gibson, H. Dog Fighting Detailed Discussion, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2005. године, преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ddusdogfighting.htm>, приступ: 16.12.2010. године

⁹⁴ Evans, R., Forsyth, C. Entertainment to Outrage: A Social Historical View of Dogfighting, 27 *International Review of Modern Sociology*, 1997. године, стр. 59. и 61.

⁹⁵ Gibson, H. Dog Fighting Legal Overview, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2005. године, преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ovusdogfighting.htm>, приступ: 16.12.2010. године.

⁹⁶ Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 27.

⁹⁷ New York Revised Statutes 1867: Chapter 375: Sections 1 – 10.

оснивача Америчког друштва за превенцију окрутности према животињама (*The American Society for the Prevention of Cruelty to Animals - ASPCA*) Хенрија Берга⁹⁸, борбе паса по први пут забрањене, и то као лакше кривично дело (*misdemeanor*), што би (према висини забрањене казне) одговарало појму преступа, односно иступа или прекршаја у оним правима која познају такву поделу кажњивих понашања. Изменама и допунама наведеног Закона предвиђено је да ће се сматрати одговорним за преступ свако лице које држи или користи животиње за борбу или које је на било који начин повезано са борбама животиња или заинтересовано да их организује или које прима новац зато што дозвољава другоме да одређено место користи у сврху борбе бикова, медведа, паса, петлова или других живих бића и свако лице које подстрекава, помаже или асистира другоме у томе или које допушта или трпи да било које место буде коришћено у ту сврху.⁹⁹

Следећи пример државе Њујорк, и остале федералне јединице временом су усвајале законе о забрани окрутности према животињама, као и посебне одредбе против борби паса или „*anti-dogfighting*“ законе. Према важећим прописима свих педесет федералних јединица, приређивање борби паса представљаја теже кривично дело (*felony*)¹⁰⁰ за које се може изрећи казна затвора, а према појединим законодавствима и новчана казна¹⁰¹. Висине казни којима је ово кривично дело забрањено варирају од једне до друге федералне јединице. На пример, у Северној Каролини се лицу које приређује борбе паса може изрећи казна затвора у трајању од четири месеца до осам месеци¹⁰², док је исто кривично дело у Алабама, Луизијани и Оклахоми забрањено кумулативно казном затвора од једне до десет година и строгим новчаним казнама¹⁰³. Поред приређивања борби паса, законима свих

⁹⁸ Видети званичну интернет презентацију *American Society for the Prevention of Cruelty to Animals – ASPCA*: <http://www.aspc.org/about-us/about-the-aspc.html>, приступ: 16.12.2010. године.

⁹⁹ New York Revised Statutes 1867: Chapter 375: Section 2.

¹⁰⁰ Видети и: HSUS, Fact Sheet: Dogfighting State Laws, Sept. 2009, преузето са: http://www.hsus.org/acf/fighting/dogfight/ranking_state_dogfighting_laws.html, приступ: 30.11.2011. године

¹⁰¹ Ortiz, F. Making the Dogman Heel: Recommendations for Improving the Effectiveness of Dogfighting Laws, *Stanford Journal of Animal Law and Policy*, вол. 3, 2010. године стр. 24.

¹⁰² North Carolina GEN. STAT. §§ 14-362.2, 15A-1340.17(c) (2006).

¹⁰³ Alabama CODE §§ 3-1-29(a)-(b), 13A-5-6 (2005); Louisiana REV. STAT. ANN.§ 14:102.5(A)(1), (C) (2004) i Oklahoma STAT. ANN. tit. 21, § 1694, 1699.1(A) (2002).

федералних јединица, осим Монтане¹⁰⁴ и Хаваја¹⁰⁵ изричито је забрањено и присуствовање борбама паса у својству гледалаца.

Иако су борбе између животиња до тада већ увелико биле инкриминисане на нивоу појединих држава, први прописи федералног нивоа посвећени овој проблематици усвојени су тек 1976. године¹⁰⁶, након измена и допуна Закона о добробити животиња (*The US Animal Welfare Act*) из 1966. године¹⁰⁷. Тиме је ван закона стављено излагање или транспортовање међудржавним саобраћајем животиња које су намењене за борбу, а као пример таквих животиња наведени су пси и петлови¹⁰⁸. Кршење наведених забрана било је запређено новчаном казном у износу од пет хиљада долара, да би након измена и допуна које су уследиле 2002. године за исти преступ била прописана новчана казна у износу од петнаест хиљада долара¹⁰⁹. Најрадикалнији корак на плану сузбијања борби паса у Америци учињен је 2007. године, када је усвојен Закон о спровођењу забрани борби између животиња (*Animal Fighting Prohibition Enforcement Act*)¹¹⁰. Овим прописом је кршење одредби федералног Закона о добробити животиња које се односе на борбу паса проглашено тежим кривичним делом (*felony*) за које је прописана казна затвора до три године.¹¹¹

4.1.2. Велика Британија

Пресудну улогу у развоју британског законодавства посвећеног заштити и добробити животиња имало је оснивање првог друштва за спречавање округности према животињама 1824. године у Лондону, под називом Краљевско друштво за превенцију

¹⁰⁴ Montana Consolidated Cruelty Statutes MT ST 45-8-209-211.

¹⁰⁵ Hawaii Revised Statutes Annotated HI ST § 711-1100 – 1110.6.

¹⁰⁶ Animal Welfare Act Amendments of 1976, Pub. L. No. 94 – 279 § 17 – 90 Stat. 421.

¹⁰⁷ The US Animal Welfare Act) (1966) 7 U.S.C.A. § 2131 – 2159.

¹⁰⁸ Becker, G.: *The Animal Welfare Act: Background and Selected Legislation*, CRS Report for Congress, Congressional Research Service, USA, 2009. године, стр. 3.

¹⁰⁹ Animal Welfare Act Amendments of 2002, Pub. L. No. 107 – 171.

¹¹⁰ Animal Fighting Prohibition Enforcement Act of 2007 Pub. L. No. 110-22, § 3, 121 Stat. 88.

¹¹¹ US Code – Crimes and Criminal Procedure, Title 18., Part 1., Chapter 3. § 49.

окружности према животињама (*Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals - RSPCA*) са циљем да се сузбије окружност према животињама и подстакне третирање животиња као осећајних бића.¹¹² Ипак, прва законодавна активност од значаја за заштиту добробити животиња у Великој Британији везује се за усвајање Закона о окружном и неодговарајућем третману стоке (*Cruel and Improper Treatment of Cattle Act*), познатог и као Мартинов закон (*Martin's Act*) из 1822. године¹¹³.

Следећи значајан корак на том плану представља усвајање Закона о окружности према животињама (*The Cruelty to Animals Act*) 1835. године¹¹⁴, којим је важеће Закона из 1824. године проширено и на друге животиње поред стоке, попут медведа, паса и петлова, првенствено са намером да се спречи и санкционише одржавање борби између тих животиња. Овај закон замењен је Законом о ефикаснијој превенцији окружности према животињама (*An Act for the More Effectual Prevention of Cruelty to Animals*) из 1849. године¹¹⁵, којим је преступ у виду пребијања, лошег третирања, преоптерећења, злоупотребе и мучења животња запређен новчаном казном у максималном износу од пет фунти и компензацијом у максималном износу до десет фунти (чл. 2., 3. и 7). Наведени закон је проширен Законом о окружности према животињама (*The Cruelty to Animals Act*) из 1876. године, који је познат и као Закон против вивисекције (*Anti – Vivisection Act*)¹¹⁶.

¹¹² Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 72.

¹¹³ The Cruel and Improper Treatment of Cattle Act 1822, Great Britain Parliament: Richard Martin Act to Prevent the Cruel and Improper Treatment of Cattle (3 Geo. IV c. 71), преузето са: <http://www.animalrightshistory.org/animal-rights-law/romantic-legislation/1822-uk-act-ill-treatment-cattle.htm>, приступ: 02.12.2011. године.

¹¹⁴ Cruelty to Animals Act, 1835, Great Britain Parliament (5 & 6 William IV. c. 59) An Act to Consolidate and Amend the Several Laws Relating to the Cruel and Improper Treatment of Animals, and the Mischiefs Arising from the Driving of Cattle, and to Make Other Provisions in Regard Thereto, преузето са: <http://www.animalrightshistory.org/animal-rights-law/romantic-legislation/1835-uk-act-cruelty-to-animals.htm>, приступ: 02.12.2011. године.

¹¹⁵ Cruelty to Animals Act 1849, Great Britain Parliament (12 & 13 Victoria c. 92) An Act for the More Effectual Prevention of Cruelty to Animals, преузето са: <http://www.animalrightshistory.org/animal-rights-law/victorian-legislation/1849-uk-act-cruelty-to-animals.htm>, приступ: 02.12.2011. године.

¹¹⁶ Cruelty to Animals / Anti-Vivisection Act 1876, Great Britain Parliament (39 & 40 V. 4, c. 77) An Act to Amend the Law Relating to Cruelty to Animals, преузето са: <http://www.animalrightshistory.org/animal-rights-law/victorian-legislation/1876-uk-act-vivisection.htm>, приступ: 02.12.2011. године.

Њиме су ограничено и правно уоквирено спровођење научних експеримената над живим животињама, а уведен је и систем издавања лиценци (дозвола) за вршење таквих експеримената, у намери да се патње лабораторијских животиња сведу на најмању меру. Спровођење болних експеримената над животињама противно одредбама закона забрањено је новчаном казном у износу од педесет фунти, уколико је преступ учињен први пут, док се за сваки наредни преступ учиниоцу може изрећи новчана казна у износу до стотину фунти или казна затвора у трајању до три месеца (члан 2.).

Правна заштита животиња заокружена је у Великој Британији 1911. године, када је усвојен Закон о заштити животиња (*Protection of Animals Act*)¹¹⁷, који је, са бројним амандманима још увек на снази.¹¹⁸ У складу са овим законом, следећа понашања су обухваћена појмом окрутности према животињама и окарактерисана као преступи (*offences of cruelty*):

1) окрутно пребијање, шутирање, малтретирање, претоваривање, мучење, разјаривање или изазивање страха код било које животиње или проузроковање или омогућавање или (у својству власника) допуштање да животиња буде коришћена на такав начин или намерно и безразложно чињење или пропуштање, односно проузроковање или омогућавање чињења или пропуштања којима се проузрокује непотребна патња животиње или (у својству власника) допуштање да животињи буде причињена непотребна патња;

2) пренос или транспорт или проузроковање или омогућавање преноса или транспорта животиње на начин или у позицији којима се тој животињи причињава непотребна патња;

3) проузроковање, омогућавање или помагање борби између животиња или чување, употреба, руковођење или помагање у руковођењу просторија или другог места намењеног у целини или делимично за ту сврху или учествовање у борби са животињом, допуштање да се било која просторија или место држи, користи или да се њиме управља у сврху борби животиња или проузроковање или омогућавање другоме да прима новац за допуштање приступа другим лицима у такве просторије;

¹¹⁷ Protection of Animals Act, 1911. (1 & 2 GEO. 5. CH. 27.) – original version (as enacted), преузето са: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/1-2/27>, приступ: 14.01.2012. године

¹¹⁸ Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 73.

4) вољно и без разумног (оправданог) циља или оправдања организовање или проузроковање или омогућавање или у својству власника дозвољавање давања животињи било какве отровне или штетне супстанце или лека или узроковање без оправданог разлога или оправдања да животиња конзумира такву супстанцу и

5) подвргавање животиње или проузроковање или омогућавање подвргавања или у својству власника допуштање подвргавања животиње било каквом поступку који се спроводи без дужне пажње и хуманости.

Учиниоца било које од претходно таксативно набројаних радњи сматра се кривим за преступ у виду окрутности према животињама (*offence of cruelty*) и могла му се изрећи новчана казна у износу од двадесет и пет фунти, а уместо ње или уз њу, (дакле, алтернативно или кумулативно), казна затвора са или без тешког рада у трајању до шест месеци (члан 1.). Закон о заштити животиња из 1911. године прописивао је и да ће се као окрутност према животињама третирати и пропуштање власника животиње да према њој спроводи потребну (разумну) бригу и надзор. Власнику животиње се у таквом случају није могла изрећи казна затвора без опције да иста буде замењена новчаном казном. Иако је овај Закон за време у коме је донет представљао напредак, он је у својој основи и даље изразито антропоцентричан, будући да се брига према животињама сводила на бригу према самом човеку и његовој савести, узнемиреној патњама животиња које им наноси.¹¹⁹ Због тога се сматра да је прави напредак у заштити животиња у Великој Британији инициран тек седамдесетих година двадесетог века, када су учињени значајни напори како би се законом загарантовала и доследно у пракси поштовала добробит животиња које се узгајају на фармама и животиња које се користе за научне експерименте.

Изузетан значај за формулисање законских одредби посвећених очувању добробити такозваних фармских животиња, односно животиња које се узгајају за исхрану људи, имао је Брамбелов извештај (*Brambell Report*) из 1965. године¹²⁰, у коме је формулисано пет

¹¹⁹ Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 74.

¹²⁰ Видети: Report of the Technical Committee to Enquire into the Welfare of Animals kept under Intensive Livestock Husbandry Systems, Chairman: Professor F. W. Rogers Brambell, F.R.S., Presented to Parliament by the Secretary of State for Scotland and the Minister of Agriculture, Fisheries and Food by Command of Her Majesty December, 1965 London Her Majesty's Stationery Office, Cmnd.2836, reprinted 1967, преузето са: http://www.nhk.nl/downloads/1965_rapport_commissie_brambell.pdf, приступ, 03.12.2011. године и Brambell

основних слобода (*five freedoms*), које данас служе као основни параметри за процену поштовања добробити животиња, и то не само у Великој Британији, већ у целом свету: 1) слобода од жеђи и глади, која се остварује сталним приступом свежој води и храни потребној за одржавање здравља и снаге; 2) слобода од неудобности, која се остварује кроз обезбеђивање одговарајућег окружења, укључујући и склониште и удобан простор за одмор; 3) слобода од бола, повреде или болести, која се остварује кроз превенцију, брзу дијагнозу и третман; 4) слобода да се исказе нормално (природно) понашање, путем обезбеђивања довољно простора, одговарајућег смештаја и друштва других јединки животиња сопствене врсте и 5) слобода од страха и стреса, која се постиже одржавањем услова и третмана животиња којима се избегава њихова ментална патња.¹²¹

4.2. Земље европско – континенталне правне традиције

Кривичноправна и прекршајноправна заштита животиња успостављена је у земљама европско – континенталне правне традиције нешто касније него што је то учињено у земљама *common law* система. Упркос томе, током последњих деценија европске земље доживљавају праву „правну револуцију“ у области законског регулисања заштите и добробити животиња. За таква прогресивна кретања, нису заслужни само национални законодавци појединих европских држава. Она представљају и резултат имплементације у национална законодавства великог броја релевантних докумената усвојених под окриљем Савета Европе, али и примене одлука различитих органа Европске уније, као и стандардизације законодавстава европских држава.¹²²

Report, 1965. (HC Deb 02 March 1966 vol 725 cc1267-81267), преузето са: <http://hansard.millbanksystems.com/commons/1966/mar/02/brambell-report>, приступ: 03.12.2011. године.

¹²¹ У том смислу: Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 75 – 76. Више о томе видети на званичној интернет презентацији Одбора за добробит фармских животиња Велике Британије (Farm Animal Welfare Council - FAWC): <http://www.fawc.org.uk/freedoms.htm>, приступ: 03.12.2011. године.

¹²² У том смислу: Пауновић, М.: Упоредноправни преглед заштите права и добробити животиња, Страни правни живот, бр. 1/2004, Институт за упоредно право, Београд, 2004. године, стр. 43.

За разлику од законодавстава Сједињених Америчких Држава и Велике Британије, законодавства појединих европских земаља (пре свега Немачке и Швајцарске) успостављају правила о добробити животиња у првом реду ради њих самих, па тек онда ради добробити њихових власника и друштва у целини.¹²³ У складу са начелом законитости, које је инхерентно земљама европско – континенталне правне традиције, европске земље су или усвајале посебне законе о заштити и добробити животиња или су у оквиру различитих правних грана мењале или допуњавале већ постојеће законе. На тај начин је оформљен корпус прописа, којим је омогућено да животиње стекну сасвим нов положај у правним односима, чиме су се европски законодавци највише приближили концепту заштите „права животиња“.¹²⁴

Кривичноправа инкриминација окрутности према животињама у Шведској је први пут је успостављена 1857. године, када је усвојен Кривични закон¹²⁵, који је предвиђао санкционисање злостављања животиња у заточеништву, односно злостављања сопствене или туђе стоке (*cruel treatment of one's own or another's cattle*). За разлику од већине тадашњих европских казних закона, који су санкционисали само дело убијања и злостављања туђе животиње, изједначавајући га са уништењем или оштећењем туђе покретне ствари и остављајући власнику животиње слободу да према њој поступа по свом нахођењу, он је прописивао кривичноправну одговорност за сваког учиниоца – без обзира на својину над животињом.¹²⁶ Од 1907. године овом инкриминацијом обухваћена је и дивљач у природном станишту.¹²⁷ Из тога произлази да је шведски законодавац, за разлику од већине својих савременика, прилично рано увидео да животиње не могу имати статус

¹²³ Tomaselli, P.: *International Comparative Animal Cruelty Laws*, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2003. године, преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ddusicacl.htm>, приступ: 02.12.2011. године.

¹²⁴ У том смислу: Пауновић, М.: *Права животиња – савремени међународни стандарди*, *Op.cit.*, стр. 94.

¹²⁵ SFS 1857:61.

¹²⁶ Striwing, H.: „Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden“, *Animal Law Review at Lewis and Clark Law School*, Vol. 8:93, Portland, Oregon, 2002. године, стр. 95.

¹²⁷ SFS 1907:44.

покретне ствари, већ да им треба пружити заштиту ако не као субјектима права, онда барем као „субјектима живота“.¹²⁸

Први правни акти (углавном декрети) појединих немачких владара којима се штите домаће и дивље животиње усвајани су још 1417. године, а познато је и да је Јозеф II 1789. године забранио одржавање борби са животињама у сврху забаве.¹²⁹ Такође, немачки филозоф Шопенхауер је критиковао почетком 19. века равнодушност европских етичара према животињама, истичући да је „саосећање са свим живим бићима најчвршће и најсигурније јемство моралности“¹³⁰. Први немачки закон којим је формално успостављена правна заштита животиња био је Закон против окрутности према животињама Саксоније, из 1838. године. Иако је представљао одраз тенденције ка хуманизацији односа према животињама, која је захватала и друге делове Европе, овај закон био је, као и већина тадашњих „*anti – cruelty*“ закона, антропоцентричног карактера.¹³¹

Кривичноправна заштита животиња на целој територији Немачке уведена је након усвајања Кривичног законика из 1871. године (*Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich*)¹³². Злостављање животиња сврстано је у преступе (*Übertretungen*) и, као такво, систематизовано у оквиру двадесет и деветог поглавља. Закоником је било прописано да се новчаном казном у износу до педесет талира или казном затвора кажњава лице које отворено или на увредљив начин (односно на начин којим се вређа јавни морал) пакосно (злонамерно) злоставља или грубо малтретира животињу (члан 360. став 1. тачка 13. StGB (1871)). Пакосно (злонамерно или малициозно) мучење животиње одређено је као мучење које се не врши ради остваривања неког разумног циља, већ искључиво ради мучења као

¹²⁸ У том смислу: Пауновић, М.: Животињска права-прилог проширеној теорији људских права, Страни правни живот, бр. 3/2005., Институт за упоредно право, Београд, 2005. године, стр. 17 – 18.

¹²⁹ Natrass, K.: „...Und die Tiere“, Constitutional Protection for Germany’s Animals, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, вол. 10:283, Portland, Oregon, 2004. године, стр. 285.

¹³⁰ Према: Висковић, Н.: Културна зоологија – што је животиња човјеку и што је човјек животињи, *Op.cit.*, стр. 320.

¹³¹ У том смислу: Natrass, K.: „...Und die Tiere“, Constitutional Protection for Germany’s Animals, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, вол. 10:283, Portland, Oregon, 2004. године, стр. 286.

¹³² Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich (1871) Gesetz, betreffend die Redaktion des Strafgesetzbuches für den Norddeutschen Bund als Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich, Deutsches Reichsgesetzblatt Band 1871, Nr. 24, Seite 127 – 205.

таквог.¹³³ Захтев да злостављање животиње буде учињено на начин који је увредљив, непристојан или недоличан, односно начин којим се вређа јавни морал даје овој инкриминацији антропоцентричан призив,¹³⁴ будући да имплицира да се њоме штите људи од излагања призорима злостављања животиња и непријатности које би код њих тиме биле изазване. Са друге стране, преступ постоји и уколико се животиња злоставља „отворено“, што се може протумачити на различите начине. Наиме, то може значити да се животиња злоставља на јавном месту (у смислу улице или трга) или да се то чини на начин који је очигледан, нескривен, експлицитан. Постоје и схватања према којима ово кажњиво дело постоји и ако наведене радње нису извршене јавно, под условом да су оне извршене на такав начин да код људи изазивају гнев. Неки аутори сматрају да управо због тога радње злостављања морају бити извршене пред сведоцима, док други наводе да је довољно да је гнев људи изазван посредно, односно самим траговима злоставе животиње.¹³⁵

Са изградом првог немачког закона који је на свеобухватан начин приступио регулисању заштите животиња отпочело се двадесетих година 20. века, да би такозвани *Reichstierschutzgesetz* коначно био усвојен 1933. године¹³⁶. Овим законом (члан 1.), забрањено је свако непотребно злостављање или грубо малтретирање животиња. Наведени закон заменио је претходно усвојене законе из ове области и омогућио проширење заштите животиња и редуковање вршења експеримената на животињама. Такође, њиме је у потпуности забрањено клање животиња без претходног омамљивања, чиме је, практично, стављено ван закона традиционо религиозно „кошер“ клање животиња.¹³⁷ За злостављање животиња, овај закон је прописивао кумулативно или алтернативно новчану казну и (или) казну затвора до две године (члан 9. (RGS. I S. 987)).

¹³³ Живановић, Т.: Истудија из Кривичног законика (објашњење 3. части), *Op.cit.*, стр. 99., позивајући се на: Beck, M.: *Die Tierquälerei*, Leemann & Co., Zürich, 1918. године.

¹³⁴ У том смислу: Natrass, K.: „...Und die Tiere“, *Constitutional Protection for Germany's Animals*, *Animal Law Review at Lewis and Clark Law School*, вол. 10:283, Portland, Oregon, 2004. године, стр. 286.

¹³⁵ Живановић, Т.: Истудија из Кривичног законика (објашњење 3. части), *Op.cit.*, стр. 99.

¹³⁶ Das deutsche Reichs-Tierschutzgesetz vom 24. November 1933 (RGS. I S. 987), преузето са: http://alex.onb.ac.at/pdfs/ONB_ZDQA.pdf, приступ: 03.12.2011. године.

¹³⁷ Natrass, K.: „...Und die Tiere“, *Constitutional Protection for Germany's Animals*, *Animal Law Review at Lewis and Clark Law School*, вол. 10:283, Portland, Oregon, 2004. године, стр. 286.

Немачки Закон о заштити животиња из 1933. године, остао је на снази у неизмењеном облику и након Другог светског рата, а значајније измене су учињене током педесетих и шездесетих година 20. века, када је обogaћен одредбама о клању, транспорту и узгајању животиња. Осавремењена верзија Закона о заштити животиња усвојена је 1972. године¹³⁸, али међу немачким прописима посвећеним заштити и добробити животиња посебно место ипак заузима његова верзија формулисана након измена и допуна учињених 1986. године.¹³⁹ Основна сврха Закона о заштити животиња из 1986. године је да штити живот и здравље животиња, због одговорности коју човек има за животиње као „сустворења“. У члану 1. је изричито прописано да нико не сме животињи без разумног разлога наносити бол, патње или повреде, а таксативно су набројане и активности човека према животињама које се сматрају забрањеним. Тако се забрањеним сматрају следеће радње: 1) присиљавање животиње на напоре које она због свог стања очито не може да поднесе или који очито превазилазе њену снагу, 2) продаја или куповина за друге сврхе осим за неодложно и безболно убијање животиње која је слаба, болесна, напуштена или стара и чији је даљи живот повезан са неизбежним боловима или патњама, 3) избацивање или напуштање животиње која се држи у кући, на послу или уопште која је зависна од човека, 4) излагање узгојене или отхрањене животиње дивљем начину живота у природи или насељавање такве животиње у природи ако она није припремљена за узимање адекватне хране и преживљавање у таквим условима, 5) дресирање животиње на начин којим јој се наносе знатни болови, патње или повреде, 6) коришћење животиње за снимање филмова, за изложбе, рекламе и сличне приредбе ако је то повезано са боловима, патњама или повредама, 7) обучавање или испитивање жестине животиње на другој животињи, 8) хушкање једне животиње на другу (осим ако то захтева начин лова), 9) присилно храњење животиње, осим из здравствених разлога, 10) давање хране животињама ако им она задаје

¹³⁸ Tierschutzgesetz vom 24. Juli 1972 (BGBl. I S. 1277), преузето са: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/tierschg/gesamt.pdf>, приступ: 03.12.2011. године.

¹³⁹ Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 98., видети и: Bekanntmachung der Neufassung des Tierschutzgesetzes vom 18. August 1986 (BGBl I 1320), преузето са: http://www.bgbl.de/Xaver/text.xav?bk=Bundesanzeiger_BGBl&start=%2F%2F*%5B%40attr_id%3D'bgbl186s1319.pdf'%5D&wc=1&skin=WC, приступ: 03.12.2011. године; превод комплетног текста немачког Закона о заштити животиња у верзији из 1986. године видети у: Бужанчић, А.: Закон о заштити животиња Немачке, Зборник радова правног факултета у Сплиту, вол. 30, бр.1, Сплит, 1993. године, стр. 101 – 119.

болове, патње или повреде и 11) примена допинга на животињама за време спортских такмичења или сличних приредби.

Законом из 1986. године нормирано је и : убијање (посебно клање) животиња (чл.4., 4. а. и 4. б.), спровођење различитих захвата на животињама (чл. 5 – 6 а.), вршење експеримената на животињама (чл. 7 – 10.), узгој и трговина животињама (члан 11.) и превоз животиња (члан 12.). Казненим одредбама Закона о заштити животиња из 1986. године прописане су две врсте недозвољених понашања: 1) кривична дела (члан 17.) и 2) прекршаји (члан 18.). Као кривично дело је инкриминисано убијање кичмењака без разумног разлога или са суровошћу наношење кичмењаку знатних болова или патњи или трајнијих или узастопних знатних болова или патњи (члан 17.) За овокривично дело су прописане казна затвора у трајању до две године или новчана казна. Остала кршења одредби наведеног Закона (укупно двадесет и седам врста недопуштених понашања) прописана су као прекршаји и за њих се учиниоцу могла изрећи новчана казна у износу до педесет хиљада, односно до десет хиљада немачких марака, у зависности од конкретних околности (члан 18.). Животиње које су биле објект радње кривичног дела или неких од прекршаја могле су бити заплењене, односно одузете од учиниоца. Под одређеним условима, учиноцу кривичног дела се могло и забранити држање животиња у временском периоду од једне до пет година или заувек (члан 20).

5. ЗАШТИТА ЖИВОТИЊА У ПРАВУ СРБИЈЕ

5.1. Уводна разматрања

Историјски посматрано, развој кривичног права у Србији може се поделити на четири периода:

- 1) период пре 1918. године,
- 2) период између 1918. и 1945. године,

3) период од 1945. до 2004. године и

4) период након 2004. године.¹⁴⁰

Свака од набројаних развојних фаза носи са собом одређене специфичности у погледу законских решења, као одраз друштвених, економских, политичких, културних и других околности које су их обележиле. Као показатељи значаја који је законодавац у одређеном периоду придавао појединим друштвеним добрима и вредностима могу послужити број, врста, сложеност и карактеристике појединих инкриминација, тенденција проширивања или сужавања криминалне зоне у појединим областима, као и врста и висина казни, али и других кривичних санкција прописаних за поједина кривична дела. У том контексту може се сагледати и еволуција, а касније и револуција, када је у питању однос нашег законодавца према животној средини уопште, укључујући и животињски свет (фауну) као њен интегрални део, па и према животињама као појединачним бићима или јединкама *per se*, и њиховом животу, телесном и психичком интегритету и добробити. Историјски осврт на кривичноправну заштиту животиња показује на који начин и у којој мери су животиње у нашој земљи биле заштићене нормама кривичног права од људских радњи које представљају најозбиљније облике повређивања и угрожавања њиховог опстанка и добробити.

Разматрање која су људска понашања (чињења и нечињења) усмерена на повреду или угрожавање егзистенције и добробити животиња и на који начин су била предвиђена као кривична дела нормама садржаним у националним правним изворима наше земље и којим санкцијама су била запређена, има за циљ да покаже како позитивноправна решења Републике Србије у тој области нису само резултат трансплантовања напредних упоредноправних солуција и имплементације релевантних европских и универзалних стандарда. Тиме се доприноси побољшању квалитета тумачења постојећих законских одредби, и, што је још важније, смањује се одређена доза отпора адресата правних норми, која је готово неизбежна приликом примене института за које се претпоставља да су „принудно“ или „квази – принудно“ пресађени из развијенијих правних система или да представљају резултат испуњавања „од споља“ наметнутих међународних обавеза.

Од краја 19. века, када отпочиње развој савременог кривичног права наше земље, уочава се постојање инкриминација којима се посредно или непосредно доприноси

¹⁴⁰ Јовашевић, Д.: Кривично право, Општи део, *Op.cit.*, стр. 374.

заштити животињског света као дела животне средине, али и животиња као појединачних бића. Смисао такве заштите био је и, по свему судећи остао, антропоцентричног карактера, што значи да се њоме није настојала заштитити животиња *per se*, већ различити интереси човека и друштва у целини попут: очувања здравља људи, развоја привреде и њених појединих грана – сточарства, рибарства, ловства, ветеринарства, заштите јавног морала, реда и добрих обичаја и осећања људи према животињама, као и економских интереса власника животиње. Ипак, историјски осврт је драгоцен утолико што показује да идеја хуманог односа према животињама у нашем друштву и праву није новина, те да је треба схватити као наставак већ започетог процеса.

У том циљу, биће укратко анализирани одредбе од значаја за заштиту животиња садржане у главним и споредним изворима кривичног права, који су били на снази пре ступања на снагу важећег Кривичног законика Републике Србије из 2005. године. Као најважнији за период пре 1918. године биће анализирани одредбе: 1) Казнителног законика за полицајне преступке из 1850. године, 2) Криминалног (Казнителног) законика за Књажевство Србију из 1860. године, 3) Закона о лову из 1898. године и 4) Закона о риболову из 1898. године. У оквиру периода између 1918. и 1945. године биће размотрене одредбе: 1) Кривичног законика Краљевине Југославије из 1929., односно 1930. године, 2) Закона о поморском риболову из 1922. године и 3) Закона о лову из 1931. године. У делу посвећеном раздобљу од 1945. до 2004. године биће изложене одредбе релевантне за заштиту животиња садржане у: 1) Кривичном закону ФНРЈ из 1951. године, 2) Кривичном закону СФРЈ из 1976. године и 3) Кривичном закону Републике Србије из 1977. године.

5.2. Период до 1918. године

До формирања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1918. године, и касније Краљевине Југославије, постојало је шест правних подручја.¹⁴¹ У овом периоду, најзначајније одредбе од значаја за заштиту животиња могу се пронаћи у Казнителном

¹⁴¹Јовашевић, Д.: Кривично право, Општи део, *Ibid.*, стр. 374.

законику за полицаине преступке из 1850. године и Криминалном (Казнителном) законуку за Књажеводство Србију из 1860. године, као и Закону о лову и Закону о риболову из 1898. године.

5.2.1. Казнителни законик за полицаине преступке

Казнителни законик за полицаине преступке донет је 1850. године¹⁴², за време уставобранитељачке владе. Исте године је, усвојена и одговарајућа Полицијска уредба, којом је уређен поступак полицијских власти у извиђању и пресуђивању прекршаја¹⁴³ (полицајних преступака). Овај Законик у седмом поглављу, под насловом „О безбедности живота и здравља људи и домаћих животиња и о чистоћи“ садржи низ одредаба од значаја за заштиту животиња, прописујући при томе прекршајне санкције за њихово кршење. Он обавезује домаћина (газду) да одмах пријави полицијској власти уколико би чланови његовог домаћинства или његова стока оболели од какве заразне болести, али и да након пријављивања појаве заразне болести поступа у складу са постојећим или новоусвојеним санитарско – полицијским правилима. Лицу које би пропустило да испуни те обавезе могла се изрећи новчана казна у износу од једног до два цесарска дуката. Уколико је у питању веома заразна болест, домаћину који би пропустио да пријави њену појаву код укућана или стоке или који би се оглушио о релевантне прописе могла се поред новчане казне изрећи и казна затвора у трајању од тридесет дана, као и обавеза накнаде трошкова које би власт имала поводом предузимања мера заштите од болести других житеља или њихове стоке (члан 59.).

Казнителни законик је инкриминисао и пропуштање пријављивања, односно показивања болесника или болесне домаће животиње (марвинчета) лекару „који је дошао

¹⁴² Казнителни законик за полицаине преступке Н.К.В, Н. Сов. 105, у Београду, у Књигопечатници Књажеводства Србског, Београд, 27. 05.1850. године (оригиналан текст).

¹⁴³ Деретић, Н.: Национална историја државе и права, Криминалистичко – полицијска академија, Београд, 2008. године, стр. 170.

затвора у трајању од пет до десет дана, а ако је болест била опасна и заразна, казна строгог затвора у трајању до тридесет дана (члан 60.). Прописана је и обавеза свакога да одмах убије пса или другу домаћу животињу код које примети знаке беснила или да је добро затвори, а случај без одлагања да пријави полицијској власти. Кршење те обавезе било је забрањено казном затвора у трајању од три до дванаест дана (члан 72.). И ова одредба има значаја не само за заштиту људи, већ и других животиња, које би могле доћи у контакт са зараженом јединком.

Посебном одредбом Казнителног законика предвиђена је прекршајноправна одговорност за загађење воде која се, између осталог, користи и за напајање стоке, чиме се посредно штити живот и здравље тих животиња, али и људи који их користе за исхрану или друге потребе. Овом одредбом је прописано да ће се казном обичног (простог) или строгог затвора од три до десет дана казнити лице које баци какву нечистоћу и на тај начин загади (опогани) бунар, кладенац, реку или поток из којих се узима вода за пиће или који за напајање стоке (члан 64.). Тровање рибе убацивањем какве отровне супстанце у воду је такође инкриминисано као прекршај. За разлику од загађења воде за напајање стоке, за тровање рибе је прописана телесна казна – десет до двадесет и пет удараца штапом (члан 69.).

Казнителни законик регулисао је и држање опасних дивљих животиња (дивљих вредносних звери), не посвећујући при томе пажњу њиховој добробити већ искључиво водећи рачуна о заштити људи. За држање опасне дивље животиње без одговарајућег допуштења је прописана новчана казна од три до десет талира, а та животиња је морала бити убијена (члан 73.). Лице које је имало дозволу да држи такву животињу, било је дужно да предузме мере предострожности приликом њеног чувања, а било је дужно и да плати трошкове лечења и „дангубе“ лицу које би та животиња повредила (члан 74.). Уколико би животиња која се држи без дозволе неке нанела повреду, њен власник је морао да плати и трошкове повређеног и новчану казну од десет до двадесет талира (члан 75.). Ако би опасна дивља животиња (било да се држи са дозволом или без дозволе) другом лицу нанела смртоносне повреде, њен власник је морао бити изведен пред суд (чл. 74 – 75.), што значи да би одговарао кривично, а не прекршајно,

Сличне обавезе и одговорности биле су прописане и у погледу држаоца паса или других домаћих животиња које би могле повредити људе. Ако би таква животиња другоме

нанела повреду, држалац је морао да плати новчану казну од једног до четири талира и да надокнади трошкове повређеног, а у случају да су повреде смртоносне, био би предат суду. Животиња се у таквим случајевима обавезно убијала (члан 76.). Међутим, уколико би се доказало да је повреда (изузев смртоносне) наступила услед тога што је друго лице дражило животињу, том лицу се изрицала новчана казна у износу од једног до четири талира кумулативно са казном затвора у трајању од десет дана. Ако је повређени сам изазвао сопствену повреду разјаривањем животиње, за такву повреду нико није одговарао (члан 77.). Међутим, није наведено која је била судбина животиње која би другога повредила зато што је дражена или разјарена.

Казнителним закоником је било санкционисано убијање такозване невредносне дивљачи у забрањено време. За овај преступ била је прописана новчана казна у распону од једног до пет талира (члан 116.). Неколико одредаба Законика (чл. 101 – 107.) посвећено је поступању са туђим животињама које су ухваћене у штети. Одредба садржана у члану 105. сведочи о томе да су животиње имале статус покретних ствари. Према тој одредби, у случају да се стока затекне у штети, а не може да се ухвати или сагна и затвори, при чему није познато ко је њен власник, таква стока се може побити, а после распродати. Тако добијен новац, превасходно је био намењен за надокнаду штете коју је стока причинила. Члан 106. прописује казну затвора од три до десет дана за лице које ухваћеног туђег брава у штети без наредбе и знања власти убије, као и обавезу за учиниоца да власнику плати одговарајућу накнаду. Иако би на први поглед могло деловати да се учинилац кажњава зато што је убио брава, из смисла осталих одредби Казнителног законика би пре произлазило да се њему казна изриче због тога што је то учинио без претходног обавештавања надлежних органа.

5.2.2. Криминални (Казнителни) законик за Књажеводство Србију

Криминални (Казнителни) законик за Књажеводство Србију¹⁴⁴ је био први систематизовани и потпуни кривични законик усвојен у нашој земљи. Израђен по узору на пруски Кривични законик из 1851. године, Законик је прихватио тројну поделу кривичних дела на злочине, преступе и иступе.¹⁴⁵ Све одредбе Законика којима се инкриминишу недозвољена понашања људи према животињама, осим једне, систематизоване су у оквиру његовог трећег дела (чл. 310 – 397.), који је посвећен искључиво иступима, као посебној врсти кажњивих дела. Поједини аутори сматрали су да већина иступа и нису кривична дела, односно да не представљају „кривично неправо“ као злочини, преступи, и мањи број других иступа, већ да чине посебан род неправа, такозвано полицијско неправо. Због тога су се они залагали за издвајање тих иступа, које су називали и полицијским деликтима, из Криминалног законика и њихово систематизовање у оквиру посебног Полицијског казненог законика. Међутим, ни међу њима није постојала сагласност о томе које иступе би требало третирати као полицијске деликте, а које задржати у Кривичном законнику, те су заступали став да ту одлуку треба препустити законодавцу.¹⁴⁶

Једина одредба Криминалног законика која се дотиче заштите животиња, а која је сврстана у његов други део, посвећен злочинима и преступима, односи се на дужност предузимања мера за спречавање заразних сточних болести. Њоме је прописано да се лицу које намерно прекрши мере правитељства усмерене на превенцију заразних сточних болести изриче казна затвора или казна робије у трајању до пет година, као и да му се одузимају и уништавају предмети који су служили за ширење болести (члан 303). Јасно је да се овом инкриминацијом не настоје заштитити само живот и здравље животиња (стоке), већ и људи који користе производе сточног порекла, па је она, захваљујући својој друштвеној опасности, сврстана у одељак посвећен злочинима и преступима.

¹⁴⁴ Казнени (Криминални) законик за Књажеводство Србију од 1860. године, „Збирка закона Краљевине Србије II – Казнени законик и кривични судски поступак“, Књижар издавач Геца Кон, Београд, 1911. године.

¹⁴⁵ Јовашевић, Д.: Кривично право, Општи део, *Op.cit.*, стр. 381 – 382.

¹⁴⁶ Живановић, Т.: Иступи из Кривичног законика (објашњење 3. части), *Op.cit.*, стр. 8.

Слично као и код Казнителног законика за полицајне преступке, већина инкриминација релевантних за заштиту животиња налазила се у поглављу „О иступима који се тичу сигурности и о чистоћи“ (тридесет и четврто поглавље Криминалног законика за Књажество Србију), али су неке од њих систематизоване и у оквиру других поглавља. Тако је, у оквиру иступа против сигурности живота и здравља људи и домаћих животиња (члан 332.) новчана казна у износу од једног до двадесет талира или казна затвора до петнаест дана била прописана за следеће радње (нечињења или пропуштања): 1) пропуштање да се убије или добро затвори домаћа животиња код које су примећени знаци беснила и о томе обавести месна полицијска власт, 2) пропуштање домаћина да обавести месну полицијску власт о појави заразне болести код својих укућана или стоке и 3) пропуштање да се изасланом лекару пријави болестан члан домаћинства или болесна домаћа животиња.

Тровање рибе је такође инкриминисано као иступ. За њега су се учиниоцу дела могле алтернативно изрећи новчана казна у износу до десет талира или телесна казна – бој до петнаест удараца (члан 335.). Међутим, посебан иступ у виду вршења риболова на незаконит начин санкционисан је у складу са Законом о риболову од 27. јуна 1898. године, који је забрањивао да се у риболову употребљава динамит или друге распрскавајуће материје и средства којима се риба трује или опија (члан 13.). За кршење ове забране била је прописана новчана казна од педесет до стотину динара (члан 25.).

Иступ тровања рибе из Криминалног законика је замењен иступом из посебног законодавства када је ступио на снагу Закон о риболову од 27. маја 1911. године. Иначе, било је прописано да опште одредбе о иступима из Криминалног законика важе и за иступе из закона који је спадао у споредно или специјално кривично законодавство, што је у овом случају био Закон о риболову. Законом о риболову (члан 21.) инкриминисано је бацање у воде у којима живе рибе било каквих за рибе штетних материја и инконтаминирање („заражавање“) тих вода пуштањем у њих нечистоћа из фабрика или индустријских отпадака у толикој мери да би то могло нашкодити риби. За овај иступ била је прописана новчана казна у износу од десет до педесет динара (члан 37.), при чему је било довољно да је у воду где се рибе налазе бачена било каква материја која је подобна да рибу отрује, односно чија употреба може изазвати смрт рибе. Закон о риболову инкриминише и радње мање опасне по опстанак ихтиофауне, као и загађивање воде које

би уопште могло шкодити рибама. Због тога је овако схваћен појам шири од појма који је постојао у Казнителном законнику из 1960. године.¹⁴⁷

Закон о риболову предвиђа као посебан иступ и вршење риболова на недозвољен начин: помоћу наркотичних, отровних или експлозивних материја. Иначе, пре усвајања овог Закона, риболов помоћу отровних материја се подводио под тровање рибе уопште. За сва три облика недозвољеног риболова је предвиђена новчана казна у износу од двадесет до стотину динара, а било је предвиђено да половина тог износа припада или органима власти који би учиниоца ухватили и извели пред суд или приватном лицу које би учиниоца пријавило власти, наравно, под условом да се његова кривица заиста и докаже.

Према Криминалном законнику из 1860. године (члан 335.) новчаном казном у износу до десет талира или телесном казном – бојем до петнаест удараца било је забрањено држање опасне дивље животиње, односно дивље животиње која може повредити људе („дивљег вредоносног звер“) без поседовања одговарајуће дозволе, као и држање такве дивље животиње уз дозволу, али без нужне предострожности. За издавање дозволе за држање опасних дивљих животиња била је надлежна полицијска власт. Што се тиче предузимања мера предострожности, сматрало се да се звер држи „непредострожно“ (неодговорно, без потребне пажње) када није учињено све што је потребно да се та животиња учини безопасном за људе, односно када није отклоњена могућност да она некога повреди. Ни у случају држања опасне дивље животиње без дозволе, ни у случају њеног држања са дозволом, али без предострожности, за постојање иступа се није захтевала виност на страни учиниоца.¹⁴⁸ Иста казна била је прописана и за пропуштање чувања са дужном предострожношћу пса или друге домаће (кућне) животиње која је показала знаке опасног понашања („уједа, боде или ногом бије“), услед чега другом лицу буде нанета повреда. У случају да дивље или домаће животиње услед пропуста држаоца да према њима предузме потребне мере предострожности другоме нанесу повреду, он би морао поред наведене казне, да оштећеном плати трошкове лечења, док је животиња морала бити убијена или уклоњена. Ако би повреда била смртоносна, држалац животиње се предавао суду, под условом да му се то могло приписати у кривицу (према члану 180.).

¹⁴⁷ Живановић, Т.: Истудије из Кривичног законика (објашњење 3. части), *Op.cit.*, стр. 52 – 53.

¹⁴⁸ Живановић, Т.: Истудије из Кривичног законика (објашњење 3. части), *Ibid*, стр. 54. и 55.

Међутим, држалац животиње не одговара ако се докаже да је повређени животињу сам дражио и на тај начин изазвао повреду.

За разлику од Казнителног законика за полицајне преступке, Криминални законик у делу посвећеном иступима садржи и одредбе које су сличне одредбама такозваних *anti cruelty* закона, усвајаних у развијеним земљама европско – континенталне и англо – саксонске правне традиције управо у том историјском раздобљу. Наиме, у свом четрдесетом поглављу под насловом „О иступима противу вере, правствености и благих обичаја“, у члану 362. прописана је казна затвора од једног до пет дана или казна боја до двадесет и пет удараца за лице које јавно мучи и свирепо злоставља теглеће и јашуће животиње. Иступи против вере, наравствености и благих обичаја практично обухватају разноврсне радње којима се на различите начине вређају јавни морал, односно јавни ред и мир. Као примери осталих понашања која су сврстана у ову категорију иступа могу се навести: псовање црквених светиња, узнемиравање службе Божје прављењем буке, свирањем, играњем или чињењем друге вике или неуљудности, певање срамотних песама или изговарање срамотних или безобразних речи по кафанама, на сабору, у колу или на другим јавним местима итд. Из поглавља у оквиру којег је систематизован наведени облик злостављања животиња, као и из природе осталих инкриминација у том поглављу, али и захтева да је злостављање животиње учињено јавно, следи да се тим иступом не штите животиње као такве, већ јавни морал, односно осећање сажаљења према животињама, које би се јавило код људи који би били сведоци таквог догађаја. Управо се то осећање сажаљења, (а не добробит или живот и здравље животиње) сматрало објектом овог иступа.¹⁴⁹

Радња овог иступа састојала се у: 1) јавном мучењу, 2) свирепом тучењу и 3) уопште злостављању теглећих и јашућих животиња. Мучење се сматрало нарочитим видом злоставе и под њим се подразумевало проузроковање знатнијих болова и патњи, који дуже трају или се понављају. Појам злостављања животиње тумачен је другачије него појам злоставе из члана 173. Криминалног законика. Дакле, злоставом животиње није се сматрало свако проузроковање телесног нерасположења, већ само причињавање животињи значајнијих болова. При томе треба нагласити да је злостављање животиње осим чињењем (као што је на пример тучење) могло бити извршено и нечињењем (недавање хране). За

¹⁴⁹ Живановић, Т.: Иступи из Кривичног законика (објашњење 3. части), *Op.cit.*, стр. 100.

постојање иступа било је потребно да су злостављање и мучење учињени свирепо и јавно. Ове радње могле су бити окарактерисане као свирепе под условом да су проистекле из осећања равнодушности према патњама животиње, а да их не налаже какав социјално оправдани циљ. У погледу захтева да мучење или злостављање буде учињено јавно, треба истаћи да се под тиме не подразумева нужно да је радња извршења предузета на јавном месту. Сматрало се да је злостављање извршено јавно уколико је могло бити опажено од стране већег индивидуално неодређеног круга лица (без обзира на то где је учињено). Неки аутори су сматрали да је за испуњење критеријума јавности било потребно да је злостављање заиста и опажено, док су се други задовољавали са могућношћу да злостављање буде опажено од стране већег броја индивидуално неодређених лица, неовисно од тога да ли је до опажанја заиста и дошло.

Објект радње овог иступа могле су бити само теглеће и јашуће животиње. Може се претпоставити да је законодавац сматрао да ће само злостављање таквих животиња код људи изазвати сажаљење и вређати „наравственост“. Са друге стране, требало би узети у обзир и чињеницу да су те животиње имале већу економску вредност од, на пример, паса или мачака. Такође, требало би размотрити и опцију да је законодавац ове животиње, због степена њиховог еволутивног развоја, сматрао способнијим за патњу, него друге животиње. Овим иступом није било обухваћено злостављање и мучење животиње које би било учињено приликом вивисекције или клања животиња по јеврејском обреду. Они се нису сматрали свирепим, барем не како се то захтевало за постојање овог иступа. Али, чак и када би били учињени на свиреп начин, важило је правило да учинилац не би могао бити кажњен јер је у таквим случајевима противправност дела била искључена.

Посебни иступи из Криминалног законика односили су се на регулисање лова и санкционисање различитих видова незаконитог хватања дивљачи. Овај Законик је у члану 379. забрањивао лов на срне, кошуте, јелене и дивље козе и прописивао за такво поступање новчану казну у распону од пет до десет талира. Забрана лова на јаребице, препелице и дивље кокоши важила је само у времену од 1. марта до 1. августа, а за кршење ловостаја била је прописана новчана казна у износу од једног до три талира. Ловостај у погледу ових птица није се односио на места око минералних вода, чији су гости могли да их лове у било које време, али само у границама атара те минералне воде (члан 379.). Ловцима је било забрањено да приликом лова разваљују ограде, као и да лове по туђим виноградима,

ливадама или њивама, под претњом новчане казне до три талира. Ови иступи су, слично као у случају оних који се односе на незаконит риболов, пребачени у споредно законодавство, након ступања на снагу Закона о лову од 16. јула 1898. године.¹⁵⁰

Коначно, Криминални законик је у члану 375. предвиђао и казну затвора од једног до десет дана или телесну казну у виду боја до тридесет удараца за лице које би без знања и наредбе власти убило или осакатило туђу стоку коју би затекло у штети. Овај иступ био је систематизован у оквиру четрдесет и другог поглавља Криминалног законика, под насловом: „О иступима тичућима се општине, нарочито о потрици“. Радња овог иступа се састојала у повреди или убиству туђе стоке која је затечена у штети, при чему су се стоком сматрала и пси. Радња је противправна само уколико је извршена без знања и одобрења власти. Наиме, власт је могла одредити да се стока која је затечена у штети убије, само уколико се може окарактерисати као „штеточина“, односно као навикла да чини штету. И тада је онај који убије стоку био дужан да о томе одмах извести њеног власника.¹⁵¹ Стока која иначе није штеточина могла се убити ако би била затечена у штети само у једном случају – ако се не би могла ухватити, ни затворити, а не би се знало чија је (члан 380. став 2.). Треба нагласити да ће иступ постојати само уколико је у питању стока будући да је крилате животиње (кокоши, ћурке, гуске) које прелећу у туђу башту или усеве и чине штету, оштећени смео убити и без одобрења власти, ако би их затекао у штети, под условом да их њихов господар и након опомене није затворио и чувао.

Да би се повреда стоке затечене у штети под описаним условима могла сматрати иступом, потребно је да висина штете проузроковане власнику не прелази две стотине динара. Уколико би висина причињене штете прелазила наведени износ, не би постојао овај иступ, већ преступ који се састоји у повреди туђих ствари из члана 289. Криминалног законика, пошто се и стока сматрала за ствар.¹⁵² Овај преступ чини лице које намерно и противзаконо (противправно) повреди или уништи туђе ствари. Да би наведени преступ постојао, није се захтевало да ствари постану потпуно неупотребљиве, већ је било довољно да оне изгубе своју претходну вредност, а као пример таквог преступа наводи се клање

¹⁵⁰ Живановић, Т.: Иступи из Кривичног законика (објашњење 3. части), *Ibid.*, стр. 138.

¹⁵¹ Живановић, Т.: Иступи из Кривичног законика (објашњење 3. части), *Ibid.*, стр. 129.

¹⁵² Живановић, Т.: Иступи из Кривичног законика (објашњење 3. части), *Ibid.*, стр. 129.

туђих оваца¹⁵³. За ово дело је била прописана казна затвора, без одређивања посебног минимума и максимума. То значи да се учиниоцу овог иступа могла изрећи казна затвора у трајању од тридесет дана до пет година, што су (члан 20.) били општи минимум и максимум за ту казну.

Специфична одредба којом се инкриминише недозвољен облик човековог понашања према животињама, сврстана је у двадесет и прво поглавље Законика, под називом: „О злочинствима и преступлењима противу благонаравија“, које је махом било посвећено кривичним делима против полне слободе. У питању је одредба којом су заједно инкриминисани противприродни блуд између лица мушког пола и „скотолоштво“, односно бестијалност или сексуални однос са животињом. Оба дела била су запрећена кумулативно – казном затвора од шест месеци до четири године и губитком грађанске части (члан 206.). Израз „скот“, из кога је и изведен назив овог кривичног дела, односио се само на четвороножне домаће животиње, а не и на пернате животиње, односно птице. Уколико би ова врста противприродног блуда била извршена у односу на пернату животињу, учинилац се не би могао казнити,¹⁵⁴ јер не би ни била остварена обележја бића тог кривичног дела.

5.3. Период од 1918. до 1945. године

О развоју југословенског кривичног права може се говорити тек од 1918. године, када је створена Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца.¹⁵⁵ У раздобљу од краја Првог светског рата, па до почетка народноослободилачке борбе и формирања кривичног права

¹⁵³ Видети коментар уз Члан 289., Казнени (Криминални) законик за Књажество Србију од 1860. године, „Збирка закона Краљевине Србије II – Казнени законик и кривични судски поступак“, Књијар издавач Геца Кон, Београд, 1911. године, стр. 178.

¹⁵⁴ Видети: Коментар уз члан 206. Казненог (Криминалног) законика за Књажество Србију од 1860. године, „Збирка закона Краљевине Србије II – Казнени законик и кривични судски поступак“, Књијар издавач Геца Кон, Београд, 1911. године, стр. 126.

¹⁵⁵ Чејовић, Б.: Кривично право, Општи део, *Op.cit.*, стр. 14.

Социјалистичке Федеративне Републике Југославије¹⁵⁶, усвојени су следећи прописи који су садржали одредбе релевантне за заштиту животиња:

- 1) Закон поморском риболову из 1922. године,
- 2) Кривични законик Краљевине Југославије из 1929., односно 1930. године и
- 3) Закон о лову из 1931. године.

5.3.1. Закон о поморском риболову

Закон о поморском риболову усвојен је 30. марта 1922. године¹⁵⁷, а његовим ступањем на снагу престала је да важи Наредба Поморске области у Бакру од 20. новембра 1919. године¹⁵⁸, којом је раније била регулисана област поморског риболова. Овим Законом, детаљно је одређено на који начин, којим средствима и у којим временским периодима није дозвољено ловити све или поједине врсте риба и других водених животиње које живе у мору. Такође, њиме су прописане санкције за кршење наведених забрана. Према овом Закону забрањено је ловити и продавати мрест и рибљу млад (члан 4.), односно рибе које у свом развоју не прелазе одређену меру у којој се обично користе као „семе за рибњаке“ и које се лове особитим за то одређеним алатом. Било је прописано да је поглаварство луке, могло дозволити изузетке од те забране ако је мрест или рибља млад одређена за научне (знанствене) сврхе, за одгој у рибњацима, за одгој каменица или какав други вештачки одгој или за меку у риболову. И тада је поглаварство луке морало тачно одредити када се лов мрести и рибље млади сме вршити, поштујући при томе ограничења која у погледу места и времена лова намеће Закон (чл. 6 – 7.). Посебно је било наглашено да се лов мрести и рибље млади никако не сме вршити ноћу (члан 6.).

¹⁵⁶ Срзентић, Н., Стајић, А., Лазаревић, Љ.: Кривично право Југославије, Савремена администрација, Београд, 1998. године, стр.73 – 79.

¹⁵⁷ Службене новине Краљевине Срба Хрвата и Словенаца, бр. 243., од 1922. године

¹⁵⁸ Наредба Поморске области у Бакру од 20. новембра 1919. године (бр. 1750/19) о „Поморском риболову“, списак уредаба Министарства саобраћаја бр. 11., Службене новине Краљевине Срба Хрвата и Словенаца, бр. 195 од 1921. године.

Законом је такође било одређено у којим временским периодима у току године је забрањено ловити одређене врсте морских риба или других морских животиња. То значи да је њиме било успостављено неколико различитих периода ловостаја. Тако је, на пример, било забрањено ловити главоче (*Gobius ophiocephalus*) рукама, оштима и вршама од 15. марта до краја јуна (члан 10.), лов хлапова (*Palinurus vulgaris*) и јастога (*Homarus marinus*) био је забрањен од 15. августа до краја новембра (члан 11.), а ловостај (односно забрана вађења у одређеном периоду) је био успостављен и за поједине врсте шкољки (члан 12.). Такође, било је забрањено у било које време у току године продавати јастоге или хлапове који нису достигли одређену дужину као и каменице и дагње које нису достигле прописану величину.

Законом су била одређена и места у којима је био забрањен риболов – било уопште, било употребом одређених средстава. На пример, забрањен је лов рибе мрежама или другим справама које се вуку по дну мора на објављеним местима где се налази телеграфски кабл (члан 14.). Поред тога, поглаварство луке могло је забранити лов рибе на улазу луке и у самој луци, чак и ако би он иначе био дозвољен, уколико би проценило да би он онемогућио пловидбу или јој знатно сметао (члан 15.). У морским каналима и затонима, било је забрањено поставити попреко сталне или помичне рибарске справе, на начин на који би оне препречиле пролаз рибе (члан 16.). Риболов се уопште није смео вршити ни на раздаљини од две стотине метара од ушћа језера, блата, бара и затона у којима се по посебном праву или по особитој дозволи надлежне области гајила риба, с тим што се наведена забрана није односила на риболов једном или двама удицама (члан 17.).

Што се тиче забрањених средстава за риболов, Закон је изричито забрањивао употребу динамита, других праскавих средстава или других средства од којих рибе могу замрети или се онесвестити, а било је забрањено и скупљање рибе која је на такав начин уловљена (члан 18.). За разлику од лова рибе динамитом или другим распрскавајућим материјалима, у погледу којег је важила апсолутна забрана, одлучивање о забрани риболова оградама било је препуштено поглаварству луке. Оно је могло забранити риболов на тај начин и за време за које се, с обзиром на особите месне прилике и обичаје, сматра да је најпогодније за размножавање рибе (члан 19.). Лов рибе појединим средствима (као што су такозвани коголи и мале мреже потегаче), био је забрањен само у одређеном временском преиоду током године (члан 20.), док су друга средства за риболов

смела да се употребљавају само на одређеној удаљености од обале (повлачне мреже или друге повлачне справе које вуку пароброди) (члан 21.) или на одређеној дубини мора (повлачне мреже које вуку по две лађе на једра) (члан 22.). У Закону су биле таксативно набројане географске области у којима је током целе године био забрањен риболов повлаченим мрежама које вуку лађе на једра (члан 25.), а биле су побројане и географске области у којима је забрањен лов рибе повлачним мрежама у само одређено доба године (чл. 26 – 27.).

У казним одредбама Закона о поморском риболову (члан 39.) било је прописано је да ће се кршење његових одредби квалификовати као прекршај под условом да недозвољеном радњом нису остварена обележја бића кажњивог дела за које би се учинилац могао гонити „по општем казненом законнику“. За прекршаје су алтернативно прописане новчана казна (глоба) у износу до две стотине динара или казна затвора у трајању од шест сати до четрнаест дана. У случају да учинилац није могао да плати новчану казну, она се замењивала казном затвора. За новчану казну која не прелази четири динара могла се одредити казна затвора од дванаест сати. Уместо новчане казне у износу од четири до двадесет динара, могао се изрећи један дан затвора, док се за сваких наредних десет динара одређивао један дан затвора.

5.3.2. Кривични законик Краљевине Југославије

Кривични законик Краљевине Југославије донет је 27. јануара 1929. године¹⁵⁹, а ступио је на снагу 1. јануара 1930. године. Основ за његову израду био је Пројекат Казненог законика за Краљевину Србију из 1910. године, са изменама и допунама из 1911. године.¹⁶⁰ Када је у питању класификација кривичних дела, Законик је усвојио такозвану дихотомију, односно поделу кривичних дела на злочине, који су обухватили најтежа дела и

¹⁵⁹ Кривични законик за Краљевину Југославију, „Службене Новине“ бр. 33 – XIV од 09. фебруара 1929. године.

¹⁶⁰ Јовашевић, Д.: Кривично право, Општи део, *Op.cit.*, стр. 383., Чејовић, Б.: Кривично право, Општи део, *Op.cit.*, стр. 14.

преступе, у које су сврставана сва остала дела. Дакле, он није обухватао „најмање и најситније повреде закона“, а нарочито дела формалне природе. Сва та дела су остала кажњива, али је већина њих издвојена из Казненог законика. Само један део некадашњих иступа је пребачен у категорију преступа, док су остали унети у посебни „Полицијски законик“.¹⁶¹

Кривични законик за Краљевину Југославио садржао је неколико одредби од значаја за заштиту животиња, распоређених у различитим поглављима. Међутим, треба истаћи да ниједна од њих није имала за циљ заштиту животиња *per se*, већ заштиту живота и здравља људи који користе производе животињског порекла или заштиту јавног реда и морала, односно осећања људи. Заштита се углавном пружа животињама које се користе за исхрану људи, попут стоке, живине, дивљачи и рибе, као и животињама које се користе за рад. Без обзира на разлог или мотив због којег је то чинио, законодавац је наведеним одредбама ипак поставио, односно потврдио раније постојећа правила понашања људи према животињама.

У групи кривичних дела против општег здравља (двадесет треће поглавље), Законик је у члану 255. прописивао казну строгог затвора за умишљајно непоступање по прописима којима надлежна власт наређује прегледе или одвајања или забрањује извесна уношења за заштиту од преноса или ширења заразне болести код стоке, живине, дивљачи и рибе, код шума, воћа, пољских усева или биља уопште, уколико се тиме пренесе заразна болест код животиња или биљака. Истом одредбом била је прописана и казна за нехатни облик овог кривичног дела – новчана казна у износу до пет хиљада динара. Ово дело представљало је преступ, што значи да, према изричитом слову закона, његов покушај по правилу није био кажњив.¹⁶² Инкриминисање кршења прописа усмерених на пренос или ширење заразних болести код наведених животиња и биљака, показује да је законодавац појам „општег здравља“ схватио у најширем смислу. Наиме, он је овом инкриминацијом настојао да заштити од преноса и ширења заразних болести не само људе, већ и животиње које људима могу послужити као храна (стока, живина, дивљач и риба). Из тога следи да је

¹⁶¹ Чубински, М.: Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије од 27. јануара 1929. године, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, 1933. године, стр. 11 – 12.

¹⁶² Чубински, М.: Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије од 27. јануара 1929. године, *Ibid.*, стр. 395.

заштита животиња од заразних болести овде успостављена ради заштите људи који користе производе анималног порекла.

Из сличних разлога, дакле ради заштите општег (јавног) здравља Кривичним закоником (члан 258.), било је прописано и загађивање хране или воде за исхрану, односно напајање стоке. Лицу које је загадило воду или намирнице за стоку или друге домаће животиње или овим намирницама додавало састојке који могу нарушити здравље стоке или других домаћих животиња, услед чега је дошло до угинућа неке од тих животиња, могла се изрећи казна затвора у трајању од најмање шест месеци. За нехатни облик овог дела, су биле прописане алтернативно казна затвора до шест месеци или новчана казна до пет хиљада динара. Дакле, овим кривичним делом законодавац је штитио здравље стоке или других домаћих животиња. Дело је постојало само уколико је у конкретном случају услед предузимања радњи заиста и дошло до угинућа стоке или друге домаће животиње (домаће птице). То значи да само стављање у опасност живота и здравља животиња није било кажњиво (осим ако би била остварена обележја бића претходно описаног кривичног дела). И ово кривично дело могло је бити учињено са умишљајем или из нехата.

Такође, за вештачко справљање намирница за исхрану људи и стоке и њихово продавање под именом правих и природних намирница, Кривични законик (члан 266.) прописивао је алтернативно казну затвора од шест месеци или новчану казну у износу до пет хиљада динара. Ово кривично дело обухватало је продају фалсификованих или штетних по здравље намирница за исхрану људи или стоке. Оно је, у суштини, представљало врсту кривичног дела преваре у трговини (члан 342.) из групе кривичних дела против имовине (двадесет седмо поглавље). Битно је да фалсификоване намирнице нису штетне по здравље јер би се у супротном радило о другом кривичном делу, укључујући и кривично дело загађења тј. додавања штетних материја у воду или храну стоке или других домаћих животиња, наравно под условом да је услед тога дошло до њиховог угинућа. Кривично дело фалсификовања животних намирница је могло бити учињено само са умишљајем. Поред казне, изричито је прописано да се од учиниоца одузимају и уништавају фалсификоване или штетне намирнице.

Законик је у члану 267. предвиђао и кажњавање лица које би загадило бунар, извор, реку или поток којим се појединци или општине служе за пијење воде и то кумулативно – казном затвора до три месеца и новчаном казном до три хиљаде динара. Уколико би неко

лице тровало бунар, извор, реку или поток којима се појединци или општине служе за пијење воде, и тиме проузроковало опасност за живот или здравље људи или стоке, њему се могла изрећи казна робије у трајању до пет година. Ово дело је имало два облика. Први облик је подразумевао загађивање бунара, извора, реке или потока који служе за пијење воде. Загађивање постоји и у случају да вода услед предузете радње није постала штетна по здравље. Довољно је за остварење бића дела да је вода добила рђав изглед, мирис или укус, или да, због саме свести о предметима или материјалима баченим у извор за пиће, вода изазива одвратност. На пример, овај облик дела постоји када се у изворе за пиће пуштају, односно бацају прљаве воде или остаци од израђених или прерађених производа из фабрике или завода или остаци закланих животиња из кланице или ђубре из стана или дворишта. Први облик дела је квалификован као пресуп и морао је бити учињен са умишљајем као обликом кривице.

Други облик овог дела је злочин (злочинство), за чије постојање је било потребно да се извори воде за пиће трују, те да се услед тога ствара опасност за живот људи или стоке. И овде се као облик кривице захтевао умишљај који је обухватао свест учиниоца о сопственој радњи, као и о утицају који она може произвести. У оба случаја, сматрало се да је дело свршено у моменту када је извор загађен или затрован. Покушај дела се кажњавао само у случају тровања (дакле, у случају злочинства), док код престапа у виду загађења извора покушај није био кажњив.¹⁶³

Кривични законик за Краљевину Југославију инкриминисао је бестијалност (или скотолоштво) и то као посебан преступ, систематизован у оквиру двадест и четвртог поглавља, посвећеног кривичним делима против јавног морала (двадесет четврто поглавље). Ово дело из члана 286. носи назив „противприродни блуд са животињом“ и за њега је прописана казна затвора у трајању до годину дана. Ово кривично дело се састојало у умишљајном извршењу полног акта са животињом. Оно се сматрало посебном врстом противприродног блуда, без обзира да ли је сам акт био извршен на природан или на противприродан начин, са женком или са мужјаком животиње. Дакле, за разлику од противприродног блуда између људи, који је обухватао само противприродно извршење

¹⁶³ Чубински, М.: Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије од 27. јануара 1929. године, *Ibid.*, стр. 408.

полног акта између лица било ког пола¹⁶⁴, било који вид сексуалног односа (општења) између човека и животиње сматран је противприродним блудом. Дело је било кажњиво независно од тога да ли је учињено јавно или тајно. Пошто је ово дело било сврстано у преступе, његов покушај није био кажњив.

Ако је сексуални однос са животињом учињен јавно, постојао је стицај са кривичним делом јавног вршења блудних радњи. Наиме, Закоником је било прописано да ће се лице које јавно врши било какву блудну радњу (укључујући и противприродни блуд са животињом) казнити алтернативно – казном затвора или новчаном казном (члан 287.). Иначе, може се уочити да, за разлику од Криминалног законика из 1860. године, Кривични законик из 1929. године не користи изразе „скотолоштво“ и „скот“, већ израз „животиња“. Чини се да није у питању само термиолошка разлика, већ да је законодавац на тај начин желео да прошири криминалну зону тако што ће инкриминисати не само сексуалне односе између људи и четвороножних животиња (попут крава, оваца или паса), већ и сексуалне односе људи са птицама, односно пернатим животињама (са живином).

5.3.3. Закон о лову

Закон о лову Краљевине Југославије усвојен је 1931. године¹⁶⁵ и њиме су била уређена најважнија питања у вези са ловом дивљачи, гајењем дивљачи, регулисањем популације дивљачи, ловиштима, ловачким удружењима, као и друга питања од значаја за одрживо спровођење и унапређење ловних активности. Закон садржи и низ одредби, којима су прописане казне за прекршаје који су у супротности са основним правилима лова. У члану 1. Закон је дефинисао право лова као искључиво овлашћење да се на одређеној територији (ловишту) сва дивљач прогони, хвата или убија, да се присвајају њени одељени употребљиви делови, као и да се она дивљач која је заштићена ловостајем гаји и размножава. Право лова било је спојено са правом својине на земљи и припадало је

¹⁶⁴ Чубински, М.: Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије од 27. јануара 1929. године, *Op.cit.*, стр. 434.

¹⁶⁵ Закон о лову, „Службене новине Краљевине Југославије“, бр. 285 А – XCIV, 1931. године.

власнику земљишта. Но, власник је ово своје право могао вршити, односно користити само у складу са одредбама Закона.

Закон о лову (члан 2.) разврстава дивљач у три категорије: 1) дивљач заштићена ловостајем (обустановом лова), 2) незаштићена дивљач и 3) зверад. При томе је било таксативно набројано које животињске врсте припадају свакој од наведених категорија. Посебном одредбом члана 17. било је одређено у ком временском периоду је важила забрана лова, хватања, односно убијања које врсте дивљачи (ловостај). Бан је имао овлашћење да после саслушања савеза ловачких удружења продужи или скрати законом одређени период ловостаја, као и да за нове врсте дивљачи уведе ловостај који би важио на територији целе бановине или само на територијама појединих срезова. Уколико би се утврдило да је нека врста дивљачи постала ретка, бан је могао, након што је саслушао савез ловачких удружења, забранити лов на ту дивљач за одређено време и на одређеној територији. Министар шума и рудника био је овлашћен да по саслушању средишњег савеза ловачких удружења одреди општу забрану лова (члан 18.).

Изузетно, Закон о лову (члан 19.) је допуштао бану да уз пристанак овлашћеника лова, дозволи лов и хватање ограниченог броја одређене дивљачи и за време ловостаја, ако је то било неопходно за научне сврхе или за збирке просветних завода. Иначе, бан је могао дозволити одстрел извесне врсте дивљачи и у време ловостаја уколико је то било потребно ради гајења дивљачи (ради регулисања сразмере између полова), али је захтевано да у таквим случајевима буде тачно назначен број комада који смеју бити одстрелени и рок у коме се одстрел имао извршити. Такође, било је прописано да се поједине врсте дивљачи (козорози, муфлони, дивокозе, јелени и кошуте) у време у које је лов на њих дозвољен могу стрелати само зрном (танетом, куршумом или куглом), док се младунци ових животиња лове док не наврше прву годину живота (члан 17.). Било је посебно наглашено да се Законом осим набројаних врста дивљачи током целе године штите и птице певачице, све птице корисне по пољопривредно и шумско господарство, као и њихова гнезда, јаја и младунци. Списак птица које су биле заштићене законом требало је да буде објављен Бановинском уредбом (у складу са чланом 90. Устава Краљевине Југославије), а лов на те птице могао је према изричитом слову закона (члан 17.) дозволити само бан и то изузетно.

Недозвољени начини лова дивљачи били су таксативно набројани, па се тако заштићена дивљач смела ловити само пушком, на коњу или соколом, са или без паса, али

не употребом хртова, док је лов псима бракирцима био забрањен у периоду од 15. јануара до 30. септембра. Бан је такође могао, по саслушању савеза ловачких удружења, забранити лов бракирцима сасвим или за извесно време на одређеној територији. Закон о лову је изричито забрањивао лов дивљачи на одређене начине, односно под одређеним околностима, односно употребом одређених средстава (члан 21.): 1) хватање заштићених птица и заштићене длакаве дивљачи замкама, ступицама, гвожђима, храном којој су додата омамљена средства, лепком, мрежама и осталим сличним средствима, 2) хватање дивљачи или терање дивљачи и птица за време великих сметова, снегова и поплава, 3) лов јаребица, зечева и фазана из кола, аутомобила, саоница или употребом рефлектора, 4) кварење и уништавање легла и гнезда птица и 5) вађење и уништавање јаја младих птица. Приватним лицима (осим регистрованих трговаца, овлашћеника лова или њиховог особља) било је изричито забрањено да држе справе чија је употреба у лову била забрањена (замке, лепак или мреже за хватање дивљачи). Изузетно, хватање дивљачи мрежама и другим направама било је допуштено овлашћенику лова, али само за узгојне и научне сврхе.

Тровање незаштићене дивљачи и звераци било је дозвољено само овлашћеницима лова уз нарочиту дозволу опште управне власти првог степена, и то само на оним местима која су у таквој дозволи била назначена (члан 22.) Изричито су набројана места на којима је лов у сваком случају био забрањен у одређеним временским периодима током године (члан 23.): 1) на ораницама (сем окопавина) од 1. фебруара, па све док се не поберу усеви, 2) на ливадама од 1. априла, па док се не справи сено и отава, 3) по виноградима од 1. фебруара, па док се не оберу и 4) по дуваништима, вртним насадима (баштованциницама) и бостанима док се усеви не уберу.

Специјална одредба Закона о лову (члан 38.) била је посвећена регулисању поступања са такозваним псима и мачкама скитницама. Према тој одредби, сопственици и закупци ловишта имали су право да у свом ловишту убијају псе који „се скићу по ловишту“, као и мачке које се затекну више од две стотине метара од најближе куће. Но, није било дозвољено убијати ловачке псе, који су у пратњи овлашћеног ловца или ако за време лова одржаног у допуштено време, гонећи дивљач, пређу границе ловишта. Уколико би се десило да се пољски мишеви у великој мери намноже, првостепена управна власт је могла забранити убијање мачака на пољу, при чему је било наглашено да је таква забрана могла важити само годину дана.

За намерно убијање у хајци дивљачи која за то није била одређена, биле су прописане алтернативно новчана казна од педесет до пет стотина динара или казна затвора у трајању од једног до четрнаест дана (члан 86.). Исте казне закон је прописивао и за неовлашћено хватање младе заштићене дивљачи, као и за кварење гнезда и вађење јаја из гнезда. Кумулативно или алтернативно изрицање новчане казне од стотину до хиљаду динара и (или) казне затвора од једног до десет дана било прописано за (члан 87.): 1) лов дивљачи заштићене ловостајем за време ловостаја, 2) лов дивљачи у забранима, 3) лов дивљачи заштићене ловостајем замкама, мрежама, ступицама или другим недопуштеним начином (без поседовања одговарајућег овлашћења) и 4) сарадњу или помагање у својству хајкача или на било који начин лицима за која се докаже да су за време ловостаја ловила ловостајем заштићену дивљач.

За свесно ловљење дивљачи у туђем ловишту без поседовања дозволе издате од стране власника или закупца тог ловишта (члан 88.) предвиђена је новчана казна од сто педесет до хиљаду и петсто динара и (или) казна затвора у трајању од пет до четрнаест дана. За сва остала дела кажњива према Закону о лову била је прописана новчана казна од тридесет до хиљаду динара (члан 89.). Поред казни, у одређеним случајевима лова дивљачи на недозвољен начин или недозвољеним средствима било је прописано да се од учиниоца одузима уловљена дивљачи или ловачко оружје и прибор којим је дело учињено. За кажњавање учиниоца била је надлежна општа управна власт првог степена на чијем је подручју дело учињено (члан 91.).

5.4. Период од 1945. до 2004. године

5.4.1. Уводна разматрања

Развој кривичног законодавства у периоду од 1945. до 2004. године може се поделити на четири фазе. Прва фаза отпочиње још за време народноослободилачке борбе и

усмерена је управо на заштиту њених основних идеја и интереса.¹⁶⁶ С обзиром на карактер борбе и форму партизанског ратовања кривично право у овој фази није могло да добије конкретне форме, нити је стварано у виду обавезујућих прописа¹⁶⁷ У то време, примењивано је обичајно, народно, ратно и устаничко право, стварано за потребе револуције, а у ту сврху су донети и први правни акти:

- 1) Фочански прописи (документи) из 1942. године,
- 2) Наредбе Врховног штаба НОБ из 1942. године и
- 3) Уредба о војним судовима из 1944. године.¹⁶⁸

Друга фаза у развоју кривичног права трајала је од ослобођења земље до усвајања Кривичног законика 1951. године. Најпре је 1945. године донета одлука АВНОЈ – а, а потом и Закон о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације. Године 1947. усвојен је Општи кривични закон¹⁶⁹. Исте године усвојен је и Општи закон о лову¹⁷⁰, који је важио на нивоу целе федерације док је свака република примењивала је на својој територији свој Закон о лову¹⁷¹. Нешто касније је донет и Општи закон о поморском риболову из 1950. године¹⁷². Повреде ових прописа су у већини случајева представљале прекршаје. Ипак, најзначајнији корак у развоју социјалистичког кривичног права представљало је усвајање Кривичног законика ФНРЈ 1951. године¹⁷³, који је значајно измењен и допуњен новелама од 1959. године¹⁷⁴.

¹⁶⁶ Јовашевић, Д.: Кривично право, Општи део, *Op.cit.*, стр. 383.

¹⁶⁷ Срзентић, Н., Стајић, А., Лазаревић, Љ.: Кривично право Југославије, *Op.cit.*, стр. 73.

¹⁶⁸ Радовановић, М.: Кривично право СФРЈ, Општи део, Савремена администрација, Београд, 1969. године, стр. 25.

¹⁶⁹ "Службени лист ФНРЈ", бр. 106/1947.

¹⁷⁰ „Службени лист ФНРЈ“, бр. 105/1947.

¹⁷¹ Закон о лову НР Србије, „Службени гласник НР Србије“, бр. 53/1948; Закон о лову НР Хрватске, „Народне новине НР Хрватске“, бр. 84/1949; Закон о лову НР Словеније, „Урадни лист НР Словеније“, бр. 16/1949; Закон о лову НР Босне и Херцеговине, „Службени лист НР Босне и Херцеговине“, бр. 1/1949; Закон о лову НР Црне Горе, „Службени лист НР Црне Горе“, бр. 4/1949 и Закон о лову НР Македоније, „Службени весник на НР Македонија“, бр. 10/1949.

¹⁷² „Службени лист ФНРЈ“, бр. 12/1950.

¹⁷³ „Службени лист ФНРЈ“ бр. 13/1951.

¹⁷⁴ „Службени лист ФНРЈ“ бр. 30/1959.

Година 1951. означила је почетак треће, а година 1974., када је донет Устав СФРЈ почетак четврте етапе у развоју социјалистичког кривичног права.¹⁷⁵ Након усвајања Устава СФРЈ од 21. фебруара 1974. године¹⁷⁶, напуштен је принцип јединственог кривичног законодавства. Уместо тога, усвојено је девет кривичних закона – један савезни, шест републичких и два покрајинска. Одредбе Општег дела Кривичног закона СФРЈ¹⁷⁷ биле су обавезне за сва кривична дела која су предвиђена Кривичним законом СФРЈ, републичким или покрајинским законима.

Многи прописи усвојени у овом периоду садрже одредбе које су значајне за заштиту животиња. Оно на чему се у њима посебно инсистира, што је и разумљиво ако се имају у виду идејне тековине народноослободилачке борбе, јесте заштита привреде и привредних интереса земље. Због тога треба нагласити да су се у том периоду пре штитили сточарство, ловство и рибарство као привредне гране, него животиње као такве. У складу са тим, заштита је углавном пружана различитим врстама стоке (пољопривредним и фармским животињама), односно сточном фонду, затим дивљачи, рибама и другим воденим организмима, и то, пре свега, због чињенице да су те животиње биле употребљаване за производњу намирница за исхрану људи или других производа анималног порекла. Али, нема сумње да је законодавац посредством тих инкриминација на одређени начин, допринео и изградњи правних оквира за хуманији однос према појединим животињским врстама.

Због тога ће кривичноправна заштита животиња у периоду социјалистичког законодавства бити сагледана посредством анализе следећих прописа:

- 1) Кривичног законика ФНРЈ из 1951. године,
- 2) Кривичног закона СФРЈ из 1974. године и
- 3) Кривичног закона Републике Србије из 1977. године.

¹⁷⁵ Јовашевић, Д.: Кривично право, Општи део, *Op.cit.*, стр. 384.

¹⁷⁶ „Службени лист СФРЈ“, бр. 9/1974.

¹⁷⁷ „Службени лист СФРЈ“, бр. 44/1976 и 36/1977.

5.4.2. Кривични законик

Кривични законик ФНРЈ (усвојен је 2. марта, а ступио на снагу 1. јула 1951. године) је представљао прво систематизовано кодификовано дело изграђено на принципима ствараним у току народне револуције, али и на достигнућима савремене правне науке. Одредбе релевантне за кривичноправну заштиту животиња налазе се у два поглавља овог законика: 1) у шеснаестом поглављу, посвећеном кривичним делима против достојанства личности и морала (чл. 179 – 189.) и 2) деветнаестом поглављу, посвећеном кривичним делима против народне привреде (чл. 213 – 248.). То су кривична дела чији објекти заштите нису опстанак и добробит животиња као таквих, као бића која имају сопствена права и интересе, већ друга друштвена добра и вредности. Ипак, будући да могу бити објект радње ових кривичних дела, као и да могу бити повређене или угрожене њиховим извршењем, животиње (тј. поједине животињске врсте) се њима штите на посредан, индиректан начин, у оквиру заштите морала и јавног реда, односно интереса народне привреде.

Анализом ће бити обухваћена следећа кривична дела:

- 1) јавно вршење блудне радње (члан 184.),
- 2) запуштање обраде земљишта и подизања стоке (члан 238.),
- 3) штеточинство у пољопривреди (члан 239.),
- 4) производња штетних средстава за лечење стоке (члан 242.),
- 5) несавесно пружање ветеринарске помоћи (члан 243.),
- 6) преношење заразних болести код животиња биља и дрвећа (члан 244.),
- 7) загађивање сточне хране или воде (члан 245.),
- 8) незаконит лов (члан 247.) и
- 9) незаконит риболов (члан 248.).

У глави број шеснаест посвећеној кривичним делима против достојанства личности и морала, за кривичноправну заштиту животиња може бити релевантно кривично дело јавног вршења блудне радње, које се састојало у јавном чињењу блудне радње или другог акта којим се вређа стид. Из поглавља у оквиру којег се ово кривично дело налазило следи да је његов објект заштите био полни морал, али инкриминисањем јавног вршења блудних

радњи хтео се истовремено заштитити и јавни мир.¹⁷⁸ Појам блудне радње тумачен је шире него код кривичног дела блудне радње из члана члана 183. КЗ. Овај појам је укључивао, поред блудне радње у ужем смислу, односно сваке радње предузете у намери задовољења телесне похоте, и обљубу и противприродни блуд, као и блудне радње које саме за себе нису биле кажњиве, под условом да су предузете јавно. Тако је, на пример, кривично дело јавног вршења блудне радње могло бити остварено и путем „обичног“, иначе некажњивог сексуалног односа, уколико би он био извршен јавно. Као један од могућих начина извршења овог дела навођен је и „блуд са животињама“, у случају да је учињен јавно. Вршење блуда са животињама сврставано је у „друге акте којима се вређа стид“.

За постојање дела захтевало се да су блудна радња или други акт којим се вређа стид предузети јавно. Појам „јавности“ одређен је с обзиром на место извршења и могућност да радња буде примећена од других лица. Да би критеријум јавности био испуњен, морала су постојати оба елемента кумулативно. То значи да кривично дело није постојало уколико је блудна радња била извршена у приватној просторији, чак и ако су нека лица случајно била присутна. Са друге стране, ако би се блудна радња вршила на јавном месту, захтевано је да је она учињена у време и на начин који су омогућавали да она буде примећена од индивидуално неодређеног броја лица. Под тим условима, дело би постојало чак и када би блудна радња била уочена само од стране једног лица.

Као учинилац овог дела могло се јавити свако лице. У погледу кривице захтевао се умишљај, који је подразумевао свест о томе да се блудна радња врши јавно. За ово дело биле су алтернативно прописане новчана казна или казна затвора до једне године. Након измена и допуна Кривичног законика из 1959. године, ово кривично дело је брисано из система инкриминација.

У оквиру кривичних дела против народне привреде у глави деветнаестој такође је било заступљено више инкриминација од значаја за заштиту животиња. Подразумева се да су у питању биле животиње које су имале одређени значај за привредни систем државе, односно за поједине његове сегменте – у првом реду стока, дивљач и рибе. Заштитни објект тих инкриминација биле су поједине привредне гране, а не животиње *per se*, које су могле бити само објекти радње. Две инкриминације из групе кривичних дела против народне привреде: 1) кривично дело запуштања обраде земљишта и подизања стоке (члан

¹⁷⁸ Таховић, Ј.: Коментар Кривичног законика, Савремена администрација, Београд, 1957. године, стр. 395.

238.) и 2) кривично дело штеточинства у пољопривреди (члан 239.) биле су значајне за заштиту стоке, односно сточарства као привредне гране. Оне су биле обухваћене Законом о амнестији из 1953. године¹⁷⁹ тако да се, практично и нису примењивале,¹⁸⁰ а након измена и допуна Кривичног законика из 1959. године и оне су брисане.

Кривично дело запуштања обраде земљишта и подизања стоке постојало је уколико би лице у намери да смањи производњу, кршећи постојеће прописе, пропустило да обради земљиште или запустило његову обраду или смањило бројно стање стоке. Објект заштите овог кривичног дела јесу: 1) пољопривреда и 2) сточарство, као важна привредна грана. Објект радње овог дела може бити пољопривредно земљиште или стока.

Радња кривичног дела одређена је алтернативно и може се састојати у: 1) пропуштању да се обради земљиште, 2) запуштању обраде земљишта или 3) смањењу бројног стања стоке. Није било прецизно одређено на који начин је неко лице могло смањити бројно стање стоке, али се може претпоставити да је у обзир долазило и њено занемаривање у смислу пропуштања давања хране и воде, ускраћивање пружања одговарајуће неге и ветеринарске помоћи или необезбеђивање одговарајућих услова за живот итд. За постојање дела потребно је да је радња извршења учињена кршењем постојећих прописа и у намери смањења производње.

Кривично дело запуштања обраде земљишта и подизања стоке могло је бити учињено само са умишљајем, који је морао обухватити намеру учиниоца да предузимањем радње смањи производњу. За ово кривично дело биле су прописане алтернативно или кумулативно новчана казна или (и) казна затвора до једне године.

Тежи облик овог кривичног дела постојао је уколико је: 1) радња учињена у поврату или 2) радња предузета у договору са другим лицима. У смислу члана 40. КЗ поврат постоји: 1) ако је учинилац већ раније био осуђиван за кривично дело учињено са умишљајем, 2) ако му је за раније кривично дело била изречена казна строгог затвора или затвора, 3) ако је ту казну у потпуности или делимично издржао, 4) ако је поново извршио кривично дело са умишљајем у периоду од 5 година од дана када је ранију казну потпуно или делимично издржао и 5) ако је за ново кривично дело у закону предвиђена казна

¹⁷⁹ Закон о амнестији свих лица осуђених за кривична дела из чл. 236., 237., 238. и 239. Кривичног законика ФНРЈ, „Службени лист ФНРЈ“, бр. 15/1953

¹⁸⁰ Таховић, Ј.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 470 – 471.

затвора или тежа казна.¹⁸¹ Извршење кривичног дела у договору са другим лицима треба тумачити сходно одредби члана 298. КЗ којом је прописано посебно кривично дело под називом: „Договор за извршење кривичног дела.“ Појам договора за извршење кривичног дела (који се у теорији назива и комплот) подразумева удружење више лица ради извршења одређеног кривичног дела. Дакле, тежи облик кривичног дела запуштања обраде земљишта и подизања стоке учињен у договору са другим лицима ће постојати уколико је то кривично дело учињено након што је претходно између више лица постигнут договор, споразум, сагласност о његовом извршењу. За тежи облик кривичног дела запуштања обраде земљишта и подизања стоке је била предвиђена казна затвора од шест месеци и новчана казна или казна строгог затвора у трајању до пет година. При осуди на казну строгог затвора, суд је могао учиниоцу изрећи и новчану казну или конфискацију имовине као споредне казне.

Кривично дело штеточинства у пољопривреди састојало се у уништењу или оштећењу машина, пољопривредних справа, алата, усева, производа, крупне стоке или већег броја ситне стоке, у намери да учинилац или друго лице избегне или смањи обавезу о испоруци (пољопривредних производа) или какву другу обавезу према држави. Објект заштите овог кривичног дела били су пољопривреда и сточарство. Објект радње могле су бити машине, пољопривредне справе и алати, али и усеви, различити производи, као и поједине животиње – крупна или ситна стока.

Радња извршења састојала се у: 1) уништењу или 2) оштећењу набројаних објеката, које је могло бити извршено на различите начине. Појмове уништења и оштећења треба тумачити као што је то учињено код кривичног дела оштећења туђе ствари из члана 257. КЗ. Уништење не мора значити уништење саме супстанције, већ је за постојање дела довољно да је потпуно уништен дотадашњи састав, облик и форма ствари, тако да она фактички више не представља оно што је била. Појам оштећења треба тумачити у смислу краткотрајног или привременог нарушавања или умањивања одређених својстава објекта радње. Дакле, у случају оштећења, нарушавање није трајно, већ се објект радње може након одређених интервенција вратити у стање у коме је био, односно повратити своја првобитна својства.

¹⁸¹ Таховић, Ј.: Коментар Кривичног законика, *Ibid.*, стр. 165.

Као што је истакнуто, један од објеката радње овог кривичног дела могла је бити и крупна стока или ситна стока уколико је уништена у већем броју. Нема сумње да је уништење или оштећење стоке укључивало и различита чињења или нечињења која би се у савременом праву могла подвести под појам злостављања животиња – пропуштање да се овим животињама обезбеди храна, вода, ветеринарска нега, простор за живот, као и убијање стоке, и то на противправан начин (значи, противно правилима о омамљивању и клању) или њено мучење наношењем телесних повреда.

Учиниоца овог дела могло је бити свако лице. Као облик кривице био је прописан умишљај, а на страни учиниоца је морала постојати и намера да он или друго лице избегне или смањи обавезу о испоруци (пољопривредних производа) или другу обавезу према држави. Ово дело је забрањено казном строгог затвора у трајању до десет година, а била је предвиђена и могућност изрицања новчане казне или конфискација имовине.

У сваком случају, треба нагласити да интенција законодавца није била усмерена на заштиту стоке од оваквих људских радњи, премда је наведеном инкриминацијом и то фактички постигнуто. Ипак, примарни циљ ове инкриминације, произлази из њеног заштитног објекта – народне привреде, односно, пољопривреде као привредне гране. У прилог томе говори и чињеница да је за постојање кривичног дела захтевано уништење или оштећење крупне стоке или ситне стоке у већем броју, што показује да је инкриминисано само оно понашање према животињама које би као последицу имало материјалну штету за пољопривреду, независно од тога како се оно одражавало на опстанак и добробит самих животиња. Иначе, обавезни откуп свих пољопривредних производа укинут је 1952. године, захваљујући увођењу новог привредног система¹⁸², тако да је ово кривично дело врло брзо изгубило свој значај.

Кривично дело производње штетних средстава за лечење стоке чинило је лице које би произвело ради продаје или ставило у промет средства за лечење или за спречавање заразе код стоке или живине, која су опасна за њихов живот или здравље. Објект заштите овог кривичног дела јесу живот и здравље стоке и живине, односно сточарство као привредна грана. Тиме се, на посредан начин штите живот и здравље људи, као и интереси животне средине. Објект радње овог дела јесу средства за лечење стоке или живине, односно средства за спречавање заразе код стоке. За постојање кривичног дела потребно

¹⁸² Таховић, Ј.: Коментар Кривичног законика, *Ibid.*, стр. 470.

је да су та средства штетна, односно да су подобна да угрозе или наруше живот или здравље стоке или живине.

Радња дела састојала се у две алтернативне делатности: 1) производњи ради продаје и 2) стављању у промет одређених средстава намењених за лечење стоке или живине или за спречавање ширења заразе међу овим животињама. Производња подразумева прављење, стварање нових до тада непостојећих предмета или преиначење постојећих предмета или средстава тако да стекну ново својство или намену. Стављање у промет обухвата делатност чињења доступним ових предмета индивидуално неодређеном броју лица. У овом случају, радња извршења се мора предузети у односу на одређене предмете – средства за лечење стоке или живине, односно средства за спречавање заразе код стоке, која се могу окарактерисати као штетна. Дакле, потребно је да се одређено средство „издаје“ као подобно за лечење или спречавање заразе код животиња, иако је оно опасно по њихов живот или здравље. Битно је да се у конкретном случају производња наведених средстава не врши за сопствене потребе, већ у намери даље продаје. Потребно је да ова намера постоји на страни учиниоца у време предузимања радње извршења, што не значи да она увек мора бити и остварена.¹⁸³

Дело је свршено самом производњом таквих средстава са намером да се она ставе у промет или самим стављањем у промет таквих средстава. Последица кривичног дела састојала се у наступању апстрактне опасности по живот или здравље стоке или живине.¹⁸⁴ Учиниоца овог кривичног дела може бити свако лице. Поред умишљајног, био је предвиђен и нехатни облик овог кривичног дела.

Тежи облик овог дела је постојао уколико би услед предузимања радње извршења основног облика наступила тежа последица у виду угинућа стоке или угинућа живине у већем броју. У односу на тежу последицу треба да постоји нехат као облик кривичне учиниоца.

¹⁸³ У том смислу видети: Јовашевић, Д.: Систем еколошких деликата – еколошко казнено право, Правни факултет у Нишу – Центар за публикације, Ниш, 2009. године, стр. 284. и Јовашевић, Д.: Лексикон кривичног права, Јавно предузеће Службени лист СРЈ, Београд, 1998. године, стр. 533.

¹⁸⁴ Таховић, Ј.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 474.

Основни облик дела је запрећен казном затвора до две године, док је за тежи облик дела била прописана казна затвора од најмање шест месеци. За нехатни облик дела су прописане алтернативно – новчана казна или казна затвора до једне године.

Кривично дело несавесног пружања ветеринарске помоћи могао је учинити ветеринар који би при пружању ветеринарске помоћи прописао или применио очигледно неподобно средство или очигледно неправилан начин лечења или уопште несавесно поступао при лечењу и тиме проузроковао угинуће стоке или угинуће живине у већем броју. Објект заштите овог кривичног дела јесу живот и здравље стоке и живине, чиме се, заправо, штити сточарство као привредна грана, али, посредно и живот и здравље људи који користе производе животињског порекла.

Радња извршења дела састојала се у више алтернативно предвиђених делатности: 1) несавесном лечењу од стране ветеринара (у ширем смислу), 2) прописивању или примени очигледно неподобног средства или очигледно неправилног начина лечења, и 3) уопште несавесном поступању ветеринара при лечењу. Несавесно лечење уопште подразумева свако поступање ветеринара приликом лечења које је противно правилима ветеринарске службе и дужностима ветеринара. Прописивање или примена очигледно неподобног средства или начина лечења може се састојати у различитим поступцима (чињењима или нечињењима) којима се у знатној мери одступа од правила ветеринарске струке и то приликом одређивања дијагнозе болести или терапије, односно начина или средства лечења. Уопште несавесно поступање при лечењу животиња подразумева радње којима се крше правила одређене струке у погледу примене одређених ветеринарских поступака.¹⁸⁵ За постојање овог дела потребно је да се ове радње предузимају само при пружању ветеринарске помоћи у односу на стоку или живину.

Последица кривичног дела се састојала у угинућу стоке или живине у већем броју, дакле, не и у погоршању њиховог здравља. Последица „већег“ обима представља фактичко питање које судско веће решава у сваком конкретном случају. Кривично дело није свршено самим несавесним пружањем ветеринарске помоћи, већ је за то било потребно наступање наведене последице. Као учинилац овог кривичног дела могао се јавити само ветеринар, који поступа са умишљајем или нехатом. За умишљајно дело је прописана

¹⁸⁵ Стојановић, З., Перић, О.: Кривично право, Посебни део, Службени гласник, Београд, 2000. године, стр. 248 – 249.

казна затвора од најмање шест месеци, а за нехатно дело казна затвора од три месеца до једне године.

Кривично дело преношења заразних болести код животиња биља и дрвећа састојало се у непоступању по прописима надлежног државног органа којима се наређују мере за сузбијање или спречавање заразних болести код стоке, живине, дивљачи, риба, биља и дрвећа или за сузбијање или спречавање штеточина код биља и дрвећа, као и у непоступању по наређењима којима се одређују прегледи или одвајања стоке или прскање или запрашивање биља и дрвећа или којима се забрањује промет оболеле стоке или зараженог биља и дрвећа, чиме се проузрокује ширење заразе. Објект заштите овог кривичног дела биле су одређене врсте животиња које су имале значај за опстанак и развој привреде – стока, живина, дивљач или риба, као и биље и дрвеће. Осим одредбама кривичног права, заштита појединих врста животиња од заразних болести била је регулисана и другим правним актима подзаконског карактера: Уредбом о сузбијању и спречавању сточних зараза¹⁸⁶ и Уредбом о сузбијању полне заразе (дурине) код копитара¹⁸⁷.

Радња извршења се састојала у непоступању по прописима или наређењима надлежног државног органа. Непоступање по тим прописима или наређењима могло је бити остварено: активно (чињењем), тако и пасивно (нечињењем). Активно непоступање у складу са прописима или наређењима подразумева предузимање радњи које представљају кршење правних аката, док се пасивно непоступање у складу са прописима или наређењима састоји у пропуштању да се предузму одређена чињења, мере или друге активности чије је предузимање актима наложено, односно наређено. Битно је да се ова радња односила на прописе: 1) којима се наређују мере за спречавање или сузбијање заразних болести код стоке, живине, дивљачи, риба, биља и дрвећа и 2) наређења којима се одређују прегледи или одвајања стоке или прскање или запрашивање биља и дрвећа или којима се забрањује промет оболеле стоке или зараженог биља и дрвећа. Врста мера, као и начин и време њиховог предузимања били су садржани у посебним прописима (у које су спадале и наведене уредбе).

¹⁸⁶ „Службени лист ФНРЈ“ бр. 48/1948, 16/1949 и 56/1951.

¹⁸⁷ „Службени лист ФНРЈ“ бр. 29/1947.

Последица дела се састојала у проузроковању ширења заразе. Из тога следи да је кривично дело постојало само ако се утврди узрочна веза између предузимања неке од радњи и ширења заразе. Уколико услед непоступања учиниоца по одговарајућим наредбама није дошло до ширења заразе, не би била испуњена обележја овог кривичног дела, већ је само могло бити речи о прекршају. У улози учиниоца овог кривичног дела могло се појавити свако лице. Поред умишљајног, било је предвиђено и нехатно извршење дела.

Тежи облик дела постојао је уколико би услед предузимања радње извршења основног дела наступила последица у виду угинућа стоке, живине, дивљачи или риба или уништења биља у већим размерама. Дакле, овде се ради о делу квалификованом тежом последицом која је резултат нехата учиниоца.

За основно дело са умишљајем је била прописана новчана казна или казна затвора до две године, а за нехатно дело новчана казна или казна затвора до три месеца. Ако је теже дело учињено са умишљајем, тада је прописана казна затвора од најмање шест месеци, а за нехатно дело казна затвора од три месеца до две године.

Кривично дело загађивања сточне хране или воде чинило је лице које би штетном материјом загадило сточну храну или воду у рекама, потоцима, изворима, бунарима, цистернама или какву другу воду која је служила за појило стоке или живине и тиме проузроковало опасност за живот или здравље стоке или живине или које би каквом штетном материјом загадило воду у рибањацима, језерима, рекама и потоцима и тиме проузроковало опасност за опстанак риба. Објект заштите овог кривичног дела јесу сточарство и рибарство као значајне привредне гране, али и животна средина, и то посебно вода као један од њених интегралних елемената. Објект напада су стока, живина или риба, односно живот или здравље стоке, живине или рибе. Објект радње одређен је алтернативно и обухвата: 1) сточну храну и 2) воду у рекама, потоцима, изворима, бунарима, цистернама или какву другу воду која је служила за појило стоке или живине и 3) воду у рибањацима, језерима, рекама и потоцима.

Радња овог кривичног дела обухватала је загађивање сточне хране или воде за напајање стоке, односно воде у рибањацима језерима, рекама и потоцима у којој живе рибе и то употребом какве штетне материје. Загађивање подразумева проузроковање штетних промена физичких, хемијских, биолошких, бактериолошких, вирусолошких или

радиолошких својстава одређених супстанци, односно предмета.¹⁸⁸ Битно је да је радња извршења предузета у односу на 1) сточну храну и 2) воду у рекама, потоцима, изворима, бунарима, цистернама или какву другу воду која је служила за појило стоке или живине и 3) воду у рибњацима, језерима, рекама и потоцима. За постојање кривичног дела захтева се да је загађење учињено употребом одређеног средства – какве штетне материје. Последица кривичног дела се састојала у конкретној опасности – у проузроковању опасности за живот или здравље стоке или живине, односно за опстанак риба. На страни учиниоца могло се јавити свако лице које поступа са умишљајем.

Тежи облик дела био је остварен уколико је услед предузете радње извршења наступило угинуће стоке, живине или риба у већем броју. У погледу теже последице довољно је било постојање нехата учиниоца.

За основни облик овог кривичног дела прописана је новчана казна или казна затвора до једне године, а за тежи облик дела казна затвора од најмање три месеца.

Кривично дело незаконитог лова се чинило ловом ретке или проређене врсте дивљачи чији је лов забрањен, ловом без посебне дозволе одређене дивљачи за чији је лов таква дозвола потребна, ловом на начин или средствима којима се дивљач масовно уништава, ловом дивљачи за време ловостаја и неовлашћеним ловом на туђем земљишту који је праћен присвајањем тако уловљене дивљачи. Врсте дивљачи које су се могле ловити, дозвољени и недозвољени начини лова, средства за лов, временски периоди у којима је лов забрањен, врсте дивљачи за чије ловљење је захтевана посебна дозвола и друга слична питања из области ловства била су уређена одговарајућим федеративним и републичким прописима. На нивоу федерације важио је Општи закон о лову¹⁸⁹, а свака република примењивала је на својој територији свој Закон о лову. Повреде ових прописа су у већини случајева представљале прекршаје, а само изузетно, њима су била остваривана обележја бића кривичног дела незаконитог лова.¹⁹⁰

Објект заштите овог кривичног дела јесте ловство као привредна грана, док је објект напада дивљач. Појам дивљачи био је одређен Општим законом о лову, као и законима о лову појединих република. Према Закону о лову Србије, ловити се могла само

¹⁸⁸ Јовашевић, Д.: Лексикон кривичног права, *Op. cit.*, стр. 104.

¹⁸⁹ „Службени лист ФНРЈ“, бр. 105/1947

¹⁹⁰ Таховић, Ј.: Коментар Кривичног законика, *Op. cit.*, стр. 479.

длакава и перната дивљач оба пола, чије су врсте биле таксативно набројане. Остале животињске врсте нису могле бити предмет лова. Овај Закон разликовао је и заштићену и незаштићену дивљач, наглашавајући да се заштићена дивљач не сме гонити, хватати и убијати за време ловостаја (чл. 5 – 6.).¹⁹¹

Радња извршења је лов дивљачи у смислу тражења или посматрања са намером хватања или убијања дивљачи, хватања живе дивљачи, рањавања или убијања дивљачи, као и узимања јаја, односно младунаца птица и делова убијене дивљачи. Ово дело постоји када је радња извршења предузета: 1) у односу на одређени објекат – ретку или проређену дивљач чији је лов забрањен или без посебне дозволе у односу на дивљач за чији је лов таква дозвола потребна, 2) на одређени начин – на начин или средствима којима се дивљач масовно уништава, 3) у одређено време – за време ловостаја и 4) на одређеном месту – на туђем земљишту без овлашћења, под условом да је том приликом уловљена дивљач присвојена. Учинилац овог кривичног дела може бити свако лице које поступа са умишљајем. За ово дело биле су алтернативно прописане новчана казна или казна затвора до две године. Поред казне, учиниоцу је могло бити одређено и одузимање улова и средстава за лов применом посебне мере безбедности.

Кривично дело незаконитог риболова састојало се у лову рибе експлозивом или отровом или на начин штетан за њено расплођавање. Риболов, односно рибарство као привредна грана, које је било објект заштите овог кривичног дела, били су регулисани и заштићени посебним прописима: Општим законом о поморском риболову¹⁹². Објект напада овог кривичног дела јесу рибе, односно рибљи фонд. Повреде посебних прописа из области рибарства најчешће су представљале прекршаје, али су у одређеним ситуацијама њима могла бити остварена и облежја бића овог кривичног дела.¹⁹³ Радња извршења овог дела састоји се у лову рибе, односно њеном убијању или хватању живе. Ова се радња мора предузети на одређени начин: 1) експлозивом, 2) отровом или 3) на други начин штетан за расплођавање рибе. Учинилац овог дела може да буде свако лице које поступа са

¹⁹¹ Више о томе: Ристић, З., Почуча, М., Беуковић, М., Божић, Д.: Развој ловног права у Србији и Војводини, у: Зборник радова департмана за географију, туризам и хотелијерство, (Мимица-Дукић, Н., Лазич, Л. (ур.)), Универзитет У Новом Саду Природно-математички факултет, Нови Сад, 2011. године, стр. 126.

¹⁹² „Службени лист ФНРЈ“, бр. 12/1950.

¹⁹³ Таховић, Ј.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 480.

умишљајем. За ово дело је прописана новчана казна или казна затвора до две године, при чему се улов и средства за риболов могу одузети од учиниоца.

5.4.3. Кривични закон СФРЈ

Након усвајања Устава СФРЈ од 21. фебруара 1974. године¹⁹⁴, напуштен је принцип јединственог кривичног законодавства. Уместо тога, усвојено је девет кривичних закона – један савезни, шест републичких и два покрајинска, који су ступили на снагу 1.7.1977. године. Одредбе Општег дела Кривичног закона СФРЈ¹⁹⁵ биле су обавезне за сва кривична дела – било да су она била предвиђена Кривичним законом СФРЈ или републичким, односно покрајинским законима.¹⁹⁶

Од кривичних дела из савезног законодавства, за заштиту животиња, тачније, стоке, је релевантан први облик кривичног дела непоступања по прописима за сузбијање болести животиња и биља из члана 247. КЗ СФРЈ. Ово дело је било систематизовано у оквиру двадесет и другог поглавља Кривичног закона (чл. 244 – 252.) , под насловом „Кривична дела против других друштвених вредности“. Основ за уношење кривичног дела непоступања по прописима за сузбијање болести животиња и биља у Кривични закон била је одредба Устава СФРЈ из 1974. године, која је предвиђала да федерација уређује заштиту животиња од заразних болести и биљака од болести и штеточина које угрожавају целу земљу, стављање у промет средстава за заштиту животиња и биља и контролу преношења животиња и биља преко државне границе, те да обезбеђује извршавање савезних прописа у тој области када је то, у интересу целе земље, утврђено савезним законом.¹⁹⁷ Ово кривично дело чини лице које за време епидемије сточне болести која би могла угрозити сточарство не поступа по одлуци надлежног органа, донетој на основу савезног прописа којом се

¹⁹⁴ „Службени лист СФРЈ“, бр. 9/1974.

¹⁹⁵ „Службени лист СФРЈ“, бр. 44/1976 и 36/1977.

¹⁹⁶ Јовашевић, Д.: Кривично право, Општи део, *Op.cit.*, стр. 384 – 385.

¹⁹⁷ Члан 281. став 1. тачка 10. Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије.

одређују мере за сузбијање или спречавање болести или које не поступа по одлукама надлежног органа, донетим на основу савезних прописа, којом се одређују мере за сузбијање или спречавање болести или штеточина за време трајања опасности од болести и штеточина које могу угрозити биљни свет у целој земљи.

Објект заштите овог дела јесу здравље животиња и биљака, односно привреда. Првим обликом овог кривичног дела штитило се сточарство као значајна привредна грана. Дакле, живот и здравље животиња (и то само стоке) су њиме били заштићени само због значаја који су имали за сточарство као привредну грану, а самим тим и за функционисање целокупног привредног система, а не зато што су им признаване одређене инхерентне вредности. Као што је већ истакнуто, први облик дела је могао бити учињен само за време епидемије сточне болести која би могла угрозити сточарство у целој земљи. Под појмом сточне болести су, за потребе наведене инкриминације, подвођене заразне болести код домаћих животиња папकारа (говед, оваца, свиња) и копитара (коња, мазги, магараца и мула), а у оквиру тих болести се посебно издвајају говеђа, коњска и свињска куга, слинавка и шап, као болести које имају потенцијал да угрозе сточарство у целој земљи. Наведено кривично дело могло се извршити и приликом појаве сваке такве сточне болести под условом да је она попримила епидемијски карактер.¹⁹⁸

Радња извршења се састојала у непоступању по одлукама надлежних органа које су донете на основу савезних прописа. Непоступање по одлукама надлежних органа могло је бити остварено на два начина: 1) активно (чињењем) и 2) пасивно (нечињењем или пропуштањем). Активно непоступање по наведеним одлукама састоји се у предузимању одређених радњи – чињења које представљају кршење тих одлука тј. прописа на основу којих су оне донете, односно које су у супротности са њима. Пасивно непоступање по тим одлукама састоји се у нечињењу, уздржавању од чињења, односно у пропуштању да се предузму одређене радње које су лица на основу одлука надлежних органа дужна да предузму у случају епидемије наведених болести. За постојање овог дела битно је испуњење следећих елемената: 1) времена – да је дело учињено за време епидемије сточне болести која може угрозити сточарство или за време трајања опасности од болести и штеточина које могу угрозити биљни свет у целој земљи и 2) да се радња извршења односи на одлуке надлежних државних органа којима се одређују мере за сузбијање или

¹⁹⁸ Срзентић, Н.(ур.) *et al.*: Коментар Кривичног закона СФРЈ, *Op.cit.*, стр. 756.

спречавање епидемије сточних болести или којом се одређују мере за сузбијање или спречавање болести или штеточина, што указује на бланкетни карактер овог дела.

Последица овог кривичног дела састоји се у проузроковању апстрактне опасности по живот и здравље стоке, односно опстанак биљног света. Истовремено, овим делом је проузрокована и апстрактна опасност по живот и здравље људи као и животне средине и сточарства као привредне гране. Сматрало се да је кривично дело свршено самим непоступањем по одлуци надлежног државног органа. Овај облик наведеног кривичног дела постојао би и у случају да је забрањеном радњом проузроковано преношење или ширење болести, под условом да се штета која је услед тога настала није могла окарактерисати као знатна. Законом је поред умишљајног, био прописан и нехатни облик кривичног дела непоступања по прописима за сузбијање болести животиња и биља. При томе се није захтевало да је учиниоцу познато да је одлука по којој је био дужан да поступи донета на основу савезног прописа. Учиниоца кривичног дела могло је бити свако лице. Зависно од обавезе која би произилазила из одлуке надлежног органа, то је могло бити службено или одговорно лице у државном органу, организацији удруженог рада или другој самоуправној организацији и заједници, затим власник или држалац стоке или биља, али и било које друго лице.

Уколико је услед предузимања радње извршења основног дела наступила знатна штета, постојао је тежи облик овог кривичног дела. За тежи облик дела било је потребно да је учинилац у односу на основни облик поступао са умишљајем, док је у односу на тежу последицу у виду знатне штете постојао нехат. Знатна штета састојала се у угинућу стоке (или уништењу биља) у већим размерама или у знатном проширењу заразе (или биљних штеточина).¹⁹⁹

За основно дело је прописана казна затвора у трајању до једне године, док је за тежи облик дела прописана казна затвора до три године. За нехатно дело биле су прописане алтернативно – новчана казна или казна затвора до једне године.

¹⁹⁹ Срзентић, Н.(ур.) *et al.*: Коментар Кривичног закона СФРЈ, *Ibid.*, стр. 757.

5.4.4. Кривични закон Србије

Кривични закон Републике Србије из 1977. године²⁰⁰ прописивао је кривична дела којима је, додуше посредно и у оквиру заштите других добара и вредности, остваривана и заштита животиња. Ова кривична дела била су распоређена у оквиру два поглавља Кривичног закона: 1) четрнаестог поглавља, посвећеног кривичним делима против здравља људи и човекове средине и 2) петнаестог поглавља, посвећеног кривичним делима против привреде.

У оквиру кривичних дела против здравља људи и човекове средине у глави четрнаестој, следеће инкриминације (односно њихови поједини облици) имале су директан или индиректан значај за заштиту животиња:

- 1) преношење заразне болести (члан 122.),
- 2) непоступање по здравственим прописима за време епидемије (члан 123.),
- 3) загађивање ваздуха и воде (члан 133.) и
- 4) загађивање земљишта (члан 134.).

Кривично дело преношења заразне болести чини лице које проузрокује преношење заразних болести тако што пропусти да поступи по прописима или наредбама којима надлежни орган или организација одређује прегледе, дезинфекцију, издвајање болесника или друге мере за спречавање заразних болести код људи, односно лице које не поступајући по наведеним прописима у погледу сузбијања или спречавања заразних болести код животиња које се могу пренети на људе, проузрокује преношење заразне болести на људе. Објект заштите је здравље људи.

Радња извршења се састоји у непоступању, односно пропуштању да се поступи у складу са одговарајућим прописима усмереним на спречавање ширења заразних болести међу људима или у поступању противно тим прописима. У питању су прописи надлежних државних органа из области здравства од којих је најзначајнији савезни Закон о заштити

²⁰⁰ „Службени гласник СРС“, бр. 26/1977, 28/1977, 43/1977, 20/1979, 24/1984, 39/1986, 51/1987, 6/1989, 42/1989 и 21/1990, и "Службени гласник Републике Србије", бр. 16/1990, 26/1991, 75/1991, 9/1992, 49/1992, 51/1992, 23/1993, 67/1993, 47/1994, 17/1995, 44/1998, 10/2002, 11/2002, 80/2002, 39/2003 и 67/2003.

становништва од заразних болести које угрожавају целу земљу²⁰¹. Поред овог закона постоје и други прописи (правилници, наредбе, упутства) који се односе на заштиту становништва од заразних болести, од којих је најважнији савезни Правилник за заштиту од уношења колере, великих богиња и маларије²⁰². Чињеница да се радња извршења састоји у пропуштању да се поступи у складу са тим али и другим прописима из области здравства, односно у поступању противно њима, указује на бланкетни карактер овог кривичног дела. Последица дела састоји се у преношењу заразне болести било са једног човека на другог, било са животиње на човека. Дакле, дело ће бити свршено тек у тренутку када је услед предузимања радње извршења у конкретном случају дошло до преношења заразне болести са човека на човека, односно са животиње на човека.

Анализом наведене инкриминације може се закључити да се њоме здравље животиња штити на крајње посредан начин. Овде се гарантује поштовање прописа о спречавању ширења заразних болести међу људима и животињама, али у ограниченом смислу. Учиниолац кривичног дела може да буде свако лице, а дело се могло учинити са умишљајем или нехатом. За умишљајно извршење дела је прописана казна затвора до једне године, док је за нехатно дело била прописана казна затвора до шест месеци.

Кривично дело загађивања ваздуха и воде чини лице које кршећи прописе о заштити и унапређењу човекове средине загади ваздух, воду, водоток или језера у већем обиму или на ширем подручју и тиме изазове опасност по живот или здравље људи или уништење животињског и биљног света већих размера. Све до доношења новог Кривичног законика, ово је било основно еколошко кривично дело. Објект заштите овог дела јесте животна средина, односно њени поједини елементи – ваздух и вода. Радња извршења се састоји у загађивању ваздуха, воде, водотока или језера, односно у њиховом довођењу у такво стање да представљају опасност за живот или здравље људи и (или) за опстанак биљног или животињског света. Било је потребно да се загађење врши на одређени начин – кршењем прописа о заштити и унапређењу човекове средине, што значи да је у питању била бланкетна инкриминација.

Последица кривичног дела могла се састојати у угрожавању (у виду изазивања опасности по живот или здравље људи) или у повреди (у смислу уништења животињског

²⁰¹ „Службени лист СФРЈ“, бр. 2/1974, 7/1974 и 5/ 1978.

²⁰² „Службени лист СФРЈ“, бр. 55/1975.

или биљног света већих размера). Дело се сматрало свршеним када би наступила нека од тих последица. У судској пракси није био утврђен новчани износ који би одговарао обележју уништења животињског или биљног света већих размера, већ је то питање решавано с обзиром на околности сваког појединачног случаја.²⁰³ Учиниолац овог дела може да буде свако лице које поступа са умишљајем или нехатом.

Тежи облик дела чини одговорно лице у организацији удруженог рада, друштвено – политичкој заједници или другој организацији или заједници које је кршењем прописа о заштити и унапређењу човекове средине пропустило да постави уређаје за пречишћавање или допустило изградњу, стављање у погон или коришћење погона који загађује средину или које би на други начин пропустило да спречи или довело до загађивања ваздуха, воде, водотока или језера које прелази допуштене границе и тиме изазвало опасност по живот или здравље људи или уништење животињског и биљног света већих размера. Радња извршења тежег облика дела одређена је алтернативно и обухвата: 1) пропуштање постављања уређаја за пречишћавање, 2) допуштање изградње, стављања у погон или коришћења погона који загађује средину, 3) пропуштање на други начин да се спречи загађивање ваздуха, воде, водотока или језера које прелази допуштене границе и 4) довођење на други начин до загађивања ваздуха, воде, водотока или језера које прелази допуштене границе. За постојање овог дела потребно је да радња извршења представља кршење прописа о заштити и унапређењу човекове средине.

Учиниолац тежег облика може бити само лице које има својство одговорног лица у организацији удруженог рада, друштвено – политичкој заједници или другој организацији или заједници. Према члану 46. КЗ СРС, одговорним лицем сматра се власник предузећа или друге организације, као и лице у предузећу, установи или другој организацији коме је, с обзиром на његову функцију, уложена средства или на основу овлашћења поверен одређен круг послова у управљању имовином, производњи или другој делатности или у вршењу надзора над њима или му је фактички поверено обављање појединих послова. Код кривичних дела код којих је као извршилац означено одговорно лице, а која нису предвиђена у глави о кривичним делима против службене дужности (глава двадесет и прва), одговорним лицем се сматра и службено лице. Појам службеног лица одређен је у

²⁰³ Срзентић, Н., Лазаревић, Љ., Ђорђевић, М., Стајић, А., Краус, Б.: Коментар Кривичног закона Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 396.

члану 113. КЗ СФРЈ и обухвата изабране или именоване функционере у Скупштини СФРЈ, Савезном извршном већу, савезним органима управе и другим савезним органима, као и у савезним организацијама које врше оређене управне, стручне и друге послове у оквиру права и дужности федерације, лица која стално или повремено врше службену дужност у савезним органима или у наведеним савезним организацијама, као и војна лица (уколико се јаве као учиниоци дела које није предвиђено у глави двадесетој, посвећеној кривичним делима против оружаних снага СФРЈ).

За основно дело је прописана казна затвора до три године, уколико је дело учињено са умишљајем, односно новчана казна или казна затвора до једне године, ако је дело учињено из нехата, док је за теже дело прописана казна затвора од шест месеци до пет година, за умишљајно извршење, а казна затвора до три године ако је на страни учиниоца постојао нехат као облик кривице.

Може се уочити да је објект заштите овог кривичног дела била животна средина, односно њени појединачни елементи – ваздух и вода, тачније водотокови и језера. Дакле, животињама је путем ове инкриминације заштита пружана посредно – као интегралним деловима животне средине. При томе треба нагласити да овим делом нису биле заштићене појединачне животиње, већ животињски свет, односно фауна, као чинилац животне средине, и то само уколико је дошло до њеног уништења већих размера.

Кривично дело загађивања земљишта чини лице које кршењем прописа о заштити и унапређењу човекове средине загади земљиште у већој мери или на ширем подручју, чиме изазове опасност за живот или здравље људи или проузрокује уништење животињског или биљног света већих размера. Објект заштите овог кривичног дела јесте посебан елемент животне средине – земљиште, али се њиме посредно штите и живот и здравље људи и животиња.

Радња извршења овог дела састоји се у загађивању земљишта. Загађење је довођење земљишта у стање које га чини опасним за живот или здравље људи, односно за опстанак биљног или животињског света. За постојање овог кривичног дела потребно је да је загађење земљишта учињено кршењем важећих прописа о заштити и унапређењу човекове животне средине, као и да је до загађења дошло у већој мери или на ширем подручју. Када ће се сматрати да је до загађења дошло у већој мери или на ширем подручју зависи од процене суда с обзиром на околности сваког конкретног случаја. Последица овог дела

одређена је алтернативно и може се састојати у: 1) угрожавању – изазивању (конкретне) опасности за живот или здравље људи или 2) повреди – уништењу животињског или биљног света већих размера. Учинилац основног облика овог дела може да буде свако лице које поступа са умишљајем или из нехата.

Тежи облик овог дела чини одговорно лице у организацији удруженог рада, друштвено – политичкој заједници или другој самоуправној организацији или заједници које кршењем прописа о заштити и унапређењу човекове средине допусти изградњу, пуштање у погон или коришћење погона који загађује земљиште или на други начин пропусти да предузме мере за спречавање загађивања земљишта или доведе до загађивања земљишта које знатно прелази дозвољене границе и тиме изазове опасност за живот или здравље људи или проузрокује уништење животињског или биљног света већих размера. Радња извршења тежег облика одређена је алтернативно и обухвата: 1) допуштање изградње, пуштања у погон или коришћења погона који загађује земљиште, 2) пропуштање на други начин да се предузму мере за спречавање загађивања земљишта и 3) довођење на други начин до загађивања земљишта које знатно прелази дозвољене границе. Потребно је да је радња извршења предузета на начин којим се крше прописи о заштити и унапређењу човекове средине. И код тежег облика дела последица је одређена алтернативно као: 1) угрожавање – изазивање опасности (конкретне) за живот или здравље људи или 2) повреда – уништење животињског или биљног света већих размера.

Учинилац тежег облика дела може бити само лице које има својство одговорног лица у организацији удруженог рада, друштвено – политичкој заједници или другој организацији или заједници. Према члану 46. КЗ СРС, одговорним лицем сматра се власник предузећа или друге организације, као и лице у предузећу, установи или другој организацији коме је, с обзиром на његову функцију, уложена средства или на основу овлашћења поверен одређен круг послова у управљању имовином, производњи или другој делатности или у вршењу надзора над њима или му је фактички поверено обављање појединих послова. Код кривичних дела код којих је као извршилац означено одговорно лице, а која нису предвиђена у глави о кривичним делима против службене дужности (глава двадесет и прва), одговорним лицем се сматра и службено лице. Појам службеног лица одређен је у члану 113. КЗ СФРЈ и обухвата изабране или именоване функционере у Скупштини СФРЈ, Савезном извршном већу, савезним органима управе и другим савезним

органима, као и у савезним организацијама које врше оређене управне, стручне и друге послове у оквиру права и дужности федерације, лица која стално или повремено врше службену дужност у савезним органима или у наведеним савезним организацијама, као и војна лица (уколико се јаве као учиниоци дела које није предвиђено у глави двадесетој, посвећеној кривичним делима против оружаних снага СФРЈ).

За основно дело је прописана казна затвора до три године, уколико је учињено са умишљајем, односно новчана казна или казна затвора до једне године, ако је учињено из нехата, док је за теже дело прописана казна затвора од шест месеци до пет година, за умишљајно извршење, а новчана казна или казна затвора до једне године за нехатно, дакле, иста као и за нехатно извршење основног облика.

Тумачење одредби којима је прописано кривично дело загађивања ваздуха и воде, може се сходно применити и у погледу кривичног дела загађивања земљишта (члан 134.). Законски опис ова два кривична дела готово је идентичан. Оно по чему се разликују јесте објект радње – у првом случају су то ваздух или вода, док је у другом случају у питању земљиште. Такође, постојале су и одређене разлике када су у питању запрећене казне за ова два кривична дела,²⁰⁴ али су она суштински била конципирана на исти начин.

Из групе кривичних дела против привреде, за заштиту животиња су била релевантна следећа дела:

- 1) производња штетних средстава за лечење стоке (члан 155.),
- 2) несавесно пружање ветеринарске помоћи (члан 156.),
- 3) преношење заразних болести код животиња, биља и дрвећа (члан 157.),
- 4) загађивање сточне хране или воде (члан 158.),
- 5) незаконит лов (члан 162.),
- 6) незаконит риболов (члан 163.) и
- 7) изношење у иностранство без дозволе посебно заштићене животињске врсте (члан 163. б).

Кривично дело производње штетних средстава за лечење стоке чинило је лице које би произвело ради продаје или ставило у промет средстава за лечење или за спречавање заразе код стоке или живине, која су опасна за њихов живот или здравље. Овом

²⁰⁴ Срзентић, Н., Лазаревић, Љ., Ђорђевић, М., Стајић, А., Краус, Б.: Коментар Кривичног закона Републике Србије, *Ibid.*, стр. 397 – 398.

инкриминацијом давала се кривичноправна заштита сточарству као значајној привредној грани.²⁰⁵ Детаљније одредбе о здравственој заштити домаћих животиња биле су садржане у Закону о заштити животиња од заразних болести које угрожавају целу земљу²⁰⁶, Закону о здравственој заштити животиња²⁰⁷ и Закону о мерама за унапређење сточарства²⁰⁸. Објект радње су средства за лечење или за спречавање заразе код стоке или код живине, односно средства намењена за ту сврху. Потребно је да се ради о средствима која су опасна за живот или здравље стоке или живине, што значи да њиховом употребом може бити проузроковано угинуће или теже нарушавање здравља стоке или живине.²⁰⁹

Радња извршења дела била је одређена алтернативно као: 1) производња ради продаје и 2) стављање у промет, које се првенствено могло остварити продајом, али и на други начин. Под производњом се подразумева прављење, стварање нових до тада непостојећих предмета или преиначење постојећих предмета или средстава тако да стекну ново својство или намену. Стављање у промет укључује делатност чињења доступним ових предмета индивидуално неодређеном броју лица. Закон за оба облика радње извршења користи тренутни глаголски облик („произведе“ и „стави“), што значи да је само једна радња била довољна за постојање свршеног кривичног дела. И више радњи једног лица могле су се квалификовати као једно кривично дело, уколико су постојали услови за конструкцију продуженог кривичног дела. Ако би исто лице произвело штетно средство и ставило га у промет, постојало би само једно кривично дело.²¹⁰ Последица дела састоји се у проузроковању апстрактне опасности за заштићено добро.

²⁰⁵ Срзентић, Н., Лазаревић, Љ., Ђорђевић, М., Стајић, А., Краус, Б.: Коментар Кривичног закона Републике Србије, *Ibid.*, стр. 442.

²⁰⁶ „Службени лист СФРЈ“, бр. 43/1976.

²⁰⁷ „Службени гласник СРС“, бр. 28/1977, 37/1977, 5/1984 и 12/1988. и „Службени гласник Републике Србије“, бр. 37/1991, 50/1992, 33/1993, 52/1993, 53/1995, 52/1996 и 25/2000.

²⁰⁸ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 61/1991, 53/1993, 67/1993, 48/1994 и 101/2005 и „Службени гласник СРС“, бр. 38/1984.

²⁰⁹ Срзентић, Н., Лазаревић, Љ., Ђорђевић, М., Стајић, А., Краус, Б.: Коментар Кривичног закона Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 443.

²¹⁰ Срзентић, Н., Лазаревић, Љ., Ђорђевић, М., Стајић, А., Краус, Б.: Коментар Кривичног закона Републике Србије, *Ibid.* стр. 443.

У улози учиниоца овог дела могло се јавити свако лице, али су то првенствено могли бити произвођачи средстава за лечење и превенцију болести код стоке или живине, као и трговци том робом – одговорна лица у производним или прометним организацијама удруженог рада, као и појединци, без обзира да ли се продајом или трговином баве овлашћено или неовлашћено. Закон прописује и умишљајни и нехатни облик овог дела. Умишљај је морао обухватати свест учиниоца да су средства која производи или ставља у промет намењена за лечење стоке или живине или за спречавање заразе код тих животиња и да су та средства опасна за њихов живот или здравље.

Тежи облик овог дела карактерисала је тежа последица – угинуће стоке или угинуће живине у већем броју. Из наведене законске формулације произлази да је за постојање квалификованог облика дела било довољно да је наступило угинуће и мањег броја стоке, односно да је само за живину било неопходно угинуће у већем броју. Овакво тумачење било је логично с обзиром на вредност једне, односно друге врсте животиња.

Ако је учинилац поступао са умишљајем, за основни облик дела могла му се изрећи казна затвора до једне године, а за тежи облик дела казна затвора од три месеца до три године. За нехат учиниоца у оба случаја су биле прописане алтернативно – новчана казна или казна затвора до шест месеци. Такође је било прописано да се од учиниоца обавезно одузимају штетљива средства, чак и када кривични поступак није био окончан пресудом којом би се он проглашавао кривим.

Кривично дело несавесног пружања ветеринарске помоћи чинио је ветеринар или ветеринарски помоћник који би при пружању ветеринарске помоћи прописао или применио очигледно неподобно средство или очигледно неправилан начин лечења или који би уопште несавесно поступао и тиме проузроковао угинуће стоке или угинуће живине у већем броју. Објект заштите овог дела јесте двојачко одређен: 1) законито и квалитетно обављање ветеринарске делатности и 2) сточарство као важна привредна грана. Као што је већ раније истакнуто, одредбе релевантне за лечење домаћих животиња биле су садржане у Закону о заштити животиња од заразних болести које угрожавају целу земљу, Закону о здравственој заштити животиња и Закону о мерама за унапређење сточарства. Поред ових прописа, за превенцију и сузбијање несавесног пружања ветеринарске помоћи важан био и Закон о ветеринарској инспекцији²¹¹.

²¹¹ „Службени гласник СРС“, бр. 55/1982.

Радња извршења дела се састојала из више алтернативно предвиђених делатности. То су: 1) несавесно поступање ветеринара или ветеринарског помоћника при пружању ветеринарске помоћи и 2) прописивање и примена очигледно неподобног средства и очигледно неподобног начина лечења и 3) уопште несавесно поступање. Средство лечења је такво средство које се уноси у организам или ставља на тело животиње ради лечења, постављања дијагнозе, заштите од заразе или у друге сврхе у оквиру пружања ветеринарске помоћи. Начин лечења односи се на врсту ветеринарске интервенције, стручни третман који се примењује према животињи у неком од наведених циљева. За постојање кривичног дела захтевало се да су начин или средство лечења очигледно неподобни. Елемент очигледности постоји када је учинилац учинио тежу повреду своје професионалне (ветеринарске) дужности, односно такву повреду која представља грубо одступање од опште прихваћених и признатих стандарда ветеринарске науке и праксе. Такође, дело је могло бити учињено и на сваки други начин који се могао означити као несавесно поступање при пружању ветеринарске помоћи (на пример, пропуштање да се примене потребне хигијенске мере, пропуштање стерилизације инструмената, пропуштање прегледа или површан преглед).

Потребно је да је овако одређена радња извршења предузета на одређен начин – при пружању ветеринарске помоћи. То треба схватити у ширем смислу, не само као лечење оболелих животиња, већ и као разне мере здравствене превентиве и контроле које се примењују према здравим животињама, (на пример вакцинисање, узимање крви ради анализе или поступак при вештачком осемењавању стоке). Ово дело је постојало само уколико је услед несавесног поступања ових лица дошло до угинућа стоке, односно до живине у већем броју. Дакле, између несавесног пружања ветеринарске помоћи и угинућа стоке или живине у већем броју морала је постојати узрочна веза. Овај захтев је поиман као објективни услов инкриминације и није морао бити обухваћен виошћу учиниоца. Када постоји „већи број“ живине представља фактичко питање које судско веће решава у сваком конкретном случају. Чињеница да је овим кривичним делом од несавесног поступања ветеринара и ветеринарских помоћника била заштићена само стока и живина важан је показатељ антропоцентричности те инкриминације. Пружање заштите само овим животињама (а искључивање из тог круга осталих животињских врста, (на пример кућних љубимаца) потврђује да се посредством заштите живота и здравља стоке и живине заправо

штитило сточарство као привредна грана, односно функционисање привредног система земље уопште. У прилог томе говори и захтев да је наступила смрт већег броја јединки живине, што код стоке није било постављено као захтев јер је и тржишна (економска) вредност једне јединке стоке знатно већа од једне јединке живине.

Учиниолац овог кривичног дела могао је да буде само ветеринар (лице које је дипломирало на Ветеринарском факултету) или ветеринарски помоћник (чији је појам био одређен одговарајућим прописима). У погледу кривице прописан је и умишљај и нехат. За умишљајно дело била је прописана казна затвора, а за нехатно дело алтернативно – новчана казна или казна затвора до шест месеци.

Кривично дело преношења заразних болести код животиња, биља и дрвећа састојало се у непоступању по прописима или наредбама којима се одређују мере за сузбијање или спречавање болести за време епидемије сточне болести која може угрозити сточарство или у непоступању по прописима или наредбама којима се одређују мере за сузбијање или спречавање болести, односно штеточина за време трајања опасности од болести и штеточина које могу угрозити биљни и животињски свет. Заштитни објект овог дела било је: 1) сточарство као привредна грана и 2) здравље животињског и биљног света. Међутим, израз „животињски свет“ је у овом случају тумачен рестриктивно, тако да није обухватао све животињске врсте (фауну), већ само оне животиње (осим стоке) које су имале значај за привреду (перната живина, пчеле, рибе, дивљач, птице и свилене бубе).²¹²

Радња извршења састојала се у непоступању по прописима или наредбама: 1) нечињењу (непредузимању обавезне мере) и 2) чињењу (предузимању забрањене радње). Битно је да се радња односи на прописе којима се одређују мере за спречавање или сузбијање болести или штеточина. У питању је било кривично дело бланкетног карактера, за чије су разумевање били релевантни следећи прописи: Закон о заштити животиња од заразних болести које угрожавају целу земљу, Закон о здравственој заштити животиња, Закон о мерама за унапређење сточарства, Закон о унапређењу и заштити пчеларства, Закон о шумама²¹³, Закон о заштити биља од болести и штеточина итд. Дело је могло бити учињено само за време епидемије сточне болести која може угрозити сточарство, односно

²¹² Срзентић, Н., Лазаревић, Љ., Ђорђевић, М., Стајић, А., Краус, Б.: Коментар Кривичног закона Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 446.

²¹³ „Службени гласник СРС“, бр.12/1982, 16/1985, 37/1986, 17/1987 и 51/1987

за време трајања опасности од болести и штеточина које могу угрозити биљни и животињски свет. Дело се сматрало свршеним самим предузимањем забрањене радње – непоступањем по одговарајућем пропису или наредби. У складу са тим, последица дела била је апстрактна опасност за живот и здравље стоке, односно биљног или животињског света. Међутим, уколико би услед предузимања неке од радњи извршења наступила последица која би се састојала у проузроковању знатне штете, постојао би тежи облик овог дела. Под знатном штетом сматрала се она имовинска штета која прелази петнаест хиљада динара.

Тежи облик дела постоји уколико услед непоступања по прописима или наредбама којима се одређују мере за сузбијање или спречавање болести за време епидемије сточне болести која може угрозити сточарство или у непоступању по прописима или наредбама којима се одређују мере за сузбијање или спречавање болести, односно штеточина за време трајања опасности од болести и штеточина које могу угрозити биљни и животињски свет наступи знатна штета. Дакле, тежи облик овог дела квалификован је наступањем теже последице која се састоји у проузроковању знатне штете. Потребно је да наступање знатне штете буде у узрочно – последичној вези са предузимањем радње извршења основног облика дела. Под знатном штетом сматрала се она имовинска штета која прелази петнаест хиљада динара.

Учиниолац дела је могло да буде свако лице које је поступало са умишљајем или из нехата. За основно дело учињено са умишљајем била је прописана казна затвора до једне године, а за тежи облик дела казна затвора до три године, док су за нехатно дело биле прописане исте казне – новчана казна или казна затвора до једне године

Кривично дело загађивања сточне хране или воде састојало се у загађењу каквом штетљивом материјом сточне хране или воде у рекама, потоцима, изворима, бунарима или цистернама или друге воде за напајање стоке, живине или дивљачи, чиме се доведе у опасност живот или здравље тих животиња или у загађењу штетљивом материјом воде у рибањацима, језерима, рекама и потоцима, чиме би се проузроковала опасност за опстанак риба. Овом инкриминацијом биле су заштићене одређене врсте животиња које су од посебног значаја за привреду и то од радњи којима се загађују вода или сточна храна и тиме доводе у опасност њихов живот или здравље. Објект заштите овог кривичног дела укључивао је здравље стоке, живине, дивљачи и рибе. Објект напада су штетљиве

материје. Шкодљива материја може бити свака материја којом се вода за пиће чини опасном за живот или здравље стоке, живине или дивљачи (отрови, разне штетне хемикалије, загађене отпадне воде, угинуле животиње, покварене животне намирнице и сл.)²¹⁴

Радња извршења се састојала у загађивању односно довођењу сточне хране или одређених вода у стање које их чини опасним за живот или здравље стоке, живине, дивљачи или риба. Загађивање може бити учињено различитим делатностима, начинима или средствима.²¹⁵ Овде се радња односи на загађење употребом штетних материја. Дело постоји када се радња предузме у односу на: 1) сточну храну или воду која служи за напајање стоке, живине или дивљачи и 2) воду у рибњацима, језерима, рекама и потоцима. Појмом сточне хране била је обухваћена свака материја која може служити за исхрану стоке, укључујући и, на пример, траву на ливади уколико је намењена за ту сврху. Вода намењена за напајање стоке односила се на сваку воду намењену за ту сврху, било да се она налазила у рекама, потоцима, изворима, бунарима или цистернама или на другом месту – у језеру, бари, каналу или резервоару итд. Било је потребно да је загађење учињено штетном материјом, под чиме се подразумевала свака материја којом се вода за пиће чинила опасном за живот или здравље наведених животиња (отрови, разне штетне хемикалије, загађене отпадне воде, угинуле животиње, покварене животне намирнице и слично). Дело се сматрало свршеним када су, као последице забрањене делатности доведени у опасност живот или здравље стоке, живине, дивљачи или риба, односно када је наступила конкретна опасност за опстанак риба. То значи да је било потребно да као последица наступи конкретна (блиска и непосредна) опасност за заштићена добра, која је у узрочној вези са недозвољеном радњом учиниоца.

Учиниоца је могло да буде свако лице, а као облик кривице захтевао се умишљај, који је морао обухватити свест учиниоца о обележјима бића овог дела. За основни облик дела прописана је алтернативно новчана казна или казна затвора до једне године, док је за тежи облик дела прописана казна затвора од три месеца до три године.

²¹⁴ Срзентић, Н., Лазаревић, Љ., Ђорђевић, М., Стајић, А., Краус, Б.: Коментар Кривичног закона Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 448.

²¹⁵ Јовашевић, Д.: Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом, Номос, Београд, 2003. године, стр. 279.

Квалификовани облик овог дела постојао је у случају да се услед предузимања радње извршења као последица (која је обухваћена нехатом учиниоца) јави угинуће стоке, живине, дивљачи или риба у великој вредности. Одређивање појма „велике вредности“ било је препуштено судској пракси, али је било прихваћено мишљење да би она требало да буде већа од вредности знатне штете која се захтевала код тежег облика кривичног дела преношења заразних болести код животиња, биља и дрвећа.

Кривично дело незаконитог лова се састојало у лову дивљачи за време ловостаја или на подручју где је лов забрањен. Објект заштите овог дела обухвата: 1) дивљач и 2) ловство као привредну грану. Дивљач је Уставом Србије била проглашена за природно добро и богатство од општег интереса, те је, у складу са тим, била под посебном законом прописаном заштитом. Лов дивљачи могао се вршити само под условима и на начин који су били уређени Законом о ловству²¹⁶ и другим подзаконским прописима. Дивљач је обухватала сисаре и птице који живе слободно у природи и налазила се налазила у друштвеној својини. Разне врсте дивљачи биле су заштићене ловостајем, односно, забраном лова у одређеном периоду, а у односу на одређене животињске врсте (попут риса, видри, рода и чапљи) постојала је потпуна забрана лова.²¹⁷ На одређеним подручјима, као што су резервати успостављени у оквиру ловишта ради обнављања одређене врсте дивљачи, лов је био забрањен и ван периода ловостаја.

Радња извршења овог кривичног дела састојала се у лову дивљачи. Под ловом се овде подразумевао одстрел дивљачи, као и хватање живе дивљачи, с тим што се за постојање основног облика овог кривичног дела није захтевало да је дивљач у конкретном случају и уловљена, односно одстрелена или жива ухваћена.²¹⁸ За постојање дела је потребно да је радња предузета у одређено време – за време ловостаја или на одређеном месту – на подручју где је лов забрањен. То указује на бланкетни карактер дела.

Кривично дело незаконитог лова могло је бити учињено само са умишљајем као обликом кривице. Учиниоца је могло бити свако лице. На страни учиниоца морала је постојати свест о свим околностима бића појединих облика овог дела (на пример, да је

²¹⁶ „Службени гласник СРС“, бр. 51/1976 и 23/1986.

²¹⁷ Решење о ловостају дивљачи, „Службени гласник СРС“, бр. 41/1977, 45/1977, 31/1983 и 34/1988.

²¹⁸ Срзентић, Н., Лазаревић, Љ., Ђорђевић, М., Стајић, А., Краус, Б.: Коментар Кривичног закона Републике Србије, *Op. cit.*, стр. 453.

време ловостаја, да је у питању подручје где је лов забрањен, да се лов чини на туђем ловишту итд.).

Први тежи облик дела чинило је лице које је неовлашћено ловило на туђем ловишту и убило или ранило дивљач или је ухватило живу. Ово дело је, заправо, представљало посебну врсту крађе (ловокрађа) и за његово постојање било је потребно кумулативно остварење два елемента: 1) да се лов врши неовлашћено на туђем ловишту и 2) да је дивљач убијена, рањена или ухваћена жива. Ловиште је површина земљишта или воде која чини природну и ловнопривредну целину и обезбеђује еколошке услове за успешно гајење одређене врсте или више врста дивљачи. Ловиште је установљавао надлежни орган и давао га на газдовање ловнопривредној или другој организацији која би испуњавала услове за то. Право лова на одређеном ловишту припадало је само ловцима – члановима организације која њиме газдује, док су друга лица морала испуњавати посебне услове за то.

Други тежи облик дела постојао је уколико би лице које је неовлашћено ловило на туђем ловишту убило, ранило или ухватило живу високу дивљач. Ово дело квалификује врста објекта радње – то је била висока дивљач – дивљач која се налазила под посебном заштитом и чији је појам био прецизније одређен посебним прописима.

Трећи тежи облик дела јављао се у три случаја: 1) лов ретке или проређене дивљачи чији је лов забрањен, 2) лов без посебне дозволе одређене врсте дивљачи за чији је лов таква дозвола захтевана и 3) лов на начин или средствима којима се дивљач масовно уништава. Појам ретке и проређене дивљачи као објект напада био је одређен у Закону о лову, али и у другим подзаконским прописима. Квалификаторна околност је и чињеница да је лов вршен неовлашћено (без посебне дозволе). Као начини и средства којима се дивљач масовно уништава, могу се навести: лов употребом хране у коју су стављени отрови или омамљујућа средства, лов замкама и клопкама, употребом рефлектора, гађањем из моторног возила, из војничког оружја, паљењем корова или биљних отпадака итд.

Основни облик кривичног дела незаконитог лова био је забрањен алтернативно – новчаном казном или казном затвора до шест месеци. За први тежи облик дела била је прописана казна затвора од три месеца до једне године, за други тежи облик дела казна затвора од три месеца до три године, док је за трећи тежи облик овог дела била прописана казна затвора до три године.

Кривично дело незаконитог риболова састојало се у лову рибе експлозивом, електричном струјом, отровом или омамљујућим средствима, под условом да се тиме проузрокује угинуће рибе у већем броју, као и у лову рибе на начин штетан за њено расплођавање. Објект заштите је риболов, односно рибарство, као важна привредна делатност, а објект напада су рибе, односно рибљи фонд. Као и дивљач, и рибе су према Уставу Србије биле проглашене за природно богатство и добро од општег интереса, што их је ставило под посебну законом прописану заштиту. У складу са тим, риболов се могао вршити само на начин, средствима и алатима који су били допуштени према Закону о риболову²¹⁹ и другим посебним прописима. Одређени облици незаконитог риболова, којима се наносила највећа штета рибарству, као значајној привредној грани, били су предвиђени као кривично дело

Радња извршења се састојала у лову рибе: 1) недозвољеним средствима под условом да се тиме проузрокује угинуће рибе у већем броју: експлозивом, електричном струјом, отровом и омамљујућим средствима, и 2) на недозвољен начин – начин који је штетан за њено расплођавање. У начин риболова који је штетан за расплођавање рибе је спадао лов рибе извршен на неки од следећих начина: преграђивањем воденог тока, затварањем, одвраћањем или исцрпљивањем воде из риболовних вода, наглим испуштањем воде из језера или других акумулација. За постојање другог облика радње није се захтевало да је наступило угинуће рибе, већ је било битно само утврдити да је начин на који је риболов у конкретном случају извршен био штетан за њено расплођавање.²²⁰

Дело је могло бити учињено у свим риболовним водама – рекама, потоцима, плавним подручјима, речним рукавцима, језерима, барама, каналима, мочварама и другим водама у којима су рибе настањене. За постојање кривичног дела захтевано је да је услед предузимања радње извршења дошло до угинућа рибе у већем броју. Овај елемент бића кривичног дела незаконитог риболова тумачен је у теорији као објективни услов инкриминације. Иначе, било је предлога да се законски израз „у већем броју“ због своје непрецизности замени изразом „у већој вредности“, како би се оствареност објективног

²¹⁹ “Службени гласник СРС“, бр. 8/1976 и 48/1988.

²²⁰ Срзентић, Н., Лазаревић, Љ., Ђорђевић, М., Стајић, А., Краус, Б.: Коментар Кривичног закона Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 454 – 455.

услова инкриминације могла процењивати према врсти, величини и вредности угинуле рибе. У сваком случају, и код тумачења израза „у већем броју“ требало је узети у обзир околности везане за врсту и вредност рибе.

Дело је могло бити учињено само са умишљајем као обликом кривице. Околност да је недозвољеним начином риболова проузроковано угинуће већег броја риба није требало да буде обухваћена виошћу учиниоца, јер је реч о објективном услову инкриминације. Учиниоца овог дела могло је да буде свако лице. За ово дело била је прописана казна затвора у трајању до три године.

С обзиром на своју природу, као и начин и околности извршења, кривично дело незаконитог риболова је могло бити учињено у стицају са другим кривичним делима као што су: крађа (чл. 165. и чл. 166. став 2. КЗ) (уловљене рибе), изазивање опште опасности (чл. 187. и чл. 194. КЗ) (у случају риболова експлозивом, електричном струјом или отровом), загађивање вода (чл. 133. и чл. 135. КЗ) (вршењем риболова хемијским средствима).

Кривично дело изношења у иностранство без дозволе посебно заштићене биљне или животињске врсте чини лице које супротно закону изнесе у иностранство без дозволе посебно заштићене биљне и животињске врсте. Објект заштите је била животна средина, односно, посебно заштићене биљне или животињске врсте, као њен посебан сегмент. Објект напада биле су посебно заштићене биљне или животињске врсте, чији је појам био прецизније одређен одговарајућим прописима као што је Закон о заштити животне средине²²¹. Дакле, у питању је било кривично дело бланкетног карактера, будући да је за примену и тумачење наведене одредбе било неопходно познавање прописа којима је било уређено које су то посебно заштићене биљне или животињске врсте, као и органи, поступак и услови који омогућавају изношење ових врста у иностранство.²²²

Радња извршења се састојала у противправном изношењу из Републике Србије у иностранство посебно заштићене биљне и животињске врсте. За постојање дела било је потребно да је изношење учињено противно релевантним законским одредбама и без поседовања потребне дозволе. При томе треба нагласити да је било инкриминисано само изношење ових врста флоре и фауне, али не и њихово уношење у нашу земљу.

²²¹ „Службени гласник Републике Србије“ бр. 66/1991, 83/1992, 53/1993, 67/1993, 48/1994, 53/1995 и 135/04.

²²² Јовашевић, Д.: Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом, *Op.cit.*, стр. 286.

Учишилац овог дела може да буде свако лице, а као облик кривице прописан је умишљај. Ово кривично дело је било запређено казном затвора од шест месеци до три године, при чему је сам закон изричито прописивао да је и покушај кажњив.

ГЛАВА ДРУГА

КРИВИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА ЖИВОТИЊА У МЕЂУНАРОДНОМ ПРАВУ

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Организовани напори међународне заједнице усмерени на заштиту животне средине уопште, а у оквиру тога и животињског света као њеног интегралног дела, углавном се везују за временски период двадесетог века. Од тада је, у светлу спознаје да од очувања животне средине зависи опстанак читавог човечанства, усвојен велики број међународних конвенција универзалног и регионалног карактера посвећених еколошким питањима, чиме је утемељена нова грана права – међународно еколошко право. Тако је, најпре, усвајајући низ међународних конвенција из области екологије, међународна заједница под изванредан вид заштите ставила и многобројне врсте биљног и животињског света (флоре и фауне). Примарни циљеви тих конвенција били су да пруже животињама заштиту не ради њих самих, већ у контексту остваривања еколошких и економских интереса људи. Ипак, паралелно са све широм афирмацијом принципа савремене биоцентричне етике, најновије тенденције у развоју међународне регулативе из области заштите животиња добијају сасвим другачији призив²²³.

У периоду пре Другог светског рата усвојено је неколико међународних конвенција посвећених заштити флоре и фауне. Као најзначајније од њих издвајају се: Конвенција о заштити флоре и фауне у њиховом природном стању из 1933. године²²⁴ и Конвенција о заштити природе и очувању дивљег животињског света у западној хемисфери из 1940.

²²³ Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 123 – 124.

²²⁴ Convention Relative to the Preservation of Fauna and Flora in the Nature State, London, 08.11.1933, entered into force 14.01.1936., преузето са: http://eelink.net/~asilwildlife/conv_nature.html, приступ: 01.08.2011. године.

године²²⁵. Усвајање ових међународних конвенција представља иницијалне напоре на плану међународноправног регулисања проблематике заштите животиња.

Конвенцијом о заштити флоре и фауне у њиховом природном стању из 1933. године настоји се установити посебан режим заштите и очувања угрожене флоре и фауне у појединим деловима света, а нарочито у Африци. Када је у питању дивља фауна, Конвенција је пружала заштиту свим кичмењацима и бескичмењацима, осим јестивим рибама (изван националних паркова или резервата), као и гнездима, јајима, љускама од јаја, кожама и перју ових животиња. Најподобнијим начинима за очување дивље флоре и фауне Конвенција проглашава: 1) оснивање националних паркова, природних и других резервата у којима се забрањује или ограничава лов, убијање или хватање животиња односно сакупљање или уништавање биљака, 2) усвајање прописа којима се регулише лов, убијање и хватање дивљих животиња изван ових области, 3) регулисање промета трофејима из лова и 4) забрану употребе одређених метода и оружја приликом лова, убијања и хватања дивљих животиња.

Државе потписнице ове Конвенције су се, између осталог, обавезале да: 1) у оквиру својих граница издвоје области у којима ће бити забрањен лов, убијање или хватање дивљих животиња (осим риба), 2) размотре могућност формирања на својим територијама резервата посвећених очувању појединих биљних и животињских врста, 3) предузму све неопходне мере како би очувале шуме као важна природна станишта појединих животињских врста, 4) обезбеде у том циљу сарадњу са локалним властима, 5) предузму потребне мере за контролу и регулисање паљења шумског растиња и 6) подстакну доместикацију дивљих животиња погодних за употребу у привредне сврхе. У Анексу Конвенције набројане су животињске врсте чија се заштита сматра нарочито хитном и значајном и у погледу чијег лова, убијања и хватања треба успоставити посебна правила и забране. Такође, Конвенција обавезује надлежне органе држава потписница да размотре питање заштите животиња и биљака које се према општем схватању сматрају корисним за човека или имају посебну научну вредност. Посебним одредбама Конвенције регулисан је увоз, извоз и промет трофеја из лова (нарочито слоноваче и рогова носорога), који се

²²⁵ Convention on Nature Protection and Wild Life Preservation in The Western Hemisphere, signed in Washington DC, 1940, entered into force 01.05.1942., преузето са: <http://sedac.ciesin.org/entri/texts/wildlife.western.hemisphere.1940.html>, приступ: 01.08.2011. године.

настоји у што већој мери ограничити, контролисати или забранити. Конвенцијом је забрањена и употреба одређених начина, односно средстава лова, хватања и убијања дивљачи, попут моторних возила или летелица, отрова, експлозива, заслепљујућих светала итд.

Конвенција о заштити природе и очувању дивљег животињског света у западној хемисфери релевантна је за заштиту и очување од истребљења свих јединки дивље флоре и фауне у природном станишту на територији Северноамеричког континента, укључујући ту и птице селице. Државе потписнице обавезале су се да истражују могућности оснивања на својим територијама националних паркова, резервата и природних споменика кад год је то могуће. Такође, оне су се сложиле да границе националних паркова не могу да се мењају или њихови делови отуђују без одобрења надлежног законодавног органа, што је од особитог значаја за очување природних станишта бројних животињских врста. Конвенцијом је прописано да ће државе потписнице забранити лов, убијање или хватање дивљих животиња, као и уништавање и сакупљање биљака у националним парковима, осим по упутствима или под контролом надлежних власти или у сврху научног истраживања. Поред тога, чланице Конвенције су прихватиле обавезу да усвоје или предложе усвајање закона и других прикладних прописа од значаја за очување дивље флоре и фауне, али и природних предела, геолошких формација и регија и природних објеката од естетске, историјске или научне вредности. Државе се посебно обавезују да усвоје одговарајуће мере за заштиту птица селица које имају одређену економску или естетску вредност како би се спречило њихово истребљење. Такође, Конвенција својим потписницама налаже да предузму потребне мере у циљу контроле и регулисања увоза, извоза или транзита јединки заштићених врста дивље флоре и фауне.

Од периода пре Другог светског рата, па до данас усвојен је велики број таквих међународних докумената, од којих многи имају посредан или непосредан значај за кривичноправну заштиту животиња. За потребе овог рада ово обиље међународних докумената подељено је у две групе према пољу њиховог важења. У питању су следеће групе међународних докумената: 1) документи универзалног карактера – усвојени под окриљем Организације Уједињених нација и 2) документи регионалног карактера – који важе на територији Европе, као јединог региона за који је познато да је приступио регулисању питања заштите животиња на наднационалном нивоу. У оквиру ових

докумената разликују се: 1) документи усвојени под окриљем Савета Европе – који обавезују државе чланице Савета Европе које су их ратификовале и 2) документи усвојени од стране надлежних органа Европске уније – који су, као део комунитарног права, обавезујући за све државе чланице Уније.

2. ДОКУМЕНТИ ОРГАНИЗАЦИЈЕ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА

Након Другог светског рата долази до напретка када је у питању правно регулисање уређења и заштите животне средине. Важну улогу на путу ка успостављању универзалних стандарда у сфери односа човека према животној средини, а посебно према животињском свету, имало је оснивање Организације уједињених нација²²⁶. Повеља Уједињених нација потписана је на конференцији у Сан Франциску 26. јуна 1945. године, а ступила на снагу 24. октобра 1945. године.²²⁷

Под окриљем ове међународне организације усвојен је велики број конвенција и то како оних које се баве заштитом животне средине уопште, тако и оних које се непосредно баве проблематиком заштите и очувања појединих животињских врста. Значај ових конвенција за кривичноправну заштиту животиња огледа се у томе што оне постављају универзалне критеријуме за разликовање дозвољених, односно прихватљивих од недозвољених, односно незаконитих, па, у крајњој линији, и криминалних понашања људи према животињама. Поред тога, овим конвенцијама успостављају се једнообразни принципи који у погледу заштите појединих животињских врста треба да буду имплементирани у националним правним системима држава чланица Уједињених нација. Један од могућих механизма обезбеђивања њихове примене, односно санкционисања кршења њихових одредби јавља се управо и кривичноправна репресија. Ове конвенције

²²⁶ Више о оснивању и деловању Организације Уједињених нација и њених органа видети у: Димитријевић, В. (*et al.*): Основи међународног јавног права, Београдски центар за људска права, Београд, 2005. године, стр. 122 – 130. и :Пауновић, М., Кривокапић, Б., Крстић, И.: Основи међународних људских права, Мегатренд универзитет, Београд, 2007. године, стр. 56 – 67.

²²⁷ „Службени лист ФНРЈ – Међународни уговори“ бр. 5/1945 и „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр. 2/1965, 12/1966 и 39/1972.

углавном садрже превентивне мере које државе чланице треба да примене како би спречиле да до кршења њихових одредаба уопште и дође. Због тога је њихов значај и превентиван, што посебно долази до изражаја у домену примарне и секундарне превенције²²⁸ недозвољених понашања људи према животињама, од којих поједина представљају кривична дела или прекршаје.

Међу конвенцијама усвојеним под окриљем Уједињених нација по свом значају за заштиту појединих животињских врста издвајају се следеће: Међународна конвенција о регулисању лова на китове из 1946. године²²⁹, Конвенција о оснивању Међуамеричке комисије за туне из 1949. године²³⁰, Међународна конвенција о заштити птица из 1950. године²³¹, Споразум о мерама за заштиту дубинских морских ракова (*pandalus borelis*), европских јастога (*homarus vulgaris*), норвешких јастога (*nephrops norvegicus*) и краба (*cancer pagurus*) из 1952. године²³², Привремена конвенција о заштити севернопацифичких фока из 1957. године²³³, Међународна конвенција о заштити атлантских туна из 1966.

²²⁸ Више о појму и врстама превенције криминалитета видети у: Николић, З.: Криминологија са социјалном патологијом, Народна књига, Београд, 2000. године, стр. 340.

²²⁹ International Convention for the Regulation of Whaling, Washington, 02.12.1946., United Nations – Treaty Series, Vol. 161, Registration No. I-2124, преузето са: <http://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280150135>, приступ: 02.08.2011. године.

²³⁰ Convention between the United States of America and the Republic of Costa Rica for the establishment of an Inter-American Tropical Tuna Commission, Washington, 31.05. 1949., United Nations – Treaty Series, Vol. 80, Registration No. I-1041, преузето са: <http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%2080/volume-80-I-1041-English.pdf>, приступ: 02.08.2011. године.

²³¹ „Службени лист СФРЈ“, бр. 6/1973.

²³² Agreement between the Governments of Norway, Denmark and Sweden concerning measures for the protection of the stocks of deep-sea prawns (*Pandalus borealis*), European lobsters (*Homarus vulgaris*), Norway lobsters (*Nephrops norvegicus*) and crabs (*Cancer pagurus*), Oslo, 07.03.1952., United Nations – Treaty Series, Vol. 175, Registration No. I – 2302, преузето са: <http://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=080000028014df74>, приступ: 02.08.2011. године.

²³³ Interim Convention between the United States of America, Canada, Japan and the Union of Soviet Socialist Republics on conservation of North Pacific fur seals, Washington, 09.02.1957., United Nations – Treaty Series Vol. 314, Registration No. I – 4546, преузето са: <http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20314/volume-314-I-4546-English.pdf>, приступ: 03.08.2011. године.

године²³⁴, Конвенција о мочварама које су од међународног значаја, особито као пребивалиште птица мочварица из 1971. године²³⁵, Конвенција о очувању антарктичких фока из 1972.²³⁶, Споразум о очувању поларних медведа из 1973. године²³⁷, Конвенција о међународној трговини угроженим врстама дивље фауне и флоре (*CITES*) из 1973. године²³⁸, Конвенција о очувању миграторних врста дивљих животиња из 1979. године²³⁹, Конвенција о очувању антарктичких морских живих ресурса из 1980. године²⁴⁰, Конвенција о очувању лососа у Северноатлантском океану из 1982. године²⁴¹, Споразум о очувању туљана у Ваден мору из 1990. године²⁴², Споразум о очувању малих китова

²³⁴ International Convention for the Conservation of Atlantic Tunas, Rio de Janeiro, 14.05.1966., United Nations – Treaty Series Vol. 673, Registration No. I 9587, преузето са:

<http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20673/volume-673-I-9587-English.pdf>, приступ: 03.08.2011. године.

²³⁵ „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр. 9/1977.

²³⁶ Convention for the conservation of Antarctic seals, London, 01.06.1972., United Nations – Treaty Series, Vol. 1080, Registration No. I – 16529, преузето са:

<http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201080/volume-1080-I-16529-English.pdf>, приступ: 03.08.2011. године.

²³⁷ International Agreement on the Conservation of Polar Bears, Oslo, 15.11.1973., преузето са:

<http://sedac.ciesin.org/legacy?url=http://sedac.ciesin.org/entri/texts/polar.bears.1973.html>, приступ: 03.08.2011. године.

²³⁸ „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 11/2001.

²³⁹ „Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори“, бр. 102/2007.

²⁴⁰ Видети: Convention on the conservation of Antarctic marine living resources, Canberra, 20.05.1980., United Nations – Treaty Series Vol. 1329, Registration No. I – 22301, преузето са:

<http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201329/volume-1329-I-22301-English.pdf>, приступ: 03.08.2011. године.

²⁴¹ Convention for the conservation of salmon in the North Atlantic Ocean, Reykjavik, 02.03.1982., United Nations – Treaty Series Vol. 1338, Registration No. I – 22433, преузето са:

<http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201338/volume-1338-I-22433-English.pdf>, приступ: 03.08.2011. године.

²⁴² Agreement on the Conservation of Seals in the Wadden Sea, Bonn, 16.10.1990., преузето са:

<http://www.waddensea-secretariat.org/management/SMP/Seals-Agreement.pdf>, приступ: 03.08.2011. године.

Балтичког и Северног мора из 1992. године²⁴³ и Конвенција о биолошкој разноврсности из 1992. године²⁴⁴.

Од свих набројаних конвенција, за Републику Србију су најрелевантније одредбе следећих конвенција: 1) Међународне конвенције о заштити птица из 1950. године, 2) Конвенције о мочварама које су од међународног значаја, особито као пребивалиште птица мочварица из 1971. године, 3) Конвенције о међународној трговини угроженим врстама дивље фауне и флоре (*CITES*) из 1973. године, 4) Конвенције о очувању миграторних врста дивљих животиња из 1979. године и 5) Конвенције о биолошкој разноврсности из 1992. године.

Због свог значаја као и због чињенице да је њиховом ратификацијом наша земља на себе преузела одређене међународне обавезе у погледу обезбеђивања заштите животињских врста на које се оне односе, одредбе ових конвенција биће укратко анализирани.

2.1. Усвојени документи

2.1.1. Међународна конвенција за заштиту птица

Међународна конвенција за заштиту птица усвојена је 1950. године у Паризу, а СФРЈ ју је ратификовала 1973. године²⁴⁵. Она уређује заштиту живих дивљих птица и то: свих птица у време размножавања, птица селица и у време повратка у места где праве гнезда и птица које припадају угроженим врстама, врстама које нестају или су интересантне за науку током целе године (чл. 1. и 2.). Овом Конвенцијом се забрањује

²⁴³ Agreement on the Conservation of Small Cetaceans of the Baltic and North Seas, New York, 14.04.1992., преузето са: http://www.ascobans.org/pdf/Ch_XXVII_09_CertifiedTrueCopiesAgreement.pdf, приступ: 03.08.2011. године.

²⁴⁴ „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 11/2001.

²⁴⁵ „Службени лист СФРЈ“, бр. 6/1973.

увоз, извоз, пренос, продаја, излагање продаји, куповина, давање или држање у време заштите, сваке птице (живе или мртве) или њених делова противно њеним одредбама (члан 3.) Такође је забрањено у периоду заштите скидати или уништавати гнезда птица чије је савијање у току или која су настањена, узимати, оштетити, преносити, увозити, извозити, продавати, излагати продаји, куповати или уништавати јаја или њихову љуску или гнезда младих ивљих птица.

Такође, потписнице Конвенције обавезале су се и да забране одређене, таксативно набројане поступке који могу да доведу до уништења или масовног заробљавања птица или њиховог непотребног мучења. Сагласно томе, државе су преузеле на себе обавезу да постепено уводе у законодавства погодне мере којима би се забранила или ограничила примена следећих средстава и метода: замки, лепкова, мамаца, мрежа, мамаца са отровом, дроге, заслепљујућих вабилица, малих кућица са мрежом, огледала, бакљи и других вештачких светала, мрежа или оружја за риболов (за хватање водених птица), ловачких пушака са репетирањем или аутоматских пушака које могу садржати више од два метка, других ватрених оружја која се не могу носити преко рамена, терања птица и пуцања на њих помоћу моторних бродова на унутрашњим водама у периоду од 1. марта до 1. октобра у територијалним и обалним водама, коришћења моторних возила или астронаутичких машина које омогућавају пуцање или обарање птица, успостављања награда за хватање или уништавање птица и других метода намењених масовном хватању птица. Такође је прописано да право лова птица ватреним оружјем и мрежом које се врши без ограничења мора бити регулисано у току целе године и забрањено у периоду размножавања птица на мору, приобалним областима и обалама (члан 5.).

Од наведених забрана изузете су, под одређеним условима, оне врсте птица које угрожавају извесне пољопривредне производе у некој области или опстанак других животиња тако што наносе штету виноградима, вртovima, воћњацима, шумама, дивљачи или рибама или које прете да ће допринети истребљењу или смањењу врста чије би очување било пожељно. Птице које су убијене под наведеним условима не смеју се куповати, продавати или преносити изван области у којој су убијене (члан 6.). С тим у вези, прописано је и да се ни у једној земљи не смеју предузети било какве мере које би могле довести до потпуног уништавања домаћих птица или птица селица, чак и ако оне спадају у наведене „штеточине“ (члан 6. став 4.). Изузеци од забрана прописаних

Конвенцијом могу бити одређени од стране надлежних органа уколико је то у интересу науке, просвете, птица за лов и лова са соколовима, с тим што таква одступања морају бити учињена уз све предострожности како би се избегла евентуална злоупотреба (члан 7.). Иако се Конвенција за време у коме је усвојена сматрала прилично „напредном“, наведени изузеци од забране лова и хватања птица које угрожавају ратарску или животињску производњу или које могу послужити у научно – образовној сфери или лову и соколарењу, говоре у прилог њеном суштински антропоцентричном карактеру.²⁴⁶

Државе потписнице Конвенције су обавезане да саставе спискове птица чије је убијање и хватање дозвољено на њеној територији, уз поштовање услова из Конвенције (члан 8.), као и спискове врста домаћих птица и птица селица које појединци могу држати затворене и дозвољене методе и услове њиховог хватања, држања и транспорта (члан 9.). Поред тога, државама се налаже да регулишу тржиште птица заштићених Конвенцијом и да предузму све потребне мере како би то тржиште ограничиле.

Иако, Међународна конвенција за заштиту птица предвиђа низ обавеза за своје потписнице, она не садржи механизам који би обезбедио примену њених одредби, односно санкционисање њиховог кршења. Имајући то у виду, може се закључити да ће њена примена, односно санкционисање њеног кршења, зависити од тога на који начин и у којој мери су државе потписнице у своја национална законодавства инкорпорисале правила прописана Конвенцијом. Као једно од средстава за обезбеђење њене имплементације у свакој држави чланици може се јавити и кривичноправна репресија. У том смислу се може констатовати да Конвенција свакако има и одређен кривичноправни значај с тим што је он индиректног, посредног карактера. Тако се, на пример, примена појединих недозвољених начина хватања или убијања птица може подвести под кривично дело незаконитог лова. Такође, незаконит увоз, извоз или промет заштићених врста птица могу бити инкриминисани као незаконит промет заштићеним примерцима дивље фауне итд. Осим предвиђања облика и видова кршења Конвенције као кривичних дела, могуће је неке од њих инкриминисати и као прекршаје, у зависности од степена повреде или угрожавања заштићеног добра.

²⁴⁶ Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 126.

2.1.2. Конвенција о мочварама које су од међународног значаја посебно као пребивалишта птица мочварица

Конвенција о мочварама које су од међународног значаја посебно као пребивалишта птица мочварица усвојена је 1971. године у Рамсару²⁴⁷, а СФРЈ ју је ратификовала 1977. године²⁴⁸. Њоме се омогућава заштита птица мочварица, односно оних врста птица које су еколошки зависне од мочвара (члан 1.) и то посредством заштите њихових природних станишта. Према одредбама ове Конвенције, свака страна уговорница дужна је да сачини листу која садржи најмање једну мочвару која ће имати статус заштићене. Поред тога, у Конвенцији је истакнуто да се свака страна уговорница сматра међународно одговорном за очување, управљање и разумно коришћење залиха птица мочварица (члан 2.).

Осим наведених обавеза, Конвенцијом је предвиђено и спровођење низа мера у државама потписницама које су усмерене на очување мочвара и птица мочварица (члан 4.). Ове мере, између осталог, укључују: стварање природних резервата и обезбеђење надзора над мочварама, подстицање истраживачког рада и размене информација и публикација о мочварама и њиховој флори и фауни, повећање популације птица мочварица кроз одговарајуће управљање итд. У том циљу, чланом 5. је предвиђено и међусобно саветовање држава потписница о извршавању обавеза проистеклих из Конвенције, као и њихово настојање да ускладе своју политику и прописе који се односе на очување мочвара и њихове флоре и фауне. Разматрање примене одредаба Конвенције у државама потписницама, као и давање општих и посебних препорука државама потписницама у погледу очувања, управљања и разумног коришћења мочвара и њихове флоре и фауне поверено је Конференцији страна уговорница. Конференција је, поред осталог, овлашћена и да тражи од одговарајућих међународних тела да подносе извештаје и статистичке податке о питањима од међународног значаја која се односе на мочваре, као и да прихвати остале препоруке или резолуције да би се побољшала примена Конвенције (члан 6.).

²⁴⁷ Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat, Ramsar, 02.02.1971, United Nations – Treaty Series, Vol. 996, Registration No. I-14583.

²⁴⁸ „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр. 9/1977.

Дакле, Конвенција о мочварама које су од међународног значаја посебно као пребивалиште птица мочварица не садржи конкретне правне мере које би имале за циљ да обезбеде њену примену, односно санкционисање кршења њених одредби у свакој појединачној држави. Прописивање таквих мера препуштено је националном законодавству држава потписница. Како у погледу природе и карактера ових мера Конвенција не поставља било каква ограничења, нема разлога да ту не буду сврстане и кривичноправне и (или) прекршајноправне санкције. Тако се примена одредаба Конвенције може обезбедити инкриминисањем одређених понашања којима се угрожава природно станиште појединих животињских врста, укључујући ту и мочваре као природна станишта птица мочварица као кривичних дела или прекршаја. У том смислу, кривичноправни значај ове конвенције је само посредног карактера.

2.1.3. Конвенција о међународном промету угрожених врста дивље фауне и флоре

Конвенцију о међународном промету угрожених врста дивље фауне и флоре из 1973. године (Вашингтон), измењену и допуњену 1979. године (Бон).²⁴⁹, Савезна Република Југославија је ратификовала 2001. године²⁵⁰.

Њоме је регулисан промет, извоз, увоз, транзит и реекспорт одређених врста дивље фауне и флоре (чл. 2., 3. и 4.), које су таксативно набројане у три анекса Конвенције. Тиме се на посредан начин под заштиту практично ставља око пет хиљада врста животиња.²⁵¹ Конвенција садржи ограничења у погледу промета наведеним биљним и животињским врстама, односно дозвољава њихов промет под одређеним условима уколико он није штетан за њихов опстанак. Конвенцијом је посебно регулисан систем издавања дозвола и

²⁴⁹ Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES), Washington, D.C., 03.03.1973., Bonn, 22.06.1979. (amended), United Nations Treaty Series vol. 993, Registration No. I-14537.

²⁵⁰ „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 11/2001.

²⁵¹ Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр.128.

потврда за међународну трговину (члан 6.) уз обавезивање држава потписница да својим националним прописима одреде управне органе надлежне за издавање тих исправа и научно – стручне органе задужене за давање претходних мишљења у вези са тим (члан 9.).

Ову Конвенцију је до сада ратификовало сто седамдесет и пет земаља²⁵², али се она (фактички) примењује и у односу на државе које је нису потврдиле.²⁵³ Државе чланице Конвенције обавезне су да, између осталог, предузму одговарајуће мере за забрану промета, односно увоза, извоза и реекспорта и уношења из мора, угрожених врста на начин којим се те одредбе крше. То подразумева и кажњавање незаконитог промета или поседовања тако прибављених јединки и њихово одузимање и враћање држави извоза или претходно одређеном прихватилишту (члан 8.). Свака од страна потписница *CITES* Конвенције обавезна је да доставља Секретаријату Конвенције периодичне извештаје и то: 1) годишњи извештај о броју и врсти издатих дозвола и потврда, државама са којима је такав промет остварен и о броју, врсти, величини и полу јединки које су обухваћене Конвенцијом и 2) двогодишњи извештај о законским, регулативним и административним мерама предузетим у циљу спровођења одредаба Конвенције.

На тај начин, успоставља се систем размене информација у вези са прометом угрожених врста, али и својеврстан мониторинг над имплементирањем основних принципа Конвенције у правни систем држава чланица. Одредбе *CITES* Конвенције представљају минималне стандарде, што значи да је свака држава потписница слободна да својим националним законодавством пропише строжије мере (укључујући и кривичноправну репресију) о условима промета, прибављања или транспорта јединки врста које су њоме обухваћене или да такве активности потпуно забрани, као и да прошири листу врста дивље флоре и фауне на које би се те мере односиле (члан 14.).

²⁵² Видети.: Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora - List of Contracting Parties in alphabetical order, <http://www.cites.org/eng/disc/parties/alphabet.php>, приступ: 05.09.2011. године.

²⁵³ Гајић, Д.: Значај и примена Конвенције о међународном промету угроженим врстама дивље фауне и флоре (*CITES*), *Правни живот*, Београд, бр. 9/2002, стр. 337 – 338.

2.1.4. Конвенција о очувању миграторних врста дивљих животиња

Конвенцију о очувању миграторних врста дивљих животиња из 1979. године (Бон)²⁵⁴, Република Србија је ратификовала 2007. године²⁵⁵. Она је посвећена заштити одређених врста дивљих животиња које се означавају као „миграторне“. У питању су популације дивљих животињских врста или њихових класификационих група, чији значајни део чланова циклично и предвидљиво прелази једну или више граница националне јурисдикције. У оквиру миграторних врста посебно се издвајају угрожене врсте, које се по правилу стављају и под посебну правну заштиту која неретко укључује и мере кривичноправне репресије. Угрожена, у односу на одређену миграторну врсту, значи да је миграторна врста у опасности од изумирања, било широм целог пространства на којем живи или на његовом значајном делу (члан 1.). Имајући у виду значај очувања миграторних врста, државе потписнице обавезале су се да појединачно, али и у сарадњи предузимају одговарајуће мере за очување таквих врста и њихових станишта, као и да предузму неопходне кораке како би спречиле да било која миграторна врста постане угрожена (члан 2.). Конвенцијом су нарочито истакнуте обавезе држава потписница да обезбеде хитну заштиту одређених миграторних врста (члан 3.), које су таксативно набројане у њеном првом Додатку. Такође, државе потписнице се обавезују да предузму потребне мере како би омогућиле спречавање, смањење или контролисање фактора који угрожавају или за које је вероватно да ће даље угрожавати ове врсте (члан 4.).

Као једну од мера које државе треба да предузму у том правцу, Конвенција изричито наводи и строгу контролу уношења егзотичних врста, што свакако може допринети откривању и сузбијању незаконитог промета истих. Државе које спадају у државе ареала неке миграторне врсте из првог Додатка Конвенције дужне су да посебно забране следеће делатности или њихов покушај: хватање, лов, риболов, заробљавање, малтретирање и намерно убијање животиња које припадају миграторним врстама. Изузетно, ова се забрана не односи на хватање животиња у научне сврхе, за потребе

²⁵⁴ Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals (CMS), Bonn, 23.06.1979., United Nations – Treaty Series, Vol. 1651, Registration No. I-28395.

²⁵⁵ „Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори“, бр. 102/2007.

њиховог размножавања или преживљавања, ради задовољења потреба традиционалних корисника те врсте у смислу прехране и обраде земље, као и на друге изузетне околности, под следећим условима: 1) да су таква одступања прецизирана у погледу садржаја, 2) да су просторно и временски ограничена и 3) да се не врше на штету врсте животиње (члан 5.).

Други Додатак Конвенције набраја миграторне врсте које имају неповољан статус очувања, као и оне које имају такав статус очувања који би имао значајнијих користи од међународне сарадње (члан 4.). У погледу миграторних врста које су овде набројане, државе потписнице се, између осталог, обавезују да закључе споразуме који би садржали поступке за координирање акције на сузбијању њиховог незаконитог хватања (члан 5.).

Разматрање спровођења одредби Конвенције поверено је Конференцији Страна уговорница (члан 7. став 5.). Између осталог, Конференција може дати препоруке државама потписницама како би се побољшао статус миграторних врста или ефикасност Конвенције, као и да доноси одлуке о свакој допунској мери коју бу требало предузети ради остваривања циљева Конвенције (члан 7.). Треба истаћи да је Конвенцијом изричито прописано да њене одредбе неће ни на који начин утицати на право држава потписница да усвоје строжије националне мере у вези са очувањем миграторних врста наведених у првом и другом Додатку Конвенције или да усвоје националне мере у вези са очувањем и оних врста које у њима нису набројане (члан 12.). То значи да су Конвенцијом постављени само минимални стандарди, а да су државе чланице овлашћене да у свом националном законодавству поставе знатно више критеријуме у погледу заштите миграторних врста дивљих животиња. Из тога следи да се у оквиру ових мера могу јавити и мере кривичноправног и прекршајног карактера.

2.1.5. Конвенција о биолошкој разноврсности

Конвенција о биолошкој разноврсности усвојена је 1992. године у Рио де Жанеиру²⁵⁶. Савезна Република Југославија је ратификовала ову Конвенцију 2001.

²⁵⁶ Convention on Biological Diversity, Rio de Janeiro, 05.06.1992., United Nations Treaty Series vol. 1760, Registration No. I-30619.

године.²⁵⁷ Њено усвајање представља резултат сазнања у коликој мери су људске активности допринеле смањењу биолошке разноврсности, као и чињенице да од њеног очувања и одрживог коришћења зависи задовољење прехранбених, здравствених и других потреба светске популације, а посебно земаља у развоју, као и низа других еколошких, економских и социјалних циљева, укључујући и отклањање сиромаштва и постизање мира на глобалном нивоу. Биолошка разноврсност дефинисана је Конвенцијом (члан 2. став 1. тачка 1.) као разноврсност живих организама у свим оквирима, укључујући, између осталог, сувоземне, морске и друге водене екосистеме и еколошке комплексе чији су они део и разноврсност у оквиру врсте између врста и између екосистема. Из наведене дефиниције произлази да се у оквиру биолошке разноврсности штити и разноврсност животињских врста, као једне од њених компоненти.

Као што је у Конвенцији истакнуто, државе према Повељи Уједињених нација и принципима међународног права имају суверено право да експлоатишу сопствене ресурсе у складу са својим политикама заштите животне средине, али имају и одговорност да осигурају да активности у оквиру њихове јурисдикције или контроле не проузрокују штету по животну средину других држава или области ван њихових граница (члан 3.). Посебно је истакнута важност предвиђања, спречавања и сузбијања узрока значајног смањења или губитка разноврсности живих организама на самом извору. Њоме су успостављене начелне обавезе држава потписница да предузму неопходне кораке у правцу унапређења заштите екосистема, природних станишта и одржања популација врста у природној средини, као и унапређења опоравка (члан 8.), односно ревитализације угрожених врста и њиховог поновног насељавања у природна станишта (члан 9.).

На Десетом заседању држава потписница ове Конвенције 2010. године (Нагоја) усвојен је стратешки план или „Аичи циљ“ који, између осталог предвиђа да се до 2020. године заустави нестанак врста за које се зна да су угрожене, као и да се статус заштите тих врста побољша.²⁵⁸

Чланице Конвенције се обавезују да развијају и одржавају законске и друге регулаторне одредбе за заштиту угрожених врста и популација (члан 8.). При томе није

²⁵⁷ „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 11/2001.

²⁵⁸ Видети: Стратегија биолошке разноврсности Републике Србије за период од 2011. до 2018. године, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 13/2011

наглашено којој грани права законске одредбе усмерене на заштиту угрожених врста и популација треба да припадају. Због тога не постоји препрека да неке од наведених мера укључују и кривичноправно инкриминисање понашања којима се на најдрастичнији начин повређују и (или) угрожавају животињске врсте, као значајне компоненте биолошке разноврсности. Примена кривичноправних одредби би долазила у обзир само као крајње средство, као што је, на пример случај, са незаконитим ловом, масовним уништавањем, противзаконитим извозом, увозом или стављањем у промет заштићених животињских врста итд. У осталим случајевима било би оправдано применити прекршајноправну заштиту.

2.2. Предлози докумената

Без обзира на бројне међународне документе универзалног карактера који имају за циљ да побољшају и унапреде систем заштите животиња, до сада није усвојен ниједан документ који је посвећен искључиво заштити добробити и права животиња. Такви акти су још увек на нивоу нацрта, односно предлога. Међутим, и ови документи стичу све већу подршку услед чега расте и њихова морална тежина. Реч је о два документа: 1) Универзалној декларацији о правима животиња из 1978. године са изменама и допунама из 1989. године (*Universal Declaration of Animal Rights*)²⁵⁹ и 2) Универзалној декларацији о

²⁵⁹ Universal Declaration of Animal Rights, proclaimed in Paris on 15 October 1978 at the UNESCO headquarters - the text, revised by the International League of Animal Rights in 1989, was submitted to the UNESCO Director General in 1990 and made public that same year, преузето са: http://www.chbr.net/quatropatasecia/e/infos/animal_rights.htm, приступ: 19.11.2011. године.

добробити животиња из 2000., односно 2003. године²⁶⁰, са последњим предлогом за измене из 2011. године²⁶¹ (*The Universal Declaration on Animal Welfare – UDAW*).

Први документ експлицитно говори о „правима животиња“, док се други бави питањима од значаја за њихову добробит. На први поглед би се могло закључити да је у питању разлика чисто терминолошке природе. Међутим, то није тачно. Иако поједини аутори користе изразе „права животиња“ (*animal rights*) и „добробит животиња“ (*animal welfare*) као синониме, реч је о два различита концепта. Под појмом „добробит животиња“ подразумева се подржавање хуманог третмана свих животиња, без обзира на њихову коначну употребу, односно, при свим видовима њихове експлоатације. Дакле, добробит животиња не искључује могућност да се животиње употребљавају за остваривање циљева људи, али захтева да оне буду коришћене на хуман начин, односно на начин који смањује или елиминисање њихову патњу.

Са друге стране, појам „права животиња“ почива на идеји да су животиње бића која имају неотуђива „морална права“ која људи не би смели да крше. У складу са тим, уважавање права животиња подразумевало би, у свом најрадикалнијем облику, познатом и као аболиционизам, забрану било какве врсте искоришћавања животиња од стране људи и потпуно ослобађање животиња. Имплементација оваквог схватања значила би елиминисање сваке употребе животиња за исхрану, одевање, одмор, истраживање, рад, рекреацију или забаву људи. Из разлика које се могу уочити између концепта „права животиња“ и концепта „добробити животиња“, произилази да Универзална декларација о добробити животиња радикалније приступа њиховој заштити од Универзалне декларације о добробити животиња. Међутим, детаљнијом анализом одредаба ова два текста, намеће се закључак да и један и други у суштини говоре о одређеним правима животиња, с тим што предлог Светског друштва за заштиту животиња у наслову садржи реч „добробит“, како би

²⁶⁰ Provisional Draft of Universal Declaration on Animal Welfare (UDAW) 2007- initial draft text arising from the Manila Conference on animal welfare (2003) and the Costa Rica steering committee meeting (2005) for ministerial conference consideration, преузето са: http://www.wspa.org.uk/Images/Proposed_UDAW_Text%20-%20ENGLISH_tcm9-2544.pdf, приступ: 19.11.2011. године.

²⁶¹ Universal Declaration on Animal Welfare - a new draft agreement (2011) which takes into account feedback from UN Member states, international organizations and non-governmental organizations, преузето са: http://s3.amazonaws.com/media.animalsmatter.org/files/resource_files/original/Latest%20draft%20UDAW%20Text%20-%20202011.pdf?1314177486, приступ: 19.11.2011. године.

деловао умереније и, самим тим, прихватљивије и, као такав, стекао подршку већег броја држава и Генералне скупштине Уједињених нација.²⁶²

2.2.1. Универзална декларација о правима животиња

Универзална декларација о правима животиња усвојена је на састанку Међународног савеза за права животиња (*International League for Animal Rights – ILAR*), одржаном 15. октобра 1978. године у Паризу. Будући да је усвојена од стране једне невладине међународне организације, ова Декларација, нема никакав формално – правни значај. Ипак, она представља својеврсну комбинацију етичких и еколошких разлога за признавање права животиња и у том смислу утиче како на ширење теоријских схватања која подржавају концепт права животиња, тако и на законска решења и праксу заштите животиња у многим земљама.²⁶³ Конференција на којој је усвојена Универзална декларација о правима животиња одржана је уз подршку Организације Уједињених нација за просвету науку и културу (*UNESCO*), Текст Декларације је ревидиран од стране Међународног савеза за права животиња 1989. године и у тој измењеној верзији је предат Генералном директору Организације Уједињених нација за просвету науку и културу 1990. године, када је званично и објављен.²⁶⁴ Ова Декларација садржи широк спектар природних права, односно моралних овлашћења која припадају свим или само неким врстама животиња. У њеној преамбули се наводи да свака животиња има одређена права, а да непоштовање и непризнавање тих права наводе човека на злочине против природе и против животиња. Такође, се захтева да људи признају животињским врстама право на живот, те да је поштовање човека према животињама нераскидиво повезано са поштовањем које он осећа према другим људима.²⁶⁵

²⁶² Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 204.

²⁶³ Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 194.

²⁶⁴ http://www.chbr.net/quatroptasecia/e/infos/animal_rights.htm, приступ: 19.11.2011. године.

²⁶⁵ Превод текста Универзалне декларације о правима животиња видети у: Висковић, Н.: Културна зоологија – што је животиња човјеку и што је човјек животињи, *Op.cit.*, стр. 385 – 386. и Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 195 – 196.

На почетку Универзалне декларације о правима животиња, истакнуто је да су све животиње једнаке, те да, у складу са тим, имају иста права на постојање. Поред тога, свакој се животињи признаје право на поштовање. У том смислу, истакнуто је да човек, будући и сам припадник једне животињске врсте, не може себи дати овлашћење да повређује право других животиња да буду поштоване тако што ће их истребљивати и изабљивати. Штавише, он се обавезује да своја знања стави на располагање другим животињама, које имају право на његову заштиту и негу (члан 2.). Посебан значај за превенцију и сузбијање окрутности према животињама има члан 3. Универзалне декларације којим се изричито наглашава да ниједна животиња не сме бити изложена злостављању и свирепости, те да се, уколико је то нужно, животиња увек мора убити на начин који је тренутан и безболан.

Декларација прави разлику између дивљих животиња, домаћих животиња уопште и домаћих животиња које се користе за рад и прехрану и експерименталних (огледних) животиња. Тако је истакнуто да свака животиња која припада дивљој животињској врсти има право да живи на слободи у својој природној средини, на копну, у ваздуху или у води, као и право да се размножава (члан 4.). Са друге стране, свакој животињи која припада врсти која живи у човековој средини даје се право да живи и да се развија према ритму и условима живота и слободе који су својствени тој врсти (члан 5.). У члану 6. Декларације подвучено је да животиње које је човек одабрао за друштво (животиње за дружење) имају право да живе свој природни век, при чему је напуштање таквих животиња окарактерисано као свиреп и понижавајући злочин. Када су у питању животиње за рад, у члану 7. им се изричито гарантују следећа права: на разумно ограничење трајања и интензитета рада, на примерену исхрану и на одмор.

У Универзалној декларацији о правима животиња се, поред прокламовања основних животињских права, изричито наводи да су експерименти са животињама који проузрокују физичке и психичке патње непомирљиви са правима животиња, било да се ради о медицинској, научној, комерцијалној или другој врсти експеримената, при чему се морају развијати и користити технике замене за такве експерименте. Иако експлицитно не захтева обустављање вршења свих експеримената на животињама, Декларација иде у том правцу, инсистирајући да се они у будућности замене алтернативним методама. Животиња која се узгаја ради прехране мора (члан 9.) бити храњена, смештена, превожена и убијена

на начин који ће обезбедити да не осети страх и бол. Овом Декларацијом се такође забрањује употреба животиња ради човекове забаве. Посебно је наглашено да излагање животиња и спектакли са животињама представљају догађаје који су неспојиви са њиховим достојанством (члан 10.).

Универзална декларација о правима животиња дефинише појам биоцида или злочина против живота. Према члану 11. биоцид или злочин против живота јесте сваки чин који проузрокује непотребно убијање животиња. Поред тога, Декларација одређује и појам геноцида, али у другачијем контексту од Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида из 1948 године²⁶⁶. Овом Декларацијом, под појам геноцида или злочина против врста, како га још назива, подводи се сваки чин који проузрокује убијање великог броја дивљих животиња. Такође, је подвучено да загађење и уништење животне средине представљају човекова понашања која воде ка геноциду (члан 12.). О поштовању према животињама за које се Универзална декларација о њиховим правима залаже говори и одредба члана 13. која захтева да се и са мртвом животињом поступа са поштовањем. Истим чланом предлаже се и забрана приказивања призора насиља над животињама у биоскопу и на телевизији, осим ако је намера да се на тај начин прикаже напад на њихова права. Детаљнија анализа ове одредбе показује да њен смисао није само обезбеђивање поштовања према животињама, већ се жели постићи и третман према животињама који је у складу са основним етичким принципима. Међутим, чини се да су творци Универзалне декларације наведеном формулацијом желели да постигну још неке, далекосежније циљеве који задиру у сферу превенције девијантних, делинквентних и криминалних понашања према животињама.

Познато је да се један од основних узрока социјално неприхватљивог, па и криминалног понашања појединца налази управо у његовој непотпуној, неадекватној или

²⁶⁶ „Службени весник Президијума народне скупштине ФНРЈ”, бр. 2/1950. Конвенција је усвојена и отворена за потписивање и ратификацију или приступања Резолуцијом Генералне скупштине 260 А (III) од 9. децембра 1948. године. Ступила је на снагу 12. јануара 1951. године у складу са одредбама члана XIII. Више о појму геноцида видети у: Ђурђић, В., Јовашевић, Д.: Међународно кривично право, Номос, Београд, 2003. године, стр. 76 – 78. и Чејовић, Б.: Међународно кривично право, Општи и Посебни део, Досије, Београд, стр. 186 – 194.

неуспелој социјализацији.²⁶⁷ Као основни агенси или посредници у процесу социјализације, у криминолошкој литератури се по правилу наводе: породица, вршњаци, школа, професија и средства масовне комуникације.²⁶⁸ Под средствима масовне комуникације подразумевају се друштвене активности путем којих се посредством одређених техника дају обавештења о социјалним питањима, процесима, односима и другим догађајима. Она имају значајан образовно – васпитни потенцијал и њихова моћ деловања се све више приближава утицају примарних друштвених група – породице и школе.²⁶⁹ Утицај садржине која се приказује у медијима на развој и испољавање недозвољених облика понашања код појединаца зависи од структуре његове личности, те детаљно приказивање сцена насиља и убистава (у овом случају према животињама) на сугестибилну личност може деловати у смислу прихватања и имитације таквог понашања, а не у смислу одбацивања и осуде.²⁷⁰ Због тога наведену одредбу Универзалне декларације треба схватити као покушај да се путем медија утиче на превенцију недозвољеног понашања према животињама, односно да се забраном приказивања медијских садржаја који пропагирају и на неки начин подстичу насиље према животињама, избегне негативно дејство које они могу имати у односу на појединце.

Универзална декларација о правима животиња у члану 14. захтева да се обезбеди да удружења за заштиту животиња имају своје представнике на нивоу власти. При томе није наглашено на коју грану власти се мисли, односно да ли је у питању законодавна, извршна или судска власт. У сваком случају, инсистирање на заступљености представника таквих удружења у телима која су овлашћена да доносе одлуке које би се тичале заштите добробити и права животиња, сасвим је оправдано из више разлога. Историја *anti cruelty* законодавства широм света показује у којој мери су напори удружења за заштиту животиња утицали на измену постојећих и усвајање нових закона посвећених заштити добробити животиња. Међутим, њихова залагања нису имала одјека само на законодавном плану, већ су у знатној мери преобликовала друштвену свест и етичка схватања о односу

²⁶⁷ У том смислу: Николић, З.: Превенција криминалитета – методика рада дсветовалишта за родитеље и децу, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2006. године, стр. 13.

²⁶⁸ Више о изворима и агенсима социјализације личности видети у: Николић, З.: Криминологија са социјалном патологијом, *Op.cit.*, стр. 176 – 193.

²⁶⁹ Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М.: Криминологија, *Op.cit.*, стр. 383.

²⁷⁰ Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М.: Криминологија, *Op. cit.* 385.

човека према животињама.²⁷¹ Такође, удружења за заштиту животиња могу значајно допринети откривању, спречавању, доказивању, а самим тим и сузбијању бројних кривичних дела чији су објект радње животиње, попут убијања и злостављања животиња, незаконитог лова, незаконитог риболова или несавесног пружања ветеринарске помоћи будући да се кроз свој практични рад свакодневно сусрећу са таквим случајевима. Због тога захтев Универзалне декларације да оваква удружења буду представљена на различитим нивоима државне власти треба схватити екстензивно у смислу присуствовања и учествовања таквих лица свим оним процесима који су од значаја за доношење одлука или правних аката који се односе на добробит и права животиња.

За правни, а посебно кривичноправни аспект заштите животиња нарочит значај има одредба члана 14. Декларације којом се прописује да права животиња морају бити заштићена законом, као што је то случај и са људским правима. При томе није прецизирано којој грани права треба да припадају закони посвећени заштити животиња, што значи да одлука о томе зависи од националног законодавства. С обзиром на паралелу са заштитом људских права која је у овој одредби начињена, може се закључити да Декларација настоји да обезбеди заштиту права животиња, пре свега, путем норми казненог права – прекршајног и, као *ultima ratio*, кривичног.

Универзална декларација о правима животиња је измењена 1989. године. Њена осавремењена верзија ставља јачи нагласак на еколошке вредности.²⁷² Поред тога, важан новитет представља и члан 9. измењене верзије Декларације према коме „специфична правна личност животиње и њена права морају бити призната законом“²⁷³. Разлика у односу на изворну верзију Декларације огледа се у чињеници да се овом одредбом не инсистира само на законској заштити животиња, већ и на законском признању њихове

²⁷¹ Видети, на пример: Висковић, Н.: Културна зоологија – што је животиња човјеку и што је човјек животињи, *Op.cit.*, стр. 351 – 361., Dresser, R.: Research on Animals: values, politics and regulatory reform, Southern California Law Review, Vol. 58, 1985. године, стр. 1147. (HeinOnline - 58 S. Cal. L. Rev. 1147 1985), преузето са: www.heinonline.org, приступ: 19.09.2011. године.

²⁷² Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 196.

²⁷³ Члан 9. Universal Declaration of Animal Rights, proclaimed in Paris on 15 October 1978 at the UNESCO headquarters - the text, revised by the International League of Animal Rights in 1989, was submitted to the UNESCO Director General in 1990 and made public that same year, преузето са: http://www.chbr.net/quatropatasecia/e/infos/animal_rights.htm, приступ: 19.11.2011. године.

"специфичне правне личности", тачније специфичног правног статуса (*specific legal status*). Ипак, наведена одредба не говори прецизно о томе какав правни статус животињама треба признати. Чини се да атрибут "специфичан" указује на статус који је другачији, који се разликује од статуса које су оне до сада имале у већини правних система, а то је статус покретне ствари. Самим тим што се залаже за признање права животиња, Универзална декларација признаје да оне имају одређене сопствене интересе, које, по самој природи ствари, неживи предмети не могу имати и да представљају вредности за себе, што неживи предмети не могу бити.²⁷⁴ У том смислу, требало би закључити да се на овај начин жели постићи да животиње у правним системима стекну статус који се разликује од статуса „пуких“ покретних ствари, које су у власништву човека и са којима он може располагати по свом нахођењу. Имплементација ове одредбе у националним законодавствима радикално би се одразила на положај животиња у кривичном праву. Оне би захваљујући томе од објеката радње кривичних дела постале објект кривичноправне заштите и то не као интегрални део животне средине (у смислу животињског света или фауне), већ као бића која имају одређене вредности *per se*.

2.2.2. Универзална декларација о добробити животиња

Универзална декларација о добробити животиња усвојена је на конгресу Борда Директора Светског друштва за заштиту животиња (*World Society for the Protection of Animals – WSPA*)²⁷⁵ 2000. године, где је истакнуто да до сада није било међународних

²⁷⁴ У том смислу: Фајнберг, Ц.: Права животиња и нерођених поколења (превод: Бабић, Ј.), Гледишта: Часопис Београдског универзитета, бр. 7/8, година 28, Београдски универзитет: Народна омладина Србије: Савез студената, Београд, 1987. године, стр. 29 – 30.

²⁷⁵ Светско друштво за заштиту животиња (*World Society for the Protection of Animals – WSPA*) је међународна организација посвећена превенцији и сузбијању окрутности према животињама широм света. Она данас делује у преко педесет земаља, а има и статус консултативног члана Савета Европе и сарађује са владама многих држава као и са Организацијом уједињених нација за храну и пољопривреду (*United Nations Food and Agriculture Organization – FAO*) и Светском организацијом за здравље животиња (*World Organization for Animal Health – OIE*). преузето са: <http://www.wspa.org.uk/whoarewe/Default.aspx>, приступ: 27.11.2011. године.

скупова на којима се дискутовало о заштити права и добробити животиња у правцу усвајања јединствене законске регулативе у тој области. Због тога је, на почетку новог миленијума, Светско друштво за заштиту животиња заузело став да међународна усаглашеност у области добробити животиња може постати основни циљ деловања свих покрета за заштиту животиња. Као први корак у правцу постизања тог циља наведено је усвајање под окриљем Уједињених нација Универзалне декларације о добробити животиња.

Званични нацрт текста Универзалне декларације о добробити животиња формулисан је након конференције у Манили, одржане 2003. године, и састанка Управног одбора, одржаног 2005. године у Костарики.²⁷⁶ Конференцији о добробити животиња одржаној у Манили присуствовало је деветнаест делегација влада, а представници Савета Европе и Сједињених Америчких Држава били су присутни у својству посматрача. Године 2005. оформљен је међународни управни одбор Универзалне декларације о добробити животиња, а представници влада Кеније, Индије, Костарике, Чешке Републике и Филипина су се сложиле да предводе ту иницијативу. Оне су покренуле групу влада чији су званичници наредних година почели да пружају подршку Универзалној декларацији, укључујући владе Аустралије, Камбоџе, Фиџија, Литваније, Новог Зеланда, Пољске, Словеније, Танзаније и Велике Британије. Током 2007. године, Светска организација за здравље животиња (*World Organization for Animal Health - OIE*) одлучила је да подржи Универзалну декларацију о добробити животиња. Наредне године, Декларација је стекла јавну подршку Федерације Ветеринара Европе (*Federation of Veterinarians of Europe – FVE*), као и националних ветеринарских асоцијација Чилеа, Новог Зеланда, Велике Британије, Филипина, Тајланда и Колумбије. Данас ову Декларацију подржава преко два милиона појединаца широм света, а њихов број се из дана у дан повећава, што показује моралну снагу принципа који су у њој изложени.²⁷⁷

²⁷⁶ Provisional Draft of Universal Declaration on Animal Welfare (UDAW) 2007- initial draft text arising from the Manila Conference on animal welfare (2003) and the Costa Rica steering committee meeting (2005) for ministerial conference consideration, преузето са: http://www.wspa.org.uk/Images/Proposed_UDAW_Text%20-%20ENGLISH_tcm9-2544.pdf, приступ: 19.11.2011. године.

²⁷⁷ Више о томе видети на следећем линку: <http://news.animalsmatter.org/post/418729277/campaign-reaches-2-million-supporters>, приступ: 24.11.2011. године.

Своје залагање за усвајање Универзалне декларације о добробити животиња изразила је Европска унија, Закључком Савета од 23. марта 2009. године.²⁷⁸ Савет изражава подршку усвајању Декларације, позивајући се најпре на документе од значаја за добробит животиња које је Европска унија већ усвојила: 1) Протокол о заштити и добробити животиња придодат Споразуму о оснивању Европске заједнице, којим су државе чланице потврдиле своју жељу да обезбеде унапређење заштите и добробити животиња као осећајних бића²⁷⁹ и 2) Акциони план Европске заједнице о заштити и добробити животиња, којим је Европска Комисија обезбедила јасан и свеобухватан план својих иницијатива у вези са добробити животиња²⁸⁰. У Закључку је истакнут значај прихватања добробити животиња као питања од општег интереса и важности у целом свету, при чему се Европска Комисија охрабрује да настави спровођење свог Акционог плана о добробити животиња и да подржи и иницира даље међународне иницијативе како би се подигла свест и постигао већи степен сагласности у погледу добробити животиња, Посебно се изражава настојање да се земље у развоју подстакну да истраже могућности трговине засноване на системима производње који поштују добробит животиња. На крају, Закључком се државе чланице Уније и Европска комисија позивају да у складу са својим надлежностима пруже начелну подршку иницијативи за усвајање Универзалне декларације о добробити животиња.

И Влада Републике Србије изразила је своју подршку усвајању Универзалне декларације о добробити животиња посебним Закључком донетим крајем 2009. године²⁸¹,

²⁷⁸ Council of the European Union Conclusions on a Universal Declaration on Animal Welfare 2934 th Agriculture and Fisheries Council meeting, Brussels, 23 March 2009, преузето са: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/agricult/106877.pdf, приступ: 26.11.2011. године.

²⁷⁹ Protocol on Protection and Welfare of animals annexed to the Treaty establishing the European Community, Official Journal C 340, 10.11.1997., стр. 110., преузето са: http://ec.europa.eu/food/animal/welfare/references/general/jc340_en.pdf, приступ: 26.11.2011. године.

²⁸⁰ Community Action Plan on the Protection and Welfare of Animals (2006 – 2010), COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, Brussels, 23.1.2006, COM(2006) 13 final, преузето са: http://ec.europa.eu/food/animal/welfare/com_action_plan230106_en.pdf, приступ: 26.11.2011. године.

²⁸¹ Извештај о раду ОРКА у 2008. и 2009. години, стр. 2 – 3., преузето са: <http://orca.rs/cms/uploaded/PDFovi/Izvestaj%20o%20radu%20ORCA%202008%20i%202009.pdf>, приступ: 25.07.2011. године, видети и: <http://orca.rs/dobrobit-zivotinja-kod-nas>, приступ: 26.11.2011. године.

исте године када је усвојен и Закон о добробити животиња Републике Србије²⁸². Тиме је и наша земља допринела овој важној глобалној иницијативи, одредивши се за континуиран рад на изградњи система добробити животиња.²⁸³

За сада фактички постоје три објављене верзије нацрта Универзалне декларације о добробити животиња. Најстарија верзија је и најопширнија.²⁸⁴ Поред ове верзије, постоји и она која је објављена 2007. године од стране Светског друштва за заштиту животиња и која се заснива на тексту формулисаном након конференције у Манили одржане 2003. године и састанка Управног одбора Декларације одржаног 2005. године. Последњи предлог измена и допуна Универзалне декларације о добробити животиња објављен је 2011. године.

У преамбули најстарије верзије Нацрта Универзалне декларације о добробити животиња, која је објављена 1992. године²⁸⁵, најпре се признаје да су животиње жива бића са осећајима, те их је потребно тако третирати и поштовати. Признаје се да људи деле планету са другим врстама и облицима живота и да све форме живота коегзистирају у оквиру међузависног екосистема, као и да упркос значајним социјалним, економским и културним разликама између људских друштава, свако од њих мора допринети хуманом и суштинском развоју људске заједнице. Такође, у преамбули је наглашено да је Светско друштво за заштиту животиња упознато са чињеницом да многе државе већ поседују изграђене системе за заштиту животиња (како домаћих, тако и дивљих), али да је управо циљ Декларације да потврди делотворност тих система и допринесе развоју боље и веће разгранатости одредаба о добробити животиња.²⁸⁶

Након преамбуле, дефинисани су основи појмови употребљени у нацрту Декларације. Јасно и прецизно одређивање садржаја и обима појмова као што су:

²⁸² „Службени гласник Републике Србије“, бр. 41/2009.

²⁸³ Извештај о раду ОРКА у 2008. и 2009. години, стр. 2 – 3., преузето са: <http://orca.rs/cms/uploaded/PDFovi/Izvestaj%20o%20radu%20ORCA%202008%20i%202009.pdf>, приступ: 25.07.2011. године.

²⁸⁴ Превод ове верзије текста Универзалне декларације о добробити животиња објављен је у: Пауновић, М.: Права животиња, савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 196 – 203. позивајући се на: Висковић, Н.: Животиње и човјек, Књижевни круг, Сплит, 1996. године, стр. 448 – 449.

²⁸⁵ Пауновић, М.: Права животиња, савремени међународни стандарди *Op.cit.*, стр. 196.

²⁸⁶ Преамбула Универзалне декларације о добробити животиња, према: Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 199.

животиња, добробит животиња и злостављање животиња важно је не само за правилно тумачење саме Декларације, већ и због тога што би се њеним усвајањем обезбедила јединствена интерпретација тих појмова у националним законодавствима и судској пракси држава потписница што до сада није био случај. Према нацрту Универзалне декларације о добробити животиња, појам животиње обухвата сваког сисара који није човек, птицу, гмизавца, водоземца, рибу или бескичмењака способног да осети бол, патњу, страх и стрес. Декларација разликује дивљач, животиње које зависе од човека и животиње за друштво. Дивљач обухвата све животиње које нису доместифициране. За разлику од дивљачи, животиње које зависе од човека дефинисане су као животиње чија добробит и опстанак зависе од бриге човека, укључујући: животиње за друштво и забаву (кућне љубимце), животиње које се гаје ради хране или других производа животињског порекла, животиње за рад (вучу), животиње за службене намене, животиње за научна истраживања и друге врсте животиња које се гаје у заточеништву. Животиње за друштво детерминисане су као врсте које, у зависности од локалне културе и традиције представљају извор друштва и забаве за одређену нацију или социјалну заједницу (члан 1.).

Још два значајна појма дефинисана у члану 1. Декларације јесу: злостављање животиња и добробит животиња. Злостављањем животиња сматра се свако наношење непотребног бола, патње и стреса, било да је учињено са умишљајем или из нехата и незнања. Добробит животиња одређена је као степен до којег су задовољене физичке, психолошке и бихевиоралне потребе животиње. Одређивање ових појмова нацртом Универзалне декларације о добробити животиња, а, касније, и њеном коначном, формално – правно обавезујућом верзијом имало би велики значај за тумачење ових појмова у појединим националним законодавствима, посебно ако се узме у обзир да се оба појма користе, било код кривичног дела убијања и злостављања животиња, било код прекршаја из закона о добробити животиња већине националних законодавстава.

Након дефинисања основних појмова, нацртом Декларације (члан 2.) прописана је обавеза свих људи да обезбеде негу и заштиту добробити свих животињских врста чији опстанак зависи од њих. У складу са тим, наглашено је да ниједна животиња не сме бити беспотребно убијена или подвргнута злостављању од стране човека. Злостављање животиња проглашено је тешким злочином који треба да буде запрећен одговарајућим санкцијама које ће спречити учиниоца да поново злоставља животиње. Нацрт Декларације

је врло изричит када је у питању одабир мера које државе потписнице треба да предузму како би осигурале превенцију, санкционисање и сузбијање различитих облика недозвољеног понашања човека према животињама. Иницијална верзија нацрта Универзалне декларације о добробити животиња детаљно разрађује критеријуме које је потребно испоштовати када је у питању очување следећих врста животиња: дивљачи, животиња које су зависне од човека, животиња које се гаје за исхрану, због производа анималног порекла и других материјала, животиња за друштво, животиња за спорт и забаву и огледних животиња.

Када је у питању дивљач, истакнуто је да у случају када се сматра да је неопходно убијање дивљих животиња или њихово стављање у заточеништво ради заштите биодиверзитета, мора на основу научних и стручних сазнања бити утврђен одговарајући број животиња који ће од те одлуке бити поштеђен (члан 3.). Затим су таксативно набројани начини на које се не сме поступати приликом убијања или затварања дивље животиње: начин на који се животиња злоставља, коришћење других животиња за које те животиње представљају плен и начин на који се уништава или оштећује природно станиште. Такође је изричито забрањено стављање у заточеништво и убијање (дивљих) животиња ради забаве или спорта, односно рекреације. Тиме се имплицира потпуна забрана лова, осим у случајевима када се одређена животињска врста намножи на неком простору да почне да представља опасност по опстанак других животињских врста и читавог екосистема, те се јави потреба за свођењем њене популације на прихватљиву меру. Одлучивање о томе, као и о количини животиња које ће том приликом бити „поштеђене“ препуштено је експертима, а не самим ловцима или ловачким удружењима. Како би се обезбедила заштита дивљих животиња у складу са наведеним захтевима, од држава се очекује да предузму мере које ће заштитити природно станиште тих животињских врста.

Животињама које су зависне од човека, Декларацијом се гарантује пет основних слобода како би се задовољила њихова добробит. (члан 4.): 1) слобода од глади и жеђи тиме што ће се животињама омогућити стални приступ свежој води и квалитетној храни, 2) слобода од неудобности обезбеђивањем квалитетне околине (окружења), подразумевајући под тим заклон и удобно место за одмор, 3) слобода од бола, повреда и болести, која се омогућава брзом дијагнозом и третманом, 4) слобода од страха и стреса, која се остварује гајењем животиња у условима којима се избегава појава менталне патње

и 5) слобода да испоље нормалне облике понашања, која се постиже тако што се животињама обезбеђује довољно простора. Посебна одредба од значаја за животиње које су зависне од човека (члан 4. тачка б) односи се на лишење живота таквих животиња у ситуацијама у којима се процени да је то хуманије него њихово одржавање у животу. Ветеринари и други стручњаци морају бити овлашћени да у тим ситуацијама на хуман начин усмрте сваку животињу која је болесна или повређена или је под стресом да то стање код ње изазива хроничну патњу. На тај начин се „легализовала“ еутанازیја животиња које су зависне од човека, уз истовремено прописивање начина, услова или околности и овлашћених лица за обављање таквог поступка.

Посебан одељак односи се на добробит животиња које се гаје за храну, производе анималног порекла и друге материјале. Одредбама овог одељка (члан 5.) прописано је да усмрћивање животиње ради обезбеђивања хране или других потреба мора бити учињено уз примену таквог метода који тренутно усмрћује животињу и чини је неосетљивом на бол до наступања смрти. У том циљу, животиње намењене за клање морају бити транспортоване, истоварене, храњене и појене на хуман начин те да сам процес жртвовања животиње за клање морају обављати особе које су стручне и увежбане. Транспорт тих животиња треба да траје што је могуће краће, а како би се то постигло, предвиђено је се клање животиња треба спроводити на месту које је што ближе месту на коме су оне гајене.

У оквиру уређења питања од значаја за добробит животиња које зависе од човека, регулисан је и положај животиња које се користе за рад. Како би се заштитила добробит тих животиња, државе се обвезују да примене одговарајуће мере у циљу уподобљавања времена и тежине њиховог искоришћавања за рад основним принципима њихове добробити. Наравно, таква оганичења морају бити утемељена на рационалним проценама.

Особиту пажњу изворни текст нацрта посвећује добробити животиња за дружење, односно кућних љубимаца (члан 6.). Одредбама посвећеним добробити животиња за дружење најпре се наглашава да су власници ових животиња обавезни да преузму на себе одговорност за старање о њима и за њихову добробит за све време њиховог живота. Власници се при том обавезују да уколико нису више у могућности да брину о својим животињама исте препусте другим одговорним особама. Нацрт Декларације обавезује државе да предузму одговарајуће кораке како би се промовисала и спроводила стерилизација кућних љубимаца, као и процес њихове регистрације и идентификације. У

циљу спречавања рађања и каснијег злостављања нежељених животиња, предвиђа се успостављање строгих законских оквира, дозвола и контрола у односу на комерцијални промет животиња, што је значајна мера превенције њиховог каснијег злостављања, убијања, напуштања и занемаривања. Ветеринари и други стручњаци морају бити овлашћени да хумано усмрте кућне љубимце који су напуштени, не могу бити удомљени или им се не може обезбедити одговарајућа нега којом би се заштитила њихова добробит. У Нацрту су набројани начини или методи усмрћивања кућних љубимаца који се сматрају нехуманим и недозвољеним: 1) тровање, 2) устрељивање, 3) вешање, 4) млаћење мотком, 5) разаципање и б) давлeње под водом. Ипак, то не значи да се нехуманим и недопуштеним, неће сматрати и други начин убијања кућних љубимаца, што зависи од околности сваког конкретнoг случаја. Набрајање недозвољених начина лишавања живота кућних љубимаца значајно је као смерница за национална законодавства будући да ће, ако и када нацрт ове Декларације стекне и формалну правну снагу, ова одредба представљати основ за инкриминисање тих понашања човека према животињама као кривичних дела или прекршаја. У том контексту, ова одредба представља критеријум за одређивање границе криминалне зоне, односно за разграничење између дозвољених и хуманих начина усмрћивања кућних љубимаца (еутаназија) и оних који то нису.

За разлику од нацрта Универзалне декларације о правима животиња, предлог Универзалне декларације о добробити животиња не искључује у потпуности могућност да се животиње користе за забаву људи. Нацрт Универзалне декларације о добробити животиња забрањује само спектакле, егзибиције и друге видове забаве у којима се оштећују здравље и добробит животиња које у њима учествују (члан 7.). Такође, Нацрт прописује да у случају коришћења животиња за дозвољене видове забаве и спорта, морају бити предузети сви кораци како би се спречило њихово злостављање.

Нацрт Универзалне декларације о добробити животиња детаљно уређује положај експерименталних животиња не залажући се за потпуну обуставу експериментисања на животињама, већ настоји да обезбеди њихово редуковање и спровођење у складу са начелима добробити. Тако је у ранијем нацрту Декларације било предвиђено да се животиње могу користити у циљу научних истраживања и тестирања само ради добробити човека или животиње, и то да би се пронашао начин лечења или спречавања специфичних болести или производ који ће умањити патњу или побољшати здравље или да би се

проценио ризик опасне супстанце када не постоје друге алтернативе (члан 8.). Такође, прописано је да број животиња употребљених за тестирање и истраживање мора бити минималан, да њихов бол и стрес морају бити смањени или избегнути, као и да им се све време њиховог живота морају обезбедити високи стандарди смештаја и неге. Декларација инсистира на замени експеримената на животињама алтернативним методама кад год је то могуће, наглашавајући значај промовисања таквих алтернативних метода. Нацртом ове Декларације се забрањује вршење експеримената на животињама уколико је могуће прикупити информације о сличним научним резултатима без употребе животиња, ако такве информације већ постоје и ако такви огледи нису од суштинског значаја за добробит човека и животиња.

Најновија верзија текста нацрта Универзалне декларације о добробити животиња усвојена је 2011. године. У њеној преамбули истиче се да су животиње осећајна бића, те да њихова добробит заслужује пажњу и уважавање држава чланица јер људи деле планету са другим врстама и облицима живота, те да те форме живота коегзистирају у оквиру међузависног екосистема. Такође је наглашено да добробит животиња треба да се остварује у складу са најбољим могућим научним и етичким вредностима, као и да такозваних „пет слобода“ (слобода од глади, жеђи и неухрањености, страха и стреса, физичке и термичке нелагодности, бола, повреде и болести и слобода испољавања нормалног модела понашања) представљају вредне генералне смернице за постизање добробити. Поред тога се истиче да добра пракса у области добробити животиња у знатној мери доприноси добробити људи и животне средине и да укључивање добробити животиња у политичке дискусије може ојачати напоре које владе и Уједињене нације као организација улажу у области здравља људи и животиња, безбедности, сузбијања глади и сиромаштва, безбедности хране, смањења ризика од болести, одрживости животне средине и социјалног развоја. У том контексту је поздрављено укључивање 2008. године добробити животиња у програм Организације Уједињених нација за храну и пољопривреду (*Food and Agriculture Organization of the United Nations - FAO*) намењен смањењу сиромаштва, помоћи у случају природних катастрофа и развоју сточарства.

У уводу најновије верзије Декларације изражава се свест о томе да су многе државе већ изградиле правне системе заштите дивљих и домаћих животиња, али да је важно обезбедити да ти системи и у будућности буду делотворни и да развијају боље и

свеобухватније законске одредбе од значаја за добробит животиња. Коначно, истакнуто је и да унапређење добробити животиња захтева заједничко деловање и да субјекти овлашћени за доношење одлука и друге заинтересоване стране морају бити укључене у такве акције.²⁸⁷ Потом је у члану 1. још једном подвучено да су животиње осећајна бића и да треба поштовати њихову добробит. Добар или висок ниво добробити животиње одређен је као стање ситости, здравља, слободе од патње и доброг општег стања јединке. Добробит подразумева здравље животиње и односи се не само на физичко, већ и на психичко стање животиње (члан 2.). Осећајност је детерминисана као способност за доживљавање осећаја, укључујући бол и задовољство и подразумева одређени ниво свесности на страни животиње. У том смислу, наглашено је да су научна истраживања потврдила да су сви кичмењаци осећајна бића, као и да одређени бескичмењаци такође могу испољавати знаке осећајности (члан 3.). Ова одредба Декларације посебно је важна приликом заузимања става у погледу тога које све животиње могу бити објект радње кривичног дела убијања и злостављања животиња. Наиме, познато је да кривичноправну заштиту у већини правних система у свету уживају само животиње за које је неспорно научно доказано да су способне да осећају бол, патњу, страх и стрес. Нема сумње да би, у складу са наведеном одредбом Декларације, кривичноправну заштиту требало пружити свим кичмењацима, као и да постоји могућност да она, након евентуалних нових научних сазнања буде проширена и на неке врсте бескичмењака. Када би Универзална декларација о добробити животиња од нацрта (какав је сада) постала обавезујући међународни правни акт, ова одредба би иницирала промене у погледу тумачења и примене инкриминације убијања и злостављања животиња у многим правним системима, укључујући и наш.

Наиме, поједини аутори у нашој земљи склони су да ограничавају кривичноправну заштиту само на животиње чије мучење и убијање изазива сажаљење код већине људи²⁸⁸, не водећи рачуна о томе да ли и друге животиње трпе и да ли су способне да осете исти бол, патњу, страх и стрес. Други аутори прихватају став да објект радње кривичног дела убијања и злостављања животиња могу бити само животиње које могу да осете озледе или мучења, али потпуно неоправдано искључују птице и рибе, сматрајући да ове две групе

²⁸⁷ Преамбула Нацрта Универзалне декларације о добробити животиња из 2011. године.

²⁸⁸ Стојановић, З.: Коментар кривичног законика, Службени гласник, Београд, 2006. године, стр. 614.

кичмењака немају способност да осете бол или патњу.²⁸⁹ Имплементацијом одредаба Универзалне декларације о добробити животиња у национална законодавства избегле би се овакве недоследности и нејасноће у тумачењу, чиме би се обезбедила уједначена интерпретација наведене инкриминације.

Нацрт Универзалне декларација о добробити животиња (члан 4.) изричито захтева од свих држава да предузму све потребне кораке како би се спречила окрутност према животињама и смањиле њихове патње, између осталог, и кроз рад на унапређењу националних закона посвећених добробити животиња или усвајање таквих закона у земљама у којима такви закони још увек не постоје. Планирано је даље развијање одговарајућих политика, законодавстава и стандарда заснованих на темељима те Декларације, који би укључивали, али не би били ограничени на управљање и руковођење третманом дивљих животиња, кућних љубимаца (животиња за дружење) и животиња које се користе за пољопривредне сврхе, за научна истраживања, за рад или за рекреацију, као и животиња које се држе у заточеништву (члан 5.). Политике, законодавство и стандарди које свака држава буде усвојила у погледу добробити животиња биће запажени, препознати и промовисани кроз унапређење праксе и изградњу капацитета на националном и међународном нивоу. Иако између друштава постоје значајне социјалне, економске и културне разлике, наглашено је да свако друштво треба да брине о животињама и да их третира на хуман и одржив начин (члан 6.). На крају Декларације, државе се позивају да усвоје неопходне мере како би се наведени принципи у погледу којих је постигнута сагласност били примењивани. Као што је то случај и са Универзалном декларацијом о правима животиња, ни овде није прецизирано које мере свака поједина држава треба да предузме како би осигурала поштовање добробити животиња (члан 7.). То значи да нема разлога да из лепезе могућих мера буду искључене и мере кривичноправне репресије.

²⁸⁹ Лазаревић, Љ.: Коментар Кривичног законика Републике Србије, Савремена администрација, Београд, 2006. године, стр. 695.

3. ДОКУМЕНТИ САВЕТА ЕВРОПЕ

Европа представља једини регион који је међународним конвенцијама приступио решавању питања везаних за добробит и благостање животиња²⁹⁰. Томе су у највећој мери допринеле нормативне активности Савета Европе посвећене заштити и очувању животне средине, али и хуманом третирању животиња, а нарочито домаћих²⁹¹. Још од свог оснивања 1949. године, Савет Европе је као један од основних циљева свог деловања одредио тражење решења за проблеме са којима се суочава европско друштво, у које, између осталог, спада и оштећење животне средине. Свој еколошки програм Савет Европе је покренуо већ 1961. године, следећи при томе политику заштите и обезбеђења природног наслеђа и животне средине, схваћене као заједничке баштине човечанства коју треба заштитити од свих облика нарушавања њеног квалитета уз истовремено обезбеђење њеног одрживог развоја²⁹². У тим настојањима, Савет Европе је усвојио више докумената (конвенција, резолуција, препорука) у којима централно место заузима заштита животне средине²⁹³.

Поред конвенција релевантних за заштиту животне средине у целости, до сада је под окриљем Савета Европе усвојен и већи број конвенција које садрже одредбе од посебног значаја за правну, а у оквиру ње и кривичноправну заштиту опстанка и добробити животиња као што су:

- 1) Европска конвенција о заштити животиња у међународном превозу из 1968. године²⁹⁴,
- 2) Европска конвенција за заштиту животиња које се узгајају на пољопривредним газдинствима из 1976. године²⁹⁵,

²⁹⁰ Пауновић, М.: Животињска права-прилог проширеној теорији људских права, Страни правни живот, бр. 3/2005., Институт за упоредно право, Београд, 2005. године, стр. 34.

²⁹¹ Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр.135.

²⁹² Јовашевић, Д.: Систем еколошких деликата – еколошко казнено право, *Op.cit.*, стр. 33.

²⁹³ Лилић, С., Дреновак, М.: Еколошко право, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2010. године, стр. 106.

²⁹⁴ „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 1/1992.

- 3) Европска конвенција за заштиту животиња за клање из 1979. године²⁹⁶,
- 4) Конвенција о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта из 1979. године²⁹⁷,
- 5) Европска конвенција за заштиту кичмењака који се користе за експерименталне и друге научне сврхе из 1986. године²⁹⁸ и
- 6) Европска конвенција о заштити кућних љубимаца из 1987. године²⁹⁹.

За област кривичноправне заштите животиња посебан значај има Конвенција за заштиту животне средине путем кривичног права из 1998. године³⁰⁰, с тим што њене одредбе регулишу кривичноправно санкционисање повреде и угрожавања животне средине уопште, дотичићи се кривичноправне животиња као њеног интегралног дела – фауне.

Неке од одредби набројаних конвенција предвиђају обавезе држава потписница да у својим законодавствима предвиде као кривична дела или као прекршаје одређена понашања којима се директно или индиректно повређује или угрожава добробит животиња, док су другима само прописани одређени минимални стандарди поступања према животињама, уз препуштање државама потписницама да саме регулишу механизме за санкционисање њиховог кршења. Значај првих конвенција огледа се у томе што оне намећу међународне обавезе у виду прописивања нових или модификовања постојећих одредби садржаних у националним изворима кривичног (или прекршајног) права, док су друге битне пре свега за тумачење кривичноправних инкриминација бланкетног карактера (где спадају кривична дела против животне средине). Од наведених конвенција Савета Европе, Република Србија до сада није ратификовала једино Конвенцију за заштиту животне средине путем кривичног права из 1998. године, која још увек није ступила на

²⁹⁵ „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 6/1996.

²⁹⁶ „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 6/1996.

²⁹⁷ „Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори“, бр. 102/2007.

²⁹⁸ „Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори“, бр. 1/2010.

²⁹⁹ „Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори“, бр. 1/2010.

³⁰⁰ Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law, Strasbourg, 04.11.1998., Council of Europe, European Treaty Series - No. 172, преузето са:

<http://conventions.coe.int/treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=172&CL=ENG>, приступ: 08.09.2011. године.

снагу јер ју је до сада ратификовала само Естонија и то тек 2002. године.³⁰¹ Наша земља последњих година улаже евидентне напоре усмерене на имплементацију европских стандарда у домаће законодавство, а нарочито на пољу заштите животне средине и животиња као њеног интегралног дела. Важан корак у том правцу представља и увођење кривичног дела убијања и мучења (сада: злостављања) животиња у члану 269. КЗ, као и усвајање Закона о добробити животиња 2009. године³⁰². У том контексту, било би оправдано очекивати и ратификацију Конвенције за заштиту животне средине путем кривичног права од стране наше земље, чиме би се заокружио нормативни оквир битан за имплементацију европских стандарда у овој области.

Анализа одредби конвенција Савета Европе које су од значаја за правну, а у оквиру ње и кривичноправну заштиту животиња осликава вишедеценијску еволуцију етичких схватања европских законодаваца када је у питању однос човека према животињама. Оне јасно показују тенденцију напуштања антропоцентричних и све ширег прихватања биоцентричних становишта, и то не само у сфери етике, већ и у сфери права. Дакле, осим прокламовања моралне одговорности човека према животињама, ове конвенције представљају и основ за успостављање и ширење његове правне одговорности за радње којима се животиње повређују и угрожавају, директно или индиректно, односно посредством нарушавања њиховог природног станишта. Разматрањем тих конвенција може се уочити и тенденција ширења круга животињских врста којима се пружа правна заштита на нивоу целе Европе. Такође, њихове одредбе потврђују све већу спремност човека да уважава способност животиња да осете бол, патњу, страх и стрес, те да их, у складу са тим сазнањем, у различитим ситуацијама третира на хуманији начин.

Упркос томе, заштита животиња у Европи још увек показује одређене слабости. Она се ипак односи само на неке врсте животиња (пре свега на кичмењаке), док огромна већина животињског света и даље остаје незаштићена³⁰³. Нормативни предуслов за остваривање потпуне, свеобухватне и уједначене заштите животињског света на европском тлу огледао би се у усвајању конвенције која би обавезала државе потписнице

³⁰¹ Видети: <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=172&CM=&DF=&CL=ENG>, приступ: 19.09.2011. године.

³⁰² „Службени гласник Републике Србије“, бр. 41/2009.

³⁰³ Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 135.

да у својим националним законодавствима кривичноправно инкриминишу најтеже облике повређивања и угрожавања опстанка и добробити свих животиња. За блаже форме њиховог повређивања и угрожавања државе би се обавезале да пропишу прекршајноправне санкције.

Усвајање такве конвенције значило би недвосмислено признање да добробит, живот и телесни интегритет свих животиња имају статус објекта заштите у кривичном праву, уместо својства објекта радње, који животиње за сада имају у већини правних система. Практично, такав документ би представљао основ да животиње, уместо да буду кривичноправно заштићене само као интегрални део животне средине, такву заштиту стекну као бића *per se*. Чини се да су национални законодавци европских земаља, а међу њима посебно законодавци Немачке³⁰⁴ и Швајцарске³⁰⁵, све ближи постизању таквог нивоа заштите животиња. Ипак, усвајање и једног наднационалног правног извора, који би прокламовао тако „напредне“ идеје у погледу статуса животиња у правном систему, могло би допринети ширем прихватању принципа биоцентричне етике и имплементирању истих у законодавствима и пракси осталих европских земаља, укључујући и нашу.

Као чланица Савета Европе и као земља која је у последњих неколико година учинила значајан напредак на плану стварања и унапређења нормативних оквира за кривичноправну заштиту животиња, Република Србија би требало да ратификује и Конвенцију за заштиту животне средине путем кривичног права. Тиме би се отворио пут за успостављање ефикасније међународне сарадње у области откривања, доказивања и санкционисања, односно сузбијања кривичних дела против животне средине, а посебно оних која за објект радње имају животиње (нпр. кривична дела која укључују незаконит промет заштићеним врстама дивље фауне или незаконит лов истих) и која често попримају транснационални карактер. Ипак, треба имати на уму да наведена Конвенција још увек није ступила на снагу, тако да њена ратификација тек предстоји и другим европским земљама.

³⁰⁴ Natrass, K.: „...Und die Tiere“, Constitutional Protection for Germany's Animals, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, вол. 10:283, Portland, Oregon, 2004. године, стр. 283.

³⁰⁵ Tomaselli, P.: International Comparative Animal Cruelty Laws, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2003. године, преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ddusicacl.htm>, приступ: 02.12.2011. године.

На крају, треба истаћи да ратификација било које конвенције и усвајање, односно измена релевантних прописа у складу са њеним захтевима представља само први корак ка остваривању принципа и стандарда које она поставља. Много важнија и сложенија обавеза држава састоји се у обезбеђењу њихове примене у пракси. Пуно поштовање стандарда заштите и добробити животиња, који су прописани наведеним конвенцијама Савета Европе, није могуће без подизања друштвене свести о значају животне средине уопште, а посебно животиња, и то не само као њеног интегралног дела, већ и као човекових „субића“, која имају одређене сопствене вредности и интересе³⁰⁶. Потврду да је тако нешто могуће не само у теорији, већ и у законодавству и пракси, представљају напредна решења усвојена у појединим европским земљама, која свакако представљају добре примере и смернице за будуће поступање и у нашој земљи.

3.1. Европска конвенција о заштити животиња у међународном превозу

Европска конвенција о заштити животиња у међународном превозу усвојена је 13. децембра 1968. године.³⁰⁷ У преамбули се истиче да је сазрела, додуше минимално, опште прихваћена жеља и уверење већине људи за поштедом животиња од патњи које оне доживљавају током транспорта³⁰⁸ уз наглашавање да захтеви међународног превоза животиња нису неспојиви са њиховом добробити. Конвенцијом (члан 1. став 2.) су прописани основни стандарди који морају бити испуњени приликом међународног, односно прекограничног превоза следећих животиња: домаћих копитара и домаћих говеда, оваца, коза и свиња, птица и домаћих зечева, домаћих паса и мачака, осталих сисара и птица и хладнокрвних животиња (члан 2.). Конвенција најпре поставља општа правила која се односе на: утовар и истовар животиња (члан 8.), издавање одговарајућих уверења

³⁰⁶ Фајнберг, Ц.: Права животиња и нерођених поколења (превод: Бабић, Ј.), Гледишта: Часопис Београдског универзитета, бр. 7/8, година 28, Београдски универзитет: Народна омладина Србије: Савез студената, Београд, 1987. године, стр. 29 – 30.

³⁰⁷ „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 1/1992.

³⁰⁸ Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 139.

од стране ветеринара (члан 3.), поступање са животињом која је у време превоза или непосредно пре превоза донела на свет младунче (члан 4.), капацитете и услове простора у коме животиње бораве током превоза, храњење и напајање животиња за време превоза и начин њиховог везивања (члан 6.), услове за станице у којима се врши санитарна контрола (члан 16.), издвајање по врстама животиња које се заједно превозе (члан 7.), присуство пратиоца животиња које се превозе и његове обавезе (чл. 10 – 11.), обавезу пружања ветеринарске неге животињама које оболе или се повреде током превоза (члан 12.) итд. Поред тога, Конвенција садржи и правила која важе само за поједине врсте међународног превоза животиња и то: превоза железницом (чл. 17 – 21.), друмског превоза (чл. 22 – 24.), превоза воденим путем (чл. 25 – 34.) и ваздушног превоза животиња (чл. 35 – 37.).

Потписивањем Конвенције државе се обавезују да ће примењивати постављене стандарде међународног превоза животиња, па им се налаже да предузму неопходне мере како би се животиње поштеделе било какве патње или би се она свела на најмању меру ако дође до штрајка или било ког случаја више силе који би неку државу спречио да на својој територији стриктно примењује Конвенцију (члан 4.). Међутим, сам избор мера којима ће државе обезбедити поштовање, односно санкционисати кршење њених одредаба препуштен је националним законодавцима. У том смислу, значај Конвенције за кривичноправну заштиту животиња је само посредног карактера. Ипак, он није занемарљив ако се узме у обзир бланкетни карактер кривичних дела против животне средине, укључујући и она дела чији су објекти радње животиње. Наиме, поступањем са животињама у међународном превозу противно одредбама Конвенције и то на начин којим им се наносе непотребан бол, патња, страх и стрес могло би бити остварено биће кривичног дела убијања и злостављања животиња.

3.2. Европска конвенција за заштиту животиња које се узгајају на пољопривредним газдинствима

Ова Конвенција, усвојена 10. марта 1976. године³⁰⁹, поставља основне услове који морају бити испуњени приликом држања, узгоја и смештаја животиња које се узгајају и држе за сврхе производње хране, вуне, коже или крзна или за друге пољопривредне сврхе, а нарочито животиња у савременим системима интензивног узгоја на сточарским фармама (члан 1.). Европске земље су њеним усвајањем потврдиле да су свесне окрутности које се према животињама врше у таквом систему узгоја и иницирале правну обраду једног до тада крајње занемареног односа људи и животиња.

Њене потписнице се обавезују да према животињама које се узгајају на наведени начин примењују принципе добробити (члан 2.), који обухватају: смештај, храну, воду и негу у складу са потребама животиња (члан 3.), одговарајуће осветљење, температуру, влагу, вентилацију (члан 5.), забрану ограничавања неопходне слободе кретања на начин који код животиња изазива непотребну патњу или озледу (члан 4.), забрану давања животињама хране или течности на начин или у комбинацији са супстанцама које би могле да изазову непотребну патњу или озледу (члан 6.) и обавезу вршења детаљног прегледа (у одређеним интервалима) укупног стања и здравственог стања животиња и техничке опреме која се користи у савременим системима интензивног узгоја стоке (члан 7.).

У том смислу, кривичноправни значај ове Конвенције исти је као и код претходне. Она доприноси разграничењу између дозвољених и недозвољених (потенцијално и криминалних) понашања према животињама које се узгајају на пољопривредним газдинствима. Самим тим, одређено је која понашања човека према фармским животињама и на који начин спроведена неће представљати злостављање животиња, чак и ако се њима врши, на пример, ограничење кретања животиња у одређеној мери.

³⁰⁹ „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 6/1996.

3.3. Европска конвенција за заштиту животиња за клање

Европска конвенција за заштиту животиња за клање усвојена је 10. маја 1979. године.³¹⁰ Иако нема сумње да су државе уговорнице имале дубоко етичке мотиве према бићима која жртвују ради опстанка човека, антропоцентричан карактер ове Конвенције види се већ у преамбули, где се потврђује њена усмереност на остваривање двоструких циљева: 1) заштите животиња намењених за клање како би се оне поштеделе патње и бола и 2) заштите здравља човека од штетних последица које страх, шок, патња и бол који се наносе животињама за време клања могу имати на квалитет меса. Њоме су регулисани минимални стандарди у погледу преноса, смештаја пре клања, савлађивања, омамљивања и клања домаћих једнопапкара, преживара, свиња, зечева и живине.

Конвенцијом је прописана обавеза за уговорне стране да предузму неопходне кораке како би се осигурала примена њених одредби, али при томе није прецизирано о каквим мерама је реч (члан 2.), нити су постављена каква ограничења. Напротив, оне су овлашћене да у својим националним законима пропишу и строжа правила ради заштите животиња. Иако се Конвенција изричито не бави кривичноправном реакцијом на незаконито клање животиња, њене одредбе представљају параметре за разграничење дозвољеног, законитог наношења животињама бола, патње, страха и стреса (у шта спада клање животиња у складу са одредбама Конвенције) и недозвољеног, односно незаконитог убијања и мучења (злостављања) животиња, које се сматра кривичним делом. Наиме, нема сумње да клање животиња, чак и када је спроведено у складу са свим прописаним стандардима, представља њихово убијање и мучење. Међутим, чињеница да је оно спроведено на прописан начин, у одговарајућем поступку, на прописаном месту и од стране овлашћеног лица, према критеријумима из ове Конвенције, чини такво понашање дозвољеним, односно, искључује његову противправност.

³¹⁰ „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 6/1996.

3.4. Конвенција о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта

Ова Конвенција, усвојена 19. септембра 1979. године³¹¹, израз је схватања европских земаља да дивља флора и фауна представљају њихово природно наслеђе од суштинске вредности и пресудног значаја за очување еколошке равнотеже, те да их, у складу са тим, треба чувати за будуће генерације. На почетку Конвенције констатује се не само смањење бројности многих врста дивље флоре и фауне, већ и чињеница да многима од њих прети истребљење. У светлу тих сазнања, инсистира се на предузимању потребних мера, како на међународном, тако и на националном нивоу, како би се очувале дивља флора и фауна уз стављање акцента на оне врсте које спадају у угрожене и осетљиве (чл. 1 – 3. и чл. 5 – 7.). Стране уговорнице обавезне су да предузму одговарајуће административне мере за обезбеђивање посебног положаја одређених врста дивље фауне, које су наведене у другом Додатку Конвенције, а посебно да забране: њихово намерно заробљавање, држање и убијање, намерно оштећење или уништавање места за њихово размножавање или одмор, намерно узнемиравање ових животиња, а нарочито у периоду њиховог размножавања, подизања младих и хибернације, намерно уништавање, или узимање или држање јаја од дивљачи, као и поседовање ових животиња (живих или мртвих) или интерну трговину истима (члан 6.).

У погледу врста дивље фауне наведених у трећем Додатку, стране потписнице се обавезују да предузму законодавне мере ради њихове заштите, које би укључивале: ловостај и друге процедуре којима се регулише експлоатација, привремена или локална забрана ради обнављања популације и регулисања продаје, држање за продају, транспорт за продају или понуда на продају живих или мртвих животиња (члан 7.). За разлику од врста дивље фауне из другог Додатка ради чије заштите ће се примењивати административне мере, у односу на врсте из трећег Додатка Конвенције правна природа таквих мера није прецизирана. То значи да би у обзир могле доћи, како административне мере, тако и мере кривичноправне репресије. У прилог могућности прописивања кривичноправних мера ради очувања дивље флоре и фауне и њихових природних

³¹¹ "Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори", бр. 102/2007.

станишта говори и одредба којом се државе чланице овлашћују да у ту сврху усвоје и мере које су строже од оних предвиђених Конвенцијом (члан 12.).

3.5. Европска конвенција за заштиту кичмењака који се користе за експерименталне и друге научне сврхе

Конвенција за заштиту кичмењака који се користе за експерименталне и друге научне сврхе усвојена је 18. марта 1986. године, а допуњена Протоколом од 22. јуна 1998. године³¹². Њеним одредбама покушава се постићи равнотежа између човекове потребе да користи животиње ради стицања одређених научних сазнања од општег добра и чињенице да се вршењем експеримената животињама евидентно наносе бол, патња, страх и стрес. Овом Конвенцијом, кичмењацима³¹³ је призната, не само способност патње, већ и способност памћења, а у складу са тим, прокламована је и морална обавеза човека да те животиње заштити од бола, патње, стреса или трајних повреда и то кроз ограничавање коришћења кичмењака за огледне и друге научне сврхе и замену тих поступака другим, алтернативним методама.

У Конвенцији су прописани: циљеви за које се експерименти са животињама могу спроводити (члан 2.), услови опште бриге и смештаја животиња које се користе или које ће се користити у таквим процедурама (члан 5.), услови узгоја, набавке и евидентирања таквих животиња, а посебно обележавања паса и мачака (чл. 14 – 17.), обавеза избора процедуре која изискује најмањи број животиња и којом се узрокује најмањи бол, страх, стрес или трајна повреда (члан 7.), услови спровођења експеримената са животињама (члан 8.), њихово пријављивање и образложење надлежним органима (члан 9.), као и лица овлашћена да врше такве експерименте (члан 13.). Посебне одредбе (чл. 25 – 26.) односе се на образовање и обуку лица која обављају експерименте са животињама или се брину о

³¹² "Службени гласник Републике Србије - Међународни уговори", бр. 1/2010.

³¹³ Европска конвенција за заштиту кичмењака који се користе за експерименталне и друге научне сврхе под појам животиње подводи све кичмењаке, укључујући и слободно живуће и/или репродуктивне ларвене форме, али не и друге феталне или ембрионалне форме (члан 1. став 2. тачка а.).

њима. Детаљније регулисање смештаја и бриге о животињама садржано је у посебном прилогу – Упутству, чији је циљ да пружи савет о конструкцији одговарајућег смештаја за животиње. За разлику од одредби саме Конвенције, одредбе Упутства нису обавезујућег карактера, већ представљају само препоруке које треба користити према нахођењу, односно стандарде, чијем постизању треба тежити.³¹⁴

Посебан значај има настојање Конвенције да се избегне непотребно понављање процедура тако што ће свака уговорна страна, уколико је то практично изводљиво, признати резултате процедура које су обављене на територији друге уговорне стране. У том циљу је предвиђено да уговорне стране на том плану помажу једна другој, првенствено пружањем информација о свом законодавству и административној пракси у вези са процедурама које се спроводе у циљу пријаве за регистрацију производа, као и информације о експериментима са животињама који се спроводе на њиховој територији (члан 29.). Свака уговорна страна има обавезу да предузме неопходне кораке у циљу примене Конвенције, као и да обезбеди ефикасан систем контроле и надзора, и то најкасније у року од пет година од дана њеног ступања на снагу (члан 3.), при чему није прецизирана правна природа мера које државе потписнице треба да предузму како би се гарантовало њено спровођење. Иначе, одредбе Конвенције представљају минималне стандарде, тако да су уговорне стране слободне да усвоје и строжије мере заштите животиња које се користе у експериментима или строжије мере контроле или ограничавања коришћења животиња у таквим процедурама (члан 4.).

3.6. Европска конвенција о заштити кућних љубимаца

Европска конвенција о заштити кућних љубимаца усвојена је 13. новембра 1987. године, али ју је наша земља ратификовала тек 2010. године³¹⁵. Иако не спомиње изричито кривичноправну заштиту кућних љубимаца, Конвенција у знатној мери доприноси њеној

³¹⁴ Видети: Прилог А. Упутство за смештај и бригу о животињама, у вези са чланом 5. Европске конвенција за заштиту кичмењака који се користе за експерименталне и друге научне сврхе.

³¹⁵ „Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори“, бр. 1/2010.

реализацији. Још у преамбули је истакнута морална обавеза човека да поштује сва жива бића уз наглашавање његовог посебног односа према кућним љубимцима, којима је, због њиховог доприноса квалитету човековог живота, недвосмислено признато поседовање одређене вредности за друштво. Тиме је на индиректан начин потврђено да заштита и добробит кућних љубимаца у свим земљама чланицама Савета Европе имају статус друштвених вредности, ако не због животиња као таквих, онда због позитивног утицаја који оне остварују на човека. На тај начин је отворен простор да кућни љубимци, односно све животиње које човек држи или намерава да држи нарочито у свом домаћинству ради властитог уживања и дружења (члан 1. став 1.), у кривичном праву не буду више третиране само као објект радње појединих кривичних дела, већ и да њихова добробит, као друштвена вредност стекне статус објекта кривичноправне заштите.

Конвенција одређује основне принципе добробити животиња кроз две забране: 1) забрану наношења кућним љубимцима непотребног бола, патње, страха и стреса и 2) забрану напуштања кућних љубимаца (члан 3.). Она изричито наводи да је свако лице које држи кућног љубимца или које је пристало да се брине о њему, одговорно за његово здравље и добробит, те да је у том смислу дужно да му обезбеди смештај, негу и пажњу у складу са врстом или расом, а нарочито храну и воду у довољним количинама, могућност кретања и спречавање бекства (члан 4.). Конвенцијом су прописани и основни стандарди у погледу узгоја (члан 5.) и обуке (члан 7.) кућних љубимаца. Такође, Конвенција поставља навршену шеснаесту годину живота као доњу старосну границу код људи за набавку кућног љубимца, док је лицима испод наведеног узраста за то потребна изричита сагласност родитеља или старатеља (члан 6.).

Посебан значај има одредба члана 11. којом је уређено на који начин, под којим условима и од стране којих лица кућни љубимац може бити лишен живота, уз подвлачење да то мора бити учињено уз минимум физичке и менталне патње. Поред тога, су таксативно набројане методе убијања животиња чија је примена у потпуности забрањена, попут дављења, гушења, употребе отровних супстанци, лекова или електричне струје.

Државе уговорне стране Конвенције обавезне су да предузму неопходне кораке за спровођење њених одредби, и то не само у односу на кућне љубимце, које држи физичко или правно лице у било ком домаћинству или било ком објекту за промет, комерцијални узгој и смештај или у азилима за животиње (члан 2.), већ и у односу на тзв. „луталице“, тј.

кућне љубимце који немају дом или су изван граница домаћинства свог власника или држаоца и нису под контролом или директним надзором власника или држаоца (члан 1. став 5.). Одабир конкретних мера, које би требало да обезбеде поштовање одредби Конвенције, и санкционисање њиховог кршења препуштен је државама чланицама. Како Конвенција у великој мери потенцира значај кућних љубимаца за човека и друштво у целини, са једне стране, и моралну одговорност коју физичка и правна лица имају у односу на њих, са друге стране, може се закључити да се од држава потписница очекује да њену примену обезбеде путем кривичног и прекршајног права.

Значај Конвенције о заштити кућних љубимаца огледа се и у обавезивању уговорних страна да делују *ante delictum*, како би се кроз развој информационих и образовних програма, међу организацијама и појединцима који се баве држањем, узгојем, обуком, прометом и смештајем кућних љубимаца промовисали усвојени стандарди (члан 14.). На тај начин се акценат ставља на превенцију (примарну и секундарну) у виду подизања друштвене свести и унапређења знања релевантних субјеката у погледу хуманог поступања према кућним љубимцима. Стандарди постављени Конвенцијом представљају минимум који треба да буде испуњен у свакој држави потписници, али је свака од њих овлашћена да у свом националном законодавству усвоји строжије мере заштите кућних љубимаца, као и да ове стандарде примени и на друге категорије животиња, односно и на оне животињске врсте које њома нису изричито обухваћене (члан 2. став 3.).

3.7. Конвенција за заштиту животне средине путем кривичног права

Усвајањем Конвенције за заштиту животне средине путем кривичног права у Стразбуру 4. новембра 1998. године³¹⁶, по први пут је успостављена свеобухватна

³¹⁶ Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law, Strasbourg, 04.11.1998., Council of Europe, European Treaty Series - No. 172, преузето са:
<http://conventions.coe.int/treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=172&CL=ENG>, приступ: 08.09.2011. године

кривичноправна заштита животне средине у међународним оквирима³¹⁷. Израда Конвенције је трајала од средине 1991. до краја 1995. године од стране групе експерата за заштиту животне средине постављених од стране Комитета министара Савета Европе, а у оквиру европског Комитета за проблеме криминалитета (*European Committee of Crime Problems*).³¹⁸ Конвенција је усмерена на побољшање заштите животне средине на европском нивоу употребом крајњег средства – кривичног права. Њен циљ јесте превенција и сузбијање понашања која су најопаснија по животну средину и то првенствено кроз хармонизацију националних законодавстава и сарадњу европских земаља у овој области.

У Преамбули Конвенције истакнуте су озбиљне последице повреде и угрожавања животне средине, а посебно пораста загађења услед нерегулисаног индустријског развоја уз инсистирање да живот и здравље људских бића, животне средине, фауне и флоре морају бити заштићени свим расположивим средствима. При томе је наглашено да превенција погоршања стања животне средине мора бити остварена првенствено применом других мера, па тек онда посредством кривичноправних норми, које, иако у тој области имају значајну улогу, ипак треба да задрже статус крајњег средства. Такође, подвучено је уверење држава чланица Савета Европе да постоји потреба за успостављањем јединствене криминалне политике и одржавањем међународне сарадње у погледу заштите животне средине. Конвенција обавезује државе потписнице да предузму одређене мере и активности на националном и на међународном нивоу. На националном плану постављају се основе за предвиђање у кривичним законодавствима одређених понашања као кривичних дела и прописивање кривичних санкција за њихове учиниоце, а на међународном плану та се обавеза огледа у прецизирању правила о међународној сарадњи између држава у супротстављању оваквим криминалним радњама, које могу да угрозе животну средину на ширим просторима.³¹⁹

³¹⁷ Јовашевић, Д.: Европски стандарди и заштита животне средине, Европско законодавство, вол. VIII, бр. 27 – 28., Београд, 2009. године, стр. 134.

³¹⁸ Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law (European Treaty Series No. 172) - Explanatory Report, преузето са: <http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/Html/172.htm>, приступ: 08.09.2011. године.

³¹⁹ Јовашевић, Д.: Систем еколошких деликата – еколошко казнено право, *Op.cit.*, стр. 40.

Објект заштите ове Конвенције јесте животна средина која (члан 2. став 1. тачка б) обухвата: људе, односно одређене вредности људског живота, телесног интегритета или здравља, ваздух, воду и земљиште, заштићене споменике и друге заштићене објекте, имовину, биљке (флору) и животиње (фауну). Међутим, она садржи и одредбе које су од директног или индиректног значаја за кривичноправну заштиту животињског света (фауну), који се штити као интегрални део животне средине, заједно са биљкама, земљиштем, ваздухом и водом. Конвенција прописује да ће државе потписнице усвојити одговарајуће мере како би се следећа понашања учињена са умишљајем (члан 2.) или из нехата³²⁰ (члан 3.) прогласила за кривична дела у националним законодавствима:

1) незаконито испуштање, емисију или уношење одређене количине супстанци или јонизујућег зрачења у ваздух, земљиште или воду које проузрокује или може проузроковати њихово трајно загађење, смрт или озбиљну повреду било ког лица или знатну штету заштићеним споменицима, другим заштићеним објектима, имовини, животињама или биљкама,

2) незаконито одлагање, обраду, складиштење, транспорт, извоз или увоз опасног отпада, чиме се проузрокује или се може проузроковати смрт или озбиљна повреда било ког лица или знатно оштећује квалитет ваздуха, земљишта, воде, животиња или биљака,

3) незаконит рад нуклеарног постројења у коме се спроводи опасна активност и који проузрокује или може проузроковати смрт или озбиљну повреду било ког лица или знатну штету заштићеним споменицима, другим заштићеним објектима, имовини, животињама или биљкама и

4) незакониту производњу, обраду, складиштење, употребу, транспорт, извоз или увоз нуклеарних материја или других опасних радиоактивних супстанци којима се проузрокује или се може проузроковати смрт или озбиљна повреда било ког лица или знатно оштећује квалитет ваздуха, земљишта, воде, животиња или биљака.

У питању су различите опасне делатности (извори угрожавања) којима се повређује или угрожава животна средина, односно њени поједини елементи. Један од тих елемената јесте и животињски свет, односно фауна. При томе, Конвенција предвиђа и кривичну

³²⁰ Свака држава може се изјаснити да ће у њеном националном законодавству учинилац одговорати само за дела која су учињена са умишљајем или са свесним нехатом (*gross negligence*), чиме се искључује одговорност за несвесни нехат. (Видети: члан 3. став 2.).

одговорност за помагање (*aiding*) и подстрекавање (*abetting*) у извршењу наведених кривичних дела.

Поред тога, Конвенција прописује да ће државе потписнице усвојити одговарајуће мере потребне за инкриминисање (као кривичних дела или административних престапа), одређених понашања учињених са умишљајем или из нехата. За кривичноправну заштиту животиња су од значаја су две групе таквих понашања. То су: 1) незаконито проузроковање промена које су штетне, односно шkodљиве за природне компоненте националног парка, природног резервата, подручја за заштиту воде или других заштићених подручја и 2) незаконито поседовање, узимање, оштећење, убијање и промет заштићеним врстама дивље флоре и фауне (члан 4.). Инкриминисање понашања из прве групе доприноси заштити животињског света на посредан начин, будући да штити природна станишта животињских врста. Ипак, њен значај је изузетан ако се узме у обзир чињеница да уништавање природних станишта захваљујући човековим активностима представља основни узрок изумирања највећег броја заштићених врста дивље фауне³²¹. Друга група се односи на понашања којима се остварује незаконит промет заштићених врста биљака и животиња, а која су забрањена и одредбама Конвенције о међународном промету угрожених врста дивље фауне и флоре (*CITES*).³²²

Државе чланице обавезне су да пропишу за сва наведена кривична дела кривичне санкције које одговарају њиховој тежини. Те санкције морају укључивати казну затвора и новчану казну (члан 6.), али њихов распон за поједина кривична дела није унапред одређен. То је препуштено самим државама да одреде сходно обиму и интензитету друштвене опасности и систему казнене политике која је институционализована у одређеној држави³²³. Поред казни, учиниоцу ових кривичних дела може се одредити и обавеза враћања животне средине у стање које је претходило извршењу кривичног дела (члан 6.). У случају непоступања у складу са наредбом надлежног органа којом је изречена обавеза враћања животне средине у стање које је претходило извршењу кривичног дела, надлежни

³²¹ Holden, J.: *By Hook or by Crook – A reference manual on illegal wildlife trade and prosecutions in the United Kingdom*, The Royal Society for the Protection of Birds, The Lodge, Sandy, Beds, UK, 1998. године, стр. 1.

³²² „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 11/2001.

³²³ Јовашевић, Д.: *Европски стандарди и заштита животне средине*, Европско законодавство, вол. VIII, бр. 27 – 28., Београд, 2009. године, стр. 138.

орган може, у складу са домаћим законом, предузети њено извршење о трошку лица коме је та наредба изречена или уместо или поред тога, том лицу изрећи и друге кривичне санкције (члан 8.). Такође, државама потписницама је остављена могућност да у својим кривичним законима пропишу и посебне мере конфискације средстава, прихода или имовине (чија вредност одговара износу тих прихода) од учинилаца понашања која су прописана као кривична дела (члан 7.).

Ефикаснијем откривању и санкционисању учинилаца кривичних дела прописаних у складу са Конвенцијом доприносе и одредбе којима се државе потписнице обавезују да усвоје мере неопходне за успостављање и одржавање сарадње између државних органа који су одговорни за заштиту животне средине и државних органа надлежних за спровођење истраге и вођење кривичног поступка, и то пре свега кроз благовремену размену свих потребних информација (члан 10.). Кривичноправној заштити животиња посебно доприноси одредба којом се државама омогућава да допусте групама, фондацијама или удружењима посвећеним заштити животне средине да учествују у кривичном поступку који се води поводом ових кривичних дела (члан 11.). Значај тог решења нарочито долази до изражаја када се узме у обзир огроман допринос таквих удружења у борби за промену односа друштва према животињама, као и позитиван утицај који је њихов рад имао на законодавце широм света, укључујући и нашег.³²⁴

Конвенција посебну пажњу посвећује успостављању и одржавању међународне сарадње између држава потписница приликом спровођења истраге и вођења кривичних поступака поводом ових кривичних дела. Ако се има у виду да кривична дела против животне средине, а посебно незаконит промет дивљим врстама флоре и фауне, често поприма обележја транснационалног организованог криминалитета³²⁵, инсистирање на међународној сарадњи у тој области могло би значајно допринети превенцији, откривању и санкционисању ових кривичних дела.

³²⁴ Видети, на пример, Извештај о раду ОРКА за 2006. годину, преузето са: <http://orca.rs/cms/uploaded/PDFovi/Izvestaj%20o%20radu%20ORCA%202006.pdf>, приступ: 25.07.2011. године.

³²⁵ Видети: United Nations Convention against Transnational Organized Crime UN General Assembly Resolution A/RES/55/25, 08.01.2001., преузето са: http://www.unodc.org/pdf/crime/a_res_55/res5525e.pdf, приступ: 07.09.2011. године и Mary Rice (ed.), Debbie Banks, Charlotte Davies, Justin Gosling, Julian Newman, Jago Wadley, Fionnuala Walravens, *Environmental Crime – A Threat to our Future*, Environmental Investigation Agency (EIA), London, 2008, стр. 2.

4. ДОКУМЕНТИ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Стандарди заштите и добробити животиња који важе на нивоу Европске уније, чине саставни део опште политике и законодавне активности ове регионалне организације у областима као што су: заштита животне средине, здравствена заштита и безбедност хране. Правила и стандарди од значаја за очување животне средине садржани су у примарним и у секундарним изворима права Европске уније. Примарно законодавство чине оснивачки уговори и све њихове касније измене, док сви остали извори права (уредбе, директиве, одлуке, препоруке) спадају у секундарне изворе. У додатне изворе права Европске уније спадају међународни уговори које је она закључила у име држава чланица или које су закључиле државе чланице да би потом надлежност била пренета на Унију. Извором права Европске уније сматра се и пракса Европског суда правде, која је у великој мери допринела развоју комунитарног правног система.³²⁶ Упркос томе што нема обавезујућу формалну правну снагу, и такозвано меко право („*soft law*“), које сачињавају еколошки акциони програми, саопштења, резолуције, споразуми и уговори, има посебан значај за област животне средине, а, у оквиру тога, и за сферу заштите и добробити животиња.

Материја животне средине у Европској унији први пут је засебно регулисана у оквиру посебног, седмог поглавља Јединственог европског акта (*Single European Act*), који је усвојен 1986. године, а ступио на снагу 1987. године³²⁷. Одредбама овог уговора (чл. 174 – 176.) одређени су циљеви које у области животне средине треба да остварују државе чланице, поступак и улога органа у доношењу прописа релевантних за ову област, као и могућност држава чланица да у својим правним системима уводе више еколошке стандарде. Уговором о Европској унији (*Treaty on European Union*), који је усвојен у

³²⁶ Чавошки, А.: Основи еколошког права Европске уније, Правни факултет Универзитета УНИОН у Београду, Јавно предузеће „Службени гласник“, Београд, 2007. године, стр. 24.

³²⁷ *Single European Act*, Luxembourg, 17.02.1986, Official Journal of the European Communities, No. L 169/1, 29.06.1987, преузето са:

http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/singleeuropeanact.pdf, приступ: 13.12.2011.

године.

Мастрихту 1992. године, а ступио на снагу 1993. године,³²⁸ животна средина се јасно утврђује као једна од приоритетних области у оквиру делатности Европске уније.³²⁹ Овим Уговором, списак основних циљева Европске заједнице проширен је тако да укључује и: складан, уравнотежен и трајан привредни развој, као и одржив и неинфлаторни раст уз поштовање животне средине (члан 2.), што је важно за усмеравање начина експлоатисања свих елеманата животне средине, укључујући и животињски свет.

Усвајањем Уговора из Амстердама (*Treaty of Amsterdam*) 1997. године, и његовим ступањем на снагу 1999. године³³⁰, циљевима Заједнице придодат је и „висок ниво заштите и побољшања квалитета животне средине“ (члан 2.), као важан циљ који је морао бити обезбеђен приликом свих активности Заједнице од непосредног или посредног утицаја на загађење животне средине.³³¹ Уговором из Амстердама прописано је, *inter alia*, и да „услови за заштиту животне средине морају бити интегрисани у поступку дефинисања и спровођења политике и активности Заједнице“ (члан 6.). За област заштите животиња, међутим, још је важније што је овом Уговору придодат и посебан Протокол о заштити и добробити животиња (*Protocol on Protection and Welfare of Animals*)³³², у коме је изражена жеља држава чланица да обезбеде унапређење заштите и поштовања добробити животиња, којима се признаје својство осећајних бића. У складу са тим, државе чланице су се сложиле да приликом формулисања и имплементације политика Заједнице у области пољопривреде, транспорта, интерног тржишта и истраживања, и државе чланице понаособ и Заједница као целина, морају у пуној мери уважити захтеве добробити животиња,

³²⁸ Treaty on European Union, Maastricht, 07.02.1992., Official Journal of the European Communities, No C 191, 29.06.1992., преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>, приступ: 13.12.2011. године.

³²⁹ Чавошки, А.: Основи еколошког права Европске уније, *Op.cit.*, стр. 24.

³³⁰ Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and related acts, Official Journal, No C 340, 10.11.1997., преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997D/htm/11997D.html>, приступ: 13.12.2011. године.

³³¹ Чавошки, А.: Основи еколошког права Европске уније, *Op.cit.*, стр. 24.

³³² Protocol on Protection and Welfare of Animals, Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and related acts, Official Journal, No C 340, 10.11.1997, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997D/htm/11997D.html#0110010013>, приступ: 14.12.2011. године.

поштујући истовремено законске и административне одредбе и обичаје држава чланица од значаја за религиозне обреде, културну традицију и регионално наслеђе.

Повеља о основним правима Европске уније (*Charter of Fundamental Rights of the European Union*) из 2000. године³³³ такође садржи прокламацију од значаја за животну средину, којом је наглашено да висок ниво заштите животне средине и побољшање квалитета животне средине морају бити интегрисани у политике Уније и обезбеђени у складу са принципом одрживог развоја (члан 37.). И Лисабонски споразум, који је усвојен 2007. године а ступио на снагу 2009. године³³⁴, животињама признаје својство осећајних бића. Сходно томе, он предвиђа да Унија и њене државе чланице морају у потпуности уважити захтеве добробити животиња приликом формулисања и имплементације својих развојних политика у области пољопривреде, рибарства, транспорта, унутрашњег тржишта, истраживања и технолошког развоја, уз поштовање законских и административних одредби и обичаја држава чланица, а посебно оних који се односе на религиозне обреде, културне традиције и регионално наслеђе (члан 13.).

Број правних аката³³⁵ Европске Уније који покривају искључиво област заштите и добробити животиња стално се повећава³³⁶. Њима се регулишу питања од значаја за заштиту добробити животиња у следећим ситуацијама: приликом узгоја на фармама, приликом убијања (посебно клања), током транспорта, током боравка у зоолошким вртovima и приликом вршења научних истраживања и експеримената. Посебни извори комунитарног права садрже одредбе којима се постављају стандарди у области здравствене заштите животиња. Добробит фармских животиња препозната је као нарочито значајно питање будући да превазилази оквире добробити животиња и задире у област

³³³ Charter of Fundamental Rights of the European Union, Official Journal of the European Communities, 18.12.2000., No C 364/1, преузето са: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf, приступ: 13.12.2011. године.

³³⁴ Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13.12.2007., Official Journal of the European Union, 17.12.2007. No C 306, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/JOhtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EN:HTML>, приступ: 13.12.2011. године.

³³⁵ У питању су углавном секундарни извори – правила и директиве, чији је списак доступан на следећој интернет презентацији: http://ec.europa.eu/food/animal/welfare/references_en.htm, приступ: 14.12.2011. године

³³⁶ Horgan, R.: EU Animal Welfare Legislation: Current Position and Future Perspectives, Revista Electrónica de Veterinaria REDVET, вол. VII, бр. 12., Veterinaria Organización S.L., España, 2006. године, стр. 1.

безбедности хране и других производа животињског порекла, као и здравља људи. Сагласно томе, Европска унија је 1978. године као међународна организација приступила Европској конвенцији за заштиту животиња које се узгајају на пољопривредним газдинствима (фармама)³³⁷. Поред тога, низ секундарних извора права Европске уније посвећен је примени стандарда добробити тих животињских врста. За добробит свих врста фармских животиња од значаја су следећи извори: 1) Директива Савета Европске уније посвећена заштити животиња које се узгајају на фармама из 1998. године³³⁸ и 2) Одлука Европске Комисије о изменама Одлуке из 2000. године у вези са минималним захтевима у погледу сакупљања информација приликом инспекције места производње на којима се одређене животиње држе ради фармског узгоја из 2006. године³³⁹.

За заштиту добробити појединих врста фармских животиња највећи значај имају: 1) Директива којом се постављају минимални стандарди за заштиту кокошака носиља из 1999. године³⁴⁰; 2) Директива којом се постављају минимална правила за заштиту пилића који се узгајају у сврху производње меса из 2007. године³⁴¹; 3) Директива којом се

³³⁷ Council Decision 78/923/EEC of 19 June 1978, concerning the conclusion of the European Convention for the protection of animals kept for farming purposes, Official Journal No L 323, 17.11.1978., p. 12 – 13, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31978D0923:EN:HTML>, приступ: 15.12.2011. године.

³³⁸ Council Directive 98/58/EC of 20 July 1998, concerning the protection of animals kept for farming purposes Official Journal No L 221, 08.08.1998, p. 23 – 27, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998L0058:EN:HTML>, приступ: 15.12.2011. године.

³³⁹ Commission Decision (2006/778/EC) of 14 November 2006, amending Decision 2000/50/EC concerning minimum requirements for the collection of information during the inspections of production sites on which certain animals are kept for farming purposes, Official Journal No L 314, 15.11.2006, p. 39-47, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32006D0778:EN:HTML>, приступ: 15.12.2011. године.

³⁴⁰ Council Directive 1999/74/EC of 19 July 1999, laying down minimum standards for the protection of laying hens, Official Journal No L 203, 03.08.1999., p. 53 – 57, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31999L0074:EN:HTML>, приступ: 15.12.2011. године.

³⁴¹ Council Directive 2007/43 of 28 June 2007, laying down minimum rules for the protection of chickens kept for meat production, Official Journal No L 182, 12.7.2007., p. 19-28., преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:182:0019:01:EN:HTML>, приступ: 15.12.2011. године.

постављају минимални стандарди за заштиту стоке из 2008. године³⁴² и 4) Директива којом се постављају минимални стандарди за заштиту свиња из 2008. године³⁴³. У погледу заштите добробити животиња у случајевима њиховог убијања, а посебно клања, треба најпре нагласити да је Европска унија, као међународна организација, 1988. године потписала Европску конвенцију за заштиту животиња за клање³⁴⁴. Поред тога, за ову област су важна и следећа два секундарна извора комунитарног права: 1) Директива о заштити животиња у време клања или убијања из 1993. године³⁴⁵ и 2) Уредба о заштити животиња у време убијања из 2009. године³⁴⁶.

Добробит животиња у транспорту загарантована је на нивоу Европске уније у следећим правним актима: 1) Уредбом Европског савета о критеријумима Заједнице у погледу станица (одморишта) и изменама плана пута из 1997. године³⁴⁷; 2) Уредбом Европске комисије којим се успостављају детаљни услови у погледу захтева за рефундирање извозних трошкова везаних за добробит живих говеда приликом транспорта

³⁴² Council Directive 2008/119/EC of 18 December 2008, laying down minimum standards for the protection of calves, Official Journal No L 010, 15.01.2009. p. 7 -13, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008L0119:EN:HTML>, приступ: 15.12.2011. године.

³⁴³ Council Directive 2008/120/EC of 18 December 2008, laying down minimum standards for the protection of pigs, Official Journal No L 47/5, 18.02.2009., p. 5, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:047:0005:0013:EN:PDF>, приступ: 15.12.2011. године.

³⁴⁴ Council Decision 88/306/EEC of 16 May 1988, on the conclusion of the European Convention for the Protection of Animals for Slaughter, Official Journal No L 137, 02.06.1988., p. 25 – 26., преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31988D0306:EN:HTML>, приступ: 15.12.2011. године.

³⁴⁵ Council Directive 93/119/EC of 22 December 1993, on the protection of animals at the time of slaughter or killing, Official Journal No L 340, 31.12.1993., p. 21 – 34., преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31993L0119:EN:HTML>, приступ: 15.12.2011. године.

³⁴⁶ Council Regulation (EC) No 1099/2009 of 24 September 2009, on the protection of animals at the time of killing, Official Journal of the European Union, No 303/1, 18.11.2009, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:303:0001:0030:EN:PDF>, приступ: 15.11.2011. године.

³⁴⁷ Council Regulation (EC) No 1255/97 of 25 June 1997, concerning Community criteria for staging points and amending the route plan referred to in the Annex to Directive 91/628/EEC, Official Journal No L 174, 2.7.1997., p.1, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1997R1255:20070105:EN:HTML>, приступ: 15.12.2011. године.

из 2003. године³⁴⁸ и 3) Уредбом Европског Савета о заштити животиња током транспорта и поступака повезаних са транспортом из 2004. године.³⁴⁹ Такође, 2004. године, Европска унија је потписала и Европску конвенцију за заштиту животиња у међународном превозу³⁵⁰.

Заштита дивљих животиња у Европској унији односи се, како на оне дивље животиње које бораве у свом природном станишту, тако и на оне које се налазе у заточеништву. За заштиту дивљих животиња у природном станишту најважнији су следећи извори комунитарног права: 1) Директива о очувању дивљих птица из 1979. године³⁵¹; 2) Директива о очувању природних станишта и дивље флоре и фауне из 1992. године³⁵²; 3) Уредба о заштити врста дивље флоре и фауне путем регулисања трговине

³⁴⁸ Commission Regulation (EC) 639/2003 of 9 April 2003, laying down detailed rules pursuant to Council Regulation (EC) 1254/1999 as regards requirements for the granting of export refunds related to the welfare of live bovine animals during transport, Official Journal No L 093, 10.04.2003., p.10 – 17., преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003R0639:EN:NOT>, приступ: 15.12.2011. године.

³⁴⁹ Council Regulation (EC) No 1/2005 of 22 December 2004, on the protection of animals during transport and related operations and amending Directives 64/432/EEC and 93/119/EC and Regulation (EC) No 1255/97, Official Journal No L 3, 5.1.2005, p. 1–44, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32005R0001:EN:NOT>, приступ: 15.12.2011. године.

³⁵⁰ Council Decision 2004/544/EC of 21 June 2004 on the signing of the European Convention for the protection of animals during international transport, Official Journal No L 241, 13.7.2004., p. 21–21., преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004D0544:EN:NOT>, приступ: 15.12.2011. године.

³⁵¹ Council Directive 79/409/EEC of 2 April 1979, on the conservation of wild birds, Official Journal No L 103, 25.4.1979., p. 1., са последњим изменама у: Council Directive 2006/105/EC of 20 November 2006, Official Journal No L 363 20.12.2006., p. 368, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/consleg/1979/L/01979L0409-20070101-en.pdf>, приступ: 17.12.2011. године.

³⁵² Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992, on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora, Official Journal No L 206, 22.7.1992., p. 7., са последњим изменама у: Council Directive 2006/105/EC of 20 November 2006, Official Journal No L 363, 20.12.2006., p. 368, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1992L0043:20070101:EN:PDF>, приступ: 17.12.2011. године.

примерцима тих врста из 1996. године³⁵³ и 4) Директива о квалитету свежих вода којима су потребни заштита или побољшање како би биле подобне за живот риба из 2006. године³⁵⁴. Најважнији критеријуми добробити и заштите који морају бити испуњени приликом боравка дивљих животиња у заточеништву уређени су Директивом која се односи на држање дивљих животиња у зоолошким вртovima из 1999. године³⁵⁵. Недавно је, више од једне деценије након усвајања те директиве, Европска асоцијација зоолошких вртова и акваријума (*European Association of Zoos and Aquaria*)³⁵⁶ упутила позив државама чланицама да „обезбеде највише могуће стандарде у европским зоолошким вртovima и акваријумима“, захтевајући да се спроведе одговарајућа независна научна процена стања и услова у њима³⁵⁷.

Регулисање риболова у земљама Европске Уније део је опште политике рибарства Европске Уније (*Common Fisheries Policy of EU*), садржане у преко три стотине прописа којима се, између осталог, регулишу начин, место и време вршења риболовних активности како би се избегла претерана експлоатација ресурса, обезбедила економска и социјална стабилност заједница које зависе од риболова и смањио негативан утицај риболова на морски живи свет.³⁵⁸ Као најважнији прописи Европске Уније у овој области могу се

³⁵³ Council Regulation (EC) No 338/97 of 9 December 1996, on the protection of species of wild fauna and flora by regulating trade therein Official Journal No L 61, 3.3.1997., p. 1., преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1997:061:0001:0069:EN:PDF>, приступ: 17.12.2011. године.

³⁵⁴ Directive 2006/44/EC of the European Parliament and of the Council of 6 September 2006 on the quality of fresh waters needing protection or improvement in order to support fish life, Official Journal No L 264, 25.9.2006., p. 20., преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:264:0020:0031:EN:pdf>, приступ: 17.12.2011. године.

³⁵⁵ Council Directive 1999/22/EC of 29 March 1999, relating to the keeping of wild animals in zoos, Official Journal No L 094, 09.04.1999, p. 24-26., преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31999L0022:EN:HTML>, приступ: 15.12.2011. године

³⁵⁶ Више о делатности и активностима Европске асоцијације зоолошких вртова и акваријума (*European Association of Zoos and Aquaria*), највеће светске професионалне организације из те области, видети на следећој интернет презентацији: www.eaza.net, приступ: 17.12.2011. године.

³⁵⁷ Animals in Europe, бр., 23/2011., Eurogroup for Animals, 2011. године, стр. 2., преузето са: http://eurogroupforanimals.org/files/publications/downloads/Animals_in_Europe_-_issue_n%C2%B023_-_final.pdf, приступ: 17.12.2011. године.

³⁵⁸ преузето са: <http://www.cfp-reformwatch.eu/2009/12/the-background/>, приступ: 31.10.2011. године.

издвојити следећи: 1) Директива о очувању и одрживом експлоатисању рибљих фондова у складу са Општом политиком рибарства из 2002. године³⁵⁹, 2) Директива којом се оснива систем превенције, сузбијања и елиминисања незаконитог, непријављеног и нерегулисаног риболова из 2008. године³⁶⁰ и 3) Директива о успостављању система контроле како би се обезбедила усклађеност са правилима Опште политике рибарства из 2009. године³⁶¹.

Заштита здравља животиња, као једног од кључних фактора њихове добробити, али и предуслова за очување безбедности хране и здравља људи, такође је уређена одговарајућим правним актима Европске уније. Иако спада у формално правно необавезујуће изворе, међу њима се по свом значају посебно издваја Стратегија здравља животиња Европске уније за период од 2007. до 2013. године (*Animal Health Strategy for the European Union 2007 – 2013*) усвојена од стране Европске комисије³⁶². Смисао Стратегије огледа се у усмеравању развоја политике здравствене заштите животиња како би се постигли виши стандарди у том домену. Она се односи на: животиње које се држе ради

³⁵⁹ Council Regulation (EC) No 2371/2002 of 20 December 2002 on the conservation and sustainable exploitation of fisheries resources under the Common Fisheries Policy, Official Journal of the European Communities L 358/59, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:358:0059:0080:EN:PDF>, приступ: 09.11.2011. године.

³⁶⁰ Council Regulation (EC) No 1005/2008 of 29 September 2008 establishing a Community system to prevent, deter and eliminate Illegal, Unreported and Unregulated Fishing, amending Regulations (EEC) No 2847/93, (EC) No 1936/2001 and (EC) No 601/2004 and repealing Regulations (EC) No 1093/94 and (EC) No 1447/1999, Official Journal of the European Union L 286/1, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008R1005:EN:NOT>, приступ: 09.11.2011. године.

³⁶¹ Council Regulation (EC) No 1224/2009 of 20 November 2009 establishing a Community control system for ensuring compliance with the rules of the common fisheries policy, amending Regulations (EC) No 847/96, (EC) No 2371/2002, (EC) No 811/2004, (EC) No 768/2005, (EC) No 2115/2005, (EC) No 2166/2005, (EC) No 388/2006, (EC) No 509/2007, (EC) No 676/2007, (EC) No 1098/2007, (EC) No 1300/2008, (EC) No 1342/2008 and repealing Regulations (EEC) No 2847/93, (EC) No 1627/94 and (EC) No 1966/2006, Official Journal of the European union, L 343, 22/12/2009 P. 0001 – 0050, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32009R1224:EN:HTML>, приступ: 09.11.2011. године.

³⁶² A New Animal Health Strategy for the European Union (2007 – 2013) - where „Prevention is better than cure“, communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM 539 (2007) final, European Commission, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, преузето са: http://ec.europa.eu/food/animal/diseases/strategy/docs/animal_health_strategy_en.pdf, приступ: 18.12.2011. године

исхране, фармског узгоја, спорта, дружења, забаве, животиње у зоолошким вртovima, дивље животиње и животиње које се користе за научна истраживања. Поред тога, Стратегијом су обухваћене и све животиње које се уносе у Европску унију или износе из ње, као и оне које се налазе у транзиту, а релевантна је, како за њихове власнике, тако и за ветеринарске посленике, произвођаче хране, произвођаче средстава за лечење животиња, групе које се залажу за права животиња, истраживаче и просветне раднике, спортска и рекреативна удружења, образовне установе, потрошаче, надлежне органе Уније и њених чланица итд.³⁶³

Највећи значај ове Стратегије огледа се у томе што она представља темељ за изградњу правног оквира у сфери здравствене заштите животиња у Европској унији. Управо је у том документу константан развој законодавства идентификован као један од главних механизма интервенције Уније у том домену, те се Стратегијом настоји креирати јединствен и јасан регулаторни оквир усклађен са захтевима Светске организације за здравље животиња (*World Organisation for Animal Health - OIE*)³⁶⁴. Тај циљ би требало да буде постигнут кроз замену постојећег законодавства јединственим правним оквиром, који би дефинисао и интегрисао принципе из области трговинске размене унутар Уније, увоза, исхране, добробити и контроле болести животиња уз поштовање међународних стандарда и осигурање константне посвећености високим стандардима здравља животиња.³⁶⁵

Истраживања на животињама, било да се врше ради развоја или производње нових лекова, за проучавање утицаја на животну средину или ради тестирања хемикалија или нових адитива за храну, у свим државама чланицама морају бити спроведена у складу са законодавством Европске Уније³⁶⁶. Употреба животиња у експерименталне сврхе широко је заступљена у земљама Европске Уније. У прилог томе говоре и званични статистички подаци према којима је, на пример, током 2005. године у Европској Унији за експерименталне сврхе употребљено преко дванаест милиона животиња, од чега су скоро 78% чинили глодари и зечеви, 15% хладнокрвне животиње, 5% птице, док су животиње

³⁶³ Animal Health Strategy for the European Union (2007 – 2013), стр. 8.

³⁶⁴ Више о Светској организацији за здравље животиња (*World Organisation for Animal Health - OIE*) видети на интернет презентацији: <http://www.oie.int/>, приступ: 18.12.2011. године.

³⁶⁵ A New Animal Health Strategy for the European Union (2007 – 2013) стр.15.

³⁶⁶ http://ec.europa.eu/environment/chemicals/lab_animals/home_en.htm, приступ: 17.11.2011.године.

попут коња, магараца, свиња, коза и оваца чиниле око 1%, а нељудски примати само хиљадити део тог броја.³⁶⁷ Слични подаци (уз незнатна повећања) изнети су и у званичном извештају о овој области за 2008. годину, иако је број држава чланица тада повећан са двадесет једне на двадесет седам.³⁶⁸

Европска Унија има посебно законодавство којим је нормирана употреба животиња за научне сврхе још од 1986. године, када је усвојена Директива о процени закона, других прописа и административних одредби држава чланица од значаја за заштиту животиња које се користе за експерименталне и друге научне сврхе³⁶⁹. Ова Директива измењена је 2003. године³⁷⁰, да би септембра 2010. године Европска Унија усвојила Директиву 2010/63/EU о заштити животиња које се користе за научне сврхе³⁷¹, којом је замењена

³⁶⁷ Report from the Commission to the Council and the European Parliament – Fifth Report on the Statistics on the Number of Animals used for Experimental and other Scientific Purposes in the Member States of the European Union, (SEC (2007)1455), Commission of the European Communities, Brussels, 05.11.2007, COM (2007) 675 final, стр. 3 – 4., преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0675:FIN:EN:PDF>, приступ: 18.11.2011. године.

³⁶⁸ Report from the Commission to the Council and the European Parliament – Sixth Report on the Statistics on the Number of Animals used for Experimental and other Scientific Purposes in the Member States of the European Union, (SEC (2010) 1107), European Commission, Brussels, 08.12.2010. COM (2010) 511 final/2, стр. 3 – 4., преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0511:REV1:EN:PDF>, приступ: 18.11.2011. године.

³⁶⁹ Council Directive of 24 November 1986 on the approximation of laws, regulations and administrative provisions of the Member States regarding the protection of animals used for experimental and other scientific purposes (86/609/EEC), Official Journal of the European Communities No L 358/1, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31986L0609:en:HTML>, приступ: 17.11.2011. године.

³⁷⁰ Directive 2003/65/EEC of the European Parliament and of the Council of 22 July 2003, amending Council Directive 86/609/EEC on the approximation of laws, regulations and administrative provisions of the Member States regarding the protection of animals used for experimental and other scientific purposes, Official Journal of the European Union, No L 230/32, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:230:0032:0033:EN:PDF>, приступ: 18.11.2011. године.

³⁷¹ Directive 2010/63/EU of the European and of the Council of 22 September 2010 on the protection of animals used for scientific purposes, Official Journal of the European Union, No L 276/33, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:276:0033:0079:En:PDF>, приступ: 18.11.2011. године.

Директива из 1986. године. Смисао нове Директиве јесте да допринесе јачању законодавства и побољшању добробити животиња које ће и даље морати да се користе у научне сврхе, као и да још чвршће утемељи принципе употребе животиња познате као *The Three Rs Principles (Replace, Reduce and Refine)* у законодавству Европске Уније.³⁷² Европска Унија је као међународна организација 1987. године потписала³⁷³, а 1998. године и ратификовала³⁷⁴ Европску конвенцију за заштиту кичмењака који се користе за експерименталне и друге научне сврхе, а потврдила је и њене накнадне измене и допуне.³⁷⁵ Од правних аката Европске Уније посвећених овој проблематици важне су и Препоруке државама чланицама, које садрже смернице (упутства) за смештај и старање о животињама намењеним за експерименталне и друге научне сврхе из 2007. године³⁷⁶.

Сви наведени извори комунитарног права којима се успостављају стандарди заштите и добробити животиња у различитим ситуацијама имају посредан значај за њихову кривичноправну заштиту. Наиме, њима се прописују једнообразни критеријуми који морају бити испоштовани у односу човека према различитим животињским врстама и у различитим ситуацијама, чиме се повлачи линија између оних људских радњи предузетих према животињама које су дозвољене или чак пожељне и оних које то нису.

³⁷²Преузето са: http://ec.europa.eu/environment/chemicals/lab_animals/home_en.htm, приступ: 17.11.2011.године.

³⁷³ Списак држава и међународних организација које су потписале и ратификовале Европску конвенцију за заштиту кичмењака који се користе за експерименталне и друге научне сврхе доступан је на: следећој презентацији: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=123&CM=1&DF=&CL=ENG>, приступ: 18.11.2011. године.

³⁷⁴ Council Decision 1999/575/EC of 23 March 1998 concerning the conclusion by the Community of the European Convention for the protection of vertebrate animals used for experimental and other scientific purposes Official Journal L 222, 24/08/1999 P. 0029 – 0030, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31999D0575:EN:HTML>, приступ: 17. 11.2011. године.

³⁷⁵ Council Decision 2003/584/EC of 22 July 2003 concerning the conclusion of the Protocol of Amendment to the European Convention for the protection of vertebrate animals used for experimental and other scientific purposes Official Journal L 198, 06/08/2003 P. 0010 – 0012, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003D0584:EN:HTML>, приступ: 17.11.2011. године.

³⁷⁶ Commission Recommendation of 18 June 2007 on guidelines for the accommodation and care of animals used for experimental and other scientific purposes (notified under document number C(2007) 2525) 2007/526 EC, Official Journal of the European Union, No L 197/1, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:197:0001:0089:EN:PDF>, приступ: 18.11.2011. године.

Какве ће бити санкције за непоштовање на тај начин прописаних стандарда (да ли кривичне, грађанскоправне или прекршајне, односно административне) до недавно је зависило углавном од националних законодавстава држава чланица. Међутим, након увиђања да се последице кривичних дела против животне средине убрзано шире и изван појединих држава чланица на чијим територијама су та дела учињена, представљајући опасност за животну средину у целој Европској унији, 2008. године је усвојена посебна Директива посвећена заштити животне средине путем кривичног права³⁷⁷.

Ова Директива је настала као одговор на уочену недовољну ефикасност постојећих система казни у постизању потпуне усклађености са прописима о заштити животне средине (Увод Директиве, став 2.). Због тога се јавила потреба да се поштовање закона у области заштите животне средине у државама чланицама додатно ојача прописивањем кривичних санкција које би изражавале друштвену осуду другачије природе од оне коју са собом носе административне санкције и механизми компензације предвиђени грађанским правом (Увод Директиве, став 3.). У Директиви је такође препознато да је за делотворнију заштиту животне средине потребно увести казне које би у већој мери одвраћале учиниоце од предузимања радњи које су опасне по животну средину и којима се по правилу суштински оштећују њени поједини елементи: ваздух, земљиште, вода, животиње или биљке, као и очување врста (Увод Директиве, став 5.).

Директива посебно истиче да повреда или угрожавања животне средине могу бити учињени не само активним радњама (чињењем), већ и пасивним делатностима, односно пропуштањем да се поступи у складу са правном обавезом, те да нечињење такве врсте треба да буде запрећено одговарајућим казнама (Увод Директиве, став 6.). Дакле, овом Директивом је предвиђено да сва таква понашања треба да буду предвиђена као кривична дела у целој Европској унији, под условом да су учињена намерно, односно умишљајно (*intentionally*) или из нехата (*with serious negligence*) (Увод Директиве, став 7.). При томе треба подвући да је у тексту Директиве употребљен израз *serious negligence*, који означава „груби нехат“ или „груби немар“, и који би одговарао појму свесног нехата у нашем кривичном праву. То значи да понашања учињена са несвесним нехатом као обликом

³⁷⁷ Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law, Official Journal No L 328, 06.12.2008., p. 28–37., преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008L0099:EN:HTML>, приступ: 16.12.2011. године.

кривице према Директиви не морају бити обухваћена криминалном зоном у националним законодавствима држава чланица. Али, пошто су Директивом прописани само минимални стандарди, свака држава чланица је слободна да усвоји или задржи (уколико их већ има) строже мере за обезбеђење делотворне кривичноправне заштите животне средине (Увод Директиве, став 11.), из чега следи да би, у зависности од нахођења националних законодаваца, могло бити кажњиво и кршење одредаба о заштити животне средине учињено са несвесним нехатом као обликом кривице.

Имајући у виду стање еколошког криминалитета у Европској унији, Директивом о заштити животне средине путем кривичног права, настоје се успоставити мере из области кривичног права како би се обезбедила ефикаснија заштита животне средине (члан 1.). Њоме се државе чланице Европске уније обавезују да у својим националним кривичним законодавствима пропишу кривичне санкције – казне за понашања која представљају озбиљна кршења одредаба комунитарног права посвећених заштити животне средине. У питању су следећа понашања предвиђена у ставу 10. Увода Директиве посвећене заштити животне средине путем кривичног права:

1) ослобађање, испуштање или уношење одређене количине материја или јонизујућег зрачења у ваздух, земљиште или воду, које проузрокује или може проузроковати смрт или озбиљну повреду људи или знатну штету за квалитет ваздуха, земљишта или воде или за животиње или биљке,

2) сакупљање, транспорт, вађење или одлагање отпадака, укључујући и надзор таквих подухвата и чување места за одлагање, као и радње предузете у својству продавца или посредника (*waste management*), чиме се проузрокује или се може проузроковати смрт или озбиљна повреда људи или знатна штета за квалитет ваздуха, земљишта или воде или за животиње или биљке,

3) транспорт отпадака бродом, под условом да је та активност обухваћена Правилем о транспорту отпада бродом³⁷⁸ и да је предузета у мери која није занемарљива, без обзира да ли је спроведена од стране једног или више повезаних бродских пошилики,

³⁷⁸ Regulation (EC) No 1013/2006 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2006 on shipments of waste, Official Journal of the European Union No L 190/1, 12.7.2006, преузето са: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/october/tradoc_130521.pdf, приступ: 18.12.2011. године.

4) рад електране у којој се спроводи опасна активност или чувају или користе опасне супстанце или препарати и која може проузроковати смрт или озбиљну повреду људи или знатну штету за квалитет ваздуха, земљишта или воде или за животиње или биљке изван круга електране,

5) производња, прослеђивање, руковање, употреба, држање, складиштење, транспорт, увоз, извоз или одлагање нуклеарних материјала или других опасних радиоактивних супстанци, чиме се проузрокује или може проузроковати смрт или озбиљна повреда људи или знатна штета за квалитет ваздуха, земљишта или воде или за животиње или биљке,

6) убијање, уништавање, поседовање или присвајање примерака заштићених врста дивље фауне или флоре, осим ако се приликом таквих поступака узима занемарљиво мала количина таквих примерака која има незнатан утицај на очување њихових врста,

7) трговина примерцима заштићених врста дивље фауне или флоре или њиховим деловима или производима, осим ако је у питању незнатна мала количина таквих примерака која има незнатан утицај на очување њихових врста,

8) свако понашање којим се проузрокује значајно погоршање стања станишта у оквиру заштићеног подручја и

9) производња, увоз, извоз, стављање у промет или употреба супстанци које угрожавају озонски омотач³⁷⁹.

Директива налаже државама чланицама да у својим националним кривичним законодавствима пропишу казне и за подстрекавање на вршење наведених радњи, као и за помагање њиховим учиниоцима (члан 4.). Државе чланице се обавезују да предузму неопходне мере како би обезбедиле да та кривична дела буду забрањена делотворним и сразмерним казнама које ће одвратити учиниоце од њиховог вршења (члан 5.). Са друге стране, Директивом се не успостављају обавезе држава чланица у вези са изрицањем и извршењем прописаних казни у појединачним случајевима (Увод Директиве, став 10). Рок за поступање држава чланица у складу са Директивом био је 26. децембар 2010. године. Као што је већ истакнуто, сви стандарди прописани Директивом јесу минимални

³⁷⁹ Члан 3. Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law, Official Journal L 328, 06.12.2008., p. 28–37.

стандарди, тако да је свака држава чланица слободна да усвоји или задржи (уколико их већ има) строже мере за обезбеђење делотворне кривичноправне заштите животне средине

Европска Комисија је усвојила 19. јануара 2012. године и нову Стратегију за заштиту и добробит животиња за период од 2012. до 2015. године (*EU Strategy for Protection and Welfare of Animals 2012 – 2015*)³⁸⁰. Ова Стратегија представља резултат двадесетогодишњег праћења политике добробити животиња у Европској унији, чији је закључак да постојећа правила треба боље примењивати, те да и даље постоје одређене категорије животиња које нису у довољној мери обухваћене и заштићене законодавством Уније, као што су краве које се узгајају ради производње млека и кућни љубимци, а које би могле имати користи од хармонизације законодавстава држава чланица. Ипак, оцењено је да нова Стратегија игнорише ове налазе, као и да не садржи препоруке које би биле релевантне за регулисање неких важних питања попут транспорта живих животиња, клонирања животиња ради производње хране и вршења експеримената на животињама ради тестирања козметичких производа.

Осим у области пољопривреде и трговине, Стратегија не спомиње потребу усклађивања политике добробити животиња у Европској унији са политикама у области научних истраживања, заштите дивљих животиња, заштите потрошача и одрживог развоја. За сада се сматра да наведени пропусти у Стратегији могу проузроковати даље патње животиња у земљама чланицама Европске уније.³⁸¹ Иако није реч о правно обавезујућем документу, пропусти уочени у најновијој Стратегији за заштиту и добробит животиња у Европској унији могли би да се негативно одразе и на даље напредовање на пољу правне, па и кривичноправне заштите животиња у појединим државама чланицама, утолико што би се области које Стратегијом нису обухваћене једноставно могле занемарити као мање

³⁸⁰ EU Strategy for Protection and Welfare of Animals 2012 – 2015, European Commission, Brussels, 19.1.2012., COM(2012) 6 final communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee on the European Union Strategy for the Protection and Welfare of Animals 2012-2015 {SEC(2012) 55 final} {SEC(2012) 56 final}, преузето са: http://ec.europa.eu/food/animal/welfare/actionplan/docs/aw_strategy_19012012_en.pdf, приступ: 25.01.2012. године.

³⁸¹ Animals in Europe, Issue No 24, January, 2012, Eurogroup for Animals, 2012. године, преузето са: http://gallery.mailchimp.com/2ff051030cbf62adef464fe3d/files/Animals_in_Europe_issue_n_24_final.pdf, приступ: 25.01.2012. године.

важне, те самим тим изоставити из релевантних националних правних аката држава чланица.

ГЛАВА ТРЕЋА

КРИВИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА ЖИВОТИЊА У УПОРЕДНОМ ПРАВУ

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Упркос генералној тенденцији све интензивнијег превазилажења регионалних и националних разлика и све присутније унификације законских решења као израза општих глобалистичких аспирација, чини се да област казненоправне заштите животиња и даље у многим земљама одолева спољним притисцима, задржавајући одређену дозу аутентичности. Ове националне и регионалне особености које, у крајњој инстанци, доводе до ситуације да у неким земљама животиње имају третман и друштвени и правни статус сличан члану породице, док се у другим земљама сматрају пуким покретним стварима неспособним да осете бол и патњу, могу се приписати дубоко укорењеним социјалним и културним различитостима.

Држећи да је смисао компаративноправне анализе да укаже на решења из иностраних система која могу послужити као узор за нашег законодавца, у раду су анализирани закони земаља које у области заштите животиња имају дужу и садржајнију традицију од наше. Тиме се настоји да анализирана упоредноправна решења буду сагледана критички и као могући правни транспланти који би побољшали постојећу регулативу у овој области код нас. Компаративноправна анализа спроведена је на два одвојена колосека: 1) у земљама англосаксонског правног система, где су укључене Сједињене Америчке Државе и Велика Британија и 2) у земљама европско – континенталне правне традиције, за чије представнике су одабране Немачка, Италија и Шведска.

У контексту анализе савремених упоредноправних решења, представљене су и важеће законске одредбе од значаја за кривичноправну заштиту животиња у бившим југословенским републикама – Словенији, Хрватској, Републици Српској, Федерацији Босне и Херцеговине, Црној Гори и Македонији. Наиме, упркос чињеници да и Република Србија и наведене земље у овој области имају исту полазну основу – кривично законодавство некадашње Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, динамика усвајања посебних закона посвећених добробити животиња у појединим земљама, али и друге економско – социјалне и правне специфичности, условиле су појаву одређених разлика између њихових важећих законских решења од значаја за кривичноправну заштиту животиња.

2. АНГЛОСАКСОНСКО ПРАВО

2.1. Сједињене Америчке Државе

Иако су прописи посвећени спречавању окрутности према животињама на америчком континенту постојали још од средине седамнаестог века, од када су се интензивно и континуирано развијали, ова проблематика је у Сједињеним Америчким Државама и данас регулисана на прилично неуједначен начин. Основни разлог за то јесте подела законодавне надлежности између федерације и појединих федералних јединица, која погађа и област заштите и добробити животиња. Наиме, интензивнија законодавна активност појединих федералних јединица на пољу усвајања прописа посвећених санкционисању окрутности према животињама отпочела је већ крајем деветнаестог века. Са друге стране, на савезном нивоу су тек у новије време (почевши од друге половине двадесетог века) усвојени закони усмерени на смањење патње животиња у различитим ситуацијама, а пре свега приликом вршења експеримената на животињама и током фармског узгоја животиња.³⁸²

³⁸² Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 81.

У позитивном праву Сједињених Америчких Држава могу се издвојити три федерална закона који се сматрају најрелевантнијим за област добробити животиња.³⁸³ То су: 1) Закон о хуманим методама клања животиња, из 1958. године (*The US Humane Methods of Slaughter Act*)³⁸⁴, 2) Закон о добробити животиња из 1966. године (*The US Animal Welfare Act*)³⁸⁵ и 3) Закон двадесет и осам часова у верзији из 1994. године (*The US Twenty - Eight Hour Law*)³⁸⁶.

Закон о хуманим методама клања животиња, усвојен је 1958. године (од када је претрпео одређене измене и допуне)³⁸⁷, а 1967. године инкорпорисан је у Федерални закон о инспекцији меса³⁸⁸, како би се даље развијала политика хуманог односа према животињама које се користе у кланичној индустрији, као део јавне политике САД усмерене на спречавање непотребне патње тих животиња и на унапређење услова рада, производње и зараде у кланичној индустрији³⁸⁹.

³⁸³ Tomaselli, P.: International Comparative Animal Cruelty Laws, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2003. године, преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ddusiac1.htm>, приступ: 02.12.2011. године.

³⁸⁴ The US Humane Methods of Slaughter Act (United States Code Annotated. Title 7. Agriculture. Chapter 48. Humane Methods of Livestock Slaughter) 7 U.S.C.A. § 1901 – 1907, adopted in 1958, amended in 1978 and 2002, преузето са: <http://www.animallaw.info/statutes/stusfd7usca1901.htm>, приступ: 07.01.2012. године.

³⁸⁵ The US Animal Welfare Act (United States Code Annotated Currentness. Title 7. Agriculture. Chapter 54. Transportation, Sale, and Handling of Certain Animals) 7 U.S.C.A. § 2131 – 2159, adopted in 1966, amended in 2008, преузето са: <http://www.animallaw.info/statutes/stusawa.htm>, приступ: 07.01.2012. године.

³⁸⁶ The US 28 Hour Law (United States Code Annotated. Title 49. Transportation. Subtitle X. Miscellaneous. Chapter 805. Miscellaneous. § 80502. Transportation of animals), 49 USC 80502, last adopted in 1994, преузето са: <http://www.animallaw.info/statutes/stusfd49usc80502.htm>, приступ: 07.01.2012. године.

³⁸⁷ The US Humane Methods of Slaughter Act (United States Code Annotated. Title 7. Agriculture. Chapter 48. Humane Methods of Livestock Slaughter) 7 U.S.C.A. § 1901 – 1907, adopted in 1958, amended in 1978 and 2002, преузето са: <http://www.animallaw.info/statutes/stusfd7usca1901.htm>, приступ: 07.01.2012. године.

³⁸⁸ The US Meat Inspection Act, US Code, Title 21 Food and Drugs, Chapter 12, Meat Inspection § 601 – 695., преузето са: http://www.fsis.usda.gov/regulations/federal_meat_inspection_act/index.asp, приступ: 08.01.2012. године.

³⁸⁹ Hodges, S.: Detailed Discussion of the Humane Methods of Slaughter Act, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2010. године, преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ddushmsa.htm>, приступ: 08.01.2012. године.

Према Закону о хуманим методама клања животиња (7 U.S.C.A. § 1901 Findings and Declaration of Policy), клање стоке, као и поступање са стоком пре клања и у вези са клањем мора бити спроведено искључиво применом хуманих метода. Хуманим и, самим тим, јединим законитим, методама клања према изричитом слову овог закона (7 U.S.C.A. § 1902. Humane methods) сматрају се следећи: 1) клање животиња коме претходи један пуцањ из ватреног оружја или примена електричног или хемијског средства којим се животиња брзо и ефикасно чини неосетљивом на бол и 2) ритуално клање животиња у складу са јеврејском или другом религиозном традицијом, које се спроводи тако што животиња остаје без свести услед губитка крви који је изазван брзим пресецањем каротидних артерија оштрим инструментом. Проглашавајући религиозне методе клања допуштеним, овај закон излази у сусрет верским слободама група и појединаца, дајући им предност у односу на интересе заштите животиња од непотребног бола, патње, страха и стреса.³⁹⁰

Посебну заштиту Закон пружа животињама за клање које нису способне да се крећу (*nonambulatory livestock*). Секретаријат за пољопривреду овлашћен је да истражује и извештава Конгрес о заступљености (броју) таквих животиња, узроцима њихове непокретљивости, да ли се са њима хумано поступа и у којој мери држање и поступање са таквим животињама представља проблем за места где се оне чувају, као и за трговце и тржишне агенције. Кршење било које одредбе у вези са хуманим третманом непокретних животиња за клање има за последицу кривичноправну и грађанскоправну одговорност учиниоца. Начелно, свесно кршење ових одредби Закона запређено је кривичним санкцијама – новчаном казном и казном затвора, које могу бити изречене алтернативно или кумулативно (7 U.S.C.A. § 8313(a)(1)(A)). У случају да неко лице свесно помери непокретну животињу за клање кршећи одредбе о хуманом третману тих животиња, може му се изрећи новчана казна или казна затвора до пет година или обе ове казне заједно (7 U.S.C.A. § 8313(a)(1)(B)). Коначно, за случај вишеструког, односно поновљеног кршења наведених одредби, биле су прописане алтернативно и кумулативно новчана казна и (или) казна затвора до десет година (7 U.S.C.A. § 8313(a)(2)).

Закон о добробити животиња из 1966. године представља најсвеобухватнији федерални пропис посвећен заштити и добробити животиња. Њиме је регулисана контрола

³⁹⁰ У том смислу видети: 7 U.S.C.A. § 1906. Exemption of ritual slaughter.

лица која су овлашћена да држе или продају одређене врсте животиња, као и животни услови који морају бити испуњени приликом држања животиња које не спадају у пољопривредне животиње. Законом су прописане и одговарајуће санкције за кршење његових одредби и то: кривичноправне санкције – казне, грађанскоправне санкције и санкције које се састоје у одузимању одређених овлашћења.³⁹¹ Посебне одредбе посвећене су стандардима заштите добробити животиња приликом њиховог транспорта у комерцијалне сврхе³⁹², као и приликом вршења експеримената на животињама у државним институцијама³⁹³. Читав сет одредби овог Закона односи се на забрану и санкционисање борби између животиња и активности, односно подухвата који су повезани са борбама између животиња³⁹⁴. Посебан одељак Закона посвећен је заштити кућних љубимаца³⁹⁵.

Одредбе Закона о добробити животиња не примењују се у односу на све животиње. Оне важе само за живе или мртве псе, мачке, мајмуне, морске прасиће, хрчке, зечеве или друге сличне топлокрвне животиње под условом да надлежни Секретаријат одреди да се оне користе за истраживања, тестирања, експерименте, изложбе или као кућни љубимци (Sec. 2. тачка г.). За потребе овог Закона, из дефиниције појма животиње искључене су: птице, пацови и мишеви узгајани да би били употребљени за истраживања, коњи који се не користе у научно – истраживачке сврхе и друге фармске животиње употребљене или намењене за исхрану, стока или живина употребљена или намењена за побољшање исхране или узгоја других животиња или за управљање или побољшање ефикасности производње или квалитета хране. Међутим, када је реч о псима, подвучено је да се овај Закон примењује у односу на све врсте паса, укључујући и оне који се користе за потребе лова, безбедности или узгоја.³⁹⁶

³⁹¹ Више о томе видети у: Favre, D.: Overview of U.S. Animal Welfare Act, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2002 године, преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ovusawa.htm>, приступ: 07.01.2012. године.

³⁹² § 2143. Humane standards for animals transported in commerce [Sec. 13] The US Animal Welfare Act (United States Code Annotated Currentness. Title 7. Agriculture. Chapter 54. Transportation, Sale, and Handling of Certain Animals) 7 U.S.C.A. § 2131 – 2159, adopted in 1966, amended in 2008.

³⁹³ §2144. Humane standards for animals by United States Government facilities [Sec. 14].

³⁹⁴ §2156. Animal fighting venture prohibition [Sec. 26].

³⁹⁵ §2158. Protection of Pets [Sec. 28].

³⁹⁶ §2132. Definitions [Sec. 2] тачка (g).

Када су у питању хумани стандарди транспорта животиња, Закон овлашћује надлежни Секретаријат да пропише стандарде поступања, старања, третмана и транспорта животиња од стране трговаца, истраживачких установа и излагача.³⁹⁷ Ти стандарди морају испуњавати минималне захтеве у погледу држања, смештаја, исхране, напајања, санитарних услова, вентилације, заклона од екстремних метеоролошких и температурних утицаја и одвајања појединих врста животиња (Sec. 13. став 1. тачка а.). Посебни услови морају бити испуњени у погледу физичких активности паса (одређених од стране ветеринара), као и у погледу обезбеђења таквог физичког окружења које погодује психолошкој добробити примата (Sec. 13. став 1. тачка б.). Осим наведених захтева, за животиње у истраживачким установама морају бити испуњени и стандарди којима се обезбеђује минимизирање бола и патње животиња на којима се врше експерименти, укључујући ту и адекватну ветеринарску негу и адекватну примену анестетика, аналгетика, средстава за умирење и еутаназije (Sec. 13. став 3. тачка а.). Минимални стандарди заштите експерименталних животиња укључују и разматрање алтернатива поступцима за које је вероватно да ће огледној животињи причинити бол или патњу (Sec. 13. став 3 тачка б.), консултовање ветеринара приликом планирања таквих експеримената, негу животиње пре и после хируршког захвата, забрану употребе паралитика без анестезије. Постављено је и правило да иста животиња не треба да буде искоришћена више пута у драстичнијем оперативном експерименту, од којег јој мора бити дозвољено да се опорави, осим ако је, изузетно, другачије поступање неопходно (Sec. 13. став 3.).

За кривичноправну заштиту животиња на федералном нивоу далеко већи значај имају одредбе Закона о добробити животиња којима су инкриминисане борбе између животиња и друге активности, односно подухвати који су повезани са борбама између животиња (§2156. Animal fighting venture prohibition Sec. 26.). Овај Закон дефинише борбе између животиња као било који догађај у вези са или који погађа међудржавни или међународни промет, а који укључује борбу између најмање две животиње у сврху спорта, клађења или забаве. Појмом борби између животиња није обухваћена употреба једне или више животиња за лов друге животиње (§2156. Sec. 26 став 1. тачка г. Definitions 1). За потребе инкриминисања борби између животиња, појам животиње одређен је на другачији, екстензивнији начин него што је то учињено у дефиницији која важи за остале одредбе

³⁹⁷ § 2143. Humane standards for animals transported in commerce [Sec. 13] став 1.

овог закона и укључује све живе птице и сисаре (§2156. Sec. 26. став 1. тачка г. Definitions 4). Иако то не чини експлицитно, Закон практично забрањује борбе између животиња. Наиме, посебном одредбом (§2156. Sec. 26. став 1. тачка а.) проглашено је за незаконито да било које лице свесно финансира или излаже животињу подухвату који је повезан са борбама између животиња. Међутим, уколико закон неке федералне јединице допушта борбе између птица, финансирање борбе између птица или излагање птице учествовању у таквој борби ће бити незаконито само уколико је учинилац знао да је птица укључена у те активности била свесно купљена, продата, испоручена, транспортована или примљена путем међудржавног или међународног промета у сврху учествовања у борби (§2156. Sec. 26. став 2. тачка а).

Закон забрањује и свесну куповину, продају, испоруку, пријем, поседовање, обуку или транспортовање животиња у циљу њиховог учествовања у борби или активностима које су са њом повезане (§2156. Sec. 26. став 2. тачка б.). Такође, је забрањено и свесно коришћење поштанских услуга у Сједињеним Америчким Државама или било ког другог средства међудржавног промета у циљу рекламирања животиња или инструмената намењених за употребу у борби између животиња, као и промовисање на било који други начин борби између животиња, осим уколико се то чини изван граница Сједињених Америчких Држава. Уколико се наведене активности спроводе у односу на птице, као животиње које учествују у борби, оне ће се сматрати незаконитим само уколико је било предвиђено да борба између птица буде одржана у држави у којој борбе између птица представљају кршење прописа те федералне јединице. Незаконитом се проглашава и свесна куповина, продаја, транспортовање или испорука у међудржавном или међународном промету ножева, кука или сличних оштрих предмета који су прикачени, направљени или намењени да буду прикачени за ногу птице која учествује у борби (§2156. Sec. 26. став 2. тачке ц, д, и е.). За кршење наведених забрана у вези са борбама између животиња прописане су кривичноправне санкције (§2156. Sec. 26. став 2. тачка ј). Поступање противно одредбама о забрани борби између животиња представља злочин (*felony*) за који се могу изрећи, кумулативно или алтернативно, новчана казна и (или) казна затвора у трајању до пет година.³⁹⁸ Све до 2008. године, учиниоцу кривичног дела у вези са

³⁹⁸ § 49., Title 18., Part I, Chapter 3., United States Code, Enforcement of Animal Fighting Prohibitions, преузето са: http://www.law.cornell.edu/uscode/uscode_sec_18_00000049----000-.html, приступ: 08.01.2012. године.

борбама између животиња могле су се изрећи алтернативно или кумулативно новчана казна и (или) казна затвора до три године, али је сада казна затвора пооштрена³⁹⁹.

У одељку федералног Закона о добробити животиња који је посвећен заштити кућних љубимаца (§2158. Protection of Pets Sec. 28. став 1.) постављени су услови у вези са старањем о изгубљеним кућним љубимцима, сертификатима које морају поседовати трговци кућним љубимцима, подацима које ти сертификати морају садржати и ситуацијама у којима се морају имати у поседу. За трговце кућним љубимцима који пропусте да поступе у складу са тим захтевима или који у сертификату наведу лажне информације прописане су посебном одредбом (§2149. Violations by licensees Sec. 19.) алтернативно и кумулативно казна затвора у трајању до једне године и (или) новчана казна у износу до 2.500 долара. За поновно кршење наведених одредби, прописана је новчана казна у износу од 5.000 долара по кућном љубимцу продатом или набављеном на незаконит начин. За поновљено кршење ових одредаба три или више пута било је прописано трајно одузимање дозволе за обављање тог позива. (§2158. Protection of Pets Sec. 28. став 2. и 3.).

На федералном нивоу су кривичноправно инкриминисана и одређена понашања којима се угрожава опстанак дивљих животиња, односно дивље фауне као интегралног дела животне средине. Тако је прописано да кривично дело чини лице које, не поштујући релевантне законске одредбе, лови, ухвати, зароби, намерно узнемири или убије било коју птицу, рибу или другу дивљу животињу или узме или уништи јаја или гнезда таквих животиња или земљиште или воде које су према закону Сједињених Америчких Држава издвојене или означене као њихова уточишта, станишта или места за размножавање. За ово кривично дело прописане су новчана казна и казна затвора до шест месеци, а оне се могу изрећи алтернативно или кумулативно (§ 41, Title 18, Part I Chapter 3, United States Code). Кривично дело, чини и лице које, са намером да зароби или убије, користи авион или моторно возило како би ловило јединке различитих врста дивљих коња или магараца које се налазе на слободи на било којој јавној површини. Кривично дело постоји и ако неко лице загади или проузрокује загађење извора за напајање који се налази на јавној

³⁹⁹ §14207, 2007-2008 Farm Bill (P.L. 110-246 first passed as H.R. 2419), више о томе видети у: Favre, D.: Overview of U.S. Animal Welfare Act, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2002 године, преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ovusawa.htm>, приступ: 07.01.2012. године.

површини у циљу заробљавања, убијања, рањавања или сакаћења дивљих коња или магараца. За оба случаја, су прописане новчана казна или казна затвора до шест месеци, које су се могле изрећи алтернативно или кумулативно, у зависности од околности конкретног случаја (§ 47, Title 18, Part I Chapter 3, United States Code).

Упркос чињеници да је такозвано „*anti – cruelty*“ законодавство, којим се санкционише окупно поступање према животињама, још од свог настанка препуштено федералним јединицама, само приказивање окупности према животињама (*Depiction of animal cruelty*) забрањено је на федералном нивоу. Под појмом приказа окупности према животињама подразумева се било какав визуелни или звучни приказ, укључујући фотографију, филм, видео запис, електронску слику или звучни запис понашања којим је жива животиња намерно осакаћена, повређена, мучена, рањена или убијена. Потребно је да је такво понашање незаконито према федералним законима или законима федералних јединица у којима је направљен, продат или присвојен приказ окупности према животињама, без обзира да ли је окупност према животињи учињена на територији Сједињених Америчких Држава. Кривично дело приказивања окупности према животињама чини лице које свесно направи, прода или поседује приказ окупности према животињама са намером да та такав приказ пусти у међудржавни или интернационални промет у циљу прибављања имовинске користи. Међутим, ово кривично дело не постоји уколико се утврди да је у конкретном случају реч о приказу окупности према животињама који има озбиљну религиозну, политичку, научну, образовну, журналистичку, историјску или уметничку вредност (§47(a) - §47(ц), Title 18, Part I Chapter 3, United States Code).

Такозвани Закон двадесет и осам часова, чија је важећа верзија на снази од 1994. године⁴⁰⁰, је федерални закон којим је уређен међудржавни транспорт животиња тј. транспорт животиња преко граница појединих федералних јединица Сједињених Америчких Држава, укључујући и животиње које се узгајају ради исхране, односно производње хране⁴⁰¹. Основно правило које овај Закон поставља јесте да животиње не

⁴⁰⁰ The US 28 Hour Law (United States Code Annotated. Title 49. Transportation. Subtitle X. Miscellaneous. Chapter 805. Miscellaneous. § 80502. Transportation of animals), 49 USC 80502, last adopted in 1994, преузето са: <http://www.animallaw.info/statutes/stusfd49usc80502.htm>, приступ: 07.01.2012. године.

⁴⁰¹ Tomaselli, P.: International Comparative Animal Cruelty Laws, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2003. године, преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ddusicacl.htm>, приступ: 02.12.2011. године.

смеју бити затворене у превозном средству дуже од двадесет и осам часова у континуитету, а да не буду истоварене ради исхране, напајања или одмора.⁴⁰² Изузетно, овце могу бити затворене додатних осам часова у континуитету уколико се период од двадесет и осам часова завршава током ноћи. Такође, животиње могу бити задржане у превозном средству дуже од двадесет и осам часова уколико њихов истовар није могућ услед незгоде или других разлога који се ни упркос дужној пажњи, нису могли предвидети нити избећи.

Период од двадесет и осам часова континуираног боравка у превозном средству може изузетно бити продужен на тридесет и шест часова под условом да власник животиња или друго лице које је одговорно за животиње то захтева у одговарајућој форми (Одељак а, члан 2. тачке а и б.). Према Закону двадесет и осам часова, животиње које се превозе морају бити истоварене на хуман начин на станицама (одмориштима) опремљеним храном и водом и мора им се дозволити одмор у трајању од најмање пет часова (Одељак б. члан 1.). Наведена правила се не примењују у ситуацијама када се животиње превозе превозним средством у којем им је обезбеђена храна, вода, простор за смештај и могућност одмора (Одељак ц.). За разлику од Закона о добробити животиња, овај федерални закон не предвиђа кривичноправну, већ само грађанскоправну одговорност за лице које прекрши његове одредбе. Превозник, прималац, поверилац, власник, држалац или корисник превозног средства који намерно прекрши одредбе Закона биће обавезан да Влади САД плати посебну „грађанскоправну санкцију“ (*civil penalty*), односно новчану глобу у износу од стотину до пет стотина долара (Одељак д.).

Поред федералног законодавства, прописи којима се животиње штите од окрутности или свирепости, познати и као „*anti – cruelty*“ закони, данас постоје у свих педесет федералних јединица САД, као и на територијама које припадајуСАД.⁴⁰³ У овом обиљу законских одредби, могу се уочити одређене заједничке карактеристике. Иако се

⁴⁰² Део а, Члан 1. The US 28 Hour Law (United States Code Annotated. Title 49. Transportation. Subtitle X. Miscellaneous. Chapter 805. Miscellaneous. § 80502. Transportation of animals), 49 USC 80502, last adopted in 1994.

⁴⁰³ Сумарни приказ најважнијих одредби *anti – cruelty* закона свих 50 федералних јединица Сједињених Америчких Држава видети: Stewart Leavitt, E., Halverson, D.: The Evolution of Anti – Cruelty Laws in the United States, in: Animals and their Legal Rights – A Survey of American Laws from 1641 to 1990, Animal Welfare Institute, USA, 1990. године, стр. 13 – 47.

међусобно разликују по врстама животиња које штите, већина закона федералних јединица забрањује окрутност понашање према било ком живом бићу. Неки прописи садрже само уопштену забрану окрутноности према животињама, док други прецизно дефинишу начине злостављања животиња као што су: мучење, убијање, повређивање, изгладњивање, лишавање воде, преоптерећење радом или тровање.

Ипак, највећи број прописа захтева да је злостављање животиње учињено „вољно“, „злонамерно“, „намерно“, „непажњом“ или „сурово“. Прописи многих федералних јединица ускраћују заштиту животињама које се користе за научне експерименте, или се задржавају на начелном прописивању да поступање са њима мора бити хумано, при чему постоји тенденција да се тај стандард тумачи на широк начин.⁴⁰⁴ Без обзира на наведене разлике, сматра се да прописи федералних јединица инкриминишу окрутност понашање људи према животињама на солидан начин. Поједини аутори сматрају да се њима чак штите и одређена права животиња: на исхрану и адекватне услове живота, на заштиту од напуштања, на заштиту од тровања и на хумани транспорт. Као пример законодавства федералних јединица које је посвећено заштити и добробити животиња и кривичноправном санкционисању њиховог повређивања и угрожавања биће изложено позитивноправно решење државе Тексас.

У држави Тексас, закони посвећени сузбијању окрутноности према животињама су у примени још од 1879. године. Док су се раније верзије ових закона односиле искључиво на стоку, данашњи закони из ове области штите знатно шири круг животињских врста. Однос човека према животињама уређен је кривичноправним и грађанскоправним изворима. Њима је дефинисан појам окрутноности према животињама, прописане су кривичноправне и грађанскоправне санкције за таква поступања, а уређени су и минимални услови старања о дивљим и ухваћеним животињама.⁴⁰⁵ За кривичноправно санкционисање окрутноности према животињама релевантна су два одељка важећег Казненог закона државе Тексас. Први одељак из 1973. године на уопштен начин забрањује намерно или свесно окрутност

⁴⁰⁴ Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 92.

⁴⁰⁵ Ravenscroft, G.: Detailed Discussion of Texas Animal Cruelty Laws, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University - Detroit College of Law, 2002 године, преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ddustxcruelty.htm>, приступ: 08.01.2012. године.

поступање према животињама, док се други Одељак из 1983. године односи на забрану борби паса⁴⁰⁶.

У оквиру генералне забране окрутности према животињама, разликује се неколико инкриминација у зависности од тога да ли се окрутно понашање испољава према пољопривредним (фармским) животињама (§ 42.09. Cruelty to Livestock Animals), животињама које се користе за помагање људима (§ 42.091. Attack on Assistance Animal) или другим животињама (§ 42.092. Cruelty to Nonlivestock Animals). Окрутност према животињама које се узгајају у пољопривредне сврхе може бити остварена путем различитих радњи (чињења или нечињења) које су Законом таксативно набројана (§ 42.09. Cruelty to Livestock Animals а (1 – 9) и § 42.09. Cruelty to Livestock Animals ц.). Све оне представљају кривична дела запређена казном затвора, с тим што се нека сматрају злочинима, односно тежим кривичним делима (*felony*), а нека преступима, односно лакшим кривичним делима (*misdemeanor*). У злочине спадају следећа чињења (§ 42.09. Cruelty to Livestock Animals): 1) намерно или свесно мучење фармске животиње, тј. наношење истој неоправданог бола или патње, 2) давање туђој фармској животињи (осим стоке, коња, оваца, свиња или коза) отрова без законског овлашћења или сагласности власника, 3) приморавање фармске животиње на борбу са другом животињом, 4) употреба фармске животиње као мамца у припремама за трке паса или на тркачкој стази за трке паса и 5) саплитање коња. Статус престапа имају следећа понашања (§ 42.09. Cruelty to Livestock Animals): 1) неоправдано пропуштање лица одговорног за фармску животињу да истој обезбеди неопходну храну, воду или негу, 2) безразложно напуштање фармске животиње од стране лица које је за њу одговорно, 3) транспортовање или обуздавање фармске животиње на окрутан или неуобичајен начин и 4) приморавање фармске животиње на претеран рад.

У остале животиње којима се пружа кривичноправна заштита од наведених облика окрутног испољавања, поред фармских спадају сва domestikована⁴⁰⁷, односно удомаћена

⁴⁰⁶ Vernon's Texas Statutes and Codes Annotated Currentness. Penal Code. Title 9. Offenses Against Public Order and Decency. Chapter 42. Disorderly Conduct and Related Offenses. § 42.10. Dog Fighting, (V. T. C. A., Penal Code § 42.10), adopted in 1983, last amended in 2009, преузето са: http://www.animallaw.info/statutes/stustx42_10.htm, приступ: 09.01.2012. године.

⁴⁰⁷ О појму domestikације (*domestication*) видети више у: Висковић, Н.: Културна зоологија – што је животиња човјеку и што је човјек животињи, *Op.cit.*, стр. 183 – 202.

жива бића, укључујући и невласничке и дивље псе и мачке, као и ухваћене дивље животиње (§ 42.092. Cruelty to Nonlivestock Animals, а, 2.). У том смислу, може се рећи да се претходно описане инкриминације које важе за фармске животиње, сходно примењују и на друге домаће животиње, затим на псе и мачке луталице, дивље псе и мачке и на претходно ухваћене остале дивље животиње. У погледу окрутности према животињама које се користе као помоћ људима, предвиђено је да ће се кривичним делом сматрати следећа понашања: 1) намерно, свесно или безобзирно нападање, повређивање или убијање такве животиње и 2) намерно, свесно или безобзирно подстицање другог или допуштање другог од стране власника или староца такве животиње да је нападне, повреди или убије, под условом да друго лице заиста и нападне, повреди или убије ту животињу. У зависности од околности конкретног случаја, наведеним чињењима могу бити остварена обележја злочина или престапа (§ 42.091. Attack on Assistance Animal а, б и ц.).

Борбе паса, у смислу било које ситуације у којој један пас напада или се бори са другим псом, су кривичноправно инкриминисане одвојено од осталих облика окрутности према животињама (§ 42.10. Dog Fighting, б, 1). Злочинима у вези са борбама паса проглашена следећа понашања (§ 42.10. Dog Fighting, а, 1 – 3): 1) приређивање борбе паса, 2) учествовање у остваривању прихода од или вођење објекта који се користи за борбе паса, 3) коришћење или допуштање другог да користи имање, зграду, собу, шатор, арену или други посед за борбе паса. Преступима у вези са борбама паса Закон проглашава следеће радње (§ 42.10. Dog Fighting, а, 4 – 6): 1) поседовање или држање опреме за борбе паса са намером да се таква опрема употреби за обуку паса за борбу или за унапређење (подстицање) борби паса, 2) поседовање или обучавање пса са намером да буде искоришћен за борбу и 3) присуствовање борбама паса.

2.2. Велика Британија

За заштиту опстанка и добробити животиња у позитивном праву Велике Британије највећи значај имају одредбе Закона о добробити животиња из 2006. године (*The UK*

Animal Welfare Act)⁴⁰⁸. Начелно, одредбе овог закона односе се само на животиње које спадају у кичмењаке, али не и на њихове ембрионалне или феталне форме (члан 1.). Међутим, његово поље примене може у одређеним случајевима (члан 1. став 3., тачке а – ц.) на основу одлуке одговарајућег државног органа бити проширено на животиње у ранијој фази развоја и на бескичмењаке. Надлежни државни орган такву одлуку може донети под условом да је на основу научних доказа утврђено да су животиње, на које се у конкретном случају примена закона проширује, способне да осете бол или патњу (члан 1. став 5.). У оквиру појма животиње Закон посебном одредбом (члан 2.) одређује и појам заштићене животиње. То су животиње које су уобичајено доместификоване у Великој Британији, животиње које су под трајном или привременом контролом човека и животиње које не живе у дивљини.

Законом (члан 3.) су прописане обавезе лица која су трајно или привремено одговорна за животињу, односно која се о њој старају, док је посебно наглашено да се власник животиње увек сматра одговорним за животињу која је у његовом власништву. Лице одговорно за животињу дужно је да обезбеди њену добробит и чини кривично дело (*offence*)⁴⁰⁹ уколико не предузме разумне кораке у свим околностима како би обезбедило да су потребе животиње задовољене у мери у којој то захтевају принципи добре праксе (члан 9. став 1.). Под потребама животиње подразумевају се следеће (члан 9. став 2.): потреба за одговарајућим окружењем, исхраном, могућношћу да испољи своје нормално, уобичајено понашање, потреба да буде смештена заједно са или одвојено од других животиња, као и да буде заштићена од бола, патње повреде и болести. Поред дужности и забрана које важе искључиво за лица која су одговорна за животињу, у Закону о добробити животиња набројан је и низ недозвољених понашања људи према животињама, чије се извршење сматра кривичним делом, без обзира на однос учиниоца према животињи која је објект

⁴⁰⁸ The UK Animal Welfare Act, 8th November, 2006, (An Act to make provision about animal welfare and for connected purposes), Eliz. 2., Ch. 45, преузето са: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/pdfs/ukpga_20060045_en.pdf, приступ: 29.09.2011. године.

⁴⁰⁹ Израз *offence* користи се у савременом праву Велике Британије како би означио различита кривична дела (*common law offences and statutory offences*) и то као синоним за раније чешће употребљаван израз *crime*, који одговара појму злочина или тежег кривичног дела. Видети: Law, J., Martin, E. (Eds.): Oxford Dictionary of Law, 7th Edition, Oxford University Press Inc., New York, 2009. године, стр. 378. и Storey, T., Lidbury, A.: Criminal Law, 5th Edition, Willan Publishing, Cullompton, Devon, UK, 2009. године, стр. 48- 49.

радње. Ова кривична дела подељена су у пет група: 1) наношење непотребне патње (*unnecessary suffering*) (члан 4.), 2) сакаћење (*mutilation*) (члан 5.), 3) поткраћивање репова псима (*docking of dogs' tails*) (члан 6.), 4) употреба отрова (*administration of poisons*) (члан 7.) и 5) борбе (*fighting*) (члан 8.).

У оквиру кривичних дела који се подводе под наношење животињи непотребних патњи, могу се разликовати две ситуације. У првој ситуацији дело постоји уколико лице својим чињењем или нечињењем проузрокује непотребну патњу заштићене животиње, а да је при том знало или било дужно да зна да је извесно или вероватно да ће његово чињење или нечињење проузроковати такву последицу. У другој ситуацији дело постоји ако лице које је одговорно за животињу пропусти да предузме разумне мере у складу са околностима како би спречило или дозволи да чињењем или пропуштањем другог лица животињи за коју је одговорно буде причињена непотребна патња. Критеријуми за одређивање да ли је патња животиње у конкретном случају била непотребна заснивају се на процени: да ли је патња животиње на разуман начин могла бити избегнута или редукована, да ли је понашање којим је патња животиње проузрокована било у складу са било којим релевантним прописом, да ли је такво понашање имало легитиман циљ (као што је добробит животиње или заштита људи, имовине или друге животиње), да ли је патња била у сразмери са сврхом тог понашања и да ли је то понашање предузето од стране урачунљиве и хумане особе.

И кривично дело које се састоји у сакаћењу животиње има два облика. Први облик дела постоји када лице спроведе недозвољену процедуру на заштићеној животињи или проузрокује спровођење недозвољене процедуре на заштићеној животињи. Други облик дела постоји у случају да лице које је одговорно за животињу допусти или пропусти да предузме све разумне мере с обзиром на околности како би спречило да друго лице спроведе недозвољену процедуру на заштићеној животињи. Спровођење недозвољене процедуре на животињи дефинисано је као вршење поступака који укључују интервенције на осетљивим ткивима или костима животиња, а који се не врше у сврху медицинског третмана. Изузетно, Законом је предвиђено да забрана спровођења наведених недозвољених процедура може бити стављена ван снаге на основу одлуке надлежног државног органа.

Кривична дела у вези са поткрађивањем репова код паса укључују пет различитих облика. Први облик дела подразумева уклањање или допуштање да друго лице уклони целину или део репа пса, осим у сврху медицинског третмана. Други облик дела чини лице одговорно за пса које допусти или пропусти на предузме мере које су према околностима разумне како би спречило да друго лице уклони целину или део репа пса, осим у сврху медицинског третмана. Ни у првој, ни у другој ситуацији дело не постоји ако је у питању сертификовани службени пас који није старији од пет дана. Трећи облик дела састоји се у пропуштању лица које поседује пса коме је реп у целини или делимично уклоњен на дан или након почетка важења ових законских одредби, да предузме неопходне кораке како би пас пре него што наврши три месеца био идентификован као такав у складу са прописима усвојеним од стране надлежног државног органа. Четврти облик дела састоји се у приказивању на догађају за који су представници јавности дужни да плате таксу, пса коме је реп у целини или делимично уклоњен на дан почетка или након почетка важења ових законских одредби. Коначно, пети облик дела постоји ако лице свесно даје лажну информацију ветеринару у вези са издавањем сертификата од значаја за стицање својства службеног пса.

Два кривична дела систематизована су у оквиру групе посвећене употреби отрова. Прво кривично дело из ове групе чини лице које без законског овлашћења или разумног оправдања, а знајући при томе о каквој супстанци је реч, да животињи или проузрокује да заштићена животиња унесе у организам било какву отровну или штетну дрогу или супстанцу. Друго кривично дело из те групе чини лице одговорно за животињу у случају да друго лице без законског овлашћења или разумног оправдања да животињи или проузрокује да животиња унесе у организам отровну или штетну дрогу или супстанцу, под условом да је лице одговорно за животињу у конкретном случају знало да је у питању отровна или штетна супстанца, а ипак је то допустило или пропустило да предузме разумне кораке с обзиром на околности како би спречило да до тога дође.

Низ инкриминација садржан је у групи престапа повезаних са борбама између животиња, односно догађајима у којима се животиња суочава са животињом или са човеком у сврху борбе, рвања или ударања. Тако се овим кривичним делом сматрају следећа понашања: приређивање или покушај приређивања борби између животиња, свесно примање новца ради допуштања другоме да присуствује борбама између животиња,

свесно рекламирање предложене борбе између животиња, пружање друге информација о борби између животиња са намером да се омогући или подстакне његово присуство том догађају, клађење у вези са исходом борбе између животиња или у вези са другим догађајима током борбе, учествовање у таквој борби, поседовање са намером коришћења предмета направљених или прилагођених да буду употребљени у вези са борбом између животиња, држање или обука животиња за употребу у борби или у вези са борбом и држање просторија намењених за одржавање борби између животиња. Инкриминисано је и само присуствовање борби животиња без законског овлашћења или разумног оправдања. Поред тога, посебно кривично дело представља и свесно прибављање видео снимка борбе животиња, свесно објављивање таквог снимка или његово приказивање другом лицу, као и свесно поседовање видео снимка борбе животиња са намером да се такав снимак растура. Ово дело не постоји уколико је реч о снимку борбе између животиња која је одржана изван граница Велике Британије или пре ступања на снагу одредби Закона о добробити животиња из 2006. године, нити у случају ако је снимак набављен, објављен, приказан или поседован ради укључивања у програмски (информативни) сервис.

У циљу обезбеђења практичних смерница за спровођење одредби Закона о добробити животиња, прописано је да надлежни државни органи могу донети и мењати одговарајуће кодексе поступања (*codes of practice*) (члан 14. став 1.). Но, пропуштање да се поступа у складу са одредбама ових кодекса не може, према слову закона (члан 14. став 2.) имати за последицу кривичноправну одговорност. Међутим, у случају да је против неког лица већ покренут поступак због дела прописаних овим законом или због кршења његових одредби усмерених на унапређење добробити животиња (члан 12.) или одредби којима је регулисано лиценцирање или регистрација активности у које су укључене животиње (члан 13.), поступање или непоступање тог лица у складу са одредбама кодекса понашања може бити квалификовано као основ за искључење или постојање његове кривичноправне одговорности (члан 14. став 4.).

Казненим одредбама Закона о добробити животиња прописано је се лицу које буде осуђено за неко од наведених кривичних дела може изрећи казна затвора у трајању до педесет и једне недеље, кумулативно или алтернативно са новчаном казном, чији износ варира у зависности од тежине и природе дела (члан 32. ст. 1., 2. и 4.). Уколико се као

учинилац појединих дела⁴¹⁰ појави власник животиња, суд пред којим је тај учинилац осуђен може, уз или поврх поступања са њим на било који начин, наредити да се он лиши власништва над тим животињама и да се оне од њега одузму (члан 33. став 1.). Исто тако, надлежни суд може наредити да се учиниоцу забрани поседовање или држање животиња, учествовање у држању животиња или учествовање у било каквом договору који би му омогућио да контролише или утиче на начин чувања животиња (члан 34.). Осим поседовања или држања, суд својом наредбом може забранити учиниоцу и да учествује у промету, транспорту или организовању транспорта животиња. Забрана може трајати онолико времена колико суд сматра да је потребно, а може се односити на све или само на поједине врсте животиња. Изричито је прописано да и само кршење наведених забрана такође представља посебно кривично дело.

Уколико лице коме је наредбом суда забрањено поседовање или држање животиња, упркос тој наредби поседује или држи животиње, суд може наредити одузимање тих животиња (члан 35.) Осим животиња, од учиниоца наведених кривичних дела могу се одузети и уништити предмети који су на било који начин повезани са извршењем тог кривичног дела. То могу бити предмети који су направљени или прилагођени да буду употребљени за причињавање патње животињама, за спровођење забрањених поступака на животињама, за уклањање целине или дела репа код паса, за давање животињама дроге или друге штетне супстанце или за борбе између животиња, а може се одузети и снимак борбе између животиња (члан 40). Суд пред којим је учинилац осуђен за нека од дела у складу са Законом о добробити животиња⁴¹¹ може наредити да се животиње које су биле објект радње тог кривичног дела лише живота уколико се, на основу сведочења ветеринара, утврди да је то у најбољем интересу тих животиња (члан 37. став 1.). У случају осуде учиниоца за кривична дела у вези са борбама животиња из члана 8. ст. 1. и 2., суд може наредити да животиње које су биле објект радње тих дела, односно животиње које су учествовале у борби, буду лишене живота и из других разлога, а не само уколико је то у њиховом најбољем интересу (члан 38.).

⁴¹⁰ У питању су преступи из чл. 4., 5., 6. став 1 и 2., 7., 8. и 9.

⁴¹¹ У питању су преступи из чл. 4., 5., 6. ст. 1 и 2., 7., 8. ст. 1. и 2. и 9.

3. ЕВРОПСКО – КОНТИНЕНТАЛНО ПРАВО

Иако су кривичноправне и прекршајноправне одредбе посвећене заштити и добробити животиња, у највећем броју случајева усвојиле нешто касније у односу на Сједињене Америчке Државе и Велику Британију, европске земље последњих деценија пролазе кроз праву „правну револуцију“ у тој области. Таква прогресивна кретања не могу се приписати само законодавној иницијативи на националном плану. Она су истовремено и резултат имплементације у национална законодавства великог броја релевантних докумената усвојених под окриљем Савета Европе, као и низа правних аката (препурука, директива, правила итд.) донетих од стране надлежних органа Европске уније, али и константног процеса стандардизовања законодавстава европских држава.⁴¹² Као најрепрезентативнији примери позитивноправних решења земаља европско–континенталне правне традиције у овој области биће изложени правни системи заштите животиња у Немачкој, Италији и Шведској.

3.1. Немачка

Када је у питању законодавна активност посвећена проблематици заштите животиња, Немачка предњачи у односу на остале европске земље.⁴¹³ Наиме, Немачка је прва од држава чланица Европске уније амандманом на Устав из 1949. године, усвојеним 2002. године обезбедила највише стандарде правне заштите животиња на федералном

⁴¹² Пауновић, М.: Упоредноправни преглед заштите права и добробити животиња, Страни правни живот, бр. 1/2004, Институт за упоредно право, Београд, 2004. године, стр. 43.

⁴¹³ Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 96.

(савезном) нивоу,⁴¹⁴ чиме је практично постала прва европска земља која је на уставном нивоу зајемчила заштиту и, условно говорећи, права животиња.⁴¹⁵ У питању је члан 20. а. Устава Савезне Републике Немачке⁴¹⁶, према коме држава: „имајући у виду сопствену одговорност и одговорност према будућим генерацијама, штити природне основе живота и животиње, и то у оквиру уставног поретка, путем законодавне, а на основу закона и права, путем извршне и судске власти.“

Нормирање заштите животиња у немачком правном систему извршено је на детаљнији и целовитији начин него што је то случај са већином европских земаља. То је учињено општим прописима из области заштите природне околине, којима се штите угрожене врсте дивљих животиња, затим, општим прописима који се тичу забране окрутности према домаћим животињама, односно заштите свих кичмењака и, коначно, обиљем прописа из различитих грана права, као што су грађанско, управно и кривично право, којима се одређене врсте животиња штите у одређеним односима и ситуацијама. Из мноштва важећих правних аката посвећених заштити животиња у Немачкој, издвајају се Кривични законик⁴¹⁷ и Закон о заштити животиња⁴¹⁸.

Немачки Кривични законик садржи неколико кривичних дела посредством којих се остварује заштита животиња од различитих видова повређивања или угрожавања њиховог опстанка. Та кривична дела су систематизована у оквиру двадесет и деветог поглавља, које је посвећено кривичним делима против животне средине, док се два дела налазе у двадесет и петом поглављу под називом: „Незаконито стицање користи“. У питању су кривична дела којима се животиње штите на посредан начин, као интегрални део животне средине,

⁴¹⁴ Natrass, K.: „...Und die Tiere“, Constitutional Protection for Germany's Animals, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, вол. 10:283, Portland, Oregon, 2004. године, стр. 283.

⁴¹⁵ Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 96.

⁴¹⁶ Члан 20. а. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland од 23.05.1949. године (BGBl S. 1), са последњим изменама и допунама од 21.07.2010. године (BGBl IS 944), преузето са: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/gg/gesamt.pdf>, приступ: 04.01.2012. године.

⁴¹⁷ Strafgesetzbuch für die Bundesrepublik Deutschland, од 15.05.1871. године, у верзији од 13.11.1998. године (BGBl I S. 3322) са последњим изменама и допунама од 6.12.2011. године (BGBl I S. 2557), преузето са: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stgb/gesamt.pdf>, приступ: 04.01.2012. године.

⁴¹⁸ Tierschutzgesetz од 24.07.1972. године у верзији од 18.05.2006. године (BGBl. I S. 1206, 1313), са последњим изменама и допунама од 09.12.2010. године (BGBl. I S. 1934), преузето са: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/tierschg/gesamt.pdf>, приступ: 04.01.2012. године.

заједно са њеним осталим чиниоцима попут ваздуха, земљишта или вода или као део фонда дивљачи или рибљег фонда. Од кривичних дела против животне средине прописаних Кривичним закоником Немачке, за заштиту животиња значајна су следећа дела: 1) загађење земљишта (члан 324. а), 2) загађење ваздуха (члан 325.), 3) производња буке, вибрација и нејонизујућег зрачења (члан 325.а), 4) незаконито одлагање опасног отпада (члан 326.), 5) незаконито поступање са радиоактивним супстанцама, опасним супстанцама и робом (члан 328.), 6) угрожавање заштићених подручја (члан 329.) и 7) тежи облици кривичних дела против животне средине (члан 330.). Од кривичних дела смештених у оквиру поглавља насловљеног као „Незаконито стицање користи“, са заштитом животиња су повезане следеће две инкриминације: 1) ловокрађа (члан 292.) и 2) узимање или уништавање рибе (члан 293.).

Кривично дело загађења земљишта (члан 324. а.) чини лице које, кршећи дужности из административног (управног) права, унесе, допусти да продру или ослободи супстанце у земљиште, чиме га загади или на други начин измени у негативном смислу и то или у већој размери или на начин који може нарушити здравље других лица, животиња, биљака, друге имовине веће вредности или воде. За ово кривично дело законом је прописана казна затвора до пет година или новчана казна. И сам покушај овог кривичног дела је према слову закона кажњив. Поред основног, умишљајног облика дела, Законик познаје и нехатни облик кривичног дела за који су алтернативно прописане казна затвора до три године или новчана казна.

Кривично дело загађења ваздуха (члан 325.) постоји ако учинилац, приликом управљања постројењем, посебно фабриком или машином, кршећи дужности из управног (административног) права, проузрокује измене ваздуха које могу оштетити здравље других лица, животиња, биљака или друге имовине веће вредности изван подручја које припада том постројењу. За основни облик овог кривичног дела прописане су алтернативно казна затвора до пет година или новчана казна. Законом је изричито прописано да је и покушај овог кривичног дела кажњив. Поред основног, умишљајног облика дела, прописан је и нехатни облик, који је запрећен новчаном казном или казном затвора до три године.

За заштиту животиња значајан је други облик кривичног дела изазивања буке, вибрација или нејонизујућег зрачења (члан 325. а.). Овај облик дела постоји ако лице, управљајући постројењем, фабриком или машином и кршећи при томе обавезе проистекле

из управноправних (административноправних) прописа усмерених на заштиту од буке вибрација или јонизујућег зрачења, угрози здравље других лица, животиња или туђе имовине значајније вредности. За овај облик дела је прописана казна затвора до пет година или новчана казна.

Животиње се, на посредан начин, штите и путем два облика кривичног дела незаконитог одлагања опасног отпада. Први облик овог кривичног дела (члан 326.) чини лице које на незаконит начин и изван просторија које су за то намењене или значајно одступајући од прописане и ауторизоване процедуре, обрађује, чува, баца, истоварује или на други начин одлаже отпад који садржи или може генерисати отрове или носи са собом болести које се могу пренети на људе или животиње. Други облик тог кривичног дела састоји се у предузимању неке од наведених радњи, али у односу на отпад који због своје природе, састава или количине може, између осталог, угрозити постојећу популацију животиња или биљака. Ово кривично дело запређено је казном затвора до пет година или новчаном казном.

И један од облика кривичног дела незаконитог поступања са радиоактивним супстанцама, опасним супстанцама и робом индиректно обезбеђује и заштиту животиња (члан 328. став 3. тачка 2.). Овај облик кривичног дела постоји ако лице, грубо кршећи дужности из области административног права, транспортује, прослеђује, пакује, распакује, утоварује, истоварује, прима или снабдева другога опасном робом и на тај начин угрози здравље других лица, животиња које припадају другом лицу или туђе имовине веће вредности. За овај облик дела Законик прописује казну затвора до пет година или новчану казну. Изричито је прописано да је и покушај овог кривичног дела кажњив. Законик поред основног, умишљајног, предвиђа и нехатни облик овог кривичног дела за који је прописана казна затвора до три године или новчана казна.

Кривично дело угрожавања заштићених подручја има један облик који је посебно важан за заштиту животиња (члан 329. став 3. тачка 6.). Овај облик дела чини лице које противно наредби или извршној забрани донетој у циљу очувања заштићеног природног подручја, подручја које је издвојено као такво или националног парка, убије, ухвати или лови животиње које припадају посебно заштићеним врстама или у целости или делимично уништава или уклања јаја тих животиња, чиме се суштински меша у заштићене интересе

тог природног подручја. За ово кривично дело прописане су алтернативно казна затвора до пет година или новчана казна.

Тежи, квалификовани облици кривичних дела против животне средине односе се на нарочито озбиљне случајеве умишљајног извршења следећих кривичних дела (чл. 324 – 329.): 1) загађивања воде, 2) загађивања земљишта, 3) производње буке, вибрација и нејонизујућег зрачења, 4) незаконитог одлагања опасног отпада, 5) незаконитог рада постројења, б) незаконитог поступања са радиоактивним супстанцама, опасним супстанцама или робом и 7) угрожавања заштићених подручја. Као један од типичних озбиљних случајева вршења кривичних дела против животне средине, Законик наводи и трајно оштећење постојеће популације животиња или биљака које припадају врстама којима прети истребљење услед предузете радње извршења неког од наведених дела (члан 330. став 1. тачка 3.). За ово дело прописана је казна затвора од шест месеци до десет година.

Кривично дело ловокрађе има основни и тежи облик. Основни облик кривичног дела ловокрађе јавља се у два вида. Први вид дела (члан 292. став 1. тачка 1.) постоји када учинилац кршећи туђе право лова или друга права гарантована на основу ловне дозволе лови, хвата, убија или присваја дивљач за себе или за треће лице. Други вид дела (члан 292. став 1. тачка 2.) постоји када учинилац кршећи туђе право лова или друга права гарантована на основу ловне дозволе присвоји за себе или за треће лице или оштети или уништи објекат који је обухваћен законима из области ловства. Тежи облик кривичног дела ловокрађе (члан 229. став 2.) постоји ако је основни облик дела учињен из комерцијалних разлога или ако се чини редовно, ако је дело учињено ноћу, за време ловостаја, употребом замки или на други начин који не представља добру ловну праксу или ако је дело учињено заједнички, од стране више лица наоружаних ватреним оружјем. Основни облик кривичног дела ловокрађе запрећен је новчаном казном или казном затвора до три године, а тежи облик дела казном затвора од три месеца до пет година.

Кривично дело узимања или уништавања рибе (члан 293.) чини лице које, кршећи туђа права из области риболова или права гарантована дозволом за риболов лови рибу или присвоји за себе или за треће лице или уништи или оштети објекат на који се односе закони из области риболова. За ово кривично дело су алтернативно прописане казна затвора до две године или новчана казна.

Посебним чланом 295. прописано је да се од учиниоца кривичног дела ловокрађе или кривичног дела узимања или уништења рибе може одузети опрема за лов или риболов, пси или друге животиње које је имао са собом или које је користио приликом извршења кривичног дела.

Закон о заштити животиња Савезне Републике Немачке, усвојен 1972. године, са изменама из 2006., односно 2010. године⁴¹⁹ уређује питања од значаја за заштиту опстанка и добробити животиња у различитим ситуацијама: приликом држања или гајења животиња (члан 2.), убијања животиња (члан 4.), обављања разних захвата на животињама (чл. 5., 6. и 6 а.), вршења експеримената са животињама (чл. 7 – 9 а.), спровођења захвата и поступака на животињама у сврху образовања, односно обуке (члан 10.) или ради израде, производње, складиштења и умножавања супстанци, производа или организама (члан 10 а.), приликом узгоја животиња на фармама и трговине животињама (члан 11.) и у случају забране увоза, транспорта или држања животиња (члан 12.). Осим тога, Закон садржи и друге одредбе од значаја за добробит животиња (чл. 13. и 13 а.), одредбе којима се регулише његово спровођење (чл. 14 – 16.), као и казнене одредбе (чл. 17 – 20 а.).

Циљ овог закона, одређен члану 1. јесте да заштити живот и добробит животиња, а заснива се на одговорности људи за животиње као „субића“ или „сустворења“ (*Mitgeschöpf*), односно бића која коегзистирају са човеком. У складу са тим забрањено је да било ко животињи без оправданог разлога нанесе бол, патњу или повреду. Након прокламовања начелне забране лошег поступања са животињама, Законом су еnumerисане дужности лица која држе животиње, старају се о њима или се од њих захтева да то чине (члан 2.). Таква лица су у обавези да животињама обезбеде храну, негу и смештај који одговара потребама њихове врсте, њиховим карактеристикама и понашању. Поред тога, лица одговорна за животиње не смеју животињама ограничити могућност за испољавање слободе покрета која је својствена њиховој врсти, нити у мери која би код животиње проузроковала бол, патњу или повреду, који би се иначе могли избећи. Од одговорних лица очекује се да поседују знање и вештине неопходне да животињи обезбеде одговарајућу храну, негу и смештај који одговарају захтевима њеног понашања. Уколико

⁴¹⁹ Tierschutzgesetz од 24.07.1972. године у верзији од 18.05.2006. године (BGBl. I S. 1206, 1313), са последњим изменама и допунама од 09.12.2010. године (BGBl. I S. 1934), преузето са: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/tierschg/gesamt.pdf>, приступ: 04.01.2012. године.

је то потребно ради очувања добробити животиња, Савезно министарство за храну, пољопривреду и шумарство овлашћено је да, уз сагласност Савезног већа (*Bundesrat*), издаје наредбе којима би детаљније били уређени услови за узгој животиња (члан 2.) и захтеви у погледу циљева, опреме и метода дресуре и обуке животиња. У сарадњи са Савезним министарством транспорта, а уз сагласност Савезног већа, Савезно министарство за храну, пољопривреду и шумарство може издати и наредбе којима се регулише транспорт животиња, уколико то захтевају интереси добробити животиња.

Законом о заштити животиња изричито је забрањено предузимање следећих радњи (члан 3):

1) захтевање да животиња поступа на начин који, имајући у виду њено стање превазилази њену снагу или капацитете,

2) захтевање да животиња која је била подвргнута операцији или третману услед којих јој је умањена физичка способност, поступа на начин који јој њено физичко стање не допушта,

3) спровођење поступака на животињи током обуке или спортских такмичења или сличних догађаја, којима се животињи наносе озбиљан бол, патња или нелагодност који могу умањити њене способности, као и допинговање животиње на спортским такмичењима или сличним догађајима,

4) продаја или куповина болесне, заражене, изморене или старе животиње која је чувана у кући или збринута од стране човека на други начин, ако та животиња није способна да преживи без неотклоњивог бола или патње, осим у сврху њене безболне и неодложне еутаназије,

5) напуштање или остављање животиње која је држана у кући, на имању или која је на други начин била збринута од стране човека, у намери да се учинилац исте отараси, односно да избегне дужности које има као њен држалац, односно старалац,

6) пуштање или настањивање у дивљини животиње која је претходно чувана или одгајана у заточеништву, која није припремљена да се у новом станишту самостално храни у складу са својом врстом, нити је прилагођена на тамошње климатске услове,

7) подвргавање животиње обуци која им причињава озбиљан бол, патњу или повреду,

8) употреба животиње за снимање, изложбу, рекламу или сличне догађаје ако јој се тиме наносе бол, патња или повреда,

9) обука или тестирање снаге једне животиње на другој живој животињи,

10) хушкање једне животиње на другу осим у случају спортског лова,

11) обучавање животиње да развије агресивно понашање које јој причињава бол, патњу или повреду, којим се тој животињи или другим јединкама исте врсте проузрокује бол или патња приликом међусобног контакта или којим се доприноси да та животиња буде чувана само под условима који јој причињавају бол, патњу или повреду,

12) присилно храњење животиње, осим ако је то оправдано из здравствених разлога,

13) давање животињи хране која јој причињава бол, патњу или повреду и

14) употреба направа којима се, путем изазивања електро – шока, значајно ограничава понашање животиње које је иначе својствено њеној врсти, осим у изузетним случајевима који морају бити предвиђени одговарајућим прописима.

У зависности од тежине престапа, кршење одредби Закона о добробити животиња може имати за последицу кривичноправну или прекршајноправну одговорност. Дакле, овај Закон се појављује као споредни, односно допунски извор кривичног права, поред Кривичног законика, али, истовремено и као извор прекршајног права. Према слову Закона (члан 17.), кривично дело постоји: 1) ако лице без разлога лиши живота било ког кичмењака, 2) ако лице било ком кичмењаку из обести нанесе значајан бол или патњу и 3) ако лице било ком кичмењаку трајно (континуирано) или поновљено наноси бол или патњу. За сва три облика овог кривичног дела прописане су казна затвора до три године или новчана казна.

Остала, таксативно набројана, умишљајна или из нехатна кршења одредби Закона о заштити животиња представљају прекршаје из чл. 18. и 27. За наведене прекршаје прописана је новчана казна и то у износу до 25.000 еура или у износу до 5.000 еура, зависно од врсте и тежине прекршаја.

Посебном одредбом (члан 19.) прописано је да се учиниоцу кривичног дела из члана 17. Закона о заштити животиња, као и од учиниоца појединих прекршаја, може одредити посебна мера одузимања животиња које су биле објекти радње тих кажњивих дела. Сваком лицу које је осуђено за кривично дело или које није осуђено за кривично дело само зато што његова кривична одговорност није доказана или је искључена, суд може

забранити да држи, ставља у промет или на други начин у обављању своје професије поступа са животињама свих или појединих врста. Ова забрана може трајати одређено време (од једне до пет година) или неодређено време, уколико суд процени да постоји опасност од поновљеног вршења тог кривичног дела (члан 20.). За кршење ове забране прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до годину дана.

Уколико суд има основаних разлога да верује да ће учиниоцу кажњивог дела бити изречена забрана држања, чувања или поступања са животињама на други начин, он може у току кривичног поступка одредити привремену забрану том лицу да ставља у промет или на други начин професионално поступа са животињама било које или одређене врсте (члан 20 а.). Привремена забрана обављања наведених делатности ће бити укинута уколико се испостави да више не постоји основ за њену примену или ако суд у пресуди не одреди такву забрану. За кршење привремене забране обављања појединих делатности прописане су алтернативно казна затвора у трајању до годину дана или новчана казна.

3.2. Италија

Најстарији италијански извор права посвећен заштити животиња био је декрет усвојен 1913. године који је на најоупштенији начин забрањивао окрутан третман животиња. Од тада је у италијанском правном систему, кроз различите законе и декрете, усвајан већи број одредби посвећених односу човека према животињама. Ипак, у Италији данас још увек не постоји закон који би на свеобухватан начин регулисао најважнија питања од значаја за заштиту и добробит животиња.⁴²⁰ Важећи италијански Казнени законик (*Codice Penale*)⁴²¹ прописује већи број кривичних дела која на посредан или непосредан начин омогућавају заштиту животиња од најтежих облика повреде или

⁴²⁰ Више о томе видети на следећој интернет презентацији: <http://www.strayanimalrights.org/en/europas-laender/italien?start=2>, приступ: 06.01.2012. године.

⁴²¹ Codice Penale, testo coordinato ed aggiornato del Codice Penale, Gazzetta Ufficiale 26 ottobre 1930, n. 251, Approvato con Regio Decreto 19 ottobre 1930, n. 1398, преузето са: <http://www.altalex.com/index.php?idnot=36653>, приступ: 06.01.2012. године.

угрожавања њиховог опстанка и добробити. Анализа појединих инкриминација и поглавља у којима се оне налазе говоре у прилог тврдњи да заштита животиња у италијанском кривичном праву почива на крајње антропоцентричним принципима. Са друге стране, не може се порећи да је, нарочито последњих година, кривичноправни систем Италије, поред већ постојећих, обogaћен и новим кривичним делима усмереним на заштиту животиња, што представља позитивну тенденцију.⁴²²

У позитивном кривичном праву Италије прихваћена је подела кривичних дела (*reati*) на злочине (*delitti*) (чл. 241 – 648.) и преступе (*contravvenzioni*) (чл. 650 – 734.). Критеријум за ову поделу јесте врста, односно висина прописане казне, засноване на тежини кривичних дела и на њиховој друштвеној опасности (члан 39.). Од кривичних дела релевантних за заштиту животиња, већина представља злочине, док су само три сврстана у преступе.

Највећи напредак на пољу кривичноправне заштите животиња Италија је постигла управо 2004. године, када је Казненом законуку⁴²³ придодато цело ново поглавље посвећено тој проблематици⁴²⁴. У питању је девето поглавље Друге књиге Казненог законика, под називом: „О злочинима против осећања према животињама“ (*Dei delitti contro il sentimento per gli animali*). Сам наслов овог поглавља формулисан је тако да има антропоцентричан призвук, сугеришући да се кривичним делима која су у њему садржана суштински не штите животиње као такве, већ људи, односно осећања која људи гаје према животињама. У оквиру овог поглавља систематизована су следећа кривична дела: 1) убиство животиња (члан 544. *bis.*), 2) малтретирање животиња (члан 544. *ter.*), 3) забрањене приредбе и манифестације (члан 544. *quater*) и 4) борбе између животиња (члан 544. *quinquies.*). Поред увођења нових инкриминација у италијански Казнени законик, Законом

⁴²² Више о важећим изворима италијанског права, који су посвећени регулисању питања од значаја за добробит и заштиту животиња видети на следећој интернет презентацији: <http://www.mondocaneforli.it/indice-leggi.html>, приступ: 06.01.2012. године.

⁴²³ Codice Penale, testo coordinato ed aggiornato del Codice Penale, Gazzetta Ufficiale 26 ottobre 1930, n. 251, Approvato con Regio Decreto 19 ottobre 1930, n. 1398.

⁴²⁴ Члан 1. Legge 20 luglio 2004, n.189 "Disposizioni concernenti il divieto di maltrattamento degli animali, nonché di impiego degli stessi in combattimenti clandestini o competizioni non autorizzate" pubblicata nella *Gazzetta Ufficiale* n. 178 del 31 luglio 2004, преузето са: <http://www.camera.it/parlam/leggi/041891.htm>, приступ: 06.01.2012.године.

из 2004. године уводи се и забрана употребе крзна и коже паса и мачака у комерцијалне сврхе.⁴²⁵ Осим набројаних, новоуведених инкриминација, за заштиту животиња у кривичном праву Италије значајна су и следећа кривична дела : 1) ширење болести животиња (члан 500.), 2) убиство или оштећење туђих животиња (члан 638.), 3) нечување или лоше старање о животињи (члан 672.) и 4) лош третман животиња (члан 727.). Прва два дела спадају у злочине, док су друга два дела сврстана у преступе.

Према слову италијанског Казненог законика кривично дело убиства животиња чини лице које из разлога окрутности (свирепости) или без постојања оправданог разлога проузрокује смрт животиње. Иако би се из назива овог кривичног дела могао извести закључак да је за његово постојање потребно да су живота лишене најмање две животиње, из самог текста инкриминације следи да је довољно да је убијена и само једна животиња. Радња извршења овог кривичног дела се састоји у проузроковању угинућа животиње. За постојање кривичног дела захтева се да је животиња убијена из окрутности, односно свирепости учиниоца или без постојања оправданог разлога.

У Законику није наведено које врсте животиња могу бити објект радње овог кривичног дела. Иако у тексту наведене одредбе у том погледу нису постављена никаква експлицитна ограничења, требало би приликом њеног тумачења узети у обзир и наслов поглавља у оквиру којег је ово кривично дело систематизовано. Као што је већ истакнуто, наслов тог поглавља имплицира да се кривичним делима која се у њему налазе штите осећања која људи имају према животињама, из чега следи да би за потребе тумачења тих инкриминација појам животиње требало дефинисати прилично рестриктивно, ретроградно и антропоцентрично. У том смислу, објект радње овог кривичног дела, као и осталих кривичних дела из тог поглавља, могле би бити само оне животиње чије угинуће, односно бол, патња, страх и стрес повређују, вређају, погађају осећања људи. У сваком случају, ту би могли спадати једино кичмењаци, али се чини да би најбоље било да одлуку о томе која је животињска врста, у оквиру кичмењака, подобра да буде објект радње тих кривичних дела, а која није, донесе суд у сваком конкретном случају. Учиниоца овог кривичног дела

⁴²⁵ Члан 2. Legge 20 luglio 2004, n.189 "Disposizioni concernenti il divieto di maltrattamento degli animali, nonché di impiego degli stessi in combattimenti clandestini o competizioni non autorizzate" pubblicata nella *Gazzetta Ufficiale* n. 178 del 31 luglio 2004.

може бити свако лице. Као облик кривице захтева се умишљај. Ово дело је забрањено казном затвора у трајању од три месеца до осамнаест месеци.

Кривично дело малтретирања животиња има два основна и један тежи облик. Први основни облик дела чини лице које из окрутности или без оправданог разлога нанесе животињи повреду, или је подвргне злостављању (мучењу), или је примора на понашања, напоре или послове које она не може издржати с обзиром на своје етолошке карактеристике. Други основни облик дела чини лице које да животињама опојна средства или средства чија је употреба забрањена или их подвргне третманима (поступцима) који им нарушавају здравље. За основни облик дела законом су алтернативно прописане казна затвора од три месеца до једне године или новчана казна у износу од 3.000 до 15.000 еура. Тежи облик дела постоји уколико услед предузимања неке од радњи извршења основних облика буде проузрокована тежа последица која се састоји у смрти животиње. Прописано је да се учиниоцу тежег облика дела изриче казна која представља казну предвиђену за основни облик увећану за једну половину.

Када је у питању приређивање забрањених приредби или манифестација, Казненим закоником је предвиђено да ово кривично дело постоји уколико лице организује или промовише приредбе или манифестације које подразумевају повређивање или мучење животиња, под условом да на тај начин нису остварена обележја бића другог тежег кривичног дела. У питању је основни облик овог кривичног дела, који је забрањен казном затвора од четири месеца до две године или новчаном казном у износу од 3.000 до 15.000 еура. Тежи облик дела постоји у три ситуације: 1) уколико је извршење основног дела повезано са илегалним клађењем, 2) ако је основно дело извршено са циљем да се за себе или за другог прибави имовинска корист и 3) ако је услед извршења основног дела наступила последица у виду смрти животиње. Учиниоцу тежег облика дела суд казну прописану за основно дело увећава за једну трећину.

Основни облик кривичног дела борби између животиња састоји се у промовисању, организовању или руковођењу борбама између животиња или другим недозвољеним такмичењима између животиња које могу довести у опасност њихов физички интегритет. Основни облик овог дела је забрањен алтернативно казном затвора од једне до три године или новчаном казна у распону од 50.000 до 160.000 еура. Тежи облик овог кривичног дела (члан 544. *quinquies*. став 2.) постоји у три ситуације: 1) ако су у ове активности укључена

малолетна или наоружана лица, 2) ако су ове активности промовисане употребом видео снимака или материјала другог типа који садржи сцене или слике борби или недозвољених такмичења и 3) ако учинилац чува снимак или другу форму потврде (сведочанства) о недозвољеним борбама или такмичењима. За тежи облик овог дела прописана је казна која по мери одговара казни прописаној за основни облик дела увећаној у износу у распону од једне трећине до једне половине казне.

Казненим закоником прописана су и три лакша облика кривичног дела борбе између животиња Први лакши облик дела чини лице које, приликом узгоја или обуке животиња, исте на било који начин, макар и посредством трећег лица, припрема (усмерава) за учешће у борбама. Други облик дела чини власник или држалац животиње који се сагласи да животиња за коју је одговоран учествује у недозвољеним борбама или такмичењима, док трећи лакши облик дела чини лице које, чак и ако није присутно на месту одржавања недозвољених борби или такмичења и које не учествује у току истих, организује или спроводи клађење о исходима тих борби или такмичења. За лакше облике овог дела алтернативно су прописане казна затвора од три месеца до две године или новчана казна од 5.000 до 30.000 еура.

У случају осуде због учињеног кривичног дела малтретирања животиња, забрањених приредби или манифестација или борби између животиња, суд ће увек наредити да се животиње које су биле објект радње тих дела одузму од учиниоца. Уколико се утврди да животиње не припадају учиниоцу, већ трећем лицу, које није повезано са извршењем кривичног дела, оне неће бити одузете од тог лица (члан 544. *sexies.* став 1). Исто тако, лицу које је осуђено због наведених кривичних дела, суд може под одређеним условима забранити транспорт, трговину или узгој животиња у периоду од три месеца до три године. У случају поврата, суд може осуђеном лицу, уместо привремене, одредити трајну забрану обављања наведених активности (члан 544. *sexies.* став 2.).

Кривично дело ширења болести животиња састоји се у проузроковању ширења на животиње болести која је опасна за национално зоолошко наслеђе. Ово дело систематизовано је у оквиру седмог поглавља Друге књиге Казненог законика, посвећеног злочинима против привреде (*Delitti contro l'economia pubblica*). Дакле, за разлику од претходно анализираних инкриминација чији је објект заштите обухватао осећања људи према животињама, објект заштите овог кривичног дела јесте привреда, односно

функционисање привредног система земље. Међутим, јасно је да се поред интереса привреде, кривичним делом ширења болести животиња штите и живот и здравље животиња, затим живот и здравље људи, односно јавно здравље, као и интереси животне средине, односно животињског света (фауне), као њеног интегралног дела.

Радња извршења овог кривичног дела састоји се у проузроковању на било који начин ширења (преношења) болести животиња за коју је процењено да може угрозити национално зоолошко наслеђе. Она се може састојати у чињењу или нечињењу, односно пропуштању. Учинилац дела може бити свако лице. Казненим закоником је, поред умишљајног, предвиђен и нехатни облик овог кривичног дела. Умишљајни облик дела запређен је казном затвора од једне до пет година, док је за нехатно дело прописана новчана казна.

Кривично дело убиства или оштећења туђих животиња постоји ако лице без оправданог разлога убије или учини неупотребљивом или на други начин оштети животиње које припадају другом лицу, под условом да тиме нису остварена обележја бића другог, тежег кривичног дела. Ово дело сврстано је у злочине против имовине учињена применом насиља према стварима или лицима (*Delitti contro il patrimonio mediante violenza alle cose o alle persone*), која су систематизована у оквиру првог поглавља Друге књиге Казненог законика. Из тога следи да се овим кривичним делом штити имовина, односно имовински интереси људи, а не опстанак и добробит животиња, чији правни статус покретних ствари код ове инкриминације нарочито долази до изражаја. Радња извршења одређена је алтернативно и обухвата: 1) убијање животиња, 2) чињење животиња неупотребљивим и 3) оштећење животиња на други начин.

За постојање овог кривичног дела захтева се да је било која од наведених радњи предузета без оправданог разлога, односно без потребе. Битно је да се ради о туђим животињама, односно о животињама које не припадају учиниоцу дела већ другом лицу. Учинилац овог дела може бити свако лице. Као облик кривице захтева се умишљај. Основни облик овог кривичног дела запређен је казном затвора до једне године или новчаном казном. Тежи облик дела постоји ако је основно дело учињено у односу на три или више грла стоке окупљене у стадо или у крдо или у односу на говеда или коње, чак и ако се нису налазили у крду. Тежи облик дела запређен је казном затвора у трајању од шест месеци до четири године. Посебном одредбом Казненог законика прописано је да се

учинилац неће казнити у случају да радњу извршења предузме у односу на живину затечену у просторијама које се налазе у његовој својини и у тренутку у коме му те животиње наносе штету

Као што је већ истакнуто, у оквиру италијанског Казненог законика, могу се издвојити и два престапа, који су такође релевантни за заштиту животиња. То су: 1) нечување или лоше старање о животињи (члан 672.) и 2) лош третман животиња (члан 727.).

Преступ нечувања животиња или лошег старања о животињама постоји у неколико случајева: а) ако лице пусти на слободу или не чува са дужном пажњом опасне животиње које се налазе у његовој својини, или те животиње повери нестручном лицу, б) ако лице на отвореном простору препусти саме себи теглеће животиње, животиње за вучу или тркачке животиње, или их остави без било каквог надзора чак и ако нису слободне или их привезе или води на начин којим се угрожава јавна безбедност или их повери нестручном лицу и в) ако лице дражи (нахушкава) или застрашује животиње на начин којим се доводи у опасност безбедност људи. Сви облици овог престапа запређени су новчаном казном.

Лош третман животиња, заправо, укључује два засебна престапа. Први облик овог престапа састоји се у напуштању домаћих животиња или животиња које су навикнуте на живот у заточеништву. Други облик престапа састоји се у држању животиња у условима који нису у складу са њиховом природом и који им причињавају озбиљне патње. За ово дело Законик прописује новчану казну у износу од 1.000 до 10.000 еура (члан 727.).

3.3. Шведска

Када је реч о скандинавским земљама – Шведској, Норвешкој, Финској, Данској и Исланду, може се приметити да су закони посвећени заштити животиња у њима релативно слично конципирани.⁴²⁶ Данас Шведска представља једну од развијених европских земаља које су својим правним поретком заштитиле животиње на адекватан начин и у складу са

⁴²⁶ Striwing, H.: „Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden“, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, Vol. 8:93, Portland, Oregon, 2002. године, стр. 93.

европским и универзалним стандардима. Поред низа прописа који се односе на заштиту природе, којима је под заштиту ставила многе угрожене врсте дивљих животиња, Шведска је нарочито унапредовала у области заштите домаћих животиња које служе за привредно експлоатисање. Поштујући обавезе које има као једна од земаља чланица Европске уније, Шведска је одредбама Закона о добробити животиња омогућила непосредну примену правних аката који спадају у такозвано „европско комунитарно право“. Као најзначајнији од њих издвајају се уговори који чине примарне изворе права, као и уредбе, директиве, одлуке, препоруке, пресуде и начела Европског суда правде (секундарни извори права).⁴²⁷ Током 2008. године, Шведска је званично дала своју подршку Универзалној декларацији о добробити животиња⁴²⁸, из 2000. године усвојеној од стране Светског друштва за заштиту животиња (*WSPA*).

Важећи шведски Кривични законик усвојен је 1962. године, а ступио је на снагу 1. јануара 1965. године. Највећи број кривичних дела прописан је овим Законом, док су нека од њих предвиђена одредбама посебних закона. У складу са тим, у шведском кривичном праву се кривично дело (злочин) дефинише као оно дело које је као такво одређено у Кривичном закону или у другом закону или статутарном инструменту и за које је прописана нека од Закоником предвиђених казни⁴²⁹: 1) новчана казна и 2) казна затвора.⁴³⁰

Кривично дело окрутности према животињама систематизовано је у члану 13. шеснаестог поглавља Кривичног законика Шведске, које је посвећено кривичним делима против јавног реда⁴³¹. Прописивање кривичног дела окрутности према животињама у оквиру кривичних дела против јавног реда сматра се „остатком прошлости“⁴³² и потиче од става заступаног током XIX века према коме основ инкриминисања окрутности према животињама лежи у „ ремећењу пристојности“. Наиме, у периоду који је претходио

⁴²⁷ Више о томе: Чавошки, А.: Основи еколошког права Европске уније, *Op.cit.*, стр. 24 – 29.

⁴²⁸ Више о томе видети на следећој интернет презентацији: http://www.wspa-international.org/latestnews/2008/sweden_new_zealand_sign_udaw.aspx, приступ: 30.11.2011. године.

⁴²⁹ Поглавље 1., Члан 1. The Swedish Penal Code (Law 1994:458).

⁴³⁰ Поглавље 1., Члан 3. The Swedish Penal Code (Law 1988:942).

⁴³¹ Поглавље 16., Члан 13. The Swedish Penal Code (Law 1972:629).

⁴³² Striwing, H.: „Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden“, *Animal Law Review at Lewis and Clark Law School*, Vol. 8:93, Portland, Oregon, 2002. године, стр. 96.

инкриминацији људске окружности према животињама, ова појава је у свести многих грађана третирана као порок који изазива узнемиреност околине. Како се од друштва захтевало да следи високе моралне стандарде, грађани су поверили државној власти право и обавезу да интервенише и поступа на одговарајући начин у случају злостављања животиња.⁴³³

Према тексту Законика, лице које са намером или услед грубе небриге (непажње), злостављањем, приморавањем на претеран рад, занемаривањем или на други начин, неоправдано изложи животињу патњи, казниће се због окружности према животињама новчаном казном или казном затвора у трајању до две године. Иако из назива ове инкриминације произлази да су наведеном законском одредбом обухваћене људске радње којима се манифестује окружност према животињама, она је конципирана на начин који омогућава њену широку примену и на друге случајеве злоупотребе животиња. Употреба општих израза као што су: „злостављање“, „занемаривање“ и „приморавање на претеран рад“ омогућава да овом инкриминацијом буду обухваћене различите недозвољене радње, независно од њиховог односа са појмом окружности⁴³⁴. У сваком случају, потребно је да је чињење или нечињење које представља радњу овог кривичног дела у конкретном случају било неоправдано, односно предузето без оправданог разлога. Наведена одредба Кривичног законика не садржи прецизне смернице о томе када се неко понашање које се сматра окрутношћу према животињама сматра оправданим. Такви критеријуми садржани су у Закону о добробити животиња⁴³⁵.

Објект радње овог кривичног дела је животиња. Међутим, Законик не поставља јасну границу у погледу врсте животиње која може бити објект радње, препуштајући решавање овог питања пракси надлежних правосудних органа. У теорији је заступљено схватање да је законодавац на тај начин, отворио простор за пружање кривичноправне

⁴³³ Више о томе: Favre, D., Tsang, V.: The development of Anti – Cruelty Laws during the 1800 s, Comparative Law Review, бр. 1., 1993. године.

⁴³⁴ Striwing, H.: „Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden“, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, Vol. 8:93, Portland, Oregon, 2002. године, стр. 96.

⁴³⁵ Видети: The Animal Welfare Act (Djurskyddslagen) SFS (Law 1988: 534), преузето са: <http://www.sweden.gov.se/sb/d/574/a/90310>, приступ: 15.08.2011. године.

заштите свих врста животиња.⁴³⁶ Ако се има у виду да су шведски судови у пресудама донетим на самом почетку 20. века признавали рибама, попут јегуље и штукe статус „жртве у складу са законима против окрутности према животињама“, нема сумње да су и у важећем законодавству овом инкриминацијом обухваћени сви кичмењаци. Када су у питању бескичмењаци, ситуација је и даље спорна и зависи од става суда у сваком конкретном случају.

Последица овог кривичног дела састоји се у излагању животиње патњи, односно у повређивању њеног телесног или психичког интегритета. Наиме, биће кривичног дела окрутности према животињама остварено је само уколико је у конкретном случају одређеним чињењем или нечињењем проузрокована последица која се састоји у патњи животиње. Испуњење "критеријума патње" не односи се само на нанете повреде, рањавања и непредузимање мера за лечење болесне животиње. Оно обухвата и наношење животињи психичког бола у виду мучења, изазивања страха и стреса, што допушта да се овом инкриминацијом, уз испуњење осталих елемената, обухвати широк круг понашања. Као пример остваривања бића овог кривичног дела кроз наношење психичког бола и патњи може се навести једна одлука из праксе шведског суда. У намери да се из личних разлога освети власници коња, оптужени је јурио коња возилом са веома бучним мотором, држећи све време мало растојање између коња и возила. То је код коња изазвало панику, услед чега је он максималном брзином галопирао бежећи од возила. Према налазима ветеринара, коњ је у конкретном случају претрпео страх и стрес услед незаконитог и неоправданог гоњења. Оптужени је проглашен кривим за кривично дело окрутности према животињама, иако коњу у конкретном случају нису биле нанете телесне повреде.⁴³⁷

Да би постојало кривично дело окрутности према животињама, окрутност мора бити производ намере учиниоца или његове грубе небриге, непажње (*gross carelessness*), односно грубог занемаривања дужности које има према животињи. Из наведене формулације може се закључити да ово кривично дело постоји када је на страни учиниоца као облик кривице постојао умишљај, при чему у обзир долази како директни умишљај, тако и евентуални умишљај. Међутим, није сасвим јасно да ли је термином „*gross*

⁴³⁶ У том смислу: Striwing, Н.: „Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden“, *Animal Law Review* at Lewis and Clark Law School, Vol. 8:93, Portland, Oregon, 2002. године, стр. 97.

⁴³⁷ Videti: Lidkopings tingsratts dom 198/DB 448.

carelessness“ или, како поједини аутори наводе тумачећи ову одредбу, термином „*gross negligence*“ обухваћен и нехат учиниоца. Чини се да употребљена формулација оставља довољно простора да наведеном инкриминацијом буду обухваћене и оне радње које су предузете са свесним нехатом као обликом кривице. У улози учиниоца овог кривичног дела може се јавити свако лице. То може бити власник животиње али и друго лице, без обзира на то да ли се животиња налази у његовој својини или не. Кривично дело окрутности према животињама запређено је новчаном казном или казном затвора до две године. Упркос томе што посебни максимум казне затвора за ово кривично дело износи две године, до сада је, према пракси шведских судова, најстрожа казна изречена његовом учиниоцу износила осам месеци. Иначе, учиниоцима овог кривичног дела најчешће се изриче новчана казна.⁴³⁸

Закон о добробити животиња Краљевине Шведске усвојен је 1988. године⁴³⁹ и представља важан инструмент за постављање стандарда када је у питању брига о животињама и однос човека према њима. Његовим ступањем на снагу 1. јула 1988. године престале су да важе одредбе следећих закона: 1) Закона о добробити животиња из 1944. године⁴⁴⁰ и 2) Закона о клању домаћих животиња из 1937. године⁴⁴¹. Овај Закон је од тада претрпео бројне измене и допуне, од којих су последње уследиле 1. јануара 2010. године.⁴⁴² Заједно са Законом о добробити животиња, усвојена је и истоимена Уредба, којом се одредбе тог закона детаљније разрађују.⁴⁴³ Законом о добробити животиња регулисани су збрињавање и третман домаћих и лабораторијских животиња⁴⁴⁴, као и

⁴³⁸ Striwing, H.: „Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden“, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, Vol. 8:93, Portland, Oregon, 2002. године, стр. 96.

⁴³⁹ The Animal Welfare Act (Djurskyddslagen) SFS (Law 1988: 534), преузето са: <http://www.sweden.gov.se/sb/d/574/a/90310> приступ: 15.08.2011. године.

⁴⁴⁰ The Swedish Animal Protection Act (Law 1944:219).

⁴⁴¹ The Slaughter of Domestic Animals Act (Law 1937: 313).

⁴⁴² SFS 2009: 303.

⁴⁴³ The Animal Welfare Ordinance (Djurskyddsförordningen) SFS (Law 1988:539), са последњим изменама и допунама SFS (2008:1051), преузето са: <http://www.sweden.gov.se/sb/d/574/a/90310> приступ: 15.08.2011. године.

⁴⁴⁴ Лабораторијским животињама се у Шведској (као и у осталим земљама које имају законодавство из ове области) сматрају животиње које се користе у експериментима или које се узгајају, чувају или прибављају

других животиња уколико се оне држе у заточеништву.⁴⁴⁵ Заштита дивљих животиња које се налазе у свом природном станишту уређена је Законом о заштити природе из 1998. године који је ступио на снагу 1. јануара 1999. године⁴⁴⁶.

У Закону о добробити животиња садржани су минимални стандарди који морају бити испуњени приликом држања и чувања животиња. Ови стандарди обухватају елементарна начела (препоруче, упутства) на којима треба да почива однос човека према животињама, као и листу забрањених понашања човека према животињама. Као основни принцип, прописан је да се животиње морају третирати добро и да морају бити заштићене од болести и наносења непотребне патње.⁴⁴⁷ Већ у следећој одредби примена овог принципа је ограничена изричитим наглашавањем да се неће сматрати да су лабораторијске животиње биле изложене непотребној патњи или болести уколико је њихова употреба одобрена од стране етичког комитета за експерименте над животињама.⁴⁴⁸ Закон предвиђа обавезу обезбеђивања довољне количине хране и воде за животиње и то доброг квалитета и прилагођене потребама њихове врсте (члан 3.). Такође, прописано је да у зградама за смештај стоке и другим местима за чување и затварање животиња мора бити обезбеђено довољно простора и заклона, као и да се ови објекти морају одржавати чистим. Животиње се смештају и држе у окружењу које је за њих одговарајуће и на начин који погодује њиховом здрављу, допуштајући им при томе да се понашају природно (члан 4.).

Закон о добробити животиња посебном одредбом (члан 5.) изричито забрањује приморавање животиња на прекомеран рад, уз наглашавање да се животиње не смеју ударати, као и да се њима не сме управљати употребом предмета који су подобни да им нанесу телесне повреде. Такође је истакнуто и да животиња не сме бити везана или спутана на начин којим јој се наноси бол или ускраћује неопходна слобода покрета, одмор или задовољавајући заклон од елементарних непогода (члан 6.). Посебне одредбе су

за вршење експеримената над животињама (Члан 1. б. The Animal Welfare Act (Djurskyddslagen) (Law 1988: 534), са последњим изменама и допунама (Law 2006:809).

⁴⁴⁵ Члан 1. The Animal Welfare Act (Djurskyddslagen) SFS (Law 1988: 534).

⁴⁴⁶ The Swedish Environmental Code, Ds 2000:61, преузето са: <http://www.sweden.gov.se/sb/d/2023/a/22847> приступ: 15.08.2011. године.

⁴⁴⁷ Члан 2. став 1. The Animal Welfare Act (Djurskyddslagen) SFS (Law 1988: 534).

⁴⁴⁸ Члан 2. став 2., са последњим изменама и допунама (Law 2005:1226).

посвећене поступању са болесним или повређеним животињама (члан 9.). Њима је прописано да се животињи која је болесна или повређена или на други начин својим понашањем показује знаке болести, мора без одлагања пружити потребна нега. Предвиђено је таква нега треба да буде пружена од стране ветеринара, уколико је то неопходно у конкретном случају. Поред обавезе пружања одговарајуће неге, у том случају се морају предузети и друге потребне мере, осим уколико је болест или повреда толико озбиљна да животиња мора одмах бити лишена живота.

Као и већина савремених закона посвећених заштити и добробити животиња, и шведски Закон о добробити животиња садржи одредбе којима је регулисано на који начин и под којим условима се оне могу убијати ради исхране људи (чл. 13 – 14.). Тако је предвиђено да приликом одвођења на клање и током самог клања животиње морају бити поштеђене сувишних непријатности и патњи. При томе се нарочито инсистира на томе да домаће животиње пре клања буду успаване (ошамућене), као и да се ниједна друга мера у вези са клањем не сме предузети све док животиња не буде усмрћена.

Закон садржи и казнене одредбе, којима су прописане одговарајуће санкције за кршење стандарда и забрана које су у њему еnumerисане. Тако је прописана новчана казна или казна затвора до две године⁴⁴⁹ лицу које са умишљајем или из нехата прекрши одредбе Закона о добробити животиња (чл. 3., 5., 6., 8 – 11., 13. 14., 16 – 19 а. и 21) или које пропусти да поступи у складу са прописом издатим на основу овог Закона или које пропусти да поступи у складу са забраном држања и чувања животиња (члан 29.). Иста казна предвиђена је и за лице које са умишљајем или из нехата поступа противно обавезама, условима или забранама садржаним у одредбама европског комунитарног права које су допуњене Законом о добробити животиња. (члан 36. а.). Преступи који су учињени намерно и кршењем обавеза које су посебно важне са становишта добробити животиња, забрањени су казном затвора до две године (члан 36. став 2.). Посебно је наглашено да се казне неће изрицати за преступе мањег значаја (*minor offences*) (члан 36. став 3.).

Поступање у супротности са наведеним одредбама шведског Закона о добробити животиња по правилу представља окрутност према животињама у смислу Кривичног законика. Реч је о следећим чињењима, односно пропуштањима: 1) недавање животињи довољне количине хране и воде (члан 3. став 1.), 2) непружање животињи адекватне неге

⁴⁴⁹ Члан 36. став 1. The Animal Welfare Act (Djurskyddslagen) (Law 1988: 534).

(члан 3. став 1.), 3) приморавање животиње на претеран рад (члан 5. став 1.), 4) ударање животиње (члан 5. став 2.), 5) везивање животиње на начин који јој причињава бол и (или) који јој ограничава слободу кретања (члан 6. став 1.), 6) непружање животињи адекватне ветеринарске неге у случају болести или повреде (члан 9.), и 7) клање животиње на неодговарајући начин (чл. 13 – 14.). Међутим, овде је, за разлику од одредаба Кривичног законика, изричито предвиђено да ће учинилац одговорати, како за умишљајно, тако и за нехатно чињење, односно нечињење (члан 36.).

За разлику од наше земље, где поступање противно члану 85. Закона о добробити животиња представља прекршај, у Шведској кршење појединих норми истоименог прописа за последицу има изрицање кривичне санкције. Казнене одредбе шведског Закона о добробити животиња имају комплементаран (допуњујући) карактер у односу на одредбу Кривичног законика којом је прописано кривично дело окрутности према животињама.⁴⁵⁰ Такав однос ова два закона предвиђен је шведским Законом о добробити животиња, који изричито наводи да учинилац неће бити кажњен у складу са тим законом уколико је за исти преступ Кривичним закоником прописана иста или строжа казна.⁴⁵¹ Дакле, шведским Законом о добробити животиња практично је инкриминисано посебно кривично дело, односно њиме је уведено кривично дело из споредног закона који у односу на Кривични законик представља *lex specialis*.

Вршење службене контроле над спровођењем Закона о добробити животиња, подзаконских аката издатих у складу са њим, одредаба извора права Европске уније које су њиме допуњене и актима донетим на основу одговарајућих правних аката Европске уније, спада у надлежност Окружних управних (административних) одбора и других органа у складу са одлуком Владе (члан 24. став 1.). Надлежни орган ће настојати да обезбеди предузимање одговарајућих мера против лица која крше одредбе наведених правних аката (члан 24. б.). Органу који спроводи такву контролу на располагању је, у мери потребној за задовољавајуће вршење његових дужности, особље са посебним знањем из области добробити животиња (члан 24. став 2.). Орган овлашћен за вршење надзора може да издаје

⁴⁵⁰ Striwing, H.: „Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden“, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, Vol. 8:93, Portland, Oregon, 2002. године, стр. 98.

⁴⁵¹ Члан 36. став 4. The Animal Welfare Act (Djurskyddslagen) (Law 1988: 534), са последњим изменама и допунама (2002:550).

наредбе или забране којима се обезбеђује поступање лица у складу са Законом о добробити животиња, уредбама и одлукама које су донете на основу њега, одредбама извора права Европске уније и одлукама донетим на основу њих (члан 26. став 1.). Таквом наредбом или забраном може се неко лице условно обавезати на плаћање новчане казне (члан 26. став 2.). У случају кршења наредбе или забране којом му је условно изречена новчана казна, учинилац неће бити кажњен према члану 36. и 36. а. за дело које је покривено том наредбом или забраном (члан 37.). Дакле, уместо да за то дело одговара кривично, његов случај ће бити прослеђен Окружном административном суду (*County Administrative Court*), који ће га, у зависности од околности, својом пресудом обавезати да у целини или делимично плати новчану казну (која му је претходно била условно изречена наредбом надзорног органа).

Шведска је једна од европских земаља са дугом традицијом и развијеном друштвеном свешћу када је у питању неопходност кривичноправне гаранције опстанка и добробити животиња. Осим што одредбама свог националног законодавства штити животиње од убијања и злостављања, Шведска је потписница и бројних међународних правних аката из ове области, и то не само на регионалном (европском), већ и на универзалном нивоу. Посебну предност представља пракса шведских правосудних органа која је, као што је већ истакнуто, склона да појам животиње која може бити подвргнута злостављању тумачи крајње екстензивно, чиме се омогућава кривичноправна заштита свих кичмењака, без обзира на степен њиховог еволутивног развоја. Такво тумачење појма „животиње“ требало би примењивати и у нашем кривичном праву.

Поред тога, као нарочито позитивну треба истаћи тенденцију шведских судова да појмом окрутности у смислу Кривичног законика обухвате и психичко злостављање животиње без обзира на то да ли је у конкретном случају дошло до повређивања њеног телесног интегритета. Природа те проблематике налаже да се суд приликом одлучивања о случају психичког злостављања животиње ослања на налаз и мишљење вештака ветеринарске струке, те је изузетно важно да у том смислу постоји одговарајући кадар и да се остварује завидни степен сарадње између надлежних органа. За разлику од наше земље, где поступање противно Закону о добробити животиња представља прекршај, у Шведској кршење појединих норми истоименог прописа за последицу има изрицање кривичне санкције. Шведски Закон о добробити животиња изричито наводи да учинилац неће бити

кажњен у складу са тим законом уколико је за исти преступ (кривично дело) Кривичним закоником прописана иста или строжа казна.⁴⁵² Насупрот томе, Закон о добробити животиња Републике Србије не садржи одредбе на основу којих би се ближе одредио његов однос са релевантним нормама Кривичног законика. Чињеница да он у нашој земљи представља *lex posterior* и *lex specialis* у односу на Кривични законик не доприноси решавању дилеме, будући да овде није реч о колизији два кривична закона, већ о стицају одредаба кривичног и прекршајног права,⁴⁵³ који може изазвати одређене недоумице приликом њихове практичне примене.

Оно што би се могло замерити важећем шведском решењу јесте чињеница да је кривично дело окрутности према животињама у Кривичном законнику систематизовано у оквиру поглавља посвећеног кривичним делима против јавног реда. Такво решење има изразито антропоцентричан призив. Тиме се недвосмислено показује да је заштитни објект ове инкриминације човек – конкретно његов интерес за одржавањем јавног реда, а не животиња. Чини се да је кривично законодавство Републике Србије у том погледу „напредније“, будући да слично кривично дело, под називом „убијање и злостављање животиња“ сврстава у кривична дела против животне средине. Ни решење присутно у кривичном праву наше земље не омогућава да животиња стекне статус заштитног објекта, већ она и даље остаје „само“ објект радње⁴⁵⁴, док се заштитним објектом сматрају човек и друге основне друштвене вредности. Из наведене систематизације произлази да је у нашем кривичном праву заштитни објект овог кривичног дела животна средина као целина у смислу скупа природних и створених вредности чији комплексни међусобни односи чине окружење, односно простор и услове за живот људи⁴⁵⁵, а не животиња *per se*.

Казна која је за ово кривично дело запрећена, као и казне које се за њега у пракси шведских судова изричу могу на први поглед деловати неоправдано благо. Поређења ради, у нашем праву основни облик кривичног дела убијања и злостављања животиња запрећен

⁴⁵² Члан 36. став 4. The Animal Welfare Act (Djurskyddslagen) (Law 1988: 534), са последњим иуменама и допунама (2002:550)

⁴⁵³ Више о томе: Батрићевећ, А.: Домети и имплементација Закона о добробити животиња у правном систему Републике Србије, Правна ријеч, вол. VII, бр. 23, Удружење правника Републике Српске, Бања Лука, 2010. године, стр. 353-365.

⁴⁵⁴ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 613 – 614.

⁴⁵⁵ Члан 3. Закона о заштити животне средине.

је новчаном казном или казном затвора до једне године (члан 269. КЗ Републике Србије).⁴⁵⁶ За први тежи облик овог кривичног дела учинилац се може казнити новчаном казном или казном затвора до три године, док се за други облик дела могу изрећи кумулативно казна затвора у трајању од три месеца до три године и новчана казна. Из тога се, нарочито када су у питању тежи облици овог кривичног дела, може стећи утисак да је реакција наше државе на окрутност према животињама донекле оштрија. Међутим, сагледана у односу на казне прописане за друга кривична дела у шведском Кривичном законнику, као што су на пример кривична дела против живота и тела, државна реакција Шведске на убијање и злостављање животиња може се окарактерисати као крајње одлучна и послужити као добар пример и користан путоказ за домаће правосудне органе.

4. ПРАВО БИВШИХ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ РЕПУБЛИКА

Након распада СФР Југославије, новонастале државе, Савезна Република Југославија (касније: Србија и Црна Гора), Словенија, Македонија, Хрватска и Босна и Херцеговина са својим ентитетима, усвојиле су сопствене кривичне законе (законике) засноване, како на ранијем социјалистичком кривичном законодавству, тако и на савременим демократским европским стандардима, нарочито у погледу уважавања људских права.⁴⁵⁷ Стварањем Савезне Републике Југославије, доношењем Устава од 28. априла 1992. године, њено кривично законодавство чинили су: Кривични закон СРЈ и два републичка кривична закона: Србије и Црне Горе, да би затим Црна Гора донела свој Кривични законик 2004. године, а Србија 2005. године. У међувремену су и остале бивше југословенске републике усвојиле своје кривичне законе⁴⁵⁸: Словенија је то учинила прво

⁴⁵⁶ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 и 111/2009.

⁴⁵⁷ Јовашевић, Д.: Кривично право, Општи део, *Op.cit.*, стр. 386.

⁴⁵⁸ Чејовић, Б.: Кривично право, Општи део, *Op.cit.*, стр. 15 – 16.

1994. године⁴⁵⁹, па затим 2008. године⁴⁶⁰, Македонија 1996. године⁴⁶¹, Хрватска прво 1997. године⁴⁶², па потом и 2011. године⁴⁶³ и на крају Федерација Босне и Херцеговине⁴⁶⁴ и Република Српска⁴⁶⁵ 2003. године.

Када је реч о земљама нашег региона, законе посвећене заштити и добробити животиња најпре су усвојиле Хрватска⁴⁶⁶ и Словенија⁴⁶⁷ 1999. године, затим Македонија 2007 године⁴⁶⁸, Црна Гора⁴⁶⁹ и Република Српска⁴⁷⁰ 2008. године и Босна и Херцеговина⁴⁷¹ и Србија⁴⁷² 2009 године. Иако спадају у домен еколошког права, одредбе наведених закона о прекршајима биће укратко представљене након анализе одредаба из области кривичног права од значаја за заштиту животиња у свакој од бивших југословенских република. Анализа закона посвећених заштити, односно добробити животиња не може се заобићи приликом разматрања кривичноправне заштите животиња будући да је реч о прописима који су, пре свега по области коју регулишу, као и по својој сврси тесно испреплетани. Познавање одредби закона о добробити животиња неопходан је предуслов за адекватно тумачење одговарајућих кривичноправних одредби, као и за разграничење између кривичних дела и прекршаја које у овој области није увек лако учинити. Од правилног разумевања тих дистинкција зависи и да ли ће у случајевима у којима долази до

⁴⁵⁹ Казенски законик Републике Словеније, „Урадни лист Републике Словеније“, бр. 63/1994.

⁴⁶⁰ Казенски законик Републике Словеније, „Урадни лист Републике Словеније“, бр. 55/2008.

⁴⁶¹ Кривичен законик на Република Македонија, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 37/1996.

⁴⁶² Казнени закон Републике Хрватске, „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 110/1997.

⁴⁶³ Казнени закон Републике Хрватске, „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 125/2011.

⁴⁶⁴ Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, „Службене новине Федерације Босне и Херцеговине“, бр. 36/2003, 37/2003, 21/2004, 69/2004, 18/2005, 42/2010 и 42/2011.

⁴⁶⁵ Кривични закон Републике Српске, „Службени гласник Републике Српске“, бр. 49/2003 и 108/2004.

⁴⁶⁶ Закон о добробити животиња, „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 19/1999.

⁴⁶⁷ Закон о заштити живали, „Урадни лист Републике Словеније“ бр. 98/1999.

⁴⁶⁸ Закон за заштита и благосостојба на животните, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 113/2007.

⁴⁶⁹ Закон о заштити добробити животиња, „Службени лист Црне Горе“, бр. 14/2008.

⁴⁷⁰ Закон о заштити и добробити животиња, „Службени гласник Републике Српске“, бр. 111/2008.

⁴⁷¹ Закон о заштити и добробити животиња, „Службени гласник БиХ“, бр. 25/2009.

⁴⁷² Закон о добробити животиња, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 41/2009.

„идентитета чињеничног стања“, бити примењене одредбе кривичног или прекршајног права.

4.1. Хрватска

Одредбе од значаја за заштиту животиња у позитивном праву Републике Хрватске садржане су у важећем Казненом закону⁴⁷³, као и у Закону о добробити животиња из 2006. године⁴⁷⁴, чијим ступањем на снагу је престао да важи ранији Закон о добробити животиња из 1999. године⁴⁷⁵.

За кривичноправну заштиту животињског света релевантне су инкриминације садржане у одредбама деветнаестог поглавља Казненог закона Републике Хрватске, под насловом: „Казнена дела против околиша“, као и једно кривично дело из двадесет и четвртог поглавља посвећеног кривичним делима против јавног реда. У питању су следећа кривична дела: 1) онечишћење околиша (члан 250.), 2) угрожавање околиша отпадом (члан 252.), 3) угрожавање околиша направама (члан 254.), 4) преношење заразних болести животиња и биља (члан 255.), 5) производња штетних средстава за лечење животиња (члан 256.), 6) несавесно пружање ветеринарске помоћи (члан 257.), 7) протузаконити лов (члан 258.), 8) протузаконити риболов (члан 259.), 9) мучење животиње (члан 260.) и 10) оштећење, уништење и недозвољени извоз културног или природног добра (члан 325.).

Кривично дело онечишћења околиша има два основна облика. Први основни облик овог кривичног дела чини лице које противно прописима онечисти, односно загади ваздух, тло, текућу, стајаћу или подземну воду, водоток или море, морско дно или морско подземље или на други начин угрози каквоћу (квалитет) ваздуха, тла или воде, водотока

⁴⁷³ „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 110/1997, 27/1998, 50/2000, 129/2000, 51/2001, 111/2003., 190/2003, 105/2004, 71/2006, 110/2007, 152/2008 и 57/2011, чијим ступањем на снагу су престали да важе Основни кривични закон Републике Хрватске, „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 31/1993, 39/1993, 108/1995, 16/1996 и 28/1996 и Кривични закон Републике Хрватске, „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 32/1993, 38/1993, 16/1996 и 28/1996.

⁴⁷⁴ „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 135/2006.

⁴⁷⁵ „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 19/1999.

или мора, морског дна или морског подземља или природног генетског склада биолошке разноликости на ширем подручју и у мери која може погоршати услове живота људи или животиња или угрозити опстанак шума, биља или другог растиња. Други основни облик истог кривичног дела постоји уколико услед предузимања наведених делатности онечишћења, односно загађења околиша, учинилац изазове опасност за живот или здравље људи или животиља или проузрокује уништење или знатно оштећење шума, биља или другог растиња у ширем подручју. Из поглавља у оквиру којег је ово кривично дело систематизовано следи да је његов заштитни објект животна средина. То значи да се животиње овим кривичним делом штите у смислу животињског света (фауне), дакле, као интегрални део животне средине, а не као индивидуалне јединке, и то посредно, инкриминисањем одређених понашања према животној средини којима се могу погоршати услови њиховог живота или изазвати опасност по њихов живот или здравље.

Радња извршења кривичног дела састоји се у загађењу кршењем важећих прописа одређених подручја или угрожавању квалитета појединих компонената животне средине на други начин. Код првог облика дела, потребно је да је загађење, односно угрожавање квалитета животне средине учињено противно прописима или на други начин ако су испуњена два услова: 1) да је дело учињено на ширем подручју и 2) да је дело учињено у мери која може погоршати услове живота људи или животиња или угрозити опстанак шума, биља или другог растиња. За постојање другог облика дела захтева се да је као последица предузимања радње извршења наступило угрожавање – опасност за живот или здравље људи или животиља, односно повреда у виду уништења или знатног оштећења шума, биља или другог растиња у ширем подручју.

Поред основног, умишљајног облика, предвиђен је и нехатни облик овог кривичног дела. Као учинилац дела се може јавити свако лице. Оба основна облика кривичног дела онечишћења околиша извршена са умишљајем запрећена су казном затвора од шест месеци до пет година. За нехатни облик дела прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до једне године.

Кривично дело угрожавања околиша отпадом такође има два облика испољавања. Први облик дела се састоји у одбацивању, одлагању, сакупљању, складиштењу, обрађивању и превозењу отпада противно прописима или уопште поступању са отпадом на начин којим се угрожава каквоћа ваздуха, тла, воде, водотока или мора на ширем

подручју и у мери која може погоршати услова живота људи или животиња или угрозити опстанак шума, биља или другог растиња. Други облик кривичног дела угрожавања околиша отпадом постоји уколико се услед предузимања описаних активности изазове опасност за живот или здравље људи или животиња или проузрокује уништење или знатно оштећење шума, биља или другог растиња на ширем подручју. Објект заштите овог кривичног дела јесте животна средина, те се и њиме животиње штите као интегрални део околиша, и то од људских понашања према животној средини којима се могу погоршати услови њиховог живота или изазвати опасност за њихов живот или здравље. Објект радње код овог дела је отпад, дакле, штетне материје у било ком агрегатном стању.

Радња извршења кривичног дела се састоји у одбацивању, одлагању, сакупљању, складиштењу, обрађивању и превозењу отпада, при чему такво поступање са отпадом мора бити у супротности са важећим прописима или у поступању на начин којим се угрожава каквоћа ваздуха, тла, воде, водотока или мора. За постојање првог облика дела је неопходно да су радње предузете на два алтернативно одређена начина: 1) противно прописима и 2) на начин којим се угрожава каквоћа ваздуха, тла, воде, водотока или мора на ширем подручју и у мери која може погоршати услове живота људи или животиња или угрозити опстанак шума, биља или другог растиња. Други облик дела постоји уколико је услед предузимања неке од законом алтернативно одређених радњи извршења изазвана опасност за живот или здравље људи или животиња или је проузроковано уништење или знатно оштећење шума, биља или другог растиња на ширем подручју.

У улози учиниоца дела може се јавити свако лице. Законом је поред умишљајног предвиђен и нехатни облик овог кривичног дела. За оба основна облика овог кривичног дела учињена са умишљајем као обликом кривице прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до три године, док је нехатни облик дела запрећен алтернативно новчаном казном или казном затвора до једне године.

Кривично дело угрожавања околиша направама састоји се у стављању у деловање направа или у руковању направама противно прописима или у одступању од производних поступака којима се ослобађају штетне материје које могу угрозити квалитет ваздуха, тла, воде, водотока или мора на ширем подручју или морских екосистема и у мери која може погоршати услове живота људи или животиња или угрозити опстанак шума, биља или другог растиња. Заштитни објект овог кривичног дела јесте животна средина, односно

њени поједини елементи – ваздух, тло, вода, уз посебно стављање акцента на море и морске екосистеме, док се направе које могу угрозити животну средину јављају као објект напада. Као и код претходно анализираних кривичних дела, и овде се животиње штите као интегрални део околиша, и то од људских радњи учињених у односу на животну средину којима се, између осталог, могу погоршати услови живота животиња.

Радња извршења дела састоји се из више алтернативно предвиђених делатности као што су: 1) стављање у деловање направа противно прописима, 2) руковање направама противно прописима и 3) одступање од одређених производних поступака којима се ослобађају штетне материје. Битно је да су у питању такве штетне материје за које је процењено да су подобне да угрозе квалитет ваздуха, тла, воде, водотока или мора на ширем подручју или морских екосистема и у мери која може погоршати услове живота људи или животиња или угрозити опстанак шума, биља или другог растиња.

Закон, поред умишљајног, познаје и нехатни облик овог кривичног дела. Умишљајни облик дела запрећен је новчаном казном или казном затвора до једне године, док су за нехатни облик дела такође алтернативно прописане новчана казна или казна затвора до шест месеци. Као учинилац кривичног дела угрожавања околиша направама може се појавити свако лице.

Кривично дело преношења заразних болести животиња и биља чини лице које не поступи по прописима или наредбама којима надлежно државно тело одређује мере за сузбијање или спречавање заразне болести код животиња или биљака и тиме изазове опасност од ширења те болести или њених узрочника или биљних штетника. У оквиру животне средине, као заштитног објекта овог кривичног дела у најширем смислу, посебно се штити здравље животињског и биљног света. Поред тога, њиме се, посредством заштите здравља животиња и биљака, штити и здравље људи, а нарочито оних људи који су у контакту са животињама или биљкама и људи који користе производе направљене од биљака или животиња.

Радња извршења овог кривичног дела састоји се у непоступању по одговарајућим прописима или наредбама надлежних државних органа усмереним на сузбијање или спречавање заразних болести животиња или биљака. Непоступање се може остварити: 1) активном радњом – чињењем, поступањем противно прописима и 2) пасивном радњом – нечињењем, пропуштањем да се поступи у складу са обавезама које су тим прописима

наметнуте. Ово је бланкетно кривично дело будући да се радња извршења састоји у непоступању по прописима или наредбама државних органа. То значи да је за тумачење његове садржине потребно претходно да се упозна са садржином посебних еколошких закона или подзаконских прописа. За постојање овог кривичног дела захтева се да је услед предузимања радње извршења наступила последица која се састоји у изазивању опасности од ширења заразне болести животиња или биљка или узрочника те болести или биљних штеточина.

Учинилац овог кривичног дела може бити свако лице. Поред умишљајног облика овог кривичног дела, закон предвиђа и нехатни облик. Умишљајни облик дела запрећен је новчаном казном или казном затвора до једне године, а за нехатно дело је прописана новчана казна или казна затвора до шест месеци.

Кривично дело производње штетних средстава за лечење животиња чини лице које произведе ради продаје или стави у промет средства за лечење или спречавање заразе код животиња, која су опасна за њихов живот или здравље, услед чега дође до угинућа већег броја животиња или ширења заразне болести. Објект заштите овог кривичног дела јесте здравље животиња. Заштитом здравља животиња, штити се и здравље људи који су у контакту са тим животињама или који користе производе животињског порекла, и животна средина, чији су те животиње део, као и сточарство као привредна грана, уколико је реч о тој врсти животиња.

Радња извршења одређена је алтернативно. Она обухвата: 1) производњу ради продаје (без обзира да ли су средства заиста и стављена у промет) и 2) стављање у промет средстава за лечење или спречавање заразе код животиња. Битно је да се радња извршења предузима у односу на одређена средства која су опасна за живот или здравље животиња. За постојање кривичног дела потребно је да је услед предузимања радње извршења наступила једна од следећих последица: а) угинуће већег броја животиња и б) ширење заразне болести. Дакле, кривично дело неће постојати уколико је опасно средство за лечење животиња само произведено или стављено у промет, а да при томе није дошло до угинућа већег броја животиња или ширења заразне болести као последице повреде.

Иако из законског текста произилази да кривично дело производње штетних средстава за лечење животиња може бити учињено од стране било ког лица, може се претпоставити да ће се као његов учинилац чешће јавити лица која поседују одређена

стручна знања и услове (материјал, опрему и слично) за прављење средстава за лечење животиња. За ово кривично дело прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до једне године.

Кривично дело несавесног пружања ветеринарске помоћи чини ветеринар или ветеринарски радник који се при пружању помоћи, прегледу, вакцинасању или лечењу животиње не придржава правила ветеринарске струке, услед чега наступи обољење, погоршање болести или угинуће животиње. Објект заштите овог кривичног дела јесте здравље животиња. Заштитом здравља животиња штите се и здравље људи, и животна средина, али, у појединим случајевима, и сточарство као важна привредна грана.

Радња извршења дела се састоји у непридржавању правила ветеринарске струке, кршењу одговарајућих прописа из области ветеринарства, те је, у том смислу и ово кривично дело бланкетног карактера. Непридржавање правила ветеринарске струке може бити остварено на различите начине: 1) чињењем и 2) нечињењем – пропуштањем одређених радњи које је ветеринар или ветеринарски радник према тим прописима био дужан да предузме. За постојање дела је битно да се ова радња предузима при пружању помоћи, прегледу, вакцинацији или лечењу животиња, а не и при предузимању других делатности. Кривично дело постоји ако је услед предузимања радње извршења наступила последица повреде која се састоји у: а) обољењу, б) погоршању болести и в) угинућу животиње. Треба нагласити да је за постојање овог кривичног дела довољно обољење, погоршање болести или угинуће и само једне животиње, што следи из законске формулације у којој је употребљена једнина. Тиме се показује да се наведеном инкриминацијом штите живот и здравље животиње као такве, макар у питању била и само једна јединка, а не само интереси животне средине или привреде, јер би се у овом другом случају тражило наступање угинућа или погоршања здравља већег броја јединки, односно јединки веће тржишне вредности.

Учиниолац кривичног дела несавесног пружања ветеринарске помоћи може бити само ветеринар или ветеринарски радник (дјелатник). Законом су предвиђени и умишљајни и нехатни облик овог кривичног дела. За умишљајни облик дела прописане су алтернативно новчана казна и казна затвора до једне године, а за нехатно дело се могу изрећи новчана казна или казна затвора у трајању до шест месеци.

Основни облик кривичног дела протузаконитог лова састоји се у лову дивљачи за време ловостаја или на подручју на којем је лов забрањен, лову заштићене животињске врсте, лову без дозволе одређене врсте дивљачи за чији је лов таква дозвола потребна, лову на начин или средствима која су забрањена важећим прописима или којима се дивљач масовно уништава, као и у премештању дивљачи из њеног станишта (обитавалишта) на друго место без одобрења надлежног државног органа.

Објект заштите овог кривичног дела јесте дивљач, као интегрални део животне средине, али се њиме штити и ловство као важна привредна грана. Радња извршења је одређена као лов или премештање животиња. Према члану 59. Закона о ловству⁴⁷⁶, лов дивљачи обухвата: тражење, дочекивање, мотрење у циљу одстрела или хватање живе дивљачи, вабљење, праћење, одстрел и хватање живе дивљачи, пуштање птица грабљивица, скупљање угинуле дивљачи и њених делова (рогова, кожа и сл.) и скупљање јаја пернате дивљачи. Ова се радња мора предузети на одређеном месту, у одређено време и у односу на одређени објекат. Тако ово дело обухвата: 1) лов дивљачи за време ловостаја, 2) лов дивљачи на подручју на коме је таква активност забрањена, 3) лов заштићене животињске врсте, 4) лов одређене врсте дивљачи без дозволе ако је таква дозвола потребна, 5) лов на начин или средствима која су забрањена важећим прописима или којима се дивљач масовно уништава и б) премештање дивљачи из њеног станишта (обитавалишта) на друго место без одобрења надлежног државног органа. Из формулације употребљене у законском тексту произлази да је за постојање овог кривичног дела довољно да је дивљач ловљена, а да се не захтева да је она при томе и уловљена.

Учинилац овог кривичног дела може бити свако лице. Као облик кривице на страни учиниоца потребан је умишљај. За основни облик овог кривичног дела алтернативно су прописане новчана казна или казна затвора до једне године.

Лакши облик кривичног дела протузаконитог лова постоји уколико лице лови у туђем ловишту, а не ради се о кривичном делу против имовине. Дакле, за разлику од претходног облика, овде се радња извршења састоји у лову дивљачи на ловишту на коме учинилац није овлашћен да лови. Као и код основног облика, не захтева се за постојање кривичног дела да је дивљач у конкретном случају и уловљена. Овај облик дела забрањен је алтернативно – новчаном казном или казном затвора до шест месеци.

⁴⁷⁶ „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 140/2005, 75/2009 и 153/ 2009.

Основни облик кривичног дела протузаконитог риболова постоји уколико лице лови рибу или друге слатководне или морске животиње или организме у време кад је то забрањено или на подручју у коме је лов забрањен или поседује или ставља у промет заштићене врсте риба или других водених или морских животиња или организама чији је лов забрањен или уништава њихова станишта или лови без посебне дозволе одређену рибу или друге слатководне или морске животиње или организме за чији је лов таква дозвола потребна, лови животиње експлозивом, електричном струјом, отровом, средствима за омамљивање или другим начином или средством који су штетни за њихово расплођавање или који су прописима забрањени или без одобрења надлежног државног тела премешта рибу или друге слатководне или морске животиње или организме из њиховог станишта на друго место. Објект заштите овог кривичног дела јесте рибљи фонд као део животне средине, али и рибарство као значајна привредна грана. Објект напада овог дела је алтернативно одређен и он обухвата: рибе, слатководне или морске животиње или друге водене организме.

Радња извршења одређена је алтернативно и обухвата широк дијапазон делатности предузетих у односу на рибе или друге слатководне или морске животиње или организме: 1) лов у време кад је то забрањено, 2) лов на подручју у коме је лов забрањен, 3) поседовање заштићених врста риба или других водених или морских животиња или организама чији је лов забрањен, 4) стављање у промет животиња, 5) уништавање животињских станишта, 6) лов без посебне дозволе уколико је она потребна, 7) лов експлозивом, електричном струјом, отровом, средствима за омамљивање или другим начином или средством који су штетни за њихово расплођавање или који су прописима забрањени и 8) премештање животиња из њиховог природног станишта на друго место без одобрења надлежног државног тела. Дакле, радња извршења се може јавити у три облика: 1) лов, 2) поседовање – државинска, фактичка власт и 3) премештање. Закон о морском рибарству⁴⁷⁷ (члан 2.) дефинише риболов као лов и сакупљање риба и других морских организама и разликује: 1) привредни (господарски) риболов и 2) мали обални риболов. Привредни риболов је делатност лова и сакупљања морских организама који се обавља на основу повластице за ту врсту риболова и ради стицања добити, док је мали обални

⁴⁷⁷ „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 56/2010, 127/ 2010 и 55/2011.

риболов риболов који на основу одобрења обавља физичко лице уписана у одговарајући Регистар и у складу са одредбама тог закона.

Учинилац кривичног дела протузаконитог риболова може бити свако лице. Законом је предвиђен само умишљајни облик овог кривичног дела за који је прописана новчана казна или казна затвора до једне године.

Лакши облик овог кривичног дела састоји се у лову рибе или других слатководних или морских животиња или организама у туђем ловишту под условом да се у том случају не ради о кривичном делу против имовине. За лакши облик дела прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до шест месеци. Казненим законом је прописано да се кривични поступак за лакши облик дела покреће приватном тужбом

Нови Казнени закон Републике Хрватске из 2011. године⁴⁷⁸, који ступа на снагу 1. јануара 2013. године два до тада одвојена кривична дела – кривично дело протузаконитог лова и кривично дело протузаконитог риболова, обједињује у једну инкриминацију названу „протузаконит лов и риболов“ (члан 204.). Ово дело има два основна и тежи облик.

Први основни облик кривичног дела протузаконитог лова и риболова остварен је уколико неко лови дивљач у време ловостаја или на подручју на коме лов није допуштен или без положеног ловачког испита.

Радња извршења овог дела је лов. Лов дивљачи обухвата тражење, дочекивање, мотрење у циљу одстрела или хватање живе дивљачи, вабљење, праћење, одстрел и хватање живе дивљачи, пуштање птица грабљивица, скупљање угинуле дивљачи и њених делова (рогова, кожа и сл.) и скупљање јаја пернате дивљачи, док риболов укључује лов и сакупљање риба и других водених организама. За постојање дела је битно да се ова радња врши: а) у одређено време – за време ловостаја, б) на одређеном месту – на подручју где лов није допуштен и в) на одређен начин – од стране лица без положеног ловачког испита. То указује на бланкетни карактер овог дела, за чије тумачење је неопходно претходно познавање других закона као што су Закон о ловству и Закон о поморском рибарству и подзаконских аката.

Други основни облик дела састоји се у трајном изношењу врхунског трофеја дивљачи у иностранство. Овде је радња извршења одређена као изношење. То је слање или

⁴⁷⁸ „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 125/2011.

пренос преко граничне линије из Хрватске у иностранство. Битно је да се ради о трајном преношењу без обзира да ли је та радња предузета уз накнаду или за другу корист или без њих. Ове се радње предузимају у односу на одређени предмет, а то је врхунски трофеј дивљачи. Према члану 2. Закона о ловству, трофејем дивљачи се сматрају дивљач и њени делови који су уређени за чување и оцењивање, док се врхунски трофеј дивљачи одређује као трофеј који је оцењен са већим бројем бодова од најјачег евидентираног трофеја (првака) поједине врсте дивљачи у Републици Хрватској. Дакле, када се ради о „врхунском трофеју“ одређено је у посебним законским и подзаконским прописима из области лова.

Тежи облик овог дела постоји у случају лова дивљачи, рибе или других слатководних или морских организама на начин или средствима којима се они масовно уништавају или употребом недопуштених помоћних средстава. Квалификаторна околност за коју Закон прописује строжије кажњавање јесте: а) начин или средство којима се дивљач, рибе или други слатководни или морски организми масовно уништавају и б) употреба недопуштених помоћних средстава.

За основни облик овог кривичног дела прописана је казна затвора до једне године, док је за тежи облик дела предвиђена казна затвора до три године. Поред тога, уз казну се учиниоцу обавезно изриче мера безбедности одузимања предмета – улова и предмета који су били намењени или употребљени за извршење овог кривичног дела.

Кривично дело мучења животиње чини лице које тешко злоставља животињу или које животињу излаже непотребним мукама или јој наноси непотребне боли или је ради свог иживљавања излаже патњама. Иако би из поглавља у оквиру којег је ово кривично дело систематизовано следило да је његов објект заштите животна средина, јасно је да се њиме заправо штите животиње, и то не као интегрални део животне средине, већ у смислу сваке појединачне јединке. У прилог томе говори и чињеница да је за постојање овог кривичног дела довољно да је радња извршења предузета према само једној животињи, и то било које животињске врсте.

Радња извршења основног облика кривичног дела одређена је алтернативно као: 1) тешко злостављање животиње, 2) излагање животиње непотребним мукама, 3) наношење животињи непотребног бола и 4) излагање животиње патњама ради свог иживљавања. У улози учиниоца дела може се појавити свако лице, а као облик кривице потребан је

умишљај. За основни облик дела учиниоцу се може изрећи новчана казна или казна затвора до шест месеци.

Тежи облик овог кривичног дела постоји уколико је основни облик учињен ради добијања опкладе или прибављања имовинске користи. Дакле, оно што квалификује овај облик јесте посебна намера која постоји на страни учиниоца у време предузимања радње, а која се састоји у тежњи за добијањем опкладе или за прибављањем имовинске користи на други начин. Ова намера не мора да буде остварена у сваком конкретном случају. У вези са намером учиниоца да мучењем животиње постигне добијање опкладе може се претпоставити да је законодавац тиме желео инкриминисати клађење на борбама између животиња, што, наравно, не искључује и друге могућности. За тежи облик дела су прописане алтернативно новчана казна или казна затвора до једне године.

Лакши облик кривичног дела мучења животиње постоји уколико се нехатним ускраћивањем животињи хране или воде или на други начин током превоза животиња дуже време изложи тегобном стању. Код лакшег облика дела радња извршења се састоји у излагању животиње тегобном стању. То је последична радња, што значи да она обухвата било коју делатност која је подобра, довољна да проузрокује последицу – стање тегобе животиње које траје дуже време. Које је то време, фактичко је питање. Ова се радња предузима на законом предвиђени алтернативни начин: а) ускраћивањем хране или воде животињи из нехата (а не и из умишљаја) и б) на други начин. За постојање овог дела је потребно да је радња предузета у одређено време – за време превоза животиње. Код лакшег облика дела радња се, по правилу, састоји у нечињењу, односно пропуштању да се животињи током превоза обезбеде храна и вода, али не треба искључити могућност да јој ове потрепштине буду ускраћене и на други начин – на пример чињењем које би се састојало у одузимању хране или воде или давању хране или воде неодговарајуће природе за ту врсту животиња или неодговарајућег квалитета. Лакши облик овог кривичног дела забрањен је алтернативно новчаном казном или казном затвора до три месеца.

Нови Казнени закон Републике Хрватске из 2011. године уместо кривичног дела мучења животиње прописује кривично дело под називом „убијање или мучење животиње,, (члан 205.). Основни облик овог кривичног дела се састоји у усмрћењу животиње без оправданог разлога или у тешком злостављању животиње, односно у наношењу животињи непотребног бола или њеном излагању непотребним патњама. Објект заштите овог

кривичног дела јесте животна средина иако се њиме, заправо, штите живот и телесни интегритет животиње. Објект радње је животиња, при чему Закон не одређује које животињске врсте могу бити објект радње овог дела.

Радња извршења одређена је алтернативно и обухвата: 1) усмрћење животиње и 2) тешко злостављање животиње. Усмрћење животиње подразумева њено лишење живота на било који недопуштен начин, односно начин који је противан прописима из области заштите и добробити животиња, ловства, рибарства и ветеринарства. За постојање дела захтева се да је усмрћење животиње учињено без оправданог разлога. Који се разлози за усмрћење животиње сматрају „оправданим разлозима“, зависи од конкретних околности и о њиховом постојању одлучује суд у сваком појединачном случају. Тешко злостављање животиње обухвата: 1) наносење животињи непотребног бола и 2) излагање животиње непотребним патњама.

Тежи облик кривичног дела убијања или мучења животиња постоји уколико је приликом извршења основног облика учинилац био руковођен користољубљем. Дакле, квалификаторна околност се овде јавља у виду намере користољубља. Користољубље представља посебну побуду, односно намеру, мотив извршења који побуђује учиниоца дела на акцију чију практичну садржину, суштину, чини похлепа или безобзирна тежња за богаћењем – енормним стицањем економске користи⁴⁷⁹.

Лакши облик овог кривичног дела састоји се у излагању животиње тегобном стању које траје дуже време и то нехатним ускраћивањем животињи хране или воде или на други начин. Уочљиво је да, за разлику од важећег законског решења, нови Казнени закон не захтева да је до нехатног излагања дуготрајном тегобном стању ускраћивањем хране или воде дошло током превоза животиње. Тиме је отворен простор за кажњавање изузетно распрострањеног, али често прикривеног облика злостављања животиња, који се састоји у њиховом занемаривању, односно нехатном пропуштању власника или држалаца животиња да подмире њихове основне егзистенцијалне потребе.

Учинилац овог дела може бити свако лице. Основни и тежи облик дела могу бити учињени само са умишљајем, док је за лакши облик дела прописан нехат као облик кривице. За основни облик овог дела прописана је казна затвора до једне године, за тежи облик дела прописана је казна затвора до две године, док је за његов лакши облик

⁴⁷⁹ Јовашевић, Д.: Лексикон кривичног права, *Op.cit.*, стр. 185.

прописана казна затвора до шест месеци. Посебном одредбом новог Закона предвиђено је да се животиње које су биле објект радње овог кривичног дела обавезно одузимају од учиниоца применом посебне мере безбедности одузимања предмета.

Једна инкриминација којом се, између осталог, штите и поједине, заштићене, животињске врсте, систематизована је и у оквиру двадесет и четвртог поглавља важећег Казненог закона Републике Хрватске, посвећеног кривичним делима против јавног реда. У питању је кривично дело оштећења, уништења и недозвољеног извоза културног или природног добра. Ово дело има два основна и један тежи облик. Први основни облик овог кривичног дела чини лице које оштети или уништи културно или природно добро заштићено према одредбама посебног закона. Други основни облик дела постоји уколико лице без дозволе надлежног тела извезе или изнесе у страну државу културно или природно добро или исте после изношења не врати у земљу у року који је одређен у дозволи. Иако би се из поглавља Казненог закона у коме се налази ово кривично дело могло закључити да његов објект заштите чине јавни ред и мир, суштина ове инкриминације показује да се њоме, заправо, настоје заштитити добра и вредности које се, према важећим прописима могу сматрати заштићеним природним (односно културним) добрима у Републици Хрватској, укључујући и заштићене животињске врсте.

Радња извршења овог дела састоји се у неколико алтернативно одређених делатности: 1) оштећење, 2) уништење, 3) извоз, 4) изношење и 5) невраћање након одређеног рока у земљу након изношења. Оштећење је делимично, привремено или краткотрајно онеспособљавање ствари чиме се смањује њена вредност или употребљивост за одређено краће или дуже време. Али, у случају оштећења ствар је могуће поправити, или се оштећени део може заменити новим делом и на тај начин повратити првобитна вредност или употребљивост ствари. Уништење је промена супстанце или облика неког предмета физичким или хемијским путем, сагоревањем или растапањем, услед чега се у потпуности или трајно ова ствар више не може користити за своју првобитну намену.⁴⁸⁰ Извоз и изношење укључују различите радње којима се предмет пребацује, шаље, преноси преко државне границе, односно са територије Републике Хрватске на територију друге земље. За постојање овог дела потребно је да су извоз или изношење учињени без дозволе надлежног државног органа. Невраћање се састоји у пропуштању да се предмет након што

⁴⁸⁰ Јовашевић, Д, Ђурђић, В.: Кривично право, Посебни део, Номос, Београд, 2006. године, стр. 129.

је на законит начин изнет изван граница Републике Хрватске врати на њену територију у одређеном року.

За постојање овог дела је битно да је радња извршења предузета у односу на одређене предмете – културна или природна добра. То су објекти радње овог кривичног дела. Према Закону о заштити околиша⁴⁸¹ (члан 3. став 1. тачка 42.), природно добро представља део природе који је искључиво или истовремено природно јавно добро, природна извор или природна вредност. Природна вредност и заштићена природна вредност (као врсте природних добара) одређене су Законом о заштити природе⁴⁸². Према Закону о заштити природе (члан 7. став 1. тачка 32.), природна вредност укључује делове природе који завређују посебну заштиту ради очувања биолошке и крајообразне разноликости, због своје осетљивости или због научног, културног, естетског, образовног, господарског или другог јавног интереса. Према слову истог закона (члан 7. став 1. тачка 49.), заштићене природне вредности су природне вредности које су проглашене заштићенима од стране надлежног органа и уписане у одговарајући уписник, а односе се, *inter alia*, и на заштићене животињске врсте, укључујући и мртве примерке дивљих врста, заштићених законом и међународним уговорима, као и њихове делове и деривате.

Тежи облик кривичног дела оштећења, уништења и недозвољеног извоза културног или природног добра постоји у два случаја: 1) уколико је услед предузимања радње извршења основног дела наступила последица у виду знатне штете и 2) ако се у конкретном случају ради о културном добру од националног значаја. Дакле, оно се у односу на основне облике разликује по: а) наступању теже последице у виду повреде – проузроковања знатне штете или б) према објекту радње – културном добру од националног значаја. У пракси се поставља питање на који начин проценити „знатну штету“ проузроковану услед, на пример, уништења, оштећења или извоза или изношења из земље јединки неке заштићене животињске врсте. Да ли се том приликом треба руководити њиховом вредношћу на такозваном „црном тржишту“ или вредношћу коју имају за целокупну животну средину, која се, опет, тешко може материјално изразити. То је фактичко питање које судско веће решава у сваком конкретном случају. Учиницац овог дела може бити свако лице. Као облик кривице захтева се умишљај.

⁴⁸¹ „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 110/2007.

⁴⁸² „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 70/2005, 139/2008 и 57/2011.

За основни облик овог дела прописана је новчана казна или казна затвора до једне године, док је за тежи облик дела прописана казна затвора у трајању од шест месеци до пет година. Посебном одредбом је прописано да је и покушај основног дела кажњив.

Нови Казнени закон Републике Хрватске из 2011. године уместо кривичног дела оштећења, уништења и недозвољеног извоза културног или природног добра практично предвиђа три одвојене инкриминације, систематизоване у оквиру поглавља посвећеног кривичним делима против околиша, којима се знатно проширује заштита појединих животињских врста у односу на претходно законско решење. То су следећа кривична дела: 1) уништавање заштићених природних вредности (члан 200.), 2) уништавање станишта (члан 201.) и 3) трговина заштићеним природним вредностима (члан 202.).

Основни облик кривичног дела уништавања заштићених природних вредности постоји ако лице противно прописима усмрти, уништи, поседује, хвата или узима јединку заштићене врсте животиња, биљака или гљива или другу заштићену природну вредност. Објект заштите овог дела јесте животна средина (околиш), односно њени поједини елементи – флора и фауна који имају статус заштићених природних вредности. У питању је кривично дело бланкетног карактера за чије тумачење је потребно познавање закона и подзаконских аката из области заштите животне средине.

Радња извршења одређена је алтернативно и обухвата следећа чињења: 1) усмрђивање, 2) уништење, 3) поседовање, 4) хватање и 5) узимање. Усмрђивање подразумева лишење живота на било који начин. Уништење се састоји у промени супстанце или облика предмета физичким или хемијским путем, сагоревањем или растапањем, услед чега се у потпуности или трајно он више не може користити за своју првобитну намену. Поседовање подразумева државину, успостављање фактичке власти на одређеном предмету. Хватање или узимање би требало схватити као издвајање из природног станишта живих примерака дивље фауне, односно флоре.

За постојање овог дела захтева се да је радња извршења предузета противно прописима, дакле, противправно. Битно је да је радња предузета у односу на: 1) јединку заштићене врсте животиња, 2) јединку заштићене врсте биљака, 3) јединку заштићене врсте гљива или 4) другу заштићену природну вредност. Према члану 19. Закона о заштити природе, статус заштићене врсте имају дивље врсте које су угрожене или ретке.

Тежи облик кривичног дела разликује се од основног облика само према објекту радње. Наиме тежи облик дела постоји уколико је нека од радњи извршења основног облика предузета према строго заштићеној врсти дивљих животиња, биљака или гљива. Закон о заштити природе у члану 19. одређује да се строго заштићеном врстом може прогласити: 1) дивља врста којој прети изумирање на подручју Републике Хрватске, 2) уско распрострањени ендем и 3) дивља врста заштићена на основу међународног уговора потврђеног од стране Републике Хрватске.

Учинилац овог дела може бити свако лице. Поред умишљајног, прописан је и нехатни облик овог дела. За основни облик дела прописана је казна затвора до три године, за тежи облик дела казна затвора од шест месеци до пет година, а за нехатни облик дела казна затвора до две године

Основни облик кривичног дела уништавања станишта састоји се у уништењу или изазивању знатног пропадања станишта заштићене врсте животиња, биљака или гљива или у уништењу или изазивању знатног пропадања станишног типа. Заштитни објект овог кривичног дела јесте животна средина (околиш), односно њени посебни делови – станишта заштићених врста животиња, биљака или гљива.

Радња извршења овог дела обухвата: 1) уништење и 2) изазивање знатног пропадања. Радња је одређена последично и може бити остварена било којом делатношћу која је подобна да доведе до повреде у смислу уништења, дакле, трајног нарушавања или изазивања знатног пропадања станишта или станишног типа. Битно је да се радња односи на станиште заштићене врсте животиња, биљака, гљива или станишни тип. Будући да је у питању кривично дело бланкетног карактера, ови појмови дефинисани су у Закону о заштити природе, који у члану 7. станиште одређује као јединствену функционалну јединицу еколошког састава одређену земљописним и абиотичким својствима, а станишни тип као скуп свих станишта исте врсте. Када ће станиште или станишни тип бити уништен, односно када ће бити изазвано њихово знатно пропадање зависи од конкретних околности случаја. О томе одлучује суд у сваком појединачном случају на основу налаза и мишљења вештака – стручњака из области екологије, односно заштите животне средине.

Први тежи облик овог кривичног дела постоји уколико је оно учињено у односу на станиште, односно подручје размножавања, подизања младих, миграције и хибернације строго заштићене врсте дивљих животиња. Квалификаторну околност у овом случају

представља својство објекта напада – станиште, односно простор где се строго заштићене врсте дивљих животиња размножавају, подижу младе или врше миграцију и хибернацију. Други тежи облик кривичног дела уништавања станишта састоји се у уништењу или изазивању знатног пропадања станишта у заштићеном подручју природе или на еколошки значајном подручју. Овде је квалификаторна околност место извршења дела. У питању је: 1) заштићено подручје природе или 2) еколошки значајно подручје. У складу са Законом о заштити природе (чл. 21 – 26.), заштићена подручја су: национални паркови, паркови природе, строги и посебни резервати, регионални паркови, значајни предели и споменици природе, који су такво својство стекли на основу посебног правног акта усвојеног након спроведеног поступка пред надлежним државним органима. Еколошки значајно подручје дефинисано је истим законом као подручје које битно доприноси очувању биолошке разноликости у Републици Хрватској.

Прописано је да и основни и оба тежа облика кривичног дела уништења станишта могу бити учињени, како са умишљајем, тако и из нехата. Основни облик дела запрећен је казном затвора до три године, за оба тежа облика дела прописана је казна затвора од шест месеци до пет година, а за нехатни облик дела казна затвора у трајању до две године.

Основни облик кривичног дела трговања заштићеним природним вредностима чини лице које противно прописима тргује, увози, извози или превози живу или мртву јединку заштићене врсте животиња, биљака или гљива или другу заштићену природну вредност, њене делове или прерађевине из ње добијене, или које без одобрења изнесе из Републике Хрватске заштићену природну вредност или је не врати у року одређеном одобрењем. Објект заштите овог дела јесте животна средина (околиш). Радња извршења обухвата следеће алтернативно прописане делатности: 1) трговину, 2) увоз, 3) извоз, 4) превоз, 5) изношење без одобрења из Републике Хрватске и 6) невраћање у року одређеном одобрењем у Републику Хрватску одређених предмета. Битно је да се радња предузима у односу на одређене предмете: а) живе или мртве јединке заштићене врсте животиња, биљака или гљива, б) друге заштићене природне вредности и в) делове или прерађевине добијене из заштићене природне вредности. У питању је кривично дело бланкетног карактера, те су наведени предмети дефинисани Законом о заштити природе, као и другим законским и подзаконским актима из области заштите животне средине. За постојање кривичног дела захтева се да је радња предузета на одређен начин – противно прописима.

Тежи облик овог дела постоји уколико се као објект радње извршења појави строго заштићена врста дилжих животиња, биљака или гљива. Дакле, квалификаторну околност овде чини карактер објекта радње – својство, односно статус строго заштићене врсте дилжих животиња, биљака или гљива, у смислу у коме је претходно већ дефинисан у складу са Законом о заштити природе.

Поред умишљајног, прописан је и нехатни облик овог кривичног дела. Посебном одредбом изричито је прописано да кривично дело трговања заштићеним природним вредностима не постоји ако је учињено према незнатној количини припадника заштићене врсте или друге заштићене природне вредности и ако је незнатно утицало на очување те врсте или друге заштићене природне вредности. За основни облик овог кривичног дела прописана је казна затовра до три године, а за тежи облик дела казна затовра од шест месеци до пет година, док је за нехатни облик прописана казна затвора до две године

Први Закон о добробити животиња Република Хрватска је усвојила 1999. године⁴⁸³, да би га 2006. године заменила важећим Законом о заштити животиња⁴⁸⁴. Закон о добробити животиња из 1999. године уређивао је: а) добробит животиња приликом њиховог држања, смештаја, исхране, заштите и б) однос људи према животињама (члан 1.). При томе је било наглашено да се под појмом животиње сматрају искључиво кичмењаци, и то не сви, већ само рибе, птице и сисари. Законом је било изричито забрањено да се животиња без разлога убије, као и да јој се противно његовим одредбама наносе бол и патња (члан 3.). Поред наведене забране, која се односи на сва лица, прописана је и дужност власника животиње да је, у зависности од њене врсте и потреба, храни, напаја, негује, као и да јој обезбеди смештај и здравствену заштиту (члан 4.).

Законом о добробити животиња из 1999. године први пут су у Републици Хрватској постављени одређени стандарди, услови, дужности и забране у погледу понашања људи према животињама, чији је циљ осигурање заштите добробити животиња у различитим ситуацијама и под различитим околностима. На тај начин су постављени основни критеријуми заштите животиња при њиховом држању и узгоју (члан 5.), при обављању здравствене заштите и зоотехничких захвата (чл. 6 – 8.), приликом усмрћивања животиња (члан 9.), а посебно при клању животиња (чл. 10 – 11.), у превозу (чл. 12 – 17.), током

⁴⁸³ „Народне новине Републике Хрватске“ бр. 19/1999.

⁴⁸⁴ „Народне новине Републике Хрватске“, бр.135/2006.

узгоја за пољопривредне сврхе (чл. 18 – 19.) или ради даље продаје (члан 27.), у случају држања животиња за друштво (члан 20.), код заштите дивљих животиња у природи (чл. 21 – 22.), у зоолошким вртovima, циркусима и на изложбама (чл. 23 – 25.), у односу на напуштене и изгубљене животиње (члан 26.) и у ситуацијама када се животиње употребљавају за вршење огледа или других научних истраживања (чл. 28 – 36.).

Кршење одредаба Закона о добробити животиња Републике Хрватске имало је за последицу прекршајноправну одговорност учиниоца, па су казним одредбама прописане одговарајуће прекршајне санкције – новчане казне, које су, у зависности од конкретних околности могле бити изречене физичком лицу, правном лицу и одговорном лицу у правном лицу. Новчана казна у распону од 5.000 до 10.000 куна могла се изрећи физичком или правном лицу које би, као власник животиње, присиљавало животињу на рад и напоре које она због свог узраста или стања не би могла поднети или који превазилазе њену снагу, изложило слободној природи узгојену или отхрањену дивљу животињу или је тамо населило неприпремљену за преживљавање у таквом животном простору, проверавало оштрину животиње на другој животињи хушкајући једну животињу на другу осим приликом дресуре паса Министарства унутрашњих послова и војске, хушкало животињу на човека или приређивало борбе животиња и хранило животиње другим живим животињама осим ако је то неопходно (члан 5. став 1. и члан 38. став 1.). Иста казна била је прописана и за усмрћивање животиње које није учињено на начин, у поступку и од стране лица која су за то овлашћена према Закону о добробити животиња (члан 9. став 1. и члан 38. став 1.) и за коришћење животиња у огледима супротно Законом прописаним условима (чл. 30., 31. став 2. и 38. став 1.).

Новчана казна у распону од 2.500 до 5.000 куна могла се изрећи физичком или правном лицу – власнику животиње који наноси бол, патњу или озледе животињама при дресури, мучи, убија или озлеђује животиње током снимања филмова и реклама, употребљава живе животиње као мамце у лову, онемогућав кретање животињама на начин на који им се наносе бол, патње или озледе и обавља одређене захвате на животињама који нису својствени појединим пасминама (члан 5. став 1. тач. 4., 5., 7., 9. и 10 и члан 39. став 1.). Иста казна била је предвиђена и за кршење одредаба којима је регулисано клање животиња, њихов превоз, узгајање ради трговине, као и одредаба од значаја за осигурање добробити животиња у различитим ситуацијама (члан 39. став 1. тач. 2., 3., 4. и 9.).

Новчана казна од 200 до 2. 500 куна могла се изрећи правном или физичком лицу – власнику животиње уколико би напустио животињу за друштво (дружење) или другу животињу која је држана под надзором човека (члан 5. став 1. тачка 2. у вези са чланом 40. став 1. тачка 1). Иста казна могла се изрећи за још неке прекршаје попут продаје животиње за друштво особама млађим од шеснаест година, пропуштања да се животиње обележе у складу са Законом, пропуштања да се испуне поједини услови у вези са вршењем огледа на животињама итд (члан 40.).

Као што је већ истакнуто, Република Хрватска је 2006. године усвојила нови Закон о заштити животиња који је ступио на снагу 2007. године. Овим законом уређени су: одговорности, обавезе и дужности физичких и правних лица успостављени ради заштите животиња, укључујући заштиту њиховог живота, здравља и добробити, начине поступања са животињама, услови који су потребни за заштиту животиња приликом њиховог држања, узгоја, превоза, обављања огледа на животињама, клања и усмрћивања животиња, држања животиња у зоолошким вртovima, у циркусима, на представама и такмичењима, приликом продаје кућних љубимаца, као и приликом поступања са напуштеним и изгубљени животињама (члан 1.).

За разлику од свог претходника, који се примењивао само у односу на кичмењаке који спадају у сисаре, птице или рибе, важећи Закон о заштити животиња се примењује у односу на све кичмењаке (члан 2.), али не и на: 1) животиње које се налазе у ембрионалним и феталним стадијумима развоја, 2) на управљање ловиштем дивљачи, осим када је у питању узгој и држање животиња које се користе као помоћ у лову и за потребе лова и 3) у односу на риболов Посебно је наглашено да се на кичмењаке који су заштићени у складу са посебним прописима, поред одредаба тог закона, примењују и прописи о заштити природе.

Закон о заштити животиња из 2006. године (члан 4.) најпре начелно забрањује да се животиње убијају, да им се наносе бол, патња и озледе, као и да се намерно излажу страху противно законским одредбама. Након тога, Закон таксативно набраја поступке чије се вршење забрањује у циљу заштите опстанка и добробити животиња. Најзначајније забране су: 1) забрана да се животиње узгајају на начин који им причињава бол, патњу и страх, 2) забрана да се животињама повећава агресивност селекцијом или којим другим методама, 3) забрана обучавања животиња за борбе и организовања борби животиња или

учествовања у њима, посећивања или клађења на њима⁴⁸⁵, 4) забрана присиљавања животиња на понашање које код њих изазива бол, патњу, озледе или страх, 5) забрана излагања животиња неповољним температурама и временским условима, 6) забрана давања животињама хране или других супстанци чије узимање узрокује бол, патњу, озледе, страх или смрт животиња, 7) забрана занемаривања животиња у смислу запуштања њиховог здравља, смештаја, исхране и неге, 8) забрана ограничавања кретања животиња на начн којим им се проузрокују бол, патња или озледе противно одредбама Закона о заштити животиња и 9) забрана убијања, клања или убијања животиња у ритуалне сврхе. Посебном одредбом Закона о заштити животиња прописани су и изузеци, односно ситуације када се поступање противно наведеним забранама ипак неће сматрати незаконитим.

Закон о заштити животиња у члану 5. посебно набраја недозвољена понашања власника животиње, успостављајући на тај начин листу њихових дужности. Тако се власнику забрањује да предузме неку од следећих радњи: 1) напусти домаћу животињу, кућног љубимца или узгојену дивљу животињу, 2) изложи узгојену и отхрањену дивљу животињу слободној природи или је тамо неприпремљену за преживљавање насели, односно настани и 3) наноси бол, патњу и озледе животињама при дресури. Дакле, Законом о заштити животиња из 2006. године нису прописане само забране одређених понашања човека према животињама, већ он обавезује сва лица на предузимање одређених активних радњи – чињења у односу на животиње у појединим ситуацијама. Наиме, чланом 6. одређено је да се свако лице које озледи животињу обавезује да истој пружи потребну помоћ. Штавише, уколико лице које је животињи нанело повреду није у могућности да јој помогне, оно је према наведеној законској одредби дужно да осигура пружање помоћи повређеној животињи.

Кршење одредаба Закона о заштити животиња има за последицу прекршајноправну одговорност учиниоца, било да је реч о физичком лицу, правном лицу или одговорном лицу у правном лицу. Казненим одредбама Закона прописано је да се учиниоцу неког од инкриминисаних понашања могу изрећи прекршајне санкције – новчана казна (чл. 66 –67.), а Законом је прописана и могућност одузимања животиња од учиниоца прекршаја у

⁴⁸⁵ Закон о заштити животиња не обухвата забраном приређивања борби између животиња организовање традиционалних такмичења бикова.

одређеним ситуацијама (члан 66. став 4.), као и могућност изрицања учиниоцу прекршаја заштитне мере забране обављања делатности у трајању до годину дана (члан 66. став 5.).

4.2. Словенија

У Казенском законнику Републике Словеније⁴⁸⁶ из 2008. године прописан је већи број кривичних дела, чији основни, тежи или посебни облици имају значај за заштиту животиња. Ова кривична дела систематизована су у оквиру тридесет и другог поглавља Казенског законика, које садржи кривична дела против животне средине, простора и природних добара. У питању су следећа кривична дела: 1) мучење животиња (члан 341.), 2) незаконит лов (члан 342.), 3) незаконит риболов (члан 343.), 4) незаконито поступање са заштићеним животињама и биљкама (члан 344.), 5) преношење заразних болести животиња и биљака (члан 345.), 6) производња штодљивих средстава за лечење животиња (члан 346.) и 7) несавесна ветеринарска помоћ (члан 347.). Поред набројаних кривичних дела, за кривичноправну заштиту животиња одређен значај имају и тежи облици следећих кривичних дела: 1) загађења и уништавања животне средине (члан 332. став 3.) и 2) противправног прибављања или употребе радиоактивних или других опасних супстанци (члан 335. став 2.), као и посебни облици следећих кривичних дела: 1) загађења воде за пиће (члан 336. ст. 5. и 6.) и 2) загађења хране или сточне хране (члан 337. ст. 5. и 6.).

Кривично дело мучења животиња састоји се у суровом поступању са животињом или у непотребном проузроковању трпљења животиње. Иако из поглавља у оквиру којег је ово кривично дело смештено произлази да је његов објект заштите животна средина или природно добро, заправо се њиме штите животиње, односно њихов телесни и психички интегритет од убијања и суровог поступања људи према њима. Радња извршења одређена је алтернативно. Она укључује: 1) сурово поступање према животињама и 2) непотребно проузроковање трпљења код животиња. Објект радње је животиња, при чему у законском тексту није одређено које све животињске врсте потпадају под ову инкриминацију.

⁴⁸⁶ „Урадни лист Републике Словеније“, бр. 55/2008.

Ово кривично дело има и тежи облик, који постоји уколико је у конкретном случају мучен већи број животиња или ако је мученој животињи нанета трајна и тешка телесна повреда или проузрокована смрт на окрутан начин. Радња извршења тежег облика дела се, исто као и код основног, може састојати у суровом поступању са животињом или непотребном проузроковању трпљења животиње, с тим што се за постојање тежег облика дела захтева наступање теже последице која се може јавити као: 1) предузимање радње према већем броју животиња 2) трајна и тешка телесна повреда животиње и 3) окрутно усмрћивање, односно изазивање смрти животиње.

Учинилац овог кривичног дела може бити свако лице које поступа са кривицом у облику умишљаја. За основни облик дела прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до шест месеци, а за тежи облик дела казна затвора у трајању до годину дана.

Кривично дело незаконитог лова има један основни и два тежа облика. Основни облик дела чини лице које без дозволе или неовлашћено лови и убије или рани дивљач или је ухвати живу. Објект заштите овог кривичног дела јесте дивљач, као интегрални део животне средине, али и ловство као важна привредна грана. Радња извршења дела се састоји из више алтернативно предвиђених делатности као што су: 1) лов дивљачи, 2) убијање, 3) рањавање и 4) хватање живе дивљачи. За ово дело је потребно је да је радња извршења предузета без дозволе, односно неовлашћено. Дакле, овде се противправност јавља као елемент бића дела.

Први тежи облик дела постоји ако је радња извршења основног дела учињена: 1) у односу на дивљач веће вредности или дивљач која је значајна према прописима из области ловства, 2) ако је радња учињена на заштићеном природном добру и 3) ако је радња учињена у групи, у скупини односно од стране више лица. Казенски законик Словеније користи израз „*v skupini*“, али не садржи објашњење о томе колико је лица потребно да учествује у извршењу кривичног дела да би се сматрало да је оно учињено у групи.

Други тежи облик овог кривичног дела обухвата неколико ситуација, где се као квалификаторна околност јавља врста објекта напада, односно начин и средство предузимања радње извршења. То су: 1) лов угрожених или заштићених врста дивљачи чији је лов забрањен, 2) лов без посебне дозволе дивљач за коју се таква дозвола захтева, 3)

лов на начин или средствима којима се дивљач масовно уништава и 4) лов дивљачи помоћу моторног возила или експлозивних материја.

Учинилац овог кривичног дела може бити свако лице. Законом је прописано само умишљајно извршење овог кривичног дела. Основни облик дела забрањен је алтернативно новчаном казном или казном затвора до шест месеци, док је за први тежи облик дела прописана новчана казна или казна затвора до годину дана, а за други тежи облик дела новчана казна или казна затвора до две године.

Кривично дело незаконитог риболова постоји у случају лова рибе експлозивом, електричном струјом, отровом или омамљујућим средством, при чему се проузрокује угинуће рибе или у случају лова рибе на начин који је штетан за њено размножавање. Објект заштите овог кривичног дела јесте богатство рибљег фонда, као елемент животне средине, али се њиме истовремено заштита пружа и рибарству као значајној привредној грани. Радња извршења састоји се у лову рибе на одређени недозвољени начин, односно употребом одређених недозвољених средстава. У питању су следећи начини риболова: експлозивом, електричном струјом, отровом или омамљујућим средством. За постојање кривичног дела потребно је да је услед употребе неког од недозвољених начина риболова дошло до угинућа рибе. Ово кривично дело постоји и у случају лова рибе на начин који је штетан за њено размножавање, с тим што се у том случају не захтева да је дошло и до угинућа рибе. Учинилац дела може бити свако лице. За ово дело прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до једне године.

Кривично дело незаконитог поступања са заштићеним животињама или биљкама има основни и тежи облик. Основни облик овог кривичног дела чини лице које незаконито поседује, одузме, оштети, усмрти, извози, увози или тргује заштићеним дивљим животињским или биљним врстама, односно заштићеним животињама или биљкама или њиховим деловима или дериватима. Објект заштите ове инкриминације јесте животна средина, односно њен посебан и изузетно важан сегмент – заштићена дивља фауна и флора. Радња извршења одређена је алтернативно и обухвата следеће делатности: 1) поседовање, 2) одузимање, 3) убијање (усмрћење), 4) извоз, 5) увоз и 6) трговину. Битно је да се ова радња предузима у односу на заштићене примерке дивљих биљних или животињских врста или њихове делове или деривате. За постојање кривичног дела захтева се да је радња извршења предузета противправно, односно да она представља кршење

важећих прописа којима је регулисана материја поступања са заштићеним биљним и животињским врстама, што указује на бланкетни карактер овог дела.

Тежи облик кривичног дела постоји у две ситуације. У првој ситуацији дело постоји ако је објект радње (јединка заштићене биљне или животињске врсте) од великог или изузетног значаја за област заштите природе. У другој ситуацији, тежи облик дела постоји ако је радња извршења предузета од стране злочиначког удружења (*v hudodelski združbi*), организованог ради вршења таквих дела.

Учинилац овог кривичног дела може бити свако лице. Као облик кривице прописан је искључиво умишљај. Основни облик дела запрећен је казном затвора до пет година, а тежи облик дела казном затвора од шест месеци до десет година.

Кривично дело преношења заразних болести код животиња и биљака чини лице које за време епидемије заразне болести животиња, која може довести у опасност узгој (опстанак) животиња на подручју целе државе, не поступа у складу са правним актима којима су прописане мере за сузбијање или спречавање тих болести. Објект заштите овог кривичног дела јесте живот, односно здравље животиња од заразних болести које могу да добију епидемијски карактер и обим. Међутим, њиме се уједно штите живот и здравље људи, као и интереси животне средине и привреде. Радња извршења дела састоји се у непоступању по одговарајућим прописима усмереним на сузбијање и спречавање заразних болести животиња. То непоступање може бити остварено на два начина: 1) чињењем, које представља кршење прописа, и 2) нечињењем, које представља пропуштање да се изврше дужности које су прописима наметнуте. Битно је да је радња предузета за време епидемије неке заразне болести животиња која може довести у опасност опстанак животиња у целој земљи. Облик овог кривичног дела који се односи искључиво на заштиту биљака од болести и штеточина (члан 345. став 2.) неће бити анализиран будући да није од значаја за заштиту животињског света.

Тежи облик овог кривичног дела постоји уколико је услед извршења основног облика проузрокована последица која се састоји у ширењу заразне болести у већем обиму. Када постоји „већи обим“ фактичко је питање које судско веће решава у сваком конкретном случају.

Као учинилац овог кривичног дела се може појавити свако лице. Закон познаје поред умишљајног, и нехатно предузимање радње. Основни облик дела запрећен је

новчаном казном или казном затвора у трајању до годину дана, тежи облик дела казном затвора до две године, а нехатни облик дела новчаном казном или казном затвора до шест месеци.

Кривично дело производње штетних (шкодљивих) средстава за лечење животиња састоји се у изради ради продаје или у стављању у промет супстанци као што су лекови за лечење или спречавање заразних болести животиња који су опасни за њихов живот или здравље, услед чега дође до угинућа животиња веће вредности или већег броја животиња или до ширења заразне болести. Објект заштите овог кривичног дела јесте живот или здравље животиња, чиме се, заправо, штити живот и здравље људи, затим, животна средина чије су те животиње део, као и интереси привреде. Радња извршења одређена је алтернативно и обухвата: 1) израду (производњу) ради продаје и 2) стављање у промет супстанци за лечење или спречавање заразних болести животиња. Потребно је да су у питању такве супстанце или лекови који су опасни за живот или здравље животиња. За постојање овог кривичног дела неопходно је да је услед предузимања радње извршења наступила последица која се састоји у угинућу животиња веће вредности или већег броја животиња или у ширењу заразне болести. Када постоји последица „већег“ обима фактичко је питање које судско веће решава у сваком конкретном случају.

Учиниоца дела може да буде свако лице. Законом је предвиђено само умишљајно предузимање радње. За ово дело прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до једне године. Изричито је прописано да ће се шкодљива средства одузети од учиниоца овог кривичног дела применом посебне мере безбедности одузимања предмета..

Кривично дело несавесне ветеринарске помоћи чини ветеринар или други ветеринарски радник који при обављању ветеринарске делатности из нехата (маломарности) поступи у очигледној супротности са правилима ветеринарске науке и струке и тако проузрокује угинуће животиња веће вредности. Објект заштите ове инкриминације јесте двојако одређен као: 1) здравље животиња, али не као појединачних јединки, већ као делова животне средине, и 2) законито, ефикасно и етичко обављање ветеринарске делатности. Закључак да се овим кривичним делом не штите живот и здравље појединачних животиња произлази из захтева да је несавесним пружањем ветеринарске помоћи наступило угинуће животиња веће вредности, што значи да се оно не односи на животиње мање економске вредности, које ипак имају афекциону вредност за

свог власника (на пример, кућни љубимци). У том смислу, треба додати да се овим кривичним делом штите и економски интереси власника животиње.

Радња извршења састоји се у поступању ветеринара или другог ветеринарског радника, које је у очигледној супротности са правилима ветеринарске науке и струке. То може бити: 1) чињење које представља грубо кршење правила ветеринарске професије и 2) пропуштање одређених чињења које би ветеринар био дужан предузети према правилима своје струке. Потребно је да је радња извршења предузета приликом обављања ветеринарске делатности. Кривично дело постоји само уколико је услед несавесног поступања ветеринара или другог ветеринарског радника наступила последица која се састоји у угинућу животиња веће вредности. Када постоји последица повреде у виду „веће“ вредности фактичко је питање које судско веће решава у сваком конкретном случају.

Учинилац овог дела може бити само ветеринар или други ветеринарски радник. Ово дело се може учинити само са нехатом као обликом кривице. Нехат или маломарност постоји уколико учинилац није поступао са потребном пажњом иако је с обзиром на околности и лична својства могао и био способан штогод учинити или пропустити (члан 26. КЗ). За ово кривично дело учиниоцу се може изрећи новчана казна или казна затвора до годину дана.

Основни облик кривичног дела загађења воде за пиће није релевантан за кривичноправну заштиту животиња, већ је за ту област значајан само његов тежи облик. Основни облик овог дела чини лице које штодљивом материјом загади воду коју људи употребљавају за пиће и тако проузрокује опасност за живот и здравље људи. Заштитни објект основног облика овог дела су живот и здравље људи. Радња извршења састоји се у загађењу. Потребно је да је у питању загађење воде која се користи за пиће, као и да је оно извршено на одређени начин – употребом штодљивих материја. Штодљиве материје су све материје које могу погоршати квалитет воде за пиће и учинити је подобном да угрози живот и здравље људи. Последица основног облика дела се састоји у изазивању конкретне опасности за живот и здравље људи. Учинилац овог дела може бити свако лице Као облик кривице, прописани су умишљај и нехат. Основни облик овог дела запрећен је казном затвора до три године, а нехатни новчаном казном или казном затвора до три месеца.

Посебан облик кривичног дела загађења воде за пиће, који је релевантан за заштиту животиња, састоји се у загађењу воде која је намењена за напајање животиња каквом штодљивом материјом при чему се проузрокује опасност за живот и здравље животиња. Објект заштите ове инкриминације су, најпре, живот и здравље животиња, али истовремено и животна средина, живот и здравље људи и привреда. Радња извршења подразумева загађење воде употребом било које штодљиве материје. Потребно је да је у питању вода која је намењена за напајање животиња. Последица дела се састоји у проузроковању конкретне опасности за живот и здравље животиња.

Тежи облик овог кривичног дела постоји када је услед предузимања радње извршења изазвана последица у виду повреде – угинућа животиња веће вредности или већег броја животиња. Учиница дела може бити свако лице које поступа са умишљајем. За ово дело је прописана казна затвора до три године.

Посебан облик кривичног дела загађења хране за исхрану људи или животиња постоји уколико лице штодљивом материјом загади храну за исхрану животиња или другу храну намењену за исхрану животиња и тиме проузрокује опасност за живот или здравље животиња. Објект заштите овог кривичног дела су живот и здравље животиња, али и људи, као и интереси животне средине, али и привреде. Радња извршења састоји се у загађењу хране која се иначе користи за исхрану животиња или која је у конкретном случају била намењена за исхрану животиња. Ова се радња мора предузети одређеним средством – штодљивом материјом. Штодљива материја може бити свака материја којом се вода за пиће чини опасном за живот или здравље стоке, живине или дивљачи (отрови, разне штетне хемикалије, загађене отпадне воде, угинуле животиње, покварене животне намирнице и сл.). За постојање кривичног дела се захтева да је услед предузимања наведене радње проузрокована последица у виду конкретне опасности по живот или здравље животиња.

Тежи облик овог дела постоји уколико је услед загађења хране за исхрану животиња употребом штодљиве супстанце проузрокована последица у виду угинућа животиња веће вредности или већег броја животиња.

Учиница овог дела може бити свако лице које поступа са умишљајем. За ово дело запређена је новчана казна или казна затвора до једне године, а за његов тежи облик казна затвора у трајању до три године.

Поред кривичноправних одредби, за заштиту животиња су важне и одредбе који спадају у друге гране права (еколошко право). Као најзначајнији међу њима издвајају се закони који су посвећени заштити и добробити животиња. Република Словенија је први закон посвећен овој проблематици – Закон о заштити живали усвојила 1999. године⁴⁸⁷. Сада је у овој бившој југословенској републици на снази нови Закон о заштити живали, који је усвојен 2007. године⁴⁸⁸.

Закон о заштити животиња из 2007 године уређује дужности (одговорности) људи према животињама како би се заштитио живот, здравље и добробит животиња. Њиме су прописана правила доброг поступања према животињама, дефинисан је појам мучења животиња и одређено је која се понашања или поступци према животињама сматрају забрањеним. Законом су регулисани услови које треба обезбедити приликом узгоја и превоза животиња, обављања обавезних интервенција на животињама, вршења експеримената на животињама, клања и усмрћивања животиња, као и поступање, права и обавезе у вези са напуштеним животињама. Поред тога, постављени су и услови рада за друштва која се у јавном интересу баве заштитом животиња.

Закон се односи на широк круг животињских врста. Тако, он важи у односу на све животиње које имају развијена чула за пријем спољних дражи и развијен нервни систем који им омогућава да осете бол (члан 1.). Ипак, наглашено је да се Закон нарочито примењује у односу на кичмењаке и у односу на друге животиње, с обзиром на степен њихове осетљивости, који је утврђен на основу устаљеног искуства и научних сазнања. Заштита животиња је (члан 2.) дефинисана као дужност свих правних и физичких лица која су у контакту са животињама: власника животиња, локалних заједница, државе, ветеринарских, сточарских, научно – истраживачких и педагошких установа, ловачких, кинолошких и других организација које се баве узгојем животиња, друштва за заштиту животиња и других друштва која су установљена ради усвајања или примене Декларације о правима и заштити животиња.

Нарочите дужности прописане су за власника животиња. Он је, између осталог, обавезан да животињи обезбеди склониште, храну, воду и слободу кретања с обзиром на њене карактеристике и врсту, као и да спречи свако трпљење животиње. Ако је животиња

⁴⁸⁷„Урадни лист Републике Словеније” бр. 98/1999.

⁴⁸⁸„Урадни лист Републике Словеније” бр. 43/2007.

везана или спутана, власник јој мора осигурати довољно простора, светлости, топлоте, ваздуха, одговарајућу хигијену итд. према њеним потребама, и у складу са уобичајеним искуством и научним сазнањима. Ако власник намерно крши своје дужности и тиме озбиљно нашкоди животињи, проузрокује њено дуготрајно или поновљено трпљење, нашкоди њеном здрављу или је убије, такво понашање се квалификује као мучење животиња (члан 7.). Законом је прокламована општа забрана мучења животиња. У том смислу, нико не сме без основаног разлога да проузрокује трпљење, бол или смрт животиње (члан 3.). Мучење животиње дефинисано је у члану 4. као свако чињење или пропуштање учињено намерно, којим се озбиљно шкоди животињи или којим се проузрокује дуготрајно или поновљено трпљење животиње или шкоди њеном здрављу као и непотребно или непримерено (непрописно) убијање животиња.

Поред опште забране мучења и убијања животиња, Законом о заштити живали прописан је и читав низ забрањених понашања човека према животињама, као што су (члан 15.): 1) стискање, натезање или извијање делова тела животиња, 2) вешање животиња, ударање, потапање или гушење животиња, 3) сексуална злоупотреба животиња, 4) излагање животиња ватри, отровним материјама, 5) стрељање животиња, б) организовање борби између животиња, 7) употреба животиња за борбу, 8) употреба живих животиња као хране или мамаца, 9) преоптерећење животиња, 10) лов на дивљач за време ловостаја и 11) намерно трајно или привремено напуштање животиња.

Кршење одредби Закона о заштити живали има за последицу прекршајноправну одговорност физичког лица, правног лица, предузетника, одговорног лица у правном лицу и одговорног лицу код предузетника, за шта су прописане новчане казне (чл. 45 – 46 а.)

4.3. Федерација Босне и Херцеговине

Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине⁴⁸⁹ садржи већи број инкриминација, како од посредног, тако и од непосредног значаја за заштиту животиња. Та

⁴⁸⁹ „Службене новине Федерације Босне и Херцеговине“, бр. 36/2003, 37/2003, 21/2004, 69/2004, 18/2005, 42/2010 и 42/2011.

кривична дела систематизована су у оквиру двадесет и шестог поглавља Кривичног закона, под називом: „Кривична дјела против околиша, пољопривреде и природних добара“ и укључују: 1) онечишћење околиша (члан 303.), 2) угрожавање околиша направама (члан 304.), 3) угрожавање околиша отпадом (члан 305.), 4) производњу штетних средстава за лечење животиња (члан 307.), 5) несавесно пружање ветеринарске помоћи (члан 308), 6) неовлашћено обављање ветеринарских услуга (члан 309.), 7) непоступање по прописима за сузбијање болести животиња и биља (члан 310.), 8) прикривање постојања заразе код животиња (члан 311.), 9) загађивање сточне хране или воде за напајање стоке (члан 312.), 10) мучење и убијање животиња (члан 318.), 11) протузаконити лов (члан 319.) и 12) протузаконити риболов (члан 320.).

Први основни облик кривичног дела онечишћења околиша (загађивања животне средине) постоји ако учинилац кршењем прописа онечисти (загади) ваздух, тло, текућу или подземну воду, водоток, море, морско дно или морско подземље или на други начин угрози чистоћу или каквоћу ваздуха, тла, воде, водотока или мора, морског дна или морског подземља или природног генетског склада биолошке разноликости на ширем подручју и у мери која може погоршати услове живота људи или животиња или угрозити опстанак шума, биља или другог растиња. Други основни облик кривичног дела онечишћења околиша чини лице које онечисти (загади) ваздух, тло, текућу, стајаћу или подземну воду, водоток, море, морско дно или морско подземље или на други начин угрози чистоћу и каквоћу ваздуха, тла, воде, водотока или мора, морског дна или морског подземља или природног генетског склада биолошке разноликости и тиме изазове опасност за живот или здравље људи или животиња или проузрокује уништење или знатно оштећење шума, биља или другог растиња у ширем подручју.

Заштитни објект ове инкриминације јесте околиш (животна средина), односно његови поједини елементи: ваздух, тло, вода, водоток, море, морско дно, морско подземље и природни генетски склад биолошке разноликости. Код првог основног облика дела, радња извршења се састоји у загађењу појединих таксативно набројаних елеманата животне средине кршењем законских или подзаконских еколошких прописа или у угрожавању на други начин чистоће или каквоће тих компоненти животне средине или природног генетског склада биолошке разноликости. Битно је да се радњом остварује

последица на ширем подручју и у мери која може погоршати услове живота људи или животиња или угрозити опстанак шума, биља или другог растиња.

Дакле, за постојање овог кривичног дела је потребно да је загађење учињено противно важећим прописима или да је на други начин угрожена њихова чистоћа или квалитет, и то на ширем подручју или у мери која може погоршати услове живота људи или животиња или угрозити опстанак шума, биља или другог растиња. Радња извршења другог облика се такође састоји у загађењу појединих елемената животне средине – ваздуха, тла, воде, водотока, мора, морског дна, морског подземља и природног генетског склада биолошке разноликости или у угрожавању њихове чистоће или каквоће на други начин. За постојање другог основног облика се захтева или да је услед предузимања радње извршења проузрокована последица у виду угрожавања заштићеног добра изазивањем конкретне опасности за живот или здравље људи или животиња или да је проузрокована последица у виду повреде, односно уништења или знатног оштећења шума, биља или другог растиња у ширем подручју.

Први тежи облик кривичног дела онечишћења околиша (загађења животне средине) постоји ако је услед предузете радње извршења основног облика дела наступила последица која се састоји у тешкој телесној повреди неког лица или у проузроковању имовинске штете великих размера. Други тежи облик овог дела постоји уколико је услед предузете радње извршења наступила последица у виду проузроковања смрти једног или више лица.

Учиницац овог кривичног дела може бити свако лице. Законом је поред умишљајног, прописано и нехатно извршење дела. Уколико је дело учињено са умишљајем, за основни облик дела је прописана казна затвора од три месеца до пет година, за први тежи облик дела казна затвора од једне до десет година, а за други тежи облик дела казна затвора од једне до дванаест година. Уколико је учинилац поступао са нехатом као обликом кривице, за основни облик дела му се може изрећи новчана казна или казна затвора до једне године, за први тежи облик дела казна затвора од шест месеци до пет година, а за други тежи облик дела казна затвора од једне до осам година.

Кривично дело угрожавања околиша (животне средине) направама чини лице које противно прописима стави у деловање или рукује направама или одступа од производних поступака којима се ослобађају штетне материје (твари) које могу угрозити каквоћу

(квалитет) ваздуха, тла, воде, водотока или мора на ширем подручју као и морских екосистема и у мери која може погоршати услове живота људи или животиња или угрозити опстанак шума, биља или другог растиња. Заштитни објект овог кривичног дела јесте животна средина, односно њени интегрални делови – ваздух, тло, вода, водоток, море, морски екосистеми, услови живота људи и животиња, шуме, биље и растиње.

Радња извршења овог дела састоји се у: 1) непрописном стављању у погон, односно руковању са направама (уређајима) и 2) одступању од одређених производних поступака. Потребно је да су у питању направе, односно производни поступци којима се ослобађају штетне материје (твари) које могу угрозити каквоћу појединих таксативно набројаних елемената животне средине (ваздуха, тла, воде, водотока, мора и морских екосистема) на ширем подручју и у мери која може погоршати услове живота људи или животиња или угрозити опстанак шума, биља или другог растиња. Дакле, последица се састоји у апстрактној опасности по наведена заштићена добра, у која спада и животињски свет, који се овде штити посредно, преко очувања животне средине и услова неопходних за живот животиња.

Посебан облик овог кривичног дела може учинити одговорно лице у правном лицу које кршењем прописа пропусти да постави направе за пречишћавање или допусти изградњу, стављање у погон или употребу погона који загађује (онечишћује) околину. Радња извршења овог облика дела обухвата: 1) пропуштање да се поставе направе за пречишћавање и 2) допуштање изградње, стављања у погон или употребе погона који загађује (онечишћује) околину. Битно је да је радња предузета кршењем прописа, односно противправно. Овде се последица састоји у проузроковању апстрактне опасности по животну средину. У самом законском тексту се не спомиње на које се све елементе животне средине та заштита односи, али се може претпоставити да су њоме, као и код основног облика, обухваћени ваздух, вода, земљиште, као и биљни и животињски свет.

Учиниолац основног облика може бити свако лице, док код посебног облика то може бити само одговорно лице у правном лицу. Закон познаје искључиво умишљајни облик овог кривичног дела. За основни облик овог дела прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до једне године, док су за његов посебни облик прописане, новчана казна или казна затвора до три године.

Први основни облик кривичног дела угрожавања околиша отпадом чини лице које противно прописима одбацује, одлаже, скупља, складишти, обрађује и превози отпад или уопште са њиме поступа на начин којим се угрожава каквоћа ваздуха, тла, воде, водотока, мора, морског дна или морског подземља на ширем подручју и у мери која може погоршати услове живота људи или животиња или угрозити опстанак шума, биља или другог растиња. Други основни облик овог дела постоји ако неко лице одбацује, одлаже, скупља, складишти, обрађује и превози отпад или уопште са њиме поступа на начин којим се угрожава каквоћа ваздуха, тла, воде, водотока, мора, морског дна или морског подземља и тиме изазове опасност за живот или здравље људи или животиња или проузрокује уништење или знатно оштећење биља или другог растиња на ширем подручју.

Објект заштите кривичног дела угрожавања околиша отпадом јесте животна средина, односно њени поједини елементи - ваздух, тло, вода, водоток, море, морски екосистеми, услови живота људи и животиња, шуме, биље и растиње.

Радња извршења је одређена алтернативно и обухвата: 1) одбацивање, 2) одлагање, 3) скупљање, 4) складиштење, 5) обрађивање, 6) превозење и 7) уопште поступање са отпадом на начин којим се угрожава каквоћа ваздуха, тла, воде, водотока, мора, морског дна или морског подземља на ширем подручју и у мери која може погоршати услове живота људи или животиња или угрозити опстанак шума, биља или другог растиња. За постојање првог основног облика дела је потребно да је такво поступање са отпадом учињено противно важећим прописима. За постојање другог основног облика дела захтева се да је услед предузимања радње извршења наступила нека од следећих последица: 1) опасност за живот или здравље људи или животиња, 2) уништење биља или другог растиња на ширем подручју или 3) знатно оштећење биља или другог растиња на ширем подручју.

Свако лице може бити учинилац овог кривичног дела. Закон, поред умишљајног, предвиђа и нехатни облик кривичног дела угрожавања околиша отпадом. За умишљајни облик овог дела прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до три године, а за нехатно дело новчана казна или казна затвора до једне године.

Кривично дело производње штетних средстава за лечење животиња састоји се у производњи ради продаје или стављању у промет средстава за лечење или спречавање заразе код животиња која су опасна за њихов живот или здравље. Објект заштите овог

кривичног дела јесу живот, односно здравље животиња, чиме се заправо штите и животна средина и сточарство као привредна грана, али и живот и здравље људи који користе производе животињског порекла. Радња извршења се састоји из две алтернативно предвиђене делатности: 1) производње ради продаје и 2) стављања у промет. Производња подразумева прављење, стварање нових до тада непостојећих предмета или преиначење постојећих предмета или средстава тако да стекну ново својство или намену. Стављање у промет обухвата делатност чињења доступним ових предмета индивидуално неодређеном броју лица. Објект радње јесу средства за лечење животиња. Потребно је да су у питању средства за лечење животиња која су штетна што значи да су подобна да доведу до угинућа животиња или нарушавања или погоршања њиховог здравственог стања. Последица дела јесте угрожавање односно проузроковање опасности по живот или здравље животиња.

Тежи облик овог кривичног дела постоји уколико је извршењем основног дела проузрокована последица повреде у виду угинућа већег броја животиња или ширења заразне болести. Дакле, за разлику од основног облика дела, овде се последица састоји у повреди заштићеног добра, а не само у његовом угрожавању. Та последица мора бити већег обима, значаја, степена.

Свако лице се може појавити као учинилац овог кривичног дела. Поред умишљајног, прописано је и нехатно извршење дела. Основни облик дела запрећен је новчаном казном или казном затвора до шест месеци, тежи облик дела казном затвора од три месеца до три године, док је за нехатни облик дела прописана новчана казна или казна затвора до три месеца.

Кривично дело несавесног пружања ветеринарске помоћи чини ветеринар или овлашћени ветеринарски помоћник који при пружању ветеринарске помоћи пропише или примени очигледно неприкладно средство или очигледно неприкладан начин лечења или уопште несавесно поступа при лечењу и тиме проузрокује угинуће већег броја животиња. Објект заштите овог кривичног дела јесу: 1) живот и здравље животиња, али и животна средина, чији су оне интегрални део и 2) ветеринарство као важна привредна делатност.

Радња извршења овог дела одређена је алтернативно. Она обухвата: 1) прописивање или примену очигледно неприкладног средства лечења или очигледно неправилног начина лечења и 2) уопште несавесно поступање при лечењу животиња. За

постојање овог кривичног дела се захтева: 1) да је радња извршења предузета приликом пружања ветеринарске помоћи и 2) да је услед предузете радње извршења дошло до угинућа већег броја животиња, при чему се не наводи колики је тај број, нити који би били критеријуми за његово утврђивање. У сваком случају, из овог услова следи закључак да се инкриминисањем несавесног пружања ветеринарске помоћи не штити живот и здравље сваке појединачне животиње, већ само животиња у смислу животињског света, као интегралног дела животне средине, односно као важних чинилаца за опстанак сточарства као привредне гране.

Учинилац овог дела може бити само одређено лице – ветеринар или овлашћени ветеринарски помоћник. Законом је, поред умишљајног облика, предвиђен и нехатни облик дела. За умишљајни облик дела је прописана казна затвора до три године, а за његово нехатно извршење прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до шест месеци.

Кривично дело неовлашћеног обављања ветеринарских услуга састоји се у обављању послова заштите здравља животиња или других ветеринарских захвата и то неовлашћено или од стране лица које за то нема прописану стручну спрему. Овим кривичним делом се поред живота и здравља животиња штите и интереси животне средине, чији су оне саставни део, затим, интереси сточарства као привредне гране и ветеринарска професија, у смислу њеног законитог, квалитетног и ефикасног обављања. Радња извршења састоји се у обављању послова здравствене заштите животиња или у обављању других ветеринарских захвата. За постојање кривичног дела неопходно је да се то чини неовлашћено, дакле противно постојећим прописима из ове области или од стране лица које за то нема прописану стручну спрему. Треба истаћи да није битно да ли се обављање наведених послова или захвата у конкретном случају чини уз одређену материјалну надокнаду, односно ради стицања имовинске користи или не.

Учинилац овог кривичног дела може бити свако лице које није овлашћено да такве услуге пружа или које не поседује стручну спрему која се за то захтева. Закон предвиђа само умишљај као облик кривице учиниоца. Ово кривично дело запређено је новчаном казном или казном затвора до једне године.

Кривично дело непоступања по прописима за сузбијање болести животиња и биља има два основна и један тежи облик. Први основни облик овог дела чини лице које за

време епидемије сточне болести која може угрозити сточарство не поступи по наредби или одлуци надлежног органа донетој на основу прописа којом се одређују мере за сузбијање или спречавање болести. Други основни облик дела није релевантан за заштиту животињског, већ биљног света, те на овом месту неће бити посебно анализиран.

Објект заштите овог дела јесте живот и здравље стоке, односно сточарство као важна привредна грана. Подразумева се да се на тај начин штити и животна средина, као и живот и здравље људи који користе производе сточног порекла. Радња извршења састоји се у непоступању по наредби или одлуци надлежног државног органа која је донета на основу прописа којим се одређују мере за сузбијање или спречавање сточне болести. Непоступање у складу са наредбом или одлуком може бити остварено: 1) на активан начин – свесним кршењем прописа и одлука и 2) на пасиван начин – нечињењем, пропуштањем да се уопште предузму или да се предузму све потребне мере, на одређеном месту, у одређено време или на одређени начин. Активно непоступање састоји се у чињењу које представља кршење те наредбе или одлуке, док пасивна радња подразумева пропуштање да се изврше обавезе прописане одговарајућом наредбом или одлуком. Ова радња се мора предузети у одређено време – за време епидемије сточне болести, али не било какве, већ оне која може угрозити сточарство.

Тежи облик овог кривичног дела постоји у случају да је услед извршења основног дела наступила последица повреде која се састоји у проузроковању знатне штете. Када постоји „знатна“ штета фактичко је питање које судско веће решава у сваком конкретном случају.

Учиниолац дела може бити свако лице. Поред умишљајног, законом је прописано и нехатно извршење дела. За основни облик дела прописана је казна затвора до једне године, за тежи облик дела казна затвора до три године, а за нехатно дело прописане су алтернативно – новчана казна или казна затвора до једне године

Кривично дело прикривања постојања заразне болести код животиња састоји се у прикривању постојања заразне болести код животиња или сумње да таква болест постоји или у непријављивању те чињенице јавној ветеринарској служби или органу надлежном за послове ветеринарства, услед чега наступи ширење заразне болести или угинуће животиња. Објект заштите овог кривичног дела јесу: 1) живот и здравље животиња од заразних болести и 2) сточарство као привредна грана.

Радња извршења дела се састоји у више алтернативно предвиђених делатности: 1) прикривању постојања заразне болести, 2) прикривању постојања сумње да се заразна болест појавила и 3) непријављивању појаве заразне болести надлежним органима. Прикривање би у овом случају требало тумачити као свесно, намерно настојање лица које зна или сумња да постоји заразна болест код животиња да сакрије или лажно прикаже податке у вези са том околношћу. Оно може бити остварено на различите начине – сакривањем оболелих животиња, тајним уклањањем лешева животиња које су угинуле услед заразне болести или сакривањем средстава које је лице самоиницијативно (без знања и препоруке ветеринара) користило за покушај њиховог лечења. Непријављивање појаве заразне болести животиња састоји се у свесном, намерном пропуштању пријављивања појаве заразне болести животиња од стране лица које је упознато са појавом те болести и које је у објективној могућности да то на било који начин саопшти надлежним државним органима. За постојање овог дела, неопходно је да је услед радње извршења наступила последица у виду ширења заразних болести или угинућа животиња. Учиницац може да буде свако лице. Закон познаје само умишљај као облик кривице учиниоца. За ово дело закон алтернативно прописује новчану казну или казну затвора до једне године.

Кривично дело загађивања сточне хране или воде за напајање стоке чини лице које штетном материјом загади сточну храну или воду у рекама, потоцима, изворима, бунарима, цистернама или другу воду која служи за напајање стоке, живади или дивљачи и тиме доведе у опасност живот или здравље животиња. Објект заштите овог кривичног дела јесу живот или здравље животиња, и то не само стоке (иако би назив овог кривичног дела говорио управо у прилог томе), већ и дивљачи и других животиња, а самим тим и интереси животне средине, привреде и здравља људи. Објект напада је двојачко одређен као: 1) сточна храна и 2) вода за напајање стоке, животиња и дивљачи.

Радња извршења састоји се у загађивању сточне хране или воде за напајање стоке или других животиња. Та радња мора дити предузета одређеним средством – штетном материјом. Штетна материја може бити свака материја у било ком агрегатном стању којом се сточна храна или вода за напајање стоке, животиња и дивљачи чине опасним за њихов живот или здравље (отрови, разне штетне хемикалије, загађене отпадне воде, угинуле животиње, покварене животне намирнице). За постојање овог кривичног дела је потребно да је услед предузимања радње извршења наступила последица која се састоји у

изазивању конкретне опасности по живот или здравље животиња. Тежи облик овог дела постоји ако је услед предузете радње извршења наступила последица повреде у виду угинућа већег броја животиња.

Учинилац овог дела може да буде свако лице. Као облик кривице захтева се умишљај. Основни облик дела запрећен је новчаном казном или казном затвора до једне године, а тежи облик дела казном затвора у трајању од три месеца до три године.

Кривично дело мучења и убијања животиње постоји ако лице тешко злоставља животињу или животињу излаже непотребним или дуготрајним мукама или животињи наноси непотребан бол или противправно разара животињска станишта у већој мери или на ширем простору или противно прописима убија животиње. Иако је кривично дело мучења и убијања животиње систематизовано у оквиру поглавља посвећеног кривичним делима против животне средине, привреде и природних добара, чини се да се њиме заправо не штити ни једно од тих добара, већ да су његов објект заштите: 1) живот и телесни и психички интегритет животиње и 2) животињско станиште. У прилог томе посебно говори и сам назив овог дела – мучење и убијање животиње, што значи да се њиме не штити само већи број животиња у смислу животињског света (фауне) као интегралног дела животне средине, већ и само једна животињска једника.

Радња извршења овог кривичног дела одређена је алтернативно. Она обухвата: 1) тешко злостављање животиње, 2) излагање животиње непотребним или дуготрајним мукама, 3) наносење животињи непотребног бола, 4) противправно разарање животињских станишта у већој мери или на ширем простору и 5) убијање животиња противно прописима. Објект радње је животиња, али се на основу самог законског текста не може са сигурношћу утврдити које су све животињске врсте обухваћене овом инкриминацијом.

Тежи облик овог дела постоји уколико је основно дело учињено ради опкладе или прибављања имовинске користи или ако је основним обликом проузроковано угинуће већег броја животиња или животиње чија је врста посебно заштићена. Дакле, у првом случају је оно што квалификује ово кривично дело мотив који постоји на страни учиниоца – клађење или прибављање имовинске користи. У другом случају је квалификаторна околност тежина последице – угинуће животиња, и то већег броја животиња или животиње чија је врста посебно заштићена. Када ће се сматрати да постоји „већи број“ животиња зависи од конкретних околности везаних пре свега за њихову величину и тржишну,

односно економску вредност, о чему одлучује суд у сваком конкретном случају. Појам посебно заштићених врста одређен је у одговарајућим законима и подзаконским актима из области еколошког права.

Учинилац овог дела може бити свако лице. Као облик кривице захтева се умишљај. За основни облик овог дела прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до шест месеци, а за његов тежи облик новчана казна или казна затвора до једне године.

Кривично дело протузаконитог лова има основни и тежи облик. Основни облик дела чини лице које противправно убије, рани или ухвати за време ловостаја дивљач у већем броју или у већој вредности или дивљач чији је лов стално забрањен или лице које неовлашћено изнесе изван земље врхунски трофеј веће вредности или врхунске трофеје у већем броју или које лови заштићену животињску врсту. Објект заштите овог кривичног дела је дивљач као интегрални део животне средине и врхунски трофеј дивљачи, али се њиме истовремено штити и ловство као важна привредна грана.

Радња извршења одређена је алтернативно. То су: 1) убијање, 2) рањавање 3) хватање дивљачи, 4) изношење из земље врхунског трофеја дивљачи и 5) лов дивљачи. За постојање кривичног дела захтева се да је убијање, рањавање или хватање дивљачи учињено: 1) на одређен начин – противправно, односно противно важећим прописима, 2) у одређено време - током ловостаја и 3) у односу на одређени предмет - дивљач у већем броју или у већој вредности или дивљач чији је лов стално забрањен. Изношење изван земље врхунског трофеја подразумева његово слање или преношење преко државне границе, на територију друге државе. Потребно је да је изношење учињено на одређен начин – противправно, односно противно важећим прописима. Битно је да се радња извршења предузима у односу на трофеје веће вредности или врхунске трофеје у већем броју. Појам врхунских трофеја одређен је у законима и подзаконским прописима и области ловства, а процена када ће се радити о врхунском трофеју веће вредности и када постоји већи број врхунских трофеја, зависи од околности сваког конкретног случаја

Тежи облик овог дела постоји ако је радња извршења основног облика дела учињена средствима или на начин који је забрањен или којим се дивљач масовно уништава. За постојање тежег облика дела није потребно да је у конкретном случају заиста и дошло до наступања последице која би се састојала у масовном уништењу дивљачи. Дакле, начин и средство радње представљају квалификаторне околности дела. Довољно је

да су употребљена таква средства или да је лов извршен на такав начин који је подобан да доведе до масовног уништења дивљачи.

Учинилац овог дела може да буде свако лице. Закон предвиђа само умишљај као облик кривице. За основно дело закон прописује алтернативно новчану казну или казну затвора у трајању до једне године, док је за његов тежи облик прописана казна затвора од три месеца до три године. Уз казну од учиниоца се одузимају уловљена дивљач или средства која су била употребљена за лов применом посебне мере безбедности одузимања предмета.

Кривично дело протузаконитог риболова постоји ако лице лови рибу, друге слатководне или морске животиње или организме у време кад је то забрањено или на територији где је то забрањено или на недозвољен начин – експлозивом, електричном струјом, отровом, средствима за омамљивање или другим начином или средством који су штетни за њихово расплођавање или који су законом забрањени. Објект заштите овог кривичног дела јесу рибе као и друге слатководне или морске животиње или организми, као интегрални део животне средине, али и рибарство као значајна привредна грана. Радња извршења састоји се у лову риба, других слатководних или морских животиња или организама. Лов подразумева убијање или хватање живих примерака тих животиња. Битно је да се ова радња предузима: 1) у недозвољено време 2) на недозвољеном месту и 3) на неки од недозвољених начина – експлозивом, електричном струјом, отровом, средствима за омамљивање или другим начином или средством који су штетни расплођавање риба, других слатководних или морских животиња или организама или који су законом забрањени. Не захтева се да су те животиње у конкретном случају и уловљене.

Тежи облик овог дела постоји уколико је услед извршења основног дела проузрокована последица која се састоји у повреди – угинућу рибе или других слатководних или морских животиња или организама и то у ширим размерама. Када постоје „шире размере“ фактичко је питање које судско веће решава у конкретном случају.

Учинилац овог дела може бити свако лице које поступа са умишљајем као обликом кривице. За основни облик дела прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до једне године, а за тежи облик дела новчана казна или казна затвора до две године. Улов и средства за лов, односно риболов се обавезно одузимају од учиниоца применом мере безбедности одузимања предмета.

Као и Република Србија, Федерација Босне и Херцеговине је усвојила Закон о заштити и добробити животиња 2009. године⁴⁹⁰, који уређује питања од значаја за одговорност људи за заштиту и добробит животиња у погледу њиховог држања, смештаја, исхране, заштите од мучења, заштите у време убијања и клања, од стреса током транспорта, заштите дивљих животиња, односа према напуштеним животињама, кућним љубимцима и лабораторијским животињама. Круг животињских врста којима се пружа заштита одређен је широко. Наиме, прописано је да се његове одредбе примењују у односу на све животиње које имају развијена чула за надражај и нервни систем за регистровање надражаја који могу довести до бола (члан 1.). Примена овог закона је могућа и у односу на друге организме за које није сигурно да ли имају својства животиње или не.

Закон најпре поставља изричиту забрану убијања и мучења животиња (члан 3.), прописујући да је забрањено без оправданог разлога убити животињу, наносити јој бол, патњу, штету, мучити је и намерно је излагати стресу и страху. Поред ове принципијелне и уопштене забране, Закон таксативно наводи читав низ недозвољених понашања човека према животињама (члан 4), од којих су најзначајнија: 1) присиљавање животиње на рад и напоре које она због свог узраста или стања не може поднети или који превазилазе њену снагу, 2) излагање слободној природи узгојене или исхрањене дивље животиње ако није припремљена за преживљавање, 3) напуштање животиња које су држане за друштво, 4) наношење бола, патњи или повреда животињи приликом дресуре, 5) наношење бола, патње, убијање или озлеђивање животиње током снимања филмова или реклама и сл., 6) хушкање једне животиње на другу или на човека, 7) приређивање борби између животиња, 8) онемогућавање кретања животињи на начин који јој причињава бол, патњу или повреду, 9) сексуално злоупотребљавање животиња и 10) испробавање муниције на животињама.

Поред наведених забрана, које се односе на сва лица, Законом су посебно прописане и дужности које припадају имаоцу животиње (члан 5.). Он се обавезује да животињу храни и напаја према њеним физиолошким потребама, да је негује и да јој осигура здравствену заштиту, да је смести у довољно простора и да јој обезбеди одговарајуће услове за кретање ако је привезана или затворена, да осигура животињама које се држе у затвореним просторима довољно светлости, топлоте, влаге, проветравање и хигијену, као и систем надзора који омогућава реаговање у случају несреће, довољно

⁴⁹⁰ "Службени гласник БиХ", бр. 25/2009.

кретања, те да избегава да излаже животињу екстремној топлоти и хладноћи. Кршење одредаба Закона о заштити и добробити животиња представља прекршаје за које се може изрећи новчана казна. Посебно су прописани прекршаји и новчане казне које се могу изрећи имаоцу животиње (члан 41.), а посебно прекршаји и новчане казне које се могу изрећи осталим лицима – правним лицима, одговорним лицима у правном лицу и физичким лицима (члан 42.).

4.4. Република Српска

У Републици Српској су за кривичноправну заштиту животиња релевантне одредбе тридесет и треће главе Кривичног закона⁴⁹¹, која је посвећена кривичним делима против животне средине. Поред прописа из области кривичног права, за заштиту животиња су битне и одредбе других закона, од којих је најзначајнији Закон о заштити и добробити животиња⁴⁹².

Од кривичних дела против животне средине, директан или индиректан значај за заштиту животиња имају следећа дела: 1) загађивање животне средине отпадним материјама (члан 416.) 2) уништење или оштећење заштићеног природног добра (члан 420.), 3) производња штетних средстава за лечење животиња (члан 421.), 4) загађење хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (члан 422.), 5) непоступање по прописима за сузбијање болести животиња и биља (члан 423.), 6) несавесно пружање ветеринарске помоћи (члан 425.), 7) неовлашћено обављање ветеринарских услуга (члан 426.), 8) мучење и убијање животиња (члан 433.), 9) изношење у иностранство посебно заштићених биљака и животиња (члан 434.), 10) незаконит лов (члан 436.) и 11) незаконит риболов (члан 437.). Кривичноправна заштита животиња може се у одређеним случајевима остварити и посредством тежих облика појединих кривичних дела против животне средине. У питању су тежи облици следећих кривичних дела из Кривичног закона Републике Српске: 1)

⁴⁹¹ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 49/2003 и 108/2004.

⁴⁹² „Службени гласник Републике Српске“, бр 111/2008.

загађивања животне средине (члан 415.) и 2) противправне изградње и стављања у погон објеката и постројења (члан 418.).

Кривично дело загађивања животне средине отпадним материјама чини лице које противно прописима прерађује, одлаже, одбацује, сакупља, складишти или превози радиоактивне или друге опасне материје или са њима поступа на начин којим се угрожава ваздух, земљиште или вода и то у мери која може изазвати опасност за здравље или живот људи или животиња или угрозити опстанак шума, биљака или другог растиња. Заштитни објект овог кривичног дела јесте животна средина, односно њени поједини делови – ваздух, земљиште, вода, али и биљни и животињски свет. Њиме се не штите животиње као појединачне јединке, већ искључиво животињски свет као један од елемената животне средине. Објект напада су отпадне материје. То су радиоактивне и друге опасне материје. Шта се сматра отпадним, односно радиоактивним и другим опасним материјама одређено је одговарајућим законима и подзаконским прописима из области животне средине.

Радња извршења обухвата више алтернативно одређених делатности: 1) прераду, 2) одлагање, 3) одбацивање, 4) сакупљање, 5) складиштење, 6) превозење и 7) поступање са радиоактивним или другим опасним материјама на одређен, недозвољен начин. За постојање кривичног дела неопходно је да је такво поступање противправно, односно да представља кршење важећих прописа из области заштите животне средине. Када је у питању поступање са наведеним материјама на начин којим се угрожава животна средина, потребно је да је то учињено у мери која може изазвати опасност за здравље или живот људи или животиња или угрозити опстанак шума, биљака или другог растиња. Последица кривичног дела се састоји у угрожавању, и то у виду проузроковања апстрактне опасности по заштићена добра.

Посебан облик овог кривичног дела састоји се у одобрењу вршења његовог основног облика злоупотребом сопственог службеног положаја или овлашћења. То је облик помагања, које није саучесништво, већ има статус посебног кривичног дела. Радња извршења састоји се у одобрењу, при чему оно може бити остварено на различите начине. Није сасвим јасно да ли одобрење може бити учињено искључиво чињењем, дакле давањем дозволе или одобрења за предузимање радње којом се остварују обележја основног дела или може бити остварено и нечињењем, односно давањем прећутне сагласности да се предузме нека од радњи извршења основног облика. Битно је да је радња

учињена на одређен начин - злоупотребом службеног положаја или овлашћења. Као учинилац овог облика дела може се јавити само лице које поседује службени положај или коме су поверена овлашћења која му допуштају да одлучује о предузимању радњи прераде, одлагања, одбацивања, сакупљања, складиштења, превозења и уопште поступања са радиоактивним или другим опасним материјама.

Тежи облик овог дела постоји у два случаја: 1) ако је услед извршења основног дела наступила последица која се састоји у повреди заштићеног добра, тачније у уништењу животињског или биљног света великих размера. Када постоји повреда „великих размера“ фактичко је питање које судско веће решава у сваком конкретном случају и 2) ако је услед извршења основног дела дошло до загађења животне средине у тој мери да је тиме створена опасност (конкретна) за живот или здравље људи.

Учинилац овог кривичног дела може бити свако лице, док учинилац посебног облика дела може бити само лице које има службени положај или овлашћења која му омогућавају да њиховом злоупотребом одобри вршење тог кривичног дела. Закон познаје само умишљај као облик кривице учиниоца. За основни облик дела прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до две године, за посебан облик дела прописана је казна затвора од шест месеци до три године, а за тежи облик дела казна затвора од једне до пет година.

Основни облик кривичног дела уништења или оштећења заштићеног природног добра састоји се у уништењу или оштећењу заштићеног природног добра од већег значаја. Објект заштите овог кривичног дела представља заштићено природно добро, као посебно важан елемент животне средине. Појам заштићеног природног добра одређен је посебним прописима из области еколошког права, те је за тумачење ове, бланкетне, инкриминације потребно и њихово познавање. Радња извршења одређена је алтернативно. То је: 1) уништење и 2) оштећење заштићеног природног добра. Уништење је промена супстанце или облика предмета физичким или хемијским путем, сагоревањем или растапањем, услед чега се у потпуности или трајно ова ствар више не може користити за своју првобитну намену. Оштећење је делимично, привремено или краткотрајно онеспособљавање ствари чиме се смањује њена вредност или употребљивост за одређено краће или дуже време. Битно је да се радња предузима према објекту – природном добру од већег значаја.

Тежи облик овог дела постоји ако је уништено или оштећено природно добро од изузетног значаја. Дакле, тежи облик дела се од његовог основног облика разликује само по објекту радње, односно по његовом „изузетном“ значају, који се одређује у складу са посебним прописима из сфере заштите животне средине.

Учинилац овог дела може да буде свако лице. Законом је прописано и умишљајно и нехатно предузимање радње извршења. За основни облик овог дела учињен са умишљајем прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до три године, а за тежи облик дела учињен са умишљајем казна затвора у трајању од једне до осам година. За основни облик дела учињен са нехатом као обликом кривиче прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до шест месеци, а у случају нехатног извршења тежег облика дела, новчана казна или казна затвора до две године.

Кривично дело производње штетних средстава за лечење животиња постоји у свом основном облику ако лице произведе ради продаје или стави у промет средства за лечење или за спречавање заразе код животиња, која су опасна за њихов живот или здравље. Објект заштите се може одредити као живот или здравље животиња, али не сваке појединачне јединке, већ животиња као елемента животне средине. Поврх тога, овом инкриминацијом се штити и здравље људи који користе производе животињског порекла, али и интереси привреде, и то пре свега сточарства као важне привредне гране. Објект напада су средства за лечење и спречавање заразе код животиња. Радња извршења састоји се у: 1) производњи у циљу продаје и 2) стављању у промет средстава за лечење и спречавање заразе код животиња. Производња подразумева прављење, стварање нових до тада непостојећих предмета или преиначење постојећих предмета или средстава тако да стекну ново својство или намену. Стављање у промет обухвата делатност чињења доступним ових предмета индивидуално неодређеном броју лица. Последица кривичног дела састоји се у угрожавању – проузроковању апстрактне опасности за живот или здравље животиња.

Тежи облик овог кривичног дела постоји уколико је услед радње основног дела наступила последица која се састоји у повреди – угинућу животиња или проузроковању друге знатне штете. У законском тексту употребљен је израз у множини, што значи да се за постојање тежег облика дела захтева да су угинуле најмање две животиње, али не постоје формални критеријуми којима би се при томе могло руководити. Може се

претпоставити да ће минимални број угинулих животиња потребан за постојање тежег облика дела зависити од њихове врсте, економске (тржишне вредности), значаја који су имале за власника, реткости или угрожености њихове врсте итд.

Учинилац овог дела може да буде свако лице. Као облик кривице се и овде могу јавити и умишљај и нехат. Основни облик дела учињен са умишљајем запрећен је новчаном казном или казном затвора до једне године, а тежи облик дела новчаном казном или казном затвора од три месеца до три године. Ако је на страни учиниоца основног или тежег облика дела постојао нехат, може му се изрећи новчана казна или казна затвора до шест месеци.

Први облик кривичног дела загађивања хране и воде за исхрану, односно напајање животиња чини лице које каквом штетљивом материјом загади храну или воду која служи за исхрану или напајање животиња и тиме доведе у опасност њихов живот или здравље. Други облик овог кривичног дела постоји ако лице каквом штетљивом материјом загади воду у рибњаку, језеру, реци или каналу или порибљавањем из заражених вода проузрокује опасност за опстанак риба или других водених животиња. За оба облика овог кривичног дела прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до једне године

И овом инкриминацијом штите се храна и вода за животиње, односно животињској свет као интегралног део животне средине. Објект напада су штетљиве материје. Радња извршења састоји се у: 1) загађењу хране или воде за исхрану или напајање животиња и 2) загађењу воде у којој живе рибе или друге водене животиње. Ова радња извршења се мора предузети на законом одређен начин: а) употребом штетљиве материје (било које материје којом се храна или вода за напајање животиња чине опасном за њихов живот или здравље) и б) порибљавањем из заражених вода. За постојање кривичног дела потребно је да су услед загађења доведени у опасност живот или здравље животиња или да је проузрокована опасност за опстанак риба или других водених животиња. Дакле, последица дела састоји се у проузроковању конкретне опасности по заштићена добра.

Тежи облик овог дела постоји ако је услед извршења основног дела наступила тежа последица која се састоји у повреди у виду угинућа већег броја животиња или риба у већој вредности. Када ће постојати „већи број“ или „већа вредност“, фактичко је питање које судско веће решава у сваком конкретном случају.

У улози учиниоца овог дела може се појавити свако лице. Закон предвиђа умишљај и нехат као облик кривице учиниоца. Тежи облик дела може бити учињен само са умишљајем. Основни облици дела забрањени су новчаном казном или казном затвора до једне године, тежи облик дела казном затвора од три месеца до три године, док је за нехатно извршење дела прописана новчана казна или казна затвора до шест месеци.

Први основни облик кривичног дела непоступања по прописима за сузбијање болести животиња и биља чини лице које не поступи по прописима и наредбама којима надлежно државно тело одређује мере за сузбијање или спречавање заразне болести код животиња или биља, чиме изазове опасност од ширења, болести, њених узрочника или биљних штеточина. Други основни облик овог кривичног дела релевантан је само за заштиту биља и због тога неће бити анализиран. Објект заштите овог кривичног дела јесу живот и здравље животињског и биљног света, као делова животне средине од заразних болести.

Радња извршења овог дела састоји се у непоступању по прописима и наредбама којима надлежно државно тело одређује мере за сузбијање или спречавање заразне болести код животиња или биља. То непоступање по прописима може бити остварено на два начина: 1) чињењем (поступањем на начин који је у супротности са прописима и наредбама) и 2) нечињењем (пропуштањем да се испуне уопште обавезе које су тим прописима и наредбама наметнуте или се оне испуњавају неадекватно, неефикасно и неблаговремено). Последица дела се састоји у угрожавању заштићених добара, односно у изазивању опасности (конкретне) од ширења болести или њених узрочника на животиње или биљних штеточина.

Тежи облик дела постоји ако је услед предузимања радње извршења основног дела наступила последица која се састоји у проузроковању знатне штете. Када постоји знатна штета, представља фактичко питање које судско веће решава у сваком конкретном случају.

Поред умишљаја, законом је прописан и нехат као облик кривице учиниоца. Учиниоца овог дела може да буде свако лице. За основни облик дела учињен са умишљајем учиниоцу се може изрећи новчана казна или казна затвора до једне године, а за тежи облик дела учињен са умишљајем казна затвора до три године. Ако је код основног или тежег облика дела на страни учиниоца постојао нехат као облик кривице, њему се може изрећи новчана казна или казна затвора до једне године.

Кривично дело несавесног пружања ветеринарске помоћи чини ветеринар или овлашћени ветеринарски помоћник који при пружању ветеринарске помоћи пропише или примени очигледно неподобно средство или очигледно неправилан начин лечења или уопште несавесно поступа при лечењу и тиме проузрокује угинуће стоке или угинуће живине у већем броју. Објект заштите ове инкриминације су живот, односно здравље стоке или живине, као и законито, ефикасно и квалитетно вршење ветеринарске делатности. Дакле, њоме се, заправо, не штите ни животиње као такве, нити животињски свет као компонента животне средине, већ само стока и живина као животиње које имају значај за привреду, тачније, за сточарство као важну привредну грану. То значи да је, упркос томе што је сврстано у кривична дела против животне средине, ово дело у кривичном праву Републике Српске и даље усмерено на заштиту привредних, а не еколошких интереса и вредности.

Радња извршења овог дела одређена је алтернативно и обухвата следеће делатности: 1) прописивање или примену очигледно неподобног средства лечења, 2) прописивање или примену очигледно неправилног начина лечења и 3) уопште несавесно поступање ветеринара или овлашћеног ветеринарског помоћника. Прописивање или примена очигледно неподобног средства или начина лечења може се састојати у различитим поступцима (чињењима или нечињењима) којима се у знатној мери одступа од правила ветеринарске струке и то приликом одређивања дијагнозе болести или терапије, односно начина или средства лечења.⁴⁹³ Уопште несавесно поступање при лечењу животиња подразумева радње којима се крше правила одређене струке у погледу примене одређених ветеринарских поступака.⁴⁹⁴

У питању су чињења или пропуштања која представљају најтеже повреде основних принципа ветеринарске струке. Потребно је да је радња извршења предузета приликом пружања ветеринарске помоћи. За постојање кривичног дела се захтева да је услед предузимања радње извршења наступила последица која се састоји у повреди заштићеног добра – угинућу стоке или угинућу живине у већем броју. Када је последица „већег“ обима представља фактичко питање које судско веће решава у сваком конкретном случају.

⁴⁹³ Јовашевић, Д.: Систем еколошких деликата – еколошко казнено право, *Op.cit.*, стр 283.

⁴⁹⁴ Стојановић, З., Перић, О.: Кривично право, Посебни део, Службени гласник, Београд, 2000. године, стр. 248 – 249.

Учишилац овог дела може бити само одређено лице које има својство ветеринара или овлашћеног ветеринарског помоћника. Поред умишљајног, закон познаје и нехатно извршење дела. Основни облик дела запрећен је новчаном казном или казном затвора до две године, а нехатно дело новчаном казном или казном затвора до шест месеци.

Кривично дело неовлашћеног обављања ветеринарских услуга састоји се у обављању послова здравствене заштите животиња или у обављању других ветеринарских захвата од стране лица које нема прописану стручну спрему. Објект заштите овог кривичног дела нису само живот, односно здравље животиња (самим тим и интереси животне средине, па и здравља људи и привреде), већ и ветеринарска професија. Радња извршења састоји се у обављању послова здравствене заштите животиња или других ветеринарских захвата. Ту не морају спадати само послови лечења животиња, већ и други поступци усмерени на заштиту, очување, праћење и унапређење њиховог здравља. При томе треба нагласити да је за постојање кривичног дела потпуно ирелевантно да ли је обављање наведених послова учињено уз накнаду или ради остваривања било какве имовинске користи или није. Учишилац овог дела може бити лице које не поседује прописану стручну спрему за обављање ветеринарских послова. Као облик кривице се захтева умишљај. Ово дело је запрећено новчаном казном или затвором до једне године.

Кривично дело мучења и убијања животиња састоји се у суровом понашању према животињама или у излагању животиња непотребним или дуготрајним мукама или страдањима или у убијању животиња противно прописима или у разарању њихових станишта у већој мери или на ширем простору. Иако је систематизовано у оквиру поглавља које се бави кривичним делима против животне средине, може се рећи да се овим делом не штите искључиво интереси животне средине, већ и живот, односно телесни и психички интегритет животиња. Са друге стране, из чињенице да је у законском тексту употребљена множина речи „животиња“, произлази да се овом инкриминацијом не штити живот и целовитост сваке појединачне животиње, већ само њиховог већег броја, односно животињског света као елемента животне средине. Који је број у питању не може се закључити из наведене законске одредбе, али је извесно да то мора бити више од једне животиње. Такође, овим кривичним делом штите се и станишта животиња, и то не само као делови животне средине (у смислу вода или земљишта или биљног света) већ и као нужни предуслови за опстанак животиња. Радња извршења овог дела је одређена

алтернативно. Она обухвата следеће делатности: 1) сурово понашање према животињама, 2) излагање животиња непотребним или дуготрајним мукама или страдањима, 3) убијање животиња противно прописима и 4) разарање животињских станишта у већој мери или на ширем простору.

Тежи облик овог дела постоји уколико је услед предузимања радње извршења основног дела дошло до угинућа већег броја животиња које припадају посебно заштићеним животињским врстама. Дакле, за постојање тежег облика дела потребно је да је наступила последица која се састоји у повреди заштићеног добра, што су, у овом случају, животиње које припадају посебно заштићеним врстама. Међутим, тежи облик постоји само уколико је дошло до угинућа већег броја животиња које припадају посебно заштићеним врстама.

Учиница овог дела може да буде свако лице. Дело се може учинити са умишљајем и нехатом. За умишљајно извршење основног дела прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до једне године, док је за умишљајно извршење тежег облика дела прописана казна затвора од три месеца до три године. За нехатно извршење основног облика дела прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до три месеца, а за нехатно извршење тежег облика дела прописана је новчана казна или казна затвора до једне године.

Кривично дело изношења у иностранство посебно заштићених биљака или животиња чини лице које противно прописима извезе или изнесе у иностранство посебно заштићену биљку или животињу. Објект заштите овог кривичног дела су посебно заштићене биљне или животињске врсте, као елементи животне средине. Које су то животињске врсте у смислу објекта овог кривичног дела, одређено је прописима еколошког права. Радња извршења је одређена алтернативно као: 1) изношење и 2) извожење у иностранство. Под тиме се подразумева њихово пребацивање преко државне границе са територије Републике Српске на територију друге државе. За постојање овог кривичног дела битно је да је изношење, односно извожење учињено противправно, односно противно одредбама релевантних прописа. Појмови посебно заштићених биљака и животиња, као и услови начин и поступак њиховог изношења или извожења изван граница Републике Српске одређени су посебним прописима, што указује на бланкетни карактер овог кривичног дела. Као учинилац овог дела може се појавити свако лице. Дело

се може извршити само са умишљајем. За ово дело су прописане алтернативно новчана казна или казна затвора у трајању до три године.

Кривично дело незаконитог лова има основни и три тежа облика. Основни облик дела састоји се у лову дивљачи за време ловостаја. Први тежи облик дела постоји ако лице неовлашћено лови у забрањеном ловишту и убије или рани дивљач или је ухвати живу, док други тежи облик овог дела постоји ако је услед предузете радње извршења убијена или рањена или жива ухваћена висока дивљач. Најтежи облик овог дела се јавља у три случаја. То су: 1) лов ретке или проређене врсте дивљачи чији је лов забрањен, 2) лов без посебне дозволе одређене врсте дивљачи за чији је лов таква дозвола потребна и 3) лов на начин или средствима којима се дивљач масовно уништава.

Инкриминисањем незаконитог лова штити се дивљач као важан елемент животне средине, али и ловство као значајна привредна грана. Радња извршења се састоји у лову дивљачи у одређеном временском периоду – за време ловостаја. Према члану 47. Закона о ловству Републике Српске⁴⁹⁵, лов дивљачи обухвата праћење, осматрање, избор јединке за одстрел, одстрел или хватање, сакупљање одстрељене дивљачи, уређење и евиденцију трофеја и фотолов. Фотолов је спортско-рекреациона активност у којој ловац задовољава своју потребу фотографисањем ловних ресурса у слободној природи. Ловостај је период у коме је забрањено ловити, прогонити или на други начин узнемиравати и угрожавати ловостајем заштићену дивљач (члан 4.). За постојање кривичног дела се не захтева да је дивљач и уловљена, већ је довољно да је само ловљена.

Радња извршења првог тежег облика овог дела се састоји у неовлашћеном лову у забрањеном ловишту приликом којег је дивљач: а) убијена, б) рањена или в) жива ухваћена. Радња извршења другог тежег облика овог дела обухвата неовлашћени лов у забрањеном ловишту приликом којег је висока дивљач: а) убијена, б) рањена или в) жива ухваћена. Дакле, први и други тежи облик разликују се само према карактеристикама објекта радње – код првог тежег облика је то дивљач, а другог тежег облика висока дивљач. Према Закону о ловству (члан 4.), појам дивљачи обухвата дивље животиње из класе сисара (*Classis: Mammalia*) и класе птица (*Classis: Aves*). Законом није дефинисан појам високе дивљачи, већ је само наведено да се лов „дивљачи високог лова“, врши на основу дозволе за лов, а лов дивљачи ниског лова на основу ловне карте, које издаје

⁴⁹⁵ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 60/2009.

корисник ловишта (члан 47). Из тога се може закључити да је висока дивљач она дивљач за чији се лов захтева поседовање посебне дозволе.

Потребно је да је лов извршен: а) на одређени начин – неовлашћено, односно без поседовања потребне дозволе или овлашћења и б) на одређеном месту – у забрањеном ловишту. Облик, садржај, начин издавања и рок важења дозволе за лов и ловне карте прописани су правилником који доноси надлежно министарство. Ловиштем се сматрају површине земљишта, шума и вода, које представљају просторну, природну и еколошки заокружену целину у којој постоје повољни услови за живот, репродукцију, раст и развој ловног фонда у ловишту, као и инфраструктура и други потребни ловни ресурси (члан 22.). Под забрањеним ловиштем се подразумева ловиште на коме учинилац нема право лова дивљачи.

Најтежи облик овог дела се састоји у предузимању следећих делатности: 1) лова ретке или проређена врсте дивљачи чији је лов забрањен, 2) лова без посебне дозволе одређене врсте дивљачи за чији је лов таква дозвола потребна и 3) лова на начин или средствима којима се дивљач масовно уништава. За врсте дивљачи које су постале ретке, због чега их је потребно сачувати од изумирања, одређује се стална заштита која подразумева забрану њиховог: а) лова, б) прогањања и в) намерног узнемиравања (члан 7.) Облик, садржај, начин издавања и рок важења дозволе за лов прописани су посебним подзаконским актом – правилником који доноси надлежно министарство. Средства за масовно уништавање дивљачи могу бити било која средства – оружја, експлозивне материје, отрови, и друге материје које су подобне да доведу до уништења великог броја јединки дивљачи, што се процењује у зависности од околности сваког конкретног случаја.

Учиниоца овог дела може да буде свако лице које дело врши са умишљајем као обликом кривице. За основно дело су прописане алтернативно новчана казна или казна затвора до шест месеци, за први тежи облик дела новчана казна или казна затвора до једне године, за други тежи облик дела новчана казна или казна затвора до две године, а за најтежи облик дела је прописана новчана казна или казна затвора до три године. Посебном законском одредбом предвиђено је да се уловљена дивљач и средства за лов одузимају од учиниоца овог кривичног дела путем примене посебне мере безбедности одузимања предмета.

Основни облик кривичног дела незаконитог риболова састоји се у лову рибе и других слатководних животиња у време када је то забрањено или на местима на којима је то забрањено или у лову рибе и других слатководних животиња експлозивом, електричном струјом, отровом или средствима за омамљивање, чиме се проузрокује угинуће рибе у већем броју или лов рибе на начин који је штетан за њено расплођавање.

Објект заштите овог кривичног дела јесу рибе и друге водене животиње као значајан сегмент животне средине, али се њиме уједно штити и рибарство као важна привредна грана. Радња извршења обухвата лов рибе и других слатководних животиња, независно од тога да ли су оне и уловљене. Ову радњу карактеришу три елемента: 1) време извршења дела – када је риболов забрањен, 2) место извршења дела – где је риболов забрањен и 3) начин извршења дела – употребом експлозива, електричне струје, отрова, или средстава за омамљивање или на начин који је штетан за расплођавање рибе. Последица дела је повреда у виду проузроковања угинућа риба или других водених животиња у већем броју. Када ће постојати „већи број“ риба и других водених животиња је фактичко питање о коме судско веће одлучује у свакој конкретной ситуацији. У случају да се радња извршења састоји у лову рибе на начин који је штетан за њено расплођавање, не захтева се наступање последице у виду повреде, односно проузроковања угинућа риба или других водених животињ у већем броју. Тада се последица састоји у апстрактној опасности по опстанак и одрживи развој рибљег фонда.

Тежи облик дела постоји ако је услед извршења основног дела проузрокована последица која се састоји у угинућу рибе или других слатководних животиња у већим размерама. Шта се подразумева под појмом „у већим размерама“ није прецизирано у законском тексту, те се може претпоставити да ће о томе у сваком конкретном случају одлучивати суд као о фактичком питању.

Учинилац овог дела може да буде свако лице. Као облик кривице јавља се умишљај. За основни облик дела прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до једне године, а за тежи облик дела новчана казна или казна затвора до две године. Изричито је предвиђено да се улов и средства за риболов одузимају од учиниоца овог дела применом мере безбедности одузимања предмета.

Закон о заштити и добробити животиња Републике Српске усвојен је 2008. године⁴⁹⁶. Он уређује одговорност људи за заштиту здравља животиња у погледу држања, смештаја и исхране животиња, заштите животиња од мучења, за време убијања или клања, од стреса током транспорта, заштите дивљих животиња, као и однос човека према напуштеним животињама, кућним љубимцима и лабораторијским животињама (члан 1.). За разлику од већине закона посвећених заштити и добробити животиња, који важе само у односу на кичмењаке, Закон Републике Српске се примењује на широк круг животињских врста. Наиме, прописано је да се његове одредбе односе на све животиње које имају развијена чула за надражај и нервни систем за регистровање надражаја који могу да доведу до бола, али и на друге организме за које се не може са сигурношћу знати да ли имају својства животиња или не (члан 2.), што је знатно шири појам од појма кичмењака.

Закон најпре поставља начелну забрану безразложног убијања животиње, безразложног наношења животињи бола и патње, мучења животиња и намерног излагања животиња стресу (члан 4.). Поред ових начелних забрана, таксативно су набројана и конкретна понашања човека према животињама која се сматрају недозвољеним. Као најзначајнија од њих могу се издвојити следећа (члан 6.): 1) присиљавање животиње на прекомеран рад и напоре, 2) напуштање животиње набављене за друштво, 3) хушкање животиња на човека, 4) организовање борби између животиња, 5) полно (сексуално) злоупотребљавање животиње, 6) испробавање оружја на животињи и 7) употребљавање живих животиња као мамаца у лову и риболову итд.

Законом су поред забрана општег, генералног карактера које се односе на сва лица, посебно прописане и одређене обавезе, које се односе само на имаоца животиње. Према члану 5., имаоца животиње је дужан да: храни и напаја животињу према њеним физиолошким потребама, негује животињу и обезбеди јој здравствену заштиту, довољно простора ако је привезана или затворена, као и довољно светлости, топлоте, влаге, проветравања и хигијене простора уз одговарајући систем надзора оних животиња које се држе у затвореним просторима, како би се у случају несреће реаговало на прописан начин. Посебне обавезе у погледу држања, регистрације, здравствене заштите итд. прописане су за власнике кућних љубимаца, а нарочито паса и мачака (чл. 7 – 10.). За кршење одредби Закона о заштити и добробити животиња прописане су прекршајне санкције – новчане

⁴⁹⁶ „Службени гласник Републике Српске“, бр 111/2008.

казне које се могу изрећи физичком лицу, правном лицу и одговорном лицу у правном лицу (чл. 44 – 45.).

4.5. Црна Гора

За заштиту животиња у Републици Црној Гори, значајне су одредбе Кривичног законика⁴⁹⁷ и Закона о заштити и добробити животиња⁴⁹⁸ као и других посебних закона из области еколошког права, као што су Закон о заштити животне средине⁴⁹⁹ и Закон о заштити природе⁵⁰⁰

Инкриминације које су релевантне за заштиту опстанка и добробити животиња систематизоване су у оквиру двадесет и петог поглавља Кривичног законика, које је посвећено кривичним делима против животне средине и уређења простора. У питању су следећа кривична дела: 1) убијање и мучење животиња (члан 309.), 2) уништење и оштећење заштићеног природног добра (члан 310.), 3) крађа заштићеног природног добра (члан 311.), 4) изношење у иностранство заштићеног природног добра и посебно заштићене биљке и животиње (члан 312.), 5) преношење заразних болести код животиња и биљака (члан 318.), 6) несавесно пружање ветеринарске помоћи (члан 319.), 7) надриветеринарство (члан 320.), 8) производња штетних средстава за лечење животиња (члан 321.), 9) загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (члан 322.), 10) незаконит лов (члан 325.) и 11) незаконит риболов (члан 326.). Поред набројаних инкриминација, за заштиту животињског света су од значаја и тежи облици следећих кривичних дела: 1) загађења животне средине (члан 303.), 2) непредузимања мера заштите животне средине (члан 304.), 3) противправне изградње и стављања у погон објеката и

⁴⁹⁷ „Службени лист РЦГ“, бр. 70/2003, 13/2004, 47/2006 и „Службени лист ЦГ“, бр. 40/2008 и 25/2010.

⁴⁹⁸ „Службени лист РЦГ“, број 14/2008.

⁴⁹⁹ „Службени лист РЦГ“, бр. 48/2008.

⁵⁰⁰ „Службени лист РЦГ“, бр. 51/2008.

постројења која загађују животну средину (члан 305.) и 4) оштећења објеката и уређаја за заштиту животне средине (члан 306.).

Кривично дело убијања и мучења животиња постоји уколико лице кршећи прописе убије, озлеђује или мучи животиње или ако оштећује или разара њихова станишта у већој мери или на ширем простору. У питању је основни облик овог кривичног дела. Тежи облик дела постоји ако је услед предузимања неке од радњи извршења основног дела дошло до убијања или озлеђивања животиња које припадају посебно заштићеним животињским врстама.

Објект заштите овог кривичног дела је животињски свет (фауна) као један од елемената животне средине. Радња извршења одређена је алтернативно и укључује: 1) лишење живота животиње, 2) озлеђивање животиње, 3) мучење животиње, 4) оштећење животињских станишта и 5) разарање животињских станишта. Лишење живота животиње подразумева њено убијање, односно лишавање живота противно законима и подзаконским прописима из области заштите и добробити животиња и из области ветеринарства. Озлеђивање животиње се састоји у nanoшењу животињи телесних повреда у смислу разарања њених ткива или органа. Мучење животиње се састоји у nanoшењу животињи непотребног бола, патње, страха или стреса. Према Закону о заштити природе (члан 6.), природно станиште је локалитет копна или мора, односно копно и море које се карактерише по географским, абиотским и биотским особинама. Оштећење или уништење станишта подразумева поремећај квантитативних или квалитативних структура животних заједница који доводи до стања нарушене природне равнотеже. При томе би појам уништења станишта требало тумачити као изазивање трајног и потпуног поремећаја тих структура, док би појам оштећења требало схватити као проузроковање поремећаја који је привременог, односно отклоњивог карактера.

Радња извршења се предузима према животињама (у закону је употребљена множина, што значи да се, за постојање овог кривичног дела захтева да је радња извршења предузета према најмање две животиње. Кривични законик не наводи колики је минималан број животиња потребан за постојање овог кривичног дела, нити од чега ће тај број зависити. Као могуће критеријуме требало би размотрити: економску вредност животиња, њихову врсту, способност да осете бол, патњу, страх или стрес, значај који су имале за човека итд. У законском тексту није наглашено ни које животињске врсте се

сматрају подобним да буду објект радње овог кривичног дела. Иако би се пропуштање законодавца да у том погледу постави било каква ограничења могло протумачити као његово настојање да заштиту пружи свим животињским врстама, требало би узети да се заштита, заправо, односи само на кичмењаке, као што је то случај у већини савремених правних система. Код тежег облика дела таква дилема не постоји будући да његов објект радње могу бити само животиње које припадају заштићеним врстама, што је дефинисано одговарајућим прописима из области заштите животне средине. Последица дела се јавља у виду повреде живота или здравља животиње, односно станишта животиња.

Законом је предвиђено само умишљајно извршење дела. Учиницац дела може да буде свако лице. За основни облик дела прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до једне године, док је за тежи облик дела прописана казна затвора у трајању од шест месеци до пет година.

Кривично дело уништења и оштећења заштићеног природног добра чини лице које уништи или оштети заштићено природно добро. Објект заштите овог кривичног дела јесу заштићена природна добра. Посебни еколошки прописи одређују својство овог објекта, што указује на бланкетни карактер дела. Појам заштићеног природног добра дефинисан је Законом о заштити животне средине као природно добро које због својих посебних вредности и одлика и као добро од општег интереса ужива посебну заштиту (члан 6). Заштићено природно добро поред геодиверзитета, предела и пејсажа обухвата и биодиверзитет, који укључује и животињске врсте. Управо због тога је ова инкриминација релевантна и за кривичноправну заштиту животиња. Према Закону о заштити природе, заштићеним природним добрима сматрају се, између осталог, заштићене врсте биљака, животиња и гљива, и то њихове строго заштићене и заштићене дивље врсте (члан 37.).

Радња извршења овог кривичног дела одређена је алтернативно као: 1) уништење и 2) оштећење заштићеног природног добра. Уништење је промена супстанце или облика заштићеног природног добра физичким или хемијским путем, сагоревањем или растапањем, услед чега оно губи своја првобитна својства, док би под његовим оштећењем требало подразумевати привремену промену његових својстава или карактеристика. Учиницац дела може да буде свако лице. Кривични законик поред умишљајног, предвиђа и нехатни облик овог дела. Умишљајни облик дела забрањен је казном затвора од три месеца

до пет година, а за нехатно дело су алтернативно прописане новчана казна или казна затвора до шест месеци.

Крађа заштићеног природног добра инкриминисана је као засебно кривично дело, које заправо није ништа друго до специфичан модалитет кривичног дела крађе (члан 239.). Објект заштите овог кривичног дела јесте заштићено природно добро, као део животне средине. Заштићено природно добро дефинисано је Законом о заштити животне средине као природно добро (геодиверзитет, предели и пејсажи и биодиверзитет) које због својих посебних вредности и одлика и као добро од општег интереса ужива посебну заштиту (члан 6). Дакле, и ово кривично дело спада у бланкетне инкриминације. Радња извршења дела се састоји у крађи, односно у одузимању туђе покретне ствари са намером да се њеним присвајањем за себе или другога прибави противправна имовинска корист. Битно је да је радња извршења предузета у односу на одређену ствар – заштићено природно добро. Подразумева се да код овог дела објект радње може бити само природно добро које има својство покретне ствари (на пример, биљке и животиње).

Тежи облик кривичног дела крађе заштићеног природног добра постоји у случају да је заштићено природно добро одузето путем разбојничке крађе или разбојништва или ако вредност украденог заштићеног добра прелази износ од тридесет хиљада еура. Дакле, оно што овај облик кривичног дела чини квалификованим јесте: 1) начин на који је оно извршено (путем извршења другог кривичног дела – разбојничке крађе – коју чини лице затечено у делу крађе које у намери да украдену ствар задржи употреби силу или претњу да ће непосредно напасти на живот или тело (члан 241.) или разбојништва, односно одузимања туђе покретне ствари у намери да се њеним присвајањем себи или другом прибави противправна имовинска корист и то употребом силе против неког лица или претњом да ће непосредно напасти на живот или тело (члан 242.) и 2) новчана вредност украденог заштићеног добра у износу преко 30.000 еура. Ова се висина утврђује према тржишним условима у време предузимања радње извршења дела. Овде се поставља питање на који начин се може одредити економска, тржишна вредност појединих заштићених природних добара. Наиме, може се десити да ова добра имају готово непроцењиву научну или еколошку вредност, али да је њихова тржишна вредност мала или непостојећа. Може се претпоставити да ће вредност заштићеног природног добра процењивати суд у сваком конкретном случају.

Посебан облик кривичног дела крађе заштићеног природног добра чини лице које приликом извођења грађевинских, рударских, водопривредних, пољопривредних или других радова присвоји природно добро које има својства због којих може бити проглашено за заштићено природно добро. Објект заштите је заштићено природно добро као значајан део животне средине. Радња извршења посебног облика дела састоји се у крађи, односно у одузимању заштићеног природног добра намери да се његовим присвајањем себи или другом прибави противправна имовинска корист. За постојање дела потребно је да је радња извршења предузета у одређено време, односно при одређеним околностима: 1) приликом извођења грађевинских радова, 2) приликом извођења рударских радова, 3) приликом извођења водопривредних радова, 4) приликом извођења пољопривредних радова и 5) приликом извођења каквих других радова. Битно је да се радња односи на природно добро које има својства због којих може бити проглашено за заштићено природно добро. Учиниоца посебног облика овог дела може да буде свако лице које поступа са умишљајем као обликом кривице.

За основни облик крађе заштићеног природног добра прописана је казна затвора од једне до шест година, а за тежи облик дела казна затвора од пет до петнаест година. Исте казне се, зависно од објекта напада и начина извршења, могу изрећи и учиниоцу посебног облика овог кривичног дела.

Кривично дело изношења у иностранство заштићеног природног добра и посебно заштићене биљке и животиње састоји се у извозу или изношењу у иностранство противно прописима заштићеног природног добра или посебно заштићене биљке или животиње. Као и код претходно анализираних кривичних дела, и овде је објект заштите животна средина. Објект напада су поједини елементи животне средине који имају својства посебно заштићених природних добара, биљака и животиња. Радња извршења је одређена алтернативно. Она се састоји у: 1) извозу природног добра и 2) изношењу природног добра из земље. За постојање овог кривичног дела захтева се да је извоз, односно изношење заштићеног природног добра из Црне Горе учињено противно важећим еколошким прописима, дакле противправно, што мора бити обухваћено умишљајем учиниоца. Учиниоца овог дела може да буде свако лице. Као облик кривице потребан је умишљај. Ово дело је забрањено казном затвора од три месеца до три године. Законом је изричито предвиђено да је и покушај овог кривичног дела кажњив.

Први основни облик кривичног дела преношења заразних болести код биљака и животиња чини лице које за време епидемије болести животиња која може угрозити сточарство не поступа по прописима, одлукама или наредбама којима се одређују мере за сузбијање или спречавање болести. Други основни облик овог кривичног дела чини лице које за време постојања опасности од болести и штеточина које могу угрозити животињски и биљни свет не поступа по прописима, одлукама или наредбама којима се одређују мере за сузбијање или спречавање болести или штеточина. Објект заштите код овог кривичног дела су: 1) живот и здравље животиња и 2) сточарство као важна привредна грана. Радња извршења састоји се у непоступању по одговарајућим прописима, одлукама или наредбама којима се одређују мере за сузбијање и спречавање болести код животиња и биљака. Оно се може остварити на два начина: 1) активно – поступањем на начин који је у супротности са прописима, односно који представља кршење тих прописа, одлука или наредби и 2) пасивно – пропуштањем да се поступи у складу са дужностима које су тим прописима, одлукама или наредбама наметнуте одређеном или неодређеном кругу лица. Као елемент овог дела јавља се и време предузимања радње – то је време епидемије болести код животиња која може угрозити сточарство или време постојања опасности од болести и штеточина које могу угрозити животињски и биљни свет. Последица дела се код оба основна облика састоји у угрожавању, то јест у проузроковању опасности за сточарство или за биљни или животињски свет.

Тежи облик овог дела постоји уколико услед предузете радње основног дела наступи последица у виду повреде: 1) угинуће животиња, 2) уништење биљака или 3) друга знатна штета чија вредност прелази износ од три хиљаде еура.

Лакши облик овог кривичног дела чини лице које противно прописима прикрива постојање заразне болести код животиња или не пријави јавној ветеринарској служби, ветеринару који обавља приватну праксу или органу надлежном за послове ветеринарства да постоје знаци који указују на то да таква болест постоји па услед тога наступи ширење заразне болести или угинуће животиња или друга знатна штета која прелази три хиљаде еура. Радња извршења лакшег облика дела одређена је алтернативно. Она се састоји у: 1) прикривању постојања заразне болести код животиња и 2) непријављивању, односно пропуштању да се пријави јавној ветеринарској служби, ветеринару који обавља приватну

праксу или органу надлежном за послове ветеринарства да постоје знаци који указују да таква болест постоји.

Прикривање представља свесно, намерно настојање лица које зна да постоји заразна болест код животиња да сакрије или лажно прикаже податке у вези са том околношћу. Оно може бити остварено на различите начине – сакривањем оболелих животиња, тајним уклањањем лешева животиња које су угинуле услед заразне болести или сакривањем средстава које је лице самоиницијативно (без знања и препоруке ветеринара) користило за покушај њиховог лечења. Непријављивање појаве заразне болести животиња састоји се у свесном, намерном пропуштању пријављивања појаве заразне болести животиња од стране лица које је упознато са појавом те болести и које је у објективној могућности да то на неки начин саопшти надлежним државним органима. За постојање дела потребно је да је радња извршења предузета протврно прописима, односно противправно, што значи да противправност представља елемент бића овог дела. У питању су закони и подзаконски акти из области ветеринарства. За постојање дела се захтева да је услед предузете радње извршења наступила последица повреде, која се може састојати у: а) наступању ширења заразне болести, б) угинућу животиња и в) проузроковању знатне штета која прелази износ од три хиљаде еура.

Оба основна облика овог дела запрећена су алтернативно новчаном казном или казном затвора до две године, за тежи облик дела је прописана казна затвора у трајању до три године, док је за лакши облик дела предвиђена казна затвора до једне године. Законик, поред умишљајног, прописује и нехатно извршење дела за које прописује казну затвора до једне године.

Кривично дело несавесног пружања ветеринарске помоћи чини ветеринар или овлашћени ветеринарски радник који при пружању ветеринарске помоћи препише или примени очигледно неподобно средство или очигледно неподобан начин лечења или уопште несавесно поступа при лечењу животиња и тиме проузрокује угинуће животиња или другу знатну штету чија вредност прелази износ од три хиљаде еура. Објект заштите овог дела је: 1) законито, ефикасно и квалитетно вршење ветеринарске делатности и 2) здравље животиња. Радња извршења састоји се из више алтернативно одређених делатности као што су: 1) преписивање очигледно неподобног средства или начина лечења, 2) примена очигледно неподобног средства или начина лечења и 3) уопште несавесно

поступање. У питању је грубо кршење правила ветеринарске струке. За постојање овог кривичног дела потребно је да је радња извршења предузета приликом пружања ветеринарске помоћи.

Да би ово дело несавесног пружања ветеринарске помоћи постојало, захтева се и да је услед предузимања радње извршења у конкретном случају наступила последица која се састоји у угинућу животиња или у другој знатној штети чија вредност прелази износ од три хиљаде еура. У законском тексту није наведено колико животиња треба да угине да би постојало наведено кривично дело, те се може претпоставити да ће тај број зависити од њихове врсте, тржишне вредности, значаја итд. Из чињенице да је постојање овог кривичног дела условљено наступањем угинућа већег броја животиња или наступањем знатне штете, заправо, се може закључити да се њиме не штити здравље појединачне животиње, односно животиње као такве, већ економски интереси њихових власника и, уопште, интереси привреде, а посебно сточарства као важне привредне гране. Учинилац овог кривичног дела може бити само одређено лице – ветеринар или овлашћени ветеринарски радник. Поред умишљајног предвиђено је и нехатно извршење дела. За умишљајни облик овог кривичног дела прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до две године, док су за нехатни облик дела прописане новчана казна или казна затвора до шест месеци.

За обезбеђење обаљања ветеринарске делатности у складу са правилима струке значајна је још једна инкриминација. То је кривично дело надриветеринарства. Ово дело се састоји у бављењу лечењем животиња или пружањем других ветеринарских услуга уз накнаду од стране лица које не поседује одговарајућу стручну спрему. Објект заштите код овог дела је законито, ефикасно и квалитетно обављање ветеринарске делатности.

Радња извршења кривичног дела надриветеринарства састоји се у бављењу лечењем животиња или пружањем других ветеринарских услуга. Бављење као радња извршења указује да је у питању привидни реални стицај у облику конзумпције – колективно кривично дело. Како надриветеринарство подразумева бављење лечењем животиња или пружањем других ветеринарских услуга уз накнаду, оно се сврстава у колективна кривична дела у виду заната. Колективно кривично дело у виду заната постоји када учинилац изврши једно или више истих или истоврсних дела при чему је испољио спремност, склоност да на тај начин остварује стални, повремен или допунски извор

прихода, односно да прибавља имовинску корист.⁵⁰¹ Учинилац дела може да буде свако лице које не поседује стручну спрему која се захтева за обављање ветеринарске делатности. Ово дело се чини са умишљајем као обликом кривице. За ово дело прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до шест месеци.

Кривично дело производње штетних средстава за лечење животиња састоји се у производњи ради продаје или стављању у промет средстава за лечење или за спречавање заразе код животиња, која су опасна за њихов живот или здравље. Објект напада су средства за лечење животиња или за спречавање заразе код животиња. И овом инкриминацијом настоје се заштитити живот и здравље животиња, али и живот и здравље људи. Радња извршења се састоји из две алтернативно предвиђене делатности: 1) производње ради продаје и 2) стављања у промет наведених средстава. Последица се састоји у угрожавању, односно у проузроковању опасности по живот или здравље животиња. Производња подразумева прављење, стварање нових до тада непостојећих предмета или преиначење постојећих предмета или средстава тако да стекну ново својство или намену. Стављање у промет обухвата делатност чињења доступним ових предмета индивидуално неодређеном броју лица.

Тежи облик овог кривичног дела постоји уколико као последица предузете радње извршења наступи повреда која се састоји у угинућу животиња или другој знатној штети која прелази износ од три хиљаде еура.

Учинилац овог дела може да буде свако лице. Законик предвиђа, поред умишљајног, и нехатни облик извршења овог кривичног дела. За основни облик дела прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до једне године, за тежи облик дела прописане су новчана казна или казна затвора до две године, док је за нехатно дело прописана новчана казна или казна затвора до шест месеци.

Кривично дело загађивања хране и воде за исхрану, односно напајање животиња има два основна облика. Први основни облик дела чини лице које каквом штетном материјом загади храну или воду које служе за исхрану или напајање животиња и на тај начин доведе у опасност њихов живот или здравље. Други основни облик дела постоји ако лице каквом штетном материјом загади воду у рибњаку, језеру, реци, каналу или мору или порибљавањем из заражених вода проузрокује опасност за опстанак риба или других

⁵⁰¹ Јовашевић, Д.: Кривично право, Општи део, *Op.cit.*, стр. 172.

водених животиња. Објект заштите овог кривичног дела јесу живот и здравље копнених и водених животиња, али не као појединачних јединки већ као интегралних делова животне средине. Објект напада чине штетне материје. Штетна материја може бити свака материја којом се храна или вода за исхрану или напајање копнених и водених животиња чине опасним за њихов живот или здравље (отрови, разне штетне хемикалије, загађене отпадне воде, угинуле животиње, покварене животне намирнице и сл.).

Радња извршења се састоји у: 1) загађењу хране или воде за исхрану или напајање животиња, 2) загађењу воде у рибњаку, језеру, реци, каналу или мору и 3) порибљавању из заражених вода. За постојање кривичног дела је потребно: 1) да је радња извршења предузета одређеним средством – штетном материјом и 2) да је услед предузете радње проузрокована опасност за живот или здравље животиња, односно за опстанак риба или других водених животиња. Дакле, у питању је последица која се састоји у угрожавању, односно у проузроковању конкретне опасности. Учиниоца дела може да буде свако лице.

У случају да је услед извршења неког од основних облика дела наступила последица у виду повреде, која се састоји у угинућу животиња или проузроковању штете која прелази износ од три хиљаде еура, остварена су обележја тежег облика овог дела.

Законик, поред умишљајног, прописује и нехатно извршење радње овог кривичног дела. За оба основна облика дела прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до једне године, док је за тежи облик дела прописана новчана казна или казна затвора до две године. За нехатно дело је прописана новчана казна или казна затвора до шест месеци.

Основни облик кривичног дела незаконитог лова састоји се у лову дивљачи за време ловостаја или на подручју где је лов забрањен. Објект заштите овог кривичног дела јесте: 1) дивљач, као интегрални део животне средине и 2) ловство као важна привредна грана. Закон о дивљачи и ловству⁵⁰² у члану 3. дефинише дивљач као природно богатство и добро од општег интереса у које спадају законом одређене животињске врсте сисара и птица које слободно живе у природи или се узгајају у простору намењеном за узгој и размножавање у сврху лова и коришћења.

Радња извршења овог кривичног дела састоји се у лову дивљачи без обзира на то да ли је она у конкретном случају и ухваћена. Према члану 56. Закона о дивљачи и ловству,

⁵⁰² „Службени лист РЦГ“, бр. 52/2008.

лов дивљачи обухвата тражење, осматрање, вабљење, праћење, снимање, одстрел, хватање, пуштање птица грабљивица (соколарење) и скупљање одстрелене и угинуле дивљачи и њених делова. Да би кривично дело постојало, захтева се да је радња предузета: а) у одређено време – за време ловостаја или б) на одређеном месту – на подручју на коме је лов забрањен. Ловостај је, према члану 10. Закона о дивљачи и ловству, период у коме је забрањено ловити, прогонити или узнемиравати дивљач. Ловиште је одређена површина земљишта које је заокружена просторна целина у којој постоје природни и други услови за узгој, заштиту, лов и коришћење дивљачи и њених делова. Дакле, у питању је кривично дело бланкетног карактера, за чије тумачење је неопходно познавање одговарајућих прописа из области ловства, пре свега Закона о дивљачи и ловству

Поред основног облика, Кривични законик предвиђа и три тежа облика овог дела. Први тежи облик дела чини лице које неовлашћено лови на туђем земљишту и при томе убије или рани дивљач или је ухвати живу. Радња извршења овог дела се састоји у лову. Лов дивљачи обухвата тражење, осматрање, вабљење, праћење, снимање, одстрел, хватање, пуштање птица грабљивица (соколарење) и скупљање одстрелене и угинуле дивљачи и њених делова. Потребно је да је радња извршења предузета: 1) на одређен начин – неовлашћено и 2) на одређеном месту - на туђем земљишту. Неовлашћен лов јесте лов без поседовања одговарајуће јавне исправе – (ловне карте и ловне дозволе) којом се ловцу утврђује право на лов. Наиме, дивљач могу ловити само физичка лица која поседују дозволу за лов (која се издаје за свако ловиште посебно) и ловну карту (која се издаје за сва ловишта у Црној Гори). За постојање овог облика дела захтева се да је услед предузете радње наступила нека од следећих последица повреде: 1) убијање дивљачи, 2) рањавање дивљачи и 3) хватање живе дивљачи.

Други тежи облик дела постоји уколико је претходно дело учињено у односу на животиње које спадају у такозвану „крупну дивљач“. Према Закону о дивљачи и ловству (члан 3.) крупна дивљач обухвата следеће врсте „длакаве дивљачи“: обичног јелена, јелена лопатара, срну, дивокозу, муфлона, дивљу свињу, мрког медведа и вука. Трећи и најтежи облик овог кривичног дела се јавља као: 1) лов дивљачи чији је лов забрањен, 2) лов без посебне дозволе одређене врсте дивљачи за чији је лов таква дозвола потребна и 3) лов на начин и средствима којима се дивљач масовно уништава.

Као учинилац овог дела може се јавити свако лице које поступа са умишљајем као обликом кривице. За основни облик дела су прописане алтернативно новчана казна или казна затвора до шест месеци, за први тежи облик дела новчана казна или казна затвора до једне године, за други тежи облик дела новчана казна или казна затвора до две године, а за најтежи облик дела казна затвора до три године. Изричито је прописано да се уловљена дивљач и средства за лов одузимају од учиниоца применом мере безбедности одузимања предмета.

Основни облик кривичног дела незаконитог риболова састоји се у лову рибе или других водених животиња за време ловостаја или у водама у којима је лов забрањен. Заштитни објект дела чине: 1) рибљи фонд као део животне средине и 2) рибарство као привредна грана. Објект радње су рибе или друге водене животиње. Радња извршења је одређена као лов рибе или других водених животиња. За постојање дела је потребно да се та радња предузима: а) у одређено време – за време ловостаја или б) на одређеном месту – на коме је лов забрањен. И овде је реч о бланкетној инкриминацији, за чије тумачење је неопходно познавање одговарајућих прописа из области рибарства, од којих су најзначајнији Закон о слатководном рибарству⁵⁰³ и Закон о морском рибарству и марикултури⁵⁰⁴.

Поред основног, Кривичним закоником су предвиђена и два тежа облика овог дела. Први тежи облик дела састоји се у лову рибе или других водених животиња одређеним недозвољеним средствима, односно недозвољеним начином – експлозивом, електричном струјом, отровом, средствима за омамљивање или на начин који је штетан за размножавање тих животиња или којим се оне масовно уништавају. Дакле, овде је начин предузимања радње извршења квалификаторна околност за коју закон прописује строжије кажњавање. Други тежи облик овог дела постоји у случају лова рибе или других водених животиња веће биолошке вредности или уколико се при лову уништи већа количина риба или других водених животиња. У овом случају квалификаторну околност чини: 1) карактеристика објекта радње – већа биолошка вредност риба или других водених животиња или 2) последица која се састоји у уништењу веће количине рибе или других водених животиња. Када је реч о рибама или другим воденим животињама веће биолошке

⁵⁰³ „Службени лист ЦГ“, бр. 11/2007.

⁵⁰⁴ „Службени лист ЦГ“, бр. 56/2009.

вредности, односно о њиховој већој количини фактичко је питање о коме одлучује суд у сваком конкретном случају.

Учинилац дела може да буде свако лице. Дело се може учинити само са умишљајем. За основни облик дела прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до шест месеци, а за теже облике дела казна затвора у трајању до три године. Уз казну, учиниоцу дела се обавезно одузимају улов и средства за риболов применом мере безбедности одузимања предмета.

Црна Гора је усвојила Закон о заштити добробити животиња 2008. године⁵⁰⁵ којим су регулисана различита права, обавезе и одговорности физичких и правних лица у погледу заштите добробити животиња. Закон се односи на заштиту животиња од мучења, при држању и узгоју, при усмрћивању и клању, при обављању захвата на животињама, приликом превоза и вршења експеримената на животињама, као и на друга питања од значаја за заштиту добробити животиња (члан 1.). Закон о заштити добробити животиња се примењује у односу на све кичмењаке који су у стању да осете бол, патњу, страх и стрес (чл. 2 и 3.), а нарочито у односу на : животиње које се узгајају и репродукују за производњу, кућне љубимце, напуштене, изгубљене и опасне животиње, животиње у зоолошким вртovima, прихватилиштима или одгајалиштима, животиње које се користе у циркуским и другим представама и у експериментима (члан 2.). Изричито је наглашено да се овај Закон не примењује на животиње у ембрионалном и феталном стадијуму развоја Његова примена искључена је и у односу на газдовање ловиштима, осим када је у питању узгој и држање животиња које се користе за помоћ у лову, а не примењује се ни на узгој риба и риболов, будући да су ове области, као што је већ истакнуто, регулисане посебним законима.

Посебно је интересантно што Закон о заштити добробити животиња говори о такозваном „праву држања животиња“. Наиме, прописано је да право држања животиња припада сваком лицу које испуњава услове за заштиту живота и добробити животиња у складу са њим (члан 4.). Законом се свако лице обавезује да се стара о животињама, а нарочито о оним животињама чији опстанак од њега зависи. Свако лице које повреди животињу, дужно је да јој пружи помоћ, а уколико није у могућности да то учини само, дужно је да обезбеди пружање помоћи животињи других лица (члан 5.). Осим ове, опште

⁵⁰⁵ “ Службени лист РЦГ”, број 14/2008.

дужности старања о животињама, Закон прописује и низ обавеза за држаоца животиње. Он је дужан да поступа према животињи са пажњом доброг домаћина и да јој обезбеди животне услове који одговарају њеној врсти, раси, полу, старости, физичким, биолошким и производним специфичностима, особинама у понашању и здравственом стању. Држалац се такође обавезује и да обезбеди ветеринарску помоћ у случају повреде, болести и отежаног порођаја животиње. Он је одговоран не само за живот и добробит животиње, већ и за штету коју она може нанети другим лицима и животињама, као што је дужан да спречи животињу да угрози живот, безбедност или имовину другог лица, односно живот и безбедност друге животиње

Чланом 6. Закона о заштити добробити животиња изричито се забрањује мучење и безразложно убијање животиња. Мучење животиња обухвата следеће радње (члан 7.): 1) ускраћивање основних животних потреба као што су: храна, вода, удобан смештај односно склониште, простор за одмор и обављање физиолошких потреба, хигијена и здравствена заштита, 2) физичко малтретирање у смислу ударања, вешања, везивања за животиње петарди и других пиротехничких средстава, присилног гоњења, присиљавања на прекомерни рад који превазилази њихову издржљивост, 3) гушење или утапање животиња, 4) излагање животиња отвореној ватри, хемиским средствима која им могу нанети бол или их усмртити, 5) подвргавање животиња психичком злостављању и малтретирању којим се нарушава психичка целовитост животиња и које проузрокује поремећаје и промене у понашању животиња и 6) извођење захвата и експеримената на животињама супротно одредбама Закона.

За кршење одредаба Закона о заштити добробити животиња прописане су прекршајне санкције – новчане казне, које се могу изрећи физичком лицу, правном лицу и одговорном лицу у правном лицу. У Закону је таксативно набројано која све понашања човека према животињама за собом повлаче прекршајноправну одговорност (члан 51.). Висина запрећених новчаних казни варира од двадесетоструког до двестоструког износа најниже цене рада у Црној Гори за правно лице и предузетника, односно од десетоструког до двадесетоструког износа најниже цене рада у Црној Гори за физичко лице и одговорно лице у правном лицу. Такође је прописано и да се у случају поновљеног извршења појединих прекршаја из члана 51., правном лицу, предузетнику и физичком лицу може

изрећи и заштитна мера забране обављања делатности у трајању од једног месеца до шест месеци (члан 52.).

4.6. Македонија

У Кривичном законнику Републике Македоније⁵⁰⁶ постоји више кривичних дела која су значајна за заштиту животињског света. Већина тих кривичних дела систематизована је у оквиру двадесет и другог поглавља, посвећеног кривичним делима против животне средине и природе, али се одређени број дела налази и у оквиру двадесет и четвртог поглавља, које се бави кривичним делима против културног наследства и природних реткости. У питању су следећа кривична дела: 1) загађивање животне средине и природе (члан 218.), 2) производња штетних средстава за лечење стоке или живине (члан 220.), 3) несавесно указивање ветеринарске помоћи (члан 221.), 4) преношење заразних болести код животињског и биљног света (члан 222.), 5) загађивање сточне хране или воде (члан 223.), 6) незаконит лов (члан 228.), 7) незаконит риболов (члан 229.), 8) загађивање животне средине и природе отпадним материјама (члан 230.), 9) мучење животиња (члан 233.), 10) оштећење или уништење добра под привременом заштитом или културног наследства или природне реткости (члан 264.), 11) присвајање добра под привременом заштитом или културног наследства или природне реткости (члан 265.) и 12) изношење, односно извоз у иностранство добра под привременом заштитом или културног наследства или природне реткости (члан 266.).

Кривично дело загађивања животне средине и природе чини лице које загади ваздух, земљиште, воду, водену површину или водоток у већем обиму или на ширем подручју, непридржавајући се прописа о заштити и унапређењу животне средине, и тиме изазове опасност по живот или здравље људи или уништавање животињског или биљног света у већим размерама. Објект заштите овог кривичног дела јесу животна средина и

⁵⁰⁶ „Службен весник на Република Македонија“, бр. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008 и 114/2009.

природа. Објект радње је вишеструко одређен као: 1) ваздух, 2) земљиште, 3) вода, 4) водена површина и 5) водоток. Дакле, њиме се, између осталог, штите и животиње, али не као појединачне јединке, већ у смислу животињског света, или фауне, као дела животне средине. Радња извршења се састоји у загађивању појединих елемената животне средине – ваздуха, земљишта, воде, водене површине или водотока и то у већој мери или на ширем простору. Потребно је да је загађивање учињено на посебан начин – кршењем прописа из области заштите и унапређења животне средине и природе. За постојање кривичног дела се захтева да је загађењем проузрокована последица која се састоји или у угрожавању заштићених добара у виду изазивања конкретне опасности по живот или здравље људи или у њиховом повређивању у виду уништавања животињског или биљног света у већим размерама.

Тежи облик дела чини службено или одговорно лице у правном лицу које, непридржавајући се прописа о заштити животне средине, пропусти да постави уређаје за пречишћавање или дозволи изградњу, пуштање у рад или коришћење погона који загађује животну средину или на други начин пропусти предузимање мера за спречавање или онемогућавање загађења ваздуха, земљишта, воде, водених површина или водотокова које прелази дозвољене границе или за спречавање буке која знатно прелази дозвољене границе и тиме проузрокује опасност за живот или здравље људи или уништење биљног или животињског света великих размера.

Радња извршења тежег облика дела одређена је алтернативно. Она обухвата: 1) пропуштање да се поставе уређаји за пречишћавање, 2) дозвољавање изградње погона који загађује животну средину, 3) дозвољавање пуштања у рад погона који загађује животну средину, 4) дозвољавање коришћења погона који загађује животну средину, 5) пропуштање на други начин предузимања мера за спречавање или онемогућавање загађења ваздуха, земљишта, воде, водених површина или водотокова које прелази дозвољене границе и б) пропуштање на други начин предузимања мера за спречавање буке која знатно прелази дозвољене границе. Потребно је да је радња извршења предузета непридржавањем прописа о заштити животне средине, што значи да противправност представља елемент бића тежег облика овог дела. За постојање овог облика дела захтева се да је предузимањем радње извршења проузрокована последица у виду: а) конкретне опасности за живот или здравље људи или б) повреде – уништења биљног или

животињског света великих размера. Које су то „велике размере“ фактичко је питање које решава судско веће у сваком конкретном случају.

Као учинилац основног облика дела може се јавити свако лице, док учинилац тежег дела мора имати својство службеног или одговорног лица у правном лицу. Кривичним закоником је, поред умишљајног, прописан и нехатни облик овог дела.

За основни облик дела прописана је казна затвора од четири до десет година, док је за тежи облик дела прописана казна затвора од најмање пет година. За нехатно извршење дела прописана је казна затвора до три године. Уколико је основни облик овог кривичног дела учињен од стране правног лица, правном лицу се може изрећи новчана казна.

Кривично дело производње штетних средстава за лечење стоке или живине састоји се у производњи ради продаје или стављању у промет средстава за лечење или спречавање заразе код стоке или живине, која су опасна за њихов живот или здравље. Објект заштите овог дела јесу: 1) здравље стоке и живине и 2) сточарство као важна привредна грана. Објект напада су средстава за лечење стоке или живине и средстава за спречавање заразе код стоке или живине. Радња извршења се састоји из две алтернативне делатности: 1) производње ради продаје и 2) стављања у промет штетних средстава за лечење или спречавање заразе код стоке или живине. Производња подразумева прављење, стварање нових до тада непостојећих предмета или преиначење постојећих предмета или средстава тако да стекну ново својство или намену. Стављање у промет обухвата делатност чињења доступним ових предмета индивидуално неодређеном броју лица. Потребно је да су у питању средства за лечење која су опасна по живот или здравље ових животиња. Последица дела се састоји у проузроковању апстрактне опасности по живот или здравље стоке или живине.

Тежи облик дела постоји уколико услед предузете радње извршења основног дела наступи последица која се састоји у повреди заштићеног добра – у угинућу већег броја стоке или живине.

Учинилац дела може бити свако лице. Као облик кривице на страни учиниоца може постојати, како умишљај, тако и нехат, док тежи облик дела може бити учињен само са умишљајем. За основни облик дела прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до три године, док су за нехатни облик дела прописане, новчана казна или казна затвора до шест месеци. Тежи облик дела забрањен је казном затвора у трајању од једне до

пет година. Уколико се у улози учиниоца дела појави правно лице, њему се може изрећи новчана казна.

Кривично дело несавесног указивања ветеринарске помоћи чини ветеринар или овлашћени ветеринарски радник који приликом указивања ветеринарске помоћи пропише или примени очигледно неподобно средство или очигледно неправилан начин лечења или уопште несавесно поступа при лечењу и тиме проузрокује угинуће стоке или живине веће вредности. Објект заштите овог дела јесу: 1) живот и здравље стоке и живине и 2) ветеринарска делатност, њено законито, квалитетно и ефикасно обављање.

Радња извршења дела одређена је алтернативно и укључује: 1) прописивање очигледно неподобног средства или очигледно неправилног начина лечења, 2) примену очигледно неподобног средства или очигледно неправилног начина лечења и 3) уопште несавесно поступање. За разлику од прописивања или примењивања очигледно неподобног средства или очигледно неправилног начина лечења, које подразумева активне радње тј. чињење, уопште несавесно поступање ветеринара или овлашћеног ветеринарског радника може бити остварено и чињењем и нечињењем тј. пропуштањем да се предузму одређене радње које су ова лица била дужна да предузму према правилима ветеринарске струке⁵⁰⁷. За постојање дела је битно да је нека од наведених радњи извршења предузета приликом указивања ветеринарске помоћи, те да је као последица наступило угинуће стоке или живине веће вредности. Учиниоца овог дела може бити ветеринар или овлашћени ветеринарски радник. Кривични законик предвиђа умишљајни и нехатни облик овог кривичног дела. За умишљајни облик дела прописана је алтернативно новчана казна или казна затвора до три године, а за нехатни облик дела новчана казна или казна затвора до шест месеци.

Кривично дело преношења заразних болести код животињског и биљног света постоји ако лице за време епидемије сточне болести која може да угрози сточарство не поступи у складу са одлуком надлежног органа донетом на основу прописа којима се одређују мере за отклањање или спречавање такве болести. У питању је први основни облик овог кривичног дела. Други основни облик неће бити анализиран будући да није релевантан за заштиту животињског већ само биљног света. Из назива овог кривичног дела и поглавља у оквиру којег се оно налази произлази да су његов објект заштите биљни и

⁵⁰⁷ Закон за ветеринарско здравство, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 113/2007.

животињски свет, као део животне средине, односно природе. Међутим, законским текстом, постављено је ограничење у погледу заштите животињског света која се наведеном инкриминацијом, заправо, пружа само животињама које спадају у стоку, а не комплетној фауни. У том контексту, било би исправније рећи да је објект заштете овог кривичног дела, заправо, сточарство као привредна грана.

Радња извршења дела састоји се у непоступању по одлукама надлежних државних органа, донетим на основу прописа који су усмерени на отклањање, односно спречавање сточне болести. Непоступање може бити остварено на: 1) активан начин – чињењем које је у супротности са датим одлукама и 2) на пасиван начин – пропуштањем чињења која је учинилац према датим одлукама дужан да предузме. За ово дело је потребно да се радња извршења предузима у одређено време – за време епидемије сточне болести. Последица се састоји у проузроковању апстрактне опасности по живот или здравље стоке, односно по интересе сточарства као привредне гране.

Тежи облик дела постоји ако је услед извршења основног облика проузрокована последица која се састоји у наступању знатне штете.

Учиниолац овог дела може да буде свако лице. Прописано је да се ово дело може учинити са умишљајем и нехатом, док тежи облик дела може бити учињен само са умишљајем. За основни облик дела учињен са умишљајем као обликом кривице прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до три године, а за нехатно дело новчана казна или казна затвора до једне године. За тежи облик дела прописана је казна затвора од једне до пет година. Ако је учинилац дела правно лице, може му се изрећи новчана казна.

Кривично дело загађивања сточне хране или воде има два основна и један тежи облик. Први основни облик овог дела чини лице које штетном материјом загади сточну храну или воду у рекама, потоцима, изворима, бунарима, цистернама или другу воду која служи за напајање стоке, живине или дивљачи и тиме доведе у опасност живот или здравље животиња. Други основни облик дела састоји се у загађењу воде у рибњацима, језерима, рекама и потоцима услед чега буде изазвана опасност за опстанак риба. Овим кривичним делом штите се живот или здравље одређених животињских врста – стоке, живине, дивљачи и рибе. Дакле, њиме се, заправо, омогућава заштита сточарства, али и ловства и рибарства као важних привредних грана, Објект напада је: 1) сточна храна, 2) вода у рекама, потоцима, изворима, бунарима, цистернама 3) друга вода која служи за

напајање стоке, живине или дивљачи и 4) вода у рибњацима, језерима, рекама и потоцима. Радња извршења оба облика дела се састоји у загађењу штетном материјом. Ова радња се може предузети у односу на: сточну храну, воду у рекама, потоцима, изворима, бунарима, цистернама, другу воду која служи за напајање стоке, живине или дивљачи и воду у рибњацима, језерима, рекама и потоцима. За постојање дела захтева се да је последица наступила у виду конкретне опасности по живот или здравље животиња – стоке, живине, дивљачи, односно по опстанак риба. Тежи облик дела постоји ако је услед извршења основног дела наступила последица која се састоји у угинућу животиња или риба веће вредности.

Учиниоца овог дела може да буде свако лице. Законик познаје само умишљај као облик кривице учиниоца овог дела. За основно дело прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до три године, док је за тежи облик дела прописана казна затвора од три месеца до три године. За правно лице као учиниоца овог кривичног дела прописана је новчана казна.

Кривично дело незаконитог лова има један основни и три тежа облика. Основни облик дела састоји се у лову дивљачи за време ловостаја. Објект заштите овог кривичног дела јесте дивљач као интегрални део, компонента, животне средине, али се њиме уједно штите и интереси ловства као значајне привредне гране. Радња извршења се састоји у лову дивљачи. Према члану 3. Закона о ловству⁵⁰⁸, лов дивљачи је тражење, чекање, посматрање, праћење, одстрел и хватање живе дивљачи, као и сакупљање јаја пернате дивљачи, сакупљање убијене дивљачи и њених делова попут рогова, коже и крзна. При томе треба нагласити да се за постојање кривичног дела не захтева да је дивљач и уловљена. Потребно је да је радња предузета у одређеном временском периоду – за време ловостаја.

Први тежи облик кривичног дела незаконитог лова чини лице које неовлашћено лови у забрањеном ловишту и при томе дивљач убије, рани или ухвати живу. Радња извршења овог дела састоји се у лову дивљачи. Овде се захтева да је лов учињен: 1) на одређен начин – без дозволе или 2) на одређеном месту - на ловишту на коме учинилац нема право лова. За постојање овог облика кривичног дела се захтева да је услед

⁵⁰⁸ Закон за ловството, “Службени весник на Република Македонија“ бр. 26/2009.

предузимања радње извршења наступила последица повреде у виду: а) убијања дивљачи, а) рањавања дивљачи или б) хватања живе дивљачи.

Други тежи облик кривичног дела незаконитог лова чини лице које неовлашћено лови у забрањеном ловишту и при томе високу дивљач убије, рани или ухвати живу. Дакле, овај облик дела разликује се од претходног облика само по врсти објекта радње. Наиме, код другог тежег облика дела се као објект радње појављују посебне врсте дивљачи које спадају у такозвану „високу дивљач“. Појам високе дивљачи одређен је Законом о ловству, као и одговарајућим подзаконским прописима из области ловства. Трећи тежи облик дела се јавља као: 1) лов ретке или проређене дивљачи чији је лов забрањен, 2) лов дивљачи без поседовања посебне дозволе, ако је у питању дивљач за чији лов је таква дозвола неопходна и 3) лов дивљачи на начин или средствима којима се дивљач масовно уништава.

Учиниоца дела може да буде свако које лице. Закоником је прописан само умишљај као облик кривице учиниоца. За основно дело прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до шест месеци, за први тежи облик дела новчана казна или казна затвора до једне године, за други тежи облик дела казна затвора од три месеца до три године, док је за трећи тежи облик дела прописана новчана казна или казна затвора до три године. Посебно је одређено да се уловљена дивљач и средства за лов одузимају од учиниоца кривичног дела применом посебне мере безбедности одузимања предмета.

Кривично дело незаконитог риболова има основни и два тежа облика. Основни облик дела се састоји у лову рибе експлозивом, струјом, отровом, омамљујућим средствима, средствима за подводни риболов, остима, непосредно рукама, мрежом или другим средствима чија је употреба у риболову забрањена. Објект заштите овог дела јесте рибљи фонд, као значајни елемент животне средине, али се њиме штити и рибарство као важна привредна грана. Радња извршења састоји се у лову рибе, при чему се не захтева да је риба и уловљена. Потребно је да је лов рибе учињен посебним средством: 1) експлозивом, 2) струјом, 3) отровом, 4) омамљујућим средствима, 5) средствима за подводни риболов, 6) остима, 7) непосредно рукама, 8) мрежом или 9) другим средствима чија је употреба у риболову забрањена.

Први тежи облик дела постоји ако је услед предузете радње извршења основног дела проузрокована имовинска штета великих размера или остварена велика имовинска

корист. Када постоји штета „великих размера“ или „велика имовинска корист“, представља фактичко питање које судско веће решава у сваком конкретном случају. Други тежи облик овог дела постоји ако је услед извршења основног облика проузрокован помор рибе великих размера. Када ће се сматрати да постоји помор рибе великих размера представља фактичко питање које суд утврђује према околностима сваког конкретног случаја, а на основу процене вештака – стручњака из области екологије, односно заштите животне средине.

Учинилац овог дела може да буде свако лице које поступа са умишљајем као обликом кривице. За основно дело прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до једне године. За први тежи облик дела предвиђене су новчана казна или казна затвора од три месеца до три године, а за други тежи облик дела казна затвора од шест месеци до пет година. Ако је учинилац дела правно лице, може му се изрећи новчана казна. Применом мере безбедности одузимања предмета се од учиниоца дела – физичког или правног лица обавезно одузимају уловљена риба и средства за риболов.

Кривично дело загађивања животне средине и природе отпадним материјама има два основна и један тежи облик. Први основни облик дела чини лице које супротно прописима о заштити животне средине и природе складишти, одлаже или растура отпадне материје или са њима поступа на начин којим се мења квалитет ваздуха, земље, воде или водотокова, у мери која може погоршати услове живота људи или животиња или биља и угрозити њихов опстанак. Други основни облик дела неће бити разматран на овом месту будући да је релевантан искључиво за заштиту биљног, а не и за заштиту животињског света. Објект заштите ове инкриминације је животна средина и природа, односно њихови елементи – ваздух, вода, земљиште, водоток и биљни и животињски свет. Објект напада су отпадне материје. Радња извршења овог дела одређена је алтернативно. Она се састоји у: 1) складиштењу, 2) одлагању, 3) растурању и 4) поступању са отпадним материјама на одређени начин – на начин којим се мења квалитет ваздуха, земље, воде или водотокова. За постојање дела битно је испуњење и следећих елемената: 1) радња извршења се предузима у односу на одређени објект – отпадне материје, 2) радња извршења се предузима на одређени начин – супротно еколошким прописима, односно прописима о заштити животне средине и природе и 3) предузетом радњом наступа последица у виду погоршања услова живота људи, животиња или биља и угрожавања њиховог опстанка.

Тежи облик овог дела постоји ако лице складишти, растура или одлаже супстанце које имају својство експлозивности, реактивности, запаљивости, надражљивости, токсичности, инфективности, канцерогености, мутагености, тератогености, екотоксичности или својство да испуштају отровне гасове приликом хемијских реакција и биолошког разлагања. Квалификаторна околност за коју закон прописује строжије кажњавање код овог дела представља врста и својство објекта напада. То су супстанце које имају својство: 1) експлозивности, 2) реактивности, 3) запаљивости, 4) надражљивости, 5) токсичности, 6) инфективности, 7) канцерогености, 8) мутагености, 9) тератогености, 10) екотоксичности или 11) својство да испуштају отровне гасове приликом хемијских реакција и биолошког разлагања.

Учинилац овог дела може да буде свако лице. И основни и тежи облик дела могу бити учињени са умишљајем и из нехата. За основно дело учињено са умишљајем прописана је казна затвора од три месеца до три године, а за теже дело учињено са умишљајем казна затвора од четири до десет година. Нехатни облик овог кривичног дела забрањен је алтернативно новчаном казном или казном затвора од једне до пет година. У случају да је дело учињено од стране правног лица, правном лицу се може изрећи новчана казна.

Кривично дело мучења животиња чини лице које грубо злоупотребљава животињу, излаже животињу непотребним мукама, наноси животињи непотребан бол или ради иживљавања излаже животињу страдању. Иако из поглавља у коме се ово кривично дело налази следи да је његов објект заштите животна средина односно природа, садржина и карактер наведене инкриминације говоре у прилог тврдњи да се њоме заправо штите живот и телесни интегритет животиња. Објект радње овог кривичног дела је животиња, с тим што у законском тексту није прецизирано о којим животињским врстама је реч. Радња извршења одређена је алтернативно и обухвата: 1) грубо злоупотребљавање животиње, 2) излагање животиње непотребним мукама, 3) наношење животињи непотребног бола и 4) излагање животиње страдању у намери иживљавања.

Лакши облик овог дела постоји уколико учинилац нехрањењем, непојењем или на други начин изложи животињу тегобном стању у дужем временском интервалу. Радња извршења овог дела се састоји у: 1) нехрањењу животиње, 2) непојењу животиње и 3) излагању животиње тегобном стању на други начин. Нехрањење животиње подразумева

пропуштање да се животињи уопште обезбеди храна или довољна количина хране одговарајуће врсте и квалитета. Непојење животиње подразумева ускраћивање животињи, односно пропуштање да се животињи обезбеди вода за пиће уопште, односно у довољној количини и одговарајућег квалитета. Радња извршења може бити предузета и на други начин. Битно је да је услед предузете радње извршења наступила последица која се састоји у излагању животиње тегобном стању које је трајало дуже време. Тегобно стање животиње је стање у коме она трпи непотребан бол, патњу, страх и стрес, при чему те непријатности нису таквог интензитета да би био остварен основни облик овог дела. Појам „дуже време“ није одређен у самом тексту ове законске одредбе, те се може претпоставити да је његово прецизирање у сваком конкретном случају препуштено судској пракси. При томе би приликом тумачења овог појма требало узети у обзир и врсту, узраст, физичко, односно здравствено, као и психичко стање животиње која је била изложена тегобном стању. У сваком случају би процену шта се подразумева под појмом дужег времена и тегобног стања требало да изврши вештак ветеринарске струке.

Учинилац овог дела може да буде свако лице које поступа са умишљајем. За основни облик дела прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до шест месеци, а за лакши облик дела новчана казна или казна затвора до три месеца.

Кривично дело оштећења или уништења добра под привременом заштитом или културног наследства или природне реткости састоји се у уништењу или оштећењу: 1) добра под привременом заштитом или 2) природне реткости. За заштиту животиња, подразумева се, релевантан је облик овог дела који се односи на оштећење или уништење природне реткости. Објект заштите овог кривичног дела јесу добра под привременом заштитом, културно наследство и природне реткости. Радња извршења одређена је алтернативно као: 1) уништење или 2) оштећење. Уништење је промена супстанце или облика предмета физичким или хемијским путем, сагоревањем или растапањем, услед чега се у потпуности или трајно ова ствар више не може користити за своју првобитну намену. Оштећење је делимично, привремено или краткотрајно онеспособљавање ствари чиме се смањује њена вредност или употребљивост за одређено краће или дуже време.

Тежи облик дела чини лице које без дозволе надлежног органа врши конзерваторске или рестаураторске радове или без дозволе или супротно забрани врши археолошка ископавања или истраживања или друге истраживачке радове на добрима под

привременом заштитом, културном наслеђу или природној реткости, па услед тога исте тешко оштети или учини да изгубе своја својства. Радња извршења тежег облика дела одређена је алтернативно и обухвата: 1) вршење конзерваторских или рестаураторских радова без дозволе надлежног органа и 2) вршење археолошких ископавања или истраживања или других истраживачких радова без дозволе или супротно забрани. Битно је да је радња извршења предузета у односу на неки од следећих предмета: 1) добра под привременом заштитом, 2) културно наслеђе или 3) природну реткост. За постојање дела захтева се да је услед предузете радње извршења наступила последица у виду повреде добара под привременом заштитом, културног наслеђа или природне реткости која се састоји у: 1) тешком оштећењу или 2) проузроковању губљења њихових својстава.

Учиниоца овог дела може да буде свако лице које поступа са умишљајем као обликом кривице. Основни облик дела запређен је новчаном казном или казном затвора до три године, а тежи облик дела казном затвора од једне до пет година. Ако се као учинилац дела јави правно лице, може му се изрећи новчана казна.

Кривично дело присвајања добра под привременом заштитом или културног наслеђа или природне реткости чини лице које приликом археолошких ископавања, геолошко – палеонтолошких и минеролошко – петрографских истраживања или ископавања или на други начин присвоји ископине, материјал или нађен предмет који представља добро под привременом заштитом, културно наслеђе или природну реткост. И код овог кривичног дела, објекти заштите су: 1) културно наслеђе, 2) природне реткости и 3) добра под привременом заштитом. Радња извршења састоји се у присвајању. Присвајање подразумева успостављање фактичке власти, државине на предмету који има карактер културног наслеђа, природне реткости или добра под привременом заштитом. За постојање овог дела је од значаја испуњење и следећих елемената: 1) начин предузимања радње - приликом археолошких ископавања, геолошко – палеонтолошких и минеролошко – петрографских истраживања или ископавања и 2) врста објекта радње - ископине, материјал или нађен предмет који представља добро под привременом заштитом, културно наслеђе или природна реткост.

Посебан облик овог кривичног дела (члан 265. став 2.) односи се искључиво на присвајање археолошких предмета те неће бити разматран.

Учишилац овог дела може да буде свако лице. Као облик кривице захтева се умишљај. За ово дело је прописана казна затвора од једне до десет година.

Кривично дело изношења, односно извожења у иностранство добра под привременом заштитом или културног наследства или природне реткости чини лице које без дозволе надлежног органа изнесе, односно изведе у иностранство добро под привременом заштитом или културно наследство или предмет који представља природну реткост. И код овог кривичног дела објект заштите јесу: 1) културно наследство, 2) природне реткости и 3) добра под привременом заштитом. Радња извршења састоји се у: 1) извожењу или 2) изношењу. Извожење и изношење подразумевају преношење, пребацивање, слање преко државне границе одређених предмета са територије Републике Македоније на територију друге државе. За постојање дела је потребно испуњење још три елемента. То су: 1) начин предузимања радње – противправно, неовлашћено, без дозволе надлежног државног органа, 2) место извршења дела – са територије Македоније преко граничне линије у иностранство било којим путем: сувоземним, воденим или ваздушним саобраћајем непосредно или посредно и 3) врста објекта радње који чине културно наследство, природна реткост и добро под привременом заштитом.

Учишилац овог дела може да буде свако лице које поступа са умишљајем као обликом кривице. За ово дело прописана је казна затвора од једне до десет година. Ако је учинилац дела правно лице, може му се изрећи новчана казна.

Поред анализираних одредаба Казненог законика, за заштиту животиња у Републици Македонији особит значај имају и одредбе Закона о заштити и добробити животиња⁵⁰⁹ из 2007. године, а ступио на снагу 2008. године. Овај је Закон у потпуности усклађен са законодавством Европске уније, с обзиром да су у њега инкорпорисани сви релевантни правни акти комунитарног права. Он је заснован, пре свега, на правно обавезујућим изворима права Европске уније као што су уредбе, директиве и одлуке, али у потпуности уважава и препоруке, директиве, одлуке и друге релевантне текстове. Штавише, он превазилази захтеве Европске уније у области која се односи на поступање са псима, и то како са регистрованим, односно власничким, тако и са луталицама.⁵¹⁰

⁵⁰⁹ „Службен весник на Република Македонија“, бр. 113/2007.

⁵¹⁰ Терзијевски, Д.: Introduction to Macedonian Animal Welfare Law, у: Animal Welfare: the European Framework, RSPCA and Cyril and Methodius University, Ohrid, Macedonia, 2008. године, стр. 39 – 48.

Законо о заштити и добробити животиња у члану 1. прописује минималне услове за заштиту и добробит одређених врста животиња, и то у погледу њиховог узгоја, чувања, старања, смештаја и заштите, као и минималне услове за заштиту животиња које се узгајају на фармама, заштиту и добробит животиња за време транспорта, клања или убијања на други начин, те заштиту паса, кућних љубимаца, животиња у зоолошким вртovima и животиња које се користе за експерименталне или друге научне сврхе. Смисао Закона јесте да обезбеди да се животиње третирају на начин који одговара њиховим потребама, да свако ко се стара о животињи штити њену добробит у мери у којој му то околности дозвољавају, да животиње не буду неоправдано изложене болу, патњи, физичкој повреди или страху, као и да се спроводи ефикасан надзор и контрола његове примене (члан 2.). Иако Закон о заштити и добробити животиња уређује област заштите животиња, он не одређује њихов појам. То је учињено Законом о ветеринарском здравству⁵¹¹ (члан 3.), који под појам животиње подводи све кичмењаке и бескичмењаке.

У оквиру општих правила поступања са животињама прописано је да свако лице у свакој ситуацији и под свим околностима треба према животињама да поступа на хуман и брижан начин. У складу са тим, одређено је која се понашања човека према животињама сматрају недозвољеним. Тако је забрањено изазивање бола, патње или повреде код животиња, сурово и нехумано понашање према животињама и убијање животиња у супротности са одредбама Закона (члан 4.). Такође је забрањено подстицање агресивности код животиња према другим животињама, осим приликом дресуре паса, као и подстицање, организовање и одржавање борби између животиња са било којим циљем и присиљавање животиња на рад који премашује њихов физички капацитет, здравствену и кондициону способност.

Поред општих правила поступања и односа према животињама која важе за сва лица, Законом су посебно прописане и дужности које важе само за њиховог власника или држаоца. Као најзначајније обавезе ових лица издвајају се: да обезбеде добробит животиња које су под њиховим старањем и да настоје да им се не причињава никакав непотребан бол, страдање или повреда, да обезбеде услове живота који одговарају физиолошким и етолошким потребама животиња који су у складу са овим законом, потврђеним искуством и научним сазнањима, да препознају да ли је животиња у добром здравственом стању или

⁵¹¹ „Службен весник на Република Македонија“, бр. 113/2007.

не, као и да ли је околина погодна за здравље и добробит животиња, да обезбеде одговарајућу ветеринарско – медицинску негу за животиње итд.

За кршење одредаба Закона о заштити и добробити животиња предвиђено је изрицање прекршајних санкција – новчаних казни за правно лице, одговорно лице у правном лицу и физичко лице (чл. 51 – 54.). Поред новчаних казни, учиниоцу прекршаја се може одредити и посебна прекршајна мера која се састоји у одузимању животиња, као и посебна прекршајна санкција у виду привремене забране вршења професије или дужности, ако је учинилац прекршаја одговорно лице у правном лицу или правно лице, а под одређеним условима и физичко лице.

ГЛАВА ЧЕТВРТА

КРИВИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА ЖИВОТИЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

1. ТЕОРИЈСКИ ОСВРТ НА ПОЛОЖАЈ ЖИВОТИЊА У КРИВИЧНОМ ПРАВУ

Од када су се у развијеним земљама англо – саксонске и европско – континенталне правне традиције појавили први закони посвећени заштити животиња и кривичноправном или прекршајноправном санкционисању људске окрутности према њима, почела су се у вези са том проблематиком отворати многа спорна питања на правно – догматском, криминално – политичком и практичном нивоу. Подвођење животиња под окриље кривичноправне заштите, која је традиционално антропоцентрично оријентисана, односно усмерена на заштиту човека и најважнијих друштвених добара, вредности и интереса који му служе, иницирало је серију теоријских расправа о положају животиња у правном систему уопште, а посебно у систему кривичног права.

Централно питање свих филозофско – правних и етичких расправа о положају животиња не само у праву, већ и у друштву, може се свести на дилему да ли животиње у контексту измењених етичких схватања савременог друштва и даље треба да имају статус покретних ствари или постоји основ да им се у правном систему призна и другачији положај који би их приближио субјектима права или барем субјектима одређених правом заштићених интереса? Другим речима, настоји се одговорити да ли су животиње у правном систему и даље „пуке покретне ствари“ које служе за реализацију човекових интереса или савремена научна сазнања о њиховим способностима да доживе бол, патњу,

страх и стрес воде ка томе да им се призна статус осећајних бића која имају сопствене интересе, независне од интереса људи? Од одговора на ова питања зависи и положај животиња у систему кривичног права. Наиме, уколико би се остало при ставу да су животиње само покретне ствари (што је у већини правних система и даље преодминантан став), то би значило да оне могу бити само објекти права, а никако субјекти права, односно носиоци (титулари) одређених сопствених правом заштићених интереса. На терену кривичног права, то би имплицирало да животиња и даље може бити само објект радње кривичног дела, а не и заштитни објект, те да се чак и оним кривичним делима која су уперена против животиња суштински штити човек и његова права и интереси. Насупрот томе, прихватањем става да животиње могу поседовати одређену вредност *per se*, а не само као средства за остваривање човекових интереса, животињама, односно њиховом животу, телесном и психичком интегритету и добробити био би додељен статус објекта заштите кривичног права, чиме би им се признало не само да поседују одређене интересе, већ, у крајњој линији, и права.

Ова питања постављају се у кривичном праву наше земље тек од недавно. Иницирало их је првенствено увођење у наше позитивно кривично право кривичног дела убијања и мучења (сада: злостављања) животиња 1. јануара 2006. године, када је ступио на снагу Кривични законик Републике Србије. Додатне расправе на ту тему подстакнуте су након измена и допуна Кривичног законика из 2009. године, када су казне прописане за ово кривично дело поопштрене и када је додат још један тежи облик дела посвећен инкриминисању борби између животиња. Упркос томе што је сврстано у поглавље посвећено кривичним делима против животне средине, не може се рећи да заштитни објект овог кривичног дела у потпуности одговара његовом „званичном“ групном заштитном објекту – животној средини.

Иако ће ово кривично дело касније бити детаљније анализирано, за потребе представљања основних дилема које из њега произлазе на овом месту ће само бити истакнуто да основни облик кривичног дела убијања и злостављања животиња чини лице које кршећи прописе убије, мучи или повреди животињу. Из цитиране законске одредбе је већ на први поглед јасно да се кривичним делом убијања и злостављања животиња не штити животна средина. За постојање дела је довољно да је убијена или мучена и само једна животиња, што свакако не представља повређивање животињског света или фауне

као дела животне средине, нити животне средине као такве. Због тога се може поставити питање која се и чија добра, вредности или интереси овим кривичним делом заправо штите? Поврх тога, увођење овог кривичног дела наводи и на преиспитивање природе заштитних објеката осталих кривичних дела која су, директно или индиректно, уперена против животиња. У питању су, пре свега, кривична дела где су животиње објекти радње као што су: кривично дело незаконитог лова и незаконитог риболова, али и друга кривична дела којима се повређују или угрожавају живот, здравље, телесни и психички интегритет и добробит животиња попут несавесног пружања ветеринарске помоћи, производње штетних средстава за лечење животиња, загађења хране или воде за исхрану или напајање животиња итд.

За правилно разумевање садашњег положаја животиња у нашем кривичном праву али и за предлагање одређених промена и предвиђање развојних тенденција када је у питању њихов статус неопходно је изложити основна теоријска схватања о појму објекта кривичног дела уопште, а затим одредити место које у том теоријском концепту данас припада животињама. Објект кривичног дела може се схватити у формалном и у материјалном смислу. У формалном смислу, објект кривичног дела одређује се као добро, вредност или интерес против кога је управљено кривично дело те му се због тога пружа кривичноправна заштита. У материјалном смислу, објект кривичног дела детерминисан је као скуп друштвених односа и добара која се штите одредбама кривичног законодавства.⁵¹²

Постоје две врсте објеката кривичног дела. То су: 1) заштитни објект и 2) објект радње. Заштитни објект представљају одређена добра којима се кривичним правом пружа заштита⁵¹³. Појам заштитног објекта обухвата добра, вредности или интересе којима се пружа кривичноправна заштита од повреде или угрожавања кривичним делом. Заштитни објект кривичног дела може бити: 1) општи и 2) групни. Општи заштитни објект је у теорији кривичног права схваћен као добро, интерес, вредност или друштвени однос против којег је кривично дело управљено, односно које се штити кривичним правом. То су добра којима се заштита пружа кроз сва прописана кривична дела.⁵¹⁴ Реч је о добрима,

⁵¹² Јовашевић, Д.: Кривично право, Општи део, *Op.cit.*, стр. 81.

⁵¹³ Стојановић, З.: Кривично право, Општи део, Службени гласник, Београд, 2000. године, стр. 135.

⁵¹⁴ Стојановић, З.: Кривично право, Општи део, *Op.cit.*, стр. 135.

интересима, вредностима или друштвеним односима који имају посебан значај у друштву и којима се баш због такве њихове важности мора пружити потребна заштита, између осталог, и од стране кривичног права.⁵¹⁵ Остварујући своју заштитну или гарантивну функцију, кривично право штити две основне групе добара. У прву групу спадају добра која су посебно значајна за владајућу структуру у одређеном друштву и која се разликују од државе до државе и од једног до другог историјског периода. Другу групу чине добра која су заштићена у свим кривичним законодавствима пошто имају универзални, општецивилизацијски карактер и значај. Међутим, ни ове вредности не уживају у свим државама подједнак степен заштите, те се може десити да се у једној држави неко добро или вредност штити нормама кривичног, а у другој нормама прекршајног или друге гране права.⁵¹⁶

У позитивном кривичном праву Републике Србије, општим заштитним објектом сматрају се човек и друге основне друштвене вредности. Дакле, према изричитом слову закона (члан 3. КЗ), заштита човека и других основних друштвених вредности у нашем кривичном праву представља основ и границе за одређивање кривичних дела, као и прописивање кривичних санкција и њихову примену у мери у којој је то нужно за сузбијање тих дела. Криминално – политичка функција општег заштитног објекта јесте да на рационалан, прихватљив и оправдан начин одреди границе криминалне зоне, односно да постави критеријуме које законодавац треба да следи приликом одлучивања да ли ће кривичноправно инкриминисати одређено људско понашање или не. У том смислу, одређивање општег заштитног објекта има за циљ да постави границе заштитној функцији кривичног права како би се у што већој мери искључила или барем ограничила арбитрерност законодавца.⁵¹⁷

Свођење појма општег заштитног објекта у кривичном праву искључиво на човека и друге основне друштвене вредности јасно говори у прилог антропоцентричној усмерености одредбе Кривичног законика којом је општи законски објект дефинисан. Међутим, пажљивија анализа наведене одредбе, спроведена након упознавања са променама које су се протеклих деценија десиле на пољу савремене етике која полако

⁵¹⁵ Чејовић, Б.: Кривично право, Општи део, *Op.cit.*, стр.80.

⁵¹⁶ Јовашевић, Д.: Кривично право, Општи део, *Op.cit.*, стр. 82.

⁵¹⁷ Лазаревић, Љ.: Коментар Кривичног законика Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 9.

напушта антропоцентричну оријентацију приклањајући се биоцентризму, наводи нас да се запитамо да ли извор њеног антропоцентризма лежи у самој законској формулацији или у начину на који је овдашњи аутори тумаче. Наиме, неспорно је да објект заштите кривичног права јесте и треба да буде човек, односно његова основна људска права и интереси које има у вези са њима. Али, поред човека, закон општим заштитним објектом проглашава и друге основне друштвене вредности. Појам „опште друштвене вредности“ прилично је уопштен и може бити протумачен на различите начине. Управо ће од тога на који начин се овај појам тумачи, односно колико се рестриктивно или екстензивно схвата, зависити и степен антропоцентричности општег заштитног објекта у кривичном праву.

Већина аутора сматра да општи заштитни објект треба видети у основним добрима човека (или његовим основним правима), као и друштвеним добрима која су у функцији постојања и остваривања основних добара човека. При томе се наглашава да круг општих друштвених добара (вредности) која служе остваривању основних права човека не сме бити постављен сувише широко, јер би се онда тежиште кривичноправне заштите пребацило на та друга друштвена добра, а не на основна права човека.⁵¹⁸ Такво схватање је одраз радикалног антропоцентризма и не допушта да животиње у кривичном праву буду третиране на било који други начин осим као објекти радње појединих кривичних дела, као што је то, уосталом, случај и са осталим покретним стварима.

Са друге стране, постоје аутори који, иако не одступају од антропоцентричне оријентације, признају да конкретну оцену о томе које се друштвене вредности сматрају основним, те као такве треба да уживају кривичноправну заштиту, доноси законодавац. Имајући у виду да крајњу оцену о томе шта ће се сматрати основним друштвеним вредностима у крајњој линији доноси законодавац, и они постављају питање у којој мери је наведена законска одредба о границама кривичноправне заштите заиста формално обавезујућа.⁵¹⁹ Флексибилности законских оквира којима је одређен појам општег заштитног објекта потврђује и опште присутна тенденција ширења кривичноправне заштите на нормативном плану, присутна не само у нашем, већ и у кривичним законодавствима широм света.⁵²⁰

⁵¹⁸ Стојановић, З.: Кривично право, Општи део, *Op.cit.*, стр. 136 – 137.

⁵¹⁹ Лазаревић, Љ.: Коментар Кривичног законика Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 9.

⁵²⁰ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр 31.

Чини се да динамичне промене у савременом друштву, али и етици доводе до промене приоритета приликом одређивања друштвених вредности које се могу и требају сматрати основним и које као такве треба да уживају кривичноправну заштиту. Управо су те промене фактор који је допринео и који константно показује да има основа да се појам основних друштвених вредности у савременом кривичном праву тумачи и у нешто екстензивнијем смислу него што је то до сада био случај. У светлу сазнања модерне науке која је индуковала драстичан етички заокрет од радикалног антропоцентризма ка све присутнијем биоцентризму, сасвим је оправдано размотрити могућност тумачења појма основних друштвених вредности тако да њиме буду обухваћене и животиње или барем поједине животињске врсте. Пресудан корак на том плану учињен је 1987. године, када је усвојена Европска конвенција о заштити кућних љубимаца, коју је наша земља ратификовала 2010. године⁵²¹.

У преамбули ове Конвенције најпре је подвучено да човек има моралну обавезу да поштује сва жива бића. При томе је истакнуто да човек има посебан однос према кућним љубимцима којима је, због њиховог доприноса квалитету човековог живота, недвосмислено признато поседовање одређене вредности за друштво. Тиме је, на индиректан начин потврђено да заштита и добробит кућних љубимаца у свим земљама чланицама Савета Европе имају статус друштвених вредности, ако не због животиња као таквих, онда због позитивног утицаја који оне остварују на човека. На тај начин је отворен простор да кућни љубимци, односно животиње које човек држи или намерава да држи нарочито у свом домаћинству ради властитог уживања и дружења (члан 1. Европске конвенције о заштити кућних љубимаца.), у кривичном праву не буду више третиране само као објекти радње појединих кривичних дела, већ и да њихова добробит, као друштвена вредност стекне статус објекта кривичноправне заштите. Иако се односи само на поједине животињске врсте, и упркос томе што се не залаже за заштиту животиња ради њих самих, већ ради вредности коју оне имају за друштво (дакле, за човека), ова међународна одредба представља значајан аргумент у прилог промене начина тумачења појма „основних друштвених вредности“, омогућавајући да се он прошири и на животиње.

Као што је већ истакнуто, у позитивном праву Републике Србије животиња нема статус заштитног објекта, већ само може бити објект радње кривичних дела, у смислу

⁵²¹ „Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори“, бр. 1/2010.

материјалног тј. физичког предмета на коме се остварује радња кривичног дела⁵²². Животиње су у том погледу у потпуности изједначене са покретним стварима. Поимање животиња као врсте покретних ствари, изражено је пре скоро пола века у нашој правној теорији тако што су животиње дефинисане као „створови различити од људи у погледу којих се могу остваривати правни интереси појединаца или друштва“⁵²³. У ужем, имовинскоправном смислу, оне су одређене као ствари (објекти) у погледу којих се могу заснивати и остваривати имовинска субјективна права. Међутим, чак и тада је наглашено да се животиње, с обзиром на своју природу као и с обзиром на то да су подобне да буду коришћене од стране људи, у праву ипак издвајају у односу на остале ствари. Због тога је подвучено да се односи у вези са коришћењем животиња у праву регулишу на посебан начин уз нарочито прављење разлике иумеђу домаћих, припитомљених и дивљих животиња.

Управо због тих специфичности, које су у савременој науци потврђене, требало би инсистирати на томе да се животињама и у кривичном праву омогући поседовање статуса другачијег од осталих покретних ствари које могу бити само објект радње кривичног дела. То не имплицира нужно корените промене у комплетном систему кривичног права и уз потпуно одустајање од његове антропоцентричне усмерености, већ једноставно сугерише другачије и флексибилније тумачење сврхе и граница кривичноправне заштите које би испратило неспорне измене у сфери савремене науке и етике.

2. ОСНОВНА КРИВИЧНА ДЕЛА ОД ЗНАЧАЈА ЗА ЗАШТИТУ ЖИВОТИЊА

2.1. Уводна разматрања

У позитивном кривичном праву Републике Србије, кривична дела која су од директног или индиректног значаја за заштиту животиња, односно којима се на посредан

⁵²² Стојановић, З.: Кривично право, Општи део, *Op.cit.*, стр. 139.

⁵²³ Барух, И. (ур.): Правни лексикон, Савремена администрација, Београд, 1964. године, стр. 1105.

или непосредан начин доприноси заштити животиња, њиховог телесног и психичког интегритета и добробити од различитих недозвољених понашања људи, систематизована су у оквиру двадест и четвртог поглавља Кривичног законика, које је посвећено кривичним делима против животне средине. Кривична законодавства широм света одавно познају кривична дела којима се животна средина штитила узгредно, уз неко друго друштвено добро или вредност, које је имало статус примарног заштитног објекта. Као примери таквих кривичних дела могу се навести поједина кривична дела против привреде или против опште сигурности. Међутим, до уношења у кривична законодавства инкриминација које као свој основни, примарни, циљ имају заштиту животне средине долази тек последњих деценија. У нашем правном систему то је први пут учињено тек 1977. године, уношењем кривичног дела загађивања животне средине у члану 133. након ступања на снагу Кривичног закона Србије.

У кривичном праву наше земље, кривична дела против животне средине су по први пут систематизована у оквиру засебног поглавља након 1. јануара 2006. године, када је ступио на снагу важећи Кривични законик Републике Србије. Нека кривична дела доспела су у ово поглавље из споредног законодавства, нека су у њега пребачена из групе кривичних дела против привреде (као што су незаконит лов, незаконит риболов и шумска крађа), док нека дела представљају нове инкриминације, које раније нису постојале у нашем кривичном праву (као што је кривично дело убијања и злостављања животиња).

Заштитни објект кривичних дела против животне средине одликује се одређеним специфичностима, у односу на заштитне објекте већине других кривичних дела. Наиме, може се приметити да се овим кривичним делима, заправо, не штите „класична“ правна добра као што су живот и здравље људи од нових облика напада на њих кроз угрожавање животне средине. Њима се штити посебно, самостално добро – животна средина, односно право човека на очувану животну средину. Имајући то у виду, може се констатовати да се под заштитом човекове средине подразумева очување природе и њених елемената: воде, ваздуха, земљишта, флоре и фауне од тровања, загађивања или уништавања.⁵²⁴ Међутим, поједини аутори сматрају да заштита животне средине не треба да буде сама себи циљ, што значи да животну средину не треба штитити ради ње саме, већ ради функција које она обавља за људе и значаја који она има за омогућавање услова живота достојних човека. У

⁵²⁴ Јовашевић, Д.: Систем еколошких деликата – еколошко казнено право, *Op.cit.*, стр. 265.

складу са тим, они објект заштите кривичних дела против животне средине одређују као основно право човека на здраву и релативно очувану природну средину⁵²⁵, које као једно од основних људских права спада у такозвана „права солидарности“ или права „треће генерације“⁵²⁶.

Појам животне средине одређен је Законом о заштити животне средине као скуп природних и створених вредности чији комплексни међусобни односи чине окружење односно простор и услове за живот људи (члан 3.). Појам животне средине није једини појам који се употребљава у описима кривичних дела против животне средине, а који је дефинисан у посебном закону. Напротив, кривична дела против животне средине углавном су бланкетног карактера што значи да је за њихово тумачење потребно познавање других закона из области еколошког права. Дакле за тумачење и правилну примену бланкетних инкриминација из овог поглавља од значаја за заштиту животиња, потребно је познавати одредбе: 1) Закона о заштити животне средине⁵²⁷, 2) Закона о заштити природе⁵²⁸, 3) Закона о дивљачи и ловству⁵²⁹, 4) Закона о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда⁵³⁰, 5) Закона о ветеринарству⁵³¹, 6) Закона о сточарству⁵³² и 7) Закона о добробити животиња⁵³³, али и низа подзаконских аката – наредба и правилника из области еколошког права.

У оквиру анализе кривичноправне заштите животиња у позитивном праву Републике Србије биће анализирана следећа кривична дела из групе кривичних дела против животне средине: 1) убијање и злостављање животиња (члан 269.), 2) преношење заразних болести код биљака и животиња (члан 270.), 3) несавесно пружање ветеринарске помоћи (члан 271.), 4) производња штетних средстава за лечење животиња (члан 272.), 5) загађивање хране и воде за исхрану односно напајање животиња (члан 273.), 6) незаконит

⁵²⁵ Стојановић, З.: Коментар кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 600.

⁵²⁶ Пауновић, М., Кривокапић, Б., Крстић, И.: Основи међународних људских права, *Op.cit.*, стр. 292.

⁵²⁷ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 135/2004, 36/2009 и 72/2009.

⁵²⁸ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 36/2009 и 88/2010.

⁵²⁹ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 18/2010.

⁵³⁰ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 36/2009.

⁵³¹ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 91/2005 и 30/2010.

⁵³² „Службени гласник Републике Србије“, бр. 41/2009.

⁵³³ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 41/2009.

лов (члан 276.), 7) незаконит риболов (члан 277.) и 8) уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (члан 265.). Поред ових кривичних дела, за кривичноправну заштиту животиња одређени, посредан значај имају и следеће инкриминације, тачније, њихови тежи облици: 1) загађење животне средине (члан 260.), 2) противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (члан 262.), 3) оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (члан 263.) и 4) уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (члан 266.).

2.2. Убијање и злостављање животиња

Убијање и мучење животиња први пут је инкриминисано у нашем кривичном законодавству ступањем на снагу новог Кривичног законика 1. јануара 2006. године. Основни облик овог кривичног дела чини лице које кршећи прописе убије, мучи или повреди животињу. За овај облик била је, најпре предвиђена новчана казна или казна затвора до шест месеци, да би након измена и допуна Кривичног законика из 2009. године, она била замењена новчаном казном или казном затвора до једне године. Први тежи облик кривичног дела убијања и злостављања животиња постоји уколико је услед предузимања радње извршења основног облика дошло до убијања, мучења или повређивања већег броја животиња или ако је дело учињено у односу на животињу која припада посебно заштићеним животињским врстама. За овај тежи облик учинилац се може казнити новчаном казном или казном затвора до три године.

Након измена и допуна Кривичног законика из 2009. године, постојећим одредбама придодат је још један дела који чини лице које из користољубља организује, финансира или је домаћин борбе између животиња исте или различите врсте, или лице које организује или учествује у клађењу на оваквим борбама. За овај тежи облик дела прописане су кумулативно, казна затвора од три месеца до три године и новчана казна.

2.2.1. Основни облик дела

Основни облик кривичног дела убијања и злостављања животиња чини лице које кршећи прописе убије, повреди, мучи или на други начин злоставља животињу. Заштитни објект ове инкриминације споран је и у оним земљама које имају дугу традицију промовисања и обезбеђивања заштите и добробити животиња. Иако је кривично дело убијања и злостављања животиња сврстано у групу кривичних дела против животне средине, животна средина се њиме штити само делимично. Наиме, према члану 3. Закона о заштити животне средине, животна средина је дефинисана као скуп природних и створених вредности чији комплексни међусобни односи чине окружење, односно простор и услове за живот људи. Из наведене дефиниције произлази да се она не повређује, нити угрожава убијањем или злостављањем једне животиње или мањег броја животиња. О заштити животне средине путем кривичног дела убијања и злостављања животиња може бити речи када је у питању његов квалификовани облик, односно када је дошло до убијања, мучења (злостављања) или повређивања већег броја животиња или животиње која припада посебно заштићеним животињским врстама. Међутим, у случају убијања, мучења или повређивања само једне животиње, питање заштитног објекта овог дела остаје отворено.

Упркос томе што је у савременим друштвима готово општеприхваћен став да је окрутност према животињама недопустива, како са моралног (етичког), тако и са правног становишта, поставља се питање да ли животиња или права животиња уопште могу представљати заштитни објект у кривичноправном смислу. Према Кривичном законнику (члан 3.) се, објектом заштите сматрају искључиво човек и друге основне друштвене вредности и њихова заштита представља основ и границе за одређивање кривичних дела, прописивање кривичних санкција и њихову примену. Из овако „антропоцентрично“ дефинисаног објекта заштите већина аутора у нашој земљи изводи закључак да животиња може бити само објект радње кривичног дела, али не и његов заштитни објект, те да се овим кривичним делом суштински и не штити животиња, већ човек, односно осећања која човек гаји према животињама и одговорност коју према њима треба да има. У првом реду,

ту се мисли на осећај сажаљења који убијање и мучење животиња изазива код већине људи⁵³⁴.

Законском одредбом такође није прецизирано на које врсте животиња се ово кривично дело односи. Будући да законодавац у том погледу не поставља експлицитна ограничења, могло би се закључити да је њоме инкриминисано убијање, мучење или повређивање било које животиње⁵³⁵. Такав приступ био би у складу са основним принципима биоцентричне етике, као са и начелом једнакости врста с обзиром на способност патње које из тих принципа произлази⁵³⁶. Једнака правна заштита свих животињских врста од окрутности и убијања, као и морална обавеза поштовања њиховог живота и добробити промовисана је и у два документа усвојена на међународном нивоу, који, упркос недостатку формално – правног значаја, поседују растућу моралну тежину. То су: 1) Универзална декларација о правима животиња из 1978. године, усвојена од стране Међународног савеза за права животиња уз подршку *UNESCO*- а и 2) Универзална декларација о добробити животиња, из 2000. године која је усвојена од стране Светског друштва за заштиту животиња. У контексту дефиниције животиње која је у овим документима усвојена, заштиту би требало обезбедити сваком сисару који није човек, као и птици, гмизавцу, водоземцу, риби или бескичмењаку способном да осети бол, патњу или стрес.⁵³⁷

Ипак, чини се да већина савремених кривичних законодавстава, упркос начелном прихватању једнакости свих живих бића, нагиње специстичком приступу⁵³⁸, пружајући заштиту само кичмењацима, а у оквиру њих домаћим животињама⁵³⁹, кућним

⁵³⁴ Стојановић, З.: Коментар кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 613 – 614.

⁵³⁵ У том смислу: члан 5. Закона о добробити животиња.

⁵³⁶ Пауновић, М.: Животињска права-прилог проширеној теорији људских права, Страни правни живот, бр. 3/2005., Институт за упоредно право, Београд, 2005. године, стр. 15.

⁵³⁷ Члан 1. Универзалне декларације о добробити животиња.

⁵³⁸ Пауновић, М.: Упоредноправни преглед заштите права и добробити животиња, Страни правни живот, бр. 1/2004, Институт за упоредно право, Београд, 2004. године, стр. 28.

⁵³⁹ *Tierschutzgesetz, Bundesgesetzblatt 7833-3, IS. 1277* из 1972. године.

љубимцима⁵⁴⁰, припитомљеним (удомаћеним) и заточеним дивљим животињама⁵⁴¹. У том смислу, било би разумно ограничити кривичноправну реакцију само на убијање и мучење (злостављање) животиња које могу (за које је научно утврђено да могу) да осећају озледе или мучења⁵⁴², односно бол, патњу, страх и стрес. Имајући у виду чињеницу да је ово кривично дело у наше право уведено релативно скоро, као и друштвену реалност да свест о заштити и добробити животиња услед различитих културолошких, социјалних и економских околности у нашој земљи још увек заостаје за светским стандардима и схватањима, може се очекивати да ће у пракси бити кривичноправно санкционисано само убијање и злостављање оних животиња које код већине људи изазивају осећање сажаљења, што је за сада прихваћено и у нашој правној теорији⁵⁴³.

Радња извршења овог кривичног дела одређена је алтернативно и може се састојати у: 1) убијању животиње, 2) повређивању животиње, 3) мучењу животиње и 4) злостављању животиње на други начин. Убијање подразумева лишење животиње живота на начин који је у супротности са Законом о добробити животиња, Законом о ветеринарству, Законом о ловству и Законом о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда, као и са подзаконским прописима од значаја за заштиту здравља и добробити животиња. Повређивање животиње обухвата нарушавање телесног интегритета животиње у смислу наношења животињи телесних повреда разарањем ткива или органа у виду изазивања рана, ломљења шапа и сличних радњи. Овде је повређивање узето у ширем значењу, те га не треба изједначавати, односно сводити искључиво на телесне повреде која се наносе људима⁵⁴⁴. Мучење представља наношење физичких или психичких патњи животињама. Формулацијом „злостављање животиње на други начин“ омогућено је да криминалном зоном буде обухваћено и укључивање животиње у борбу, које се, према релевантним стандардима из области заштите и добробити животиња сматра злостављањем, и то независно од самог исхода борбе у смислу телесних повреда или

⁵⁴⁰ European Convention for the Protection of Pet Animals, Strasbourg, 13.11.1987., Council of Europe, *European Treaty Series - No. 125* преузето са: <http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/Html/172.htm>, приступ: 08.09.2011. године.

⁵⁴¹ Видети, на пример: Texas penal code § 42.092. Cruelty to Non-livestock Animals.

⁵⁴² Лазаревић, Љ.: Коментар Кривичног законика Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 695.

⁵⁴³ Стојановић, З.: Коментар кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 614.

⁵⁴⁴ Лазаревић, Љ.: Коментар Кривичног законика Републике Србије, *Ibid.*, стр. 695.

смрти. За постојање дела захтева се да је патња која се наноси животињи приликом њеног мучења или повређивања великих размера и интензитета, као и да је до њеног наношења дошло без рационалног разлога и оправданог циља. Осим активним делатностима, радња се може извршити и нечињењем, односно, пропуштањем као што је, на пример, систематско недавање животињи хране и воде.⁵⁴⁵

Да би постојало ово дело, радња мора бити предузета противправно, што значи да ово кривично дело постоји само када је нека од наведених делатности извршена противно прописима којима је регулисано које се животиње, на који начин и под којим условима могу лиштити живота⁵⁴⁶. Уколико се убијање животиња врши на начин који није предвиђен наведеним прописима, дело постоји чак и када је реч о животињској врсти, чије је убијање, иначе, према важећим прописима, дозвољено.⁵⁴⁷ Насупрот томе, неким људским радњама које иначе, у свакодневном животу, несумњиво представљају убијање и злостављање, односно мучење животиња, као што је на пример њихово клање или убијање из ватреног оружја у лову или вршење одређених експеримената на њима, неће бити остварена обележја бића овог кривичног дела уколико су те радње предузете у складу са одговарајућим прописима законског и подзаконског карактера. Тако, на пример, иако клање животиње ван сваке сумње подразумева наношење животињи бола, патње, страха и стреса и, коначно, лишење живота животиње, оно се не сматра кривичним делом убијања и злостављања животиња, нити прекршајем у смислу Закона о добробити животиња, уколико је спроведено на начин, под условима и у поступку који је у складу за важећим законским одредбама којима је та материја регулисана.

Као учинилац кривичног дела убијања и злостављања животиња може се јавити, како њен власник, тако и друго лице. Због тога се у случају убијања или повређивања туђе животиње, у пракси, може појавити проблем разграничења између овог кривичног дела и кривичног дела уништења и оштећења туђе ствари (члан 212. КЗ) које спада у кривична дела против имовине. Неки аутори зато сматрају да би према односу специјалитета, предност у таквој ситуацији требало дати кривичном делу убијања и злостављања

⁵⁴⁵ Стојановић, З.: Коментар кривичног законика, *Ibid.*, стр. 614.

⁵⁴⁶ Као пример, могу се навести следећи закони: Закон о добробити животиња, Закон о дивљачи и ловству и Закон о ветеринарству.

⁵⁴⁷ Стојановић, З.: Коментар кривичног законика, *Ibid.*, стр. 614.

животиња. Мада у правној науци преовладава став да се животиње сматрају покретним стварима, међународноправна и упоредноправна анализа прописа, који се тичу њихове заштите и добробити, показује да се животиње у правним односима ипак не могу третирати као пуке ствари. Премда нису субјекти права, савремена етика, заснована на проширеној теорији људских права, налаже да се животињама као „субићима“ која су у коегзистенцији и кохабитацији са људима, призна барем својство „субјеката живота“⁵⁴⁸. Дакле, осим што имају различити објект заштите, и сврха наведене две инкриминације је потпуно различита, те би, предност и по том основу требало дати делу убијања и злостављања животиње.

Као што је већ истакнуто, радња извршења кривичног дела убијања и злостављања животиња може обухватати низ чињења и нечињења којима се животињи наносе бол, патња, страх и стрес. На први поглед, чини се да је једноставно утврдити када је таква радња остварена. То се можда може рећи за убијање животиња, али појам њиховог злостављања је веома широк и недовољно прецизно дефинисан у теорији и у законским текстовима, те ће његова операционализација бити превасходно препуштена судској пракси. Будући да ово кривично дело представља релативно нову инкриминацију у нашем правном систему, надлежни правосудни органи нису имали довољно времена да се до сада сусретну са већим бројем таквих случајева. Управо због тога, изузетно је важно одредити прецизне теоријске оквири и смернице који ће надлежним органима служити као критеријуми за оцену да ли се неко људско понашање према животињи може подвести под појам злостављања животиња или не. Због тога ће бити учињен сумарни осврт на различите типове окрутности према животињама којима би могла бити остварена обележја бића кривичног дела убијања и злостављања животиња.

Премда више од половине земаља у свету још увек не поседује законе који би обезбеђивали адекватно санкционисање убијања и злостављања животиња⁵⁴⁹, савремени

⁵⁴⁸ Пауновић, М.: Животињска права-прилог проширеној теорији људских права, Страни правни живот, бр. 3/2005., Институт за упоредно право, Београд, 2005. године, стр. 17 – 18.

⁵⁴⁹ Према подацима Светског друштва за заштиту животиња (*World Society for the Protection of Animals-WSPA*) до 2006. године је свега 65 земаља у свету од укупно 192 имало националне законе посвећене заштити и добробити животиња. Видети: *WSPA: An overview of Animal Protection Legislation*, 2006. године, преузето са: <http://enextranet.animalwelfareonline.org/resources/animalwelfare/legislation/index.aspx>, приступ: 10.07.2010. године.

етички принципи налажу човеку да се уздржи од окрутности према њима. Прописи којима се инкриминише суровост према животињама данас се све чешће усвајају и они, наравно, налажу дужност да се животиње не малтретирају и не злоупотребљавају⁵⁵⁰. Оно што им је заједничко јесте њихова усмереност на оно што појединци не смеју да чине – ти закони забрањују одређена понашања, али, начин на који то чине разликује се од државе до државе. Земље *common law* система попут Сједињених Америчких Држава и Велике Британије у овој области предност дају енумерацији незаконитих чињења или нечињења, док се у земљама европско – континенталног система чешће користе апстрактније формулације, при чему се њихово „попуњавање“ у сваком конкретном случају препушта надлежним правосудним органима.⁵⁵¹ Дакле, појам злостављања животиња је крајње релативно одређен и у правној теорији и у законским текстовима. Његов обим и садржина условљени су доминантним теоријским приступом проблему заштите и добробити животиња у једном друштву, важећим законским решењима и, у ширем смислу, глобалним и регионалним друштвено – историјским, културолошким и економским околностима.

Злостављање животиња може се дефинисати као „друштвено неприхватљиво понашање којим се намерно проузрокује непотребан бол, патња, непријатност и (или) смрт животиње.“⁵⁵² Ова дефиниција сматра се уском⁵⁵³ будући да из појма злостављања искључује друштвено прихватљиве радње којима се може проузроковати патња животиње попут законитог лова, одређених пољопривредних и ветеринарских поступака,⁵⁵⁴ али и

⁵⁵⁰ Према: Фајнберг, Ц.: Права животиња и нерођених поколења, (превод: Бабић, Ј.), Гледишта: часопис Београдског универзитета, бр. 7/8, година 28., Београдски универзитет: Народна омладина Србије: Савез студената, Београд, 1987. године, стр. 27.

⁵⁵¹ Striwing, H.: „Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden“, *Animal Law Review at Lewis and Clark Law School*, Vol. 8:93, Portland, Oregon, 2002. године, стр. 97 – 98.

⁵⁵² Видети: Ascione, F. R.: Children who are cruel to animals: A review of research and implications for developmental psychopathology, *Anthrozoos* 6, 1993. године, стр. 228. и Ascione, F., Shapiro, K.: People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications, *Journal of Social Issues*, вол. 65., бр. 3., 2009. године, стр. 570.

⁵⁵³ Ascione, F., Shapiro, K.: People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications, *Journal of Social Issues*, вол. 65., бр. 3., 2009. године, стр. 571.

⁵⁵⁴ Ascione, F. R.: Animal Abuse and Youth Violence, *Juvenile Justice Bulletin*, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001. године, стр. 2.

вршења експеримената над животињама⁵⁵⁵ у складу са законом, па и коришћења животиња за исхрану људи. Како статус животиње варира од једне културе до друге, наведена дефиниција узима у обзир социјални контекст приликом одређивања шта се сматра злостављањем. Са друге стране, дефиниције друштвено прихватљивих и неприхватљивих понашања често су антропоцентричне, арбитрерне (произвољне) и претенциозне и њима се намерно и некритички из појма злостављања животиња искључују она понашања која представљају широко заступљену и у многим друштвима прихваћену институционализовану праксу рутинског злостављања животиња.⁵⁵⁶

Такође, поставља се питање да ли су друштвено неприхватљива понашања истовремено и незаконита понашања и обрнуто, да ли су сва законита понашања уједно и друштвено прихватљива. Таква дискрепанца између законских решења и друштвене стварности нарочито долази до изражаја у периодима који претходе изменама и допунама постојећих или усвајању нових законских одредби. Историјат борбе удружења и покрета за заштиту добробити и права животиња показује да је управо у овој области дуго постојао јаз између онога што је друштвено и етички неприхватљиво и онога што је законом забрањено и да је промена етичких схватања у друштву претходила промени законских решења и директно је условила. Са друге стране, велики број правних транспланата⁵⁵⁷ (позајмица) у области еколошког права, као и настојање да се у домаће законодавство имплементирају међународни и регионални правни стандарди могу довести до тога да се злостављање животиња, иако законом санкционисано, у друштву и даље толерише, па чак и подстиче. Другим речима, може се десити да решење преузето из правног система који се налази на вишем степену развоја када је у питању заштита добробити животиња, буде некритички пресађено у правни систем који још увек није спреман да га прихвати. Услед тога се код појединих друштвених група може јавити отпор према напредном правном транспланту, те ће његова примена зависити од брзине и квалитета подизања друштвене свести на том плану.

⁵⁵⁵ Више о томе: Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 38 – 41.

⁵⁵⁶ У том смислу: Beirne, P.: From Animal Abuse to Interhuman Violence? A Critical Review of the Progression Thesis, *Society and Animals – Journal of Humane – Animal Studies*, вол. 12., бр. 1., Leiden, 2004. године, стр. 54.

⁵⁵⁷ Више о томе: Вотсон, А.: Правни транспланти: приступ упоредном праву, Правни факултет Универзитета у Београду, Институт за упоредно право, Београд, 2000. године.

Захтеви правне сигурности налажу да се приликом дефинисања злостављања животиња уместо критеријума друштвене прихватљивости примењује критеријум законитости, барем у оним правним системима који поседују релевантне законске одредбе. Према Закону о добробити животиња Републике Србије, злостављање животиња одређено је прилично широко и укључује људске радње (чињења и нечињења), односно поступање или непоступање према животињама којим се намерно или из нехата изазива бол, патња, страх, стрес, повреда и нарушава генетска целовитост животиње и изазива смрт. Оно обухвата: 1) физичко злостављање и 2) психичко злостављање. Поједини аутори праве разлику између злостављања животиња (*animal abuse*) и окрутности према животињама (*animal cruelty*), одређујући окрутност према животињама као „сваки истражени случај где је животиња намерно физички повређена“⁵⁵⁸. Тако дефинисана, окрутност према животињама представља ужи појам у односу на појам злостављања и обухвата драстичнија и уочљивија понашања, него што су „свакодневни“ случајеви злостављања животиња (од којих се половина своди на занемаривање животиња)⁵⁵⁹. Физичко злостављање животиње подразумева радње којима се нарушава физичка целовитост животиње оштећењем ткива и органа у смислу батинања, шутирања, бичевања, сексуалног злостављања, присиљавања на рад или обуку који превазилазе издржљивост животиње, неодговарајући начин хватања и обуздавања, спровођење интервенција на животињама супротно законским одредбама и свесно репродуковање јединки које пате од наследних болести, ако се оно не врши у огледне сврхе и у складу са законом (члан 18.). Изузетно заступљен облик физичког злостављања животиња, који често пролази прилично незапажено, састоји се у њиховом занемаривању, односно пропуштању власника или држаоца животиње да одговорно обавља своје дужности – да животињи обезбеди храну, воду, смештај, ветеринарску негу и слично, услед чега може доћи до погоршања здравственог стања и смрти животиње.

Сакупљање животиња (*animal hoarding*) представља својеврсни облик злостављања који се остварује комбинацијом активних и пасивних радњи које за последицу имају

⁵⁵⁸ Arluke, A., Levin, J., Luke, C., Ascione, F.: The Relationship of Animal Abuse to Violence and Other Forms of Antisocial Behavior, *Journal of Interpersonal Violence*, 14 (9), 1999. године, стр. 963 – 975.

⁵⁵⁹ Beirne, P.: From Animal Abuse to Interhuman Violence? A Critical Review of the Progression Thesis, *Society and Animals – Journal of Humane – Animal Studies*, vol. 12., бр. 1., Leiden, 2004. године, стр. 49.

занемаривање, злостављање и смрт већег броја животиња.⁵⁶⁰ Сакупљачи животиња дефинишу се као појединци који поседују велики број животиња (углавном кућних љубимаца – паса и мачака), држе их у екстремно пренасељеном простору и пропуштају да им обезбеде адекватну исхрану и ветеринарску негу, при чему не препознају или грубо занемарују услове у којима те животиње живе и опасан утицај који такво окружење има на здравље и добробит и животиња и њих самих.⁵⁶¹ По правилу, сакупљачи у свој животни простор редовно доносе нове животиње, те се услови њиховог живота константно погоршавају у виду ширења болести и инфекција, недостатка хране и воде и нагомилавања измета. Уобичајено је да сакупљачи држе живе и мртве животиње у истој просторији, а изгладнеле животиње су ради опстанка неретко принуђене да једу лешеве. Сакупљање животиња представља скривен и изузетно подмукао психо – социјални проблем⁵⁶², који иде заједно са запостављањем сопственог здравља и хигијене сакупљача као и са занемаривањем дужности које он има према другим члановима породице – деци, старијим, болесним или немоћним особама.⁵⁶³

Сексуално злостављање животиња један је од облика окрутности коме у досадашњој стручној литератури није посвећено довољно пажње. Овај вид злостављања обухвата различита понашања, почевши од додиривања или тактилног стимулисања гениталија животиња на други начин до сексуалног односа са животињом и насилног сексуалног искоришћавања животиње. Код појединих врста животиња, као крајњи исход сексуалног злостављања могу наступити озбиљне телесне повреде или смрт због оштећења унутрашњих органа услед пенетрације.⁵⁶⁴ Психичко злостављање животиње односи се на

⁵⁶⁰ Ascione, F., Shapiro, K.: People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications, *Journal of Social Issues*, вол. 65., бр. 3., 2009. године, стр. 574.

⁵⁶¹ Fleury, A.: An Overview of Animal Hoarding, *Praxs – Where Reflection and Practice Meet*, vol. 7., School of Social Work, Loyola University, Chicago Illinois, 2007. године, стр. 58.

⁵⁶² Више о проблематици хордашења видети у: Батрићевић, А.: Хордашење као социјалнопатолошка појава – феноменологија, етиологија и државна реакција, *Социјална мисао*, вол. XVIII, бр. 4/2011, Издавачко предузеће „Социјална мисао“, Београд, 2011. године, стр. 141 – 163.

⁵⁶³ Fleury, A.: An Overview of Animal Hoarding, *Praxs – Where Reflection and Practice Meet*, vol. 7., School of Social Work, Loyola University, Chicago Illinois, 2007. године, стр. 58. и 59.

⁵⁶⁴ Ascione, F. R.: Animal Abuse and Youth Violence, *Juvenile Justice Bulletin*, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001. године, стр. 20.

понашање којим се нарушава њена психичка целовитост и које може изазвати или изазива поремећаје у понашању и то: онемогућавање животињи да задовољи своје основне потребе у понашању, да искористи одмор и заклон, разјаривање животиње применом физичке силе, другим животињама или надражајима који јој нису својствени, наношење страха, патње, проузроковање осећаја досаде и несигурности, као и спречавање животиње да успостави социјалну везу са животињама исте врсте (члан 18.). Дакле, и психичко или емоционално злостављање животиња сматра се друштвено неприхватљивим с тим што ова појава тек треба да буде систематски проучена.⁵⁶⁵ Као пример психичког злостављања животиње може се навести једна одлука из праксе шведских правосудних органа. У намери да се из личних разлога освети власници коња, оптужени је јурио коња возилом са веома бучним мотором, држећи све време мало растојање између коња и возила. То је код коња изазвало панику, услед чега је он максималном брзином галопирао бежећи од возила. Према налазима ветеринара, коњ је у конкретном случају претрпео страх и стрес услед незаконитог и неоправданог гоњења. Оптужени је проглашен кривим за кривично дело окрутности према животињама, иако коњу у конкретном случају нису биле нанете телесне повреде,⁵⁶⁶ већ само психички бол односно страх.

И тровање животиња представља посебан појавни облик њиховог злостављања, те и предузимањем ове радње могу бити остварена обележја бића кривичног дела убијања и злостављања животиња. Сматра се да тровање животиња представља један од најчешћих видова убијања и злостављања паса и мачака, и то како невласничких или лугалица тако и власничких односно кућних љубимаца.⁵⁶⁷ Као средства за тровање користе се различите супстанце: антифриз⁵⁶⁸, отрови који се користе за контролу популације глодара и других

⁵⁶⁵ Ascione, F., Shapiro, K.: People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications, Journal of Social Issues, вол. 65., бр. 3., 2009. године, стр. 570.

⁵⁶⁶ Lidkopings tingsratts dom 198/DB 448, у Striwing, H.: „Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden“, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, Vol. 8:93, Portland, Oregon, 2002. године, стр. 97

⁵⁶⁷ Више о томе видети на следећој интернет презентацији: http://www.pet-abuse.com/pages/animal_cruelty/poisoning.php, приступ: 26.01.2012. године.

⁵⁶⁸ Видети: Case ID: 17880, Dog poisoned with antifreeze, Roseburg, Douglas County OR (US) Friday, May 6, 2011, преузето са: [Animal Abuse: Dog poisoned with antifreeze - Roseburg, OR | Pet-Abuse.Com Animal Cruelty Database http://www.pet-abuse.com/cases/17880/OR/US/#ixzz1kYbLbYBj](http://www.pet-abuse.com/cases/17880/OR/US/#ixzz1kYbLbYBj), приступ: 26.01.2012. године.

штеточина⁵⁶⁹, пестициди⁵⁷⁰, неадекватни лекови⁵⁷¹ или друге супстанце које су подобне да изазову бол, физичке патње, нарушавање здравља или смрт животиње. Тровање животиња на начин који се састоји у намерном остављању или стављању у храну или воду или давању животињама отровних супстанци се често не препознаје као посебан модалитет њиховог убијања и злостављања, већ се пре у лаичкој и стручној јавности третира као проблем „комуналне природе“. То је потпуно неоправдано будући да се тровањем животиња на неки од описаних начина не остварују само обележја бића кривичног дела убијања и злостављања животиња, већ се под одређеним условима таквим поступањем могу остварити и обележја бића кривичног дела изазивања опште опасности. Ово дело се састоји у изазивању опасности за живот или тело људи или за имовину већег обима: пожаром, поплавом, експлозијом, отровом или отровним гасом, радиоактивним или другим јонизујућим зрачењем, електричном енергијом, моторном силом или каквом другом општеопасном радњом или општеопасним средством (члан 278. КЗ). То значи да се тровањем животиња, посебно на јавном месту, истовремено ствара опасност по живот и тело људи, односно њихову имовину.

С обзиром на одређене сличности између кривичног дела убијања и злостављања животиња учињеног тровањем животиња и кривичног дела изазивања опште опасности, могло би се поставити питање односа између ове две инкриминације. За постојање кривичног дела изазивања опште опасности је потребно да је услед предузимања неке од радњи извршења наступила последица која се састоји у проузроковању конкретне опасности за живот или тело људи или за имовину већег обима. У неким ситуацијама услед, на пример, остављања отрова намењеног животињама на одређеним местима где се

⁵⁶⁹ Видети: Case ID: 19128, Feral cat colony poisoned, Sevilla, AN (ES) Wednesday, Jan 4, 2012, преузето са: [Animal Abuse: Feral cat colony poisoned - Sevilla, AN | Pet-Abuse.Com Animal Cruelty Database http://www.pet-abuse.com/cases/19128/AN/ES/#ixzz1kYd0BgsQ](http://www.pet-abuse.com/cases/19128/AN/ES/#ixzz1kYd0BgsQ), приступ: 26.01.2012. године.

⁵⁷⁰ Видети: Case ID: 18669, Cats poisoned, Pittsburgh, Allegheny County, PA (US) Wednesday, Sep 28, 2011, преузето са: [Animal Abuse: Cats poisoned - Pittsburgh, PA | Pet-Abuse.Com Animal Cruelty Database http://www.pet-abuse.com/cases/18669/PA/US/#ixzz1kYfenaj7](http://www.pet-abuse.com/cases/18669/PA/US/#ixzz1kYfenaj7), приступ: 26.01.2012. године.

⁵⁷¹ Видети: Case ID: 18362, Dog poisoned, throat slit, house set on fire Stanton, Orange County, CA (US), Sunday, July 24, 2011, преузето са: [Animal Abuse: Dog poisoned, throat slit, house set on fire - Stanton, CA | Pet-Abuse.Com Animal Cruelty Database http://www.pet-abuse.com/cases/18362/CA/US/#ixzz1kYhTJOIX](http://www.pet-abuse.com/cases/18362/CA/US/#ixzz1kYhTJOIX), приступ: 25.01.2012. године.

креће већи број људи или деце, могу бити остварена обележја бића овог дела. При томе треба нагласити да ово дело постоји независно од тога да ли је у конкретном случају услед конзумирања отрова од стране животиња дошло до њиховог злостављања или усмрћивања. Може се десити да животиње у конкретном случају не конзумирају отров који им је био намењен, те да тада буду остварена само обележја бића кривичног дела изазивања опште опасности. Са друге стране, ако би услед остављања отрова животињама на одређеном месту била изазвана конкретна опасност за живот или здравље људи и ако би животиње конзумирале тај отров услед чега би дошло до њихове патње или смрти, била би остварена обележја бића оба кривична дела.

Организовање и приређивање борби између животиња или борби између животиња и људи такође представља својеврстан вид злостављања животиња, коме је у нашем кривичном праву од 2009. године дат статус посебног, тежег облика кривичног дела убијања и злостављања животиња. У времену у ком се наше друштво суочава са порастом различитих облика и видова насиља, лаичку и стручну јавност посебно узнемирују у медијима све присутније слике окрутности према животињама. Ипак, чини се да од свих форми злостављања животиња најбурнију реакцију, укључујући и најоштрију осуду и најинтензивнији страх код људи, изазива приређивање борби између животиња, а нарочито борби паса. Према проценама једне од највећих организација за заштиту животиња, “*The Humane Society of the United States*”, само у Сједињеним Америчким Државама постоји око четрдест хиљада особа које се “професионално” баве организовањем борби паса, док око стотину хиљада лица учествује у приређивању такозваних уличних борби широм земље.⁵⁷² Иако су борбе паса у Америци доживеле епидемијске размере, истраживања показују да ни остатак света није имун на ову појаву те да је она и данас присутна у Русији, Енглеској, Италији, Канади, Аустралији, Јужној Африци, Јапану, Авганистану и Хондурасу⁵⁷³ Такође, у Шпанији и Јужној Америци још

⁵⁷² Податак је преузет са званичне интернет презентације организације за заштиту животиња “*The Humane Society of the United States*” http://www.humanesociety.org/issues/campaigns/cruelty_fighting/, приступ: 14.12.2010. године.

⁵⁷³ Gibson, H.: Dog Fighting Detailed Discussion, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2005. године, преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ddusdogfighting.htm>, приступ: 16.12.2010. године.

увек се практикују и борбе тореадора и бикова.⁵⁷⁴ Осим саме борбе, и припремање паса (или других животиња) за борбу готово неизоставно поприма карактер злостављања. Повећавање њихове способности, издржљивости, агресивности и борбености често подразумева и подвргавање животиња дејству одређених вештачких супстанци попут стероида⁵⁷⁵ и других шkodљивих материја (укључујући и барут који им се понекад ставља у храну).⁵⁷⁶ Тренинг паса за борбу неретко укључује и њихово нахушкавање и пуштање на другу животињу, која служи као „живи мамац“⁵⁷⁷, те злостављање постоји и у односу на тај мамац.

Данас је у великом броју развијених земаља неспорно да борбе паса представљају вид експлицитне окрутности према животињама. Са становишта савремене биоцентричне етике, та чињеница сама по себи представља довољно јак аргумент у прилог законској забрани ових “манифестација”. Међутим, проблематика борби паса знатно је шира од изолованог питања добробити животиња. Наиме, утврђено је да борбе паса по правилу прати и низ “узгредних” девијантних и криминалних активности које озбиљно угрожавају и шире друштвене интересе. Реч је, пре свега, о различитим облицима насилничког понашања, као што су насиље у широј заједници, насиље у породици, ремећење јавног реда и мира, припадништво уличним бандама (ганговима), али о другим илегалним делатностима попут трговине дрогом и оружјем и незаконитог коцкања и клађења⁵⁷⁸. Доследна имплементација општеприхваћених стандарда из сфере добробити животиња захтева темељну анализу наведених законских новина не би ли се прецизно разграничила поља примене кривичноправних и прекршајноправних одредби. Међутим, да би се одржавању борби између животиња ефикасно стало на пут, потребно је сагледати и

⁵⁷⁴ Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 20.

⁵⁷⁵ Ortiz, F.: Making the Dogman Heel: Recommendations for Improving the Effectiveness of Dogfighting Laws, *Stanford Journal of Animal Law and Policy*, вол. 3, 2010. године, стр. 38.

⁵⁷⁶ Ortiz, F.: Making the Dogman Heel: Recommendations for Improving the Effectiveness of Dogfighting Laws, *Stanford Journal of Animal Law and Policy*, вол. 3, 2010. године *Ibid.*, стр. 33. и 45.

⁵⁷⁷ Gibson, H.: Dog Fighting Detailed Discussion, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2005. године, преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ddusdogfighting.htm>, приступ: 16.12.2010. године.

⁵⁷⁸ Ortiz, F. Making the Dogman Heel: Recommendations for Improving the Effectiveness of Dogfighting Laws, *Stanford Journal of Animal Law and Policy*, вол. 3, 2010. године, стр. 40.

друштвено-историјске околности у којима се овај феномен у свом данашњем облику изродио и развијао, као и модалитете друштвене и државне реакције на њега у оним земљама у којима бележи дугу традицију.

Злостављање животиња представља сложен социјално – патолошки, криминолошки и правни феномен и није га могуће прецизно дефинисати без повлачења границе у погледу животињских врста на које се односи. Наиме, поставља се питање да ли је и у коликој мери свака животињска врста психо – физички способна да осети бол, нелагодност, патњу, страх и стрес. Једно од фундаменталних начела биоцентризма – начело поштовања једнакости и правичности према животињама налаже да се све животиње морају третирати једнако без обзира на њихову економску или спиритуалну вредност. Ово се нарочито односи на кичмењаке, као животиње за које је научно доказано да трпе бол, стрес и патњу.⁵⁷⁹ Већина савремених закона о добробити животиња своје поље примене ограничава на кичмењаке, не правећи при том разлику између њих према степену еволутивног развоја. Такав је случај и са Законом о добробити животиња Републике Србије који дефинише животињу као сваког кичмењака који је у стању да осети бол патњу страх и стрес (члан 5). Међутим, Универзална декларација о правима животиња проширује обим животињских врста којима треба пружити заштиту, обухватајући, поред кичмењака, и све бескичмењаке који су у стању да осете бол, патњу, страх и стрес (члан 1.), што показује позитивну тенденцију да се предност даје „критеријуму патње“, а не врсте животиње.

2.2.2. Етиологија злостављања животиња

Будући да је злостављање животиња комплексан психолошки, социјално – патолошки и правни феномен, његова генеза и модалитети испољавања условљени су низом фактора егзогеног и ендогеног карактера. Истраживања етиологије различитих облика окрутности према животињама показала су да њени корени не леже у „примитивној природи“ појединаца, која би могла да се превазиђе кроз напоре савременог

⁵⁷⁹ Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 64.

друштва, већ у комплексним последицама његових личних искустава сагледаних у контексту различитих култура и субкултура.⁵⁸⁰ Дакле, окрутно и насилно понашање појединца према животињама јавља се као резултат удруженог деловања различитих чинилаца који се и сами налазе у сложеним узрочно – последичним односима. При том треба нагласити да различити облици злостављања животиња имају различите узроке, поводе и мотиве за испољавање, те да неки фактор може допринети појави једног облика злостављања животиња, али не нужно и другог.

Управо се организовање борби између животиња, као посебан облик њиховог злостављања, одвија под снажним утицајем друштвено – историјских, економских и културолошких фактора. Историјски посматрано, борбе између животиња, а нарочито борбе паса, дуго су сматране традиционалним „крвавим спортом“ и извором забаве, али и прихода од незаконитог клађења.⁵⁸¹ У неким друштвима и поткултурама борбе животиња такав статус имају и данас и њихови припадници их виде као део своје традиције и културе, а не као злостављање или окрутност. Приређивање борби паса често представља елемент својеврсне насилничке субкултуре уличних банди (гангова) у урбаним подручјима, а места на којима се ове борбе одржавају неретко служе као „форуми“ за илегалну трговину дрогом и оружјем.⁵⁸²

Поједина истраживања заснована на раду са жртвама породичног насиља указују на учесталу повезаност између злостављања супружника и деце и злостављања животиња – кућних љубимаца. Постоји тенденција да различити облици насиља у породици коегзистирају, надовезују се једни на друге. Физичко, психичко, сексуално и друго злостављање партнера, деце, браће и сестара често се јављају кумулативно, а присуство једне форме породичног насиља често може указивати на постојање других. Пошто се кућни љубимци у многим друштвима третирају скоро као чланови породице, већа је вероватноћа да ће и они бити обухваћени „насилничком атмосфером“ која влада у једном

⁵⁸⁰ Ascione, F., Lockwood, R.: Cruelty to Animals: Changing Psychological, Social and Legislative Perspectives, The State of Animals, Humane Society Press, Washington DC, 2001. године, стр. 40.

⁵⁸¹ Више о томе: Evans, R., Forsyth, C. Entertainment to Outrage: A Social Historical View of Dogfighting, 27 International Review of Modern Sociology, 1997. године, стр. 59. и 61.

⁵⁸² Gibson, H. (2005) Dog Fighting Detailed Discussion, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ddusdogfighting.htm> приступ: 16.12.2010. године.

домаћинству. У случајевима породичног насиља, животиње се често користе као средство (инструмент) за спровођење психичког насиља (заstraшивања) или емотивног злостављања (освета), али и за нарушавање физичког интегритета члана породице – жртве. Такође, животиње у таквим породицама неретко служе као објекти за „пражњење“ акумулиране или научене агресије.⁵⁸³

Иако нема разлога да се претпостави да се етиологија злостављања кућних љубимаца значајније разликује од етиологије злостављања чланова породице, не постоје поуздани закључци о смеру, односно редоследу појављивања ова два облика злостављања. Другим речима, није утврђено да ли злостављање животиња претходи породичном насиљу и представља његов предиктор или га прати, односно представља његов показатељ или симптом. У породицама које су обележене присуством породичног насиља и других облика патолошког понашања отежано је остваривање успешне социјализације и кооперативног односа детета према средини. Последице изложености детета насиљу тешке су и трајне, а поједини аутори сматрају да се породично насиље преноси из генерације на генерацију⁵⁸⁴

Мада су узроци и динамика насиља према женама и деци сложени и укључују међусобно повезано деловање бројних економских, социјалних и психолошких фактора, већ постоји поуздана емпиријска евиденција да значајан проценат перзистентних породичних насилника чине лица код којих постоји психопатија, односно, антисоцијални поремећај личности⁵⁸⁵, како је сада назван према Америчкој психијатријској класификацији менталних поремећаја (DSM – IV)⁵⁸⁶. Поред агресивности и склоности ка вршењу различитих облика насиља, психопате карактерише и умањење или потпуни

⁵⁸³ Beirne, P.: From Animal Abuse to Interhuman Violence? A Critical Review of the Progression Thesis, *Society and Animals – Journal of Humane – Animal Studies*, вол. 12., бр. 1., Leiden, 2004. године, стр. 41 – 42.

⁵⁸⁴ Миковић, М.: Малољетничка делинквенција и социјални рад, Магистрат, Сарајево, 2004. године, стр. 318.

⁵⁸⁵ Више о томе: Радуловић, Д.: Особности и последице психопатског насиља у породици, Темида, вол. 8., бр. 1., Виктимолошко друштво Србије, Београд, 2005. године, стр. 11.

⁵⁸⁶ Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (4th ed.), American Psychiatric Association, Washington DC, 1994. године, преузето са: <http://allpsych.com/disorders/personality/antisocial.html>, приступ: 01.12.2011. године.

недостатак емпатије, што се сматра фактором који у великој мери може допринети испољавању окрутности, не само према људима, већ и према животињама.⁵⁸⁷

Како је учење идентификацијом заслужно за повезаност агресивности и осталих девијантних и делинквентних понашања родитеља са антисоцијалним и агресивним понашањем деце⁵⁸⁸, може се претпоставити да ће код деце, односно малолетника који су били изложени породичном насиљу или телесном кажњавању постојати већа вероватноћа за насилничко испољавање, укључујући и окрутност према животињама. Најпре, дете може имитирати насилничко понашање родитеља према животињама или према другим члановима породице, затим, дете које је претходно и само било виктимизирано може покушавати да поврати изгубљен осећај моћи тако што ће злостављати немоћну животињу и, коначно, дете може кроз такозвану „посттрауматску игру“ поново проживљавати насилне епизоде, али са животињом као жртвом.⁵⁸⁹

Поједина истраживања показују и да су лица која су у детињству била изложена сексуалном злостављању склонија да испоље окрутност према животињама, укључујући и сексуално злостављање животиња.⁵⁹⁰ Као узрок сексуалног злостављања животиња наводе се и различити сексуални поремећаји од којих су најтипичнији зоофилија и зоосадизам. Зоофилија подразумева постизање сексуалне гратификације кроз однос са животињама. Код особа које пате од оваквих девијација често постоји шизоидни елемент. Зоосадизам се дефинише као сексуална гратификација која се добија помоћу мучења или изазивања бола животињи.⁵⁹¹ То значи да постојање парафилије у виду зоосадизма неће увек довести до сексуалног злостављања животиње, већ до и неких других видова мучења.

Испољавање окрутности према животињама, и то у прилично екстремним и морбидним формама, понекад се јавља и код деце и адолесцената који нису били изложени

⁵⁸⁷ Ascione, F., Shapiro, K.: People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications, *Journal of Social Issues*, вол. 65., бр. 3., 2009. године, стр. 573.

⁵⁸⁸ Хрнчић, Ј.: Преступништво младих, ризици, токови и исходи, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2009. године, стр. 86.

⁵⁸⁹ Ascione, F. R.: Animal Abuse and Youth Violence, *Juvenile Justice Bulletin*, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001. године, стр. 6. и 8.

⁵⁹⁰ Ascione, F. R.: Animal Abuse and Youth Violence, *Juvenile Justice Bulletin*, *Op. Cit.*, 8 – 9.

⁵⁹¹ Крон, Л., Николић, З.: Анатомија сексуалне агресивности, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2009. године, стр. 24. и 27.

насиљу. Као мотивација за такво њихово понашање наводе се: радозналост или истраживање, притисак вршњака, припремање за насилничко понашање према људима, покушај да се на тај начин превазиђе осећај досаде или депресије, изражавање или подстицање сопствене агресије, потреба да се скрене пажња на себе шокирањем других људи, забава итд.⁵⁹² Окрутност према животињама у најранијем животном добу пореди се са подметањем пожара у истом узрасту. И окрутност према животињама и подметање пожара представљају симптоме поремећаја понашања (*conduct disorder*) деце, могу указивати на постојање одређених развојних промена, при чему могу имати исте узроке, по правилу се спроводе у тајности и често су први знаци каснијих психичких проблема.⁵⁹³

Као специфичан облик злостављања, јавља се сакупљање животиња, које се везује за ендогене факторе и објашњава се путем неколико психијатријских модела. Према делусионом моделу⁵⁹⁴, сакупљачи за себе верују да поседују посебне способности које им омогућавају да комуницирају и /или да саосећају са животињама. Сакупљање животиња доводи се у везу и са деменцијом сакупљача, који се због тога често стављају под старатељство или смештају у одговарајућу установу. Неретко се сакупљање животиња поима као облик зависности и повезује са коцкањем, компулзивном куповином или сакупљањем ствари. Сакупљач није способан да контролише своју преокупацију одређеном активношћу (сакупљањем животиња), пориче постојање проблема, рационализује своје понашање, изолује се од социјалне средине и занемарује себе и своје окружење, што су све симптоми зависности. Сакупљање животиња се може јавити и као последица депривације блискости са људима у раној фази развоја, односно злостављања и занемаривања у детињству. У складу са медицинским моделом, сакупљање се дефинише као психијатријски проблем познат као опсесивно компулзивни поремећај. Дакле, сакупљање животиња може се посматрати и као симптом и као исход, а у његовој суштини често лежи мноштво других поремећаја.⁵⁹⁵

⁵⁹² Више о томе: Ascione, F. R.: Animal Abuse and Youth Violence, *Juvenile Justice Bulletin*, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001. године, стр. 5. и 6.

⁵⁹³ Ascione, F. R.: Animal Abuse and Youth Violence, *Juvenile Justice Bulletin*, *Ibid.* стр. 5. и 6.

⁵⁹⁴ Више о томе видети на следећој интернет презентацији: <http://allpsych.com/disorders/psychotic/delusionaldisorder.html>, приступ: 01.12.2011. године

⁵⁹⁵ Fleury, A.: An Overview of Animal Hoarding, *Praxis – Where Reflection and Practice Meet*, vol. 7., School of Social Work, Loyola University, Chicago Illinois, 2007. године, стр. 61. и 62.

2.2.3. Тежи облици дела

Први тежи облик кривичног дела убијања и злостављања животиња постоји уколико је услед предузимања радње извршења основног облика дела дошло до убијања, мучења или повређивања већег броја животиња, или ако је дело учињено у односу на животињу која припада посебно заштићеним животињским врстама. Дакле, квалификаторна околност је овде одређена алтернативно као: 1) проузроковање последице повреде у виду убијања, мучења или повређивања већег броја животиња и 2) карактеристика, својство објекта радње – да је у питању животиња која припада посебно заштићеним животињским врстама. Када ће постојати већи број животиња, фактичко је питање које судско веће решава у сваком конкретном случају. Као критеријуми за процену колики број животиња ће се сматрати „већим“ за потребе овог кривичног дела, могу се навести: врста којој животиње припадају, величина животиња, тржишна вредност животиња, као и њихов привредни, научни или други значај. Појам посебно заштићених животињских врста према Закону о заштити природе спада у заштићена природна добра и укључује дивље врсте које су угрожене или које могу постати угрожене, које имају посебан значај са генетичког, еколошког, екосистемског, научног, здравственог, економског и другог аспекта (члан 36.).

У том смислу, строго заштићеном дивљом врстом може се прогласити: 1) врста ишчезла у Републици Србији и враћена програмом реинтродукције, 2) крајње угрожена дивља врста, 3) угрожена дивља врста, 4) реликтна врста, 5) локални ендемит, 6) стеноендемит, 7) међународно значајна и заштићена дивља врста и 8) врста којој је из других разлога потребна заштита, док се заштићеном дивљом врстом животиња може прогласити: 1) рањива дивља врста, 2) ендемична врста, 3) индикаторска, кључна и кишобран врста, 4) реликтна врста, 5) међународно значајна и заштићена дивља врста и б) врста која није угрожена али се због свог изгледа може лако заменити са угроженом. Угрожена животињска врста је она врста која се суочава са високом вероватноћом да ће ишчезнути у природним условима у блиској будућности, што се утврђује у складу са општеприхваћеним међународним критеријумима. За прецизно одређивање појма посебно заштићене врсте значајне су и одредбе посебног подзаконског акта – Правилника о

проглашењу заштићених и строго заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива⁵⁹⁶. Према члану 3. овог Правилника, појам строго заштићених дивљих врста животиња обухвата оне дивље врсте које су ишчезле са територије наше земље или њених делова, враћене програмима реинтродукције, крајње угрожене, угрожене, реликтне, локално ендемичне, стеноендемичне, међународно значајне и заштићене дивље врсте, од посебног значаја за очување биолошке разноврсности Републике Србије

Учинилац овог облика дела може да буде свако лице које поступа са умишљајем као обликом кривице. За први тежи облик дела прописана је новчана казна или казна затвора до три године.

Други тежи облик кривичног дела убијања и злостављања животиња, који је уведен тек септембра 2009. године, чини лице које из користољубља организује, финансира или је домаћин борбе између животиња исте или различите врсте или лице које организује или учествује у клађењу на оваквим борбама. Радња извршења овог тежег облика дела одређена је алтернативно и може обухватити следећа чињења: 1) организовање борби између животиња, 2) финансирање борби између животиња, 3) појављивање у улози домаћина борби између животиња, 4) организовање клађења на борбама између животиња и 5) учествовање у клађењу на борбама између животиња. То значи да ово дело постоји ако је предузета било која од наведених радњи без обзира да ли је у конкретном случају дошло до одржавања борби између животиња и да ли је услед таквих борби дошло до телесне повреде или смрти животиња које су у њима учествовале. За постојање овог дела је потребно да је током предузимања било које од наведених радњи извршења на страни учиниоца постојао субјективни елемент у виду користољубља у смислу похлепе, пожуде, безобзирне, егоистичке, асоцијалне тежње за прекомерним и непотребним богаћењем или енормним увећањем имовине⁵⁹⁷. Постојање користољубља као субјективног елемента указује на то да ово дело може бити учињено само са директим умишљајем, за разлику од основног облика истог дела који може бити учињен како са директим, тако и са евентуалним умишљајем⁵⁹⁸.

⁵⁹⁶ Правилник о проглашењу заштићених и строго заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 5/2010.

⁵⁹⁷ Јовашевић, Д.: Лексикон кривичног права, *Op.cit.*, стр. 185.

⁵⁹⁸ Стојановић, З.: Коментар кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 615.

Организовање борби између животиња подразумева различите радње које имају за циљ омогућавање, односно стварање услова за одржавање таквих догађаја, као што је: обезбеђивање простора, реквизита или средстава за одржавање борби или прибављање животиња које учествују у борбама. Финансирање борби између животиња се састоји у улагању, новчаних, материјалних средстава у такве активности, односно пружању финансијске подршке потребне за њихово одржавање. Појављивање у улози домаћина борби између животиња требало би тумачити као наступање у својству лица које води такве „манифестације“ – прима гледаоце у одређеном простору где се борбе одржавају, најављује борбе, саопштава резултате борби и сл.

У улози учиниоца тежег облика дела може се јавити свако лице. То, пре свега, може бити власник једне или више животиња које учествују у борби, али и друга лица. Имајући то у виду, може се поставити питање кривичне одговорности власника животиње која учествује у борби у ситуацији када он сам није организовао, ни финансирао такву борбу, нити је на њој био домаћин или организовао клађења или учествовао у њима, али је хтео или пристао да животиња у његовом власништву учествује у таквој борби. Будући да то лице не предузима ни једну од таксативно наведених радњи извршења, оно не би могло одговарати за ово кривично дело. Међутим, његов пристанак или хтеће да животиња чији је власник учествује у таквим борбама стварају услове да се оно сматра учиниоцем основног облика дела где је радња извршења дефинисана као: 1) убијање животиње, 2) повређивање животиње, 3) мучење животиње и 4) злостављање животиње на други начин. У погледу кривице, за основни облик дела захтева се постојање умишљаја (директног или евентуалног), који обухвата и свест о томе да се предузимањем радње извршења крше одговарајући прописи. Дакле, власник животиње кривично одговара само уколико је био свестан да ће она учествовати у борби и управо то хтео (директни умишљај) или на то пристао (евентуални умишљај), знајући при томе да такво поступање представља кршење одговарајућих прописа.

Природа заштитног објекта другог тежег облика кривичног дела убијања и злостављања животиња је спорна у теорији. Ако је судити по месту у Кривичном законнику где је ово дело сврстано, то је животна средина, у смислу скупа природних и створених вредности чији комплексни међусобни односи чине окружење, односно простор и услове за живот људи. Ипак, јасно је да се овом инкриминацијом тако дефинисана животна

средина штити само делимично. Ни једна од наведених радњи извршења овог дела не доприноси посредно, ни непосредно повређивању или угрожавању животне средине, већ се њима само ствара опасност по добробит животиња које су намењене да учествују у борби. Из законске формулације произлази да лице кривично одговара само за организовање борбе, клађење или учествовање у клађењу на борби, при чему се не захтева изричито да је таква борба и одржана, нити да је услед тога дошло до повређивања или смрти животиња које су у њој учествовале. Дакле, за постојање овог дела довољно је наступање опасности и то не по животну средину, већ по добробит животиња које су у тој борби учествовале или биле намењене да у њој учествују. Ако би и дошло до борбе између животиња, како у законском тексту није наведен минималан број животиња које би у њој требало да учествују, може се закључити да су за постојање овог кривичног дела довољне и само две животиње, када свакако не би могло бити речи о повреди или угрожавању животне средине.

Учиниоцу овог облика кривичног дела убијања и злостављања животиња суд може кумулативно изрећи казну затвора у трајању од три месеца до три године и новчану казну

За разлику од основног облика овог дела, којим се у првом реду настоји заштитити њихова добробит, инкриминисањем различитих делатности које су усмерене на приређивање борби између животиња могу се остварити и други циљеви. Поједина истраживања указују на готово нераскидиву повезаност између борби животиња и разних других девијантних и криминалних активности као што су: насилничко понашање у заједници, припадништво уличним бандама, насиље у породици, трговина дрогом и оружјем, незаконито коцкање и клађење и угрожавање јавног реда и мира⁵⁹⁹. Имајући то у виду, може се сматрати да проблематика борбе између животиња, а посебно између паса, по својој озбиљности и повезаности са другим социјално патолошким и криминалним појавама увелико превазилази оквире добробити животиња и заштите животне средине. Стога би требало преиспитати оправданост сврставања овог кривичног дела у кривична дела против животне средине, па и размотрити његово издвајање из оквира кривичног дела убијања и злостављања животиња и конституисање као самосталне инкриминације која би и сама могла имати неколико облика.

⁵⁹⁹ Ortiz, F. Making the Dogman Heel: Recommendations for Improving the Effectiveness of Dogfighting Laws, *Stanford Journal of Animal Law and Policy*, вол. 3, 2010. године стр. 45 – 53.

Одржавање борби паса у урбаним и приградским подручјима може имати нарочито разорне последице у односу на децу и младе, који им неретко присуствују. Познато је да константна изложеност сценама експлицитног насиља погодује развоју девијантног, делинквентног и криминалног понашања деце и младих у будућности. Поједине психолошке студије указују на повезаност између окрутности према животињама и насилничког понашања према људима⁶⁰⁰, особито насиља у породици и злостављања деце⁶⁰¹, а има и аутора који склоност ка злостављању животиња сврставају у бихејвиоралне факторе који чине део тзв „хомицидалне тријаде“ и представљају поуздане предикторе насилничког криминалног понашања⁶⁰². У том смислу, кривичноправно и прекршајноправно санкционисање активности које су непосредно или посредно усмерене на приређивање борби између животиња треба схватити и као једну од мера превенције насиља и насилничког криминалитета у друштву.

Како законске одредбе релевантне за сузбијање борби између животиња постоје у нашем правном систему више од две године, било би преурањено давати било какву процену њихове делотворности. Ипак, да би се осигурала њихова ефикасна и доследна примена и отклониле евентуалне недоумице у пракси, потребно је прецизно разграничити када ће се једно понашање сматрати тежим обликом кривичног дела убијања и злостављања животиња, а када прекршајем у смислу Закона о добробити животиња. Такође, судови ће у сваком конкретном случају морати да обрате пажњу на то када ће неко лице одговорати за основни облик кривичног дела убијања и злостављања животиња, а када за његов тежи облик који се састоји у организовању или финансирању борби између животиња, бивању домаћином или организовању клађења или клађењу на њима и то из користољубља и независно од тога да ли је у конкретном случају дошло до убијања и злостављања животиња.

Сагледавање решења заступљених у правним системима других земаља попут Сједињених Америчких Држава и Велике Британије, које се вековима уназад суочавају са

⁶⁰⁰ Striwing, H.: „Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden“, *Animal Law Review at Lewis and Clark Law School*, вол. 8:93, Portland, Oregon, 2002. године, стр. 95.

⁶⁰¹ Ascione, F., Arkow, P.: *Child Abuse, Domestic Violence and Animal Abuse- Linking the Circles of Compassion for Prevention and Intervention*, *Op.cit.*, стр. 51.

⁶⁰² Hellman, D., Blackman, N.: *Enuresis, Fire Setting and Cruelty to Animals: a Triad Predictive of Adult Crime*, 122 *American Journal of Psychiatry*, 1966. године, стр. 1431 – 1435.

овом проблематиком, може допринети унапређењу постојећих и изналажењу ефикаснијих механизма државне реакције на борбе између животиња и друге незаконите радње које их по правилу прате. На крају, треба истаћи да само инкриминисање различитих активности усмерених на приређивање борби између животиња и, уопште, окружности према животињама, представља само први корак ка сузбијању ових социјалнопатолошких и криминалних појава. Имплементација елементарних постулата савремене биоцентричне етике није могућа без подизања свести о значају добробити животиња за целокупну заједницу и о размерама друштвене опасности коју узрокују окрутност и насиље према животињама, а нарочито уколико су испољени кроз приређивање борби између животиња.

2.3. Преношење заразних болести код животиња и биљака

Кривично дело преношења заразних болести код животиња и биљака чини лице које за време епидемије болести животиња која може угрозити сточарство не поступа по прописима, одлукама или наредбама којима се одређују мере за сузбијање или спречавање тих болести. Поглавље у оквиру којег је ово кривично дело систематизовано говори у прилог тврдњи да је његов заштитни објект животна средина. Међутим, садржина ове инкриминације показује да је њен заштитни објект сточарство као привредна грана. Наиме, до ступања на снагу важећег Кривичног законика, ово дело било је инкриминисано у овире кривичних дела против привреде. Приликом прилагођавања раније формулације тог кривичног дела новом заштитном објекту у виду животне средине, неоправдано је задржан захтев да је радња извршења предузета за време епидемије болести животиња која може угрозити само стоку, односно сточарство као привредну грану, а не и неке друге животиње, па самим тим и животну средину.⁶⁰³

Радња извршења је одређена као непоступање по прописима, одлукама или наредбама надлежних државних органа. То је свака делатност чињења (у смислу поступања противно прописима законског или подзаконског карактера) или пропуштања

⁶⁰³ У том смислу: Стојановић, З.: Коментар кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 616.

(у смислу уздржавања да се поступи по прописима, одлукама или наредбама)⁶⁰⁴. Из тога се јасно види да је у питању кривично дело бланкетног карактера, чија садржина може бити попуњена на основу анализе релевантних законских и подзаконских аката из области заштите животне средине, ветеринарства и сточарства. За постојање овог дела, потребно је да је радња извршења предузета у одређено време – за време трајања епидемије болести животиња која може угрозити сточарство. Ово кривично дело је довршено самим пропуштањем да се предузме одређена радња, односно мера за сузбијање или спречавање болести, чију примену налажу прописи, одлука или наредба. У случају да се радња састоји у поступању у супротности са наведеним законским или подзаконским актима, треба узети да је дело довршено самим кршењем њихових одредби.

Према члану 2. Закона о ветеринарству⁶⁰⁵, заразним болестима животиња сматрају се болести које су као такве одређене на основу зоосанитарног кодекса Међународне организације за заштиту животиња⁶⁰⁶. Међу њима се посебно издвајају нарочито опасне заразне болести које Закон о ветеринарству дефинише као болести које се могу брзо ширити без обзира на државне границе и које изазивају велике здравствене проблеме праћене негативним економским последицама, како по саму државу, тако и по међународну трговину животињама, производима и храном животињског порекла и храном за животиње. Закон прописује да састављање листе заразних и нарочито опасних заразних болести спада у надлежност министра задуженог за послове ветеринарства.

Учинилац овог дела може да буде бити свако лице. У погледу кривице, прописан је умишљај и нехат.

Тежи облик дела постоји ако је услед предузете радње извршења основног дела наступила тежа последица у виду повреде – као угинуће животиња или друга знатна штета. Ове теже последице наступају као резултат нехата учиниоца и оне произлазе из радње извршења основног дела.⁶⁰⁷

⁶⁰⁴ Јовашевић, Д.: Систем еколошких деликата – еколошко казнено право, *Op.cit.*, стр. 281.

⁶⁰⁵ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 91/2005 и 30/2010.

⁶⁰⁶ Званична листа болести животиња за 2012. годину, класификованих на основу врста животиња код којих се те болести могу појавити, доступна је на интернет презентацији Међународне организације за заштиту здравља животиња: <http://www.oie.int/animal-health-in-the-world/oie-listed-diseases-2012/>, приступ: 10.01.2012. године.

⁶⁰⁷ Јовашевић, Д.: Систем еколошких деликата – еколошко казнено право, *Op.cit.*, стр. 282.

За умишљајно извршење основног облика дела, прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до две године, а за тежи облик дела казна затвора до три године. За нехатни облик овог дела прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до једне године.

2.4. Несавесно пружање ветеринарске помоћи

Паралелно са све интензивнијим нарушавањем животне средине, расте и човекова свест о значају који она као целина, али и сви њени појединачни елементи, укључујући и животињски свет, имају за његов опстанак. Човек је одувек користио животиње за своје потребе, те да му олакшају и улепшају живот.⁶⁰⁸ Он је одувек био свестан у коликој мери квалитет његовог живота директно зависи од производа животињског порекла, те је са тог, антропоцентричног становишта, још у најстаријим правним изворима посвећивао пажњу регулисању свог односа према животињама, а посебно према домаћим животињама. Као један сегмент тог односа јавља се и дужност власника да се стара о здравственом стању сопствених животиња. Та обавеза је успостављена првенствено ради очувања исправности намирница и других производа животињског порекла, као и људи који имају контакт са животињама. Међутим, заштиту здравља животиња у модерном друштву треба посматрати и у контексту савремених, биоцентрично оријентисаних етичких принципа, који налажу успостављање одговорности човека према животињама не због њега самог, већ због вредности и интереса које животиње поседују саме по себи, дакле, као „субића“ која коегзистирају *са* људима, а не као „суб – бића“ која егзистирају *за* људе.

То значи да данас старање о здрављу животиња треба сагледавати, како у контексту очувања здравља људи и животне средине уопште, тако и у контексту поштовања добробити животиња и, у крајњој линији, остваривања њихових права, као концепта који

⁶⁰⁸ Стубичан, Ђ.: Етологија и ветеринарска етика, Ветеринарски гласник, вол. 43., бр.6, Београд, 1989. године, стр. 501.

стиче све више присталица у научним круговима⁶⁰⁹. Из тога произилази да обављање ветеринарске делатности има вишеструк друштвени значај будући да обезбеђује не само заштиту здравља и добробити животиња, већ и заштиту здравља људи, односно јавног здравља, безбедности хране и животне средине.⁶¹⁰

Добробит животиња одређује се као обезбеђивање услова у којима животиња може да остварује своје физиолошке и друге потребе својствене врсти као што су: исхрана и напајање, простор за смештај, физичка, психичка и термичка удобност, сигурност, испољавање основних облика понашања, социјални контакт са животињама исте врсте и одсуство непријатних искустава: бол, патња, страх, стрес, болести и повреде.⁶¹¹ Тако дефинисан појам добробити животиња подразумева очување њиховог здравља, између осталог кроз обављање ветеринарске делатности⁶¹², а у оквиру ње и благовременог, законитог, квалитетног, ефикасног и савесног пружања ветеринарске помоћи у случајевима када је то неопходно. Старање о здрављу и добробити животиња, као и обезбеђивање без одлагања одговарајуће ветеринарске помоћи спадају у дужности власника, односно држаоца животиње⁶¹³, док је за пружање ветеринарске помоћи у складу са законом и етичким кодексом струке одговоран искључиво ветеринар.

⁶⁰⁹ У том смислу видети: Tester, K.: *Animals and Society – The Humanity of Animal Rights*, Routledge, London and New York, 1992. године, стр. 13 – 16., Kelch, T.: *The role of the rational and the emotive in a theory of animal rights*, *Environmental Affairs*, вол. 27:1, 1999. године (HeinOnline-27 В. С. Env'tl. Aff. L. Rev. 1 1999-2000), преузето са: www.heinonline.org, приступ: 19.09.2011. године, и Regan, T.: *The Day May Come: Legal Rights for Animals*, *Animal Law Review at Lewis and Clark Law School*, вол. 10:11, Portland, Oregon, 2004. године, стр. 11 – 24.

⁶¹⁰ Mceachern Nunalee, M.M., Weedon, R. G.: *Modern Trends In Veterinary Malpractice: How Our Evolving Attitudes Toward Non-Human Animals Will Change Veterinary Medicine*, *Animal Law*, Vol.10:125, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2004. године, стр. 136 – 137., преузето са: http://www.animallaw.info/journals/jo_pdf/vol10_p125.pdf, приступ: 29.09.2011. године, и: Preamble, *European Veterinary Code of Conduct*, adopted 6 June 2008, Federation of Veterinarians of Europe, преузетоса http://www.fve.org/news/position_papers/veterinary_profession/fve_07_045_codeofconduct.pdf, приступ: 27.09.2011. године.

⁶¹¹ Члан 5. став 1. тачка 4. Закона о добробити животиња.

⁶¹² Више о појму ветеринарске делатности видети у члану 4. Закона о ветеринарству.

⁶¹³ Члан 6. став 1. и члан 138. став 2. Закона о ветеринарству.

Кривично дело несавесног пружања ветеринарске помоћи спада у кривична дела бланкетног карактера, те је за правилно тумачење и примењивање законске одредбе којом је оно прописано неопходно познавање основних извора у којима су садржана правила понашања ветеринара и других ветеринарских радника, односно стандарди њихове професије. Ветеринарски етички кодекси доносе се из потребе да се контролише понашање ветеринара и ветеринарске струке, уопште. У нашој земљи, основна начела обављања ветеринарске делатности садржана су у актима усвојеним од стране Ветеринарске коморе Србије. То су: 1) Кодекс ветеринарско – медицинске етике Ветеринарске коморе Србије⁶¹⁴; 2) Статут Ветеринарске коморе Србије⁶¹⁵ и 3) Дисциплинско – етички правилник Ветеринарске коморе Србије⁶¹⁶. Познавање међународних аката посвећених прописивању стандарда обављања ветеринарске струке значајно је и за лица која ову делатност обављају у нашој земљи, будући да је Ветеринарска комора Србије чланица Светске ветеринарске организације од 1995. године и Федерације ветеринара Европе од 1998. године.⁶¹⁷

Правила понашања ветеринара и стандарди законитог и успешног обављања професионалних дужности садржана су у одговарајућим актима професионалних организација ветеринара – етичким кодексима струке.⁶¹⁸ На светском (универзалном) нивоу су за ову област најзначајнији акти усвојени од стране Светске ветеринарске организације (*World Veterinary Association*): 1) Устав Светске ветеринарске организације (*Constitution of World Veterinary Association*)⁶¹⁹ и 2) Кодекс професионалне етике Светске

⁶¹⁴ Кодекс ветеринарско – медицинске етике, усвојен 13.10. 2007. године, преузето са: <http://www.vetks.org.rs/documents/organizaciona/kodeks.pdf>, приступ: 30.08.2011. године

⁶¹⁵ Статут Ветеринарске коморе Србије, преузето са: <http://www.vetks.org.rs/documents/organizaciona/statut.pdf>, приступ 30.08.2011. године.

⁶¹⁶ Дисциплинско етички правилник Ветеринарске коморе Србије, усвојен 10.10.2007. године, преузето са: <http://www.vetks.org.rs/documents/normativna/disc-eticki%20prav.pdf>, приступ 30.08.2011. године

⁶¹⁷ Више о томе видети на званичној интернет презентацији Ветеринарске коморе Србије: <http://www.vetks.org.rs/index.php/medjunarodna-saradnja>, приступ: 26.01.2012. године.

⁶¹⁸ Стубичан, Ђ., Ђукић, Б., Погачник, М.: Ветеринарска етика у образовању и науци, Ветеринарски гласник, вол. 44., бр. 8 – 9., Београд, 1990. године, стр. 761.

⁶¹⁹ Constitution of The World Veterinary Association, преузето са <http://www.worldvet.org/manuals/03CONSTI.pdf>, приступ: 23.09.2011. године.

ветеринарске организације (*Code of Professional Ethics of World Veterinary Association*)⁶²⁰. Од међународних стандарда у сфери пружања ветеринарске помоћи значајни су и акти донети од стране Светске организације за здравље животиња (*World Organisation for Animal Health*): 1) Здравствени кодекс за копнене животиње (*The Terrestrial Animal Health Code*)⁶²¹ и 2) Здравствени кодекс за животиње које живе у води (*The Aquatic Animal Health Code*)⁶²².

За европски регион највећи значај имају акти усвојени под окриљем Европске ветеринарске федерације (*Federation of Veterinarians of Europe*) и то: 1) Европски ветеринарски кодекс понашања (*European Veterinary Code of Conduct*)⁶²³, 2) Европски кодекс добре ветеринарске праксе (*European Code of Good Veterinary Practice*)⁶²⁴ и 3) Европски Ветеринарски акт (*European Veterinary Act*)⁶²⁵, док су у Сједињеним Америчким Државама то Принципи ветеринарске медицинске етике Америчког ветеринарског удружења (*Principles of Veterinary Medical Ethics of American Veterinary Medical Association*)⁶²⁶. Делотворност ветеринарских етичких кодекса (у односу на поштовање закона) састоји се у настојању да припадници ветеринарске струке буду усмерени на професионално обављање дужности без „законске присиле“ и према утврђеном стандарду

⁶²⁰ Code of Professional Ethics of The World Veterinary Association, преузето са <http://www.worldvet.org/manuals/T-1-1.pdf>, приступ: 23.09.2011. године.

⁶²¹ The Terrestrial Animal Health Code, 19th edition, World Organisation for Animal Health (OIE), 2011. године, преузето са: http://www.oie.int/fileadmin/Home/eng/Health_standards/tahc/2010/en_sommaire.htm, приступ: 28.09.2011. године.

⁶²² The Aquatic Animal Health Code, 14th edition, World Organisation for Animal Health (OIE), 2011. године, преузето са: <http://www.oie.int/international-standard-setting/aquatic-code/access-online/>, приступ: 28.09.2011. године.

⁶²³ European Veterinary Code of Conduct, adopted 6 June 2008, Federation of Veterinarians of Europe, преузето са: http://www.fve.org/news/position_papers/veterinary_profession/fve_07_045_codeofconduct.pdf, приступ: 27.09.2011. године.

⁶²⁴ European Code of Good Veterinary Practice, Federation of Veterinarians of Europe, 2002. године, преузето са: <http://www.fve.org/news/publications/pdf/gvp.pdf>, приступ: 27.09.2011. године.

⁶²⁵ European Veterinary Act, adopted 7 June 2008, Federation of Veterinarians of Europe FVE/08/doc/009, преузето са: http://www.fve.org/news/position_papers/veterinary_profession/fve_08_009_vetact.pdf, приступ: 27.09.2011. године.

⁶²⁶ Principles of Veterinary Medical Ethics of the American Veterinary Medical Association (AVMA), преузето са: <http://www.avma.org/issues/policy/ethics.asp>, приступ: 29.09.2011. године.

професионалног обављања ветеринарске праксе. Ипак, примена кодекса не гарантује да ће поступање противно његовим правилима аутоматски бити спречено, те су за његово кршење прописане одговарајуће санкције⁶²⁷ и то дисциплинске мере: 1) опомена, 2) јавна опомена, 3) јавна опомена са новчаном казном, 4) привремено одузимање лиценце у трајању до три месеца, односно шест или девет месеци, у зависности од тежине дисциплинског прекршаја и 5) трајно одузимање лиценце⁶²⁸.

Поред дисциплинске одговорности због кршења Кодекса професионалне етике Ветеринарске коморе Србије, у одређеним случајевима могу бити испуњени и услови за грађанскоправну одговорност ветеринара уколико је он својим несавесним поступањем причинио материјалну или нематеријалну штету. Затим, поступање ветеринара противно принципима добре ветеринарске праксе и, уопште, противно основним начелима добробити животиња могло би, у зависности од околности, имати за последицу и његову прекршајноправну одговорност у смислу Закона о добробити животиња или Закона о ветеринарству. Коначно, најгрубље одступање од опште признатих и прихваћених правила ветеринарске науке и праксе има за последицу кривичноправну одговорност ветеринара, под условом да су у конкретном случају остварени елементи бића кривичног дела несавесног пружања ветеринарске помоћи.

Кривично дело несавесног пружања ветеринарске помоћи чини ветеринар или овлашћени ветеринарски радник који при пружању ветеринарске помоћи препише или примени очигледно неподобно средство или очигледно неподобан начин лечења или уопште несавесно поступа при лечењу животиња и тиме проузрокује угинуће животиња или другу знатну штету. Иако је, као и остала кривична дела релевантна за заштиту животиња ово дело систематизовано у оквиру двадесет и четвртог поглавља Кривичног законика, посвећеног кривичним делима против животне средине, оно уједно представља и посебан, специјални облик кривичног дела несавесног рада у служби.⁶²⁹ До 1. јануара 2006. године, ово кривично дело је било систематизовано у члану 156., у оквиру петнаестог поглавља Кривичног закона Републике Србије, посвећеног кривичним делима

⁶²⁷ Стубичан, Ђ., Ђукић, Б., Погачник, М.: Ветеринарска етика у образовању и науци, Ветеринарски гласник, вол. 44., бр. 8 – 9., Београд, 1990. године, стр. 762.

⁶²⁸ Члан 17. Дисциплинско етичког правилника Ветеринарске коморе Србије.

⁶²⁹ Јовашевић, Д.: Систем еколошких деликата – еколошко казнено право, *Op.cit.*, стр. 282.

против привреде.⁶³⁰ У најширем смислу, заштитни објект ове инкриминације били су привредни интереси земље, односно привредни систем и његово правилно функционисање⁶³¹, а у оквиру њега, сточарство као привредна грана⁶³². У ужем смислу, објект заштите овог кривичног дела били су живот и здравље стоке и живине.⁶³³

Из поглавља у оквиру којег је ово кривично дело сада систематизовано, произлази да је његов заштитни објект двојако одређен као: 1) животна средина и 2) ветеринарска делатност, њено законито, квалитетно и ефикасно обављање. Објект напада је одређен као живот и здравље животиња, пра свега, стоке, живине и дивљачи⁶³⁴, али и свих других животиња) којима се ветеринарска помоћ пружа. У теорији постоје и схватања према којима се овим кривичним делом штити право власника и држаоца животиња на одговарајућу здравствену заштиту животиња, чиме се штите и саме животиње, али тек индиректно, као интегрални део животне средине.⁶³⁵ Према члану 3. Закона о ветеринарству, појам животиње обухвата: домаће папкаре и копитаре, живину, зечеве, кунџе и друге глодаре, дивљач и друге животиње и птице које нису живина, дивље животиње, гмизавце, лабораторијске и експерименталне животиње, рибе и друге водене животиње (осим живих шкољки и осталих мекушаца, живих бодљокожаца, живих плашташа и живих морских пужева и свих сисара, рептила и жаба без обзира да ли су дивље или узгајане), шкољке и остале мекушцие који се хране филтрирањем и пужеве. До ступања на снагу важећег Кривичног законика, објект радње овог кривичног дела укључивао је само стоку и живину.⁶³⁶ Данас, осим стоке и живине, то могу бити све домаће животиње (укључујући и кућне љубимце - псе, домаће мачке, домаће птице, мале глодаре,

⁶³⁰ „Службени гласник СРС“, бр. 26/1977, 28/1977, 43/1977, 20/1979, 24/1984, 39/1986, 51/1987, 6/1989, 42/1989 и 21/1990 и "Службени гласник Републике Србије ", бр. 16/1990, 26/1991, 75/1991, 9/1992, 49/1992, 51/1992, 23/1993, 67/1993, 47/1994, 17/1995, 44/1998, 10/2002, 11/2002, 80/2002, 39/2003 и 67/2003.

⁶³¹ Срзентић, Н., Лазаревић, Љ., Ђорђевић, М., Стајић, А., Краус, Б.: Коментар Кривичног закона Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 401.

⁶³² Срзентић, Н., Лазаревић, Љ., Ђорђевић, М., Стајић, А., Краус, Б.: Коментар Кривичног закона Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 443.

⁶³³ Јовашевић, Д.: Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом, *Op. cit.*, стр. 277.

⁶³⁴ Јовашевић, Д.: Систем еколошких деликата – еколошко казнено право, *Op.cit.*, стр.282.

⁶³⁵ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр.617.

⁶³⁶ Видети: Јовашевић, Д.: Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом, *Op.cit.*, стр. 277.

тераријумске, акваријумске и друге животиње, које се гаје или држе за дружење, рекреацију, заштиту или помоћ човеку) као и дивље животиње.⁶³⁷

Радња извршења кривичног дела несавесног пружања ветеринарске помоћи одређена је алтернативно. Она обухвата следећеделатности: 1) преписивање или примену очигледно неподобног средства лечења, 2) преписивање или примену очигледно неподобног начина лечења и 3) уопште несавесно поступање при лечењу животиња. Средство лечења је такво средство које се уноси у организам или ставља на тело животиње ради лечења, постављања дијагнозе, заштите од заразе или у друге сврхе у оквиру пружања ветеринарске помоћи, док се под начином лечења подразумева сама врста ветеринарске интервенције или стручни третман који се примењује према животињи у неком од наведених циљева.⁶³⁸ По правилу, одређени начин лечења прати примена одређеног средства лечења и обрнуто. Преписивање или примена очигледно неподобног средства или начина лечења подразумева различите поступке (чињење или нечињење) којима се у знатној мери одступа од правила ветеринарске струке код одређивања дијагнозе болести и одређивања терапије, односно начина или средства лечења.⁶³⁹ Елемент очигледности постоји у случају када је учињена тежа повреда професионалне дужности, тј. таква повреда која представља грубо одступање и одступање у већој мери од опште прихваћених правила ветеринарске науке и праксе.⁶⁴⁰

Уопште несавесно поступање при лечењу животиња укључује оне делатности којима се крше правила одређене струке у погледу примене одређених ветеринарских поступака.⁶⁴¹ Као примери таквог поступања могу се навести: пропуштање примене одговарајућих хигијенских мера или стерилизације инструмената, пропуштање прегледа, површан преглед животиње услед чега није утврђено постојање заразе или је дата

⁶³⁷ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр.617.

⁶³⁸ Срзентић, Н., Лазаревић, Љ., Ђорђевић, М., Стајић, А., Краус, Б.: Коментар Кривичног закона Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 444.

⁶³⁹ Јовашевић, Д.: Систем еколошких деликата – еколошко казнено право, *Op.cit.*, стр.283.

⁶⁴⁰ Срзентић, Н., Лазаревић, Љ., Ђорђевић, М., Стајић, А., Краус, Б.: Коментар Кривичног закона Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 444.

⁶⁴¹ Стојановић, З., Перић, О.: Кривично право, Посебни део, *Op.cit.*, стр. 248 – 249.

погрешна дијагноза итд.⁶⁴² Осим пропуштања ових мера у потпуности, радња у овом облику постоји и када се мере примене неблаговремено, делимично, неефикасно, на месту и у време када не могу да дају очекивани резултат. За постојање кривичног дела битно је да је радња извршења предузета при пружању ветеринарске помоћи. При томе треба нагласити да законски израз „при пружању ветеринарске помоћи“ обухвата, не само лечење оболелих животиња, већ и разне мере здравствене превентиве и контроле које се примењују према здравим животињама, као што је, на пример, вакцинисање, узимање крви ради анализе и поступак при вештачком осемењавању стоке.

Тако одређена, радња извршења овог кривичног дела има одређене сличности са радњом извршења кривичног дела несавесног пружања лекарске помоћи. У том контексту, и значења наведених делатности треба узети у смислу како је одређено код тог дела, с тим да се неподобност средства и начина лечења, односно друго несавесно поступање процењује према правилима ветеринарске науке и праксе.⁶⁴³ Кривична одговорност лекара претпоставља тешку, грубу или упадљиву лекарску грешку, а сматра се да се мање лекарске грешке могу поткрасти и савесном лекару.⁶⁴⁴ Имајући у виду сличност између наведених кривичних дела, било би оправдано такав став заузети и приликом процене постојања кривичне одговорности ветеринара, односно других ветеринарских радника. Последица овог кривичног дела састоји се у повреди, односно у наступању угинућа животиња или проузроковању друге знатне штете. Дакле, кривично дело је свршено кад је несавесним пружањем ветеринарске помоћи проузроковано угинуће животиња или друга знатна штета.⁶⁴⁵ Уколико услед несавесног пружања ветеринарске помоћи не дође до угинућа животиња или проузроковања знатне штете, постоји покушај овог кривичног дела који није кажњив.

У вези са последицом која се састоји у угинућу животиња, може се поставити питање њиховог броја, односно да ли је за постојање овог кривичног дела довољно угинуће најмање две животиње или је потребно да се ради о већем броју јединки. Поред

⁶⁴² Срзентић, Н., Лазаревић, Љ., Ђорђевић, М., Стајић, А., Краус, Б.: Коментар Кривичног закона Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 444.

⁶⁴³ Лазаревић, Љ.: Коментар Кривичног законика Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 698.

⁶⁴⁴ Радишић, Ј.: Медицинско право, Правни факултет Универзитета Унион у Београду и издавачко предузеће Номос, Београд, 2008. године, стр. 195.

⁶⁴⁵ Лазаревић, Љ.: Коментар Кривичног законика Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 698.

тога, остају нејасни и сами критеријуми за одређивање минималног броја угинулих животиња који се захтева за постојање овог кривичног дела. У обзир долазе различити параметри: врста животиња, а посебно њихова припадност заштићеним животињским врстама⁶⁴⁶, њихова способност да осете бол, патњу, страх и стрес, економска вредност животиња, афекциона вредност коју те животиње имају за власника итд. У том смислу, може се поставити и питање да ли ово кривично дело постоји и када услед предузимања радње извршења дође до угинућа две животиње мање економске вредности (на пример, две јединке живине) и две животиње веће економске вредности (на пример, две јединке стоке). Ни последица која се састоји у наступању знатне штете није прецизније дефинисана у законском тексту. Према ставу кривичног одељења Врховног суда Србије из априла 2006. године, знатна штета постоји када износ штете прелази 900 000 динара. Између осталог, знатну штету могу чинити и високи трошкови лечења животиња,⁶⁴⁷ али нема сумње да штета таквих размера може произлазити и из других околности. На пример, таква штета би била проузрокована и уколико би дошло до угинућа само једне животиње, под условом да се процени да њена вредност прелази наведени новчани износ. Такође, знатна штета би могла да се односи и на умањење у наведеном или већем износу економске (тржишне) вредности једне или више животиња.

Кривично дело несавесног пружања ветеринарске помоћи може бити учињено са умишљајем и са нехатом као обликом кривице. Умишљај учиниоца треба да обухвати свест да се при пружању ветеринарске помоћи несавесно поступа и да ће услед тога наступити или да може да наступи угинуће животиња или знатна штета, па учинилац то хоће, жели или бар на то пристаје.⁶⁴⁸ У погледу нехата као облика кривице, требало би у случају ветеринарских радника узети у обзир и институт професионалног нехата, односно посебни, тежи облик нехата који иначе наш закон не познаје. У питању је нехат таквог лица које је по свом позиву, занимању или професији дужно да приликом предузимања радње из оквира своје професије буде пажљивије од других лица и да с обзиром на своја

⁶⁴⁶ Видети: члан 3. став 1. тачка 4. Закона о заштити животне средине, члан 4. став 1. тачка 25. Закона о заштити природе, Стратегију биолошке разноврсности Републике Србије за период од 2011. до 2018. године, и Правилник о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива.

⁶⁴⁷ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр.617.

⁶⁴⁸ Лазаревић, Љ.: Коментар Кривичног законика Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 698.

посебна стручна или специјална знања или оспособљености испољи посебну пажљивост и обазривост, која се од просечних људи не захтева. Иако законом није предвиђен, овај облик нехата може да у одређеним случајевима има значај код одмеравања казне⁶⁴⁹

У улози учиниоца овог кривичног дела може да се јави само одређено лице и то ветеринар и овлашћени ветеринарски радник. Појам ветеринара и ветеринарског радника дефинисани су Законом о ветеринарству. Према члану 3. ветеринар је доктор ветеринарске медицине односно дипломирани ветеринар. Закон о ветеринарству у члану 31. под појам ветеринарског радника подводи и ветеринаре и ветеринарске техничаре. У складу са наведеном одредбом, ветеринарски техничар помаже ветеринарима у обављању ветеринарске делатности и под њиховим надзором обавља послове које му они одреде. Ветеринарски техничари не могу изводити хируршке захвате, постављати дијагнозу, прописивати начин лечења и самостално располагати лековима. Будући да Закон о ветеринарству појмом ветеринарског радника обухвата и ветеринара и ветеринарског техничара, било би исправније да уместо постојеће формулације према којој се као могући учиниоци овог кривичног дела јављају „ветеринар и овлашћени ветеринарски радник“ употребити неку од следећих формулација: 1) ветеринар и овлашћени ветеринарски техничар, 2) ветеринар и *други* ветеринарски радник или 3) само ветеринарски радник (пошто овај појам обухвата и ветеринара и ветеринарског техничара). Иако је реч о напомени термиолошке природе, њеним уважавањем избегле би се могуће дилеме приликом тумачења и практичне примене ове законске одредбе.

Умишљајни облик овог кривичног дела запређен је новчаном казном или казном затвора до две године, док је за нехатни облик дела прописана новчана казна или казна затвора до шест месеци.

Систематизовањем кривичног дела несавесног пружања ветеринарске помоћи у оквиру поглавља Кривичног законика које је посвећено кривичним делима против животине средине, као и укидањем оганичења у погледу животињских врста на које се наведена инкриминација односи, наш законодавац је показао да је променио однос према животињама и питању њихове добробити, односно, у овом случају здравља као њеног сегмента. Сврставање ове инкриминације у кривична дела против животне средине уместо у кривична дела против привреде значи да се њоме сада на првом месту заштита пружа

⁶⁴⁹ Јовашевић, Д.: Лексикон кривичног права, Београд, 2006. године, стр. 621.

здрављу и добробити животиња, а не више само сточарству као привредној грани. Међутим, поред здравља и добробити животиња и животне средине, овим кривичним делом се истовремено и даље штите и сточарство као привредна грана и здравље људи који користе производе животињског порекла и интереси власника животиња.

Помак у правцу поштовања принципа биоцентричне етике представља и чињеница да објект радње овог кривичног дела више нису само стока и живина као животиње од којих човек има непосредну корист, већ и све друге животиње којима може бити пружена ветеринарска помоћ. Таква промена израз је и тенденција присутних у самој ветеринарској професији која постепено напушта своје „пољопривредне корене“ и све више пажње посвећује здравственој заштити и животиња од којих човек нема никакву економску корист, већ му служе само за дружење и разоноду.⁶⁵⁰ Проширење круга животињских врста које се могу сматрати објектом радње такође говори у прилог тези да се овом инкриминацијом не штите искључиво интереси човека већ и здравље и добробит животиња. Ипак, на овом месту се још увек не може говорити о заштити животиња *per se*, већ пре о заштити животињског света као дела животне средине. Такав закључак следи из условљености постојања кривичног дела угинућем више од једне животиње или проузроковањем знатне штете, што значи да оно неће постојати уколико је ветеринарска помоћ несавесно пружена само у односу на једну животињу, и то животињу чија је економска вредност незнатна. О суштинској промени положаја животиња у кривичном праву могло би бити речи тек када би ово кривично дело постојало и у таквом случају.

У контексту ширења свести о значају добробити животиња у савременом друштву, могла би се преиспитати оправданост условљености постојања овог кривичног дела наступањем последице у виду угинућа животиња или проузроковања знатне штете. Наиме, чини се да би и последица која се састоји у тежем или трајнијем погоршању или нарушавању здравственог стања животиња, уз испуњење осталих обележја бића овог кривичног дела, била сасвим довољна за успостављање кривичноправне одговорности несавесног ветеринара. Такво схватање је нарочито оправдано ако се има у виду да је

⁶⁵⁰ Mceachern Nunalee, M.M., Weedon, R. G.: Modern Trends In Veterinary Malpractice: How Our Evolving Attitudes Toward Non-Human Animals Will Change Veterinary Medicine, Animal Law, вол.10:125, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2004. године, стр. 138., преузето са: http://www.animallaw.info/journals/jo_pdf/vol10_p125.pdf, приступ: 29.09.2011. године.

чланом 269. Кривичног законика као посебно кривично дело убијања и злостављања животиња инкриминисано и само мучење животиња, односно nanoшење животињама бола, патње, страха или стреса, без обзира на то да ли је оно за крајњи исход имало смрт животиње. Како теже или трајније погоршање или нарушавање здравственог стања животиње несумњиво код ње изазива бол и патњу, било би оправдано да се инкриминација несавесног пружања ветеринарске помоћи прошири и на случајеве у којима је услед примене очигледно неподобног средства или начина лечења или уопште несавесног поступања ветеринара или ветеринарског техничара дошло до тежег и трајнијег нарушавања или погоршања здравља животиња, а не само до њиховог угинућа.

Захтев за наступањем последице која се састоји у знатној штети представља одраз статуса који животиње имају у нашем правном систему – статуса покретних ствари. У светлу промене етичких схватања у правцу омогућавања животињама да и у праву и у друштву стекну положај који се ипак разликује од положаја „пуких покретних ствари“, може се преиспитати оправданост опстанка таквог услова. Захтев за наступањем знатне штете се чини нарочито спорним у ситуацијама када је несавесно пружање ветеринарске помоћи учињено у односу на кућне љубимце, којима су, након усвајања Европске конвенције за заштиту кућних љубимаца, 1987. године (ратификоване од стране наше земље 2010. године) и званично признати значај који имају у доприносу квалитету живота људи и, отуда, вредност за читаво друштво. При томе, кућни љубимци не морају имати никакву тржишну, односно економску вредност, већ искључиво емоционални, психолошки и социјални значај за свог власника.⁶⁵¹

Може се поставити и питање које ће кривичноправне последице наступити према важећем законском решењу уколико услед примене очигледно неподобног средства или начина лечења или уопште несавесног поступања ветеринара или ветеринарског техничара не дође до угинућа животиња или наступања знатне штете. Тада ће кривично дело несавесног пружања ветеринарске помоћи остати у покушају који није кажњив. Међутим, и у таквом случају би животиња могла трпети непотребан бол, патњу, страх или стрес,

⁶⁵¹ Mceachern Nunalee, M.M., Weedon, R. G.: Modern Trends In Veterinary Malpractice: How Our Evolving Attitudes Toward Non-Human Animals Will Change Veterinary Medicine, Animal Law, вол. 10:125, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2004. године, стр. 143 – 144., преузето са: http://www.animallaw.info/journals/jo_pdf/vol10_p125.pdf, приступ: 29.09.2011. године.

иако не би дошло до њеног угинућа или знатне штете. Под условом да је ветеринар поступао са умишљајем (директим или евентуалним) постојала би могућност да тим радњама буду остварена обележја другог кривичног дела из Кривичног законика као што је, убијање и злостављање животиња (члан 269.), док би у случају нехатног поступања ветеринара могло бити речи о прекршају из члана 7. Закона о добробити животиња, односно злоупотребе животиња из члана 138. Закона о ветеринарству

2.5. Производња штетних средстава за лечење животиња

Кривично дело производње штетних средстава за лечење животиња састоји се у производњи ради продаје или у стављању у промет средстава за лечење или за спречавање заразе код животиња која су опасна за њихов живот или здравље. Објект заштите овог кривичног дела јесте животињски свет (животињски фонд), односно фауна, као један од елемената животне средине. Објект напада су средства за лечење животиња или за спречавање заразе код животиња. То морају да буду средства која су опасна за живот или здравље животиња. Како је у питању кривично дело бланкетног карактера, појам средстава за лечење животиња или за спречавање заразе код животиња дефинисан је Законом о ветеринарству и то у оквиру појма ветеринарских лекова. Према Закону о ветеринарству (члан 3.), ветеринарски лекови обухватају све лекове и биолошке препарате, осим основних производа за негу животиња, који се користе ради спречавања појава и ширења, сузбијања или искорењивања болести или за лечење оболелих животиња, као и за побољшање, измену или повраћај телесне функције животиња или за постизање других циљева у вези са побољшањем здравља животиња.

Радња извршења овог кривичног дела одређена је алтернативно. Она обухвата следећа чињења: 1) производњу средстава за лечење животиња или средстава за спречавање заразе код животиња и 2) стављање у промет средстава за лечење животиња или средстава за спречавање заразе код животиња.

Под производњом се подразумева прављење нових, до тада непостојећих предмета или преиначење постојећих предмета тако да добију нова својства и намену. Битно је да се ова радња не предузима за сопствене потребе, већ у намери њихове даље продаје. Ова намера мора да постоји на страни учиниоца у време предузимања радње извршења, али није неопходно да је она у сваком конкретном случају и остварена. Стављање у промет означава делатност чињења доступним наведених средстава индивидуално неодређеном броју лица. Последица дела се састоји у проузроковању апстрактне опасности по живот и здравље животиња, што значи да за постојање кривичног дела није потребно да у конкретном случају услед предузимања радње извршења заиста и дође до угрожавања њиховог живота и здравља. Дакле, дело је довршено самом производњом у сврху продаје, односно стављањем у промет наведених средстава, без обзира да ли су дошли у посед неког лица и да ли су уопште употребљени у конкретном случају. Својство објекта радње, односно чињеница да су у питању средства која су опасна по живот или здравље животиња, само по себи представља могућност наступања опасности по животиње, тако да се доказивање постојања апстрактне опасности код овог кривичног дела не захтева.

Ово кривично дело може бити учињено од стране сваког лица које може да поступа са умишљајем или нехатом.

Тежи облик овог кривичног дела постоји ако је услед предузете радње извршења наступила последица која се састоји у повреди у виду угинућа животиња или друге знатне штете. У којој ситуацији ће постојати тежа последица, када се може сматрати да је она знатног обима и интензитета и да ли и под којим условима ће се она сматрати резултатом предузете радње извршења основног облика дела јесу фактичка питања чије је решавање препуштено суду у сваком појединачном случају. Знатна штета према ставу кривичног одељења Врховног суда Србије из априла 2006. године постоји када износ штете прелази девет стотина хиљада динара.

Уколико је учинилац поступао са умишљајем, њему се за основни облик овог дела може изрећи новчана казна или казна затвора до једне године, а за тежи облик дела новчана казна или казна затвора до две године. За нехатно извршење дела прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до шест месеци

2.6. Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња

Кривично дело загађивања хране и воде за исхрану односно напајање животиња се састоји у загађењу каквом штодљивом материјом хране или воде које служе за исхрану или напајање животиња, чиме се доведу у опасност њихов живот или здравље или у загађењу воде у рибњаку, језеру, реци или каналу каквом штодљивом материјом или у проузроковању опасности за опстанак риба или других водених животиња порибљавањем из заражених вода. Објект заштите овог кривичног дела јесте животињски фонд, односно животињски свет или фауна као интегрални део животне средине. Објект напада представљају штодљиве материје. Штодљива материја може бити свака материја којом се храна или вода за исхрану или напајање животиња чине опасним за њихов живот или здравље (отрови, разне штетне хемикалије, загађене отпадне воде, угинуле животиње, покварене животне намирнице и сл.).

Радња извршења дела је загађење. Загађивање се састоји у штетној промени физичких, хемијских, биолошких, бактериолошких, вирусолошких или радиолошких својстава воде за пиће или животне намирнице. За постојање овог дела потребно је да се испуне следећи кумулативни елементи: 1) средство предузимања радње – штодљиве материје, 2) радња извршења се може предузети на три начина: а) у погледу хране и воде која служи за исхрану или напајање животиња, б) воде у рибњаку, језеру, реци или каналу и в) порибљавању из загађених вода и 3) последица предузете радње извршења се јавља као: а) конкретна опасност за живот и здравље животиња и б) конкретна опасност за опстанак риба или других водених животиња (мекушаца, ракова и осталих акватичних организама). Битно је да се загађивање врши употребом какве штодљиве материје, односно било које материје која је штетна за здравље људи.⁶⁵² Поред загађења воде штодљивом материјом, радња извршења може се састојати и у порибљавању рибом из заражених вода. Према Закону о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда⁶⁵³ (члан 2.

⁶⁵² Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 619.

⁶⁵³ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 36/2009.

став 1. тачка 15.), под порибљавањем се подразумева планско уношење јединки рибе и оплођене икре у риболовне воде у складу са програмом управљања рибарским подручјем.

Квалификовани облик овог дела постоји уколико услед предузимања радње извршења наступи тежа последица у виду повреде – угинућа животиња или проузроковања друге знатне штете. Када постоји угинуће животиња, колики број угинулих животиња и које врсте је потребан за постојање дела, као и да ли је причињена друга зназна штета фактичка су питања која судско веће утврђује у сваком конкретном случају. Иначе, знатна штета према ставу кривичног одељења Врховног суда Србије из априла 2006. године постоји када износ штете прелази девет стотина хиљада динара.

Учинилац овог кривичног дела може да буде свако лице. Када је у питању облик кривице, дело може бити учињено са умишљајем и из нехата. За основно дело је прописана новчана казна или казна затвора до једне године, односно новчана казна или казна затвора до шест месеци за нехатно извршење дела. За квалификовани облик овог кривичног дела прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до две године.

2.7. Незаконит лов

Свакодневно суочавање модерног друштва са све бројнијим и све агресивнијим актуелним и потенцијалним изворима опасности по човекову животну средину подстакло је интензивније интересовање законодаваца за обезбеђење адекватне државне реакције на она људска понашања којима се на најозбиљнији начин повређује или угрожава опстанак биљног и животињског света. Таква свеукупност противправних опасних понашања појединаца или правних лица, која су управљена против животне средине и за која закон прописује кривичну санкцију, назива се еколошким криминалитетом⁶⁵⁴. Један од његових облика представља и незаконит лов (криволов или ловокрађа). У начелу, лов дивљачи није забрањена делатност, али је вршење лова правно регулисано у погледу времена када се

⁶⁵⁴ Јовашевић, Д.: Заштита животне средине у упоредном кривичном праву, Страни правни живот, бр. 3/2010, Институт за упоредно право, Београд, 2010. године, стр. 283.

врши, дивљачи која се може ловити⁶⁵⁵, као и места на коме се дивљач лови и начина и средстава која се у лову употребљавају. Сходно томе, криволов би се, у најширем смислу, могао одредити као сваки лов дивљачи који је спроведен супротно важећим прописима и, који се, у зависности од конкретног законског решења и околности појединачног случаја, санкционише као кривично дело или као прекршај.

Извештаји бројних организација посвећених заштити животне средине указују на драстично опадање популације многих врста дивљачи широм света⁶⁵⁶, а поједини аутори су још пре више од две деценије истицали да су размере незаконитог лова достигле критичну тачку ако се узме у обзир количина дивљачи која је истребљена захваљујући овој незаконитој активности⁶⁵⁷. Упркос томе, мишљења стручњака о значају проблема незаконитог присвајања дивље фауне и даље остају подељена. Неоправдано стављање проблема незаконитог лова у други план присутно је у многим правним системима, а може се делом приписати и импозантним „тамним бројкама криминалитета“ које у овој области постоје, односно чињеници да многи случајеви кршења прописа из области ловства никада нису откривени, те да дела која се ипак открију представљају само „врх леденог брега“⁶⁵⁸. Један од разлога за такво стање јесте и „пракса“ да се ово кривично дело чини управо од стране ловаца током регуларних и организованих одлазака у лов, што омогућава да криволов буде спроведен у оквиру „законите рекреативне активности“⁶⁵⁹.

Незаконит лов подстакнут је различитим мотивима почевши од прибављања хране ради пуког преживљавања, преко стицања материјалне добити од продаје улова или прибављања трофеја за личну употребу, па све до убијања дивљачи ради забаве и узбуђења и изражавања протеста припадника појединих заједница према актуелној власти⁶⁶⁰. Ипак,

⁶⁵⁵ Лазаревић, Љ.: Коментар Кривичног законика Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 703.

⁶⁵⁶ Више о томе видети на следећим линковима: <http://www.eia-international.org/campaigns/species/> и http://cfhs.ca/wild/illegal_hunting_and_black_market_trading_in_wildlife_parts, приступ: 01.12.2011. године.

⁶⁵⁷ Musgrave, R.S., Parker, S., Wolok, M.: The Status of Poaching in the United States: Are We Protecting Our Wildlife?, *Natural Resources Journal*, бр. 33, 1993. године, стр. 977 – 1014.

⁶⁵⁸ Eliason, S.: *Illegal Hunting and Angling: the Neutralization of Wildlife Law Violations*, Society and Animals 11:3, Leiden: Koninklijke Brill NV, 2003. године, стр. 225 – 226.

⁶⁵⁹ Muth, R.M., Bowe, J.F.: *Illegal Harvest of Renewable Natural Resources in North America: Toward a Typology of the Motivations for Poaching*, Society and Natural Resources, бр. 11, 1998. године, стр. 15.

⁶⁶⁰ Muth, R.M., Bowe, J.F.: *Illegal Harvest of Renewable Natural Resources in North America:*

одлучујућим мотивом за вршење ове незаконите делатности сматра се велика имовинска корист која се на тај начин може остварити.⁶⁶¹ Осим што представља незаконит извор прихода, истраживања показују да је, глобално посматрано, кривично дело незаконитог лова по правилу тесно испреплетано са бројним другим криминалним активностима у виду организованог транснационалног криминала, корупције, незаконите трговине уловљеном дивљачи или њеним деловима, али и оружјем и муницијом, као са и кривичним делима против живота и тела. Озбиљност проблема незаконитог лова делом лежи и у његовом крајњем циљу, који се неретко састоји у финансирању других облика криминала⁶⁶²

Увиђање далекосежних разорних последица које кривична дела против животне средине, укључујући и незаконит лов, могу имати на опстанак читавог човечанства, резултирало је усвајањем великог броја међународних докумената релевантних за њихову превенцију и санкционисање. Они су универзалног карактера (усвојени у оквиру и под окриљем Организације Уједињених нација или њених појединих органа) или регионалног карактера (усвојени од стране регионалних организација као што су Савет Европе и Европска унија)⁶⁶³. Као међународни документи од значаја за ову област које је и наша земља ратификовала могу се навести: Конвенција о међународном промету угрожених врста дивље фауне и флоре, из 1973. године, измењена и допуњена 1979. године⁶⁶⁴, Конвенција о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта Европе, из 1979. године⁶⁶⁵ и Конвенција о очувању миграторних врста дивљих животиња из 1979. године⁶⁶⁶. За кривичноправну реакцију на различите видове еколошког криминалитета

Toward a Typology of the Motivations for Poaching, Society and Natural Resources, бр. 11, 1998. године, стр. 13.

⁶⁶¹ Rice, M. (ed.), Banks, D., Davies, C., Gosling, J., Newman, J., Wadley, J., Walravens, F. Environmental Crime – A Threat to our Future, Environmental Investigation Agency (EIA), London, 2008. године, стр. 10.

⁶⁶² Rice, M. (ed.), Banks, D., Davies, C., Gosling, J., Newman, J., Wadley, J., Walravens, F. Environmental Crime – A Threat to our Future, Environmental Investigation Agency (EIA), London, 2008. године, стр. 1 – 3.

⁶⁶³ Јовашевић, Д.: Европски стандарди и заштита животне средине, Европско законодавство, вол. VIII, бр. 27 – 28., Београд, 2009. године, стр. 128.

⁶⁶⁴ „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 11/2001.

⁶⁶⁵ „Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори“, бр. 102/2007.

⁶⁶⁶ „Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори“, бр. 102/2007.

важне су и одредбе Конвенције о кривичноправној заштити животне средине из 1998. године⁶⁶⁷, коју наша земља још увек није ратификовала⁶⁶⁸.

2.7.1. Основни облик дела

Све до ступања на снагу важећег Кривичног законика, кривично дело незаконитог лова сврставано је у члану 162. у кривична дела против привреде, да би од 1. јануара 2006. године било систематизовано у оквиру његовог двадесет и четвртог поглавља, посвећеног кривичним делима против животне средине. То показује да је законодавац увидео да се овим кривичним делом нападају еколошке вредности, обзиром да је оно уперено против природног богатства земље – њене фауне⁶⁶⁹. Дакле, овом инкриминацијом штити се (првенствено) дивљач, као природно богатство и као интегрални део животне средине, па тек онда ловство као привредна грана⁶⁷⁰. Као и већина кривичних дела против животне средине, и дело незаконитог лова спада у кривична дела са бланкетном диспозицијом. То значи да је за употпуњавање садржаја обележја бића овог кривичног дела неопходна анализа других ванкривичноправних прописа⁶⁷¹. Најважнији од њих је Закон о дивљачи и ловству из 2010. године⁶⁷², чијим ступањем на снагу је престао да важи Закон о ловству из 1993. године, који је садржао бројна превазиђена решења.

⁶⁶⁷ Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law, Strasbourg, 4.11.1998, European Treaty Series No. 172., преузето са: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/treaties/html/172.htm>, приступ: 08.09.2011. године.

⁶⁶⁸ Виг, З., Гајинов, Т.: Стање и перспективе еколошкоправне регулативе у Србији, Факултет за европске правно – политичке студије, Нови Сад, 2011. године, стр. 34.

⁶⁶⁹ Јолџић, В.: Конвенције од значаја за заштиту животне средине и интереса Републике Србије, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2006. године, стр. 212.

⁶⁷⁰ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 622.

⁶⁷¹ Јовашевић, Д.: Кривично право, Општи део, *Op.cit.*, стр. 170-171.

⁶⁷² „Службени гласник Републике Србије“, бр. 18/2010.

Објект радње јесте дивљач. Појам дивљачи одређен је у члану 1. Закона о дивљачи и ловству као природно богатство и имовина Републике Србије која се користи искључиво под условима и на начин предвиђен тим законом, а обухвата законом одређене врсте дивљих сисара и птица.

Први облик кривичног дела незаконитог лова постоји када се дивљач лови за време ловостаја или на подручју где је лов забрањен. Радња извршења овог дела је лов дивљачи. Лов дивљачи дефинисан је Законом о дивљачи и ловству (члан 4.) и обухвата такву активност ловаца која се састоји у тражењу, посматрању, праћењу, дозивању и чекању дивљачи ради одстрела, затим, одстрел дивљачи, хватање живе дивљачи, као и сакупљање живе дивљачи и њених делова. Ловцем се сматра физичко лице које је стекло ловну карту за текућу ловну годину, испуњава услове из прописа којима се регулише оружје и муниција⁶⁷³ и које је оспособљено за лов дивљачи, али се као учинилац овог кривичног дела може јавити и свако лице. За постојање овог дела је потребно да је радња извршења предузета: а) у одређено време – за време ловостаја или б) на одређеном месту – подручју где је лов забрањен.

Ловостај према слову Закона о дивљачи и ловству (члан 20.) представља забрану лова у одређеном периоду. Применом ове мере штите се ловостајем заштићене врсте дивљачи - оне врсте дивљачи које имају статус ловних врста, али које је забрањено ловити у одређеном временском периоду. Раније важећим Законом о ловству⁶⁷⁴ (члан 4.) биле су таксативно набројане врсте дивљих сисара и птица које су имале статус ловостајем заштићене дивљачи, уз прописивање да се ловостај може утврдити и за друге законом предвиђене врсте дивљачи ако би на одређеном подручју био угрожен њихов опстанак (дивљач ван режима заштите). Садашњи Закон о дивљачи и ловству не садржи листу ловостајем заштићених врста дивљачи, већ дужност проглашавања ових врста пребацује на одговарајућа министарства, односно министра надлежног за послове ловства и министра надлежног за послове заштите животне средине који ове врсте животиња

⁶⁷³ Видети: Закон о оружју и муницији, "Службени гласник Републике Србије ", бр. 9/92, 53/93, 67/93, 48/94, 44/98, 39/2003, 85/2005 и 101/2005.

⁶⁷⁴ "Службени гласник Републике Србије", бр. 39/93, 44/93, 60/93 и 101/2005.

одређују на основу процене угрожености појединих врста⁶⁷⁵, бројности популација и обавеза из потврђених међународних уговора⁶⁷⁶. У складу са тим, ловостајем заштићене врсте дивљачи таксативно су набројане у посебном подзаконском акту – Правилнику о проглашавању ловостајем заштићених врста дивљачи, трајању ловне сезоне на ловостајем заштићене врсте дивљачи у отвореним и ограђеним ловиштима, ограђеним деловима ловишта и полигонима за лов дивљачи, као и мерама заштите и регулисања бројности популација трајно заштићених и ловостајем заштићених врста дивљачи⁶⁷⁷.

Осим за време ловостаја, први облик кривичног дела незаконитог лова може бити учињен и ван тог временског периода уколико се лови дивљач на подручју где је лов забрањен. На неким местима постоји трајна забрана лова. Закон о дивљачи и ловству ове области назива неловним површинама, сврставајући у њих следећа места (члан 36.): насељена места и паркове у насељима, плантажне воћњаке и винограде, расаднике и друге шумске и пољопривредне површине које су ограђене оградом кроз коју длакава дивљач не може да пролази; објекте за лечење, одмор и рекреацију; аеродроме, гробља, јавне саобраћајнице, активне површинске копове и друге комуналне површине; површине које се користе за војне намене; површине које су на удаљености мањој од две стотине метара од насеља и стамбених и помоћних објеката изван насељеног места, дворишта сеоског домаћинства или индустријских и других објеката; фарме и паркове дивљачи и остале површине и објекте на којима је у складу са другим прописима забрањен лов.

За постојање овог облика кривичног дела не захтева се да је дивљач у конкретном случају и уловљена. Довољно је да је учинилац под законом прописаним околностима предузео било коју радњу која се може окарактерисати као лов у смислу наведене одредбе Закона о ловству. Због тога се у појединим случајевима може јавити проблем разграничења свршеног кривичног дела незаконитог лова и његовог некажњивог

⁶⁷⁵ Угрожена врста је она врста која се суочава са високом вероватноћом да ће ишчезнути у природним условима у блиској будућности, што се утврђује у складу са општеприхваћеним међународним критеријумима (члан 4. став 1. тачка 73. Закона о заштити природе).

⁶⁷⁶ Члан 5. став 1. и члан 21. Закона о дивљачи и ловству.

⁶⁷⁷ Члан 2. Правилника о проглашавању ловостајем заштићених врста дивљачи, трајању ловне сезоне на ловостајем заштићене врсте дивљачи у отвореним и ограђеним ловиштима, ограђеним деловима ловишта и полигонима за лов дивљачи, као и мерама заштите и регулисања бројности популација трајно заштићених и ловостајем заштићених врста дивљачи, "Службени гласник Републике Србије", бр. 75/2010 и 91/2010.

покушаја⁶⁷⁸. Ношење ловачког оружја за време ловостаја или на подручју на коме је лов забрањен само по себи не представља радњу извршења кривичног дела незаконитог лова. Међутим, то дело постоји уколико се за време ловостаја или на подручју где је лов забрањен носи ловачко оружје и при томе тражи дивљач. Осим тражења дивљачи приликом ношења ловачког оружја, томе би се могло додати и њено посматрање, праћење, дозивање и чекање ради одстрела, будући да се, у складу са Законом о ловству (члан 4.), све ове активности сматрају ловом. У таквом случају би постојање кривичног дела практично зависило од процене да ли је на страни лица које је носило ловачко оружје за време ловостаја или на подручју на коме је лов забрањен тражило, посматрало, пратило, дозивало или чекало дивљач, постојала и намера да исту одстрели.

У пракси се јавља и питање да ли у случају одстрела или хватања више јединки дивљачи постоји једно или више кривичних дела у стицају. Постоји сагласност да је реч о једном кривичном делу уколико је то учињено у току једног лова. Међутим, спорна је дужина временског размака између одстрела или хватања појединих животиња. Наиме, није извесно да ли је за постојање једног кривичног дела потребно да тај временски размак буде кратак, као и да ли у таквој ситуацији има простора за примену института продуженог кривичног дела из члана 61. Кривичног законика. Преовладава схватање да уколико у току једног лова буде уловљено више животиња нема потребе за коришћењем конструкције продуженог кривичног дела јер се тада ради о природном јединству дела, а не о стицају. У том смислу, околност да је радњом овог кривичног дела уловљено више животиња може бити релевантна само приликом одмеравања казне⁶⁷⁹.

Као учинилац овог дела може се јавити свако лице – члан ловачког удружења или неко друго лице⁶⁸⁰. То може бити и лице које нема дозволу за ношење ловачког оружја. Тада ће постојати стицај са кривичним делом недозвољене производње, држања, ношења и промета оружја и експлозивних материја из члана 348. КЗ. Као облик кривице захтева се умишљај.

За први облик овог кривичног дела прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до шест месеци.

⁶⁷⁸ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 623.

⁶⁷⁹ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Ibid.*, стр. 623.

⁶⁸⁰ Лазаревић, Љ.: Коментар Кривичног законика Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 704.

Други облик кривичног дела незаконитог лова чини лице које неовлашћено лови на туђем ловишту и убије или рани дивљач или је ухвати живу. Радња извршења овог облика дела обухвата више алтернативних делатности. То су: 1) убијање, 2) рањавање и 3) хватање живе дивљачи. Убијање дивљачи подразумева њено лишење живота на било који начин и било којим средством. Рањавање дивљачи се односи на наносење телесних повреда разарањем ткива или органа дивљачи. Хватање живе дивљачи односи се на њено обуздавање, спутавање, односно одузимање или ограничавање слободе кретања дивљачи, које може бити учињено на различите начине и различитим средствима – замкама, мрежама, ограђивањем одређеног простора итд. За постојање овог облика дела тражи се да је радња предузета на туђем ловишту, и то приликом неовлашћеног лова, дакле, без сагласности власника, односно корисника ловишта. Закон о дивљачи и ловству одређује ловиште (члан 4.) као заокружену природну целину у којој постоје услови за трајну заштиту, управљање, лов, коришћење и унапређивање популације дивљачи, док корисника ловишта дефинише као правно лице коме је дато право на газдовање ловиштем⁶⁸¹. За разлику од основног облика дела, за постојање другог облика захтева се да је дивљач уловљена. Уколико то није случај, постоји основни облик овог кривичног дела, јер се може сматрати да лице које неовлашћено лови на туђем ловишту, заправо, лови на подручју на коме је лов забрањен. Овај облик дела запређен је новчаном казном или казном затвора до годину дана.

2.7.2. Тежи облици дела

Уколико се неовлашћено на туђем ловишту лови и убије, рани или ухвати жива крупна дивљач, постоји трећи облик кривичног дела незаконитог лова, односно неовлашћеног лова на туђем ловишту⁶⁸². Радња извршења овог дела одређена је

⁶⁸¹ Газдовање ловиштем је скуп мера за заштиту, управљање, лов, коришћење и унапређивање популација дивљачи у ловишту, заштиту, очување и унапређивање станишта дивљачи и заштиту, уређивање и одржавање ловишта.

⁶⁸² Јолцић, В.: Конвенције од значаја за заштиту животне средине и интереса Републике Србије, *Op.cit.* стр. 213.

алтернативно и обухвата: 1) убијање дивљачи, 2) рањавање дивљачи и 3) хватање живе дивљачи. Убијање дивљачи подразумева њено лишење живота на било који начин и било којим средством. Рањавање дивљачи се односи на наоношење телесних повреда разарањем ткива или органа дивљачи. Хватање живе дивљачи односи се на њено обуздавање, спутавање, односно одузимање или ограничавање слободе кретања дивљачи, које може бити учињено на различите начине и различитим средствима – замкама, мрежама, ограђивањем одређеног простора итд. Квалификаторну околност код овог дела чини својство објекта радње. Овде је то крупна дивљач, која је раније називана и високом дивљачи. Шта се сматра високом (сада: крупном) дивљачи одређено је одговарајућим подзаконским актима. Циљеви ове инкриминације су, као и код претходне, двоструки: економски и еколошки. Неовлашћен лов крупне дивљачи без плаћене дозволе наноси велику економску штету ловним газдинствима, а због њене реткости сваки њен неовлашћен улов може водити ка еколошкој последици: значајном смањењу популације ове врсте дивљачи⁶⁸³.

За овај облик кривичног дела незаконитог лова су алтернативно прописане новчана казна или казна затвора до две године (члан 276. став 3).

Најтежи облик овог дела је лов који доводи у питање опстанак дивљачи. Ово дело постоји када се лови дивљач чији је лов забрањен или када се лови без посебне дозволе одређена врста дивљачи за чији је лов потребна таква дозвола или када се лови на начин или средствима којима се дивљач масовно уништава. Радња извршења је лов. Она се мора предузети на посебан, атипичан или опасан начин и то: 1) лов дивљачи чији је лов забрањен, 2) лов дивљачи која се може ловити само са посебном дозволом, а таква дозвола није издата и 3) лов дивљачи на начин или средствима којима се дивљач масовно уништава. Дивљач чији је лов забрањен одређена је у члану 20. Закона о дивљачи и ловству као неловна дивљач, односно као дивљач која има статус трајно или строго заштићене врсте дивљачи. За разлику од свог претходника – Закона о ловству, важећи Закон о дивљачи и ловству не набраја таксативно које се врсте дивљачи сматрају трајно заштићеним.

⁶⁸³ Јолцић, В.: Конвенције од значаја за заштиту животне средине и интереса Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 213.

Када је у питању лов дивљачи која се може ловити само са посебном дозволом, у Закону о дивљачи и ловству није изричито наглашено за које врсте дивљачи се таква дозвола захтева. Иначе, дозвола за лов крупне дивљачи одређена је као исправа којом се ловцу дозвољава да лови крупну дивљач, док је дозвола за лов ситне дивљачи дефинисана као исправа којом се групи ловаца дозвољава да лови ситну дивљач. Такође, прописано је да овлашћено лице корисника ловишта издаје дозволу за лов крупне дивљачи на име ловца, с тим што се дозвола за групни лов дивљих свиња издаје на име вође групе. Дозволу за лов ситне дивљачи овлашћено лице корисника ловишта такође издаје на име групе. Изглед и садржину обрасца дозволе за лов крупне дивљачи и дозволе за лов ситне дивљачи ближе прописује министар надлежан за послове ловства. Ова питања детаљније су регулисана посебним подзаконским актом – Правилником о условима и начину организовања лова, изгледу и садржини обрасца ловне карте, изгледу и садржини обрасца дозволе за лов крупне дивљачи и дозволе за лов ситне дивљачи, као и изгледу и садржини обрасца извештаја о извршеном лову⁶⁸⁴. Закон о дивљачи и ловству посебном одредбом (члан 75.) прописује да је у случају иностраног ловца, дозволу за лов (као и све друге законом прописане документе) дужна да обезбеди туристичка агенција која има закључен уговор о пружању ловно-туристичких услуга са корисником ловишта.

Забрањени начини лова набројани су и описани у члану 76. Закона о дивљачи и ловству. Ту спадају: 1) лов дивљачи која је угрожена пожаром, поплавом, снежним наносима, поледицом и другим елементарним непогодама, 2) лов дивљачи употребом рефлектора (фарова), бакљи и других вештачких светлосних извора (осим у лову на дивљу свињу, вука, шакала и лисицу), аеронаутичких машина, огледала, електронских уређаја, аудио уређаја, живих мамаца, као и употребом хране са омамљујућим средствима, 3) дивљачи употребом паса који нису ловачки расни пси, паса који нису вакцинисани, обележени у складу са прописима којима се уређује ветеринарство и паса оних раса чија употреба није предвиђена ловном основом, 4) лов дивљачи замкама и клопкама, 5) лов дивљачи гађањем из моторног возила и гажењем дивљачи моторним возилом и 6) лов дивљачи војничким оружјем и војничком муницијом.

⁶⁸⁴ Правилник о условима и начину организовања лова, изгледу и садржини обрасца ловне карте, изгледу и садржини обрасца дозволе за лов крупне дивљачи и дозволе за лов ситне дивљачи, као и изгледу и садржини обрасца извештаја о извршеном лову, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 44/2010.

Списак недопуштених начина лова у Закону о дивљачи и ловству није коначан, већ је, поред наведених начина, забрањено ловити дивљач и осталим нехуманим методима и средствима која могу да изазову локални нестанак или озбиљан поремећај у популацији дивљачи. Међутим, овај, најтежи облик кривичног дела постоји само уколико је начин (средство) лова који је употребљен био такав да се њиме дивљач масовно уништава, што ће бити процењено на основу анализе околности сваког појединачног случаја. За овај, најтежи облик кривичног дела прописана је казна затвора до три године.

Посебном одредбом је прописано да се од учиниоца кривичног дела незаконитог лова обавезно одузимају уловљена дивљач, као и средства за лов. Природа ове мере није спорна када се ради о средствима незаконитог лова – у питању је обавезно изрицање мере безбедности одузимања предмета. Међутим, у односу на улов се може поставити питање да ли ће се он одузети на основу примене мере безбедности одузимања предмета или на основу примене мере одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом, која је и према општим одредбама обавезна⁶⁸⁵. Према члану 87. КЗ, мера безбедности одузимања предмета изриче се у погледу предмета који је био намењен или употребљен за извршење кривичног дела, као и у погледу предмета који је настао извршењем кривичног дела, кад постоји опасност да ће се одређени предмет поново употребити за извршење кривичног дела или када је ради заштите опште безбедности или из моралних разлога одузимање предмета неопходно. Одудимање предмета је према слову закона факултативно, али закон може одредити и његово обавезно одузимање, што је у случају овог дела и учињено.

Са друге стране, у складу са принципом да нико не може задржати имовинску корист прибављену кривичним делом, који је прокламован у члану 91. КЗ је предвиђено да се од учиниоца одузимају новац, предмети од вредности и свака друга имовинска корист коју је прибавио кривичним делом. У случају да одузимање није могуће, учинилац ће се обавезати да преда у замену другу имовинску корист која одговара вредности имовине прибављене извршењем кривичног дела или проистекле из кривичног дела или да плати новчани износ који одговара прибављеној имовинској користи. Иако има извесних аргумената и за став да су уловљене животиње предмети који су настали извршењем кривичног дела, чини се да има више основа да се у односу на њих примени мера одузимања имовинске користи. Могло би се тврдити и да уловљена дивљач није исто што

⁶⁸⁵ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 624.

и жива, те да се њено својство извршењем кривичног дела битно мења – тада би се она могла сматрати предметом који је настао извршењем кривичног дела. Међутим, треба узети у обзир да дивљач не мора бити убијена да би се сматрала уловљеном, будући да незаконит лов може бити учињен и самим хватањем (живе) дивљачи⁶⁸⁶. У складу са тим, има више основа да се уловљена дивљач третира као имовинска корист прибављена кривичним делом, него као предмет („продукт“) настао извршењем кривичног дела.

Као што је већ истакнуто, кривично дело убијања и злостављања животиња, као и кривично дело незаконитог лова, систематизовано је у оквиру двадесет и четвртог поглавља Кривичног законика посвећеног кривичним делима против животне средине. С обзиром да санкционисање окрутности према животињама представља новину у нашем правном систему, а имајући у виду природу заштитног објекта и објекта радње тог кривичног дела и кривичног дела незаконитог лова, у пракси би се могле појавити одређене недоумице у вези са њиховим разграничењем. Због тога ће бити укратко размотрен однос између ова два кривична дела. Основни облик кривичног дела убијања и злостављања животиња чини лице које кршећи прописе убије, повреди, мучи или на други начин злоставља животињу. За ово кривично дело прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до једне године. Први тежи облик овог кривичног дела постоји уколико је услед предузимања радње извршења основног облика дошло до убијања, мучења или повређивања већег броја животиња или ако је дело учињено у односу на животињу која припада посебно заштићеним животињским врстама. За овај тежи облик дела учинилац се може казнити новчаном казном или казном затвора до три године. Објектом радње овог дела сматра се животиња према којој су предузете радње човека, али Законик не наводи изричито које све животиње могу бити објект радње. Пошто законодавац у том погледу не поставља експлицитна ограничења, могло би се закључити да се ова одредба односи на убијање, мучење или повређивање било које животиње, укључујући и дивљач.

Такав приступ је у складу са основним принципима биоцентричне етике, као са и начелом једнакости врста с обзиром на способност патње које из тих принципа произлази, али истовремено отвара питање разграничења овог кривичног дела са кривичним делом незаконитог лова. Наиме, лов обухвата низ радњи од којих би многе, нарочито ако се

⁶⁸⁶ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Ibid.*, стр. 624 – 625.

предузимају на неки од законом забрањених начина, могле да се подведу под убијање и злостављање животиња. Ако би се при том објект радње кривичног дела убијања и злостављања животиња дефинисао тако широко да обухвати и дивљач, у пракси би могло бити неизвесно када ће једном радњом бити остварена обележја бића кривичног дела незаконитог лова, а када кривичног дела убијања и злостављања животиња.

Критеријум за разликовање може се пронаћи у одредби Закона о добробити животиња којом се изричито искључује могућност примене тог Закона у односу на дивље животиње у природним стаништима чија се заштита, лов, коришћење и располагање уређују посебним прописима (као што је Закон о ловству). Поред тога, Закон о добробити животиња (члан 5.) одређује животињу као сваког кичмењака који је у стању да осети бол патњу, страх и стрес, истичући да се добробит животиња односи нарочито на: животиње које се користе у производне, научноистраживачке, биомедицинске и образовне сврхе, за изложбе, такмичења, приредбе и друге облике јавног приказивања, животиње за рад и службене животиње, кућне љубимце, напуштене и изгубљене животиње и дивље животиње у заточеништву (члан 2.), а изоставља из ове дефиниције дивље животиње (птице и сисаре) које се налазе у свом природном станишту – дивљач.

Један од недозвољених начина лова, у смислу Закона о ловству (члан 76.), може бити и лов дивљачи употребом живих мамаца. Уколико животиња која је употребљена као живи мамац може бити обухваћена дефиницијом животиње из Закона о добробити животиња, у односу на њу би, у зависности од конкретних околности, могло бити учињено кривично дело убијања и злостављања животиња или прекршај према Закону о добробити животиња. Са друге стране, у погледу дивљачи уловљене на такав начин могла би да буду остварена обележја бића најтежег облика кривичног дела незаконитог лова уколико би се проценило да је такав начин лова у конкретном случају био подобан да доведе до масовног уништења дивљачи.

2.8. Незаконит риболов

Као и дивљач, рибе и друге водене животиње имају велики значај за животну средину, а самим тим и за опстанак читавог човечанства. Рибарство представља значајну привредну грану, а риболов још увек важи за незамењив извор месне хране. Према Закону о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда⁶⁸⁷ (чл. 2, 46. и 47.) разликује се више врста дозвољеног, односно законитог риболова. То су: 1) привредни риболов – лов полно зрелих примерака риба удичарским, мрежарским и самоловним алатима ради стављања уловљене рибе у промет, 2) рекреативни риболов – лов полно зрелих риба удичарским и помоћним мрежарским алатима ради задовољења потреба грађана за рекреацијом, 3) спортски риболов – облик рекреативног риболова који се односи на такмичарски риболов као спортску активност, 4) санациони риболов – риболов који се предузима ради спречавања развоја алохтоних врста или пренамножавања појединих врста риба на рибарском подручју, 5) риболов у научно – истраживачке сврхе – риболов који могу обављати само организације које су регистроване за стручна и научна истраживања из области риболовног рибарства, ихтиологије, рибарствене биологије или екологије копнених вода и б) електрориболов – који се спроводи као посебна врста риболова у научно – истраживачке сврхе или у случају изловљавања рибе ради порибљавања или спасавања рибе са поплављеног подручја

Жеља појединаца за остваривањем имовинске користи, подстакнута растућом тражњом човечанства за производима од рибе и других водених животиња, довела је до неумереног, нерационалног, стихијског и неодрживог експлоатисања ихтиофауне широм света. Иако и наука и политика упозоравају на угроженост рибљег фонда због прелова⁶⁸⁸, паралелно са легалним и контролисаним коришћењем ресурса рибе и других водених животиња, у многим водама се спроводи незаконит, нерегулисан и непријављен риболов, који је у великом броју случајева повезан са другим криминалним активностима. Ова појава попримила је размере глобалног проблема, чије последице не погађају само рибљи фонд као интегрални део животне средине, већ и економски развој и опстанак заједница

⁶⁸⁷ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 36/2009.

⁶⁸⁸ Висковић, Н.: Културна зоологија – што је животиња човјеку и што је човјек животињи, *Op.cit*, стр. 176.

зависних од риболова као привредне гране, али и безбедност хране и људи.⁶⁸⁹ У најширем смислу, незаконит риболов обухвата риболовне активности спроведене на неки од следећих начина: 1) од стране домаћих или иностраних бродова у водама под јурисдикцијом било које државе без њене изричите дозволе и противно њеним законима или другим прописима, 2) од стране бродова који носе заставу државе чланице релевантних организација за управљање у области рибарства и то кршењем мера очувања и управљања (прописаних међународним правом или од стране наведене организације и прихваћених од стране државе заставе брода) или 3) кршењем националних закона или међународних обавеза, укључујући и обавезе држава чланица релевантних организација за управљање у области рибарства.⁶⁹⁰

Поред незаконитог, разликују се и непријављен и нерегулисан риболов, који такође могу (али не морају у сваком случају) бити забрањени законом⁶⁹¹. Непријављен риболов се односи на риболовне активности које: 1) нису пријављене или су погрешно пријављене надлежним државним органима, противно националним законима и другим прописима или 2) су предузете на подручју под надлежношћу релевантне организације за управљање у области рибарства, а нису пријављене или су погрешно пријављене, противно поступку пријављивања који се примењује у тој организацији. Нерегулисан риболов укључује риболовне активности спроведене: 1) на подручју релевантне организације из области рибарства од стране бродова без националности или бродова заставе државе која није чланица те организације или другог рибарског ентитета, противно мерама те организације усмереним на очување и управљање рибљим фондом или 2) у подручјима или у односу на рибље фондове за које не постоје одговарајуће мере очувања или управљања, под условом

⁶⁸⁹ У том смислу видети: Review of Impacts of Illegal, Unreported and Unregulated Fishing on Developing Countries, Final Report, Marine Resources Assessment Group, London, UK, 2005. године, преузето са: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.dfid.gov.uk/pubs/files/illegal-fishing-mrag-report.pdf>, приступ: 04.11.2011. године, стр. 55 – 59.

⁶⁹⁰ International Plan of action to Prevent, Deter and Eliminate Illegal, Unreported and Unregulated Fishing, Food and Agriculture Organization of the UN, Rome, 2011. године, преузето са: <http://www.fao.org/docrep/003/y1224e/y1224e00.HTM>, приступ: 04.11.2011. године, стр. 2.

⁶⁹¹ Miller, D.: Illegal, Unreported and Unregulated Fishing, in: Stop Illegal Fishing in Southern Africa (Franckom, S., Ed.), Stop Illegal Fishing, Gaborne, Botswana, 2008. године, стр. 2.

да су риболовне активности спроведене на начин који није у складу са међународним обавезама држава у погледу очувања живих морских ресурса.

Иако по површини своје територије Република Србија чини само нешто више од два процента копнене територије Европе, биолошка разноврсност живих организама, укључујући и рибе и друге водене животиње, у нашој земљи је изузетно висока. У прилог томе говори и процена да се на подручју Републике Србије налази чак педесет и један проценат фауне риба Европе.⁶⁹² Иначе, рибље богатство Србије обухвата деведесет и четири врсте риба, од којих је једна трећина риболовно атрактивна.⁶⁹³ Без обзира на постојање тако великих потенцијала за развој рибарства као привредне гране и очување рибљег фонда као интегралног дела животне средине, незаконит, нерегулисан и непријављен риболов и даље представљају озбиљну претњу опстанку многих врста риба и у нашој земљи. Пре свега, за заштиту риба и других водених животиња релевантне су одредбе многих међународних докумената посвећених заштити животне средине и животиња као њеног интегралног дела. Поред тога, до сада је усвојен и већи број међународних докумената, чије су одредбе од директног или индиректног значаја за регулисање риболова, односно за превенцију, сузбијање и санкционисање различитих облика незаконитог риболова, од којих се већина односи на проблематику незаконитог риболова на мору, док је мањи број њих посвећен регулисању речног риболова.

Од међународних (универзалних и регионалних) инструмената посвећених заштити животне средине, а у оквиру ње и животињског света, па и ихтиофауне, најважнији су: 1) Конвенција о међународном промету угроженим врстама дивље фауне и флоре из 1973. године⁶⁹⁴, 2) Конвенција о очувању миграторних врста дивљих животиња из 1979. године⁶⁹⁵, 3) Конвенција о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта из 1979. године⁶⁹⁶, 4) Конвенција о биолошкој разноврсности из 1992. године⁶⁹⁷ и 5)

⁶⁹² Стратегија биолошке разноврсности Републике Србије за период од 2011. до 2018. године, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 13/2011.

⁶⁹³ Симоновић, П., Мијовић, Ч., Николић, В., Марић, С.: Преглед одрживог рибарственог коришћења рибљег фонда Србије, Зборник радова Животна средина ка Европи – Симпозијум са међународним учешћем, Београд, 2005. године, стр. 78.

⁶⁹⁴ „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 11/2001.

⁶⁹⁵ „Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори“, бр. 102/2007.

⁶⁹⁶ „Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори“, бр. 102/2007.

Конвенција о заштити животне средине путем кривичног права из 1998. године. Од међународних докумената чије су одредбе посебно важне за регулисање риболова на мору по свом значају се издвајају: 1) Конвенција о риболову и очувању биолошких богатстава отвореног мора из 1958. године⁶⁹⁸, 2) Конвенција о праву мора из 1982. године⁶⁹⁹, 3) Споразум о промовисању усклађивања рибарских бродова на отвореном мору са међународним мерама очувања и управљања из 1993. године⁷⁰⁰, 4) Споразум о имплементацији одредаба Конвенције о праву мора које се односе на очување и управљање фондовима тзв. „лутајућих“ и високо миграторних рибљих врста из 1995. године⁷⁰¹.

Посебан значај међу њима имају међународни извори посвећени заштити појединих врста риба и других морских животиња као што су: 1) Конвенција о оснивању међуамеричке Комисије за тропске туне из 1949. године⁷⁰², 2) Споразум између Норвешке, Данске и Шведске о мерама за очување залиха шкампа, европских јастога, норвешких јастога и краба из 1952. године⁷⁰³, 3) Међународна конвенција за очување атлантских туна из 1966. године⁷⁰⁴ и 4) Конвенција за заштиту плаворепе туне из 1993. године⁷⁰⁵.

⁶⁹⁷ „Службени лист СРЈ - Међународни уговори“, бр. 11/2001.

⁶⁹⁸ „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр. 4/1965.

⁶⁹⁹ „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр. 1/1986.

⁷⁰⁰ Agreement to Promote Compliance with International Conservation and Management Measures by Fishing Vessels on the High Seas, of 24 november 1993, преузето са: <http://www.Fao.Org/Legal/Treaties/012t-E.Htm>, приступ: 01.11.2011. године.

⁷⁰¹ Agreement for the Implementation of the Provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982 relating to the Conservation and Management of Straddling Fish Stocks and Highly Migratory Fish Stocks, New York, 4 August 1995, United Nations, Treaty Series, vol. 2167, p. 3., преузето са: <http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%202167/v2167.pdf>, приступ: 09.11.2011. године.

⁷⁰² Convention between the United States of America and the Republic of Costa Rica for the establishment of an Inter-American Tropical Tuna Commission, Washington, 31.05.1949., United Nations – Treaty Series, Vol. 80, Registration No. I-1041, преузето са: <http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%2080/volume-80-I-1041-English.pdf>, приступ: 02.08.2011. године.

⁷⁰³ Agreement between the Governments of Norway, Denmark and Sweden concerning measures for the protection of the stocks of deep-sea prawns (*Pandalus borealis*), European lobsters (*Homarus vulgaris*), Norway lobsters (*Nephrops norvegicus*) and crabs (*Cancer pagurus*), Oslo, 07.03.1952., United Nations – Treaty Series, Vol. 175, Registration No. I – 2302, преузето са: <http://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=080000028014df74>, приступ: 02.08.2011. године.

За нашу земљу су, будући да нема излаз на море, најзначајније одредбе следећих међународних докумената који се односе на речни риболов: 1) Споразума о рибарству у водама Дунава између владе ФНРЈ, Народне Републике Бугарске, Румунске Народне Републике и Савеза Совјетских Република из 1958. године⁷⁰⁶, коме су накнадно приступиле Народна Република Мађарска и Савезна Република Чехословачка⁷⁰⁷ и 2) Конвенције о сарадњи на заштити и одрживом коришћењу реке Дунав из 1994. године⁷⁰⁸, при чему треба нагласити да се она може применити на питања рибарства и унутрашње пловидбе само у оној мери уколико су проблеми заштите воде од загађивања узроковани тим активностима⁷⁰⁹.

2.8.1. Основни облик дела

У позитивном кривичном законодавству наше земље, кривично дело незаконитог риболова систематизовано је у оквиру двадесет и четвртог поглавља Кривичног законика, које је посвећено кривичним делима против животне средине. Све до 1. јануара 2006. године, када је важећи Кривични законик ступио на снагу, ово кривично дело сврставано је у кривична дела против привреде у члану 163 КЗ Србије. То значи да се њиме

⁷⁰⁴ International Convention for the Conservation of Atlantic Tunas, Rio de Janeiro, 14.05.1966., United Nations – Treaty Series Vol. 673, Registration No. I – 9587, преузето са: <http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20673/volume-673-I-9587-English.pdf>, приступ: 03.08.2011. године.

⁷⁰⁵ Convention for the Conservation of Southern Bluefin Tuna, Canberra, 10.05.1993., United Nations Treaty Series vol. 1819, Registration No. I – 31155, преузето са: <http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201819/volume-1819-I-31155-English.pdf>, приступ: 03.08.2011. године.

⁷⁰⁶ „Службени лист ФНРЈ“ – Међународни уговори, бр. 8/1958.

⁷⁰⁷ Више о томе: Јолцић, В.: Конвенције од значаја за заштиту животне средине и интереса Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 66 – 68.

⁷⁰⁸ „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 2/2003.

⁷⁰⁹ Више о томе: Јолцић, В.: Конвенције од значаја за заштиту животне средине и интереса Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 130 – 131.

првенствено штитило рибарство као привредна грана, а кроз то, привредни интереси земље, односно привредни систем и његово правилно функционисање⁷¹⁰. Из поглавља Кривичног законика у оквиру којег је кривично дело незаконитог риболова сада систематизовано произлази да је његов објект заштите животна средина, одређена као скуп природних и створених вредности чији комплексни међусобни односи чине окружење, односно простор и услове за живот људи. Међутим, као и кривично дело незаконитог лова, оно се може окарактерисати као вишеобјектно, будући да се њиме поред животне средине, односно рибљег фонда као њеног интегралног дела, и даље штити и рибарство као привредна грана.⁷¹¹ Дакле, исправно би било као објект заштите овог кривичног дела одредити пре свега рибљи фонд као део животне средине, а затим и рибарство као важну привредну делатност.⁷¹²

Као и остала кривична дела против животне средине, и кривично дело незаконитог риболова је бланкетног карактера, те је за објашњење појединих појмова из његовог бића потребно познавање прописа из области рибарства, од којих је најзначајнији Закон о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда, али и низа подзаконских аката. Између осталог, тим Законом су дефинисани и сам појам рибарства као привредне гране, и рибљег фонда, као вредности које се овом инкриминацијом штите. Према члану 2. Закона о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда, рибљи фонд обухвата све врсте риба, мекушаца, ракова и осталих акватичних организама који се штите и одрживо користе. Иначе, рибљи фонд у риболовним водама (копненим водама – природним или вештачким, текућим или стајаћим) налази се у државној својини. Истим Законом, одређено је да рибарство чине све активности усмерене на заштиту и одрживо коришћење, лов и промет рибљег фонда.

Кривично дело незаконитог риболова има основни и два тежа облика. Основни облик овог дела чини лице које лови рибу или друге водене животиње за време ловостаја или у водама у којима је лов забрањен. Радња извршења овог кривичног дела јесте лов рибе или других водених животиња. Лов овде подразумева убијање или хватање риба или

⁷¹⁰ Срзентић, Н., Лазаревић, Љ., Ђорђевић, М., Стајић, А., Краус, Б.: Коментар Кривичног закона Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 401.

⁷¹¹ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 625.

⁷¹² Јовашевић, Д.: Систем еколошких деликата – еколошко казнено право, *Op.cit.*, стр. 291.

других водених животиња на било који начин и било којим средством. За постојање дела је потребно да је радња извршења предузета: 1) у одређено време – за време ловостаја или 2) на одређеном месту – у водама у којима је лов забрањен. Према Закону о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда (члан 2.), ловостај је дефинисан као временски период у којем се поједине врсте риба, осим риба гајених у рибњацима, не могу ловити нити стављати у промет. Овај закон (члан 21.) сврстава установљивање ловостаја за све или поједине врсте риба на одређеном рибарском подручју⁷¹³ у посебне мере које се предузимају ради очувања и заштите рибљег фонда. Ловостај се успоставља одговарајућим актом подзаконског карактера – наредбом министра задуженог за послове животне средине и просторног планирања.⁷¹⁴ Места на којима је риболов забрањен такође се одређују одговарајућим прописима.⁷¹⁵

Кривично дело незаконитог риболова биће довршено и у случају да риба или друге водене животиње нису уловљене.⁷¹⁶ Довољно је да лице лови рибу или друге водене животиње за време ловостаја или у водама у којима је риболов забрањен, без обзира на то да ли је неку од тих животиња у конкретном случају заиста и уловио. За разлику од садашњег законског решења, Кривични закон из 1977. године условљавао је постојање овог кривичног дела наступањем објективног услова инкриминације – околношћу да је риболовом који се врши забрањеним средствима поузроковано угинуће рибе у великом броју. За други облик тог кривичног дела било је довољно да је риба ловљена на начин који је штетан за њено расплођавање, без обзира на то да ли је услед таквог начина риболова дошло до њеног угинућа или није.⁷¹⁷

⁷¹³ Закон о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда (члан 2. став 1. тачка 20.) одређује рибарско подручје као природну или вештачку риболовну воду или њен део који чини хидролошку, биолошку и економску целину за заштиту и одрживо коришћење рибљег фонда.

⁷¹⁴ Наредба о установљивању ловостаја за поједине врсте риба на рибарском подручју или делу рибарског подручја и о забрани лова риба које немају прописану величину, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 17/2009, 36/2009 и 104/2009.

⁷¹⁵ Лилић, С., Дреновак, М.: Еколошко право, *Op.cit.*, стр. 67.

⁷¹⁶ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 625.

⁷¹⁷ Срзентић, Н., Лазаревић, Љ., Ђорђевић, М., Стајић, А., Краус, Б.: Коментар Кривичног закона Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 454 – 455.

Учишилац кривичног дела незаконитог риболова може бити свако лице. Ипак, природа тог кривичног дела, као и начин и околности под којима се оно чини указују на већу вероватноћу да ће се као његов учинилац јавити управо лице које је на неки начин укључено у вршење неког облика риболова. Уколико је кривично дело незаконитог риболова учињено приликом вршења неког од допуштених облика риболова (где према Закону о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда спадају привредни, рекреативни, спортски, санациони, риболов у научноистраживачке сврхе и под одређеним условима електрориболов), постоји вероватноћа да ће се као његов учинилац појавити рибар, односно лице које се бави привредним риболовом и уловљену рибу ставља у промет, или риболовац, односно лице које се бави рекреативним или спортским риболовом (члан 2.). Ипак, то не искључује могућност да се као учинилац дела појави и било које друго лице. Иначе, процењује се да број рекреативних риболоваца и риболоваца који се баве привредним риболовом у нашој земљи износи око стотину хиљада, уз одређена варирања на годишњем нивоу, а наведена цифра сматра се једним од показатеља риболовног притиска.

Као облик кривице прописан је умишљај. За основни облик дела прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до шест месеци.

2.8.2. Тежи облици дела

Први тежи облик кривичног дела незаконитог риболова састоји се у лову риба или других водених животиња на недозвољен начин, односно употребом недозвољених средстава – експлозивом, електричном струјом, отровом, средствима за омамљивање или на други начин који је штетан за размножавање тих животиња или којим се те животиње масовно уништавају. Дакле, тежи облик овог дела квалификује: 1) начин извршења – недозвољен начин, односно начин који је у супротности са Законом о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда и 2) средство којим се рибе или друге водене животиње лове - експлозивом, електричном струјом, отровом, средствима за омамљивање или на други начин који је штетан за размножавање тих животиња или којим се те животиње масовно

уништавају. Код тежег облика дела су у питању забрањени начини и забрањена средства, који су ближе одређени Законом о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда. Према члану 20. овог Закона, изричито је забрањено ловити рибу на следеће начине, односно под следећим околностима: 1) у време мреста и ловостаја, 2) непосредно руком, 3) експлозивом и другим распрскавајућим средствима, 4) харпуном, 5) остима, 6) подводном пушком и другим забрањеним или недозвољеним средствима и алатима, 7) ватреним оружјем, 8) струјом, 9) вештачким извором светлости, 10) хемијским и другим средствима која убијају, трују или омамљују рибу, 11) ноћу, ако су у питању младица, липљан и пастрмка и 12) потезањем, односно качењем удицом за тело или грабуљањем.

Овде за постојање дела није потребно да је дошло до улова рибе или других водених животиња, већ само да је радња предузета на одређени начин или одређеним средствима. Наиме, улов рибе, или других водених животиња, односно њихово уништавање (осим уништавања ових животиња у већој количини, што чини квалификаторну околност код другог тежег облика овог кривичног дела) представља даљу последицу која није обухваћена бићем кривичног дела. Та последица, међутим, може бити од значаја приликом одмеравања казне учиниоцу.⁷¹⁸

Када се риба лови експлозивом, отровом или електричном струјом, могу бити остварена и обележја бића кривичног дела изазивања опште опасности из члана 278. КЗ. У таквом случају постоји привидни идеални стицај кривичног дела незаконитог риболова и кривичног дела изазивања опште опасности, те се, на основу примене принципа инклузије, сматра да постоји само кривично дело изазивања опште опасности. Ако је том приликом другом лицу нанета тешка телесна повреда или је проузрокована смрт, дело треба квалификовати као тежи облик изазивања опште опасности који би, по принципу инклузије, конзумирао кривично дело незаконитог риболова.

Други тежи облик кривичног дела незаконитог риболова чини лице које лови рибу или друге водене животиње веће биолошке вредности или у већој количини или при лову уништи већу количину риба или других водених животиња. Код овог дела можемо разликовати две ситуације. У првој ситуацији је у питању лов рибе или других водених животиња веће биолошке вредности или у већој количини, односно на начин који је усмерен на лов веће количине рибе или других водених животиња. Које рибе или друге

⁷¹⁸ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 626.

водене животиње имају већу биолошку вредност одређено је одговарајућим прописима, док је фактичко питање када се ради о њиховој већој количини.⁷¹⁹ При томе треба нагласити да за постојање овог дела није неопходно да је радња извршења предузета за време ловостаја или у водама у којима је риболов забрањен. За разлику од прве ситуације, у другој се за постојање тежег облика дела управо захтева да је приликом риболова заиста и уништена већа количина рибе или других водених животиња.⁷²⁰ Дакле, овде се ради о делу квалификованом тежом последицом. Када постоји последица „веће количине“, фактичко је питање које судско веће решава у сваком конкретном случају.

Ово дело може бити учињено само са умишљајем као обликом кривице. Умишљајем учиниоца треба да буде обухваћена свест о средству и начину на који се риба лови.

Коначно, могло би се поставити и питање односа између кривичног дела незаконитог риболова и кривичног дела убијања и злостављања животиња. Основни облик дела убијања и злостављања животиња чини лице које кршећи прописе убије, повреди, мучи или на други начин злоставља животињу, док ће његов први тежи облик постојати ако је услед тога дошло до убијања, мучења или повређивања већег броја животиња или је дело учињено у односу на животињу која припада посебно заштићеним животињским врстама. Нема сумње да примена неких од недозвољених начина риболова код животиња које су објект радње изазива непотребан бол, патњу, страх и стрес, као и да наш законодавац не поставља никаква експлицитна ограничења у погледу животињске врсте која би могла бити објект радње кривичног дела убијања и злостављања животиња. У већини правних система у којима је инкриминисано убијање и злостављање животиња, правна заштита се пружа свим кичмењацима, пошто је за њих научно доказано да су способни да осете бол, патњу, страх и стрес.

Ипак, у нашој правној теорији је још увек заступљено застарело и специстичко⁷²¹ становиште према коме кривичноправну заштиту од убијања и злостављања треба

⁷¹⁹ Лазаревић, Љ.: Коментар Кривичног законика Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 705.

⁷²⁰ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 626.

⁷²¹ Специзам је предрасуда или став или пристрасност у корист интереса чланова нечије врсте, а против интереса чланова других врста. Више о томе: Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, *Op.cit.*, стр. 51.

пружити само животињама чије патње изазивају осећање сажаљења код већине људи⁷²² – дакле, псима, мачкама и другим кућним љубимцима. Са друге стране, постоје подаци да су, на пример, шведски судови у пресудама донетим на самом почетку двадесетог века признавали рибама попут јегуље и штуке статус „жртве у складу са законима против окрутности према животињама“⁷²³. У сваком случају, чини се да би с обзиром на сврху и специфичности инкриминације незаконитог риболова, предност увек требало дати том кривичном делу, наравно, ако су у конкретној ситуацији остварена обележја његовог бића. Међутим, уколико је дошло до повређивања или убијања риба, а да при томе нису испуњени сви елементи бића кривичног дела незаконитог риболова, требало би размотрити постојање основа за кажњавање учиниоца за кривично дело убијања и злостављања животиња, нарочито када је у питању убијање или повређивање веће количине рибе или других водених животиња или када се ради о рибама које припадају посебно заштићеним животињским врстама.

За оба тежа облика овог кривичног дела прописана је казна затвора до три године. Поред изрицања казне изричито је предвиђено да се учиниоцу овог кривичног дела одузимају улов и средства за риболов. Као и у случају кривичног дела незаконитог лова, природа ове мере није спорна када се ради о средствима незаконитог риболова – тада је реч о изрицању мере безбедности одузимања предмета. Али, у односу на улов би се могло поставити питање да ли ће се он одузети на основу примене мере безбедности одузимања предмета или на основу примене мере одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом, која је и према општим одредбама обавезна.⁷²⁴

Кривичним закоником (члан 87.) је прописано да се мера безбедности одузимања предмета изриче у односу на предмет који је био намењен или употребљен за извршење кривичног дела, али и у односу на предмет који је настао извршењем кривичног дела, под условом да постоји опасност да ће се одређени предмет поново употребити за извршење кривичног дела или када је ради заштите опште безбедности или из моралних разлога одузимање таквог предмета неопходно. Одузимање предмета је факултативно, али закон

⁷²² Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 614.

⁷²³ Striwing, H.: „Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden“, *Animal Law Review at Lewis and Clark Law School*, вол. 8:93, Portland, Oregon, 2002. године, стр. 97.

⁷²⁴ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 624.

може одредити и обавезно одузимања предмета, што је у случају кривичног дела незаконитог риболова изричито и учињено. Поред тога, у складу са принципом да нико не може задржати имовинску корист прибављену кривичним делом, Закоником је прописано и да се од учиниоца одузима новац, предмети од вредности и свака друга имовинска корист коју је он прибавио кривичним делом. Прописано је и да ће се, у случају да одузимање наведених предмета није могуће, учинилац обавезати да преда у замену другу имовинску корист која одговара вредности имовине прибављене извршењем кривичног дела или проистекле из кривичног дела или да плати новчани износ који одговара прибављеној имовинској користи.

Премда би се могло заступати и схватање да су уловљене рибе или друге водене животиње предмети који су настали извршењем кривичног дела, ипак би у односу на њих требало применити меру одузимања имовинске користи. Могло би се тврдити да уловљене рибе или друге водене животиње нису исто што и живе, односно да се њихово својство извршењем кривичног дела незаконитог риболова битно мења. У том контексту би се улов могао сматрати предметом који је настао извршењем тог кривичног дела. Међутим, треба узети у обзир да рибе или друге морске животиње не морају бити убијене да би се сматрале уловљеним – довољно је да су оне на било који начин ухваћене, што значи да се њихово својство у таквом случају неће променити извршењем кривичног дела. У складу са тим, има више основа да се уловљена риба или друге водене животиње третирају као имовинска корист прибављена кривичним делом незаконитог риболова, него као предмет („продукт“) који је настао извршењем тог кривичног дела.⁷²⁵

Вршење риболова на начин који није усклађен са међународним и националним законским или подзаконским актима, познато као незаконит, нерегулисан и непријављен риболов, представља глобални проблем који изазива озбиљне социјалне, економске, еколошке и безбедносне последице у многим регионима широм света. Незаконит риболов доводи се у везу и са вршењем других кривичних дела као што су: незаконит промет тако оствареним уловом, пореска евазија, али и са вршењем озбиљних кривичних дела против живота и тела, и то нарочито у сукобима између илегалних риболоваца и представника

⁷²⁵ Батрићевећ, А.: Кривично дело незаконитог лова, Криминал и државна реакција: феноменологија, могућности, перспективе, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2011. године стр. 425 – 426.

власти, али и лица која се риболовом баве на легалан начин. Природа риболовних активности отвара простор да се наведено кривично дело врши на територији које се налазе под јурисдикцијом више различитих држава, те се, у том контексту, без претеривања може констатовати да ова негативна појава „не познаје границе“.

Проблем незаконитог риболова постоји и у нашој земљи, што показују и подаци Републичког завода за статистику који се односе на број пријављених, оптужених и осуђених лица за наведено кривично дело. Међутим, приликом процењивања размера те појаве у Републици Србији, треба имати на уму и претпоставку (сасвим оправдану) да су тамне бројке криминалитета у овој области изузетно велике. Као један од разлога за такве процене може се навести и околност да се ово кривично дело, слично као и кривично дело незаконитог лова, може вршити у оквиру и иза паравана потпуно законитих, пријављених и на одговарајући начин организованих риболовних активности, било привредних, било спортских.⁷²⁶

Пребацивање кривичног дела незаконитог риболова из групе кривичних дела против привреде у групу кривичних дела против животне средине, као што је учињено и са кривичним делом незаконитог лова, показује да је наш законодавац променио и схватање о томе које друштвено добро, односно вредност најпре треба да буде заштићено том инкриминацијом. За разлику од ранијег решења, према коме је кривичним делом незаконитог риболова заштита првенствено пружана привредном систему наше земље, односно рибарству као привредној грани, сада се њиме на првом месту штити животна средина, тачније, ихтиофауна као њен интегрални део, па тек онда рибарство као привредна грана. Наведена измена свакако представља израз промењене друштвене свести, а и схватања законодавца о значају који животна средина као целина, али и сви њени интегрални делови – вода, ваздух, земљиште, биљни и животињски свет имају за опстанак и развој човечанства.

Приликом разматрања мера превенције и санкционисања кривичног дела незаконитог риболова, као и одговарајућих прекршаја у смислу Закона о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда, треба указати и на чињеницу да очување и унапређење различитих аспеката животне средине, а посебно оних животињских врста

⁷²⁶ Упоредити: Muth, R.M., Bove, J.F. Illegal Harvest of Renewable Natural Resources in North America: Toward a Typology of the Motivations for Poaching, *Society and Natural Resources*, бр. 11, 1998. године, стр. 15.

које се сматрају угроженим, представљају и обавезе које је наша земља на себе преузела ратификацијом међународних инструмената из те области – како оних који су усвојени под окриљем Уједињених нација, тако и оних који су усвојени под окриљем Савета Европе. Иако наша земља није чланица Европске Уније, за њу су регулативе ове регионалне организације посвећене организацији и уређењу рибарства, као и сузбијању, превенцији и елиминисању незаконитог, нерегулисаног и непријављеног риболова такође од изузетног значаја, ако се има у виду настојање да се наш правни, али и друштвени систем, усклади са стандардима који постоје у земљама чланицама Европске Уније.

Међутим, ратификовање међународних докумената и конституисање адекватних нормативних оквира представља само полазну претпоставку за очување и унапређење стања животне средине и свих њених интегралних делова, укључујући и рибљи фонд, као изузетно важан природни ресурс. Наиме, суштински напредак у правцу очувања и унапређења богатства ихтиофауне могућ је само уколико се наведени правни акти у пракси заиста и примењују. У том смислу, посебно треба инсистирати на промовисању, кроз различите видове едукације риболовачких удружења и њихових чланова, али и опште јавности, пре свега путем медија, о значају ихтиофауне (рибљег фонда) и неопходности њеног одрживог, односно умереног експлоатисања у складу са релевантним прописима законског и подзаконског карактера. Кроз едукацију треба указати и на све штетне економске, социјалне, еколошке, здравствене и безбедносне последице које могу бити изазване вршењем кривичног дела незаконитог риболова и других активности које су са овим видом криминалног понашања повезане. Такве негативне последице су у неким деловима света већ уочене, а свест о њиховој далекосежности може допринети рационалном, а самим тим и законитом, коришћењу рибљег фонда и код нас.⁷²⁷

Због тренутне незаменљивости риболова као извора људске хране, али и због опште неосетљивости људи на страдање већине водених животиња, за сада не постоји притисак зоофила за забрану риболова, какав постоји у погледу забране копненог лова.⁷²⁸ Дакле,

⁷²⁷ Видети, на пример, Review of Impacts of Illegal, Unreported and Unregulated Fishing on Developing Countries, Final Report, Marine Resources Assessment Group, London, UK, 2005. године, преузето са: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.dfid.gov.uk/pubs/files/illegal-fishing-mrag-report.pdf>, приступ: 04.11.2011. године, стр. 55 – 59.

⁷²⁸ Висковић, Н.: Културна зоологија – што је животиња човјеку и што је човјек животињи, *Op.cit.*, стр. 176.

може се очекивати да ће се риболов, са свим негативним последицама које производи у односу на животну средину, дозвољавати и у будућности, те је неопходно да се осигура његово вршење у складу са законом и на начин који ће најмање угрозити не само опстанак рибљег фонда, већ и живота и здравља људи.

2.9. Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра

Незаконит промет заштићеним животињским (и биљним) врстама инкриминисан је у позитивном кривичном праву Републике Србије у другом облику кривичног дела уништења, оштећења, изношења у иностранство и уношења у Србију заштићеног природног добра, систематизованог у оквиру двадесет четвртог поглавља Кривичног законика, које је посвећено кривичним делима против животне средине. Овај облик кривичног дела чини лице које противно прописима извезе или изнесе у иностранство строго заштићену, односно заштићену врсту биљака или животиња или увезе или унесе у Србију страну врсту биљака или животиња заштићену међународним уговорима или документима. Реч је о релативно новој инкриминацији, уведеној у наше кривично право након ступања на снагу Кривичног законика 1. јануара 2006. године. Она је настала спајањем ранијих кривичних дела из члана 163 а. и члана 163 б. Кривичног закона Републике Србије, која су била сврстана у кривична дела против привреде, и најпре је обухватала само уништење, оштећење и изношење у иностранство заштићеног природног добра, да би након измена и допуна Кривичног законика из 2009. године била проширена и на уношење, односно увоз у Републику Србију заштићених природних добара из иностранства⁷²⁹.

У најширем смислу, објект заштите овог кривичног дела, а самим тим и његовог посебног облика, јесте животна средина, У оквиру тога, овом инкриминацијом се настоје

⁷²⁹ Видети: Члан 105. став 3. Закон о изменама и допунама Кривичног законика, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 72/2009.

заштитити оне врсте биљака и животиња које се према Закону о заштити животне средине (члан 3.) сматрају заштићеним природним добрима у смислу очуваних делова природе посебних вредности и одлика (у овом случају биодиверзитета), који имају трајни еколошки, научни, културни, образовни, здравствено – рекреативни, туристички и други значај због чега као добра од општег интереса уживају посебну заштиту.

Објект радње су покретна природна добра. Он обухвата: 1) строго заштићене и заштићене врсте биљака или животиња и 2) стране врсте биљака или животиња заштићене међународним уговорима или документима. Приликом одређивања објекта радње долази до изражаја бланкетни карактер овог дела, будући да је дефинисање појмова заштићене и строго заштићене врсте, као и еnumerисање врста које такав статус поседују препуштено одговарајућим законским и подзаконским актима из области еколошког права. Према Закону о заштити природе (члан 4.), положај заштићених врста имају све органске врсте које су заштићене законом. Појам строго заштићених дивљих врста животиња дефинисан је одредбама Правилника о проглашењу заштићених и строго заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива⁷³⁰. Према члану 3. Правилника, појам строго заштићених дивљих врста животиња обухвата дивље врсте које су ишчезле са територије наше земље или њених делова, враћене програмима реинтродукције, крајње угрожене, угрожене, реликтне, локално ендемичне, стеноендемичне, међународно значајне и заштићене дивље врсте, од посебног значаја за очување биолошке разноврсности Републике Србије.

Према члану 5. Правилника, заштићене дивље врсте животиња у природи тренутно нису угрожене у мери да им прети опасност да нестану или постану критично угрожене, а то су рањиве, ендемичне, индикаторске, кључне и кишобран врсте, реликтне, међународно значајне и заштићене дивље врсте, као и врсте које нису угрожене, али се због њиховог изгледа могу лако заменити са строго заштићеним врстама. У складу са Законом о заштити природе (члан 4.), угрожена животињска врста одређена је као врста која се суочава са високом вероватноћом да ће ишчезнути у природним условима у блиској будућности, што се утврђује у складу са општеприхваћеним међународним критеријумима, док је крајње угрожена врста одређена као врста суочена са највишом вероватноћом ишчезавања у

⁷³⁰ Правилник о проглашењу заштићених и строго заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 5/2010.

природи у непосредној будућности што се, такође, утврђује према међународно прихваћеним критеријумима.

У теорији се поставља питање да ли објект радње овог кривичног дела могу бити и мртве животиње и биљке или само живе. Нема разлога де се појам животиње, односно биљке овде сужава тако што би се њиме обухватиле само живе јединке. Ипак, објект радње не би могле бити прерађене биљке и животиње, а посебно не производи који су од њих сачињени, као што би на пример био неки прехранбени производ. Такође је спорно да ли објект радње могу бити и препариране животиње у виду ловачких трофеја, а посебно ако је реч о деловима животиња, као што су, на пример рогови.⁷³¹ Закон о дивљачи и ловству (члан 72.) забрањује изношење из земље одређених трофеја дивљачи, препариране дивљачи и њених делова као трофеја, под претњом изрицања новчане казне за привредни преступ кориснику ловишта – правном лицу. Раније важећи Закон о ловству, предвиђао је за кршење наведене забране прекршајну одговорност физичког лица (члан 51. и члан 66. став 5.), што је могло изазвати недоумице у погледу разграничења између кривичног дела и прекршаја. Без обзира на то, треба узети да и препариране животиње и делови животиња као трофеји могу бити објект радње овог кривичног дела, тим пре што важећи Закон о ловству за њихово изношење у иностранство не предвиђа прекршајну одговорност физичког лица, већ само одговорност правног лица за привредни преступ.

Радња извршења овог облика кривичног дела уништења, оштећења, изношења у иностранство и уношења у Србију заштићеног природног добра одређена је алтернативно. Она обухвата следеће делатности: 1) извоз строго заштићене врсте биљака или животиња, 2) изношење строго заштићене врсте биљака или животиња, 3) увоз строго заштићене врсте биљака или животиња и 4) уношење строго заштићене врсте биљака или животиња. У питању су различите делатности, које могу бити предузете на различите начине и различитим средствима којима се наведени предмети удаљују са територије наше земље и пребацују (легално или илегално) у иностранство⁷³², односно, обрнуто, из иностранства на територију наше земље. Изношење је пребацивање објекта радње преко границе наше земље на територију друге државе било којим превозним средством и на било који начин. Уношење подразумева пребацивање објекта радње преко државне границе са територије

⁷³¹ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 609.

⁷³² Јовашевић, Д., Ђурђић, В.: Кривично право, Посебни део, *Op.cit.*, стр.177.

стране земље на територију Републике Србије било којим превозним средством или на било који начин. При томе за постојање дела није од значаја на који начин се то чини и у ком обиму. За постојање овог облика кривичног дела потребно је да се извоз или изношење, односно увоз или уношење врши противправно, односно противно одредбама важећих прописа.⁷³³ То значи да под одређеним условима и од стране надлежног органа може бити дозвољено да се трајно или привремено наведени предмети изнесу у иностранство или унесу у Републику Србију. Извоз, изношење, увоз и уношење заштићених природних добара са територије једне земље на територију друге земље се најчешће врше преко организоване мреже.⁷³⁴

Дело је свршено када је неки од наведених предмета изнесен, односно извезен у иностранство или унет, односно увезен у Републику Србију. Посебном одредбом прописано је да је кажњив и сам покушај овог дела. Ово дело може бити учињено само са умишљајем као обликом кривичног дела, а учинилац дела може бити свако лице. С обзиром на околности под којима се ово кривично дело врши, може се десити да се у улози учиниоца дела појави лице које је претходно (у односу на исте животиње) учинило кривично дело незаконитог лова. Наиме, један од мотива за незаконит лов представља стицање материјалне добити од илегалне продаје улова⁷³⁵ (често на иностраном „црном тржишту“) и велика имовинска корист која се на тај начин може остварити⁷³⁶. Чињеница да се ловокрађа често врши под параваном регуларних и организованих одлазака у лов⁷³⁷ указује на могућност да се лице које има статус ловца у смислу Закона о дивљачи и ловству (члан 4.) јави и као учинилац незаконитог лова и као учинилац незаконитог промета угроженим врстама дивље фауне.

⁷³³ Правилник о прекограничном промету и трговини заштићеним врстама, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 99/2009.

⁷³⁴ Лазаревић, Ј.: Коментар Кривичног законика Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 690.

⁷³⁵ Muth, R.M., Bowe, J.F.: *Illegal Harvest of Renewable Natural Resources in North America: Toward a Typology of the Motivations for Poaching, Society and Natural Resources*, бр. 11, 1998. године, стр. 13.

⁷³⁶ Rice, M. (ed.), Banks, D., Davies, C., Gosling, J., Newman, J., Wadley, J., Walravens, F. *Environmental Crime – A Threat to our Future*, Environmental Investigation Agency (EIA), London, 2008. године, стр. 10.

⁷³⁷ Батрићевећ, А.: *Кривично дело незаконитог лова, Криминал и државна реакција: феноменологија, могућности, перспективе*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2011. године, стр. 418.

За овај облик кривичног дела уништења, оштећења, изношења у иностранство и уношења у Србију заштићеног природног добра прописане су кумулативно казна затвора од три месеца до три године и новчана казна. Применом посебне мере безбедности од учиниоца се обавезно одузима строго заштићена врста животиња.

3. ДОПУНСКА КРИВИЧНА ДЕЛА ОД ЗНАЧАЈА ЗА ЗАШТИТУ ЖИВОТИЊА

Поред анализираних инкриминација, у поглављу Кривичног законика посвећеном кривичним делима против животне средине постоји још неколико кривичних дела која су такође релевантна за заштиту животињског света, али на посредан, индиректан начин. Самим тим што се овим кривичним делима штити животна средина, њима се уједно доприноси и заштити фауне, будући да она представља интегрални део животне средине. Осим тога, кроз заштиту животне средине штите се и природна станишта различитих животињских врста, чиме се заправо и популација тих животињских врста штити од смањења бројности или изумирања.

За заштиту животињског света нарочито су битни тежи облици кривичних дела, с обзиром да је као једна од квалификаторних околности код њих предвиђена управо чињеница да је услед предузимања радње извршења ових дела дошло до уништења или оштећења животињског света великих размера. Ради се о следећим кривичним делима:

- 1) загађење животне средине (члан 260.),
- 2) противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (члан 262.),
- 3) оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (члан 263.) и
- 4) уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање одлагање и складиштење опасних материја (члан 266.).

3.1. Загађење животне средине

Кривично дело загађења животне средине је основно, опште еколошко кривично дело у позитивном кривичном праву Републике Србије.⁷³⁸ Ово кривично дело чини лице које кршећи прописе о заштити, унапређењу и очувању животне средине загади ваздух, воду или земљиште у већој мери или на ширем простору. Примарни објект заштите овог кривичног дела јесте животна средина. Појам животне средине одређен је у члану 3. Закона о заштити животне средине као скуп природних и створених вредности чији комплексни међусобни односи чине окружење, односно простор и услове за живот људи. Имајући то у виду, може се констатовати да се под заштитом човекове средине подразумева очување природе и њених елемената: воде, ваздуха, земљишта, флоре и фауне од тровања, загађивања или уништавања. Међутим, поједини аутори сматрају да заштита животне средине не треба да буде сама себи циљ, што значи да животну средину не треба штитити ради ње саме већ ради функција које она обавља за људе и значаја који она има за омогућавање услова живота достојних човека. У складу са тим, они објект заштите овог кривичног дела, па и других еколошких кривичних дела виде у основном праву човека на здраву и релативно очувану природну средину⁷³⁹, као једно од основних људских права, које спада у такозвана „права солидарности“, односно права „треће генерације“⁷⁴⁰.

Код овог кривичног дела радња извршења је одређена последичном диспозицијом и може се састојати у свакој делатности чињења или нечињења (пропуштања) која је подобна да доведе до проузроковања последице дела – загађења животне средине, односно њених појединих делова – ваздуха, воде или земљишта. Према Закону о заштити животне средине (члан 3.), загађивањем животне средине сматра се уношење загађујућих материја или енергије у животну средину, било да је изазвано људском делатношћу или природним процесима, које има или може имати штетне последице на квалитет животне средине и здравље људи. Радња извршења може бити остварена на различите начине и различитим средствима, а као примери се могу навести испуштање отровних или загушљивих гасова у

⁷³⁸ Јовашевић, Д.: Систем еколошких деликата – еколошко казнено право, *Op.cit.*, стр. 264.

⁷³⁹ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 600.

⁷⁴⁰ Пауновић, М., Кривокапић, Б., Крстић, И.: Основи међународних људских права, *Op.cit.*, стр. 292.

већим количинама у атмосферу, испуштање отровних или загађених отпадних вода или других шkodљивих материја у воду, водоток или земљиште итд.⁷⁴¹ За постојање овог дела захтева се да је радња извршена на одређен начин – кршењем важећих прописа којима је регулисана проблематика заштите, унапређења и очувања животне средине. Поред тога, потребно је да је услед предузете радње извршења наступила тежа последица која се састоји у повреди заштићеног добра – загађењу ваздуха, воде или земљишта, и то у већој мери или на ширем простору.

Тежи облик кривичног дела загађења животне средине постоји у две ситуације. У првој ситуацији, тежи облик дела постоји уколико је услед предузимања радње извршења дошло до уништења или оштећења животињског или биљног света великих размера. Према члану 4. Закона о заштити природе, оштећење природе (а самим тим и биљног и животињског света као њеног дела) је појава настала услед мењања природних процеса у толикој мери да је нарушена природна равнотежа или су уништене природне вредности. Оно може бити узроковано природним и вештачким процесима, појавама и непогодама (клизишта, одрони, земљотреси, поплаве, пожари). Дакле, уништење биљног или животињског света би овде требало схватити као његово трајно истребљење или трајно и озбиљно повређивање, нарушавање његових квалитета, док би оштећење требало тумачити као привремено, поправљиво, исправљиво негативно мењање квантитета, квалитета и битних својстава биљног и животињског света.

У другој ситуацији, тежи облик дела постоји ако је услед предузимања радње извршења дошло до загађења животне средине у толикој мери да је за његово отклањање потребно дуже време или да његово отклањање изискује велике трошкове. У оба случаја, реч је о кривичном делу квалификованом тежом последицом, која мора бити резултат нехата учиниоца. Теже последице кривичног дела морају бити у узрочно – последичној вези са предузетом радњом извршења основног облика дела. Појам „великих размера“ ове последице процењује се у сваком конкретном случају.⁷⁴² У правном схватању Кривичног одељења Врховног суда Србије од 20.марта 2002. године утврђено је да код тежих облика кривичног дела загађивања животне средине (из тада важећег Кривичног закона Републике Србије) „штета великих размера“ постоји када њен износ прелази четири милиона

⁷⁴¹ Јовашевић, Д.: Систем еколошких деликата – еколошко казнено право, *Op.cit.*, стр. 265.

⁷⁴² Лазаревић, Љ.: Коментар Кривичног законика Републике Србије, *Op.cit.*, стр. 683.

динара⁷⁴³. Иако одређивање минималног новчаног износа „штете великих размера“ донекле доприноси прецизирању тог услова, могло би се поставити питање да ли је не само оправдано, већ и објективно могуће да штета која са састоји у уништењу или оштећењу биљног или животињског света увек и у потпуности буде изражена у новцу. Наиме, постоје многе животињске врсте које имају огроман значај за животну средину, али чија тржишна, односно економска вредност није подложна процени. Због тога би било умесније да се процена „штете великих размера“ код овог облика кривичног дела препусти вештацима који поседују посебна стручна знања из области заштите животне средине и других повезаних области. У прилог томе говори и податак да правним схватањима кривичног одељења Врховног суда Србије, која се односе на новчане вредности као обележја неких кривичних дела, ово кривично дело није обухваћено.

И процену квалификаторне околности која постоји код другог тежег облика овог кривичног дела – да је за отклањање загађења потребно дуже време или велики трошкови, треба у сваком конкретном случају препустити вештацима која поседују посебна знања из области заштите животне средине. То је фактичко питање које суд решава у сваком конкретном случају.

Учиниолац кривичног дела загађења животне средине може да буде свако лице. Ово дело може да буде учињено са умишљајем и из нехата, при чему је тежа последица резултат нехата учиниоца.

За ово кривично дело прописане су различите казне, зависно од облика кривице са којим учинилац предузима радњу извршења основног дела, Ако је основно дело учињено са умишљајем, тада је за ово теже дело прописана казна затвора од једне до осам година и новчана казна, а за нехатно поступање учиниоца прописана је казна затвора од шест месеци до пет година и новчана казна. У случају да се суд определи да учиниоцу уместо казне изрекне условну осуду, може му одредити обавезу која се састоји у предузимању одређене прописане мере заштите, очувања и унапређења животне средине. Ако би учинилац пропустио да изврши ову обавезу, суд би могао да, у оквиру периода проверавања, продужи рок за њено испуњење или да условну осуду опозове и учиниоцу изрекне казну која је у условној осуди утврђена.

⁷⁴³ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 602.

3.2. Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину

Кривично дело противправне изградње и стављања у погон објеката и постројења која загађују животну средину такође спада у кривична дела против животне средине која имају посредан значај за заштиту животињског света, а које посебно долази до изражаја приликом извршења његовог тежег облика. Ово дело чини службено или одговорно лице које противно прописима о заштити, очувању и унапређењу животне средине дозволи изградњу, стављање у погон или употребу објеката или постројења или примену технологије којима се у већој мери или на ширем простору загађује животна средина. Објект овог кривичног дела јесу објекти, постројења или технологије којима се може загадити животна средина.⁷⁴⁴

Радња извршења дела одређена је вишеструко алтернативно и обухвата: 1) изградњу, 2) дозвољавање стављања у погон, 3) дозвољавање употребе одређених објеката или постројења и 4) дозвољавање примене одређених технологија. Дозвољавање се одређује као омогућавање издавања одобрења за постављање, адаптацију, проширење или реконструкцију оваквих средстава. Изградња подразумева непосредно или посредно постављање, монтирање, склапање, преправљање или реконструкцију таквих средстава. Стављање у погон јесте непосредно или посредно активирање средстава. Употреба укључује њихово коришћење за предвиђену намену тј. сврху. Примена технологије односи се на коришћење прљавих технолошких поступака за производњу или прераду.

Спорно је да ли дозвољавање, као радња извршења овог кривичног дела, може бити остварено и нечињењем. У том смислу, поставља се питање да ли дозвољавање обухвата само издавање дозволе за предузимање набројаних радњи или се под дозвољавањем подразумева и неспречавање тих радњи од стране службеног или одговорног лица. Како се издавање дозволе од стране службеног лица врши у одговарајућем управном поступку, не би било могуће да оно буде остварено и на пасиван начин – нечињењем. Међутим, ако је реч о дозвољавању од стране одговорног лица, на пример да се примени одређена технологија, радња извршења би могла бити остварена и нечињењем, односно

⁷⁴⁴ Јовашевић, Д.: Систем еколошких деликата – еколошко казнено право, *Op.cit.*, стр. 269.

пропуштањем да се примена те технологије спречи.⁷⁴⁵ Да би постојало ово кривично дело потребно је да је радња извршења предузета на одређени начин – противно важећим прописима из области заштите, очувања и унапређења животне средине. Поред тога, потребно је да се радња извршења предузима у односу на одређене објекте – објекте, постројења или технологије којима се животна средина загађује у озбиљнијим размерама, тачније, у већој мери или на ширем простору.

Тежи облик овог кривичног дела постоји ако је услед предузимања радње извршења основног дела наступила тежа последица и може бити остварен у две ситуације. У првој ситуацији се последица састоји у уништењу животињског или биљног света великих размера, а у другој ситуацији у загађењу животне средине у тој мери да су за његово отклањање потребни дуже време или велики трошкови. Тежа последица дела мора бити резултат нехата учиниоца и мора се налазити у узрочно – последичној вези са предузетом радњом извршења. Као и код кривичног дела загађења животне средине, и овде је процена да ли је наступила нека од тежих последица препуштена суду у сваком конкретном случају.

Учиниоца овог кривичног дела може бити само лице које има одређена својства – својство службеног или одговорног лица. Кривично дело се може учинити само са умишљајем.

За тежи облик овог кривичног дела предвиђена је казна затвора од једне до осам година. Уколико суд одлучи да учиниоцу изрекне условну осуду уместо казне, може му одредити обавезу да у одређеном року предузме неке од прописаних мера заштите, очувања и унапређења животне средине, а у случају неиспуњења тих обавеза, условна осуда може бити опозвана.

3.3. Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине

Кривично дело оштећења објеката и уређаја за заштиту животне средине чини лице које оштети, уништи, уклони или на други начин учини неупотребљивим објекте или

⁷⁴⁵ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 605.

уређаје за заштиту животне средине. Групни заштитни објект овог дела је животна средина, док су објекти радње: објекти и уређаји за заштиту животне средине. То могу бити различити објекти и уређаји. Пресудна је функција коју они обављају, а то је да служе за заштиту животне средине. За постојање кривичног дела је довољно да је радња извршења предузета и према једном таквом објекту, односно уређају.

Радња извршења основног облика дела је одређена алтернативно. Она обухвата: 1) оштећење, 2) уништење, 3) уклањање и 4) чињење на други начин неупотребљивим објеката или уређаја који су намењени за заштиту животне средине. Оштећење је делимично, привремено или краткотрајно онеспособљавање ствари чиме се смањује њена вредност или употребљивост за одређено краће или дуже време. Али, у случају оштећења ствар је могуће поправити или се оштећени део може заменити новим делом и на тај начин повратити првобитна вредност или употребљивост ствари. Уништење је промена супстанце или облика предмета физичким или хемијским путем, сагоревањем или растапањем, услед чега се у потпуности или трајно ствар више не може користити за своју првобитну намену. Овде се радњом сматра и уклањање објекта или уређаја, што значи да се ономогућава да они врше функцију за коју су намењени, премештањем са места на коме су се до тада налазили и где су вршили своју функцију и стављањем на друго, најчешће, непознато место. При томе није од значаја што се ти објекти или уређаји могу поново поставити.⁷⁴⁶ Чињење објеката или уређаја који су намењени за заштиту животне средине неупотребљивим на други начин може бити остварено различитим делатностима, начинима или средствима која су подобна да доведу до тога да се ови објекти или уређаји више не могу користити за своју првобитну намену, односно обављати своју првобитну функцију.

Учиница дела може да буде свако лице. Поред умишљаја, ово кривично дело се може учинити и са нехатом.

За заштиту животињског света посебан значај има трећи тежи облик овог кривичног дела. Ово дело постоји у случају да је услед умишљајног извршења основног или првог тежег облика дошло до уништења или оштећења животињског или биљног света великих размера или до загађења животне средине у тој мери да су за његово отклањање потребни дуже време или велики трошкови. Приликом тумачења појмова „уништење или оштећење

⁷⁴⁶ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 606.

животињског или биљног света великих размера“, „загађења животне средине у тој мери да су за његово отклањање потребни дуже време или велики трошкови“, треба сходно применити објашњење које је изнето у вези са тежим обликом кривичног дела животне средине.

За тежи облик дела прописане су различите казне зависно од облика кривице учиниоца приликом предузимања радње извршења основног дела. Ако је основно дело учињено са умишљајем, за теже дело је прописана казна затвора од једне до осам година. Ако је основно дело извршено са нехатом, тада је прописана казна затвора од шест месеци до пет година. Уколико суд изрекне учиниоцу дела условну осуду, може му одредити обавезу да у одређеном року предузме одређене прописане мере заштите, очувања и унапређења животне средине, у случају чијег кршења се условна осуда може опозвати.

3.4. Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја

Кривично дело уношења опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја чини лице које противно прописима унесе у Србију радиоактивне или друге опасне материје или опасне отпатке, односно које превози, прерађује, одлаже, сакупља или складишти такве материје или отпатке. И код овог кривичног дела, објект заштите је животна средина, која се може угрозити различитим врстама опасних материја, међу којима се по свом значају, природи и карактеристикама издвајају радиоактивне материје и отпаци. Објект напада су радиоактивне или друге опасне материје или опасни отпаци.⁷⁴⁷

Радња извршења основног облика дела је одређена алтернативно. Она обухвата: 1) уношење у Србију, 2) превозење, 3) прераду, 4) одлагање, 5) сакупљање и 6) складиштење радиоактивних или других материја или опасних отпадака. За постојање кривичног дела захтева се да је радња учињена на одређен начин – противно важећим прописима, на

⁷⁴⁷ Јовашевић, Д.: Систем еколошких деликата – еколошко казно право, *Op.cit.*, стр. 276.

одређеном месту – на територији Републике Србије и у односу на одређене предмете - радиоактивне или друге опасне материје или опасне отпатке. Уношење подразумева пребацивање радиоактивних или других опасних материја или опасних отпадака са територије стране земље преко државне границе на територију Републике Србије на било који начин и било којим превозним средством. Превозење подразумева транспорт радиоактивних или других опасних материја или опасних отпадака са једног места на друго, у оквиру територије Републике Србије или ван њених граница, било којим превозним средством, копненим, воденим или ваздушним путем. Прерада се односи на поступање са наведеним материјама тако да се измене њихова првобитна својства и да се од њих створе, направе, предмети који имају другачија, измењена својства. Сакупљање радиоактивних или других опасних материја или опасних отпадака подразумева њихово прикупљање, сабирање са различитих места, на различите начине и различитим средствима. Одлагањем и складиштењем сматра се остављање тих материја на одређеном простору.

Други тежи облик овог дела постоји ако је услед извршења основног дела дошло до уништења животињског или биљног света великих размера или до загађења животне средине у тој мери да су за његово отклањање потребни дуже време или већи трошкови. Дакле, овде се квалификаторна околност састоји у наступању теже последице у виду: а) уништења животињског или биљног света великих размера или б) загађења животне средине у тој мери да су за његово отклањање потребни дуже време или велики трошкови. Уништење биљног или животињског света би овде требало схватити као његово трајно истребљење или трајно и озбиљно повређивање, нарушавање његових квалитета док би оштећење требало тумачити као привремено, поправљиво, исправљиво негативно мењање квантитета, квалитета и битних својстава биљног и животињског света. Према члану 3. Закона о заштити животне средине, загађивање животне средине представља уношење загађујућих материја или енергије у животну средину, изазвано људским делатностима или природним процесима, које има или може имати штетне последице на квалитет животне средине и здравље људи. Појам „великих размера“, као и процена када су за отклањање загађења животне средине потребни дуже време или велики трошкови јесу фактичка питања о којима судско веће решава у сваком конкретном случају.

Најтежи облик овог дела чини лице које организује вршење основног облика тог кривичног дела. Дакле, овде се радња извршења састоји у организованом предузимању једне или више истих или различитих радњи извршења.

За тежи облик дела је прописана казна затвора од две до десет година и новчана казна, а за најтежи облик овог кривичног дела прописане су кумулативно казна затвора од три до десет година и новчана казна. Ако суд учиниоцу неког од ових облика изрекне условну осуду, може му одредити обавезу да у одређеном року предузме неку од прописаних мера заштите од јонизујућих зрачења или другу прописану меру заштите.

4. СПОРЕДНА КРИВИЧНА ДЕЛА ОД ЗНАЧАЈА ЗА ЗАШТИТУ ЖИВОТИЊА

У Републици Србији, основни извори кривичног права су: 1) Кривични законик, 2) Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица и 3) Закон о одговорности правних лица за кривична дела. Међутим, поред основног, постоји и допунско, споредно или помоћно кривично право. Њега чини скуп кривичноправних одредби садржаних у већем броју закона из других области права, који прописују одређена кривична дела којима се управо крше правила утврђена тим законима.⁷⁴⁸ Једно кривично дело од значаја за заштиту животиња прописано је у споредном законодавству. Реч је о кривичном делу надриветеринарства или неовлашћеног обављања ветеринарске делатности, које је прописано у Закону о ветеринарству, који се овде јавља као споредни извор кривичног права. Дакле, за разлику од осталих кривичних дела којима се доприноси заштити животиња у нашој земљи, кривично дело надриветеринарства није систематизовано у Кривичном законнику, већ у посебној одредби Закона о ветеринарству. Овај закон (члан 32.) изричито забрањује обављање ветеринарске делатности од стране лица која се, не сматрају ветеринарским радницима, те тако

⁷⁴⁸ Јовашевић, Д.: Кривично право, Општи део, *Op.cit.*, стр. 39.

прописује да кривично дело чини лице које се не сматра ветеринарским радником, а обавља ветеринарску делатност (члан 155.).

Закон о ветеринарству не одређује назив овог дела, већ само прописује да: „кривично дело чини лице које се у смислу Закона о ветеринарству не сматра ветеринарским радником, а обавља ветеринарску делатност“. С обзиром на то да није сврстано ни у једну групу кривичних дела из Кривичног законика, могло би се поставити питање заштитног објекта овог кривичног дела. Штавише, у контексту анализе кривичноправне заштите животиња, намеће се и питање да ли је оно уопште релевантно за ту проблематику и ако јесте, у којој мери? Аналогно решењима присутним у законодавствима наведених бивших југословенских република, може се закључити да има основа да се ово кривично дело и у нашем праву сврста у кривична дела против животне средине. Међутим, његов заштитни објект не укључује само животну средину, већ и низ других добара и вредности као што су живот и здравље животиња и обављање ветеринарске делатности. Дакле, објект заштите овог кривичног дела обухвата: 1) ветеринарску делатност, односно њено законито, ефикасно, савесно и квалитетно обављање и 2) живот и здравље животиња.

Радња извршења овог дела се састоји у обављању ветеринарске делатности. Појам ветеринарске делатности дефинисан је у члану 4. Закона о ветеринарству и обухвата следеће радње: 1) праћење, заштиту и унапређење здравља животиња, 2) заштиту животиња од заразних и других болести, 3) откривање и дијагностиковање болести и лечења оболелих животиња, 4) спровођење мера здравствене заштите животиња, 5) заштиту људи од зооноза, 6) контролу безбедности хране и производа животињског порекла, 7) обележавање и регистрацију животиња у одређеним ситуацијама, 8) контролу воде за напајање животиња ради обезбеђивања њене исправности, 9) контролу здравља приплодних животиња и њихове репродуктивне способности, као и спровођење мера за лечење стерилитета и вештачког осемењавања, 10) заштиту животне средине од загађења узрочницима заразних болести животиња, 11) заштиту животиња од мучења и патње и старање о добробити животиња, 12) контролу у производњи и промету ветеринарских лекова и медицинских средстава за употребу у ветеринарској медицини, 13) послове дезинфекције, дезинсекције, дератизације, дезодорације и деконтаминације и 14) ветеринарску едукацију и обавештавање.

Израз „обављање делатности“ указује на то да је у питању колективно кривично дело – привидни реални стицај у облику конзумпције које карактерише понављање кривичних дела која су повезана у једну целину тако да чине колективно (скупно) дело. Код надриветеринарства је реч о колективном кривичном делу у виду занимања. Такво дело постоји када је учинилац извршио једно или више истих или истоврсних дела, при чему је испољио спремност или склоност да настави са њиховим вршењем и то као занимање, професију или вид обављања посла, без обзира да ли на страни учиниоца постоји намера прибављања имовинске користи или не. За постојање овог кривичног дела захтева се да се обављање ветеринарске делатности, односно неке од радњи које у ову делатност спадају, врши од стране лица које нема својство ветеринарског радника ако поступа са умишљајем као обликом кривице. Према Закону о ветеринарству (члан 31.), појам ветеринарског радника обухвата ветеринаре и ветеринарске техничаре. Ветеринар који има завршен седми степен стручне спреме и положен стручни испит може да обавља све стручне послове ветеринарске делатности. Ветеринарски техничар који има завршен шести степен стручне спреме и положен стручни испит помаже ветеринарима у обављању ветеринарске делатности и под њиховим надзором може обављати послове које му они одреде. Он не може изводити хируршке захвате, постављати дијагнозу, прописивати начин лечења и самостално располагати лековима. У посебним околностима, ветеринарски техничари могу уз сагласност и под надзором ветеринара, обављати одређене хируршке захвате. За постојање овог кривичног дела није потребно да је обављање ветеринарске делатности од стране лица које нема својство ветеринарског радника вршено уз било какву материјалну надокнаду.

Последица дела се састоји у проузроковању апстрактне опасности за живот и здравље животиња. То значи да је за постојање овог дела довољно да је лице које нема својство ветеринарског радника обављало ветеринарску делатност. Није од значаја да ли је у конкретном случају услед тога проузрокована и друга тежа последица, у виду конкретне, непосредне опасности по живот или здравље животиња или у виду повреде која би се састојала у угинућу или нарушавању телесног или психичког интегритета животиња или погоршању њиховог здравственог стања или ширења болести животиња. Уколико би услед предузимања радње извршења овог кривичног дела наступила нека од наведених тежих

последица и ако би у односу на такву последицу постојао нехат учиниоца, она би се само могла узети у обзир као отежавајућа околност приликом одмеравања казне учиниоцу.

За ово дело, Законом о ветеринарству је прописана казна затвора до једне године.

Насупрот решењу присутном у нашем позитивном праву, у Црној Гори, Републици Српској и Федерацији Босне и Херцеговине, ово дело је прописано у главном кривичном законодавству. У Кривичном законнику Црне Горе оно носи назив кривично дело надриветеринарства (члан 320.) и систематизовано је у оквиру двадесет и шестог поглавља посвећеног кривичним делима против животне средине и уређења простора. У Републици Српској и Федерацији Босне и Херцеговине се та инкриминација назива кривичним делом неовлашћеног обављања ветеринарских услуга и налази се у тридесет и трећем поглављу Кривичног закона Републике Српске, посвећеном кривичним делима против животне средине, односно двадесет и шестом поглављу Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине посвећеном кривичним делима против околиша, пољопривреде и природних добара.

Закон о ветеринарству Републике Србије, којим је ово кривично дело прописано, не користи ни један од наведених израза („надриветеринарство“ или „неовлашћено обављање ветеринарских услуга“) да означи ту инкриминацију, већ само наводи у чему се она састоји и прописује за њу одговарајућу казну. Упоредјујући њену садржину са садржином инкриминација из Кривичног законика, односно кривичних закона ових биших југословенских република, може се закључити да би употреба било ког од наведена два израза и у нашем праву била сасвим оправдана и прихватљива. Ипак, треба нагласити да између тих инкриминација ипак постоје одређене разлике. Наиме, кривично дело надриветеринарства (члан 320. КЗЦГ), састоји се у бављењу лечењем животиње или пружањем других ветеринарских услуга уз накнаду, од стране лица које не поседује одговарајућу стручну спрему. Са друге стране, неовлашћено обављање ветеринарских услуге (члан 426. КЗРС, односно члан 309.КЗФБиХ) састоји се у обављању послова здравствене заштите (заштите здравља) животиња или других ветеринарских захвата од стране лица које нема одговарајућу (прописану) стручну спрему, односно од стране неовлашћеног лица. Дакле, у црногорском кривичном праву се за постојање кривичног дела надриветеринарства захтева да је бављење пружањем ветеринарских услуга учињено

уз накнаду, док овај услов није прописан у законима Републике Српске и Федерације Босне и Херцеговине, као ни у Закону о ветеринарству Републике Србије.

Кривично дело прописано Законом о ветеринарству има одређених сличности са кривичним делом под називом надрилекарство и надриапотекарство које је предвиђено у члану 254. Кривичног законика, у групи кривичних дела против здравља људи. Реч је заправо о два кривична дела – кривичном делу надрилекарства и кривичном делу надриапотекарства која су прописана истим чланом из разлога легислативне технике и због сличности која између њих постоји.⁷⁴⁹ Кривично дело надрилекарства и надриапотекарства састоји се у бављењу без одговарајуће стручне спреме лечењем или пружањем других медицинских услуга (надрилекарство), односно у бављењу без одговарајуће стручне спреме справљањем или издавањем лекова (надриапотекарство). Објект заштите овог дела је здравље људи.

Радња извршења овог дела се састоји у бављењу лечењем или пружањем других медицинских услуга, односно у бављењу справљањем или издавањем лекова. За постојање кривичног дела потребно је да је бављење наведеним делатностима учињено од стране лица које нема стручну спрему која је одговарајућим прописима предвиђена као услов за обављање тих делатности. За појам бављења није довољно да је кривично дело извршено само једном. У таквом случају неће постојати радња извршења овог дела, чак ни ако се процени да је на страни учиниоца постојала намера, односно спремност да се то дело понавља зато што је неприхватљиво да се учинилац кажњава због неких својих евентуалних, будућих поступака.⁷⁵⁰

Може се поставити питање да ли појам „обављања“ ветеринарске делатности код кривичног дела надриветеринарства треба тумачити на исти начин као и појам „бављења“ код кривичног дела надрилекарства и надриапотекарства. Чини се да би то било сасвим оправдано с обзиром на сличност између садржине, али и смисла наведених инкриминација. У складу са тим, требало би узети да је и за постојање кривичног дела надриветеринарства потребно да је радња извршења предузета више од једног пута. За постојање надрилекарства и надриапотекарства, исто као и за постојање надриветеринарства, захтева се да је радња предузета од стране лица које нема

⁷⁴⁹ Стојановић, З., Перић, О.: Кривично право, Посебни део, Правна књига, Београд, 2009. године, стр. 203.

⁷⁵⁰ Стојановић, З., Перић, О.: Кривично право, Посебни део, *Ibid.*, стр. 203.

одговарајућу стручну спрему, односно које не поседује формалне квалификације за вршење одређених делатности. Као и код кривичног дела из Закона о ветеринарству, ни овде се не захтева да је лечење или пружање других медицинских услуга, односно справљање и набављање лекова учињено уз накнаду, односно ради стицања било какве материјалне добити.

За кривична дела надрилекарства и надриепотекарства прописане су алтернативно новчана казна или казна затвора до три године.

5. ОДНОС КРИВИЧНИХ ДЕЛА И ПРЕКРШАЈА ОД ЗНАЧАЈА ЗА ЗАШТИТУ ЖИВОТИЊА

5.1. Уводна разматрања

Бројна питања која се дотичу заштите животне средине уопште, али и заштите и добробити животиња у нашој земљи регулисана су законима из области прекршајног права. Као најважнији од тих закона издвајају се: 1) Закон о заштити животне средине, 2) Закон о заштити природе, 3) Закон о дивљачи и ловству, 4) Закон о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда, 5) Закон о ветеринарству, 6) Закон о сточарству и 7) Закон о добробити животиња. Кршењем одредби ових закона остварују се обележја најблаже врсте еколошких деликата у казненом законодавству наше земље – еколошких прекршаја. Реч је о повредама законских прописа из области заштите и уређења животне средине које су законом или другим прописом одређене као прекршаји. Ови прекршаји третирају се као блага или незнатна угрожавања или повреде животне средине у целости или појединих њених сегмената (воде, ваздуха, земљишта, флоре, фауне итд.), која су учињена са

умишљајем или са нехатом и за чије су учиниоце прописане прекршајне казне или заштитне мере.⁷⁵¹

Међутим, може се десити да у одређеним случајевима истом људском радњом (чињењем или нечињењем, односно пропуштањем) истовремено буду остварена и обележја бића неког од кривичних дела против животне средине и обележја бића неког од прекршаја из набројаних закона. Чињеница да из оваквих случајева „идентитета чињеничног стања“ неретко могу проистећи бројне дилеме у судској пракси намеће потребу да се размотри однос између кривичноправних и прекршајноправних одредби од значаја за заштиту животиња у нашој земљи. Ни у теорији не постоји јединствен став када је у питању постављање критеријума за дистинкцију између кривичних дела и прекршаја. Поједини аутори сматрају да је разлика између ове две врсте деликата квалитативног карактера, док други аутори сматрају да је природа те разлике искључиво квантитативна⁷⁵². Према Кривичном законнику (члан 14.), кривично дело се дефинише као дело које је законом предвиђено као кривично дело, које је противправно и које је скривљено. Закон о прекршајима⁷⁵³ (члан 2.) дефинише прекршај као противправну скривљено извршену радњу која је прописом надлежног органа одређена као прекршај. Дакле, обе врсте деликата су одређене формалним дефиницијама, на основу којих је тешко пронаћи разлику између њих, осим у природи прописа којима су предвиђени, јер се кривично дело може прописати само законом, док прекршаји могу бити прописани не само законом, већ и подзаконским прописима. Познавање теоријских дефиниција обе ове групе кажњивих понашања може олакшати њихово разликовање у пракси. У теорији, прекршај се може одредити као „друштвено штетно, противправно и скривљено поступање које је уперено против јавних интереса друштва или против јавног поретка, а чије извршење не доводи у питање економске и политичке основе развоја и опстанка друштвеног и правног система, већ се њиме наноси штета правном поретку у виду ремећења јавног реда и мира, слабљења друштвене дисциплине и ометања вршења функција државних и других органа“⁷⁵⁴.

⁷⁵¹ Јовашевић, Д.: Систем еколошких деликата – еколошко казнено право, *Op.cit.*, стр.178.

⁷⁵² Јовашевић, Д.: Кривично право, Општи део, *Op.cit.*, стр. 28.

⁷⁵³ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 101/2005, 116/2008 и 111/2009.

⁷⁵⁴ Кокољ, М. Прекршајно право, Привредна академија, Нови Сад, 2007. године, стр. 23.

Изузетно је важно одредити да ли су неким понашањем у конкретном случају остварена обележја бића кривичног дела или обележја прекршаја. Од тога зависи надлежност државних органа за покретање и вођење поступка против учиниоца, као и врста и висина санкције која му у конкретном случају може бити изречена. Због тога ће посебном анализом бити обухваћен однос између појединих кривичних дела и прекршаја који су прописани неким од наведених закона. У том контексту биће размотрени односи између следећих деликата:

1) однос између кривичног дела убијања и злостављања животиња и прекршаја прописаних Законом о добробити животиња;

2) однос између кривичног дела несавесног пружања ветеринарске помоћи и прекршаја у Закону о ветеринарству и Закону о добробити животиња;

3) однос између кривичног дела незаконитог лова са прекршајима у Закону о дивљачи ловству и

4) однос између кривичног дела незаконитог риболова са прекршајима према Закону о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда.

5.2. Прекршаји из Закона о добробити животиња

Република Србија је закон посвећен регулисању минималних стандарда заштите и добробити животиња и прописивању механизма за поштовање тих стандарда и санкционисање њиховог кршења усвојила 2009. године. У питању је Закон о добробити животиња, којим се уређују добробит животиња, права, обавезе и одговорности физичких и правних лица установљена у циљу њеног остварења, као и заштита животиња од злостављања. Овим Законом се нарочито дефинишу обавезе људи приликом убијања (клања) животиње, њиховог држања, узгоја, промета, превоза и спровођења огледа на њима. Поред минималних стандарда у погледу добробити животиња, овим Законом установљена је и дужност релевантних субјеката да подстичу јачање свести о значају

добробити животиња, као и обавеза свих грађана да спрече и пријаве надлежним органима окрутно поступање других људи према њима.

Закон о добробити животиња изричито забрањује злостављање животиња (члан 7.) за које прописује прекршајну санкцију – новчану казну у износу од пет хиљада до педесет хиљада динара за физичко лице (члан 85.), односно од стотину хиљада до милион динара за правно лице (члан 82. став 3.). Злостављањем животиња, које може бити физичко и психичко, се у смислу овог Закона, сматра свако поступање или непоступање са животињама којим се намерно или из нехата изазива бол, патња, страх, стрес, повреда и нарушава генетска целовитост животиње и изазива смрт. Према овом Закону (члан 18.), физичко злостављање животиња обухвата нарушавање физичке целовитости животиње оштећењем ткива и органа, као што су батинање, шутирање, бичевање, сексуално насиље, присиљавање на рад или обуку који превазилазе издржљивост животиње, неодговарајући начини хватања и обуздавања, спровођење интервенција на животињама супротно законским одредбама и свесно репродуковање јединки које пате од наследних болести, ако се оно не врши у огледне сврхе у складу са законом. Психичко злостављање животиње обухвата нарушавање њене психичке целовитости које може изазвати или изазива поремећаје у понашању, у смислу онемогућавања животињи да задовољи своје основне потребе у понашању, да искористи простор за одмор и заклон, разјаривања животиње применом физичке силе, другим животињама или надражајима који јој нису својствени, доношења страха, патње и проузроковања осећаја досаде и несигурности, као и спречавања животиње да успостави социјалну везу са животињама исте врсте.

У оквиру осамдесет и две таксативно набројане активности које се сматрају прекршајима из члана 82. Закона о добробити животиња и које су забрањене наведеним новчаним казнама, сврстане су: лишавање живота, односно убијање животиње супротно одредбама тог Закона, или на јавном месту, као и убијање и злостављање животиње ради производње филмова и реклама, употреба отрова и других хемијских средстава који изазивају бол, патњу и смрт животиња (осим у случају контроле популације глодара) и занемаривање животиње лишавањем основних животних потреба. Са друге стране, на основу члана 269. Кривичног законика убијање, повређивање, мучење или злостављање животиње на други начин сматра се кривичним делом, чији је основни облик забрањен новчаном казном или казном затвора до једне године.

Злостављање животиње у смислу Закона о добробити животиња може бити учињено, како намерно (умишљајно), тако и из нехата (члан 5. тачка 18.), док је за кривично дело убијања и злостављања животиња као облик кривице предвиђен искључиво умишљај, који мора да обухвати и свест о томе да се предузимањем радње извршења крше одговарајући прописи⁷⁵⁵. Из тога произлази да се мучење, односно злостављање животиње учињено из нехата, у сваком случају третира као прекршај. Међутим, може се поставити питање када ће се једно умишљајно понашање (чињење или нечињење) које би истовремено било окарактерисано као злостављање животиње у смислу одредаба Закона о добробити животиња, односно злостављање животиње у смислу одредаба Кривичног законика, сматрати прекршајем, а када кривичним делом.

За разлику од Кривичног законика који не наводи изричито које све животиње могу бити објект радње кривичног дела убијања и злостављања животиња, Закон о добробити животиња (члан 5.) дефинише животињу као сваког кичмењака који је у стању да осети бол, патњу, страх и стрес, истичући да се добробит животиња односи нарочито на: животиње које се користе у производне, научноистраживачке, биомедицинске и образовне сврхе, за изложбе, такмичења, приредбе и друге облике јавног приказивања, животиње за рад и службене животиње, кућне љубимце, напуштене и изгубљене животиње и дивље животиње у заточеништву (члан 2.). Будући да је, упркос широкој законској формулацији, у нашој теорији прихваћен рестриктиван став да кривичноправна заштита животиња треба да буде ограничена само на оне животиње чије убијање и мучење код већине људи изазива сажаљење⁷⁵⁶, потпуно је оправдано да барем прекршајна инкриминација обухвати шири круг објеката радње. У противном би се кажњавање, према одредбама кривичног или прекршајног права, свело само на окрутност према кућним љубимцима, што свакако није довољна гаранција добробити животиња у једном савременом правном систему.

Поред разграничења између основног облика кривичног дела убијања и злостављања животиња и појединих прекршаја у смислу Закона о добробити животиња, изузетно је важно направити дистинкцију између другог тежег облика кривичног дела убијања и злостављања животиња који чини лице које из користољубља организује, финансира или је домаћин борбе између животиња исте или различите врсте или које

⁷⁵⁵ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 615.

⁷⁵⁶ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Ibid.*, стр. 614.

организује или учествује у клађењу на оваквим борбама. И Закон о добробити животиња садржи одредбе које се директно или индиректно односе на борбе између животиња. Овим Законом је изричито забрањено одржавање борби између животиња или између животиња и људи, односно организовање клађења или клађење у борби између животиња. Поред тога, забрањено је и држање, репродуковање, обучавање или вршење промета животиња у сврху борбе, као и стављање на располагање објеката, земљишта или материјалних средстава другом лицу ради борбе између животиња или између животиња и људи. Кршење ових законских забрана представља прекршаје чији учиниоци подлежу прекршајној одговорности. Коначно, предвиђено је да прекршајном санкционисању подлеже и физичко лице које само присуствује борбама између животиња.

Закон о добробити животиња садржи још неколико одредби које се не односе искључиво на борбе између животиња, али које могу бити прекршене приликом приређивања таквих „манифестација“ или током припремања животиња за учествовање на истим. У том смислу, прекршајем се према овом Закону сматра и повећавање агресивности животиње селекцијом или механичким методама и нахушкавање животиња на људе или друге животиње, осим у поступку дресуре службених животиња. Будући да тренинг паса за борбу неретко укључује и њихово нахушкавање и пуштање на другу животињу, која служи као „живи мамац“⁷⁵⁷ од посебног су значаја одредбе чл. 7. и 82. овог Закона којима се забрањује коришћење живих животиња као мамаца за лов или обуку других животиња. У таквом случају не треба изгубити из вида да ће у погледу животиње која је коришћена као „живи мамац“ за обуку често бити остварени и услови за постојање основног облика кривичног дела убијања и злостављања животиња.

Припремање паса за борбу и повећавање њихове способности, издржљивости и агресивности често подразумева и подвргавање животиња дејству одређених вештачких супстанци попут стероида⁷⁵⁸. Законом о добробити животиња у члану 7. инкриминисане су

⁷⁵⁷ Више о томе видети у: Gibson, H. Dog Fighting Legal Overview, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2005. године, преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ovusdogfighting.htm>, приступ: 16.12.2010. године и : Gibson, H. Dog Fighting Detailed Discussion, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2005. године, преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ddusdogfighting.htm>, приступ: 16.12.2010. године.

⁷⁵⁸ Ortiz, F. Making the Dogman Heel: Recommendations for Improving the Effectiveness of Dogfighting Laws, *Stanford Journal of Animal Law and Policy*, вол. 3, 2010. године, стр. 38.

и одређене радње које су усмерене на допинг животиње у смислу давања страних супстанци или већих количина супстанци које организам животиње нормално садржи са циљем да се на вештачки начин стимулишу радне и спортске способности животиње.⁷⁵⁹ Прекршајем се сматрају следеће радње: поседовање, употреба и продаја лекова и супстанци у циљу допинговања животиња, подстицање, подржавање, помагање и прикривање допинга животиња. У том контексту треба подвући и забрану храњења или напајања животиња супстанцама које начином употребе или садржајем могу да изазову непотребну патњу или бол животиње, која има посебну тежину ако се узме у обзир податак да поједини власници или држаоци паса за борбу додају истима у храну различите супстанце (укључујући и барут) у намери да повећају њихову агресивност и борбеност⁷⁶⁰.

Прописивањем наведених забрана, Закон о добробити животиња омогућава прекршајноправно санкционисање широког спектра активности које су на директан или индиректан начин усмерене на одржавање борби између животиња. На тај начин су створени предуслови не само за адекватну државну реакцију на ову појаву, већ и за њену ефикасну превенцију. Међутим, доследна примена релевантних одредби овог Закона захтева и јасно разграничење са нормама Кривичног законика које су посвећене истој материји. И Закон о добробити животиња и Кривични законик инкриминишу одржавање (односно организовање или бивање домаћином) борби између животиња, организовање клађења и клађење у борби између животиња, као и финансирање (односно стављање на располагање објеката, земљишта или материјалних средстава другом лицу ради борбе између животиња или између животиња и људи).⁷⁶¹

За постојање другог тежег облика кривичног дела убијања и злостављања животиња захтева се да организовање, финансирање или бивање домаћином борби између животиња или организовање или учествовање у клађењу на таквим борбама буде учињено из користољубља. Са друге стране, Закон о добробити животиња предвиђа прекршајну одговорност за само одржавање борби између животиња, организовање клађења и клађење

⁷⁵⁹ Члан 5. став 1. тачка 6. Закона о добробити животиња.

⁷⁶⁰ Ortiz, F. Making the Dogman Heel: Recommendations for Improving the Effectiveness of Dogfighting Laws, *Stanford Journal of Animal Law and Policy*, вол. 3, 2010. године стр. 33. и 45.

⁷⁶¹ Видети: члан 7. став 1. тачка 22. и 23. и члан 82. став 1. тачка 21. и 22. Закона о добробити животиња и члан 269. став 3. Кривичног законика.

на таквим борбама, стављање на располагање објеката, земљишта или материјалних средстава другом лицу ради борбе између животиња или између животиња и људи, независно од постојања на страни учиниоца субјективног елемента – побуде у виду користољубља. Дакле, мотив у виду тежње за прибављањем прекомерне имовинске користи на страни учиниоца може се сматрати пресудним критеријумом за разграничење између ова два деликта.

Закон о добробити животиња не говори експлицитно о несавесном пружању ветеринарске помоћи, али, слично као и Закон о ветеринарству обрађује одређена питања релевантна за ту проблематику. Између осталог, посебном одредбом Закона о добробити животиња (члан 5.) дефинисан је појам добре ветеринарске праксе, који обухвата принципе професионалног понашања и спровођења система управљања квалитетом рада субјектата који обављају ветеринарску делатност у складу са правилима ветеринарске етике. Посебно је Законом о добробити животиња (члан 13.) наглашено да се све интервенције које обавља ветеринар, односно сви захвати којима се спречавају болести и повреде или мења физичка, психичка или генетска целовитост животиње (члан 5.) морају обављати у складу са добром ветеринарском праксом. Такође је овим Законом изричито забрањено подвргавање или омогућавање подвргавања животиње интервенцији која се спроводи без стручне бриге и хуманости и противно правилима добре ветеринарске праксе, као и давање животињи лекова, медицинских и других сличних средстава која немају за циљ дијагностику, превентиву, лечење животиње и побољшање њеног здравственог стања, а могу довести до промене у њеном понашању или физичких и психичких способности (члан 7.).

Иако од тога зависи и надлежност суда и врста, односно висина санкције која се учиниоцу може изрећи, Закон о добробити животиња не садржи одредбе на основу којих би се ближе одредио његов однос са нормама Кривичног законика. Чињеница да он представља *lex posterior* и *lex specialis* не доприноси решавању дилеме, будући да овде није реч о колизији два кривична закона, већ о стицају одредаба кривичног и прекршајног права. Због тога би у случају умишљајног злостављања, односно мучења животиње требало применити правило да уколико је једно кажњиво понашање истовремено предвиђено и као кривично дело и као прекршај (у случају идентитета чињеничног стања),

кривично дело као теже апсорбује прекршај⁷⁶² Дакле, чињеница да је лице већ кажњено за кривично дело убијања и мучења животиња представља основ који искључује кажњивост за прекршај у смислу Закона о добробити животиња. Међутим, ако је то лице претходно кажњено за прекршај, прекршајна казна му се обавезно урачунава у казну коју му (у случају идентитета) изриче кривични суд.

У сваком случају, треба истаћи да паралелна егзистенција, односно предвиђеност у нашем правном систему и кривичног дела убијања и злостављања животиња и прекршаја у смислу Закона о добробити животиња представља одређено јемство да ће, било кривичноправно, било прекршајноправно, бити санкционисан знатно шири круг недозвољених понашања људи према животињама него што би то било у случају да је регулисање ове материје препуштено само кривичном или само прекршајном праву. Тиме се омогућава да на одређен начин (прекршајноправно) буду санкционисана људска чињења или нечињења која не представљају најозбиљније видове повређивања или угрожавања живота и телесног или психичког интегритета животиња, и која се не би могла подвести под нека од анализираних кривичних дела против животне средине, али којима се ипак у знатној мери крше основни принципи добробити животиња. Осим тога, значају одредаба Закона о добробити животиња и за кривичноправну заштиту животиња доприноси и чињеница да су у њему дефинисани многи појмови који се, као бланкетне формулације, употребљавају у Кривичном законикау. Реч је о појмовима као што су: „животиња“, „мучење животиње“, „борбе између животиња“ али и многи други појмови од значаја за тумачење садржине кривичних дела којима се штите животиње.

5.3. Прекршаји из Закона о ветеринарству

Законом о ветеринарству регулисана су питања од значаја за заштиту и унапређење здравља и добробити животиња, као што су: заразне болести животиња и мере за спречавање појаве, откривање, спречавање ширења, сузбијање и искорењивање тих болести и болести које се са животиња могу пренети на људе, ветеринарско – санитарна

⁷⁶²Јовашевић, Д.: Кривично право, Општи део, *Op.cit.*, стр. 80 – 81.

контрола и услови за производњу и промет животиња, производа животињског порекла, хране животињског порекла, хране за животиње, а уређени су и услови за обављање ветеринарске делатности. Иако он не садржи одредбе које се директно баве проблематиком несавесног пружања ветеринарске помоћи, ипак, његове одредбе имају посредан значај за превенцију и санкционисање ове појаве. Пре свега, чланом 4. Закона одређено је које активности улазе у појам ветеринарске делатности, која правна и физичка лица могу да их обављају и под којим условима. Посебан значај за превенцију несавесног поступања ветеринарских радника приликом пружања ветеринарске помоћи има одредба члана 139. Закона о ветеринарству којом се ветеринарима и ветеринарским техничарима истовремено додељује право и намеће обавеза на стручно усавршавање. Осим тога у члану 155. је предвиђено и кривично дело бављења ветеринарском делатношћу без прописане стручне спреме (надриветинарство). Наиме, Закон изричито забрањује обављање ветеринарске делатности од стране лица која се не сматрају ветеринарским радницима (члан 32.), односно ветеринарима и ветеринарским техничарима (члан 31.), прописујући да ће се такво лице казнити за кривично дело казном затвора до једне године.

Примену општих одредаба Закона о ветеринарству којима се уопштено забрањује убијање и злостављање, односно злоупотреба животиња требало би размотрити у случају да је ветеринарски радник поступао несавесно, али да упркос томе нису испуњени услови за његову кривичну одговорност. Ако услед умишљајног или нехатног несавесног поступања ветеринарског радника не дође до угинућа више од једне животиње или до проузроковања знатне штете, постоји само покушај кривичног дела несавесног пружања ветеринарске помоћи, који није кажњив. То не значи да у конкретном случају животињи која је објект радње неће бити нанети непотребан бол, патња, страх или стрес. Под условом да је ветеринарски радник поступао са умишљајем (директним или евентуалним) постојала би могућност да његовим понашањем буду остварена обележја бића другог кривичног дела –убијања и злостављања животиња. Са друге стране, ако би ветеринарски радник поступао са нехатом као обликом кривице, могло би бити речи о прекршају у смислу злостављања животиња (према Закону о добробити животиња), односно злоупотребе животиња (према Закону о ветеринарству).

Насупрот изнетом схватању, у многим федералним јединицама Сједињених Америчких Држава, на пример, потпуно је искључена могућност да ветеринар одговара за

злостављање животиња које би било учињено приликом пружања ветеринарске помоћи. Тако категорично онемогућавање да цела професија буде подвргнута кривичноправном санкционисању потпуно неоправдано анулира значајан механизам правне заштите, чиме се допушта да злостављање животиња под специфичним околностима остане некажњено.⁷⁶³

5.4. Прекршаји из Закона о дивљачи и ловству

Законом о дивљачи и ловству уређен је низ питања од значаја за дивљач, као део животне средине, и ловство, као значајну привредну грану. Између осталог, уређује се: заштита, управљање, лов, коришћење и унапређивање популације дивљачи у ловишту, заштита, очување и унапређивање станишта дивљачи и заштита, уређивање и одржавање ловишта. Смисао Закона састоји се првенствено у обезбеђивању одрживог газдовања популацијама дивљачи и њихових станишта, и то на начин и у обиму којим се трајно одржава и унапређује виталност популација дивљачи, производна способност станишта и биолошка разноврсност, чиме се постиже испуњавање економских, еколошких и социјалних функција ловства. Дивљач је Законом о дивљачи и ловству (члан 1.) проглашена за природно богатство и имовину Републике Србије која се мора користити под условима и на начин који је тим законом предвиђен.

Будући да је кривично дело незаконитог лова, као и већина кривичних дела против животне средине, бланкетног карактера, одредбе Закона о дивљачи и ловству су од изузетног значаја за правилно тумачење и примену те инкриминације. Наиме, овим Законом су дефинисани основни појмови од значаја за њено разумевање, као што су појмови: дивљач, ловостај, ловиште, дозвола за лов, али и недозвољени начини и средства лова.

⁷⁶³ Green, C.: The Future of Veterinary Malpractice Liability in the Care of Companion Animals, *Animal Law*, вол. 10:163, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2004. године, стр. 181 – 182., преузето са: http://www.animallaw.info/journals/jo_pdf/vol10_p163.pdf, приступ: 29.09.2011. године.

У вези са забранама у лову, Закон о дивљачи и ловству у члану 76. предвиђа већи број ситуација или околности под којима се ловостајем заштићена дивљач не сме ловити, а набраја и низ начина, односно средстава лова чија је примена у односу на ловостајем заштићену дивљач забрањена. Најпре је прописано да се ловостајем заштићена дивљач не сме ловити уколико је угрожена пожаром, поплавом, снежним наносима, поледицом и другим елементарним непогодама. Када је у питању крупна дивљач (изузев дивље свиње, вука, шакала и лисице), Закон забрањује да се она лови пригоном, прогоном или псима. У погледу забрањених начина, метода односно средстава лова, прописано је да је ловостајем заштићену дивљач забрањено ловити употребом рефлектора (фарова), бакљи и других вештачких светлосних извора (осим у случају лова на дивљу свињу, вука, шакала и лисицу), аеронаутичких машина, огледала, електронских уређаја, аудио уређаја и живих мамаца, као и употребом хране са омамљујућим средствима. Као један од забрањених начина лова ове дивљачи предвиђена је и употреба паса који нису ловачки расни пси, паса који нису вакцинисани и обележени у складу са прописима којима се уређује ветеринарство и паса оних раса чија употреба није предвиђена ловном основом, као и употребом сокола и других птица грабљивица у ловиштима у којима такав начин лова није предвиђен ловном основом.

Такође, забрањено је ловити ловостајем заштићену дивљач употребом лука и стреле и самострела у отвореним ловиштима, као и у ограђеним ловиштима у којима такав начин лова на крупну дивљач није предвиђен ловном основом. Посебно је забрањен лов замкама или клопкама, а када су у питању птице, и лов употребом лепкова, мрежа и кућица са мрежом или помоћу других средстава за њихово масовно хватање, односно уништавање. Незаконитим се проглашава и лов ловостајем заштићене дивљачи гађањем из моторног возила и гажењем моторним возилом и употребом војничког оружја и војничке муниције. У погледу ситне дивљачи се посебно забрањује лов пушком са олученим цевима, пушком са неолученим цевима која прима више од два метка, као и полуаутоматском пушком са неолученим цевима која није редуцирана на два метка, док се у погледу крупне дивљачи (осим дивље свиње) забрањује лов пушком са неолученим цевима. Посебно је значајно што Закон о дивљачи и ловству поред таксативно набројаних забрањених начина лова, недозвољеним проглашава и све остале нехумане методе и средства која могу да изазову локални нестанак или озбиљан поремећај у популацији дивљачи. Оваква формулација

оставља листу забрањених начина лова отвореном, допуштајући да прекршајноправно буду санкционисани и други начини, методи или средства лова који не спадају у претходно набројане, али који се могу окарактерисати као нехумани и за које се процени да су подобни да изазову неку од наведених штетних последица по популацију дивљачи. Такође се забрањује употреба одређених врста оружја и муниције у односу на одређене врсте дивљачи или њиховог подмлатка.

У казним одредбама Закона о дивљачи и ловству предвиђена је одговорност физичких лица, правних лица и одговорних лица у правном лицу за кршење његових одредби, и то како за привредне преступе, тако и за прекршаје. Међутим, када говори о прекршајноправној одговорности физичких лица, Закон не спомиње лов ловостајем заштићене дивљачи на неки од недозвољених начина, односно применом неких од набројаних недозвољених средстава за лов. То значи да одредба Закона у којој су ти недозвољени начини и средства набројани и описани, барем када је у питању одговорност физичког лица, има значај само приликом попуњавања бланкетне диспозиције кривичног дела незаконитог лова. Из тога следи да физичко лице које лови ловостајем заштићену дивљач на неки од недозвољених начина или применом недозвољених средстава за лов може само да одговара за кривично дело незаконитог лова под условом да је својим понашањем у конкретном случају остварило сва обележја бића тог кривичног дела. Дакле, примена неког од недозвољених начина или средстава лова неће ни у ком случају имати за последицу прекршајноправну одговорност учиниоца.

Чини се да је на овај начин неоправдано сужена могућност санкционисања незаконитог лова. Наиме, кривично дело незаконитог лова може бити учињено само са умишљајем као обликом кривице⁷⁶⁴. Међутим, за разлику од кривичног права, где се за нехат одговара само изузетно, под условом да је за одређено кривично дело у посебном делу Кривичног законика прописан и нехатни облик, код прекршаја нехат управо представља основни облик кривице. Дакле, за постојање прекршаја довољно је да је на страни учиниоца постојао нехат као облик кривице, осим ако је прописом о прекршају изричито предвиђено да ће се учинилац казнити само за прекршај учињен са умишљајем.⁷⁶⁵ Како у Кривичном законнику није предвиђен нехатни облик незаконитог

⁷⁶⁴ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, *Op.cit.*, стр. 624.

⁷⁶⁵ Кокољ, М.: Прекршајно право, *Op.cit.*, стр. 45.

лова, већ само умишљајни, а с обзиром на чињеницу да ни Закон о дивљачи и ловству не инкриминише као прекршај вршење лова на недозвољен начин или недозвољеним средствима од стране физичког лица, практично је искључена могућност било каквог санкционисања нехатног вршења незаконитог лова.

Закон о дивљачи и ловству једино предвиђа могућност санкционисања лова ловостајем заштићене дивљачи на неки од недозвољених начина, односно применом неких од недозвољених средстава, као привредног преступа, што значи да за такав начин лова могу одговарати само правно лице или одговорно лице у правном лицу (члан 102.). Привредним преступом је проглашено и коришћење у лову оружја и муниције супротно начину на који је то Законом о дивљачи и ловству прописано. За овај привредни преступ корисник ловишта – правно лице се кажњава новчаном казном од милион и пет стотина хиљада до три милиона динара, а одговорно лице у правном лицу кориснику ловишта новчаном казном од две хиљаде до две стотине хиљада динара. Поред новчане казне, за овај привредни преступ се кориснику ловишта – правном лицу може изрећи и заштитна мера забране обављања одређене привредне делатности, а одговорном лицу заштитна мера забране вршења одређене дужности у трајању до десет година. Осим тога, учиниоцу овог привредног преступа може бити одређена и заштитна мера одузимања предмета који су употребљени или намењени за извршење привредног преступа, односно који су настали извршењем привредног преступа.

Ранији Закон о ловству⁷⁶⁶, који је престао да важи ступањем на снагу важећег Закона о дивљачи и ловству⁷⁶⁷ садржао је другачије решење. У раније важећем Закону о ловству су такође били таксативно енумерисани забрањени начини и средства лова (члан 46.), с тим што је њихова примена могла имати за последицу не само одговорност правног лица и одговорног лица у правном лицу за привредни преступ, већ и одговорност физичког лица за прекршај. Законом о ловству било је прописано да се новчаном казном од две стотине хиљада до милион и пет стотина хиљада динара до највише утврђеног износа Законом о привредним преступима кажњава за привредни преступ предузеће, Ловачки савез Србије, односно ловачко удружење или друго правно лице ако лови или организује лов дивљачи заштићене ловостајем супротно одредби којом су прописани забрањени

⁷⁶⁶ Закон о ловству, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 39/1993, 44/1993, 60/1993 и 101/2005.

⁷⁶⁷ Члан 114. Закон о дивљачи и ловству, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 18/2010.

начини и средства за лов (члан 62.). За исти привредни преступ била је предвиђена новчана казна од педесет хиљада до стотину и педесет хиљада динара до највише утврђеног износа Законом о привредним преступима уколико би он био учињен од стране одговорног лица у предузећу или другом правном лицу. Али, поред одговорности за привредни преступ, Закон о ловству предвиђао је и могућност да се физичком лицу које би ловило дивљач на неки од наведених забрањених начина или применом неких од набројаних недозвољених средстава изрекне за прекршај новчана казна од десет хиљада до педесет хиљада динара до највише утврђеног износа Законом о прекршајима (члан 65.)

Имајући то у виду, може се констатовати да је ступањем на снагу Закона о дивљачи и ловству фактички искључена једна додатна могућност санкционисања незаконитог лова која је раније постојала у нашем казненом праву. То би било оправдано да је истовремено у Кривичном законнику предвиђен нехатни облик кривичног дела незаконитог лова, али, пошто таквог решења нема, може се поставити питање оправданости тако „ограничавајућег“ потеза законодавца, особито у светлу интензивног стремљења ка побољшању и унапређењу заштите животне средине у нашој земљи.

5.5. Прекршаји из Закона о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда

Будући да, кривично дело незаконитог риболова представља дело бланкетног карактера, за правилно разумевање и примењивање те инкриминације неопходно је познавање одговарајућих законских и подзаконских прописа из области рибарства, али и других правних аката из сфере заштите животне средине. Осим тога, изузетно је важно разграничити случајеве незаконитог риболова у којима долази у обзир примена кривичног права, од ситуација у којима се примењују прописи из области рибарства, чије су казнене одредбе прекршајноправног карактера. Наиме, од тога ће зависити и надлежност органа задужених за вођење поступка и изрицање санкције⁷⁶⁸, али и врста и висина санкције⁷⁶⁹

⁷⁶⁸ Видети: члан 79. и 91. Закона о прекршајима, и члан 2. Законика о кривичном проступку, „Службени лист СРЈ“, бр. 70/2001 и 68/2002 и "Службени гласник Републике Србије", бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 - др. закон, 49/2007, 20/2009 – др. закон и 72/2009.

која ће у датој ситуацији моћи да се изрекне учиниоцу – лицу које врши риболов на неки од законом забрањених начина. Одредбама Закона о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда уређено је управљање рибљим фондом у риболовним водама, које обухвата заштиту и одрживо коришћење рибљег фонда као природног богатства и добра од општег интереса и то у складу са принципом одрживог коришћења, који доприноси очувању диверзитета ихтиофауне и еколошког интегритета водених екосистема. Смисао овог Закона састоји се у унапређењу стања рибљег фонда у нашој земљи и стварању услова за стручно управљање тим подручјима, што би требало да допринесе очувању аутохтоног диверзитета њене ихтиофауне.⁷⁷⁰

Закон о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда познаје више врста еколошких прекршаја. Неки од њих се састоје управо у вршењу различитих видова незаконитог риболова, те у појединим случајевима може доћи и до „идентитета чињеничног стања“, када се поставља питање да ли исто недозвољено понашање треба квалификовати као кривично дело незаконитог риболова (које као теже апсорбује прекршај) или као прекршај у смислу тог закона.

Између осталог, Закон о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда у свом члану 20. забрањује вршење риболова на следеће начине, односно под следећим околностима: 1) у време мреста и ловостаја, 2) непосредно руком, 3) експлозивом и другим распрскавајућим средствима, 4) харпуном, 5) остима, 6) подводном пушком и другим забрањеним или недозвољеним средствима и алатима, 7) ватреним оружјем, 8) струјом, 9) вештачким извором светлости, 10) хемијским и другим средствима која убијају, трују или омамљују рибу, 11) ноћу ако су у питању младица, липљан и пастрмка и 12) потезањем, односно качењем удицом за тело – грабуљањем.

Законом је забрањен и лов рибе која нема прописану величину или за време ловостаја (члан 21.), као и лов рибе у подручјима одређеним за рибља плодишта или друге активности које ометају мрест и кретање риба (члан 23.), као и риболов без одговарајуће дозволе, у зависности од врсте риболова (чл. 33, 38 и 39.) и коришћење или поседовање

⁷⁶⁹ Више о појму и врстама прекршајних санкција видети у: Кокољ, М.: Прекршајно право, *Op.cit.*, стр. 51 – 60., а више о појму и врстама кривичних санкција видети у: Јовашевић, Д.: Кривично право, Општи део, *Op.cit.*, стр. 194 – 196.

⁷⁷⁰ Виг, З., Гајинов, Т.: Стање и перспективе еколошкоправне регулативе у Србији, *Op.cit.*, стр. 105.

апарата за електрориболов, осим у законом одређеним и регулисаним случајевима (члан 47.). Сва описана чињења се сматрају прекршајима и за њих су Законом прописане новчане казне као прекршајне санкције. У случају да се као учинилац ових прекршаја, јави физичко лице, њему се може изрећи новчана казна у распону од двадесет и пет хиљада до педесет хиљада динара (члан 57.). Поред новчане казне, учиниоцу наведених прекршаја може се изрећи и заштитна мера одузимања предмета који су употребљени или били намењени за извршење прекршаја или су настали његовим извршењем, а може му се изрећи и заштитна мера забране риболова (члан 57.).

6. ОБИМ, ДИНАМИКА И СТРУКТУРА КРИВИЧНИХ ДЕЛА ОД ЗНАЧАЈА ЗА ЗАШТИТУ ЖИВОТИЊА У ПРАКСИ

6.1. Уводна разматрања

Анализа расположивих статистичких података о броју лица која су у Републици Србији пријављена, оптужена и осуђена за нека од кривичних дела којима се штите животиње, као и о врстама и мерама казни и других кривичних санкција које су им изречене има вишеструк значај. Пре свега, на основу анализе тих података настоје се утврдити размере вршења кривичних дела усмерених против животиња, односно њихова распрострањеност или удео у укупном броју кривичних дела учињених у нашој земљи у одређеном периоду, али и њихов удео у такозваном еколошком криминалитету, односно укупном броју кривичних дела против животне средине учињених у одређеном временском периоду (обим, динамика и тенденције). Затим, овом анализом настоји се утврдити колико често пријављивање ових кривичних дела као крајњи исход заиста има и покретање кривичних поступака против пријављених лица.

Као извор статистичких података у овом делу рада, биће употребљени статистички билтени и званична саопштења Републичког завода за статистику Републике Србије за

период од 2006. до 2010. године. Критеријум за избор периода од 2006. до 2010. године за ову анализу јесте чињеница да је важећи Кривични законик Републике Србије на снази од 1. јануара 2006. године. У њему су кривична дела против животне средине, у која спадају и дела којима се остварује заштита животиња, систематизована на начин који представља новину у односу на раније решење – издвојена су у посебно поглавље, а уведена су и нова кривична дела. Посебно треба подвући да је и кривично дело убијања и злостављања животиња, које је свакако најважнија инкриминација када је у питању заштита животиња и њиховог живота, телесног и психичког интегритета и добробити, уведено у наше кривично право управо Кривичним закоником.

Анализом ће бити обухваћени подаци који се односе на пунолетне учиниоце, али и на малолетнике. При томе треба истаћи да у Билтенима и Саопштењима Републичког завода за статистику Републике Србије нису садржани комплетни подаци о броју пријављених, оптужених и осуђених лица за сва кривична дела у свим наведеним периодима. Као један од разлога за то може се навести околност да је за поједина кривична дела из ове групе регистрован веома мали број пријављених, оптужених и осуђених лица, те да она, ради боље прегледности нису ни представљена одвојено, већ су сврстана у рубрику под насловом „остала кривична дела против животне средине“ или „друга дела“, заједно са још неким инкриминацијама. То онемогућава остваривање потпуног и прецизног увида у број пријављених, оптужених и осуђених лица за посматрана кривична дела.

6.2. Обим и динамика кривичних дела у пракси

У 2006. години је у Републици Србији за кривична дела против животне средине пријављено укупно две хиљаде тридесет и седам лица. Од тог броја, две хиљаде и девет особа је било пунолетно, док су њих двадесет и осам били малолетници. Када је у питању број оптужених лица за ова кривична дела, он је у 2006. години износио укупно хиљаду четиристо тридесет и осам, од чега су њих хиљаду четиристо и тридесет били пунолетни, а

свега осам малолетници. За кривична дела против животне средине је у нашој земљи у 2006. години осуђено укупно хиљаду и шеснаест лица. Од тог броја, њих хиљаду и девет су били пунолетни, док је само седморо осуђених било малолетно.

Године 2007. је у Републици Србији за кривична дела против животне средине пријављено укупно хиљаду осамсто четрдесет и осам лица, од чега је хиљаду осамсто тридесет и једно лице било пунолетно, а седамнаест су били малолетници. Исте године је за кривична дела из те групе оптужено укупно хиљаду двадесет и девет лица, од чега хиљаду двадесет и три пунолетна лица и шест малолетника. За кривична дела против животне средине је током 2007. године осуђено укупно седам стотина двадесет и девет учинилаца, од чега је њих седам стотина двадесет и осам било пунолетно, а осуђен је само један малолетник.

У току 2008. године укупан број лица пријављених за кривична дела против животне средине износио је хиљаду девет стотина двадесет и три. Од тог броја, њих хиљаду осам стотина деведесет и пет су била пунолетна лица, а двадесет и осам су били малолетници. Када су у питању оптужена лица, њихов укупан број је износио хиљаду осамдесет и осам, од чега је чак хиљаду осамдесет и три лица било пунолетно, док је само петоро оптужених било малолетно. Број осуђених лица за ова кривична дела је у 2008. години износио осам стотина тридесет и један, а од тога је било осам стотина деветнаест пунолетних учинилаца и дванаест малолетника.

У 2009. години, укупан број лица која су пријављена због вршења кривичних дела против животне средине био је нешто већи него претходних година и износио је две хиљаде стотину и петнаест. Од тога је две хиљаде осамдесет и једно лице било пунолетно, док се у тридесет и четири случаја радило о малолетницима. У погледу броја оптужених лица није било значајнијих одступања у односу на претходне године. Он је износио хиљаду седамдесет и осам. Од тога је хиљаду шездесет и осам лица било пунолетно, а њих десет су били малолетници. Када је у питању број осуђених лица за кривична дела против животне средине, он је 2009. године износио укупно осам стотина четрдесет и четири, од чега је било осам стотина тридесет и пет пунолетних лица и девет малолетника.

Подаци из Саопштења Републичког завода за статистику за 2010. годину садрже само број пријављених и број осуђених лица, али не и број лица која су те године била оптужена за поједина кривична дела. Број пријављених лица за кривична дела против

животне средине је 2010. године износио хиљаду пет стотина деведесет и шест, што је за скоро пет стотина лица мање него претходне, 2009. године. Од тога је хиљаду пет стотина шездесет и осам лица било пунолетно, а двадесет и осам лица су били малолетници. Али, и број осуђених лица за ова кривична дела је у 2010. години био мањи него што је то био случај претходних година. Он је износио три стотине четрдесет и један, што је мање од половине броја лица која су за та дела осуђивана у свакој од претходних година. Од тог броја, три стотине тридесет и три лица су била пунолетна, а осам лица су били малолетници.

Од свих кривичних дела против животне средине, до сада је у свакој години убедљиво највећи број лица (и пунолетних и малолетника) пријављиван, оптуживан и осуђиван за кривично дело шумске крађе. Тако је, на пример, у 2007. години од укупно седам стотина двадесет и осам пунолетних учинилаца који су осуђени за кривична дела против животне средине, чак њих пет стотина осамдесет и седам учинило кривично дело шумске крађе, што чини око осамдесет процената од укупног броја лица осуђених за кривична дела из ове групе. Током 2008. године је од укупно шест стотина тридесет и три пунолетна учиниоца, колико је осуђено за кривична дела против животне средине, четири стотине деведесет и један учинилац осуђен за кривично дело шумске крађе. Такав однос уочен је и у 2009. години, када је од укупно осам стотина тридесет и пет лица осуђених за кривична дела против животне средине, њих шест стотина и шеснаест осуђено управо због тога што су учинили кривично дело шумске крађе.

Као што се из изнетих статистичких података може видети, кривично дело шумске крађе има несразмерно велики удео у укупном броју кривичних дела против животне средине учињених у нашој земљи на годишњем нивоу. Од кривичних дела релевантних за заштиту животиња, највише лица се пријављује, оптужује и осуђује за кривична дела незаконитог лова, незаконитог риболова, као за и кривично дело убијања и злостављања животиња. Тако је, на пример, у 2007. години за кривично дело незаконитог лова осуђено укупно тридесет и осам пунолетних учинилаца, 2008. године тридесет и седам лица, 2009. године четрдесет и пет лица, а 2010. године шеснаест учинилаца. За кривично дело незаконитог риболова је 2007. године осуђено деветнаест лица, 2008. године једанаест лица, 2009. године шездесет и пет лица, а 2010. године четрдесет и осам учинилаца. Као што је већ наглашено, кривично дело убијања и злостављања животиња уведено је у наше

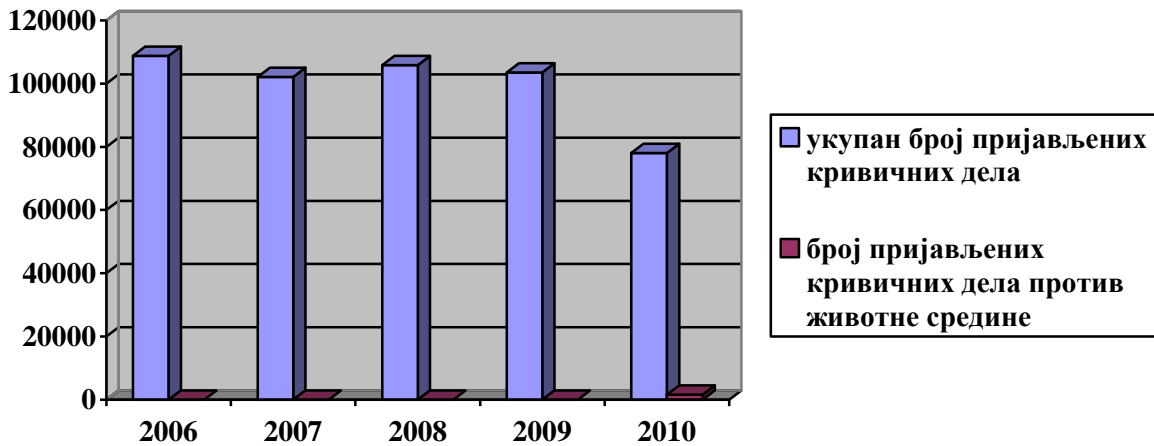
кривично право тек 1. јануара 2006. године, те представља релативно нову инкриминацију за коју се сматра да је „трансплантована“ из правних система који имају знатно богатију и дужу историју заштите животиња него што је то случај са Републиком Србијом (попут Сједињених Америчких Држава, Велике Британије, Немачке и Швајцарске). Упркос томе, убрзо након његовог увођења, забележен је одређен број пријава, оптужења и осуда, који не заостаје у односу на остала кривична дела против животне средине (изузев, наравно, шумске крађе). Тако је током 2007. године, за ово кривично дело осуђено једанаест учинилаца, током 2008. године дупло више – двадесет и два, у 2009. години двадесет и осам лица, а у 2010. години двадесет и два учиниоца.

За разлику од незаконитог лова, незаконитог риболова и убијања и злостављања животиња, кривично дело несавесног пружања ветеринарске помоћи спада у кривична дела против животне средине од посебног значаја за заштиту животиња које се изузетно ретко пријављује, и за које се лица још ређе оптужују и осуђују. Тако је, на пример, 2007. године за ово кривично дело пријављено свега шест лица, 2008. године свега четири лица а 2009. године само два лица. За све то време, ни једно лице није осуђено за ово кривично дело.

Табела 1. Пријаве за кривична дела против животне средине

година	2006	2007	2008	2009	2010
укупан број пријављених кривичних дела	108742	102136	105808	103523	78026
број пријављених кривичних дела против животне средине	2037	1848	1923	2115	1596
процент	1,87%	1,81%	1,82%	2,04%	2.04%

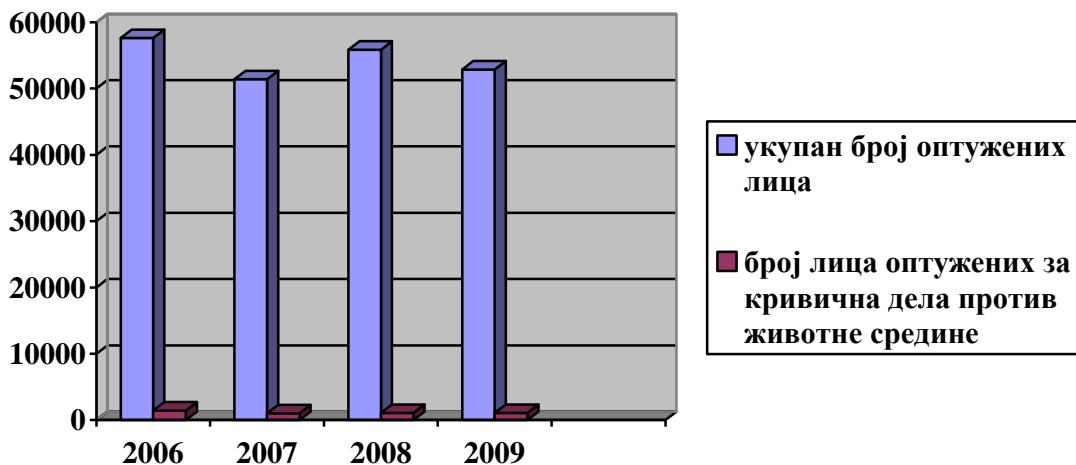
Графикон 1. Графички приказ удела броја пријављених кривичних дела против животне средине у укупном броју пријављених кривичних дела од 2006 до 2010. године

Табела 2. Оптужења за кривична дела против животне средине

година	2006	2007	2008	2009	2010
укупан број оптужених лица	57636	51404	55868	52869	30065
број лица оптужених за кривична дела против животне средине	1438	1029	1088	1078	/
процент	2,49%	2,00%	1,95%	2,04%	/

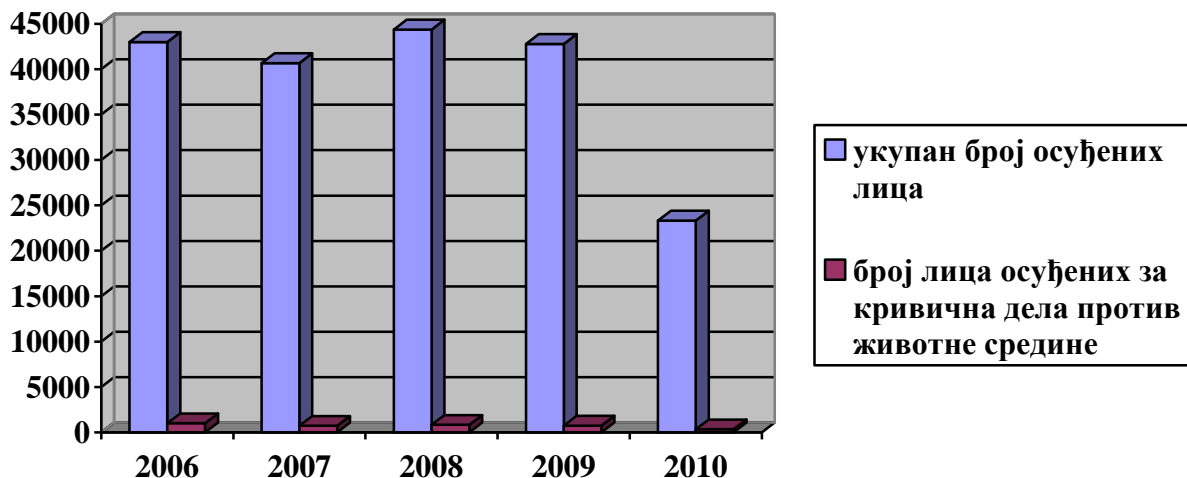
Графикон 2. Графички приказ удела броја лица оптужених за кривична дела против животне средине у укупном броју оптужених лица од 2006. до 2009. године

Табела 3. Осуде за кривична дела против животне средине

година	2006	2007	2008	2009	2010
укупан број осуђених лица	42988	40660	44367	42782	23321
број лица осуђених за кривична дела против животне средине	1016	729	831	744	341
процент	2,36%	1,79%	1,87%	1,74%	1,46%

Графикон 3. Графички приказ удела броја лица осуђених за кривична дела против животне средине у укупном броју осуђених лица од 2006. до 2010. године

Удео кривичних дела против животне средине у укупном броју кривичних дела учињених у нашој земљи од 2006. до 2010. године је релативно мали. Број лица пријављених за кривична дела против животне средине у овом периоду чини око 1,8% од укупног броја пријављених кривичних дела (2006. године 1,87%, 2007. године 1,81%, 2008. године 1,82%, 2009. године 2,04% и 2010. године такође 2,04%). Када је у питању број лица оптужених за кривична дела против животне средине, њихов удео у укупном броју осуђених лица се креће око 2% . Наиме, 2006. године он је износио 2,49% од укупног броја пријављених кривичних дела, 2007. године 2%, 2008. године 1,95%, док Саопштење Републичког завода за статистику не садржи податке о броју лица оптужених за ова кривична дела у 2010. години. Удео броја лица која су осуђена за кривична дела против животне средине у укупном броју осуђених учинилаца варира у износу од 1,5% до 2,4% . Тачније, 2006. године је тај проценат био 2,36%, 2007. године 1,79%, 2008. године 1,87%, 2009. године 1,74%, а 2010. године је износио 1,46 %.

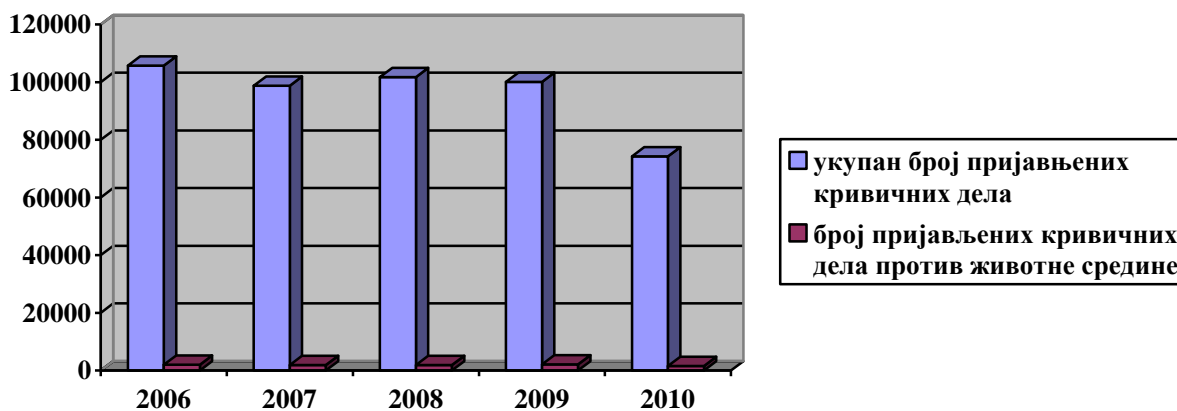
У периоду од 2006. до 2010. године нису уочене значајније осцилације у погледу броја лица која су пријављена, оптужена и осуђена за кривична дела против животне средине. Изузетак у том погледу представља кривично дело уништења, оштећења,

изношења у иностранство и уношења у Србију заштићеног природног добра за које је у 2010. години пријављен знатно већи број лица него претходних година – он је износио чак деведесет и три, док је за исто дело, на пример, 2008. године пријављено само једно лице, а 2009. два лица.

Табела 4. Пријаве за кривична дела против животне средине – пунолетна лица

година	2006	2007	2008	2009	2010
укупан број пријављених кривичних дела	105701	98702	101723	100026	74279
број пријављених кривичних дела против животне средине	2009	1831	1895	2081	1568
процент	1,91%	1,85%	1,86%	2,08%	2,11%

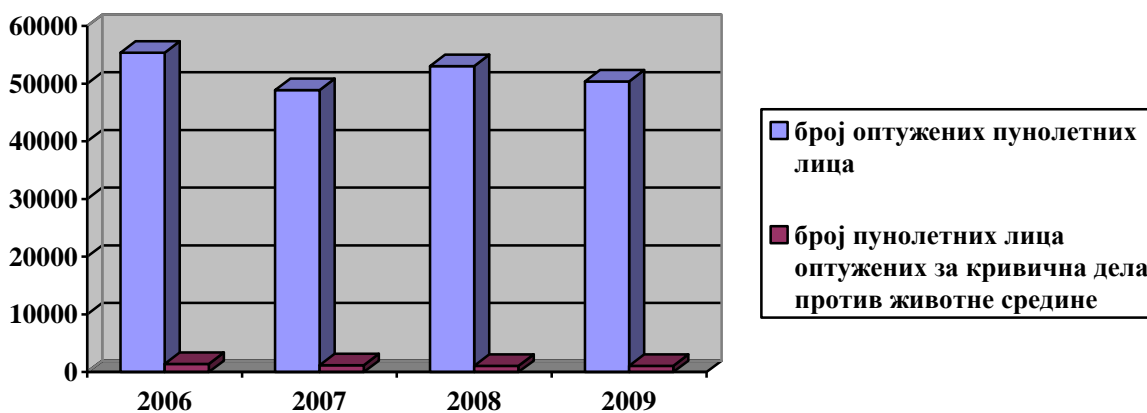
Графикон 4. Графички приказ удела пријављених пунолетних учинилаца за кривична дела против животне средине у укупном броју пријављених пунолетних учинилаца од 2006. до 2010. године

Табела 5. Оптугења за кривична дела против животне средине – пунолетна лица

година	2006	2007	2008	2009	2010
укупан број оптужених пунолетних лица	55369	48903	53035	50404	27860
број пунолетних лица оптужених за кривична дела против животне средине	1430	1203	1083	1068	⁷⁷¹
процент	2,58%	2,46%	2,04%	2,12%	/

Графикон 5. Графички приказ удела броја пунолетних лица оптужених за кривична дела против животне средине у укупном броју оптужених пунолетних лица од 2006. до 2009. године

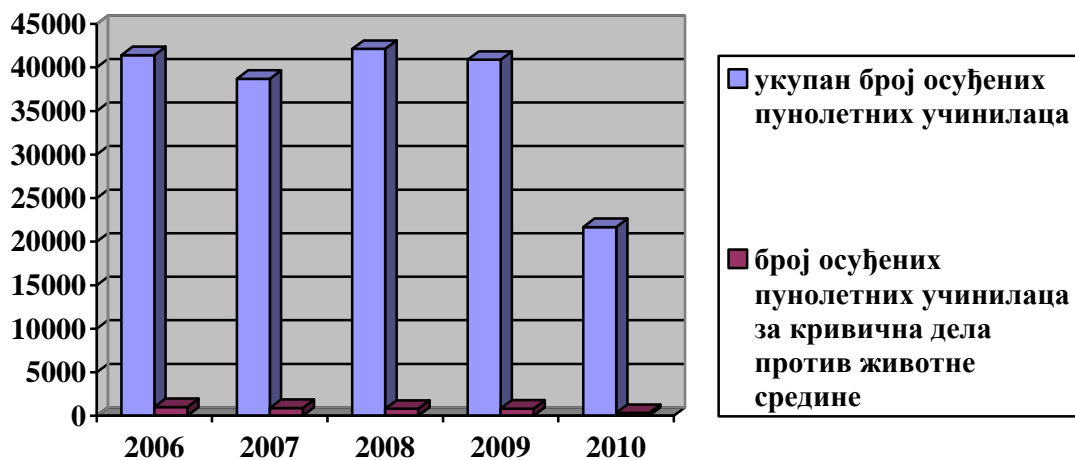

⁷⁷¹ У Саопштењу Републичког завода за статистику Србије. „ Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији“, 2010. бр. 201., Републички завод за статистику, Београд, 15.07.2011. године, нису садржани подаци о броју оптужених пунолетних лица за кривична дела против животне средине у 2010. години, тако да о томе за сада нема расположивих података. Због тога су подаци за 2010. годину изостављени из графичког приказа Табеле 2., као и осталих табела и графикона

Табела 6. Осуде за кривична дела против животне средине – пунолетна лица

година	2006	2007	2008	2009	2010
укупан број осуђених пунолетних лица	41422	38694	42138	40880	21681
број осуђених пунолетних лица за кривична дела против животне средине	1009	917	819	835	333
процент	2,43%	2,37%	1,94%	2,04%	1,54%

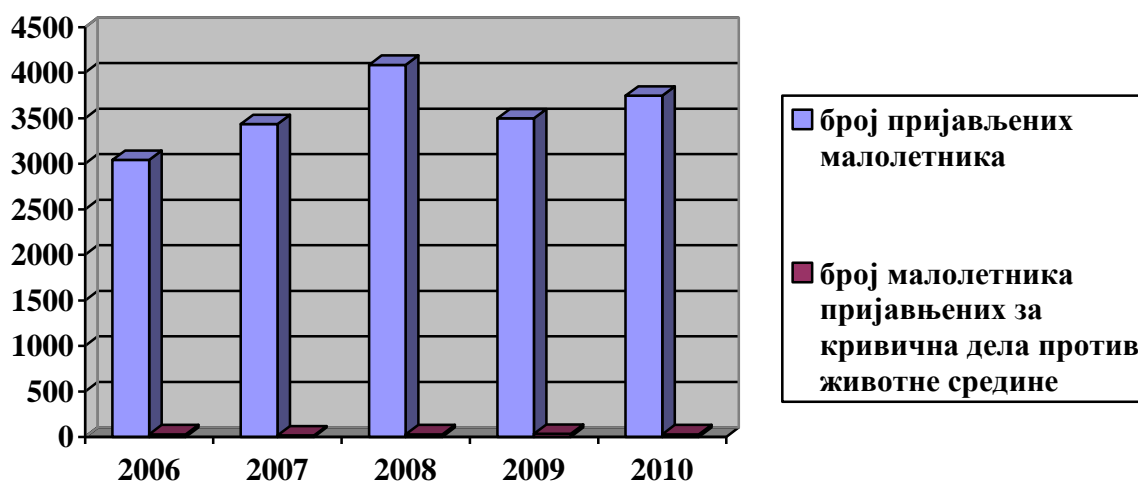
Графикон 6. Графички приказ удела броја пунолетних лица осуђених за кривична дела против животне средине у укупном броју осуђених пунолетних лица од 2006. до 2010. године

Табела 7. Пријављени малолетници за кривична дела против животне средине

година	2006	2007	2008	2009	2010
број пријављених малолетника	3041	3434	4085	3497	3747
број малолетника пријављених за кривична дела против животне средине	28	17	28	34	28
процент	0,92%	0,49%	0,68%	0,97%	0,75%

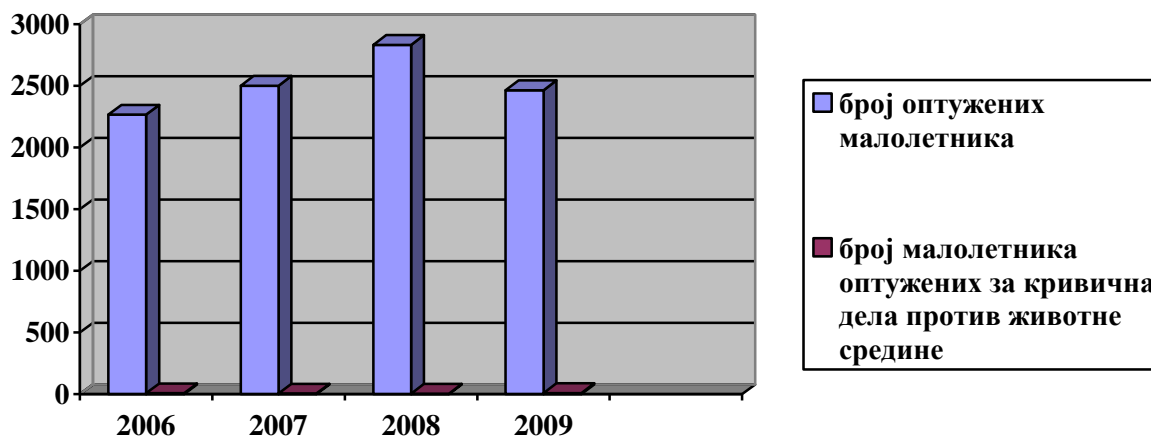
Графикон 7. Графички приказ удела броја малолетника пријављених за кривична дела против животне средине у укупном броју малолетника пријављених за кривична дела против животне средине од 2006. до 2010. године

Табела 8. Оптужени малолетници за кривична дела против животне средине

година	2006	2007	2008	2009	2010
број оптужених малолетника	2267	2501	2833	2465	2205
број малолетника оптужених за кривична дела против животне средине	8	6	5	10	/
процент	0,35%	0,24%	0,18%	0,41%	/

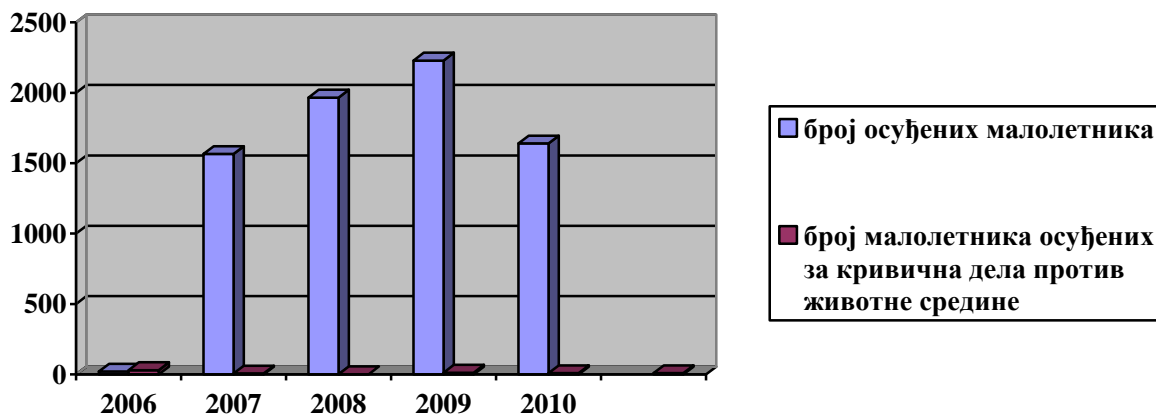
Графикон 8. Графички приказ удела броја малолетника оптужених за кривична дела против животне средине у укупном броју оптужених малолетника од 2006. до 2009. године

Табела 9. Осуђени малолетници за кривична дела против животне средине

година	2006	2007	2008	2009	2010
број осуђених малолетника	1566	1966	2229	1902	1640
број малолетника осуђених за кривична дела против животне средине	7	1	12	9	8
процент	0,45%	0,05%	0,54%	0,47%	0,49%

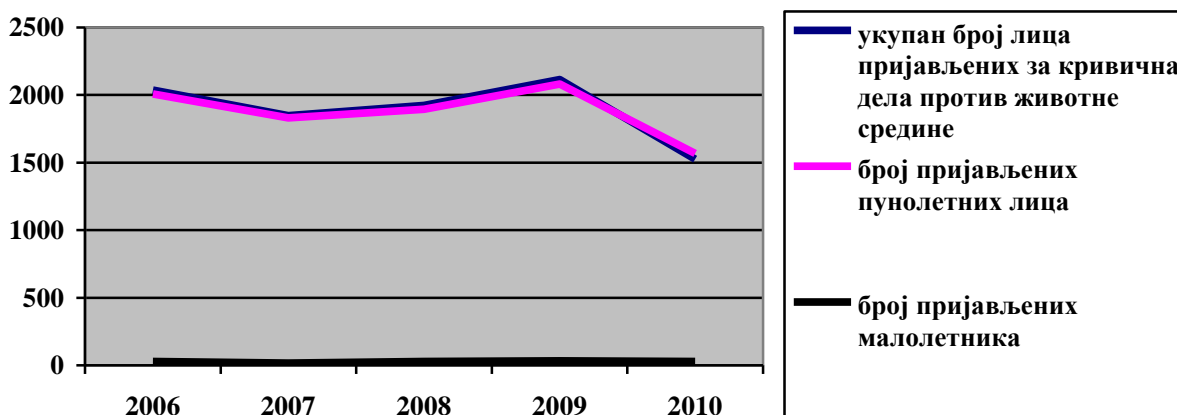
Графикон 9. Графички приказ удела броја малолетника осуђених за кривична дела против животне средине у укупном броју осуђених малолетника од 2006. до 2010. године

Табела 10. Узраст пријављених учинилаца за кривична дела против животне средине

година	2006	2007	2008	2009	2010
укупан број лица пријављених за кривична дела против животне средине	2037	1848	1923	2115	1596
број пријављених пунолетних лица	2009 (98,62%)	1831 (99,08%)	1895 (98,54%)	2081 (98,39%)	1568 (98,25%)
број пријављених малолетника	28 (1,37%)	17 (0,92%)	28 (1,45%)	34 (1,61%)	28 (1,75%)

Графикон 10. Графички приказ односа броја пунолетних и малолетних лица пријављених за кривична дела против животне средине од 2006. до 2010. године

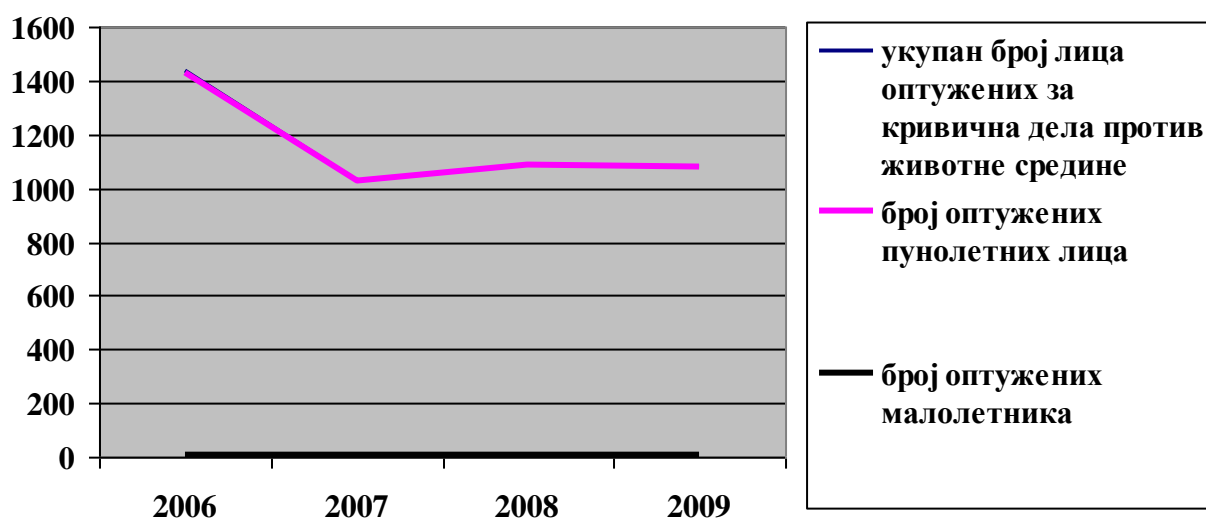
Када је реч о узрасту учинилаца кривичних дела против животне средине, може се уочити да су у преко 90% случајева то пунолетна лица. Тако је од укупног броја лица пријављених за кривична дела против животне средине у 2006. години њих 98,62% било пунолетно, а 1,37% малолетно, у 2007. години је тај проценат износио 99,08% пунолетних и 0,92% малолетних лица, у 2008. години 98,54 % пунолетних лица и 1,45% малолетних

лица, у 2009. години 98,39% пунолетних лица и 1,61% малолетних лица, а у 2010. години 98,25% пунолетних лица и 1,75% малолетних лица.

Табела 11. Узрост оптужених учинилаца за кривична дела против животне средине

година	2006	2007	2008	2009	2010
укупан број лица оптужених за кривична дела против животне средине	1438	1029	1088	1078	/
број оптужених пунолетних лица	1430 (99,44%)	1023 (99,42%)	1083 (99,54%)	1068 (99,07%)	/
број оптужених малолетника	8 (0,56%)	6 (0,58%)	5 (0,46%)	10 (0,93%)	/

Графикон 11. Графички приказ односа броја пунолетних и малолетних лица оптужених за кривична дела против животне средине од 2006. до 2009. године

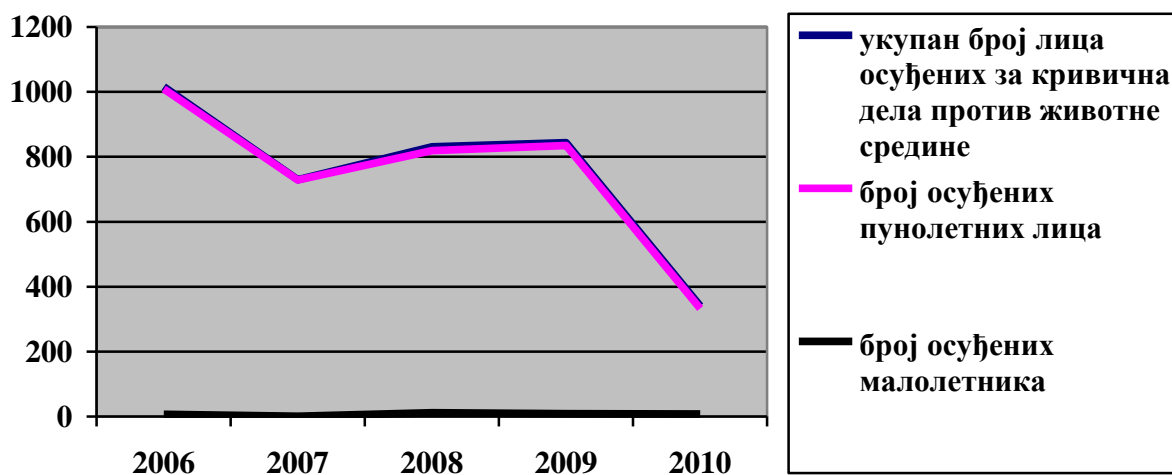

Сличан је однос између броја пунолетних и броја малолетних лица која су оптужена за кривична дела против животне средине. У 2006. години је од укупног броја лица оптужених за ова кривична дела њих 99,44% било пунолетно, док су малолетници чинили свега 0,56% од тог броја, у 2007. години је оптужено 99,42% пунолетних лица и 0,58% малолетника, у 2008. години 99,54% пунолетних и 0,46% малолетника, у 2009. години 99,07% пунолетних и 0,93% малолетника, док у Саопштењу Републичког завода за статистику нема података о броју лица која су оптужена за кривична дела против животне средине у току 2010. године.

Табела 12. Узраст осуђених учинилаца за кривична дела против животне средине

година	2006	2007	2008	2009	2010
укупан број лица осуђених за кривична дела против животне средине	1016	729	831	844	341
број осуђених пунолетних лица	1009 (99,31%)	728 (99,86%)	819 (98,55%)	835 (98,93%)	333 (97,65%)
број осуђених малолетника	7 (0,69%)	1 (0,14%)	12 (1,44%)	9 (1,06%)	8 (2,35%)

Графикон 12. Графички приказ односа броја пунолетних и малолетних лица осуђених за кривична дела против животне средине од 2006. до 2010. године

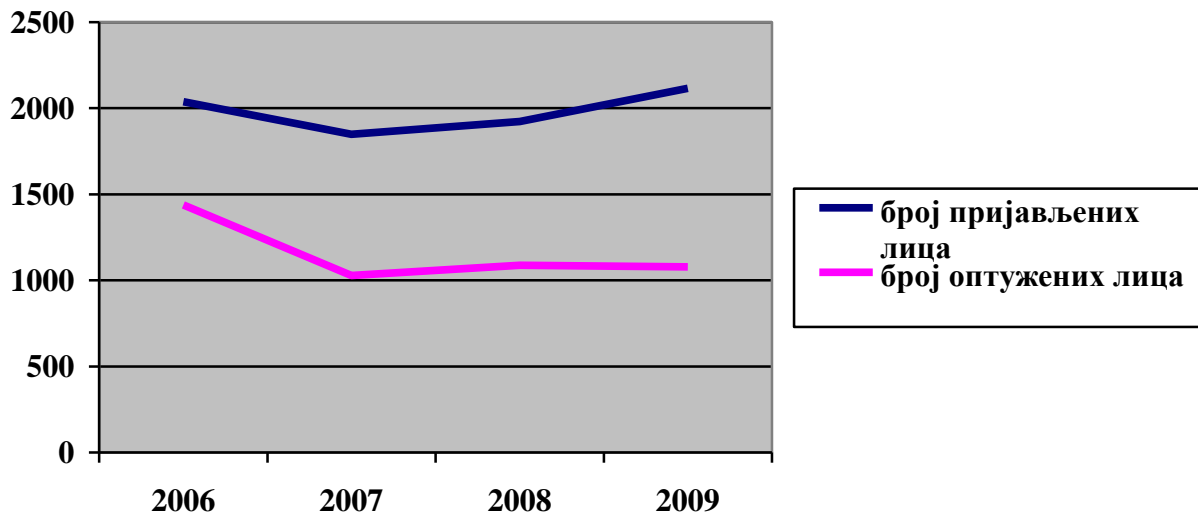

Особито је незнатан удео малолетника у укупном броју учинилаца који су осуђени за кривична дела против животне средине. Тако је 2006. године од укупног броја лица осуђених за ова дела, 99,31% било пунолетно, а 0,69% су били малолетници, 2007. године је било 99,86% пунолетних и 0,14% малолетника, 2008. године је било 98,55% пунолетних лица и 1,44% малолетника, 2009. године је било 98,93% пунолетних лица и 1,06% малолетника, док се у 2010. години уочава нешто већи удео малолетника у укупном броју лица осуђених за кривична дела против животне средине него претходних година. Он је износио 2,35 %, док је број пунолетних учинилаца износио 97,65%. Од кривичних дела против животне средине, малолетници се најчешће јављају као учиниоци: шумске крађе, незаконитог лова, незаконитог риболова и убијања и злостављања животиња, док остала дела из ове групе чине крајње спорадично или их уопште и не чине.

Табела 13. Однос броја пријављених и броја оптужених лица за кривична дела против животне средине од 2006. до 2009. године

година	2006	2007	2008	2009	2010
број пријављених лица	2037	1848	1923	2115	1596
број оптужених лица	1438	1029	1088	1078	/
процентуални удео броја оптужених у броју пријављених лица	70,5%	55,68%	56,58%	50,97%	/

Графикон 13. Графички приказ односа броја пријављених и броја оптужених лица за кривична дела против животне средине од 2006. до 2009. године

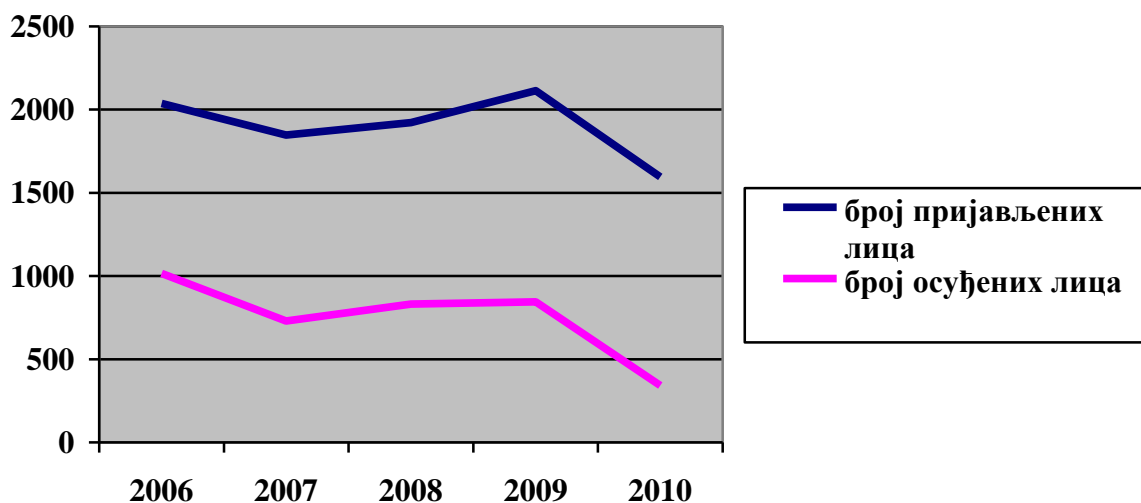
Из анализе статистичких података произлази да је 2006. године у 70,5% случајева пријављивања кривичних дела против животне средине потенцијални учинилац и оптужен. Међутим наредних година је удео броја оптужених лица у броју пријављених био знатно

нижи, те да се кретао око једне половине од броја пријављених. Тако је 2007. године од укупног броја пријављених лица, оптужено 55,68%, 2008. године 56,68%, а 2009. године 50,97%. У Саопштењу Републичког завода за статистику нема података о броју лица која су 2010. године оптужена за кривична дела против животне средине, већ само о броју лица пријављених и осуђених за та дела.

Табела 14. Однос броја пријављених и броја осуђених лица за кривична дела против животне средине од 2006. до 2010. године

Година	2006	2007	2008	2009	2010
број пријављених лица	2037	1848	1923	2115	1596
број осуђених лица	1016	729	831	844	341
процентуални удео броја осуђених у броју пријављених лица	49,88%	39,45%	43,21%	39,90%	21,36%

Графикон 14. Графички приказ односа броја пријављених и броја осуђених лица за кривична дела против животне средине од 2006. до 2010. године

Као што се из претходне табеле и графикана може закључити, од укупног броја лица која су пријављена за кривична дела против животне средине, 2006. године је осуђено 49,88% лица, 2007. године 39,45% лица, 2008. године 43,21% лица, 2009. године 39,90% лица, а 2010. године 21,36% лица. Дакле, може се уочити да је 2010. године тај проценат био знатно мањи него претходних година.

6.3. Структура кривичних дела у пракси

Од свих кривичних дела против животне средине, до сада је у свакој години убедљиво највећи број лица (и пунолетних и малолетника) пријављиван, оптуживан и осуђиван за кривично дело шумске крађе. Тако је, на пример, у 2007. години од укупно седам стотина двадесет и осам пунолетних учинилаца који су осуђени за кривична дела против животне средине, чак њих пет стотина осамдесет и седам учинило кривично дело шумске крађе, што чини око осамдесет процената од укупног броја лица осуђених за кривична дела из ове групе. Током 2008. године је од укупно шест стотина тридесет и три пунолетна учиниоца, колико је осуђено за кривична дела против животне средине, четири стотине деведесет и један учинилац осуђен за кривично дело шумске крађе. Такав однос уочен је и у 2009. години, када је од укупно осам стотина тридесет и пет лица осуђених за кривична дела против животне средине, њих шест стотина и шеснаест осуђено управо због тога што су учинили кривично дело шумске крађе.

Као што се из изнетих статистичких података може видети, кривично дело шумске крађе има несразмерно велики удео у укупном броју кривичних дела против животне средине учињених у нашој земљи на годишњем нивоу. Од кривичних дела релевантних за заштиту животиња, највише лица се пријављује, оптужује и осуђује за кривична дела незаконитог лова, незаконитог риболова, као за и кривично дело убијања и злостављања животиња. Тако је, на пример, у 2007. години за кривично дело незаконитог лова осуђено укупно тридесет и осам пунолетних учинилаца, 2008. године тридесет и седам лица, 2009. године четрдесет и пет лица, а 2010. године шеснаест учинилаца. За кривично дело

незаконитог риболова је 2007. године осуђено деветнаест лица, 2008. године једанаест лица, 2009. године шездесет и пет лица, а 2010. године четрдесет и осам учинилаца.

Као што је већ наглашено, кривично дело убијања и злостављања животиња уведено је у наше кривично право тек 1. јануара 2006. године, те представља релативно нову инкриминацију. Упркос томе, убрзо након његовог увођења, забележен је одређен број пријава, оптужења и осуда, који не заостаје у односу на остала кривична дела против животне средине (изузев, наравно, шумске крађе). Тако је током 2007. године, за ово кривично дело осуђено једанаест учинилаца, током 2008. године дупло више – двадесет и два лица, у 2009. години двадесет и осам лица, а у 2010. години двадесет и два учиниоца.

Године 2006., када је кривично дело убијања и мучења (сада: злостављања) животиња уведено у позитивно кривично право Републике Србије, од тридесет и два пунолетна лица која су надлежним органима пријављена као учиниоци овог кривичног дела, осуђено је само једно лице и то условно. Од тада број пријављених и осуђених пунолетних учинилаца овог кривичног дела бележи константан пораст. Већ у 2007. години је од пријављених осамдесет лица, оптужено једанаест, а осуђена су три учиниоца којима су изречене новчане казне. Наредне, 2008. године први пут је за кривично дело убијања и мучења животиња изречена казна затвора, и то у чак четири случаја, док је десеторици учинилаца тог дела изречена новчана казна, шесторици условна осуда, једном учиниоцу рад у јавном интересу, тројици судска опомена, а три учиниоца су ослобођена од казне.

У 2009. години за ово дело пријављено је стотину и шеснаест пунолетних лица, а оптужена су тридесет и три. Једном учиниоцу овог кривичног дела изречена је казна затвора, једанаесторици новчана казна, петнаесторици условна осуда, а једном лицу судска опомена. Током 2010. године, за кривично дело убијања и злостављања животиња пријављена су укупно стотину двадесет и три пунолетна лица, дакле, незнатно више него претходне године. Када је у питању број осуђених пунолетних лица за ово кривично дело, он је у 2010. години износио двадесет и два, од чега је у девет случајева изречена новчана казна, у дванаест случајева условна осуда, док је једно пунолетно лице проглашено кривим али ослобођено од казне.

И код малолетника је забележен одређен број лица која су пријављена за кривично дело убијања и злостављања животиња, али се може констатовати да је он изузетно мали. Наиме, 2007. године су за ово кривично дело пријављена укупно три малолетника. Од тога

је у односу на двојицу донета одлука о одбацивању кривичне пријаве, док је у односу на једно лице припремни поступак обустављен. Током 2008. године су за ово кривично дело пријављена два малолетника, али је пријава у оба случаја одбачена. Иста ситуација забележена је и у 2009. години. Наиме, и тада су за ово кривично дело пријављена два малолетника, а кривична пријава је у оба случаја одбачена, односно поступак није ни покренут. У Саопштењу Републичког завода за статистику, које се односи на пријављене, оптужене и осуђене малолетнике у 2010. години, изнети су само подаци о укупном броју пријављених и осуђених малолетника за кривична дела против животне средине без навођења података за појединачна кривична дела из те групе.

Нешто је другачија ситуација са другим кривичним делима ове врсте. То је преношење заразних болест код биљака и животиња. У нашој земљи забележен је веома мали број пријава, оптужења и осуда за кривично дело преношења заразних болести код биљака и животиња. Тако су 2006. године за ово кривично дело пријављена свега два пунолетна лица, оптужено их је укупно седам, колико је и осуђено. Године 2007. није поднета ниједна кривична пријава за ово кривично дело, за њега су оптужена два пунолетна лица, али ниједно лице није за њега осуђено. Током 2008. године пријављено је за ово кривично дело пет лица, оптужено је само једно, а није осуђено ниједно. Слична ситуација запажена је и 2009. године, када је за ово кривично дело такође пријављено укупно пет пунолетних лица, оптужена су само два лица а осуђено је само једно лице, коме је изречена новчана казна.

У Саопштењу Републичког завода за статистику за 2010. годину нема података о томе да ли је за ово кривично дело пријављено, оптужено или осуђено неко лице. Тачније, само је у рубрици под насловом „друга дела“ у оквиру групе кривичних дела против животне средине наведено да је за „друга дела“ из те групе пријављено укупно тридесет и једно лице, а да је осуђено укупно десет лица. Међутим, није познато да ли је у та „друга дела“ сврстано и кривично дело преношења заразних болести код биљака и животиња или није, те се не може са сигурношћу утврдити колики проценат „других дела“ отпада на њега. Ипак, реално је на основу података прикупљених за претходне године претпоставити да је њихов број и у 2010. години, ако су уопште и учињена, односно пријављена и санкционисана, био изузетно мали.

Расположиви статистички подаци показују да се и случајеви несавесног пружања ветеринарске помоћи у Републици Србији веома ретко пријављују надлежним државним органима. У 2006. години је за ово кривично дело пријављено четири лица, али ниједно лице није ни оптужено, ни осуђено. Током 2007. године је у нашој земљи пријављено свега шест учинилаца овог кривичног дела, али ни те године ни једно лице није ни оптужено, ни осуђено за исто. Током 2008. године је пријављено четири лица за ово кривично дело, оптужено је једно лице, али нико није осуђен. Године 2009. су за несавесно пружање ветеринарске помоћи пријављена два лица, оптужена су четири, али, као ни претходних година, ниједно лице није осуђено. За 2010. годину нема расположивих података о броју пријављених, оптужених и осуђених лица за кривично дело несавесног пружања ветеринарске помоћи. Наиме, у Саопштењу Републичког завода за статистику за ту годину, ово кривично дело није анализирано посебно, већ је сврстано у групу „других кривичних дела“ у оквиру кривичних дела против животне средине.

Ипак, из представљених података о кривичном делу несавесног пружања ветеринарске помоћи не би се могао аутоматски извести генерални закључак о слабој заступљености овог кривичног дела у нашој земљи. Наиме, они могу указивати и на слабу заинтересованост субјеката који су упознати са случајевима вршења овог кривичног дела да о томе информишу надлежне државне органе, као и на отежан приступ надлежним органима информацијама о таквим случајевима. Скроман број пријављених случајева несавесног вршења ветеринарске помоћи не искључује постојање одређеног процента тамних бројки криминалитета у овој области, те због тога овај облик криминалног испољавања не треба неоправдано стављати у други план као спорадично пријављивано и недовољно друштвено опасно. У том контексту, треба нагласити улогу коју у пријављивању овог кривичног дела надлежним органима имају како сами власници животиња, тако и удружења грађана која се баве заштитом животиња и чији представници се у свом раду сусрећу са потенцијалним случајевима таквог поступања.

У погледу броја лица која су пријављена, оптужена и осуђена за кривично дело производње штетних средстава за лечење животиња у нашој земљи у посматраном временском периоду, може се закључити исто што и за претходно анализирана кривична дела. Године 2006. је за ово кривично дело пријављено осам пунолетних лица, оптужена су три лица, а осуђена два учиниоца. Обојици учиниоца изречена је условна осуда. У 2007.

години је за ово кривично дело пријављено само једно лице, а исте године су за њега оптужена и осуђена укупно четири лица. Свој четворици учинилаца овог кривичног дела изречена је условна осуда. Током 2008. године није било пријављених учинилаца овог кривичног дела, а за њега су оптужена и осуђена само два лица. Једном од њих изречена је новчана казна, а другом условна осуда.

У подацима за 2009. годину се не наводи да је било које лице пријављено, оптужено или осуђено за ово кривично дело. За 2010. годину у погледу овог кривичног дела важи исто што и за кривично дело преношења заразних болести код биљака и животиња. Дакле, оно је сврстано у „друга дела“ из групе кривичних дела против животне средине, те се не може прецизно утврдити колико је лица за њега пријављено оптужено или осуђено, али се може очекивати да тај број прати тренд уочен претходних година, што значи да је сразмерно мали.

Године 2006. је за кривично дело загађивања хране и воде за исхрану, односно напајање животиња у нашој земљи пријављено само пет лица, оптужено је само једно лице, а није осуђено ниједно лице. У 2007. години је за ово кривично дело пријављено, оптужено и осуђено само једно лице, коме је изречена условна осуда. Нешто више (свега три) лица је пријављено оптужено и осуђено за ово кривично дело у 2008. години. Свој тројници учинилаца изречена је условна осуда. Током наредне, 2009. године за ово кривично дело пријављено је нешто више лица него претходних година – укупно дванаест лица. Оптужена су два, а осуђена такође само два лица. Једном учиниоцу изречена је казна затвора, а другом новчана казна. За 2010. годину у погледу овог кривичног дела важи исто што и за кривично дело преношења заразних болести код биљака и животиња. И оно спада у „друга дела“ из групе кривичних дела против животне средине, те се не може одредити колико је лица за њега пријављено, оптужено или осуђено, али се може очекивати да тај број прати претходно уочен тренд.

Кривично дело незаконитог лова спада у кривична дела против животне средине која се ипак пријављују у знатно већем броју случајева него што је то уочено код већине претходно анализираних. Међутим, чињеница да се ово кривично дело, као што је већ истакнуто приликом његове анализе, врло често врши од стране лица која имају статус ловаца, и то у оквиру и „под параваном“ редовних, регуларних и организованих одлазака у лов, производи сасвим оправдану сумњу у постојање великог процента тамних бројки

криминалитета у овој области. У том контексту би расположиве статистичке податке требало узети са резервом, и поћи од претпоставке да у стварности број учинилаца овог кривичног дела знатно прелази број званично пријављених, односно оптужених и осуђених за њега.

У 2006. години су за кривично дело незаконитог лова у нашој земљи пријављена стотину тридесет и четири пунолетна лица, оптужена су стотину и двадесет четири лица, а осуђен је седамдесет и један пунолетан учинилац овог кривичног дела. Када су у питању санкције изречене за ово кривично дело, казна затвора је у 2006. години изречена шесторици учинилаца, новчана казна је изречена у тридесет и четири случаја, а условна осуда у тридесет случајева. Судска опомена изречена је једном учиниоцу, а изречена је и једна споредна казна.

Током 2007. године су за кривично дело незаконитог лова у Републици Србији пријављена укупно стотинупедесет и четири лица. Исте године су за то кривично дело оптужена седамдесет и три лица, док је осуђено педесет учинилаца овог кривичног дела. Када су у питању кривичне санкције, казна затвора је изречена у два случаја, новчана казна у укупно деветнаест случајева, док је условно осуђено укупно двадесет и пет лица. Посебно треба истаћи да је четворици учинилаца овог кривичног дела 2007. године изречена казна рада у јавном интересу, што представља позитиван искорак будући да је ова казна уведена у наше кривично право тек 1. јануара 2006. године.

У 2008. години пријављено је нешто мање лица него у претходној години – укупно стотину и петнаест лица. Оптужено је шездесет и шест лица, а осуђена су четрдесет и три учиниоца. Казна затвора је за кривично дело незаконитог лова у 2008. години изречена у чак пет случајева, новчана казна у четрнаест случајева, а судска опомена изречена је двојници учинилаца. Као и претходне године, највећем броју учинилаца овог кривичног дела изречена је условна осуда – двадесет и двојници учинилаца. У два случаја, учиниоцима кривичног дела незаконитог лова одређена је споредна казна.

Током 2009. године може се уочити пораст броја лица пријављених за кривично дело незаконитог лова – он је износио стотину седамдесет и два. Број оптужених лица за ово кривично дело износио је седамдесет и четири, а осуђених четрдесет и пет лица. Казна затвора у 2009. години за ово кривично дело није изречена ни у једном случају. Највише је

било изречених условних осуда – чак тридесет и три, док је новчана казна изречена једанаесторици учинилаца, а судска опомена само једном учиниоцу.

Број лица пријављених за кривично дело незаконитог лова у 2010. години нешто је мањи него што је то био случај претходних година и износи укупно деведесет и девет. У саопштењу Републичког звода за статистику за 2010. годину нема података о броју лица која су те године оптужена за ово кривично дело, али се зато наводи да је број осуђених износио свега шеснаест. Од тога је казна затвора изречена свега тројици учинилаца, новчана казна четворици, док је условна осуда одређена у девет случајева.

Интересантно је да је забележено и вршење кривичног дела незаконитог лова не само од стране пунолетних учинилаца, већ и од стране малолетника. Тако су, на пример 2007. године два малолетника пријављена за ово кривично дело, с тим што је у односу на једног одбачена пријава, док је према другом поступак покренут, па затим обустављен. И у 2008. години су два малолетника пријављена због кривичног дела незаконитог лова. Према једном малолетнику је обустављен припремни поступак, док је другоме изречена васпитна мера упозорења и усмеравања – судски укор.

Слично другим земљама, може се претпоставити да и код нас у погледу кривичног дела незаконитог лова постоји велики проценат „тамних бројки“, те се због тога захтева додатна опрезност приликом процене његове озбиљности и распрострањености. Због тога се може констатовати да је санкционисање учинилаца овог кривичног дела у нашој земљи неоправдано благо и несразмерно његовој друштвеној опасности, далекосежним последицама које оно производи у односу на животну средину и бројно стање и квалитет дивљачи као њеног интегралног дела. Из овако релативно благе казнене политике и тенденције да се за ово кривично дело изриче условна осуда може се закључити да се оно у нашем правном систему, као и уопште у нашем друштву третира као мање озбиљан и спорадичан феномен, што је показатељ ниског нивоа свести о значају очувања и одрживог коришћења дивље фауне, а посебно заштићених врста дивљачи.

Расположиви статистички подаци показују да је кривично дело незаконитог риболова, као и кривично дело незаконитог лова, једно од чешће пријављиваних кривичних дела против животне средине у Републици Србији. Наиме, током 2006. године су у нашој земљи за ово кривично дело пријављена укупно шездесет и три пунолетна лица, током 2007. године пријављено је укупно шездесет и осам лица, 2008. године је

пријављено скоро дупло више, тачније стотину и дванаест лица, 2009. године стотину и једанаест лица, да би у 2010. години тај број спао на шездесет и три пријављене особе. Карактеристике кривичног дела незаконитог риболова, као и околности под којима оно може бити извршено, доприносе постојању значајног процента тамних бројки криминалитета⁷⁷² у тој области. Из тога произлази претпоставка да је наведена појава у нашој земљи знатно озбиљнија и заступљенија него што се може закључити само на основу анализе званичних статистичких података, те да њеном откривању, доказивању, спречавању, санкционисању и сузбијању треба посветити знатно више пажње, како на теоријском, тако и на практичном плану.

Као што је већ истакнуто, током 2006. године су у нашој земљи за ово кривично дело пријављена укупно шездесет и три пунолетна лица. Оптужено је њих тридесет и девет, а осуђена су тридесет и два лица. Од кривичних санкција, казна затвора је учиниоцима овог кривичног дела изречена у четири случаја, новчана казна изречена је шеснаесторици учинилаца, а условна осуда дванаесторици. Током 2007. године је у нашој земљи укупно шездесет и осам лица пријављено за ово кривично дело, док је за њега оптужено четрдесет и шест лица. Од укупно четрдесет и три осуђена лица за кривично дело незаконитог риболова у 2007. години, њих четири је осуђено на казну затвора, а шеснаесторици је изречена новчана казна. Највећем броју учинилаца овог кривичног дела изречена је условна осуда – у питању су двадесет и три учиниоца.

Када су у питању подаци за 2008. годину, број пријављених лица за кривично дело незаконитог риболова био је скоро дупло већи него у претходној години и износио је стотину и дванаест лица. Број оптужених лица износио је педесет и осам, а број осуђених лица четрдесет и девет. У погледу врсте кривичних санкција изречених за ово кривично дело у 2008. години, посебно се истиче број условно осуђених лица који је износио чак тридесет и један. Казна затвора изречена је само двојици учинилаца, новчана казна петнаесторици, а судска опомена само једном учиниоцу.

У 2009. години, број пријављених лица за кривично дело незаконитог риболова износио је стотину једанаест, број оптужених износио је укупно седамдесет и четири, док је осуђено укупно шездесет и пет лица. Када су у питању кривичне санкције, и у 2009.

⁷⁷² Више о појму тамних бројки криминалитета видети у: Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М.: Криминологија, Пеликан принт, Ниш, 2009. године, стр. 70 – 71.

години је за ово кривично дело изречен велики број условних осуда, које су одређене у чак тридесет и седам случајева. Преосталим учиниоцима изречене су новчана казна – у двадесет и четири случаја и казна затвора – у четири случаја. Поред тога, изречена је и једна споредна казна. Што се тиче података за 2010. годину, пријављен је нешто мањи број учинилаца овог кривичног дела и он износи шездесет и три лица. У Саопштењу Републичког завода за статистику за 2010. годину нема података о броју лица која су оптужена за ово кривично дело током те године. Наводи се само да је за њега осуђено укупно четрдесет и осам учинилаца, и то да је казна затвора изречена чак двадесет деветорици учинилаца, новчана казна десеторици, а судска опомена двојици. Када је у питању казна затвора, може се уочити да је у 2010. години за кривично дело незаконитог риболова она изрицана нешто чешће него претходних година. Наиме, изречена је осморици учинилаца, док је, као што је већ истакнуто, претходних година број лица осуђених на казну затвора за ово кривично дело варирао између два и четири. Као и код кривичног дела незаконитог лова, и код кривичног дела незаконитог риболова регистрован је одређен број малолетних учинилаца. Ипак тај број је изузетно мали. Наиме, 2009. године је за ово кривично дело пријављено укупно пет малолетника, али је осуђен само један. Њему је изречена васпитна мера упозорења и усмеравања – судски укор.

Расположиви статистички подаци показују да се у нашој земљи учиниоцима кривичног дела незаконитог риболова најчешће изриче условна осуда⁷⁷³. Тачније, 2007. године је условна осуда изречена укупно двадесет тројици учинилаца тог кривичног дела, 2008. године је изречена тридесет и једном учиниоцу, 2009. године је број условно осуђених учинилаца тог кривичног дела износио шеснаест, а 2010. године двадесет и девет. На другом месту по учесталости изрицања санкција учиниоцима кривичног дела незаконитог риболова налази се новчана казна. Новчана казна је 2007. године изречена шеснаесторици учинилаца тог кривичног дела, 2008. године је њихов укупан број био петнаест, док је 2009. и 2010. године новчана казна изречена десеторици учинилаца кривичног дела незаконитог риболова. Казна затвора је за ово кривично дело у периоду од 2007. до 2010. године изречена у свега четрнаест случајева, а за сада је познато да у четири случаја она није прелазила временски период од два месеца, док је извесно да у два случаја

⁷⁷³ Овај податак и не изненађује будући да се скоро половини пунолетних учинилаца кривичних дела у нашој земљи изриче условна осуда (Видети: Игњатовић, Ђ.: Криминологија, *Op.cit.*, стр. 213.).

није трајала дуже од три месеца. Коначно, треба истаћи да је у периоду од 2007. до 2010. године судска опомена изречена само једном учиниоцу кривичног дела незаконитог риболова, и то 2008. године, као и да је казна рада у јавном интересу такође изречена само једном – 2010. године.

Статистички подаци показују да је у Републици Србији нагло повећан број пријављених лица за кривично дело уништења, оштећења, изношења у иностранство и уношења у Србију заштићеног природног добра. Док је тај број у 2006. години износио четири лица, у 2007. години тринаест лица, у 2008. и 2009. години свега једно, односно два лица, у 2010. години су пријављена чак деведесет и три учиниоца овог кривичног дела. Ипак, било би преурањено из тога изводити закључке о тренду пораста броја случајева вршења овог кривичног дела у нашој земљи. Са друге стране, повећан број пријављених лица могао указивати и на промену у смислу подизања нивоа друштвене свести о значају очувања и заштите животне средине, а нарочито заштићених животињских врста као њеног интегралног дела.

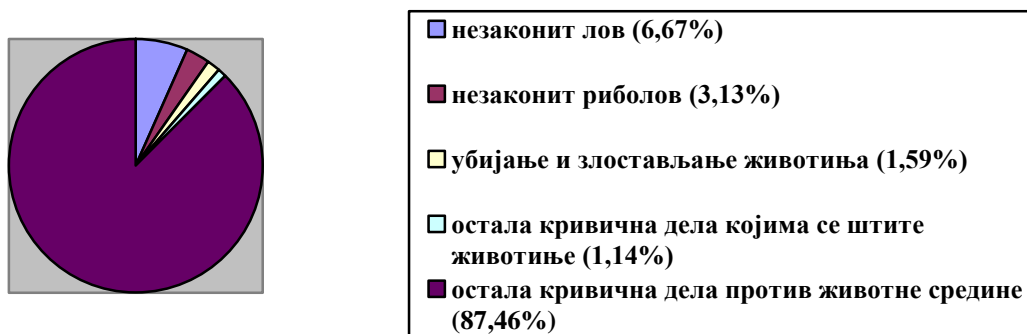
У 2006. години је за ово кривично дело оптужено дванаест лица, а осуђено је шест лица. Свој шесторици учинилаца изречена је условна осуда. Када је у питању 2007. година, број лица која су оптужена за ово кривично дело износио је једанаест, а број осуђених десет. Од десеторице учинилаца, колико је осуђено за ово кривично дело у 2007. години, четворици је изречена казна затвора, док је условно осуђено укупно шест учинилаца. Иако је у 2008. години за ово кривично дело пријављено само једно лице, оптужено је седам лица, а осуђено шест. У тој години ни једном учиниоцу није изречена казна затвора, већ су изрицане само новчана казна, и то у четири случаја и условна осуда, и то у два случаја. Током 2009. године, за кривично дело уништења, оштећења, изношења у иностранство и уношења у Србију заштићеног природног добра пријављена су два лица, оптужено је њих шест, а осуђено исто толико. Од шесторице осуђених учинилаца, двојици је изречена казна затвора, четворици учинилаца условна осуда, а само једном споредна казна. Као што је претходно наведено, у 2010. је број лица која су пријављена за ово кривично дело износио чак деведесет и три, што је знатно више у односу на претходне године. Међутим, Републички завод за статистику још увек није објавио колико је лица за ово кривично дело оптужено и осуђено у тој години. Наиме, подаци о броју лица оптужених за ово кривично дело (као и за друга) нису унети у Саопштење које се односи на правосудне статистике за

пунолетна лица за 2010. годину, а број осуђених лица се не може прецизно утврдити будући да је сврстан у групу „других дела“ против животне средине. Једини закључак који се може извести из тих података јесте да број осуђених лица за то кривично дело у 2010. години није прешао десет, јер је толико лица у тој години укупно осуђено за „друга дела“ против животне средине.

Табела 16. Пријављена, оптужена и осуђена пунолетна лица за кривична дела којима се штите животиње и њихов однос са укупним бројем пријављених, оптужених и осуђених пунолетних лица за кривична дела против животне средине у 2006. години

Кривично дело	пријаве	оптужења	осуде
Кривична дела против животне средине – укупно	2009 (100%)	1430 (100%)	1009 (100%)
Убијање и злостављање животиња	32 (1,59%)		1 (0,09%)
Преношење заразних болести код биљака и животиња	2 (0,09%)	7 (0,48%)	7 (0,69%)
Несавесно пружање ветеринарске помоћи	4 (0,20%)	0	0
Производња штетних средстава за лечење животиња	8 (0,40%)	3	2
Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња	5 (0,25%)	1 (0,07%)	0
Незаконит лов	134 (6,67%)	124 (8,67%)	71 (7,03%)
Незаконит риболов	63 (3,13%)	39 (2,73%)	32 (3,17%)
Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	4 (0,20%)	12 (0,84%)	6 (0,59%)

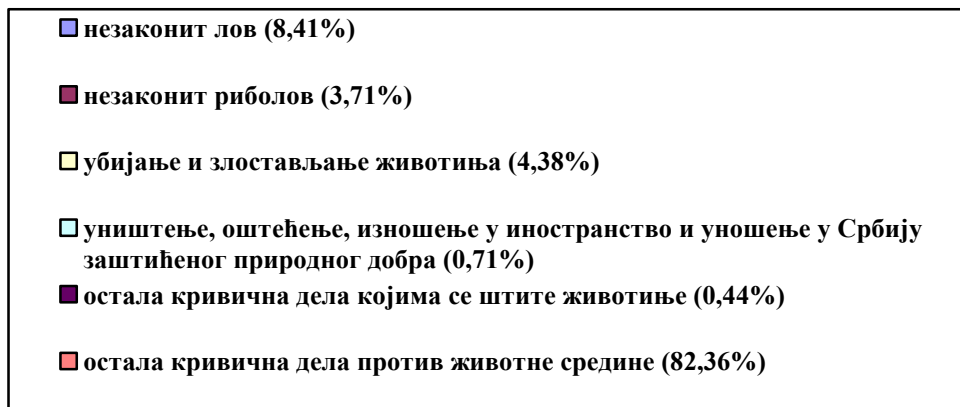
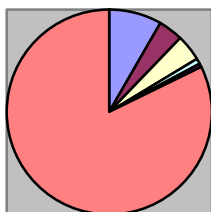
Графикон 16. Графички приказ удела броја пријављених кривичних дела којима се штите животиње у укупном броју пријављених кривичних дела против животне средине у 2006. години

Табела 17. Пријављена, оптужена и осуђена пунолетна лица за кривична дела којима се штите животиње и њихов однос са укупним бројем пријављених, оптужених и осуђених пунолетних лица за кривична дела против животне средине у 2007. години

Кривично дело	пријаве	оптужења	осуде
Кривична дела против животне средине – укупно	1831	1023	728
Убијање и злостављање животиња	80 (4,38%)	11 (1,07%)	3 (0,41%)
Преношење заразних болести код биљака и животиња	0	2 (0,19%)	0
Несавесно пружање ветеринарске помоћи	6 (0,33%)	0	0
Производња штетних средстава за лечење животиња	1 (0,05%)	4 (0,39%)	4 (0,55%)
Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња	1 (0,05%)	1 (0,05%)	1 (0,14%)
Незаконит лов	154 (8,41%)	73 (7,13%)	50 (6,87%)
Незаконит риболов	68 (3,71%)	46 (4,50%)	43 (5,90%)
Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	13 (0,71%)	11 (1,07%)	10 (1,37%)

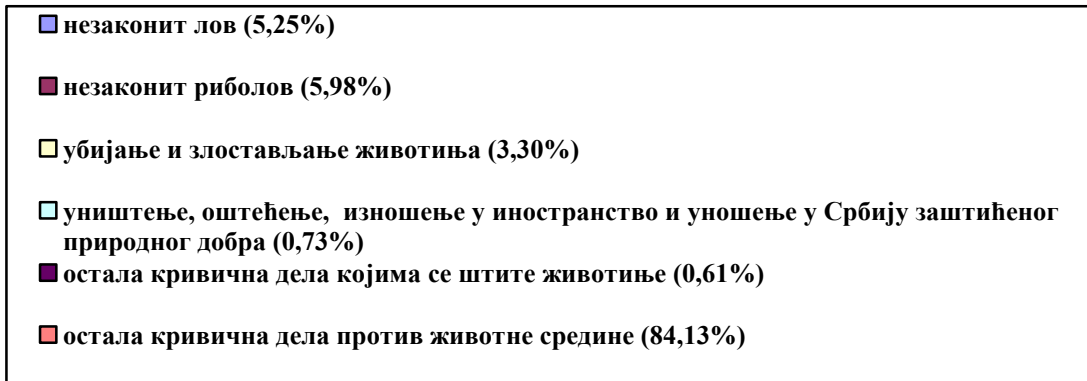
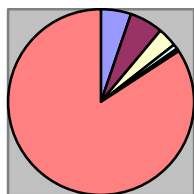
Графикон 17. Графички приказ удела броја пријављених кривичних дела којима се штите животиње у укупном броју пријављених кривичних дела против животне средине у 2007. години

Табела 18. Пријављена, оптужена и осуђена пунолетна лица за кривична дела којима се штите животиње и њихов однос са укупним бројем пријављених, оптужених и осуђених пунолетних лица за кривична дела против животне средине у 2008. години

Кривично дело	пријаве	оптужења	осуде
Кривична дела против животне средине – укупно	1895	1088	819
Убијање и злостављање животиња	115 (6,07%)	34 (3,12%)	27 (3,30%)
Преношење заразних болести код биљака и животиња	5 (0,26%)	1 (0,09%)	0
Несавесно пружање ветеринарске помоћи	4 (0,21%)	1 (0,09%)	0
Производња штетних средстава за лечење животиња	0	2 (0,18%)	2 (0,24%)
Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња	3 (0,16%)	3 (0,27%)	3 (0,37%)
Незаконит лов	115 (6,07%)	66 (6,06%)	43 (5,25%)
Незаконит риболов	112 (5,91%)	58 (5,33%)	49 (5,98%)
Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	1 (0,05%)	7 (0,64%)	6 (0,73%)

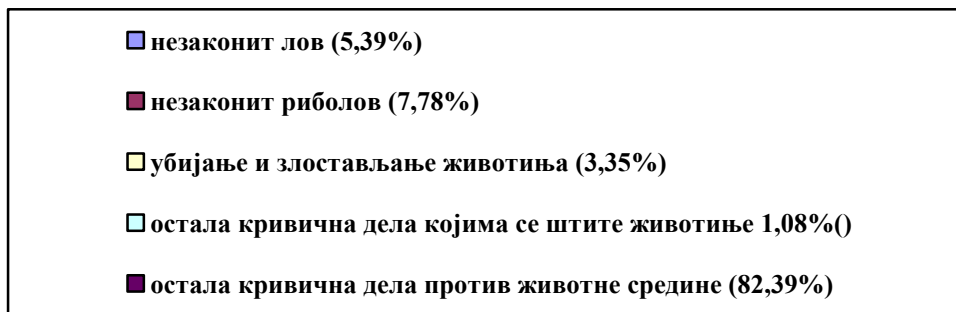
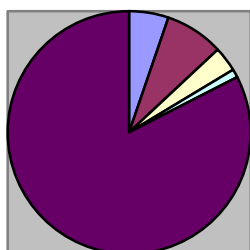
Графикон 18. Графички приказ удела броја лица осуђених за кривична дела којима се штите животиње у укупном броју лица осуђених за кривична дела против животне средине у 2008. години

Табела 19. Пријављена, оптужена и осуђена пунолетна лица за кривична дела којима се штите животиње и њихов однос са укупним бројем пријављених, оптужених и осуђених пунолетних лица за кривична дела против животне средине у 2009. години

Кривично дело	пријаве	оптужења	осуде
Кривична дела против животне средине – укупно	2081	1068	835
Убијање и злостављање животиња	116 (5,57%)	33 (3,09%)	28 (3,35%)
Преношење заразних болести код биљака и животиња	5 (0,24%)	2 (0,19%)	1 (0,12%)
Несавесно пружање ветеринарске помоћи	2 (0,09%)	4 (0,37%)	0
Производња штетних средстава за лечење животиња	0	0	0
Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња	12 (0,58%)	2 (0,19%)	2 (0,24%)
Незаконит лов	172 (8,26%)	74 (6,93%)	45 (5,39%)
Незаконит риболов	111 (5,33%)	74 (6,93%)	65 (7,78%)
Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	2 (0,09%)	6 (0,56%)	6 (0,72%)

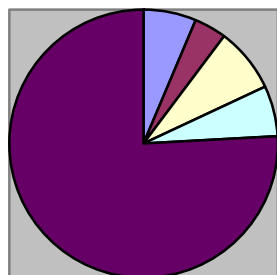
Графикон 19. Графички приказ удела броја лица осуђених за кривична дела којима се штите животиње у укупном броју лица осуђених за кривична дела против животне средине у 2009. години

Табела 20. Пријављена, оптужена и осуђена пунолетна лица за кривична дела којима се штите животиње и њихов однос са укупним бројем пријављених, оптужених и осуђених пунолетних лица за кривична дела против животне средине у 2010. години

Кривично дело	пријаве	оптугења	осуде
Кривична дела против животне средине – укупно	1568	/	333
Убијање и злостављање животиња	123 (7,84%)	/	22 (6,61%)
Преношење заразних болести код биљака и животиња	/	/	/
Несавесно пружање ветеринарске помоћи	/	/	/
Производња штетних средстава за лечење животиња	/	/	/
Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња	/	/	/
Незаконит лов	99 (6,31%)	/	16 (4,80%)
Незаконит риболов	63 (4,02%)	/	48 (14,4%)
Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	93 (5,93%)	/	/

Графикон 20. Графички приказ удела броја пријављених кривичних дела којима се штите животиње у укупном броју пријављених кривичних дела против животне средине у 2010. години

- **незаконит лов (6,31%)**
- **незаконит риболов (4,02%)**
- **убијање и злостављање животиња (7,84%)**
- **уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (5,93%)**
- **остала кривична дела против животне средине (75,89%)**

Из анализе расположивих статистичких података произлази да кривична дела којима се штите животиње заузимају мали удео у укупном броју кривичних дела против животне средине као и у укупном броју кривичних дела учињених у нашој земљи уопште. Такође, може се уочити да такав њихов удео, ни у броју кривичних дела против животне средине, ни у укупном броју кривичних дела, није значајније варирао у периоду од 2006. до 2010. године.

Од кривичних дела којима се штите животиње, највећи број лица је пријављен, оптужен и осуђен за: 1) незаконит лов, 2) незаконит риболов и 3) убијање и злостављање животиња. Тако је 2006. године за кривично дело незаконитог лова пријављено укупно стотину тридесет и четири лица, што износи 6,67% од укупног броја лица пријављених за кривична дела против животне средине, 2007. године је тај удео износио 8,41%, 2008. године 6,07%, 2009. године 8,26%, а 2010. године 6,31%. Године 2006., удео броја лица пријављених за кривично дело незаконитог риболова у укупном броју пријављених лица за кривична дела против животне средине је износио 3,13%, 2007. године 3,71%, 2008. године 5,91%, 2009. године 5,33%, а 2010. године 4,02%. Када је реч о кривичном делу убијања и

злостављања животиња, може се уочити постепен пораст његовог удела у укупном броју пријава за кривична дела против животне средине. Наиме, 2006. године је његов удео у укупном броју пријављених дела против животне средине износио 1,59%, 2007. године 4,38%, 2008. године 6,07%, 2009. године 5,57%, а 2010. године 7,84%.

И у погледу удела осуђених учинилаца за кривична дела којима се штите животиње у укупном броју учинилаца за кривична дела против животне средине важи сличан однос. Међутим, треба нагласити да је у 2006. и 2007. години број лица осуђених за кривично дело убијања и злостављања животиња био веома мали (један, односно три учиниоца), а самим тим и њихов удео у укупном броју осуђених лица за еколошка кривична дела. То је разумљиво ако се узме у обзир да је ово дело уведено Кривичним закоником из 2005. године. Међутим, наредних година се тај број знатно повећао, те је удео осуђених учинилаца за ово дело у 2008. години у укупном броју осуђених за еколошка кривична дела износио 3,30%, 2009. године 3,35%, а 2010. године скоро дупло више – 6,61%. Када је у питању удео учинилаца кривичног дело незаконитог лова у укупном броју осуђених за кривична дела против животне средине, он је 2006. године износио 7,03%, 2007. године 6,87%, 2008. године 5,25%, 2009. године 5,39%, а 2010. године 4,8%. Удео броја учинилаца осуђених за незаконит риболов у броју осуђених лица за еколошка кривична дела је константно растао у периоду од 2006. до 2010. године. Он је 2006. године износио 3,17%, 2007. године 5,90%, 2008. године 5,98%, 2009. године 7,78%, док је 2010. године достигао износ од 14,4%.

ЗАКЉУЧАК

Савремена етика се полако одриче „слепог“ антропоцентризма, приклањајући се све више тзв. биоцентричним начелима, чије прихватање из корена мења однос друштва и појединца према животној средини уопште, а посебно према животињама и то не само као њеном интегралном делу, већ и као бићима *per se*. Остављајући по страни питање правилности термина „права животиња“ и филозофскоправну расправу о томе да ли животиње могу или не могу бити носиоци одређених инхерентних права и правом заштићених интереса, обухватање криминалном зоном оних понашања која представљају њихово убијање, повреду, мучење и злостављање се чини сасвим оправданим, па чак и неопходним у модерном друштву, и то из више разлога.

Научна сазнања потврдила су чињеницу да и животиње могу осећати бол, патњу, страх и стрес, а промена етичких схватања на глобалном нивоу, подржана и промовисана кроз активности националних и међународних друштава за заштиту животиња, допринела је суштинским изменама њиховог правног положаја у великом броју правних система. У законодавствима развијених европских земаља, попут Швајцарске и Немачке, инсистира се на концепту заштите животиња ради њих самих, док је у земљама *common law* система он и даље „у сенци“ добробити људи и читавог друштва. У сваком случају, неспорно је да се бригом за животиње, побољшава здравље читавог човечанства, као и опстанак планетарног еко – система, односно природе и дивљине. У том смислу, правну, па и кривичноправну заштиту животиња треба, између осталог, схватити и као гаранцију заштите и одрживог развоја животне средине уопште, чији су оне значајан део.

Повређивање и угрожавање живота, здравља, телесног и психичког интегритета животиња, међутим, не представља само атак на животну средину, већ често, у зависности од конкретних околности, може представљати и значајан предиктор, симптом, узрок или последицу насиља у међуљудским односима – у породици, у партнерским односима, у широј друштвеној заједници или између вршњака. Наиме, многе психолошке студије указују на повезаност између окрутности према животињама и насилничког понашања појединаца према људима, а особито насиља у породици и злостављања деце. Поједини

аутори сматрају да су склоност ка злостављању животиња, заједно са, на пример, склоношћу ка изазивању пожара, бихејвиорални фактори који чине део тзв „хомицидалне тријаде“ и представљају поуздане предикторе насилничког криминалног понашања. Имајући то у виду, спречавање и кажњавање (кривичним или прекршајним санкцијама) окружности према животињама треба сагледати и као једну од мера превенције насиља и насилничког криминалитета уопште.

С обзиром на значај који има у савременом друштву, заштита добробити животиња треба и у будућности да буде предмет опсежних мултидисциплинарних истраживања. Значајан сегмент ове заштите јесте управо њена правна, а посебно кривичноправна димензија, која подразумева инкриминисање оних људских понашања која представљају најтеже, најдрастичније облике повређивања и угрожавања живота, телесног и психичког интегритета животиња. Правилно разумевање карактеристика, граница и домета овог, крајњег средства за заштиту животиња од недопуштених људских чињења и нечињења представља предуслов за успешно примењивање постојећих и изналажење ефикаснијих, адекватнијих и квалитетнијих законских решења у тој области.

На основу сагледавања историјског развоја кривичноправне заштите животиња, почев од најстаријих правних извора, па све до првих нововековних *anti – cruelty* закона, може се увидети да су животиње, почевши од првих друштава и држава, имале значајно место у човековом свакодневном животу, што се одражавало и на право. Поједини аспекти односа између човека и животиња одувек су били предмет регулисања правних, па и кривичноправних норми, али оно што је временом еволуирало јесте начин на који су ти односи уређивани и побуде из којих се то чинило. Тако се од строго и радикално антропоцентричних закона из периода старог, средњег и дела новог века, који су животиње штитили само формално, док је, заправо, заштита пружана људима и њиховим интересима, у појединим правним системима стигло до савремених биоцентрично оријентисаних закона, који препознају да животиње имају одређене вредности за себе, па и одређене интересе, што их чини на само корак од признавања такозваних „права животиња“.

Ипак, историјски развој кривичноправне заштите животиња не треба посматрати искључиво као узлазну линију. Напротив. Тај процес није одувек био прогресивног карактера. Он се ни у модерном друштву не одвија на уједначен начин у свим државама и

заједницама, а чак се у појединим националним законодавствима у тој области могу уочити радикални, што прогресивни, што регресивни, заокрети. Такође, не треба заборавити да многе земље још увек и не поседују било какве правне гаранције заштите животиња, сматрајући да та област није и не треба да буде у фокусу интересовања законодавца. Са друге стране, постоји и велики број држава које су, упркос томе што поседују адекватан нормативни оквир за заштиту животиња, и даље на нивоу антропоцентризма који је био заступљен крајем деветнаестог и почетком двадесетог века. За такво стање заслужни су делом и сами стручњаци из области права који у основи биоцентричне или барем „неутралне“ правне норме тумаче, а затим и примењују на крајње антропоцентричан начин.

Поседовање знања о начину на који се кроз историју развијала не само правна регулатива положаја животиња, већ и људска мисао о односу који треба заузимати према њима, има вишеструк значај за заштиту животиња у савременом друштву. Наиме, оно потврђује да идеја о поштовању добробити животиња и хуманом односу према њима, без обзира на побуде из којих је проистекла, није потпуна новина, нити производ искључиво савремених законодавних тенденција подстакнутих активизмом друштава за заштиту животиња. Свест о утемељености тих идеја у историји и традицији појединих држава, друштава и култура, може допринети смањењу отпора код адресата правних норми посвећених инкриминисању недопуштених људских понашања према животињама. То је особито значајно уколико је реч о правном систему који се по први пут сусреће са инкриминацијама такве врсте и који их преузима из другог правног система који је у том домену од њега развијенији и напреднији, што може као резултат имати одређену дозу отпора и неприхватања трансплантованих новина.

Наиме, у земљама *common – law* система су први прописи посвећени сузбијању окрутности према животињама усвојени пре него што је то учињено у земљама европско – континенталне правне традиције. Са друге стране, напредне идеје о заштити, добробити и „правима“ животиња су брже инкорпорисане у законодавства европских земаља која су, нарочито последњих деценија у тој области постигла значајан напредак. Иако се и даље сматра да је у англосаксонском систему правна заштита животиња успостављена, у првом реду, ради људи – њихових власника и целог друштва, а у Европи ради животиња као таквих, данас се може уочити све интензивније и учесталије трансплантовање,

пребацивање, размена појединих законских решења између ових правних система и превазилажење иницијалних разлика које су у овој области постојале између њих. Угледајући се на модерна решења из упоредног права, многе земље које су кроз историју штитиле животиње само спорадично или ради заштите интереса људи (привреде и њених појединих грана попут сточарства, рибарства и ловства) су усвојиле изузетно напредне и биоцентрично оријентисане кривичноправне и прекршајноправне одредбе посвећене заштити животиња.

Такав је управо случај и са правним системом Републике Србије, у који је кривично дело убијања и злостављања животиња по први пут уведено 1. јануара 2006. године, док је први Закон о добробити животиња угледао светлост дана тек 2009. године. У том смислу, сазнање да је у нашој земљи „јавно мучење и свирепо злостављање теглећих и јашећих“ животиња, као и одржаваље сексуалног односа са животињама било забрањено још у деветнаестом веку одредбама Криминалног (Казнителног) законика за Књажевство Србију из 1860. године, може у великој мери допринети да се одредбе важећих прописа из те области не доживљавају као „од споља“ наметнути правни трансплант који мора бити испоштован ради постизања напретка у процесу европских интеграција, већ као продужетак, унапређење и осавремењавање одавно започете традиције хуманог односа према животињама у нашем друштву.

Анализа међународних извора универзалног и регионалног карактера, којима су прокламовани основни стандарди заштите и добробити животиња у различитим ситуацијама и под различитим околностима, показује да се у последњих неколико деценија чине велики напори на наднационалном нивоу, усмерени на постизање кохерентног нормативног оквира за заштиту животиња, како у целом свету, тако и у појединим регионима, међу којима свакако предњачи Европа. Познавање стандарда прописаних, како документима који су усвојени под окриљем Организације Уједињених нација, тако и оних који су усвојени од стране Савета Европе, али и одговарајућих органа Европске уније доприноси постизању једнообразности у сфери заштите животиња у појединим националним законодавствима. Оно омогућава уједначено тумачење појединих појмова употребљених у националним законима, што је нарочито важно ако се узме у обзир да велики број кривичних дела од значаја за заштиту животиња представљају бланкетне

инкриминације. Тиме се, између осталог, доприноси и уједначавању судске праксе у овој области, што је од изузетног значаја за правну сигурност.

Значај анализираних међународних извора за кривичноправну заштиту животиња је углавном посредног, индиректног карактера, премда има и оних међународних докумената који директно „интервенишу“ у области кривичног права својих држава чланица, односно потписница. Будући да они прописују основне, минималне стандарде у погледу односа човека према животињама који у свакој од држава потписница међународних аката, односно чланица одговарајућих организација, морају бити испоштовани, ови документи практично постављају критеријуме, односно параметре за разграничење између људских понашања према животињама која су дозвољена и пожељна од оних која су недозвољена, односно забрањена, па чак и криминална. У принципу, већина ових правних аката не прописује мере које државе чланице треба и могу да примене како би обезбедиле њихову имплементацију у својим националним правним системима, односно санкционисале њихово кршење. То значи да су државе слободне да одлуче да ли ће то учинити путем прекршајног права, путем кривичног права или нормама и једне и друге гране права, у зависности од друштвене опасности коју кршење одредби неког од међународних докумената са собом носи. Поштовање ових стандарда представља међународну обавезу за државе потписнице тако да се на тај начин практично врши притисак да оне измене постојећа или усвоје нова законска решења која би одговарала критеријумима и стандардима из тих конвенција.

Ипак, постоје и поједини међународни документи који садрже одредбе од директног значаја за кривичноправно инкриминисање одређених људских понашања према животињама. Тако Конвенција о међународном промету заштићеним врстама дивље флоре и фауне прописује да ће државе потписнице усвојити одговарајуће мере како би се одређена понашања учињена са умишљајем или из нехата прогласила за кривична дела у својим националним законодавствима. У питању су различите опасне делатности (извори угрожавања) којима се повређује или угрожава животна средина, односно њени поједини елементи. Један од тих елемената јесте и животињски свет, односно фауна. Поред тога, Конвенција прописује да ће свака држава потписница усвојити одговарајуће мере потребне за инкриминисање, било као кривичних дела, било као административних преступа, (прекршаја) одређених понашања учињених са умишљајем или из нехата од којих су за

кривичноправну заштиту животиња значајни: а) незаконито проузроковање промена које су штетне, односно штетне за природне компоненте националног парка, природног резервата, подручја за заштиту воде или других заштићених подручја и б) незаконито поседовање, узимање, оштећење, убијање и промет заштићеним врстама дивље флоре и фауне.

Директан значај за кривичноправну заштиту животиња у земљама чланицама Европске уније има и Директива посвећена заштити животне средине путем кривичног права усвојена 2008. године. Она представља израз настојања да се поштовање закона из области заштите животне средине у државама чланицама додатно ојача прописивањем кривичних санкција које би изражавале друштвену осуду другачије природе од оне коју са собом носе административне санкције и механизми компензације предвиђени грађанским правом. Препознато је да је за делотворнију заштиту животне средине потребно увести казне које би у већој мери одвраћале учиниоце од предузимања радњи које су опасне по животну средину, укључујући и животињски свет. Директивом је предвиђено да сва понашања која представљају угрожавање или повређивање животне средине треба да буду предвиђена као кривична дела у целој Европској унији, било да су учињена намерно, односно умишљајно или из нехата. Овим међународним документима практично се мења национално кривично законодавство држава потписница Конвенције, односно чланица Уније, чиме се доприноси унификацији појединих сегмената кривичноправне материје, и то не само на територији европског континента, већ и у целом свету.

У контексту међународноправног регулисања кривичноправне заштите животиња, посебно место заузимају нацрти Универзалне декларације о правима животиња, односно Универзалне декларације о добробити животиња. У питању су документи који још увек нису стекли формалну правну снагу, али који се, захваљујући растућој подршци појединаца, држава и међународних организација, сваким даном све више приближавају том циљу. Њихова морална снага поткрепљена је управо великим бројем ентитета који су им приступили, те се очекује да ће она ускоро резултовати и званичним усвајањем. Реално би било очекивати да ће прво бити усвојена Универзална декларација о добробити животиња, с обзиром на околност да израз „права животиња“ звучи прилично претенциозно и још увек изазива подозрења и спорења, како код лаичке, тако и код стручне јавности. Насупрот томе, израз добробит животиња је, као знатно умеренији

концепт, широко прихваћен и у стручној литератури из различитих области и у правним актима (законима, уставима, међународним конвенцијама итд.) националног и наднационалног важења.

Званично усвајање Универзалне декларације о добробити животиња од стране Организације Уједињених нација изазвало би далекосежне последице у погледу положаја животиња у правним системима држава широм света. Оне би се састојале, пре свега, у иницирању преиспитивања постојећих и увођења нових законских решења, али и променама начина на који се већ усвојена законска решења у овој области тумаче и примењују. Чињеница да један овакав документ на почетку двадесет и првог века још увек није усвојен и није толико изненађујућа ако се узме у обзир време када је усвојена Универзална декларација о правима човека и колико је времена било потребно да одредбе једног таквог значајног документа добију формално правно рухо.

Без обзира на глобалне напоре да се животиње путем правних норми на бази усвојених међународних стандарда универзалног и регионалног карактера заштите од различитих облика и видова људске окрутности, упоредноправно посматрано између појединих правних система се могу уочити огромне дискрепанце у погледу постојања, квалитета и примене законских одредби посвећених тој проблематици. Са једне стране, постоји значајан број држава које су обезбедиле нормативне оквире за гарантовање највиших стандарда добробити животиња, те се у њима чак може условно говорити и о „правима животиња“, загарантованим не само на законском, већ и на уставном нивоу. Са друге стране, постоје државе које такве законе уопште немају, нити сматрају да су им они потребни. Упоређивањем законских решења, али и области у којима постоје правне празнине у појединим националним законодавствима показује се у којој мери је однос законодавца према животињама диктиран постојећим социјалним, економским, историјским и културним приликама.

Ако се по страни оставе оне земље које уопште немају законске одредбе из ове области, може се уочити да између оних земаља које поседују *anti cruelty* и друге законске одредбе посвећене заштити животиња постоји све виши степен конвергенције, приближавања услед трансплантовања појединих решења. Због тога се чак и решења присутна у англо – саксонском и европско – континенталном систему правне заштите животиња све више приближавају, те се стиче утисак да се њихове иницијалне разлике

постепено превазилазе. Такође, велики број земаља, укључујући и нашу, када је у питању проблематика заштите животиња, уносе у своје правне системе решења из упоредног права. Ту се, пре свега, мисли на законе посвећене заштити и добробити животиња, као и на кривично дело убијања и злостављања животиња, које се у англо – саксонском правном систему назива окрутност према животињама (*animal - cruelty*) или злоупотреба животиња (*animal abuse*).

За овакву постепену унификацију законских решења у области заштите животиња заслужно је, пре свега, обиље међународних правних аката универзалног и регионалног карактера који су посвећени, било заштити појединих животињских врста, било заштити животне средине, па, у оквиру ње, и животињског света, односно фауне. Треба очекивати да ће таква унификација бити нарочито интензивирана уколико буде доведен до краја поступак формалног усвајања Универзалне декларације о добробити животиња од стране Организације Уједињених нација. Коначно, не треба заборавити да уједначавању законских решења, али и праксе заштите животиња у појединим правним системима у великој мери доприносе и активизам, лобирање, кампање и други програми и активности импозантног броја међународних и националних невладиних организација и других удружења посвећених заштити и добробити животиња. Савремена средства комуникације омогућавају да се њихове активности спровode на глобалном нивоу, без обзира на државне границе, те су и резултати таквог деловања наднационалног карактера. Они се пре свега састоје у подизању друштвене свести о значају заштите животиња и опасностима које по животну средину, а самим тим и по опстанак читавог човечанства има њихово повређивање и угрожавање. Међутим, осим овог „просветитељског“ деловања, наведене организације и удружења врше и конкретне притиске на законодавце, упућујући различите петиције, апеле, вршећи јавна заговарања и иницирајући јавне дискусије о појединим законским решењима, чиме доприносе њиховој измени, као и о појединим проблемима из области заштите животиња, чиме доприносе њиховом правном нормирању и решавању.

Ипак, треба имати на уму да истинско побољшање добробити животиња у корист читаве заједнице поред усвајања нових и мењања постојећих, захтева и доследну примену одговарајућих законских решења у пракси. Она није могућа уколико се поједине одредбе аутоматски преузму из оних правних система који у овој области имају дужу и развијенију традицију, без узимања у обзир социјално – економског и политичко-историјског

контекста у коме оне треба да буду примењиване. Због тога у упоредном праву не треба тражити само узор у виду „напредних“ законских решења и правних института, већ и у начину размишљања, односно општем теоријском, филозофском концепту на коме почива систем правне, а посебно кривичноправне заштите животиња у некој земљи. Због тога је поред познавања законских одредби иностраних правних система потребно и упознати се са њиховом судском праксом из ове области, будући да се једино из ње може увидети како се инкриминације релевантне за заштиту животиња и поједини појмови у њима употребљени тумаче у сваком конкретном случају.

У том смислу треба истаћи да само увођење нове инкриминације убијања и злостављања животиња у кривично законодавство наше земље и поштравање казне за исту, као и усвајање Закона о добробити животиња, представљају значајане, али не и довољне искорак. Предуслов за њихову успешну примену јесте прецизно дефинисање односа између њихових одредаба посвећених мучењу, односно злостављању животиња и недвосмислено утврђивање које се животињске врсте могу сматрати објектом радње кривичног дела убијања и злостављања животиња по узору на члан 2. Закона о добробити животиња. То исто се односи и на „попуњавање“ на основу случајева из праксе одређених правних стандарда, који су у наведеним прописима само теоријски дефинисани, као што је уосталом и сам појам добробити животиња. Операционализација таквих бланкетних појмова захтева и одређени протек времена током којег би на основу анализе већег броја случајева из судске праксе био оформљен једнообразан приступ њиховом тумачењу. То је значајан предуслов за успешну примену свих новоуведених инкриминација, али уједно и важно јемство правне сигурности у овој области.

При томе законодавства и добра пракса других земаља могу послужити као путокази, али не треба пренебрегнути чињеницу да историјат и законодавства и активизма у области заштите животиња у појединим земљама (попут Сједињених Америчких држава, Велике Британије, Немачке, Швајцарске и Шведске) има знатно дужу традицију него што је то случај са нашом, те да ће бити потребно доста времена и напора (пре свега у виду подизања свести о њиховом значају) да ове одредбе доживе ширу и успешнију примену у нашој земљи.

Упоредноправно посматрано, могу се уочити значајне разлике у погледу начина на који је у појединим земљама уређена проблематика заштите и добробити животиња и

санкционисања њиховог убијања, повреде, мучења и злостављања. Са једне стране, постоје земље у којима уопште не постоје закони посвећени овој области док су, са друге стране, у одређеним земљама „права животиња“ загарантована на уставном нивоу. Ипак, између правних система чија законодавства садрже одредбе од значаја за заштиту животиња постоје одређене сличности – заједничке карактеристике. И у земљама англосаксонске и у земљама европско – континенталне правне традиције чији правни системи пружају заштиту животињама, она се успоставља путем норми кривичног и прекршајног права. Мали број земаља, где спадају Немачка и Швајцарска, пружају гаранције заштите животиња нормама уставног права. У већини земаља, кривична дела од значаја за заштиту животиња су систематизована у оквиру кривичних дела против животне средине, док је у Шведској кривично дело убијања и мучења животиња сврстано у кривична дела против јавног реда.

У зависности од интензитета повреде или угрожавања живота, здравља, телесног интегритета и добробити животиња који се њиховим извршењем остварује, недозвољена понашања људи према животињама су инкриминисана као: 1) кривична дела или 2) прекршаји. У земљама које у оквиру казних дела разликују кривична дела и прекршаје, као што је случај са Републиком Србијом, тежи видови повреде и угрожавања живота и телесног интегритета животиња спадају у домен кривичног, а лакши облици у сферу прекршајног права. Са друге стране, у земљама које прихватају поделу кривичних дела на злочине (тежа дела) и преступе (лакша дела), убијање и мучење животиња се сврстава у злочине, док се неки други, лакши облици и видови повреде или угрожавања њихове добробити квалификују као преступи. Такав је, на пример, случај са Сједињеним америчким државама, Великом Британијом и Италијом. Тиме се, практично, постиже да санкционисање и лакших форми окрутности према животињама остане у оквирима кривичног права.

Када је реч о кривичноправној заштити животиња у позитивном праву Републике Србије, може се најпре констатовати да важећи Кривични законик из 2005. године садржи већи број инкриминација које су на директан или индиректан начин релевантне за заштиту животиња, односно њиховог живота, телесног и психичког интегритета и добробити. Међутим, одмах треба нагласити да се тим инкриминацијама не штити животиња као таква, односно као биће које је носилац сопствених права и правом заштићених интереса.

Те инкриминације су систематизоване у оквиру главе двадесет и четврте, у групи кривичних дела против животне средине. То значи да управо животна средина са свим својим елементима (укључујући ваздух, воду, земљиште, биљни и животињски свет) представља њихов примарни заштитни објект. Ипак, начин на који је конципирано кривично дело убијања и злостављања животиња, доводи у питање ову тврдњу. Наиме, из законске формулације произлази да ће ово кривично дело постојати и у случају убијања и мучења само једне животиње, чиме се свакако не повређује и не угрожава животна средина. Посебна спорења у погледу природе заштитног објекта овог кривичног дела изазива његов најтежи облик, уведен 2009. године, који се односи на инкриминацију борби између животиња и активности које су повезане са њиховим приређивањем. И у том случају је јасно да објект заштите није животна средина, јер се она радњом извршења тог облика не угрожава и не повређује ни на који начин. Слична је ситуација и са другим кривичним делима из ове главе којима се штити животињски свет, као што је случај код кривичног дела незаконитог лова, где се штите дивљач и ловство као привредна грана, незаконитог риболова, где се штите рибљи фонд и рибарство као привредна грана, несавесног пружања ветеринарске помоћи, где се као објект заштите јављају живот и здравље животиња, али и законито, савесно, ефикасно и квалитетно обављање ветеринарске делатности, преношења заразних болести код биљака и животиња, где објект заштите обухвата животну средину, али и живот и здравље биљака и животиња, производње штетних средстава за лечење животиња и загађивања хране и воде за исхрану, односно напајање животиња, где се штите живот и здравље животиња.

Својство објекта заштите у нашем кривичном праву могу имати само човек и друге основне друштвене вредности, док се сматра да животиње могу бити само објекти радње појединих кривичних дела, али не и објекти заштите. Ипак, чини се да се појам објекта заштите у нашем кривичном праву више тумачи у антропоцентричном смислу него што он то стварно јесте. Човек је свакако одувек био објект кривичноправне заштите и у том погледу не постоје никакве нејасноће, али појам „других основних друштвених вредности“ може бити подвргнут различитим тумачењима. Схваћен у рестриктивном, крајње антропоцентричном смислу појам „других друштвених вредности“ обухвата само она добра или вредности које служе остваривању основних интереса човека, односно његових основних људских права, али којима друштво даје „општи“ карактер заштите.

Међутим, не залазећи при томе у иницијалну интенцију којом се законодавац руководио приликом увођења ове формулације, појам „других основних друштвених вредности“ може бити схваћен и у екстензивнијем смислу. Тиме би било омогућено да и животиње, односно њихов живот, телесни и психички интегритет и добробит буду сврстани у основне друштвене вредности, те да им на тај начин буде признато својство заштитног објекта, опет, не ради њих самих, јер би то представљало сувише радикално задирање у основне принципе на којима почива кривично право, већ ради вредности коју оне имају за човека и за друштво у целини. Уосталом, појединим животињама је и Конвенцијом Савета Европе о заштити кућних љубимаца из 1987. године коју је наша земља ратификовала 2010. године, признато да имају посебну вредност за друштво, због бројних позитивних ефеката које производе у односу на човека. Такво проширено тумачење појма објекта заштите у кривичном праву омогућило би ширу, квалитетнију и ефикаснију заштиту животиња у нашем правном систему, а уједно не би, барем за сада, захтевало преиспитивање основних, традиционалних, теоријских поставки на којима оно почива.

Чак и када се не би залазило у питање тумачења објекта заштите у нашем кривичном праву и да ли животиње њиме могу или не могу бити обухваћене, одређене корекције постојећих решења чине се неопходним. Оне не морају нужно повлачити за собом измену законског текста, већ је довољно да у судској пракси у овој области буду успостављени одређени једнообразни стандарди тумачења постојећих законских одредби, засновани, како на теоријским знањима, тако и на усвојеним међународним документима, али и на квалитетним решењима присутним у упоредном законодавству и пракси иностраних правосудних органа. Независно од тога да ли му се признаје својство објекта заштите или објекта радње, потребно је прецизно детерминисати појам животиње у кривичном праву и одредити да ли се он поклапа са појмом животиње дефинисаним у Закону о добробити животиња. Иако постоје аутори који се залажу за то да објект радње кривичног дела убијања и злостављања животиња може бити само она животиња чије патње изазивају сажаљење код највећег броја људи, савремена научна сазнања на којима почивају основни принципи биоцентричне етике захтевају да кривичноправном заштитом буде обухваћен шири круг животиња.

Стога би најприхватљивије било да се кривичним правом заштите сви кичмењаци, будући да је за те животињске врсте неспорно научно доказано да поседују способност да осете бол, патњу, страх и стрес. Овај приступ је у складу са савременим међународним стандардима, као и са напредним упоредноправним тенденцијама у области добробити животиња, док став да то треба да буду само животиње које побуђују сажаљење људи више одговара антропоцентризму деветнаестог века. У Републици Србији се заштита животиња остварује путем норми кривичног и прекршајног права. Кривична дела од директног или индиректног значаја за заштиту животиња систематизована су у двадесет и трећој глави Кривичног законика која је посвећена кривичним делима животне средине, односно такозваним еколошким кривичним делима. У питању су следећа кривична дела: 1) убијање и злостављање животиња (члан 269.), 2) преношење заразних болести код биљака и животиња (члан 270.), 3) несавесно пружање ветеринарске помоћи (члан 271.), 4) производња штетних средстава за лечење животиња (члан 272.), 5) загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (члан 273.), 6) незаконит лов (члан 276.), 7) незаконит риболов (члан 277.) и 8) уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (члан 265.).

Поред ових „основних“ дела, за кривичноправну заштиту животиња, посредан значај имају и следеће инкриминације, тачније, њихови тежи облици: 1) загађење животне средине (члан 260.), 2) противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (члан 262.), 3) оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (члан 263.) и 4) уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја. Кривично право наше земље не штити све животињске врсте, већ само кичмењаци, са изузетком водених организама (који могу бити и бескичмењаци) који се штите кривичним делом незаконитог риболова и заштићених животињских врста (где могу спадати било које животињске врсте које су стекле статус заштићених у складу са одговарајућим прописима из области животне средине). Нарочито се нормама кривичног права штити дивљач (кривичним делом незаконитог лова), рибе и друге водене животиње (кривичним делом незаконитог риболова), као и животиње које имају статус посебно заштићених животињских врста (кривичним делом уништења, оштећења, изношења у иностранство и уношења у Србију заштићеног природног добра). Од убијања, повређивања, мучења и злостављања се

кривичним правом штите само кичмењаци, а, у оквиру њих, животињске врсте чија смрт, бол, патња, страх и стрес патње код већине људи изазивају осећај сажаљења.

Прекршајноправне одредбе од значаја за заштиту животиња садржане су у следећима законима: 1) Закону о заштити животне средине, 2) Закону о заштити природе, 3) Закону о дивљачи и ловству, 4) Закону о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда, 5) Закону о ветеринарству, 6) Закону о сточарству и 7) Закону о добробити животиња. Ови закони спадају у област еколошког права, односно права заштите животне средине. Закон о заштити животне средине и Закон о заштити природе посвећени су искључиво заштити животне средине, односно њених елемената и њима се животиње штите посредно, као њен интегрални део. Законом о дивљачи и ловству, Законом о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда и Законом о сточарству штите се само поједине животињске врсте – дивљач, риба и други водени организми и стока, али се њима уједно штите и ловство, рибарство и сточарство као важне привредне гране. Закон о ветеринарству значајан је за заштиту здравља животиња због тога што уређује обављање ветеринарске делатности. Он се јавља и као извор споредног кривичног законодавства будући да прописује кривично дело надриветинарства. Само је Закон о добробити животиња у потпуности посвећен заштити живота, телесног интегритета и добробити животиња. Осим што прописују прекршајне санкције – новчане казне (Закон о ветеринарству и кривичне санкције) за недозвољена понашања људи према животињама, ови закони садрже дефиниције бројних појмова чије је познавање неопходно за „попуњавање“, односно правилно тумачење кривичних дела којима се штите животиње, будући да она представљају бланкетне инкриминације.

Као што је познато, област заштите животне средине уопште, а посебно заштите животиња није уређена само нормама кривичног, већ и нормама прекршајног права. Познавање прекршајноправних одредби неопходно је за правилно тумачење и примену ових инкриминација будући да су оне у великом броју случајева бланкетног карактера. Исто тако, да би се и норме кривичног и норме прекршајног права ефикасно примењивале у пракси потребно је на недвосмислен начин утврдити када ће се једно недозвољено људско понашање према животињама третирати као кривично дело, а када као прекршај, пошто су многе радње инкриминисане и као једна и као друга врста кажњивих понашања. Нарочито потешкоће може изазвати разграничење између кривичног дела убијања и

злостављања животиња и неких од прекршаја у смислу Закона о добробити животиња који такође представљају различите облике убијање и злостављање животиња. Слична ситуација постоји и у погледу кривичног дела незаконитог лова и појединих прекршаја из Закона о дивљачи и ловству, као и кривичног дела незаконитог риболова и прекршаја из Закона о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда. Будући да од тога зависи и надлежност суда, али и врста и мера санкције која се може изрећи учиниоцу, било би пожељно да се у посебним законима прецизније одреди њихов однос са релевантним одредбама Кривичног законика, како би се избегле недоумице у случају такозваног идентитета чињеничног стања.

Анализа статистичких података о броју пријављених, оптужених и осуђених лица за кривична дела од значаја за заштиту животиња у нашој земљи у периоду од 2006. године, када је ступио на снагу важећи Кривични законик, до 2010. године показује да се ова кривична дела релативно ретко пријављују, а још ређе санкционишу, како у односу на укупан број кривичних дела, тако и односу на остала кривична дела против животне средине. Сам број учинилаца пријављених, оптужених и осуђених лица за кривична дела против животне средине у нашој земљи је прилично мали и износи око 2%. Иначе, од 2006. до 2010. године нису уочене значајније осцилације у погледу броја лица која су пријављена, оптужена и осуђена за кривична дела против животне средине. Као изузетак се јавља уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра за које је у 2010. години пријављен знатно већи број лица него претходних година.

Еколошка кривична дела по правилу у преко 90% случајева чине пунолетна лица, док се малолетници у улози учинилаца ових дела јављају спорадично. Када су у питању малолетници, најчешће је реч о шумској крађи, незаконитом лову, незаконитом риболову, али су уочени и поједини случајеви убијања и злостављања животиња.

У погледу односа између броја лица која су пријављена и оптужена за кривична дела против животне средине може се уочити да нешто више од једне половине пријава за ова дела има за последицу оптужење. Нешто је мањи проценат (отприлике од 30 до 40% од броја пријављених лица) учинилаца који за ова дела буду и осуђени.

Од еколошких кривичних дела несразмерно велики проценат пријава, оптужења и осуда отпада на кривично дело шумске крађе. Кривична дела релевантна за заштиту

животиња која се најчешће пријављују и чији учиниоци најчешће бивају оптужени и осуђени јесу: 1) кривично дело незаконитог лова, 2) кривично дело незаконитог риболова и 3) кривично дело убијања и злостављања животиња. Незаконит лов и незаконит риболов се најчешће пријављују, за њих се најчешће гони и кажњава. У погледу броја пријављених и осуђених лица за незаконит лов нису уочене значајније осцилације, али се може констатовати да број учинилаца који су осуђени за незаконит риболов у посматраном периоду бележи константан пораст. Треба нагласити да је у 2006. и 2007. години број лица осуђених за кривично дело убијања и злостављања животиња био веома мали, а самим тим је и њихов удео у укупном броју осуђених лица за еколошка кривична дела био незнатан. То је разумљиво ако се узме у обзир да је ово дело уведено у наш правни систем Кривичним закоником из 2005. године. Међутим, наредних година се број лица пријављених, оптужених и осуђених за ово дело повећавао, што говори у прилог подизања свести о његовом значају и друштвеној опасности у смислу спремности појединаца и друштава за заштиту животиња да такве случајеве пријаве, као и постојања воље на страни надлежних државних органа да у таквим ситуацијама адекватно реагују.

Природа кривичних дела којима се штите животиње, околности под којима се чине, карактер њиховог објекта радње, као и чињеница да у друштву још увек постоји низак ниво свести о њиховој друштвеној опасности, па самим тим и о потреби за њиховим пријављивањем, наводе на закључак да у овој области постоји висок проценат тамних бројки криминалитета. Због тога расположиве статистичке податке треба прихватити са резервом, слично као што је то до недавно чињено у погледу кривичног дела насиља у породици, где је такође, сасвим оправдано процењивано (а то се чини и даље) да је број стварних случајева знатно већи од броја пријављених.

Унапређењу стања у сфери заштите опстанка, телесног и психичког интегритета, здравља и добробити животиња у нашој земљи може се допринети спровођењем низа координираних активности на различитим пољима: 1) у области законодавства, 2) у домену праксе правосудних органа, 3) у погледу поступања полиције и надлежних инспекција и 4) у погледу опште и посебне превенције.

На законодавном плану потребно је учинити кораке, како на међународном, тако и на националном нивоу. Наша земља је до сада ратификовала шест конвенција Савета Европе чије одредбе имају директан или индиректан значај за заштиту животиња: 1)

Европску конвенцију о заштити животиња у међународном превозу, 2) Европску конвенцију за заштиту животиња које се узгајају на пољопривредним газдинствима, 3) Европску конвенцију за заштиту животиња за клање, 4) Конвенцију о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта, 5) Европску конвенцију за заштиту кичмењака који се користе за експерименталне и друге научне сврхе и 6) Европску конвенцију о заштити кућних љубимаца. Међутим, потребно је ратификовати и Конвенцију Савета Европе о заштити животне средине путем кривичног права. Тиме би се заокружила целина међународних докумената од значаја за заштиту животиња које је наша земља до сада ратификовала и, уједно, допринело убрзавању процеса њеног ступања на снагу, будући да ова Конвенција још увек нема довољан број потписника.

Иако наша земља још увек није чланица Европске уније, те је самим тим не обавезују извори комунитарног права, потребно је инсистирати на упознавању са њиховом садржином и на имплементацији стандарда који су њима прописани у домаће законодавство. За област заштите животиња од тих извора највећи значај има Директива Европске уније посвећена заштити животне средине путем кривичног права из 2008. године и требало би је посматрати као смерницу за нашег законодавца у тој области. Такође, уколико и када се усвоји Универзална декларација о добробити животиња, наша земља би, у складу са досадашњим напорима усмереним на побољшање стања у тој области које евидентно чини, требало да ратификује и овај међународни документ универзалног карактера.

Када је у питању законодавна активност на националном плану, треба указати на чињеницу да је наша земља последњих неколико година усвојила већи број нових и изменила одређени број постојећих законских решења која имају значај за заштиту животиња. Као најзначајнији корак на овом плану јесте увођење кривичног дела убијања и мучења (сада: злостављања) животиња у Кривични законик из 2005. године и прописивање његовог облика посвећеног инкриминисању борби животиња, након измена из 2009. године. Поред тога, посебан значај има и усвајање Закона о добробити животиња 2009. године. Нови, осавремењени закони усвојени су и у следећим областима: 1) области заштите животне средине уопште – Закон о заштити животне средине из 2004 године и Закон о заштити природе из 2009. године 2) ветеринарства – Закон о ветеринарству из 2005. године, 3) рибарства – Закон о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда из

2009. године и 4) ловства – Закон о дивљачи и ловству из 2010. године. Због тога се чини да је још увек прерано говорити о евентуалним изменама или побољшањима ових законских решења. Наиме, пракса би тек у будућности требало да покаже колико су њихове одредбе квалитетне, ефикасне, адекватне и применљиве у нашој земљи.

Одређене сугестије могу се учинити када је у питању правно регулисање ловства. Наиме, незадовољавајуће стање популације дивљачи у нашој земљи, неопходност да се испуне одређени међународни стандарди из те области, као и обавеза усклађивања правне регулативе са одредбама Устава Републике Србије, довели су до усвајања новог Закона о дивљачи и ловству током 2010. године. Усвајање овог закона представља значајан корак будући да су тиме стављена ван снаге бројна превазиђена решења која су била заступљена у Закону о ловству из 1993. године. То је важно и за кривичноправну реакцију с обзиром да кривично дело незаконитог лова представља инкриминацију бланкетног карактера чије „попуњавање“ управо зависи од одредаба других закона, од којих је најрелевантнији Закон о дивљачи и ловству.

Систематизовањем кривичног дела незаконитог лова у оквиру кривичних дела против животне средине уместо у оквиру кривичних дела против привреде (као што је био случај до 1. јануара 2006. године), наш законодавац је показао да увиђа да је ово кривично дело првенствено усмерено против еколошких, па тек онда против економских вредности. Међутим, стиче се утисак да је пропустио прилику да приликом измена и допуна Кривичног законика којима су за поједина кривична дела против животне средине (као што је, на пример кривично дело убијања и злостављања животиња) прописане строже казне, то учини и у односу на кривично дело незаконитог лова. Прописивање строжих казни за ово кривично дело (или бар за његов најтежи облик) било би оправдано ако се узме у обзир растућа забринутост која у свету постоји у односу на опстанак и дивље фауне као дела животне средине и њено свакодневно масовно уништавање.

Нарочиту опасност, како по еколошке, тако и по економске интересе представља такозвани комерцијални криволов који се неретко повезује са илегалним прометом уловљеном дивљачи, али и оружјем, као и са организованим криминалом, корупцијом и прањем новца. Имајући то у виду, прописивање и изрицање строжих казни за ово кривично дело било би пожељно у сваком случају, а посебно уколико би се утврдило да је оно учињено ради остваривања материјалне добити, а не ради исхране или забаве, односно

личне сатисфакције учиниоца. Поред тога, чињеница да трговина незаконито стеченим уловом (као што су на пример коже или делови тела животиња, али и живе животиње), као веома уносан „посао“ не познаје државне границе, намеће потребу за успостављањем боље сарадње између надлежних органа земаља у којима се таква незаконита делатност спроводи. Осим пресецања ланаца такве илегалне трговине, тиме би се могло стићи и до учинилаца кривичног дела незаконитог лова.

У делу о одговорности физичких лица за кршење његових одредби, Закон о дивљачи и ловству не спомиње лов ловостајем заштићене дивљачи на неки од недозвољених начина, односно применом неких од набројаних недозвољених средстава за лов. То значи да одредба Закона у којој су ти недозвољени начини и средства набројани и описани, барем када је у питању одговорност физичког лица, има значај само приликом попуњавања бланкетне диспозиције кривичног дела незаконитог лова. Из тога следи да физичко лице које лови ловостајем заштићену дивљач на неки од недозвољених начина или применом недозвољених средстава за лов може само да одговара за кривично дело незаконитог лова под условом да је својим понашањем у конкретном случају остварило сва обележја бића тог кривичног дела. Дакле, примена неког од недозвољених начина или средстава лова неће ни у ком случају имати за последицу прекршајноправну одговорност учиниоца. Чини се да је на овај начин неоправдано сужена могућност санкционисања незаконитог лова, у односу на раније решење из Закона о ловству, те би у том смислу требало размотрити могућност измене овог Закона.

Међутим, усвајање нових и измена постојећих законских решења не значи аутоматски и њихову доследну примену у пракси. Због тога је изузетно важно учинити напоре у правцу побољшања деловања правосудних органа – судова и тужилаштава у правцу повећања ефикасности процесуирања пријављених дела ове врсте у циљу унапређења праксе и ефикасности у њиховом раду. Будући да идеја о кривичноправној заштити животиња од убијања, повреде, мучења и злостављања представља релативну новину у нашем правном систему, потребно је прецизирати, попунити, операционализовати правне стандарде и бланкетне појмове из ове области, као што су појам : животиње, мучења животиње, повређивања животиње на други начин, физичког и психичког злостављања животиње, наношења животињи бола, патње, страха или стреса, приређивања борби између животиња и појам већег броја животиња. Иако су неки од тих

појмова дефинисани посебним законима, у питању су теоријске дефиниције које без одговарајућих примера из судске праксе не могу бити на адекватан начин протумачене. Прецизирањем, односно детаљнијим разрађивањем и објашњавањем наведених појмова би се предупредиле евентуалне недоумице до којих може да дође приликом примене одговарајућих законских одредби од стране правосудних органа, али и уједначавању судске праксе у овој области што за крајњи резултат има правну сигурност. Ефикаснијој примени законских одредби од значаја за заштиту животиња могла би допринети и интензивнија сарадња правосудних органа са удружењима, невладиним организацијама и друштвима која се баве заштитом животиња, и то пре свега кроз едукацију у виду упознавања на различите начине са појединим, конкретним случајевима злостављања животиња и уопште искуствима која су активисти тих друштава стекли у свом раду. То може бити остварено кроз предавања, семинаре, саветовања, проучавање штампаних и електронских публикација у виду извештаја, коментара, петиција и других облика активизма ових организација.

Унапређење стања у сфери заштите и добробити животиња може се постићи и посредством побољшања ефикасности рада полиције и надлежних инспекција када је у питању откривање и гоњење ових дела и њихових учинилаца. Због природе свог рада, надлежне инспекције, попут комуналне и ветеринарске, се налазе у прилици да непосредно, „на лицу места“, уоче случајеве недопуштеног поступања према животињама. Због тога њихови представници имају изузетно важну улогу у откривању кривичних дела и прекршаја учињених на штету животиња, откривању и пријављивању њихових учинилаца, али и доказивању да ли су, како, када и под којим околностима таква дела учињена итд. Када је у питању делатност полиције, требало би нагласити посебну улогу недавно основане Комуналне полиције у откривању и спречавању ових дела, будући да се она у свом свакодневном раду може сусрести са оваквим случајевима. Такође, требало би истаћи да постоји идеја о оснивању такозване „полиције за животиње“, по узору на „*Animal Police*“ која постоји у Сједињеним америчким државама и која се бави искључиво откривањем, спречавањем и сузбијањем случајева злостављања животиња. За сада у нашој земљи не постоје формалноправни услови за формирање такве јединице у оквиру Министарства унутрашњих послова, али упоредноправно решење у том смислу треба посматрати као добар узор и предлог за евентуалне измене у будућности. Као и у случају

правосудних органа, и код представника инспекција и полиције треба insistирати на континуираној едукацији и специјализацији у овој области. Посебно је важно insistирати на упознавању запослених у овим органима са феноменологијом, односно појмом и основним облицима испољавања и карактеристикама учинилаца и етиологијом, односно основним узроцима злостављања животиња. На тај начин се омогућава да они благовремено у свом практичном раду препознају случајеве окрутности према животињама као кривична дела или прекршаје, а самим тим и да ефикасније допринесу њиховом откривању, пријављивању, доказивању и сузбијању. И овде треба insistирати на сарадњи са представницима друштава за заштиту животиња, пошто се они кроз своје активности редовно сусрећу са случајевима злостављања животиња, те могу бити драгоцени „извори“ пријављивања учинилаца ових кривичних дела или прекршаја, као и, уопште, других информација од значаја за њихово откривање и доказивање.

На крају, и код кривичних дела и прекршаја којима се повређују и угрожавају животиње, акценат треба ставити на превенцију, и то у општем и посебном облику. У том смислу је изузетно важно да се на одговарајући начин путем система образовања, у основним и средњим школама и медија, уз подршку релевантних државних органа, али и посредством активизма различитих друштвених, невладиних и хуманитарних организација посвећених заштити животиња у нашој земљи предузму организовани напори на подизању друштвене свести о далекосежним негативним последицама недопуштених људских понашања према животињама, као и о неопходности адекватне и ефикасне друштвене и државне реакције на њих.

Посебно је неопходно у том контексту јавно истицати повезаност између окрутности према животињама и насилничког испољавања према људима, а нарочито насиља у породици и вршњачког насиља. Тиме би се допринело превенцији бројних кривичних дела не само од значаја за заштиту животиња, већ и многих других кривичних дела која су са њима повезана, а која спадају у насилнички, па чак и у организовани криминалитет, националних или транснационалних размера, као и других облика девијантних, делинквентних и социјалнопатолошких испољавања појединаца. У том смислу, посебан нагласак треба ставити на васпитање деце и младих о значају ненасилног односа према животињама кроз развијање одговорног односа и емпатије према њима.

Осим према општој популацији, превентивне активности треба усмерити и на одређене друштвене групе које су због природе своје професије или других активности којима се баве у контакту са животињама. У том контексту би као посебну циљну групу требало идентификовати ловце и риболовце као лица која су често у прилици да се под окриљем регуларног и организованог одласка у лов појаве у улози учинилаца кривичног дела незаконитог лова и да, с обзиром на ту околност, остану неоткривени. Због тога је неопходно посредством ловачких савеза или удружења омогућити образовање и информисање ових лица о значају дивљачи и њеног рационалног експлоатисања за опстанак и одрживи развој животне средине као целине. Слично би требало чинити и у односу на лица која се баве риболовом, било привредном, било спортским.

ЛИТЕРАТУРА

Књиге

- Аврамовић, С.: Општа правна историја: стари и средњи век, Номос, Београд, 2004.
- Аврамовић, С.: Општа правна историја: нови век, Номос, Београд, 2004.
- Аћимовић, М.: Кривично право, Општи део, књига прва, Градска штампарија, Суботица, 1937.
- Ascione, F., Arkow, P.: Child Abuse, Domestic Violence and Animal Abuse- Linking the Circles of Compassion for Prevention and Intervention, Purdue Research Foundation, United States of America, 1999.
- Ascione, F., Lockwood, R.: Cruelty to Animals: Changing Psychological, Social and Legislative Perspectives, The State of Animals, Humane Society Press, Washington DC, 2001.
- Ascione, F.: Animal Abuse and Youth Violence, Juvenile Justice Bulletin, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001.
- Бабић, М., Марковић, И.: Кривично право, Општи дио, Бања Лука, 2008.
- Бабић, М., Марковић, И.: Кривично право, Посебни дио, Бања Лука, 2008.
- Бален, Ј., Сагадин, С.: Шумарски закони и прописи I, Закон о шумама, са тумачем, уредбама и правилницима, Издање Министарства шума и рудника, Тисак Закладе Тискаре Народних новина у Загребу, Загреб, 1930.
- Барух, И. (ур.): Правни лексикон, Савремена администрација, Београд, 1964.
- Бачић, Ф.: Кривично право, Општи део, Загреб, 2003.
- Beirne, P.: Confronting Animal Abuse – Law, Criminology, and Human – Animal Relationships, Rowman and Littlefield Publishers, inc., Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth, UK, 2009.
- Bekoff, M. (Ed.): Encyclopedia of Animal Rights and Animal Welfare, Greenwood Press, Westport, Connecticut, 1998.

Bentham, J.: *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* (1781), Batoche Books, Kitchener, 2000.

Биочанин, Р., Лазић, П.: *Речник еко појмова*, Центар за стратешка истраживања националне безбедности, Београд, 2010.

Бошковић, М.: *Криминологија и социјална патологија, друштво – злочин, страст и болест*, Матица Српска, Нови Сад, 1995.

Cavaleri, P.: *The Animal Question – Why Nonhuman Animals Deserve Human Rights* (Translated by Wollard, C.), Oxford University Press, 2001.

Castricano, J. (Ed.): *Animal Subjects – An Ethical Reader in Posthuman World*, Wilfrid Laurier University Press, Ontario, Canada, 2008.

Деретић, Н.: *Национална историја државе и права*, Криминалистичко – полицијска академија, Београд, 2008.

Димитријевић, В. (*et al.*): *Основи међународног јавног права*, Београдски центар за људска права, Београд, 2005.

Ђоровић, В.: *Историја Срба*, Зограф, Ниш, 2004.

Чавошки, А.: *Основи еколошког права Европске уније*, Правни факултет Универзитета УНИОН у Београду, Јавно предузеће „Службени гласник“, Београд, 2007.

Чејовић, Б.: *Кривично право, Општи део, Досије*, Београд, 2007.

Чубински, М.: *Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије од 27. јануара 1929. године*, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, 1933.

Ђурђић, В., Јовашевић, Д.: *Практикум за Кривично право, Општи део*, Беосинг, Београд, 2008.

Ђурђић, В., Јовашевић, Д.: *Практикум за Кривично право, Посебни део*, Беосинг, Београд, 2008.

Gebhart, G. *et. al.* (Committee on Recognition and Alleviation of Pain in Laboratory Animals), National Research Council, National Academic Press, Washington DC, 2009.

Holden, J.: *By Hook or by Crook – A reference manual on illegal wildlife trade and prosecutions in the United Kingdom*, The Royal Society for the Protection of Birds, The Lodge, Sandy, Beds, UK, 1998.

Хоровић, С.: *Кривично право, Посебни дио*, Мостар, 2003.

- Игњатовић, Ђ.: Криминологија, Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за публикације, Београд, 2008.
- Игњатовић, Ђ., Симеуновић Патић, Б.: Виктимологија, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011.
- Јолцић, В.: Конвенције од значаја за заштиту животне средине и интереса Републике Србије, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2006.
- Јолцић, В.: Еколошко право – општи и посебан део, Савезни секретаријат за животну средину, Београд, 2002.
- Јовашевић, Д.: Лексикон кривичног права, Јавно предузеће Службени лист СРЈ, Београд, 1998.
- Јовашевић, Д.: Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом, Номос, Београд, 2003.
- Јовашевић, Д.: Лексикон кривичног права, Јавно предузеће Службени гласник, Београд, 2006.
- Јовашевић, Д.: Кривично право, Општи део, Номос, Београд, 2006.
- Јовашевић, Д.: Кривично право, Општи део, Номос, Београд, 2010.
- Јовашевић, Д., Ђурђић, В.: Кривично право, Посебни део, Номос, Београд, 2006.
- Јовашевић, Д.: Систем еколошких деликата – еколошко казнено право, Правни факултет у Нишу – Центар за публикације, Ниш, 2009.
- Камбовски, В.: Казнено право, Општи дел, Култура, Скопље, 2005.
- Кокољ, М.: Прекршајно право, Привредна академија, Нови Сад, 2007.
- Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М.: Криминологија, Пеликан Принт, Ниш, 2009.
- Лазаревић, Љ.: Коментар Кривичног законика Републике Србије, Издавачко-штампарско предузеће „Савремена администрација“, Београд, 2006.
- Лазаревић, Љ., Вучковић, Б., Вучковић, В.: Коментар кривичног законика Црне Горе, Обод, Цетиње, 2004.
- Leahy, M.: *Against Liberation – Putting Animals in Perspective*, Taylor and Francis e – Library, 2005. године, први пут објављено: Routledge, London, 1991.
- Лилић, С., Дреновак, М.: Еколошко право, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2010.

- Марјановић, Г.: Македонско кривично право, Општ дел, Просветно дело, Скопље, 1998.
- Mellor, D., Patterson Kane, E., Stafford, K.: The Sciences of Animal Welfare, Wiley – Blackwell, The University Federation for Animal Welfare (UFAW), 2009.
- Merck, M.: Veterinary Forensics: Animal Cruelty Investigations, Blackwell Publishing, Ames, Iowa, USA, 2007.
- Милосављевић, Б.: Социјална патологија и друштво, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1997.
- Мирковић, З.: Карађорђевић законик: кривично, породично и државно право устаничке Србије, Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за публикације, Београд, 2008.
- Николић, Д.: Кривични законик Кнежевине Србије, Градина, Ниш, 1991.
- Николић, З.: Криминологија са социјалном патологијом, Народна књига, Београд, 2000.
- Новоселец, П.: Општи део казненог права, Загреб, 2004.
- Patronek, G., Loar, L., Nathanson, J. (Eds.): Animal Hoarding: Structuring interdisciplinary Responses to help People, Animals and Communities at Risk, Hoarding of Animals Research Consortium, 2006.
- Пауновић, М.: Права животиња – савремени међународни стандарди, Правни факултет Универзитета у Београду и „Ђуро Салај“ АД, Београд, 2004.
- Пауновић, М., Кривокапић, Б., Крстић, И.: Основи међународних људских права, Мегатренд универзитет, Београд, 2007.
- Пауновић, М., Кривокапић, Б., Крстић, И.: Међународна људска права, Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за издаваштво и информисање, Београд, 2010.
- Павишић, Б., Деган, В.: Међународно казнено право, Загреб, 2005.
- Павишић, Б., Деган, В.: Казнено право Вијећа Еуропа, Загреб, 2005.
- Павишић, Б., Грозданић, В., Веић, П.: Коментар Казненог закона, Загреб, 2007.
- Патерсон, Ч.: Вечна требљинка – наш однос према животињама и холокауст, ИП Добар наслов, Београд, 2007.
- Петровић, Б., Јовашевић, Д.: Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Опћи дио, Правни факултет, Сарајево, 2005.
- Петровић, Б., Јовашевић, Д.: Кривично право II, Посебни дио, Правни факултет, Сарајево, 2006.

Пешикан, М., Грицкат Радуловић, И., Јовичић, М. *et. al.*: Законик цара Стефана Душана, Књига III, Барањски, Призренски, Шишатовачки, Раковачки, Раванички и Софијски рукопис, Српска академија наука и уметности (САНУ), Београд, 1997.

Поповић, Д., Јевтић, Д.: Народна правна историја, 3. издање, Савремена администрација, Београд, 2003.

Поповић, М.: Филозофскоправне идеје у Душановом законодавству, Службени гласник, Београд, 2000.

Радишић, Ј.: Медицинско право, Правни факултет Универзитета Унион у Београду и Номос, Београд, 2008.

Радовановић, М.: Кривично право СФРЈ, Општи део, Савремена администрација, Београд, 1969.

Радовић, И., Козомара, М. (Ур.): Стратегија биолошке разноврсности Републике Србије за период од 2011. до 2018. године, Министарство животне средине и просторног планирања, Београд, 2011.

Rice, M. (ed.), Banks, D., Davies, C., Gosling, J., Newman, J., Wadley, J., Walravens, F. Environmental Crime – A Threat to our Future, Environmental Investigation Agency (EIA), London, 2008.

Свето писмо Старога и Новог завјета, превео Стари завјет Ђуро Даничић, Нови завјет превео Вук Стефановић Караџић, Британско инострано библијско друштво, Будимпешта, 1868.

Сингер, П.: Практична етика, Сигнатуре, Београд, 2000.

Соловјев, А.: Законодавство Стефана Душана, цара Срба и Грка, Књиге Скопског научног друштва, књига друга, Скопље, 1928.

Соловјев, А.: Постанак и значај Душанова законика, Досије, Београд, 2001.

Spamer, T., Thorburn, G.: Animal Spy, Animal Welfare Behind Enemy Lines, Vision – a division of Satin Publications Ltd., London, UK, 2007.

Spedding, C.: Animal Welfare, Earthscan Publications Ltd., London, UK, 2000.

Срзентић, Н. (ур.) *et al.*: Коментар Кривичног закона СФРЈ, Савремена администрација, Београд, 1982.

Срзентић, Н., Лазаревић, Љ., Ђорђевић, М., Стајић, А., Краус, Б.: Коментар Кривичног закона Републике Србије, Савремена администрација, Београд, 1991.

- Срзентић, Н., Стајић, А., Лазаревић, Љ.: Кривично право Југославије, Савремена администрација, Београд, 1998.
- Стојановић, З.: Коментар кривичног законика, Јавно предузеће „Службени гласник“, Београд, 2006.
- Стојановић, З.: Коментар кривичног законика, Јавно предузеће „Службени гласник“, Београд, 2009.
- Стојановић, З.: Кривично право, Општи део, Јустинијан, Београд, 2005.
- Стојановић, З.: Кривично право, Општи део, Службени гласник, Београд, 2000.
- Стојановић, З., Перић, О.: Кривично право, Посебни део, Правна књига, Београд, 2009.
- Storey, T., Lidbury, A.: Criminal Law, 5th Edition, Willan Publishing, Cullompton, Devon, UK, 2009.
- Schultz, W.: The Humane Movement in the United States, 1910 – 1922, Dissertation: Columbia University, New York, 1924.
- Шепаровић, З.: Криминологија и социјална патологија, Правни факултет у Загребу, Центар за стручно усавршавање и сурадњу са удруженим радом „Загреб“, Радна организација за графичку дјелатност „Самобор“, Новинско издавачка организација „Пословна политика“, Загреб – Београд, 1987.
- Таховић, Ј.: Коментар Кривичног законика, Савремена администрација, Београд, 1957.
- Тарановски, Т.: Историја српског права у Немањинској држави, Лирика, Београд, 2002.
- Tester, K.: Animals and Society – The Humanity of Animal Rights, Routledge, London and New York, 1992.
- Tischler, J.: The History of Animal Law, Part I (1972 - 1987), Stanford Journal of Animal Law and Policy, Vol.1, 2008.
- Вајс, А., Кандић, Љ.: Општа историја државе и права – феудални период, Савремена администрација, Београд, 1999.
- Виг, З., Гајинов, Т.: Стање и перспективе еколошкоправне регулативе у Србији, Факултет за европске правно – политичке студије, Нови Сад, 2011.
- Висковић, Н.: Животиње и човјек, Књижевни круг, Сплит, 1996.
- Висковић, Н.: Културна зоологија – што је животиња човјеку и што је човјек животињи, Наклада Јесенски и Турк, Загреб, 2009.

- Вотсон, А.: Правни транспланти: приступ упоредном праву, Правни факултет универзитета у Београду, Институт за упоредно право, Београд, 2000.
- Вуковић, С.: Коментар Основног кривичног закона и Кривичног закона Републике Србије, Пословни биро, д.о.о., Београд, 2003.
- Вучинић, М.: Понашање, добробит и заштита животиња, Ветеринарска комора Србије, Београд, 2006.
- Watson A.: Legal Transplants: An Approach to Comparative Law. 2nd Ed., The University of Georgia Press, Athens, Georgia, 1993.
- Webster, J.: Animal Welfare: Limping Towards Eden, Blackwell Publishing Ltd. Oxford, UK, 2005.
- Живановић, Т.: Истудије из Кривичног законика (објашњење 3. части), 2. потпуно прерађено (с обзиром на ново законодавство) и проширено издање, Књижарница Геце Кона, Београд, 1926.

Научни чланци

- Алексић, Ј., Јовић, С.: Форензички аспекти злостављања животиња, Ветеринарски гласник, вол. 62., бр. 3 – 4., Београд, 2008.
- Алексић, Ј., Јовић, С., Мерћеп, Д.: Улога ветеринара у препознавању и превенцији случајева злостављања животиња, Ветеринарски гласник, вол. 65., бр. 1 – 2., Београд, 2011.
- Ascione, F.: Understanding and Addressing the Link between Child Maltreatment and Animal Abuse: A Cross Systems Approach to Protecting Children and Supporting Families, Protecting Children, вол. 19., бр. 1., American Humane, Englewood, CO, 2004.
- Ascione, F., Shapiro, K.: People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications, Journal of Social Issues, вол. 65., бр. 3., 2009.
- Батрићевећ, А.: Домети и имплементација Закона о добробити животиња у правном систему Републике Србије, Правна ријеч, вол. VII, бр. 23, Бања Лука, 2010.

- Батрићевић, А.: Борбе паса као тежи облик кривичног дела убијања и злостављања животиња, Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања, вол. 29., бр. 1 – 2., Београд, 2010.
- Батрићевић, А.: Кривично дело незаконитог лова, Криминал и државна реакција: феноменологија, могућности, перспективе, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2011.
- Батрићевић, А.: Улога конвенција Савета Европе у кривичноправној заштити животиња, Зборник института за криминолошка и социолошка истраживања, бр. 1 – 2/2011, вол. 30., Београд, 2011.
- Батрићевић, А.: Злостављање животиња – феноменологија, етиологија и државна реакција, Ревија за криминологију и кривично право, вол. 49, бр. 1/2011, Београд, 2011.
- Батрићевић, А.: Кривично дело несавесног пружања ветеринарске помоћи у законодавству Републике Србије, Заштита природе, вол. 61, бр. 2 /2011, Београд, 2011.
- Батрићевић, А.: Хордашење као социјалнопатолошка појава – феноменологија, етиологија и државна реакција, Социјална мисао, вол. XVIII, бр. 4/2011, Београд, 2011.
- Becker, G.: The Animal Welfare Act: Background and Selected Legislation, CRS Report for Congress, Congressional Research Service, USA, 2009.
- Beirne, P.: From Animal Abuse to Interhuman Violence? A Critical Review of the Progression Thesis, Society and Animals – Journal of Humane – Animal Studies, вол. 12., бр. 1., Leiden, 2004.
- Beloof, E. D.: Crime Victims' Rights: Critical Concept for Animal Rights, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, вол. 7:19, Portland, Oregon, 2001.
- Berry, C., Patronek, G., Lockwood, R.: Long – Term Outcomes in Animal Hoarding Cases, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, вол. 11:167, Portland, Oregon, 2005.
- Бужанчић, А.: Закон о заштити животиња Немачке, Зборник радова Правног факултета у Сплиту, вол. 30, бр.1, Сплит, 1993.
- Чок, В.: Ловно законодавство савремених држава и могућности његовог унапређивања, Анали правног факултета у Београду, бр. 4., Београд, 1986.
- Debrecéni, O.: Ethological and Ethical Aspects Applying to Welfare in Animal Husbandry, Биотехнологија у сточарству, бр. 5 – 6., Београд, 1997.

Dresser, R.: Research on Animals: values, politics and regulatory reform, Southern California Law Review, вол. 58, 1985. (HeinOnline - 58 S. Cal. L. Rev. 1147 1985), преузето са: www.heinonline.org, приступ: 19.09.2011.

Dresser, R.: Ethical and Legal Issues in Patenting of New Animal Life, Jurimetrics, вол. 28, бр. 4., 1988. (HeinOnline - 28 Jurimetrics J. 402 1987-1988), преузето са: www.heinonline.org, приступ: 19.09.2011.

Ђорђевић, Ј.: Нова еколошка етика и заштита животне средине, Теме, бр. 2, Ниш, 2002.

Eliason, S.: Illegal Hunting and Angling: the Neutralization of Wildlife Law Violations, Society and Animals 11:3, Leiden: Koninklijke Brill NV, 2003.

Evans, R., Forsyth, C. Entertainment to Outrage: A Social Historical View of Dogfighting, 27 International Review of Modern Sociology, 1997.

Фајнберг, Ц.: Права животиња и нерођених поколења (превод: Бабић, Ј.), Гледишта: Часопис Београдског универзитета, бр. 7/8, година 28, Београд, 1987.

Favre, D., Tsang, V.: The development of Anti – Cruelty Laws during the 1800 s, Comparative Law Review, бр. 1., 1993.

Favre, D.: Overview of U.S. Animal Welfare Act, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2002 године, преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ovusawa.htm>, приступ: 07.01.2012.

Finsen, S.: Obstacles to legal rights for animals: can we get there from here?, Animal Law, вол. 3:1, 1997. године (HeinOnline - 3 Animal L. i 1997), преузето са: www.heinonline.org, приступ: 19.09.2011.

Fleury, A.: An Overview of Animal Hoarding, Praxis – Where Reflection and Practice Meet, вол. 7., School of Social Work, Loyola University, Chicago Illinois, 2007.

Fox, M.A.: On the „necessary suffering of nonhuman animals“, Animal Law, вол. 3:25, 1997. године (HeinOnline - 3 Animal L. 25 1997), преузето са: www.heinonline.org, приступ: 19.09.2011.

Frasch, P.: Finding our voice: challenges and opportunities for the animal law community, Animal Law, вол. 14:1, 2008. године, (HeinOnline 14 Animal L. 1 2007-2008), преузето са: www.heinonline.org, приступ: 19.09.2011.

Frost, R. (corresponding author) (The Hoarding of Animals Research Consortium): People Who Hoard Animals, Psychiatric Times, вол. XVII, бр. 4., 2000.

Гајић, Д.: Значај и примена Конвенције о Међународном промету угроженим врстама дивље фауне и флоре (*CITES*), Правни живот, бр. 9/2002, вол. 51., Београд, 2002.

Гајић, Д.: Правни аспекти заштите и очувања дивље флоре и фауне у Републици Србији, Правни живот, бр. 9/2004, вол. 53., Београд, 2004.

Гајић, Д.: Правни аспекти заштите природе у Републици Србији, Правни живот, бр. 9/2005, вол. 54., Београд, 2005.

Гајић, Д.: Значај и примена Конвенције о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта, Правни живот, бр. 9/2008, вол. 57., Београд, 2008.

Gay, S.: Companion animal capital, *Animal Law*, вол. 17:77, 2010., (HeinOnline - 17 Animal L. 77 2010), преузето са: www.heinonline.org, приступ: 19.09.2011.

Gibson, H. Dog Fighting Legal Overview, *Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law*, 2005., преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ovusdogfighting.htm>, приступ: 16.12.2010.

Gibson, H. Dog Fighting Detailed Discussion, *Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law*, 2005., преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ddusdogfighting.htm>, приступ: 16.12.2010.

Green, C.: The Future of Veterinary Malpractice Liability in the Care of Companion Animals, *Animal Law*, Vol. 10:163, *Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law*, 2004., преузето са: http://www.animallaw.info/journals/jo_pdf/vol10_p163.pdf, приступ: 29.09.2011.

Hellman, D., Blackman, N.: Enuresis, Fire Setting and Cruelty to Animals: a Triad Predictive of Adult Crime, 122 *American Journal of Psychiatry*, 1966.

Horgan, R.: EU Animal Welfare Legislation: Current Position and Future Perspectives, *Revista Electrónica de Veterinaria REDVET*, вол. VII, бр. 12., *Veterinaria Organización S.L.*, España, 2006.

Hodges, S.: Detailed Discussion of the Humane Methods of Slaughter Act, *Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law*, 2010. године, преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ddushmsa.htm>, приступ: 08.01.2012.

Јанковић, С.: Кривичноправна заштита животиња, Правни живот, бр. 9/2006, вол. 55., Београд, 2006.

Јовашевић, Д. : Европски стандарди и заштита животне средине, Европско законодавство, вол. VIII, бр. 27 – 28., Београд, 2009.

Јовашевић, Д.: Заштита животне средине у упоредном кривичном праву, Страни правни живот, бр. 3/2010, Београд, 2010.

Јовашевић, Д., Петровић, Б.: Одговорност за загрозување на животната средина одаспект на актите од Советот на Еуропа, Годишњак Правног факултета у Скопљу, 2002-2003, бр. 40, Скопље, 2003.

Kelch, T.: Toward a non – property status for animals, New York University of Environmental Law Journal, бр. 6., 1998. (HeinOnline - 6 N.Y.U. Envtl. L.J. 585 1997-1998), преузето са: www.heinonline.org, приступ: 19.09.2011.

Kelch, T.: The role of the rational and the emotive in a theory of animal rights, Environmental Affairs, вол. 27:1, 1999. (HeinOnline-27 B. C. Envtl. Aff. L. Rev. 1 1999-2000), преузето са: www.heinonline.org, приступ: 19.09.2011.

Lacroix, C.: Another weapon for combating family violence: prevention of animal abuse, Animal Law, вол. 4:1, 1998., (HeinOnline 4 Animal L. 1 1998), преузето са: www.heinonline.org, приступ: 19.09.2011.

Meachern Nunalee, M.M., Weedon, R. G.: Modern Trends In Veterinary Malpractice: How Our Evolving Attitudes Toward Non-Human Animals Will Change Veterinary Medicine, Animal Law, вол. 10:125, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2004., преузето са: http://www.animallaw.info/journals/jo_pdf/vol10_p125.pdf, приступ: 29.09.2011.

Muth, R.M., Bove, J.F.: Illegal Harvest of Renewable Natural Resources in North America: Toward a Typology of the Motivations for Poaching, *Society and Natural Resources*, бр. 11, 1998.

Musgrave, R.S., Parker, S., Wolok, M.: The Status of Poaching in the United States: Are We Protecting Our Wildlife?, *Natural Resources Journal*, бр. 33, 1993.

Natras, K.: „...Und die Tiere“, Constitutional Protection for Germany’s Animals, *Animal Law Review at Lewis and Clark Law School*, вол. 10:283, Portland, Oregon, 2004.

Нојковић, С.: Правна заштита природе и природних добара у Републици Србији, *Правни живот*, бр. 9/2001, вол. 50., Београд, 2001.

Нојковић, С.: Законодавство у области рибарства, Правни живот, бр. 9/2005, вол. 54., Београд, 2005.

Нојковић, С.: Правни аспекти заштите дивље флоре и фауне и њихових природних станишта, Правни живот, бр. 9/2007, вол. 56., Београд, 2007.

Ortiz, F. Making the Dogman Heel: Recommendations for Improving the Effectiveness of Dogfighting Laws, Stanford Journal of Animal Law and Policy, вол. 3, 2010.

Otto, K. S.: State Animal Protection Laws – The Next Generation, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, вол. 11:131, Portland, Oregon, 2005.

Patronek, G.: Hoarding of Animals, An Under – Recognized Public Health Problem in a Difficult to Study Population, Public Health Reports, вол. 114., 1999.

Пауновић, М.: Животињска права-прилог проширеној теорији људских права, Страни правни живот, бр. 3/2005., Београд, 2005.

Пауновић, М.: Упоредноправни преглед заштите права и добробити животиња, Страни правни живот, бр. 1/2004, Београд, 2004.

Ravenscroft, G.: Summary of Texas Animal Cruelty Laws, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University - Detroit College of Law, 2002 године, преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/qvustxcruelty.htm>, приступ: 08.01.2012.

Ravenscroft, G.: Detailed Discussion of Texas Animal Cruelty Laws, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University - Detroit College of Law, 2002, преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ddustxcruelty.htm>, приступ: 08.01.2012.

Радосављевић, Ж.: Угроженост дивљачи у шумским и другим биљним заједницама изазвана деловањем човека, Гласник шумарског факултета, бр. 74., Београд, 1992.

Радуловић, Д.: Особености и последице психопатског насиља у породици, Темида, вол. 8., бр. 1., Београд, 2005.

Ранковић, Н., Кечић, Љ., Радосављевић, А.: Прилози за стратегију развоја ловства у Србији, Шумарство, бр. 1- 2, Београд, 2004.

Regan, T.: The Day May Come: : Legal Rights for Animals, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, вол. 10:11, Portland, Oregon, 2004.

Ристић, З., Почуча, М., Беуковић, М., Божић, Д.: Развој ловног права у Србији и Војводини, у: Зборник радова департмана за географију, туризам и хотелијерство, (Мимица Дукић, Н. ,

Лазић, Л. (ур.), Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Нови Сад, 2011.

Соловјев, А.: О Карађорђевој законик, прештампано из „Архива за правне и друштвене науке“ Књига XXIV (XLI), стр. 373 – 382, Београд, 1932.

Stewart Leavitt, E., Halverson, D.: The Evolution of Anti – Cruelty Laws in the United States, in: Animals and their Legal Rights – A Survey of American Laws from 1641 to 1990, Animal Welfare Institute, USA, 1990.

Stewart Leavitt, E., Halverson, D.: Humane Slaughter Laws, in: Animals and their Legal Rights – A Survey of American Laws from 1641 to 1990, Animal Welfare Institute, USA, 1990.

Stevens, C.: Laboratory Animal Welfare, in: Animals and their Legal Rights – A Survey of American Laws from 1641 to 1990, Animal Welfare Institute, USA, 1990.

Stevens, C.: International Animal Protection, in: Animals and their Legal Rights – A Survey of American Laws from 1641 to 1990, Animal Welfare Institute, USA, 1990.

Striving, H.: „Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden“, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, вол. 8:93, Portland, Oregon, 2002.

Стубичан, Ђ.: Етологија и ветеринарска етика, Ветеринарски гласник, вол. 43., бр.6, Београд, 1989.

Стубичан, Ђ., Ђукић, Б., Погачник, М.: Ветеринарска етика у образовању и науци, Ветеринарски гласник, вол. 44., бр. 8 – 9., Београд, 1990.

Шпадијер Џинић, Ј., Игњатовић, И.: Друштвена реакција на девијацију, Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања, вол. 19., бр. 1 – 2. /1990, Београд, 1990.

Терзијевски, Д.: Introduction to Macedonian Animal Welfare Law, у: Animal Welfare: the European Framework, RSPCA and Cyril and Methodius University, Ochrid, Macedonia, 2008.

Tomaselli, P.: International Comparative Animal Cruelty Laws, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2003., преузето са: <http://www.animallaw.info/articles/ddusicacl.htm>, приступ: 02.12.2011.

Tribe, H. L.: Ten Lessons our Constitutional Experience Can Teach us about the Puzzle of Animal Right: the Work of Steven M. Wise, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, вол. 7:1, Portland, Oregon, 2001.

Vaughn, M., Fu, Q., DeLisi, M., Beaver, K., Perron, B., Terrell, K., Howard, M.: Correlations of Cruelty to Animals in the United States: Results from the National Epidemiologic Survey on Alcohol and Related Conditions, Journal of Psychiatric Research, бр. 43., Elsevier, 2009.

Vollum, S., Buffington – Vollum, J., Longmire, D.: Moral Disengagement and Attitudes about Violence toward Animals, Society and Animals – Journal of Humane – Animal Studies, вол. 12., бр. 1., Leiden, 2004.

Вучинић, М., Димитријевић, И.: Body Condition and Physical Care Scales in Three Cases of Dog Hoarding from Belgrade, Acta Veterinaria, вол. 57., бр. 5 – 6., Београд, 2007.

Вучинић, М.: Основни принципи заштите добробити огледних животиња, Ветеринарски гласник, бр. 3– 4., Београд, 2007.

Вучковић, Б.: Кривичноправна заштита животне средине, Правни живот, бр. 9., вол. 57, Београд, 2008.

Правни извори

Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије „Службени лист СФРЈ“, бр. 9/1974.

Европска конвенција о заштити животиња у међународном превозу, „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 1/1992.

Закон о ратификацији Конвенције о праву мора, „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр. 1/1986.

Конвенција о риболову и очувању биолошких богатстава отвореног мора, „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр. 4/1965.

Конвенција о сарадњи на заштити и одрживом коришћењу реке Дунав „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 2/2003.

Закон о потврђивању Конвенције о очувању миграторних врста дивљих животиња, „Службени гласник Републике Србије - Међународни уговори“, бр. 102/2007.

Закон о потврђивању Конвенције о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта, „Службени гласник Републике Србије - Међународни уговори“, бр. 102/2007.

Закон о потврђивању Европске конвенције о заштити кућних љубимаца, „Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори“, бр. 1/2010.

Закон о потврђивању Конвенције о биолошкој разноврсности, „Службени лист СРЈ - Међународни уговори“, бр. 11/2001.

Закон о потврђивању Конвенције о међународном промету угрожених врста дивље фауне и флоре, „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 11/2001.

Европска конвенција за заштиту животиња које се узгајају на пољопривредним газдинствима, „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 6/1996.

Европска конвенција за заштиту животиња за клање, „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 6/1996.

Међународна конвенција о транзиту животиња, меса и других сточних производа, „Службени лист СФРЈ - Додатак“, бр. 13/1967.

Међународна Конвенција за заштиту птица, "Службени лист СФРЈ", бр. 6/1973.

Конвенција о мочварама које су од међународног значаја нарочито као станишта птица мочварица, "Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр. 9/1977.

Повеља Уједињених нација, „Службени лист ФНРЈ – Међународни уговори“, бр. 5/1945 и "Службени лист СФРЈ – Међународни уговори", бр. 2/1965, 12/1966 и 39/1972.

United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 december 1982, преузето са: http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf, приступ: 09.11.2011.

Agreement to Promote Compliance with International Conservation and Management Measures by Fishing Vessels on the High Seas, of 24 november 1993, преузето са: <http://www.Fao.Org/Legal/Treaties/012t-E.Htm>, приступ: 01.11.2011.

Convention on Fishing and Conservation of living resources of the High Seas, Geneva on 29 April 1958. Entered into force, 20 March 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 559, преузето са: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_fishing.pdf, приступ: 09.11.2011.

International Convention for the Regulation of Whaling, Washington, 02.12.1946., United Nations – Treaty Series, Vol. 161, Registration No. I-2124, преузето са: <http://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280150135>, приступ: 02.08.2011.

Convention between the United States of America and the Republic of Costa Rica for the establishment of an Inter-American Tropical Tuna Commission, Washington, 31.05.1949., United Nations – Treaty Series, Vol. 80, Registration No. I-1041, преузето са: <http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%2080/volume-80-I-1041-English.pdf>, приступ: 02.08.2011.

Agreement between the Governments of Norway, Denmark and Sweden concerning measures for the protection of the stocks of deep-sea prawns (*Pandalus borealis*), European lobsters (*Homarus vulgaris*), Norway lobsters (*Nephrops norvegicus*) and crabs (*Cancer pagurus*), Oslo, 07.03.1952., United Nations – Treaty Series, Vol. 175, Registration No. I – 2302, преузето са: <http://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=080000028014df74>, приступ: 02.08.2011.

Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, Bern, 19.09.1979, European Treaty Series No. 104., преузето са: <http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/104.htm> приступ: 08.09.2011.

Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law, Strasbourg, 4.11.1998, European Treaty Series No. 172., преузето са: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/treaties/html/172.htm>, приступ: 08.09.2011.

European Convention for the Protection of Pet Animals, Strasbourg, 13.11.1987., Council of Europe, *European Treaty Series - No. 125* преузето са: <http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/Html/172.htm>, приступ: 08.09.2011.

European Convention for the Protection of Animals during International Transport, Paris, 13.12.1968, Council of Europe, European Treaty Series No. 65 (amended according to the provisions of Additional Protocol (European Treaty Series No. 103), entered into force on 7 November 1989), преузето са:

<http://conventions.coe.int/treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=065&CM=1&CL=ENG>, приступ: 06.10.2011.

European Convention for the Protection of Animals for Slaughter, Strasbourg, 10.05.1979, Council of Europe, European Treaty Series – No. 102, преузето са: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/102.htm>, приступ: 06.10.2011.

Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES), Washington, D.C., 03.03.1973., Bonn, on 22.06.1979. (amended), United Nations Treaty Series Vol. 993, Registration No. I-14537, преузето са: <http://www.cites.org/eng/disc/text.php#texttop>, приступ: 01.08.2011. и <http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20993/volume-993-I-14537-English.pdf>, приступ: 02.08.2011.

Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals (CMS), Bonn, 23.06.1979., United Nations – Treaty Series, Vol. 1651, Registration No. I-28395, преузето са: http://www.cms.int/documents/convtxt/cms_convtxt_english.pdf приступ: 01.08.2011. и <http://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=08000002800bc2fb>, приступ: 02.08.2011.

Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat, Ramsar, 02.02.1971., United Nations – Treaty Series, Vol. 996, Registration No. I-14583, преузето са: <http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20996/volume-996-I-14583-English.pdf>, приступ: 02.08.2011.

Convention on Biological Diversity, adopted in Rio de Janeiro, 05.06.1992., United Nations Treaty Series vol. 1760 Registration No. I – 30619, преузето са: <http://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf>, приступ: 01.08.2011. и http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=UNTS&tabid=2&mtdsg_no=XXVII-8&chapter=27&lang=en, приступ: 02.08.2011.

Convention Relative to the Preservation of Fauna and Flora in the Nature State, London, 08.11.1933., entered into force 14.01.1936., преузето са: http://eelink.net/~asilwildlife/conv_nature.html, приступ: 01.08.2011.

Convention on Nature Protection and Wild Life Preservation in The Western Hemisphere, signed in Washington DC, 1940, entered into force 05.05.1942., преузето са: <http://sedac.ciesin.org/entri/texts/wildlife.western.hemisphere.1940.html>, приступ: 01.08.2011.

International Convention For The Protection Of Birds, Paris, 18.10.1950., United Nations – Treaty Series, Vol. 638 – 14, Registration No. 9134, преузето са: <http://sedac.ciesin.org/entri/texts/protection.of.birds.1950.html>, приступ: 01.08.2011. <http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20638/volume-638-I-9134-English.pdf>, приступ: 02.08.2011.

Convention on the conservation of Antarctic marine living resources, Canberra, 20.05.1980. године, United Nations – Treaty Series Vol. 1329, Registration No. I – 22301, преузето са:

<http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201329/volume-1329-I-22301-English.pdf>, приступ: 03.08.2011.

Convention for the conservation of salmon in the North Atlantic Ocean, Reykjavik, 02.03.1982. United Nations – Treaty Series Vol. 1338, Registration No. I – 22433, преузето са: <http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201338/volume-1338-I-22433-English.pdf>, приступ: 03.08.2011.

Convention for the conservation of Antarctic seals, London, 01.06.1972., United Nations – Treaty Series, Vol. 1080, Registration No. I – 16529, преузето са: <http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201080/volume-1080-I-16529-English.pdf>, приступ: 03.08.2011.

Convention for the Conservation of Southern Bluefin Tuna, Canberra, 10.05.1993., United Nations Treaty Series vol. 1819, Registration No. I – 31155, преузето са: <http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201819/volume-1819-I-31155-English.pdf>, приступ: 03.08.2011.

Interim Convention between the United States of America, Canada, Japan and the Union of Soviet Socialist Republics on conservation of North Pacific fur seals, Washington, 09.02.1957. United Nations – Treaty Series, Vol. 314, Registration No. I – 4546, преузето са: <http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20314/volume-314-I-4546-English.pdf>, приступ: 03.08.2011.

International Convention for the Conservation of Atlantic Tunas, Rio de Janeiro, 14.05.1966., United Nations – Treaty Series Vol. 673, Registration No. I – 9587, преузето са: <http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20673/volume-673-I-9587-English.pdf>, приступ: 03.08.2011.

International Agreement on the Conservation of Polar Bears, Oslo, 15.11.1973., преузето са: <http://sedac.ciesin.org/legacy?url=http://sedac.ciesin.org/entri/texts/polar.bears.1973.html>, приступ: 03.08.2011.

Agreement on the Conservation of Seals in the Wadden Sea, Bonn, 16.10.1990., преузето са: <http://www.waddensea-secretariat.org/management/SMP/Seals-Agreement.pdf>, приступ: 03.08.2011.

Agreement on the Conservation of Small Cetaceans of the Baltic and North Seas, New York, 14.04.1992., преузето са:

http://www.ascobans.org/pdf/Ch_XXVII_09_CertifiedTrueCopiesAgreement.pdf, приступ: 03.08.2011.

Council Regulation (EC) No 2371/2002 of 20 December 2002 on the conservation and sustainable exploitation of fisheries resources under the Common Fisheries Policy, Official Journal of the European Communities L 358/59, презето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:358:0059:0080:EN:PDF>, приступ: 09.11.2011.

Council Regulation (EC) No 1005/2008 of 29 September 2008 establishing a Community system to prevent, deter and eliminate Illegal, Unreported and Unregulated Fishing, amending Regulations (EEC) No 2847/93, (EC) No 1936/2001 and (EC) No 601/2004 and repealing Regulations (EC) No 1093/94 and (EC) No 1447/1999, Official Journal of the European Union L 286/1, презето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008R1005:EN:NOT>, приступ: 09.11.2011.

Council Regulation (EC) No 1224/2009 of 20 November 2009 establishing a Community control system for ensuring compliance with the rules of the common fisheries policy, amending Regulations (EC) No 847/96, (EC) No 2371/2002, (EC) No 811/2004, (EC) No 768/2005, (EC) No 2115/2005, (EC) No 2166/2005, (EC) No 388/2006, (EC) No 509/2007, (EC) No 676/2007, (EC) No 1098/2007, (EC) No 1300/2008, (EC) No 1342/2008 and repealing Regulations (EEC) No 2847/93, (EC) No 1627/94 and (EC) No 1966/2006, Official Journal of the European union, L 343, 22/12/2009 P. 0001 – 0050, презето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32009R1224:EN:HTML>, приступ: 09.11.2011.

Provisional Draft of Universal Declaration on Animal Welfare (UDAW) 2007- initial draft text arising from the Manila Conference on animal welfare (2003) and the Costa Rica steering committee meeting (2005) for ministerial conference consideration, презето са: http://www.wspa.org.uk/Images/Proposed_UDAW_Text%20-%20ENGLISH_tcm9-2544.pdf, приступ: 19.11.2011.

Universal Declaration on Animal Welfare – a new draft agreement (2011) which takes into account feedback from UN Member states, international organizations and non – governmental organizations, презето са:

http://s3.amazonaws.com/media.animalsmatter.org/files/resource_files/original/Latest%20draft%20UDAW%20Text%20-%202011.pdf?1314177486, приступ: 19.11.2011.

Universal Declaration of Animal Rights, proclaimed in Paris on 15 October 1978 at the UNESCO headquarters - the text, revised by the International League of Animal Rights in 1989, was submitted to the UNESCO Director General in 1990 and made public that same year, преузето са: http://www.chbr.net/quatropatasecia/e/infos/animal_rights.htm, приступ: 19.11.2011.

The Treaty establishing the European Coal and Steel Community (ECSC), (1951) the Governments of Belgium, France, Germany, Italy, Luxembourg and the Netherlands, преузето са:

[http://en.wikisource.org/wiki/The_Treaty_establishing_the_European_Coal_and_Steel_Community_\(ECSC\)](http://en.wikisource.org/wiki/The_Treaty_establishing_the_European_Coal_and_Steel_Community_(ECSC)), приступ: 13.12.2011.

Treaty establishing the European Economic Community (EEC) (1957), Official Journal of the European Communities, 25.3.1957, преузето са:

http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12002E/htm/C_2002325EN.003301.html, и са: http://en.wikisource.org/w/index.php?title=Treaty_establishing_the_European_Economic_Community&oldid=2187378, приступ: 13.12.2011.

Single European Act, Luxembourg, 17.02.1986, Official Journal of the European Communities, No. L 169/1, 29.06.1987, преузето са:

http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/singleeuropeanact.pdf, приступ: 13.12.2011.

Treaty on European Union, Maastricht, 07.02.1992., Official Journal of the European Communities, No C 191, 29.06.1992., преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>, приступ: 13.12.2011.

Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and related acts, Official Journal, No C 340, 10.11.1997., преузето са:

<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997D/htm/11997D.html>, приступ: 13.12.2011. Treaty of Nice amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts, Official Journal, No C 80, 10.03.2001., преузето са: http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12001C/htm/C_2001080EN.007001.html, приступ: 13.12.2011.

Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13.12.2007., Official Journal of the European Union, 17.12.2007. No C 306, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EN:HTML>, приступ: 13.12.2011.

Charter of Fundamental Rights of the European Union, Official Journal of the European Communities, 18.12.2000., No C 364/1, преузето са: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf, приступ: 13.12.2011.

Council Directive 98/58/EC of 20 July 1998 concerning the protection of animals kept for farming purposes Official Journal No L 221, 08.08.1998, p. 23 – 27, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998L0058:EN:HTML>, приступ: 15.12.2011.

Commission Decision (2006/778/EC) of 14 November 2006, amending Decision 2000/50/EC concerning minimum requirements for the collection of information during the inspections of production sites on which certain animals are kept for farming purposes, Official Journal No L 314, 15.11.2006, p. 39 - 47, преузето са:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32006D0778:EN:HTML>,
приступ: 15.12.2011.

Council Decision 78/923/EEC of 19 June 1978, concerning the conclusion of the European Convention for the protection of animals kept for farming purposes, Official Journal No L 323, 17.11.1978., p. 12 – 13, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31978D0923:EN:HTML>, приступ: 15.12.2011.

Council Directive 2008/119/EC of 18 December 2008, laying down minimum standards for the protection of calves, Official Journal No L 010, 15.01.2009. p. 7 – 13, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008L0119:EN:HTML>, приступ: 15.12.2011.

Council Directive 1999/74/EC of 19 July 1999, laying down minimum standards for the protection of laying hens, Official Journal No L 203, 03.08.1999., p. 53 – 57, преузето са:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31999L0074:EN:HTML>,

приступ: 15.12.2011.

Council Directive 2008/120/EC of 18 December 2008, laying down minimum standards for the protection of pigs, Official Journal No L 47/5, 18.02.2009., p. 5, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:047:0005:0013:EN:PDF>, приступ: 15.12.2011.

Council Directive 2007/43 of 28 June 2007, laying down minimum rules for the protection of chickens kept for meat production, Official Journal No L 182, 12.7.2007., p. 19-28., преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:182:0019:01:EN:HTML>, приступ: 15.12.2011.

Council Decision 88/306/EEC of 16 May 1988, on the conclusion of the European Convention for the Protection of Animals for Slaughter, Official Journal No L 137, 02.06.1988., p. 25 – 26., преузето: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31988D0306:EN:HTML>, приступ: 15.12.2011.

Council Directive 93/119/EC of 22 December 1993, on the protection of animals at the time of slaughter or killing, Official Journal No L 340, 31.12.1993., p. 21 – 34., преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31993L0119:EN:HTML>, приступ: 15.12.2011.

Council Regulation (EC) No 1099/2009 of 24 September 2009, on the protection of animals at the time of killing, Official Journal of the European Union, No 303/1, 18.11.2009., преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:303:0001:0030:EN:PDF>, приступ: 15.11.2011.

Council Regulation (EC) No 1255/97 of 25 June 1997, concerning Community criteria for staging points and amending the route plan referred to in the Annex to Directive 91/628/EEC, Official Journal No L 174, 2.7.1997., p.1, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1997R1255:20070105:EN:HTML>, приступ: 15.12.2011.

Commission Regulation (EC) 639/2003 of 9 April 2003, laying down detailed rules pursuant to Council Regulation (EC) 1254/1999 as regards requirements for the granting of export refunds related to the welfare of live bovine animals during transport, Official Journal No L 093, 10.04.2003., p.10 – 17., преузето са:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003R0639:EN:NOT>,

приступ: 15.12.2011.

Council Regulation (EC) No 1/2005 of 22 December 2004, on the protection of animals during transport and related operations and amending Directives 64/432/EEC and 93/119/EC and Regulation (EC) No 1255/97, Official Journal No L 3, 5.1.2005, p. 1–44, преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32005R0001:EN:NOT>,

приступ:

15.12.2011.

Council Decision 2004/544/EC of 21 June 2004 on the signing of the European Convention for the protection of animals during international transport, Official Journal No L 241, 13.7.2004., p. 21–21, преузето са:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004D0544:EN:NOT>,

приступ: 15.12.2011.

Council Directive 1999/22/EC of 29 March 1999, relating to the keeping of wild animals in zoos, Official Journal No L 094, 09.04.1999, p. 24-26., преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31999L0022:EN:HTML>,

приступ:

15.12.2011.

Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law, Official Journal No L 328, 06.12.2008., преузето са:

<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008L0099:EN:HTML>,

приступ: 16.12.2011.

Council Directive 79/409/EEC of 2 April 1979, on the conservation of wild birds, Official Journal No L 103, 25.4.1979., p. 1., са последњим изменама у: Council Directive 2006/105/EC of 20 November 2006, Official Journal No L 363, 20.12.2006., p. 368., преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/consleg/1979/L/01979L0409-20070101-en.pdf>,

приступ:

17.12.2011.

Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992, on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora, Official Journal No L 206, 22.7.1992., p. 7., са последњим изменама у: Council Directive 2006/105/EC of 20 November 2006, Official Journal No L 363, 20.12.2006., p. 368,

преузето

са:

[http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32006L0363:EN:HTML)

lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1992L0043:20070101:EN:PDF,

приступ: 17.12.2011.

Council Regulation (EC) No 338/97 of 9 December 1996, on the protection of species of wild fauna and flora by regulating trade therein Official Journal No L 61, 3.3.1997., p. 1., преузето са:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1997:061:0001:0069:EN:PDF>,

приступ: 17.12.2011.

Directive 2006/44/EC of the European Parliament and of the Council of 6 September 2006 on the quality of fresh waters needing protection or improvement in order to support fish life, Official Journal No L 264, 25.9.2006., p. 20., преузето са:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:264:0020:0031:EN:pdf>,

приступ: 17.12.2011.

Protocol on Protection and Welfare of Animals, Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and related acts, Official Journal, No C 340, 10.11.1997, преузето са:

<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997D/htm/11997D.html#0110010013>, приступ: 14.12.2011.

Council of the European Union Conclusions on a Universal Declaration on Animal Welfare 2934th Agriculture and Fisheries Council meeting, Brussels, 23 March 2009, преузето са:

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/agricult/106877.pdf,

приступ: 26.11.2011.

Protocol on Protection and Welfare of animals annexed to the Treaty establishing the European Community, Official Journal C 340, 10.11.1997., стр. 110., преузето са:

http://ec.europa.eu/food/animal/welfare/references/general/jc340_en.pdf, приступ: 26.11.2011.

Regulation (EC) No 1013/2006 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2006 on shipments of waste, Official Journal of the European Union No L 190/1, 12.7.2006, преузето са:

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/october/tradoc_130521.pdf, приступ: 18.12.2011.

Казнителни законик за полицаине преступке Н.К.В, Н. Сов. 105, у Београду, у Књигопечатници Књажевства Србског, Београд, 27. 05.1850. (оригиналан текст)

Казнени (Криминални) законик за Књажество Србију од 1860. године, „Збирка закона Краљевине Србије II – Казнени законик и кривични судски поступак“, Књиџар издавач Геца Кон, Београд, 1911.

Закон о поморском риболову, „Службене новине Краљевине Срба Хрвата и Словенаца“, бр. 243 од 1922.

Закон о писмоносним голубовима, „Службене новине Краљевине Срба Хрвата и Словенаца“, бр. 126 – XLII, 1928.

Закон о сузбијању и угушавању сточних зараза, „Службене новине Краљевине Срба Хрвата и Словенаца“, бр. 144 – LXVII, 1928.

Закон о шумама за Краљевину Југославију од 21. децембра 1929. године, Ступио у живот 21. децембра 1929., обнародован у „Службеним новинама“ бр. 307 – CXXXI од 31. децембра 1929. а обавезну снагу добио 1. јула 1930..

Закон о лову, „Службене новине Краљевине Југославије“, бр. 285 А – XCIV, 1931.

Кривични законик за Краљевину Југославију, „Службене Новине“ бр. 33 – XIV од 09. фебруара 1929.

Кривични законик – општи део, "Службени лист ФНРЈ", бр. 106/1947.

Кривични законик ФНРЈ, „Службени лист ФНРЈ“, бр. 13/1951.

Уводни закон за Кривични законик ФНРЈ, „Службени лист ФНРЈ“, бр. 11/1951.

Закон о амнестији свих лица осуђених за кривична дела из члана 236., 237., 238. и 239.

Кривичног законика ФНРЈ, „Службени лист ФНРЈ“, бр. 15/1953.

Кривични законик ФНРЈ – општи део (пречишћен текст), „Службени лист ФНРЈ“ бр. 30/1959.

Кривични закон СФРЈ, „Службени лист СФРЈ“, бр. 44/1976 и 36/1977.

Кривични закон Републике Србије, Службени гласник СРС", бр. 26/1977, 28/1977, 43/1977, 20/1979, 24/1984, 39/1986, 51/1987, 6/1989, 42/1989, 21/1990, и "Службени гласник Републике Србије", бр. 16/1990, 26/1991, 75/1991, 9/1992, 49/1992, 51/1992, 23/1993, 67/1993, 47/1994, 17/1995, 44/1998, 10/2002, 11/2002, 80/2002, 39/2003 и 67/2003.

Кривични законик, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 и 111/2009.

Казнени закон Републике Хрватске, „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 110/1997, 27/1998, 50/2000, 129/2000, 51/2001, 111/2003., 190/2003, 105/2004, 71/2006, 110/2007, 152/2008 и 57/2011.

Казнени закон Републике Хрватске, „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 125/2011.

Кривични законик Републике Црне Горе, „Службени лист РЦГ“, бр. 70/2003, 13/2004, 47/2006 и „Службени лист ЦГ“, бр. 40/2008 и 25/2010.

Кривични закон Републике Српске, „Службени гласник Републике Српске“, бр. 49/2003 и 108/2004.

Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, „Службене новине Федерације Босне и Херцеговине“, бр. 36/2003, 37/2003, 21/2004, 69/2004, 18/2005, 42/2010 и 42/2011.

Казенски законик Републике Словеније, „Урадни лист Републике Словеније“, бр. 63/1994.

Казенски законик Републике Словеније, „Урадни лист Републике Словеније“, бр. 55/2008.

Кривичен законик на Република Македонија, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008 и 114/2009.

Основни кривични закон Републике Хрватске, „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 31/1993, 39/1993, 108/1995, 16/1996 и 28/1996.

Кривични закон Републике Хрватске, „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 32/1993, 38/1993, 16/1996 и 28/1996.

Општи закон о лову, „Службени лист ФНРЈ“, бр. 105/1947.

Општи закон о поморском риболову, „Службени лист ФНРЈ“, бр. 12/1950.

Закон о лову НР Србије, „Службени гласник НР Србије“, бр. 53/1948.

Закон о лову НР Хрватске, „Народне новине НР Хрватске“, бр. 84/1949.

Закон о лову НР Словеније, „Урадни лист НР Словеније“, бр. 16/1949.

Закон о лову НР Босне и Херцеговине, „Службени лист НР Босне и Херцеговине“, бр. 1/1949.

Закон о лову НР Црне Горе, „Службени лист НР Црне Горе“, бр. 4/1949.

Закон о лову НР Македоније, „Службени весник на НР Македонија“, бр. 10/1949.

Закон о здравственој заштити животиња од заразних болести које угрожавају целу земљу "Службени лист СФРЈ", бр. 43/1986 и 53/1991.

Закон о здравственој заштити животиња „Службени гласник СРС“, бр. 28/1977, 37/1977, 5/1984 и 12/1988.

Закон о здравственој заштити животиња, "Службени гласник Републике Србије ", бр. 37/1991, 50/1992, 33/1993, 52/1993, 53/1995, 52/1996 и 25/2000.

Закон о мерама за унапређење сточарства, "Службени гласник Републике Србије ", бр. 61/1991, 53/1993, 67/1993, 48/1994 и 101/2005.

Закон о мерама за унапређење сточарства, „Службени гласник СРС“, бр. 38/1984.

Закон о унапређењу и заштити пчеларства, „Службени гласник СРС“, бр. 12/1950 и 11/1962.

Закон о шумама, „Службени гласник СРС“, бр.12/1982, 16/1985, 37/1986, 17/1987 и 51/1987.

Закон о риболову, "Службени гласник СРС", бр. 8/1976 и 48/1988.

Закон о ловству, „Службени гласник СРС“, бр. 51/1976 и 23/1986.

Закон о заштити биља од болести и штеточина, „Службени гласник СРС“, бр. 14/1984.

Закон о ветеринарској инспекцији, „Службени гласник СРС“, бр. 55/1982.

Закон о добробити животиња, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 41/2009.

Закон о сточарству, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 41/2009.

Закон о пољопривреди и руралном развоју, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 41/2009.

Закон о шумама, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 30/2010.

Закон о фонду за заштиту животне средине, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 72/2009.

Закон о заштити природе, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 36/2009 и 88/2010.

Закон о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 36/2009.

Закон о рибарству, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 35/1994, 38/1994 и 101/2005.

Закон о заштити животне средине, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 135/2004, 36/2009 и 72/2009.

Закон о ветеринарству, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 91/2005 и 30/2010.

Закон о прекршајима, "Службени гласник Републике Србије ", бр. 101/2005, 116/2008, 111/2009.

Закон о оружју и муницији, "Службени гласник Републике Србије ", бр. 9/92, 53/93, 67/93, 48/94, 44/98, 39/2003, 85/2005 и 101/2005.

Закон о ловству, "Службени гласник Републике Србије ", бр. 39/93, 44/93, 60/93 и 101/2005.

Закон о дивљачи и ловству, "Службени гласник Републике Србије ", бр. 18/2010.

Закон о комуналној полицији, "Службени гласник Републике Србије ", бр. 51/2009.

Закон о заштити живали, "Урадни лист Републике Словеније" бр. 98/1999.

Закон о заштити живали, "Урадни лист Републике Словеније" бр. 43/2007.

Закон за заштита и благосостојба на животните, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 113/2007.

Закон за ветеринарско здравство, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 113/2007.

Закон за ловството, "Службени весник на Република Македонија" бр. 26/2009.

Закон о заштити добробити животиња, " Службени лист Републике Црне Горе", бр. 14/2008.

Закон о заштити и добробити животиња, "Службени гласник БиХ", бр. 25/2009.

Закон о водама „Службени гласник Републике Србије“, бр. 30/2010.

Закон о заштити и добробити животиња, „Службени гласник Републике Српске“, бр. 111/2008.

Закон о ловству, „Службени гласник Републике Српске“, бр. 60/2009.

Закон о добробити животиња, Народне новине Републике Хрватске бр. 19/1999.

Закон о заштити животиња, „Народне новине Републике Хрватске“, бр.135/2006.

Закон о заштити околиша, „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 110/2007.

Закон о заштити природе, „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 70/2005, 139/2008 и 57/2011.

Закон о ловству, „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 140/2005, 75/2009 и 153/ 2009.

Закон о морском рибарству, „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 56/2010, 127/ 2010 и 55/2011.

Закон о заштити животне средине, „Службени лист ЦГ“, бр. 48/2008.

Закон о заштити природе, „Службени лист ЦГ“, бр. 51/2008.

Закон о дивљачи и ловству, „Службени лист ЦГ“, бр. 52/2008.

Закон о морском рибарству и марикултури, „Службени лист ЦГ“, бр. 56/2009.

Закон о слатководном рибарству, „Службени лист ЦГ“, бр. 11/2007.

Animal Welfare Act Amendments of 1976, Pub. L. No. 94-279, § 17, 90 Stat. 421.

The Protection of Animals Act, 1911(1&2Geo. 5), преузето са: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/1-2/27>, приступ: 14.01.2012. године

The Animal Welfare Act (Djurskyddslagen) SFS (Law 1988: 534), преузето са: <http://www.sweden.gov.se/sb/d/574/a/90310>, приступ: 30.11.2011. године

Farm Security & Rural Investment Act of 2002, Pub. L. No. 107-171, tit. X, §§ 10302(a), 10303(a), 116 Stat. 491, 492.

Animal Fighting Prohibition Enforcement Act of 2007 Pub. L. No. 110-22, § 3, 121 Stat. 88

New York Revised Statutes 1867: Chapter 375: Sections 1-10.

North Carolina (N.C.) GEN. STAT. §§ 14-362.2, 15A-1340.17(c) (2006).

Alabama ALA. CODE §§ 3-1-29(a)-(b), 13A-5-6 (2005).

Louisiana Revised Statutes Annotated LA. REV. STAT. ANN. § 14:102.5(A)(1), (C) (2004).

Oklahoma Statutes Annotated OKLA. STAT. ANN. tit. 21, § 1694, 1699.1(A) (2002).

Montana Consolidated Cruelty Statutes MT. ST. 45-8-209-211.

Hawai Revised Statutes Annotated HI ST § 711-1100 - 1110.6.

The US Animal Welfare Act (1966) 7 U.S.C.A. § 2131 -2159.

The UK Animal Welfare Act, 8th November, 2006, (An Act to make provision about animal welfare and for connected purposes), Eliz. 2., Ch. 45, преузето са: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/pdfs/ukpga_20060045_en.pdf, приступ: 29.09.2011.

The UK Veterinary Surgeons Act, 1966, Ch. 36., преузето са: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1966/36/pdfs/ukpga_19660036_en.pdf, приступ: 29.09.2011.

The Twenty – Eight Hour Law, United States Code Annotated. Title 49. Transportation. Subtitle X. Miscellaneous. Chapter 805. Miscellaneous. § 80502. Transportation of animals (49 USC 80502), (са последњим изменама и допунама из 1994. године), преузето са: <http://www.animallaw.info/statutes/stusfd49usc80502.htm> приступ: 02.12.2011.

The Humane Slaughter Act, United States Code Annotated. Title 7. Agriculture. Chapter 48. Humane Methods of Livestock Slaughter (7 USC 1901 – 1907), преузето са: <http://www.animallaw.info/statutes/stusfd7usca1901.htm>, приступ: 02.12.2011.

Humane Methods of Slaughter Act of 1978, Pub. L. 95 – 445, Oct. 10, 1978, 92 Stat. 1069, преузето са: <http://uscode.house.gov/download/pls/07C48.txt>, приступ: 02.12.2011.

The Cruel and Improper Treatment of Cattle Act 1822, Great Britain Parliament: Richard Martin Act to Prevent the Cruel and Improper Treatment of Cattle (3 Geo. IV c. 71), преузето са:

<http://www.animalrightshistory.org/animal-rights-law/romantic-legislation/1822-uk-act-ill-treatment-cattle.htm>, приступ: 02.12.2011.

Cruelty to Animals Act, 1835, Great Britain Parliament (5 & 6 William IV. c. 59) An Act to Consolidate and Amend the Several Laws Relating to the Cruel and Improper Treatment of Animals, and the Mischiefs Arising from the Driving of Cattle, and to Make Other Provisions in Regard Thereto, преузето са: <http://www.animalrightshistory.org/animal-rights-law/romantic-legislation/1835-uk-act-cruelty-to-animals.htm>, приступ: 02.12.2011.

Cruelty to Animals Act 1849, Great Britian Parliament (12 & 13 Victoria c. 92) An Act for the More Effectual Prevention of Cruelty to Animals, преузето са: <http://www.animalrightshistory.org/animal-rights-law/victorian-legislation/1849-uk-act-cruelty-to-animals.htm>, приступ: 02.12.2011.

Cruelty to Animals / Anti-Vivisection Act 1876, Great Britain Parliament (39 & 40 V. 4, c. 77) An Act to Amend the Law Relating to Cruelty to Animals, преузето са: <http://www.animalrightshistory.org/animal-rights-law/victorian-legislation/1876-uk-act-vivisection.htm>, приступ: 02.12.2011.

Protection of Animals Act, 1911. (1 & 2 GEO. 5. CH. 27.) – original version (as enacted), преузето са: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/1-2/27/enacted>, приступ: 02.12.2011.

Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich (1871) Gesetz, betreffend die Redaktion des Strafgesetzbuches für den Norddeutschen Bund als Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich, Deutsches Reichsgesetzblatt Band 1871, Nr. 24, Seite 127 – 205.

Strafgesetzbuch für die Bundesrepublik Deutschland, од 15.05.1871. у верзији од 13.11.1998. (BGBL I S. 3322) са последњим изменама и допунама од 6.12.2011. (BGBL I S. 2557), преузето са: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stgb/gesamt.pdf>, приступ: 04.01.2012.

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland од 23.05.1949. године (BGBL S. 1), са последњим изменама и допунама од 21.07.2010. године (BGBL IS 944), преузето са: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/gg/gesamt.pdf>, приступ: 04.01.2012.

Das deutsche Reichs-Tierschutzgesetz vom 24. November 1933 (RGS. I S. 987), преузето са: http://alex.onb.ac.at/pdfs/ONB_ZDQA.pdf, приступ: 03.12.2011.

Tierschutzgesetz vom 24. Juli 1972 (BGBL. I S. 1277), преузето са: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/tierschg/gesamt.pdf>, приступ: 03.12.2011.

Tierschutzgesetz од 24.07.1972. године у верзији од 18.05.2006. године (BGBl. I S. 1206, 1313), са последњим изменама и допунама од 09.12.2010. године (BGBl. I S. 1934), преузето са: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/tierschg/gesamt.pdf>, приступ: 04.01.2012.

Bekanntmachung der Neufassung des Tierschutzgesetzes vom 18. August 1986 (BGBl I 1320), са:http://www.bgbl.de/Xaver/text.xav?bk=Bundesanzeiger_BGBl&start=%2F%2F*%5B%40attr_id%3D'bgbl186s1319.pdf'%5D&wc=1&skin=WC, приступ: 03.12.2011.

Codice Penale, testo coordinato ed aggiornato del Codice Penale, Gazzetta Ufficiale 26 ottobre 1930, n. 251, Approvato con Regio Decreto 19 ottobre 1930, n. 1398, преузето са: <http://www.altalex.com/index.php?idnot=36653>, приступ: 06.01.2012.

Legge 20 luglio 2004, n.189 "Disposizioni concernenti il divieto di maltrattamento degli animali, nonché di impiego degli stessi in combattimenti clandestini o competizioni non autorizzate" pubblicata nella *Gazzetta Ufficiale* n. 178 del 31 luglio 2004, преузето са: <http://www.camera.it/parlam/leggi/041891.htm>, приступ: 06.01.2012.

The US Animal Welfare Act (United States Code Annotated Currentness. Title 7. Agriculture. Chapter 54. Transportation, Sale, and Handling of Certain Animals) 7 U.S.C.A. § 2131 – 2159, adopted in 1966, amended in 2008, преузето са: <http://www.animallaw.info/statutes/stusawa.htm>, приступ: 07.01.2012.

The US Humane Methods of Slaughter Act (United States Code Annotated. Title 7. Agriculture. Chapter 48. Humane Methods of Livestock Slaughter) 7 U.S.C.A. § 1901 – 1907, adopted in 1958, amended in 1978 and 2002, преузето са: <http://www.animallaw.info/statutes/stusfd7usca1901.htm>, приступ: 07.01.2012.

The US 28 Hour Law (United States Code Annotated. Title 49. Transportation. Subtitle X. Miscellaneous. Chapter 805. Miscellaneous. § 80502. Transportation of animals), 49 USC 80502, last adopted in 1994, преузето са: <http://www.animallaw.info/statutes/stusfd49usc80502.htm>, приступ: 07.01.2012.

The US Meat Inspection Act, US Code, Title 21 Food and Drugs, Chapter 12, Meat Inspection § 601–695.ca:http://www.fsis.usda.gov/regulations/federal_meat_inspection_act/index.asp, приступ: 08.01.2012.

Vernon's Texas Statutes and Codes Annotated Currentness. Penal Code. Title 9. Offenses Against Public Order and Decency. Chapter 42. Disorderly Conduct and Related Offenses. § 42.09.

Cruelty to Animals. § 42.091. Attack on Assistance Animal. § 42.092. Cruelty to Nonlivestock Animals. § 42.10. Dog Fighting (V. T. C. A., Penal Code § 42.09; § 42.091; § 42.092; § 42.10), adopted in 1973, last amended in 2009, преузето са: http://www.animallaw.info/statutes/stustx42_09.htm, приступ: 09.01.2012.

Vernon's Texas Statutes and Codes Annotated Currentness. Penal Code. Title 9. Offenses Against Public Order and Decency. Chapter 42. Disorderly Conduct and Related Offenses. § 42.10. Dog Fighting, (V. T. C. A., Penal Code § 42.10), adopted in 1983, last amended in 2009, преузето са: http://www.animallaw.info/statutes/stustx42_10.htm, приступ: 09.01.2012.

Хетитски законик, Ancient History Sourcebook: The Code of the Nesilim c. 1650-1500 BC (Напомена: Хетити су за себе користили назив *Nesilim*), преузето са: <http://www.fordham.edu/halsall/ancient/1650nesilim.asp>, пристуо 04.12.2011.

Хамурабијев законик, преузето са: <http://www.alanwatson.org/sr/kutak/vezbe/hamurabi.pdf>, приступ: 04.12.2011.

Законик Липит Иштар, (*Excerpts of Lipit – Ishtar Code*) преузето са: <http://en.wikipedia.org/wiki/Lipit-Ishtar>, приступ: 04.12.2011.

Ур – Намуов законик (*The Ur – Nammu Law Code*), преузето са: http://realhistoryww.com/world_history/ancient/Misc/Sumer/ur_nammu_law.htm, приступ: 04.12.2011.

Наредба Поморске области у Баку од 20. новембра 1919. године (бр. 1750/19) о „Поморском риболову“ списка уредаба Министарства саобраћаја бр. 11., „Службене новине Краљевине Срба Хрвата и Словенаца“, бр. 195 од 1921.

Наредба о установљавању ловостаја за поједине врсте риба на рибарском подручју или делу рибарског подручја и о забрани лова риба које немају прописану величину, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 17/2009, 36/2009 и 104/2009.

Наредба о мерама за очување и заштиту рибљег фонда, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 104/2009 и 49/ 2010.

Наредба о ловостају дивљачи, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 55/2006.

Наредба о забрани сакупљања појединих заштићених врста дивље флоре и фауне у 2010. години, „Службени гласник Републике Србије“, бр.17/2010 и 58/2010.

Наредба о забрани сакупљања појединих заштићених врста дивље флоре и фауне у 2011. години, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 24/2011.

Уредба о сузбијању и спречавању сточних зараза, „Службени лист ФНРЈ“, бр. 48/1948, 16/1949 и 56/1951.

Уредба о стављању под контролу коришћења и промета дивље флоре и фауне, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 31/2005, 45/2005, 22/2007, 38/2008 и 9/2010.

Уредба о сузбијању полне заразе (дурине) код копитара, „Службени лист ФНРЈ“ бр. 29/1947.

Уредба о споразуму о рибарству у водама Дунава између владе ФНРЈ, Народне Републике Бугарске, Румунске Народне Републике и Савеза Совјетских Република, „Службени лист ФНРЈ“ – Међународни уговори, бр. 8/1958.

Решење о ловостају дивљачи, „Службени гласник СРС“, бр. 41/1977, 45/1977, 31/1983 и 34/1988.

Правилник о извршењу Закона о слатководном рибарству бр. 4279 – III од 21. јануара 1938. године, „Службене новине Краљевине Југославије“, бр. 60. Додатак X, од 17. марта 1938.

Правилник о проглашавању ловостајем заштићених врста дивљачи, трајању ловне сезоне на ловостајем заштићене врсте дивљачи у отвореним и ограђеним ловиштима, ограђеним деловима ловишта и полигонима за лов дивљачи, као и мерама заштите и регулисања бројности популација трајно заштићених и ловостајем заштићених врста дивљачи, "Службени гласник Републике Србије ", бр. 75/2010 и 91/2010.

Правилник о условима које морају испуњавати прихватишта за збрињавање заштићених дивљих животиња, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 76/2010.

Правилник о условима и начину организовања лова, изгледу и садржини обрасца ловне карте, изгледу и садржини обрасца дозволе за лов крупне дивљачи и дозволе за лов ситне дивљачи, као и изгледу и садржини обрасца извештаја о извршеном лову, "Службени гласник Републике Србије ", бр. 44/2010.

Правилник о начину обележавања граница рибарског подручја, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 79/2009.

Правилник о садржини обрасца дозволе за привредни риболов, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 82/2009.

Правилник о обрасцу легитимације чувара рибарског подручја, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 82/2009.

Правилник о начину одређивања и висини штете нанете рибљем фонду, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 84/2009.

Правилник о прекограничном промету и трговини заштићеним врстама, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 99/2009.

Правилник о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 5/2010.

Правилник о условима, програму и начину полагања стручног испита за рибочувара и стручног испита за рибара, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 7/2010.

Правилник о условима и поступку издавања и одузимања лиценце за рибочувара, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 7/2010.

Правилник о условима и начину организовања рибочуварске службе, обрасцу рибочуварске легитимације и изгледу рибочуварске значке, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 7/2010.

Правилник о категоризацији риболовних вода, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 13/2010.

Правилник о начину, алатима и средствима којима се обавља привредни риболов, као и начину, алатима, опреми и средствима којима се обавља рекреативни риболов, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 73/2010.

Правилник о садржини обрасца дозволе за рекреативни риболов, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 73/2010.

Правилник о одштетном ценовнику за утврђивање висине накнаде штете проузроковане недозвољеном радњом у односу на строго заштићене и заштићене дивље врсте, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 73/2010.

Правилник о специјалним техничко – технолошким решењима која омогућавају несметану и сигурну комуникацију дивљих животиња, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 72/2010.

Правилник о условима држања и начину обележавања и евидентирања дивљих животиња у заточеништву, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 86/2010.

Правилник о утврђивању Програма унапређивања заштите и гајења дивљачи у ловној 2005/2006 години, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 27/2005.

Правилник о утврђивању Програма унапређивања заштите и гајења дивљачи у ловној 2006/2007 години, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 62/2006.

Правилник о утврђивању Програма унапређивања заштите и гајења дивљачи у ловној 2007/2008 години, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 73/2007.

Правилник о утврђивању Програма унапређивања заштите и гајења дивљачи у ловној 2008/2009 години, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 86/2008.

Правилник о висини штете за противзаконито уловљену дивљач или на други начин уништену дивљач, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 60/2006.

Правилник о ближим условима које морају да испуњавају места за утовар, претовар и истовар животиња, места за одмор и контролне станице, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 92/2010 .

Правилник о квалитету хране за животиње, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 4/2010.

Правилник о програму обуке о добробити животиња приликом њиховог превоза као и садржини и начину вођења Регистра превозника животиња, „Службени гласник Републике Србије“, бр.73/2010.

Правилник о условима и средствима за лишавање животиња живота, начину поступања са животињама непосредно пре клања, начину омамљивања и искрварења животиња, условима и начину клања животиња без претходног омамљивања као и програму обуке о добробити животиња током клања, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 14/2010.

Правилник о условима у погледу гајења и промета аутохтоних раса домаћих животиња као и садржини и начину вођења Регистра аутохтоних раса домаћих животиња, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 56/2010.

Правилник о условима у погледу превозних средстава у којима се превозе животиње „Службени гласник Републике Србије“, бр. 14/2010.

Правилник о утврђивању Програма мера здравствене заштите животиња за 2011. годину, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 24/2011.

Стратегија развоја пољопривреде Републике Србије, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 78/2005.

Стратегија развоја шумарства Републике Србије, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 59/2006.

Национална стратегија одрживог развоја, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 57/2008.

Национална стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 122/2008.

Национални програм заштите животне средине, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 12/2010.

Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и партнерским односима, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 27/2011.

Стратегија биолошке разноврсности Републике Србије за период од 2011. до 2018. године, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 13/2011.

International Plan of action to Prevent, Deter and Eliminate Illegal, Unreported and Unregulated Fishing, Food and Agriculture Organization of the UN, Rome, 2011. године, преузето са: <http://www.fao.org/docrep/003/y1224e/y1224e00.HTM>, приступ: 04.11.2011.

Review of Impacts of Illegal, Unreported and Unregulated Fishing on Developing Countries, Final Report, Marine Resources Assessment Group, London, UK, 2005.године, преузето са: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/http://www.dfid.gov.uk/pubs/files/illegal-fishing-mrag-report.pdf>, приступ: 04.11.2011.

US Department of Justice, Attorney General's Report to Congress on the Growth of Violent Street Gangs in Suburban Areas, April, 2008, преузето са: <http://www.usdoj.gov/ndic/pubs27/27612/index.htm>, приступ: 30.11.2011.

HSUS, Fact Sheet: Dogfighting State Laws, Sept. 2009, преузето са: http://www.hsus.org/acf/fighting/dogfight/ranking_state_dogfighting_laws.html, приступ: 30.11.2011.

Кодекс ветеринарско – медицинске етике, усвојен 13.10. 2007. године, преузето са: <http://www.vetks.org.rs/documents/organizaciona/kodeks.pdf>, приступ: 30.08.2011.

Статут Ветеринарске коморе Србије, преузето са: <http://www.vetks.org.rs/documents/organizaciona/statut.pdf>, приступ: 30.08.2011.

Дисциплинско – етички правилник Ветеринарске коморе Србије, усвојен 10.10.2007. године, преузето са: <http://www.vetks.org.rs/documents/normativna/disc-eticki%20prav.pdf>, приступ: 30.08.2011.

Financial Action Task Force (FATF) Standards – 40 Recommendations, October 2003, incorporating sll subsequent amendments until October 2004, преузето са: <http://www.fatf-gafi.org/dataoecd/7/40/34849567.PDF>, приступ: 05.09. 2011.

Constitution of The World Veterinary Association, преузето са:
<http://www.worldvet.org/manuals/03CONSTI.pdf>, приступ: 23.09.2011.

Code of Professional Ethics of The World Veterinary Association, преузето са:
<http://www.worldvet.org/manuals/T-1-1.pdf>, приступ: 23.09.2011.

European Veterinary Code of Conduct, adopted 6 June 2008, Federation of Veterinarians of Europe FVE/07/doc/045, преузето са:
http://www.fve.org/news/position_papers/veterinary_profession/fve_07_045_codeofconduct.pdf,
приступ: 27.09.2011.

European Code of Good Veterinary Practice, Federation of Veterinarians of Europe, 2002.,
преузето са: <http://www.fve.org/news/publications/pdf/gvp.pdf>, приступ: 27.09.2011.

European Veterinary Act, adopted 7 June 2008, Federation of Veterinarians of Europe
FVE/08/doc/009, преузето са:
http://www.fve.org/news/position_papers/veterinary_profession/fve_08_009_vetact.pdf,
приступ: 27.09.2011.

The Terrestrial Animal Health Code, 19th edition, World Organisation for Animal Health (OIE),
2011., са: http://www.oie.int/fileadmin/Home/eng/Health_standards/tahc/2010/en_sommaire.htm,
приступ: 28.09.2011.

The Aquatic Animal Health Code, 14th edition, World Organisation for Animal Health (OIE),
2011. године, преузето са: <http://www.oie.int/international-standard-setting/aquatic-code/access-online/>,
приступ: 28.09.2011.

Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals Act, 16th June, 1932, Ch. XXXIX,
22&23 Geo.5. (An Act to incorporate and confer powers upon the Royal Society for the
Prevention of Cruelty to Animals), преузето са:
<http://content.www.rspca.org.uk/cmsprd/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application%2Fpdf&blobkey=id&blobnocache=false&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1232988769111&ssbinary=true>,
приступ: 29.09.2011.

Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals Act, 25th April, 1940, Ch. VIII, 3&4
Geo. 6. (An Act to empower the Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals to
acquire and hold lands and for other purposes), преузето са:
<http://content.www.rspca.org.uk/cmsprd/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application%2Fpdf>

[df&blobkey=id&blobnocache=false&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1232988768981&ssbinary=true](http://content.www.rspca.org.uk/cmsprd/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application%2Fpdf&blobkey=id&blobnocache=false&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1232988768981&ssbinary=true), приступ: 29.09.2011.

Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals Act, 7th July, 1958, Ch. XXIII, 6&7 Eliz. 2. (An Act to confer powers upon the Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals and for other purposes), преузето са:

<http://content.www.rspca.org.uk/cmsprd/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application%2Fpdf&blobkey=id&blobnocache=false&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1232988769132&ssbinary=true>, приступ: 29.09.2011.

Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals Branch Rules, including all amendments up to 5th April, 2011, Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals, UK, 2011. године, преузето са:

<http://content.www.rspca.org.uk/cmsprd/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application%2Fpdf&blobkey=id&blobnocache=false&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1233002153368&ssbinary=true>, приступ: 29.09.2011.

Principles of Veterinary Medical Ethics of the American Veterinary Medical Association (AVMA), преузето са: <http://www.avma.org/issues/policy/ethics.asp>, приступ: 29.09.2011.

Public Law 99 – 198, Food Security Act (Farm Bill) of 1985 also known as The Improved Standards for Laboratory Animals Act and enacted December 23, 1985, преузето са:

http://awic.nal.usda.gov/nal_display/index.php?info_center=3&tax_level=4&tax_subject=182&topic_id=1118&level3_id=6735&level4_id=11095&level5_id=0&placement_default=0,

приступ: 21.11.2011.

Public Law 89 – 544, Animal Welfare Act of August 24, 1966, преузето са:

http://awic.nal.usda.gov/nal_display/index.php?info_center=3&tax_level=4&tax_subject=182&topic_id=1118&level3_id=6735&level4_id=11092&level5_id=0&placement_default=0,

приступ: 21.11.2011.

Community Action Plan on the Protection and Welfare of Animals (2006 – 2010), COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, Brussels, 23.1.2006, COM(2006) 13 final, преузето са: http://ec.europa.eu/food/animal/welfare/com_action_plan230106_en.pdf,

приступ: 26.11.2011.

Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (4th ed.), American Psychiatric Association, Washington DC, 1994. године, преузето са: <http://allpsych.com/disorders/personality/antisocial.html>, приступ: 01.12.2011.

Brambell Report, 1965. (HC Deb 02 March 1966 vol 725 cc1267-81267), преузето са: <http://hansard.millbanksystems.com/commons/1966/mar/02/brambell-report>, приступ: 03.12.2011.

Report of the Technical Committee to Enquire into the Welfare of Animals kept under Intensive Livestock Husbandry Systems, Chairman: Professor F. W. Rogers Brambell, F.R.S., Presented to Parliament by the Secretary of State for Scotland and the Minister of Agriculture, Fisheries and Food by Command of Her Majesty, December, 1965 London Her Majesty's Stationery Office, Cmnd. 2836, reprinted 1967, преузето са: http://www.nhk.nl/downloads/1965_rapport_commissie_brambell.pdf, приступ, 03.12.2011.

Report on evaluation and assessment of the Animal Welfare Action Plan 2006 – 2010, (2009/2202(INI)), 23.3.2010, Session document A7-0053/2010, Committee on Agriculture and Rural Development, Rapporteur: Marit Paulsen, преузето са: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A7-2010-0053+0+DOC+PDF+V0//EN&language=EN>, приступ: 14.12.2011.

Commission working document on a Community Action Plan on the Protection and Welfare of Animals 2006-2010, Strategic basis for the proposed actions {SEC(2006) 65}, Commission of the European Communities, Brussels, 23.01.2006., COM(2006) 14 final, преузето са: http://ec.europa.eu/food/animal/welfare/work_doc_strategic_basis230106_en.pdf, приступ: 14.12.2011.

A New Animal Health Strategy for the European Union (2007 – 2013) - where „Prevention is better than cure“, communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM 539 (2007) final, European Commission, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, преузето са: http://ec.europa.eu/food/animal/diseases/strategy/docs/animal_health_strategy_en.pdf, приступ: 18.12.2011.

EU Strategy for Protection and Welfare of Animals 2012 – 2015, European Commission, Brussels, 19.1.2012., COM(2012) 6 final communication from the Commission to the European

Prliament, the Council and the European Economic and Social Committee on the European Union Strategy for the Protection and Welfare of Animals 2012-2015 {SEC(2012) 55 final} {SEC(2012) 56 final}, преузето са:

http://ec.europa.eu/food/animal/welfare/actionplan/docs/aw_strategy_19012012_en.pdf,

приступ: 25.01.2012.

Статистички билтен – Пунолетни учиниоци кривичних дела – Пријаве, оптужења и осуде – 2006, бр. 490, Републички завод за статистику, Београд 2009.

Статистички билтен – Пунолетни учиниоци кривичних дела – Пријаве, оптужења и осуде – 2007, бр. 502, Републички завод за статистику, Београд 2009.

Статистички билтен – Пунолетни учиниоци кривичних дела – Пријаве, оптужења и осуде – 2008, бр. 514, Републички завод за статистику, Београд, 2010.

Статистички билтен – Пунолетни учиниоци кривичних дела – Пријаве, оптужења и осуде – 2009, бр. 529, Републички завод за статистику, Београд, 2010.

Саопштење: Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2010. бр. 201., Републички завод за статистику, Београд, 15.07.2011.

Саопштење: Малолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2010. бр. 202., Републички завод за статистику, Београд, 15.07.2011.

Саопштење „Малолетни учиниоци кривичних дела 2005 – 2009“, бр. 213. од 16.07. 2010. године, Републички завод за статистику, Београд, 2010.

Статистички билтен „Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде – 2006“ Републички завод за статистику, Београд, 2009.

Статистички билтен „Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде – 2007“ Републички завод за статистику, Београд, 2009.

Статистички билтен „Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде – 2007“ Републички завод за статистику, Београд, 2009.

Статистички билтен „Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде – 2008“, Републички завод за статистику, Београд, 2010.

Статистички билтен „Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде – 2009“, Републички завод за статистику, Београд, 2010.

Извештај о раду ОРКА у 2001. години, преузето са:
<http://orca.rs/cms/uploaded/PDFovi/Izvestaj%20o%20radu%20ORCA%202001.pdf>, приступ:
25.07.2011.

Извештај о раду ОРКА у 2002. години, преузето са:
<http://orca.rs/cms/uploaded/PDFovi/Izvestaj%20o%20radu%20ORCA%202002.pdf>, приступ:
25.07.2011.

Извештај о раду ОРКА у 2003. години, преузето са:
<http://orca.rs/cms/uploaded/PDFovi/Izvestaj%20o%20radu%20ORCA%202002.pdf>, приступ:
25.07.2011.

Извештај о раду ОРКА у 2004. години, преузето са:
<http://orca.rs/cms/uploaded/PDFovi/Izvestaj%20o%20radu%20ORCA%202004.pdf>, приступ:
25.07.2011.

Извештај о раду ОРКА за 2005. годину, преузето са:
<http://orca.rs/cms/uploaded/PDFovi/Izvestaj%20o%20radu%20ORCA%202005.pdf>, приступ:
25.07.2011.

Извештај о раду ОРКА за 2006. годину, преузето са:
<http://orca.rs/cms/uploaded/PDFovi/Izvestaj%20o%20radu%20ORCA%202006.pdf>, приступ:
25.07.2011.

Извештај о раду ОРКА у 2007. години – Инфо центар за заштиту животиња, преузето са:
<http://orca.rs/cms/uploaded/PDFovi/Izvestaj%20o%20radu%20ORCA%202007%20Info%20centar%20za%20zastitu%20zivotinja.pdf>, приступ: 25.07.2011.

Извештај о раду ОРКА у 2008. и 2009. години, преузето са:
<http://orca.rs/cms/uploaded/PDFovi/Izvestaj%20o%20radu%20ORCA%202008%20i%202009.pdf>, приступ: 25.07.2011.

Електронски извори

Агенција за заштиту животне средине Министарства животне средине рударства и просторног планирања www.sepa.gov.rs, приступ: 22.01.2012.

A.D.D.A. Associazione per la Difesa dei Diritti degli Animali www.dirittianimali.org, приступ: 23.01.2012.

AISPA (The Anglo – Italian Society for the Protection of Animals) www.aispa.org.uk, приступ: 23.01.2012.

American Humane Association www.americanhumane.org, приступ: 22.01.2012.

American Veterinary Medical Association (AVMA) www.avma.org, приступ: 30.09.2011.

American Anti – Vivisection Society www.aavs.org, приступ: 23.01.2012.

Animal Research www.animalresearch.info, приступ: 23.01.2012.

Animal Experiments www.animalexperiments.info, приступ: 23.01.2012.

Animal Law Review www.lclark.edu, приступ: 22.01.2012.

Animal Legal Defense Fund www.aldf.org, приступ: 21.11.2011. године

Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law www.animallaw.info, приступ: 21.01.2012.

Animal Protection Society www.animalprotectionsociety.com, приступ: 19.07.2011.

Animal Rights: The Abolitionist Approach www.abolitionistapproach.com, приступ: 22.01.2012.

Animal Welfare Online www.animalwelfareonline.org, приступ: 25.01.2012.

Animal Law Coalition www.animallawcoalition.com, приступ: 22.01.2012.

Animals Matter to Me www.animalsmatter.org, приступ: 23.01.2012.

Animal Aid www.animalaid.org.uk, приступ: 22.01.2012.

Animal Cruelty Investigations www.acinvestigations.org, приступ: 22.01.2012.

Animal Rights History www.animalrightshistory.org, приступ: 25.01.2012.

Animals and Society Institute www.animalsandsociety.org, приступ: 25.01.2012.

Animals Australia – the voice for animals www.animalsaustralia.org, приступ: 24.01.2012.

Animalisti Italiani www.animalisti.it, приступ: 24.01.2012.

Animali e Animali www.animalieanimali.it, приступ: 24.01.2012.

Animali.com – il portale degli animali www.animali.com, приступ: 25.01.2012.

Animal Rights Zone www.animalrightszone.com, приступ: 25.01.2012.

Associazione Volontaria per la Protezione degli Animali „Amici Dell’ Uomo“ www.amicidelluomo.it, приступ: 23.01.2012.

Bird Life International Community www.birdlife.org, приступ: 22.01.2012.

Bloody Ivory www.bloodyivory.org, приступ: 22.01.2012.

Ветеринарска комора Србије www.vetks.org.rs, приступ: 19.07.2011.

Ветеринаинфо – портал ветеринара и љубитеља животиња www.veterina.info, 01.09.2011.

Ветеринарска установа Ветерина Београд www.veterinabeograd.rs, приступ: 29.07.2011.

Global Animal www.globalanimal.org, приступ: 25.01.2012.

Друштво за заштиту животиња ВХБ www.vhb.org.rs, приступ: 30.07.2011.

Друштво за заштиту животиња НОА www.drustvonoa.org, приступ: 25.07.2011.

Европска асоцијација зоолошких вртова и акваријума (*European Association of Zoos and Aquaria*): www.eaza.net, приступ: 17.12.2011.

Европска иницијатива 17 www.evropskainicijativa17.blogspot.com, приступ: 30.07.2011.

ЕКОФОРУМ – Форум за одрживи развој и заштиту животне средине www.ekoforum.org, приступ: 25.07.2011.

ECOLOGICA – научно стручно друштво за заштиту животне средине Србије www.ecologica.org.rs, приступ: 21.01.2012.

Ecologica www.ecologica.hr, приступ: 24.10.2011.

ECOLEX – the getaway to environmental law www.ecolex.org, приступ: 09.11.2011.

Eurogroup for Animals www.eurogroupforanimals.org, приступ: 13.09.2011.

European Commission www.ec.europa.eu, приступ: 17.11.2011.

Environmental Justice Foundation www.ejfoundation.org, приступ: 24.10.2011.

Environmental Investigation Agency (EIA) www.eia-international.org, приступ: 21.01.2012.

Environmental News Network www.enn.com, приступ: 22.01.2012.

Endangered Species International www.endangeredspeciesinternational.org, приступ: 22.01.2012.

Endangered Specie www.endangeredspecie.com, приступ: 23.01.2012.

Ente Nazionale Protezione Animali www.enpa.it, приступ: 23.01.2012.

Завод за заштиту природе Србије www.natureprotection.org.rs, приступ: 24.10.2011.

Заштита мора, Хрватска www.zastitamora.org, приступ: 01.11.2011.

Illegal – Fishing.info www.illegal-fishing.info, приступ: 26.10.2011.

Институт за ветеринарство, Нови Сад www.niv.ns.ac.rs, приступ: 24.10.2011.

International Council for Game and Wildlife Conservation (CIC) www.cic-wildlife.org, приступ: 21.01.2012.

IDA (In Defense of Animals) www.idausa.org, приступ: 23.01.2012.

International Association Against Painful Experiments on Animals www.iaapea.com, приступ: 23.01.2012

International Society for Animal Rights (ISAR) www.isaronline.org, приступ: 30.09.2011.

International Union for the Conservation of Nature www.iucn.org, приступ: 09.11.2011.

International Union for Conservation of Nature (IUCN) www.iucn.org, 22.01.2012.

International Institute for Animal Law www.animallawintl.org, приступ: 25.01.2012.

International Institute for Animal Law www.animallaw.com, приступ: 22.01.2012.

International Animal Law www.animal-law.biz, приступ: 25.01.2012.

Interpol Wildlife Crime Working Group www.interpol.int, приступ: 22.01.2012.

ISPCA The Irish Society for the Prevention of Cruelty to Animals www.ispca.ie, приступ: 22.01.2012.

Journal of Agricultural Sciences www.joas.agrif.bg.ac.rs, приступ: 24.10.2011.

Live Animal Export – Indefensible www.liveexport-indefensible.com, приступ: 24.01.2012.

Ловачки савез Србије www.ecolss.com, приступ: 21.01.2012.

Министарство животне средине и просторног планирања Републике Србије www.ekoplan.gov.rs, приступ: 22.01.2012.

Министарство пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде Републике Србије www.mpt.gov.rs, приступ: 22.01.2012.

Mondo Cane Onlus www.mondocaneorli.it, приступ: 01.02.2012.

Одбор за добробит фармских животиња Велике Британије (*Farm Animal Welfare Council - FAWC*): <http://www.fawc.org.uk/freedoms.htm>, приступ: 03.12.2011.

Organizzazione Internazionale Protezione Animali www.oipa.org, приступ: 23.01.2012.

ОРКА – Организација за поштовање и бригу о животињама www.orca.rs, приступ: 19.07.2011.

Oxford Centre for Animal Ethics www.oxfordanimaethics.com, приступ: 26.01.2012.

PAWS (Protection of Animals Welfare Society) www.pawsmauritius.org, приступ: 23.01.2012.

People for the Ethical Treatment of Animals (PETA) www.peta.org, приступ: 21.01.2012.

People for Animals www.pfaonline.org, приступ: 21.01.2012.

People for Animals www.peopleforanimals.org, приступ: 21.01.2012.

People for Animals www.people4animals.ca, приступ: 21.01.2012.

PET – ABUSE.COM (Animal Abuse Database) www.pet-abuse.com, приступ: 27.07.2011.

Пољопривредни факултет Универзитета у Новом Саду www.polj.uns.ac.rs, приступ: 24.10.2011.

Пољопривредни факултет Универзитета у Београду www.agrif.bg.ac.rs, приступ: 24.10.2011.

Пројекат вет.2011 www.vet2011.org.rs, приступ: 01.09.2011.

Red Rover (former United Animals Nations) www.uan.org, приступ: 21.01.2012.

Регионални центар за животну средину (REC Country Office Serbia) www.rec.rs, приступ: 26.07.2011.

Report Animal Cruelty www.reportanimalcruelty.com, приступ: 22.01.2012.

РЕСПЕКТА – удружење за заштиту животиња и животне средине www.respecta.org.rs, приступ: 30.07.2011.

Риболовачки Савез Војводине www.rsv.org.rs, приступ: 21.01.2012.

Савез спортских риболоваца Србије www.ribolovci.org.rs, приступ: 21.01.2012.

Светска организација за здравље животиња (*World Organisation for Animal Health - OIE*): www.oie.int, приступ: 18.12.2011.

Sonoma Humane Society www.sonomahumane.org, приступ: 30.07.2011.

Society and Animals Forum www.societyandanimalsforum.org, приступ: 26.01.2012.

SPANNA (Society for the Protection of Animals Abroad) www.spana.org, приступ: 23.01.2012

SPCAI International (Society for the Prevention of Cruelty to Animals) www.spcai.org, приступ: 22.01.2012.

Српски центар за еколошка истраживања www.serc.org.rs, приступ: 22.01.2012.

Српско ветеринарско друштво www.svd.rs, приступ: 19.07.2011.

Stop Animal Abuse www.causes.com, приступ: 22.01.2012.

Stop Animal Abuse www.stopanimalabuse.blogspot.com, приступ: 26.01.2012.

Stop Rhino Poaching www.stoprhinopoaching.com, приступ: 22.01.2012.

Stop Poaching www.stop-poaching.com, приступ: 22.01.2012.

Stop Illegal Fishing www.stopillegalfishing.com, приступ: 26.10.2011.

Stray Animal Rights Society – StARS www.strayanimalrights.org, приступ: 01.02.2012.

Società Protezione Animali di Ballinzona www.spab.ch, приступ: 23.01.2012.

The American Society for the Prevention of Cruelty to Animals (ASPCA) www.asPCA.org,
приступ: 21.01.2012.

The Anti – Cruelty Society www.anticruelty.org, приступ: 22.01.2012.

The European Coalition to End Animal Experiments www.eceae.org, приступ: 23.01.2012.

The Truth About Vivisection www.vivisectioninfo.org, приступ: 23.01.2012.

The National Anti – Vivisection Society www.navs.org, приступ: 22.01.2012.

The IUCN Red List of Threatened Species www.iucnredlist.org, 22.01.2012.

The Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals (RSPCA) www.rspca.org.uk,
приступ: 21.01.2012.

The World League for Protection of Animals www.wlpa.org, приступ: 23.01.2012.

The Orange County People for Animals (ОCPA) www.ocpausa.org, приступ: 21.01.2012.

The Federation of Associations for Hunting and Conservation of the EU (FACE) www.face.eu,
приступ: 21.01.2012.

The European Parliament's Intergroup on the Welfare and Conservation of Animals
www.animalwelfareintergroup.eu, приступ: 25.01.2012.

The Latham Foundation for the Promotion of Humane Education www.latham.org, приступ:
26.01.2012.

The National Animal Cruelty Registry www.inhumane.org, приступ: 26.01.2012.

The Humane Society of the United States (HSUS) www.humansociety.org, приступ: 21.01.2012.

Удружење за заштиту права животиња „Слобода за животиње“ [www.sloboda-za-
zivotinje.org](http://www.sloboda-za-zivotinje.org), приступ: 19.07.2011.

Удружење за заштиту животиња и животне средине Људи за животиње (Humans for
Animals) www.humansforanimals.co.uk, приступ: 21.01.2012.

Удружење „Помоћ животињама – Help Animals“ www.helpanimals.org.rs, приступ:
21.01.2012.

United Nations Environment Programme www.unep.org, приступ: 01.08.2011.

United Nations Treaty Collection www.treaties.un.org, приступ: 02.08.2011.

United Hope for Animals www.hope4animals.org, приступ: 21.01.2012.

United Nations Environment Programme www.unep.org, приступ: 21.01.2012.

Uncaged – Protecting Animals www.uncaged.co.uk, приступ: 23.01.2012.

Ufficio Tutela e Benessere degli Animali (Commune di Roma) www.udacommuneroma.it,
приступ: 23.01.2012.

Факултет ветеринарске медицине Свеучилишта у Загребу www.vef.unizg.hr, приступ:
03.10.2011.

Факултет ветеринарске медицине Универзитета у Београду www.vet.bg.ac.rs, приступ:
03.10.2011.

FAACE – Fight Against Animal Cruelty in Europe www.faace.co.uk, приступ: 22.01.2012.

Феникс – удружење за заштиту животиња и развој грађанске свести www.feniks.org.rs,
приступ: 30.07.2011.

Farm Animal Welfare Council – FAWC www.fawc.org.uk, приступ: 03.12.2011.

Foundation for International Environmental Law and Development www.field.org.uk, приступ:
31.10.2011.

Foundation for Protection of Animals www.protectionofanimals.org, приступ: 23.01.2012.

Food and Agriculture Organisation of the United Nations www.fao.org, приступ: 01.11.2011.

Federation of Veterinarians of Europe (FVE) www.fve.org, приступ: 22.09.2011.

Forget me not Farm – Children’s Services www.forgetmenotfarm.org, приступ: 30.07.2011.

Hearts United for Animals www.hua.org, приступ: 21.01.2012.

HAVEN Human /Animal Violence Education Network www.havennetwork.org, приступ:
26.01.2012.

Hoarding of Animals Research Consortium (HARC) www.tufts.edu, приступ: 06.08.2011.

CEE Web for Biodiversity www.ceeweb.org, приступ: 25.07.2011.

Citizens for Animal Protection www.snkc.net, приступ: 22.01.2012.

Common Fisheries Policy (CFP) Reform Watch www.cfp-reformwatch.eu, приступ: 31.10.2011.

Convention on International Trade in Endangered Species CITES www.cites.org, приступ:
01.08.2011.

Convention on Migratory Species www.cms.int, приступ: 01.08.2011.

Convention on Biological Diversity www.cbd.int, приступ: 01.08.2011.

Convention on the Protection of Environment through Criminal Law www.conventions.coe.int,
приступ: 08.09.2011.

Wild Nature Institute www.wildnatureinstitute.org, приступ: 21.01.2012.

World Veterinary Association (WVA) www.worldvet.org, приступ: 22.09.2011.

World Veterinary Year www.vet2011.org, доступ: 01.09.2011.

World Wildlife www.worldwildlife.org, доступ: 31.10.2011.

World Wildlife Fund www.worldwildlife.org, доступ: 21.01.2012.

World Animal Net www.worldanimal.net, доступ: 25.01.2012.